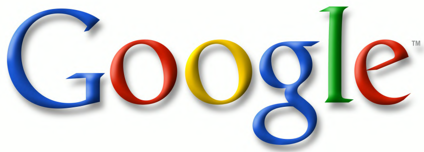
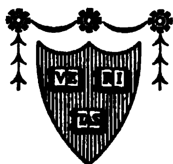

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND.

II.

FÖRHANDLINGAR

OCH

UPPSATSER.

1.

1885—1886.

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1886.

INNEHÅLL:

Förhandlingar:

Uppsatser:

Förhandlingar.

Konstituerande mötet den 7 maj 1885.

Sedan å förberedande möte den 5 februari beslut fattats om bildande af ett Svenskt Literatursällskap i Finland samt en interimsbestyrelse utsetts för att bedrifva teckning och uppgöra förslag till stadgar, hölls den 7:de maj 1885 i Universitetets solennitetssal konstituerande möte, till hvilket sällskapets medlemmar genom i tidningarna införd annons blifvit kallade. Till mötet hade omkr. 40 medlemmar af Sällskapet infunnit sig.

Mötet öppnades af prof. C. G. Estlander, som å interimsbestyrelsens vägnar meddelade, att under februari månad 205 anteckningslistor blifvit spridda i Helsingfors och i landsorten, af hvilka 51 ännu utestodo utan att underrättelse om anteckningens resultat inlupit, medan emottagarene af de öfriga 154 återsändt listorna eller åtminstone, i några få fall, meddelat underrättelse om huru teckningen aflupit. Ehuru de föreliggande uppgifterna således icke voro fullständiga, kunde dock Sällskapets ekonomiska ställning på grund af dem anses betryggad. Å de sistnämda 154 listorna hade nämligen såsom stiftare antecknat sig 200 personer, af hvilka en utfäst sig att erlägga 2,000 m., två 500 m., två 400 m., fyra 300 m. och en 250 mark. Summan af stiftarenes bidrag komme sålunda att belöpa sig till 43,250 m. Såsom medlemmar betalande 100 m. en gång för alla hade 111 personer tecknat sig, så att denna post stege till 11,100 m. Såsom medlemmar betalande 10 m. i tolf års tid hade 755 personer tecknat sig, hvilka årligen komme att erlägga 7,550 m. eller in summa 90,600 m. Totalsumman af Sällskapets medlemmar utgjorde således, såvidt kändt, 1,066 och de af dem under olika rubriker tecknade bidragen belöpte sig till 144,950 m. Oaktadt interimsbestyrelsen icke uppmanat till inbetalning af de tecknade medlen, hade kontant influtit 10,700 m., hvilken

summa tilsvidare blifvit insatt på löpande räkning i Föreningsbanken.

Sedan ett förslag, att mötet såsom altför fåtaligt besökt skulle ajourneras, efter anstäld omröstning blifvit förkastadt, utsågos till ordförande prof. C. G. Estlander och till protokollist undertecknad.

Till granskning upptogs det i trykta exemplar föreliggande „Förslag till stadgar för Svenska Literatursällskapet i Finland", hvars §§ 1—6 utan ändring godkändes. I § 7 infördes på förslag af prof. F. V. Gustafsson den förändring, att orden „och erfordras vid afgörandet $^2/_3$ af de afgifna rösterna" skulle tillläggas.

På förslag af kommerserådet A. W. Wahren beslöts, med hänsyn därtill att Sällskapets organisation ännu icke kunde anses slutförd, att val af bestyrelse och revisorer till det i stadgarna fastälda antalet visserligen skulle äga rum, men att bestyrelsen skulle funktionera endast till årsmötet den 5 februari 1886, då ny bestyrelse skulle väljas. Härefter anstäldes val med slutna sedlar, hvarvid till medlemmar af bestyrelsen utsågos professorerne C. G. Estlander, A. O. Freudenthal, J. G. Frosterus, F. V. Gustafsson och M. G. Schybergson, statsrådet W. Lagus, öfverste K. Antell, doktorerne C. Synnerberg, R. Hausen, F. Elfving och R. A. Renvall samt fil. mag. E. Lagerblad, till revisorer kommerserådet L. Borgström och folkskoleinspektor V. Öhberg äfvensom till revisorssuppleanter d:r C. F. Wahlberg och professor A. J. Malmgren.

Från Åbo anlände följande telegram: „Svenska Literatursällskapet i Finland tillönskas kraft och framgång i dess värksamhet för den svenska bildningen i vårt land".

Tigerstedt, Arrhenius, Amnell, Grönlund, Stenvik, Cygnæus.

Att justera protokollet utsågos handlanden A. A. F. Lindberg och professor S. Lemström.

Bestyrelsens sammanträde den 13 maj 1885.

Sedan protokollet för Sällskapets konstitnerande möte blifvit uppläst, skreds till val af funktionärer och erhöllo vid val af *ordförande* prof. C. G. Estlander 9 röster och statsrådet W. Lagus 1 röst, vid val af vice *ordförande* prof. A. O. Freudenthal 6 röster, statsrådet W. Lagus 3 röster samt vid val af *sekreterare* prof. M. G. Schybergson 5 röster, doktor Fr. Elfving 3 röster samt doktor C. Synnerberg 2 röster, vid val af *skattmästare* öfverste K. Antell 9 röster och doktor R. Hausen 1 röst, äfvensom vid val af *arkivarie* fil. mag. E. Lagerblad 6 röster, doktor Fr. Elfving 2 röster, doktor R. Hausen 1 samt doktor R. A. Renvall 1 röst. De sålunda valde, professorerne C. G. Estlander, A. O. Freudenthal, M. G. Schybergson, fil. mag. E. Lagerblad samt öfverste K. Antell, skulle omedelbart tillträda sina funktioner.

Till Sällskapets vaktmästare antogs universitets-undervaktmästaren Lauræus mot ett arvode af 25 mk för månaden. Sammanträdena skulle fortfarande hållas å Universitetet.

Undertecknad erhöll i uppdrag att uppsätta förslag till skriftlig anhållan hos vederbörande om stadfästelse af Sällskapets stadgar, hvilket förslag, sedan det af bestyrelsens medlemmar blifvit godkändt, omedelbart skulle inlämnas till Kejserliga Senaten.

I afseende å Sällskapets redan disponibla kontanta tillgångar, uppgående till 12,000 à 13,000 mk, beslöts på skattmästarens förslag, att medlen tilsvidare skulle insättas på sex månaders deposition i Föreningsbanken, dock så att skattmästaren skulle bibehålla en handkassa på löpande räkning för bestridande af de mindre betydande utbetalningar, som tilsvidare kunde ifrågakomma.

Sällskapets funktionärer erhöllo i uppdrag att till bestyrelsens nästkommande möte inkomma med förslag om ombudsmän för Sällskapet, och sedan upplysningar från olika tryckerier blifvit insamlade, om tryckeri, där Sällskapets publikationer borde tryckas.

Till publikation anmäldes af statsrådet W. Lagus *Porthans brefväxling*, hvaraf första bandet innehållande *Porthans brefväx-*

ling med Calonius redan under nästkommande höst skulle kunna lämnas till tryckning. Arbetet, som utom själfva breftexten komme att utgöras af företal äfvensom sak- och namnregister, det senare innehållande nödiga upplysningar om de personer, hvilkas förhållanden i brefven beröras, antogs till n:o 1 af Sällskapets publikationer.

Ordföranden anmälde, att senatskanslisten A. Gripenberg till publikation inlämnat en afskrift af borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag, förbehållande sig ersättning endast för de utgifter, som han för afskriftens vinnande iklädt sig. Detta arbete skulle tryckas såsom n:o 2 af Sällskapets publikationer.

Funktionärernes sammanträde den 31 maj 1885.

Sedan anbud, inlämnade från särskilda tryckerier, blifvit granskade och med hvarandra jämförda, beslöto funktionärerne att hos bestyrelsen föreslå, det Sällskapets publikationer tilsvidare skulle tryckas på Tidnings- och tryckeriaktiebolagets i Helsingfors officin, hvars tryckalster såväl i afseende å prisbillighet som dugligt tryck fullt kunde täfla med andra å orten befintliga tryckeriers.

Ordf. meddelade, att med statsrådet W. Lagus öfverenskommelse träffats om ett arvode af 40 mk per tryckark för hans till publikation anmälda arbete „Porthans brefväxling“, inbegripet företalet och registret.

Den af senatskanslisten A. Gripenberg åt Sällskapet öfverlämnade afskriften af borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag öfverlämnades åt arkivarien, som skulle besörja arbetets tryckning. Sedan olika meningar om upplagans storlek blifvit yttrade, beslöts att hänskjuta denna fråga till afgörande inom bestyrelsen. Tillika faststäldes såsom regel för framtiden, att arkivarien borde ansvara för åtminstone ett korrektur-afdrags riktighet.

På förslag af vice ordföranden uttalade sig funktionärerne för att Sällskapet i allmänhet i sina publikationer skulle följa

en enhetlig ortografi, från hvilken dock de enskilde författarene, om de så uttryckligen önskade, skulle kunna afvika.

På ordförandens förslag beslöto funktionärerne att hos bestyrelsen föreslå tillsättandet af ett utskott med uppdrag att utarbeta en plan för publikation af lefnadsteckningar öfver utmärkta landsmän.

Upprättande af Sällskapets matrikel skulle anstå till nästkommande höst, emedan ännu icke fullständiga uppgifter om Sällskapets medlemmar inlupit.

Bestyrelsens sammanträde den 6 juni 1885.

Sedan funktionärernes förslag i afseende å val af tryckeri för Sällskapets publikationer blifvit meddeladt, beslöt bestyrelsen att till en början vända sig till Tidnings- och tryckeri-aktiebolagets officin, där således borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag komme att tryckas. Upplagan bestämdes till 500 exemplar stor oktav.

Med ledning af funktionärernes förslagslista utsågos ombudsmän för Sällskapet, och skulle till dem bref afgå med anhållan, att de ville åtaga sig ombudsmannaskapet å sina resp. orter.

Funktionärernes förslag om tillsättande af ett utskott, hvilket skulle äga att uppgöra en plan för utarbetandet af lefnadsteckningar öfver framstående landsmän, godkändes, och valdes till medlemmar af utskottet statsrådet W. Lagus, doktor R. A. Renvall samt doktor R. Hausen.

Ordföranden meddelade, att enkeprostinnan Matilda Sirén, som är i besittning af ett af Johan Ludvig Runeberg egenhändigt affattadt manuskript till Nadeschda, försedt med upplysande anteckningar af författaren, uttalat den önskan, att manuskriptet efter hennes död skulle tillfalla Svenska Literatursällskapet i Finland. Bestyrelsen beslöt att med anledning häraf skriftligen tacka prostinnan Sirén för den värdefulla gåfvan och att tillika hos henne anhålla om tillåtelse att i prässen få omnämna densamma.

M. G. Schybergson.

Funktionärernes sammanträde den 11 september 1885.

Ordföranden uppläste de svarsskrifvelser, som anländt från personer, till hvilka Sällskapet vändt sig med anhållan om att de benäget ville åtaga sig ombudsmannaskapet för Sällskapet hvar på sin ort, och visade det sig därvid, att samtlige förklarat sig villige att påtaga sig uppdraget, med undantag af kommerserådet W. Rosenlew i Björneborg och hofrådet H. Avellan i Wiborg, hvilka af särskilda orsaker ansett sig ej kunna bifalla Sällskapets anhållan, äfvensom kommerserådet A. W. Wahren i Forssa, som med döden afgått. Från några orter hade svar ännu icke ankommit, hvadan beslöts att till de å nämda orter redan vidtalade personer aflåta brefkort med ytterligare förfrågan, om de ville i egenskap af ombudsmän biträda Sällskapet i dess arbete och sträfvanden. I sinom tid skulle hos bestyrelsen föreslås andra personer i stället för dem, som ej kunnat mottaga ombudsmannaskapet för Sällskapet.

Beslöts att vaktmästarens lön, hvilken utgår med 25 mk i månaden, skulle beräknas från den 15 maj detta år.

För annonsering skulle Sällskapet anlita följande tidningar: Nya Pressen, Helsingfors Dagblad, Hufvudstadsbladet och Finland; och borde det första bestyrelse-mötet hållas inom sista eller näst sista veckan af september månad.

Skattmästaren anmälde, att han låtit trycka checkböcker för uppbörden.

Elis Lagerblad.

Bestyrelsens sammanträde den 24 september 1885.

I anseende till sekreteraren prof. M. G. Schybergsons vistelse å utrikes ort utsågs undertecknad, på förslag af ordföranden, att tilsvidare handhafva sekreterarebefattningen.

Föredrogs Kejs. Senatens resolution af den 11 sistlidne juli, hvarmed det inlämnade förslaget till stadgar för Sällskapet oförändradt faststälts, „med tillägg likväl att af Sällskapet an-

tagna ändringar i dessa stadgar ej blifva gällande förr än de blifvit af Kejserliga Senaten gillade och faststälda". Beslöts att stadgarne skulle publiceras i det häfte, innehållande Sällskapets förhandlingar, som vore afsedt att, om möjligt, före årsmötet utkomma.

Beslöts att de vid funktionärernes sammanträden förda protokoll skulle vid nästföljande bestyrelsemöte uppläsas.

Föredrogs en så lydande skrifvelse från professor K. G. Leinberg i Jyväskylä:

Till Svenska Literatursällskapet i Finland.

Brist på tryckta historiska källor utgjorde ännu under detta sekels förra hälft ett svårt hinder för den fosterländska häfdaforskningens och historieskrifningens uppblomstring i vårt vestra grannland. Af denna brist nödgades ock Sveriges store häfdatecknare Erik Gustaf Geijer att lemna sin lifsgerning ofulländad, enär han för samlandet af nödigt material till sitt omfångsrika historiska verk tvangs att egna en betydlig del af sitt arbete åt en tidsödande arkivforskning.

En likartad brist på lätt tillgängliga källskrifter utgör fortfarande ett väsentligt hinder för en mera omfattande finsk historieskrifning, och hvarje lyckosamt sträfvande att få denna brist afhjelpt innebär derför ock en aktningsvärd tjenstebevisning mot vårt fosterland. Denna angelägenhets fosterländska betydelse är till och med nog vidsträckt, för att dess ombesörjande, i betraktande af den utveckling våra nationella sträfvanden allaredan erhållit, icke mera, såsom hittills, borde vara öfverlemnadt åt enskilda, tillfälligtvis framträdande personer med deras mycket inskränkta ekonomiska resurser, utan borde utgifvandet af en urkundsamling för finsk historia blifva föremål för flere sakkunniges samverkan och planmessigt bedrifna samt med tillräckliga materiella hjelpmedel understödda omsorger.

Då till det mål, det nyligen stiftade Svenska Literatursällskapet i Finland föresatt sig, jemväl hörer uppgiften att belysa den vesterländska kulturens öden i vårt fosterland, så synas mera vidtgående sträfvanden af nyss antydd art icke blott förenliga med Sällskapets syften, utan fastmer böra ligga detta

vårt fosterländska Sällskap varmt om hjertat. Skulle dock någon anse Sällskapets benämning innefatta ett tillkännagifvande, att publikationer af ifrågavarande slag falla utom det Svenska Literatursällskapets program, så torde en sådan alltför trångbröstad uppfattning på det enklaste sätt kunna jäfvas genom hänvisning till vårt lands så ärorika Finska Literatursällskap, som icke blott i sina tidigare årgångar af tidskriften Suomi på svenska språket publicerade akter i finsk historia — hvilken plans lämpliga återupptagande af Finlands Svenska Literatursällskap nu blott är i fråga — utan inom hvars sköte år 1864 äfven bildade sig en särskild historisk sektion, hvars literära uppgift dock sedermera öfvertagits af det 1875 organiserade, men af ett fåtal medlemmar bestående och i förhållande till dess syftens vidd med alltför ringa resurser arbetande Historiska Samfundet.

Med afseende på sakens vigt för Finlands häfdaforskning och historieskrifning kan man väl ock med säkerhet påräkna, att Svenska Literatursällskapet i Finland skall låta sig angeläget vara att befrämja ett sådant önskningsmål och att följaktligen genom detta sällskaps försorg ett större antal volymer, innehållande *Handlingar och Urkunder rörande Finlands Historia*, komma att se dagen. Ett värdigt och beaktansvärdt föredöme härtill har ock lemnats genom det i Sverige, såsom jag vill minnas, i 40 band utkomna verket „Handlingar rörande Skandinaviens Historia". Då emellertid för anordnandet af en dylik för Finlands historia afsedd urkundsamling vissa grunder synts mig vara särskildt egnade att befrämja ett sådant företags syfte, utbeder jag mig att härhos få till Svenska Literatursällskapets benägna uppmärksamhet och behjertande ödmjukast framställa desamma, på det att, i händelse det härmed gjorda förslaget befinnes antagligt, detsamma må såsom sådant, eller ock med nödigbefunna ändringar och tillägg, finna tillämpning alltifrån det ifrågavarande handlingar begynna utgifvas.

Såsom ledande princip för arbetets utgifvande beder jag att främst få föreslå, det man måtte söka att i ljuset framdraga så mycket som möjligt af handlingar och urkunder, hvilka äro egnade att belysa vårt lands förhållande i förgången tid, och att vid valet eller gallringen af det, som förtjenar att tryckas,

man icke må förfara alltför noggrannt, enär det lätt kan inträffa, att akter, som nu synas värdelösa, af en kommande tids häfdeforskare bedömas efter en helt annan måttstock. Jag anser det derför vara en vinst för saken, att verket göres så omfångs- och innehållsrikt som möjligt samt, för att underlätta detta hufvudsyfte, jemväl så litet kostsamt, som nutidens fordringar på den typografiska utstyrseln det kunna medgifva.

Dernäst ville jag föreslå, att akternas utgifvande måtte bedrifvas så raskt som möjligt, hvarigenom icke blott en tidigare vinst skulle tillskyndas vårt lands häfdeforskning, utan ock flere för densamma värdefulla akter hinna räddas undan den förgängelse eller tillfälliga förstöring, för hvilken historiska urkunder alltid äro utsatta, så länge deras tillvaro hänför sig till ett enda handskrifvet exemplar.

Enär materialet till ett så omfattande arbete, som det nu ifrågakomna, ännu icke finnes färdigt för hand, utan, till största delen befintligt i arkivers och bibliothekers gömmor, tillsvidare måste anses utgöra en oöfverskådlig och delvis ännu okänd massa, så kan något efter tidsföljden ordnadt helt af ifrågavarande akter ej åstadkommas, utan borde tillfälle beredas att publicera de historiska dokumenterna allt efter som en samling erhållits tillräckligt stor att fylla en volym.

Men då det i alla fall synes önskligt, att likartade akter blefve såvidt möjligt sammanstälda, föreslås vidare, att de historiska handlingar, som skola tryckas och hvilka tillsammans komma att bilda en viss serie af Svenska Literatursällskapets skrifter, ordnas efter sitt innehåll i vissa hufvudgrupper, emedan derigenom vinnes både reda vid arbetets utgifvande och mycken lättnad vid dess framtida begagnande. Dock behöfva de särskilda volymerna alls icke sammanfalla med eller motsvara de olika grupperna af handlingar, utan skulle i samma volym, efter som utrymmet medgifver, flere grupper af akter, dock under hvar sin rubrik, lämpligen kunna sammanföras, derest icke för tillfället en enda grupp är tillräckligt omfattande att för sig bilda en volym. Inom hvarje grupp böra akterna dock vara ordnade efter tidsföljd.

Såsom särskilda rubriker för de grupper, hvari de historiska dokumenterna kunde ordnas, föreslås:

I. Handlingar rörande finska kyrkans och läroverkens historia.

II. Handlingar rörande Finlands militärväsende och krigshistoria.

III. Handlingar rörande Finlands politiska historia, dess ekonomi, jurisdiktion och öfriga statsinrättningar.

IV. Handlingar rörande Finlands tabellverk och statistik.

V. Handlingar rörande Finlands geografi, arkeologi och etnografi, städers och landskommuners särskilda förhållanden, ortsbeskrifningar, reseskildringar m. m.

VI. Handlingar rörande personliga förhållanden, matriklar, kataloger, genealogier, biografier, memoirer, korrespondenser m. m., samt

VII. Handlingar utan särskild rubrik.

Förutom det, att hvarje utkommande del borde förses med tvenne, ett allmänt och ett specielt, titelblad samt innehållsförteckning, angifvande jemte uppgift på dokumentets datum de under hvarje grupps rubrik i samma volym intagna handlingar, synes det önskvärdt, att hvarje särskild del blefve försedd med register och att förslagsvis hvart 10:de band åtföljdes af en efter tidsföljden uppgjord förteckning öfver samtliga i de 10 sist utgifna banden ingående akter.

Jyväskylä den 31 augusti 1885.

Vördsammast
K. G. Leinberg.

Med anledning häraf beslöt bestyrelsen, under erkännande af det behjärtansvärda i förslaget äfvensom af de fördelar ett på förhand uppgjordt detaljeradt program kunde erbjuda, att likväl för närvarande icke binda sig vid ett sådant, enär osäkert vore, huruvida ett så rikhaltigt material, som ifrågavarande förslag förutsatte, komme att stå Sällskapet till buds och i hvarje händelse antalet af de handlingar, som i en gemensam publikation skulle under de särskilda rubrikerna anordnas, antagligen i

de flesta fall blefve så olika, att en dylik anordning kunde af praktiska skäl befinnas oläglig. Äfven framhölls, att en så omfattande och detaljerad plan komme att nog mycket ingripa på det område, som egentligen kunde anses tillhöra ett specialsällskap för uteslutande historisk forskning; dock borde det i hvarje fall stå en utgifvare fritt att efter eget godtfinnande välja och sammanställa det af honom hopbragta och till publikation åt Sällskapet öfverlåtna materialet.

I sammanhang härmed upptogs till öfverläggning frågan, huruvida Sällskapets publikationer skulle utgifvas i skilda serier under en gång för alla bestämd special-rubrik eller huruvida endast den i § 4 af stadgarne bestämda gemensamma rubriken „Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland“ borde anses såsom gifven och special-rubriken i hvarje enskildt fall blifva beroende af den ifrågakomna publikationens innehåll. Vid anstäld omröstning beslöts med sju röster emot fyra, som afgåfvos för den motsatta åsigten, att det senare alternativet tillsvidare skulle tillämpas.

Funktionärernes sammanträde den 26 september 1885.

Genomgicks, och granskades med ledning af anteckningslistorna förteckningen öfver Sällskapets medlemmar. För arbetet med upprättandet af denna förteckning skulle ett arvode af 40 *Fmk.* utanordnas.

Beslöts att förteckningar öfver medlemmar å hvarje ort skulle tillhandahållas vederbörande ombudsmän i och för uppbörden, hvilken borde verkställas i så god tid, att medlen kunde hit inlevereras inom utgången af instundande november månad. Därjämte skulle lämpliga, af skattmästaren uppgjorda chekböcker tillsändas ombudsmännen att begagnas vid afgifvande af kvittenser samt ombudsmännen äga rätt att från de influtna medlen mot redovisning afdraga möjligen hafda kostnader.

I enlighet med ofvanstående beslut skulle till samtlige ombudsmän en skrifvelse utfärdas af följande lydelse:

Sedan Bestyrelsen för Svenska Literatursällskapet i Finland haft nöjet emottaga Edert välvilliga bifall till ombudsmannaskapets öfvertagande i ...., har Bestyrelsen äran härmedels tillhandahålla Eder en förteckning öfver Sällskapets samtlige medlemmar å nämda ort.

Då Sällskapets värksamhet i främsta rummet afser att tillvarataga de literära minnesmärkena af förgångna tiders kultursträfvanden, vågar Sällskapet hysa den förhoppning, att Ombudsmännen ville enhvar å sin ort egna uppmärksamhet åt alla dithörande omständigheter och hos Bestyrelsen göra anmälan om möjligen tillgängliga handlingar, brefsamlingar och andra äldre handskrifter, hvilkas utgifvande kunde vara egnadt att främja Sällskapets syften. De publikationer Sällskapet kan varda i tillfälle att tid efter annan utsända komma sedan, efter anvisning af Bestyrelsen, att genom Hrr Ombudsmän utdelas bland Sällskapets medlemmar. Då emellertid Sällskapets värksamhet varder ej blott mera omfattande utan jämväl säkrare tryggad, ju flere medlemmar det lyckats Sällskapet att förvärfva, bör teckningen för delaktighet i Svenska Literatursällskapet i Finland icke anses såsom afslutad, utan fortfarande ansträngningar göras att tillföra Sällskapet nya medlemmar.

Till underlättande af uppbörden bifogas härhos ett nödigt antal chekböcker för afgifvande af kvittenser åt de medlemmar, som till Hrr Ombudsmän inbetalt sina afgifter, och anhålles förbindligast att på lämpligt ställe i kvittensen må angifvas, om afgiften erlagts af stiftande medlem, af medlem en gång för alla, eller för år, i hvilket sistnämda fall torde utsättas, hvilken i ordningen den årsafgift är, som blifvit erlagd. Innevarande års afgifter borde uppbäras i så god tid på hösten, att de uppburna medlen kunde inom utgången af november månad insändas till Sällskapets skattmästare öfverste K. Antell under adress Helsingfors, Hypoteksföreningen, och emotses att till denna försändning fogas en förteckning ej mindre öfver de medlemmar, hvilka erlagt sin afgift, än öfver dem, som möjligen från orten bortflyttat eller af en eller annan anledning från Sällskapet afgått.

Kostnaden för fullgörandet af ofvannämda uppdrag behagade H. H. annotera och från försändningens belopp afdraga.

Funktionärernes sammanträde den 6 oktober 1885.

Fortsattes med den å föregående möte påbörjade granskningen af förteckningen öfver Sällskapets medlemmar.

Bestyrelsens sammanträde den 22 oktober 1885.

Statsrådet W. Lagus afgaf en muntlig redogörelse för öfverläggningarna inom det utskott, som vid bestyrelse-mötet den 6 sistlidne juni tillsatts för att uppgöra en plan för utarbetandet af lefnadsteckningar öfver framstående landsmän. Med afseende härå ville utskottet framhålla, att en fullständig biografisk handbok numera icke vore af behofvet påkallad, sedan en förtjänstfull dylik på finska språket nyligen sett dagen, samt att utarbetandet af enskilda biografier för Sällskapets publikationer lämpligast kunde öfverlämnas åt därför intresserade författare. Däremot vore utgifvandet af biografiska notiser rörande personalen inom särskilda ämbetsvärk och förvaltningsgrenar m. m. både behöfligt och egnadt att påkalla Sällskapets medvärkan. Såsom exempel framhölls en komplettering af J. J. Tengströms bekanta kronologiska anteckningar rörande det finska universitetet, hvilka utom prokanslererne omfattade endast fakulteternas medlemmar och adjunkter, med förbigående, enligt arbetets plan, af docenter, exercitiemästare och universitetets administrativa tjänstemän. Såsom en beaktansvärd källa för dithörande biografiska notiser påpekades de i den äldre disputations-literaturen talrikt förekommande dedikationerna, hvilka därjämte erbjöde värdefulla upplysningar om personer af vigt för literaturens och studiernas främjande äfvensom en inblick i förgångna tiders kulturförhållanden öfverhufvud. I enlighet härmed föreslog utskottet, att Sällskapet skulle vidtaga åtgärd därom, att afskrifter af och utdrag ur dessa dedikationer blefve gjorda; vidare ville utskottet uppmana till utgifvande af enskilda utförligare biografier, alt eftersom hugade författare kunde finnas, äf-

vensom till sammanställande af matrikular-förteckningar för särskilda ämbetsvärk och tjänstemannakårer.

Med godkännande af utskottets förslag utsåg bestyrelsen doktor R. A. Renvall att ordna och leda insamlandet af material från de nämda, i äldre disputationer ingående dedikationerna.

Öfver några till Sällskapet inlämnade äldre handskrifter afgaf ordföranden följande redogörelse:

Af student Alex. Aminoff har till Sällskapet inlämnats följande fyra handskrifter:

13 fol. blad innehållande anteckningar från tiden under och näst efter 1808-års krig.

General- och Fördelnings-Ordres från och med den 1:sta September år 1808, 23 blad fol.

Lista upptagande Björneborgs Regementes officerspersonal år 1808, början saknas, 4 blad fol.

Namn Rulla uppå Dett Manskap vid för detta Kongl. Björneborgs Regementes Ruovesi Compag., som år 1808 ut Marcherade I Fält, och med dem under detta Krig skedde förändringar; 5 blad 4:o.

Dessa handskrifter äro funna i lönnlådan i en gammal chiffonier å Pekkala egendom i Ruovesi tillsammans med handlingar rörande Kauniais egendom i Karkku samt några afskedsord till Töfsala församling. Nämda afskedsord äro skrifna af Berndt Henrik Aminoff, som 1807 öfverflyttade från Töfsala till Kauniais, hvilken egendom han innehade under kriget. På grund af handskriftens likhet är det antagligt, att han är författare till det förstnämda manuskriptet, hvilket icke är undertecknadt. Troligen ansåg han anteckningarnas beskaffenhet så komprometterande, att han icke ville utsätta sitt namn; däraf ock det försigtiga förvaringssättet. Innehållet bestyrker föröfrigt antagandet att han är memoirförfattaren.

Berndt Henrik Aminoff var yngre bror till Johan Fredrik Aminoff, baron och senare upphöjd i grefvestånd. Han hade som major vid adelsfanan 1801 dragit sig från krigstjänsten och troligen öfvertagit faderns egendom i Töfsala. Vid krigets ut-

brott befann han sig just på gränsen, å Storby egendom i Pyttis, hos sin måg expeditionssekreter. Carl Fredrik Rotkirk, sedermera president och baron. Öfverraskad af kriget nödgades han lämna sin dotter, som nyss blifvit förlöst med en son, och hos henne sin hustru, som åtföljt honom på färden, för att skynda till sin öfriga familj å Kauniais. I svenska högkvarteret, som flyttat från Helsingfors till Borgå, erfor han hvilken plan man uppgjort till landets försvar eller hällre till arméns räddande. Han förutsåg då, att innan kort fienden skulle stå i hans egna hemtrakter. Han beslöt att uppteckna hvad han såg och hörde under de förestående ödesdigra tiderna.

Man kunde sålunda vänta sig intressanta upplysningar om tilldragelserna under kriget, men tyvärr hängifver han sig nog mycket åt tidens lust för känslofulla reflexioner och betraktelser. Skrifsättet är dessutom sådant, att memoirernas tryckande ej gärna kan ifrågakomma. Ehuru han har en son, Berndt, vid norra armén, hör han ingenting därifrån förrän den trängt söderut till Lappfjerd, Ilmola och Alavo, då hans förhoppningar åter upplifvas. Från södern har han flere underrättelser, men ger hvarken namn eller data, i stället så mycket flere uttryck åt sina känslor. Så vid underrättelsen om Svartholms och Sveaborgs kapitulation. Då ovissheten blir altför plågsam, reser han till Tammerfors och Björneborg. I Åbo är han samtidigt som affären vid Lemo pågår. Han träffar där som fånge öfverstlöjtnant Carl Stjernvall, finska arméns öfveradjutant vid krigets utbrott, hvilken hade oturen att i första hugget vid Kuuskoski falla i fiendehand. Med beundran omnämner Aminoff att Stjernvall, däri understödd af sin fru, vägrade afgifva den föreskrifna trohetseden, för hvars afläggande han själf var inrest till Åbo. Öfverhufvud synes memoirförf. liksom de andre stilla i landena anse att armén ensam tillkom att häfda all deras patriotism, deras tillgifvenhet för konungen och det svenska väldet.

Äfven i Borgå landtdag tar han del något nödd och tvungen. Under landtdagen undergår hans patriotism en förändring, som uttrycker sig mycket tydligt i hans anteckningar och ger dem ett värde utöfver det de få faktiska upplysningarna innehålla. Tillgifvenheten för konungens helgade person tar väl af

i den mån krigsföringen tar en så olycklig vändning, och han förutser redan före Oravaisaffären, att enda utvägen till räddning blir konungens afsättande. Men tillgifvenheten för Sverige är sann och uppriktig. Emellertid, när freden i Fredrikshamn är sluten och det visat sig att de ädelmodiga löften, kejsar Alexander gett vid landtdagen, komme att hållas, att landet skulle få behålla sina lagar och sin konstitution och tillochmed dess återvändande krigare finge förmåner utöfver hvad man kunnat hoppas, öfverflyttar han sin hela lojalitet på den nye herskaren. För egen del har han utan tvekan valt att kvarstanna i landet, men äfven sonen, hvilken gått ut som fänrik vid Björneborgska regementet och sedan par år kvarstannat i svensk krigstjänst, återvänder till hemlandet, hvilket bereder fadern så mycket större tillfredsställelse, som den finska arméns officerare rönt endast ringa välvilja i Sverige, medan de i hemlandet blifvit väl upptagne.

Efter fredsslutet, då han nu är vorden rysk undersåte, öppnar han en ny afdelning i sina memoirer, egnad åt betraktelsen, huruvida Finland under Alexanders spira borde räkna sig olyckligare än under Sveriges och om ett nytt krig, som kunde återföra Finland till Sverige, vore önskligt. Ledsamt nog sysselsätter han sig därvid mera med underrättelserna från Sverige om revolutionen och tronföljarvalet och med betraktelser öfver Bonapartes våldsamheter än med förhållandena i eget land. Han är för sin del fast öfvertygad att landet, såsom dess öden nu tyckas gestalta sig, skall få det bättre under rysk spira, än om det återkomme till Sverige, som vanärat sig genom att välja en Bonapartes general till blifvande konung, eller om det som själfständig stat finge en annan af Bonapartes generaler till styresman, såsom mången i landet tyckes tro och önska.

Beslöts att de i föregående § omnämda handskrifter skulle till förvarande i arkivet öfverlämnas åt arkivarien, som ägde att uppgöra förteckning öfver alla till Sällskapet inkommande handlingar och handskrifter.

Statsrådet W. Lagus meddelade några närmare uppgifter rörande det besök, som hertigen af Orléans, sedermera konung

Ludvig Filip af Frankrike, under sin landsflykt gjorde i Åbo år 1795 i sällskap med vicomte Montjoie, samt utlofvade för Sällskapets publikationer en uppsats i ämnet.

Professor A. O. Freudenthal uppläste en för Sällskapets publikationer afsedd uppsats med titel: „Två ordspråk“, och i enahanda syfte anmälde doktor R. Hausen en afhandling om finländare, som under medeltiden idkat studier vid universiteten i Rostock och Greifswald, i hvilket afseende doktorn varit i tillfälle att hämta åtskilliga uppgifter ur de nämda universitetens studentmatriklar och dekanatböcker.

Funktionärernes sammanträde den 14 november 1885.

Skattmästaren afgaf en kassarapport, hvaraf framgick, att till denna dag influtit omkr. 36,000 mark, och då utgifterna till samma tid uppgått till 1,525 m. 48 p., funnos disponibla medel till ett belopp af omkr. 34,500 mark, hvaraf 12,500 voro i Föreningsbanken deponerade, men förfallna till d. 1 inst. december. Då man hade sig bekant, att af Helsingfors stads 5 proc:ts vattenlednings-obligationer ett antal i värde motsvarande omkr. 5,000 m. stode till buds på fördelaktiga vilkor, bemyndigades skattmästaren att inlösa desamma, hvaremot till bestyrelsen skulle öfverlämnas att bestämma om sättet för de återstående medlens placerande.

Vid väkt fråga om anskaffandet af sigill för Sällskapet äfvensom af blanketter till kallelsebref för Sällskapets medlemmar, beslöts att hänskjuta det närmare afgörandet härom till snart instundande bestyrelse-möte.

Bestyrelsens sammanträde den 19 november 1885.

Angående placerandet af Sällskapets disponibla medel beslöts att åt funktionärerne öfverlämna att på fördelaktigaste sätt ombe-

sörja detsamma, hvarvid borde iakttagas att, i händelse tillfälle icke erbjöde sig till antaglig utlåning åt enskild person, de tillgängliga penningemedlen skulle förvandlas till räntebärande obligationer.

Angående Sällskapets blifvande sigill yttrades olika meningar, bland andra af prof. Gustafsson att, då Sällskapet vore stiftadt till J. L. Runebergs minne, Runebergs bild borde i sigillet anbringas, och beslöts att åt funktionärerne öfverlämna anskaffandet af förslag till sigill, hvilket skulle till bestyrelsens granskning och godkännande framläggas.

Anmäldes en till Sällskapet af ombudsmannen i Kotka herr G. W. Cadenius insänd äldre handskrift, antagligen från början af detta århundrade, innehållande beskrifning öfver en Karl XI:s syn den 16 dec. 1676 på Stockholms slott; handskriften skulle läggas till samlingarna.

Ordföranden anmälde till publikation en uppsats af prof. M. G. Schybergson: „Anteckningar om försvarskriget i Savolaks och Karelen åren 1741—42“, samt uppläste ur densamma några utdrag.

Doktor R. Hausen redogjorde för några gamla i universitetsbiblioteket befintliga handskrifter, innehållande protokoll öfver häxeriprocesser på Åland åren 1666 och 1670; och skulle det väsentligaste af dessa protokoll i obearbetadt skick såsom urkunder framdeles af Sällskapet publiceras.

Statsrådet W. Lagus inlämnade till Sällskapets arkiv några handlingar rörande Musikaliska Sällskapet i Åbo och påpekade, att frågan om detta sällskap vore egnad att bearbetas, samt erbjöd sig att åt den som vore hugad att öfvertaga bearbetningen lämna ytterligare urkundliga bidrag. Handlingarna åtföljdes af en äldre afskrift af v. Döbelns bekanta afskedstal till finska armén.

Professor A. O. Freudenthal anmälde såsom gåfva till Sällskapet af svenska österbottniska studenter 1) en samling af i Vasa läns svenska socknar upptecknade *folkvisor* af historiskt, humoristiskt, erotiskt och religiöst innehåll samt *lek-*, *dans-* och *vaggvisor*, utgörande enligt alfabetiskt ordnad innehållsförteckning ett antal af 217 (däraf 20 i två eller flere uppteckningar);

2) 13 s. k. *omlagningar*, d. v. s. besvärjelseformler och diverse vidskepliga bruk och huskurer (några med varianter) samt 6 *barnlekar;* 3) 14 *sagor*, alla upptecknade i landsmål och 1 *folksägen.*

Anmäldes ett Sällskapet hembjudet manuskript till „Kort lärobok i telegrafi sammanställd af *L. A. Landgrén*", och beslöts att afböja utgifvandet af detsamma, då dylika skrifter icke kunde anses falla inom den för Sällskapets värksamhet utstakade planen.

Funktionärernes sammanträde den 29 november 1885.

Föredrogs en skrifvelse från ombudsmannen i Kuopio doktor G. Avellan med anmälan af tvänne nya medlemmar, och beslöts att bref skulle genom sekreteraren till doktor Avellan afgå med anmodan att observera dessa medlemmar i förteckningen samt vid uppbörden och därom i sinom tid anmäla, då af skrifvelsen icke framgick, inom hvilken kategori ifrågavarande medlemmar i Sällskapet inträdt. Och då i sammanhang härmed skattmästaren upplyste, att å de insända uppbördslistorna flere nya medlemmar befunnits upptagne, beslöts att anmälan om samtlige medlemmar, som efter den första teckningen tillkommit, framdeles skulle på en gång genom skattmästaren hos bestyrelsen göras.

Anmäldes af skattmästaren att det vid föregående funktionär-möte beslutna inköpet af Helsingfors stads vattenlednings-obligationer uppgjorts för en summa af 5,138 m. till ett pris af Fmk 102: 50, och beslöts att yttermera ett belopp af omkr. 12,000 m. skulle placeras i samma slags obligationer, hvilka stodo till buds för ett pris af Fmk 103: 50. Bland ansökningar om lån, som i följd af i tidningarna införd annons till ett antal af 7 inkommit, befans en ansökan om ett lån på 23,500 m. mot första inteckning i en gård härstädes, brandförsäkrad till 50,500 m., samt mot erläggande af $5^1/_2$ proc:ts ränta antag-

lig, i händelse sökanden kunde ställa vederhäftig fyllnadsborgen, och lämnades ärendet tilsvidare beroende af den utredning, som i sådant afseende genom skattmästaren skulle införskaffas.

Funktionärernes sammanträde den 10 december 1885.

Anmäldes af skattmästaren, att den lånsökande, som vid föregående sammanträde godkänts med vilkor att fyllnadsborgen skulle af honom ställas, förklarat sig icke vara villig att uppfylla detta vilkor. Efter någon öfverläggning beslöts att af tillgängliga medel 25,000 mark tilsvidare skulle placeras i Hypoteksföreningens $4^1/_2$ proc:ts obligationer.

Beslöts att åt expeditionssekreteraren A. Gripenberg, som ombesörjt afskrifvandet af borgareståndets vid Borgå landtdag protokoll och till dem upprättat register, ett antal af 10 friexemplar skulle efter snart afslutad tryckning öfverlämnas.

Föredrogs en anhållan af kand. K. Krohn att få begagna den till Sällskapet skänkta samlingen af österbottniska folkvisor m. m., och beslöts med anledning däraf, att åt kand. Krohn tillfälle skulle beredas att om densamma taga kännedom i Sällskapets samlingsrum å Universitetet.

Beslöts att till Bestyrelsens afgörande hemställa ett väkt förslag, att Sällskapet skulle inleda utbyte af skrifter med Vetenskaps-societeten, Finska Literatursällskapet och Historiska Samfundet, samt huruvida icke ett friexemplar af Sällskapets skrifter borde till hvarje ombudsman öfverlämnas.

Beslöts vidare att till bestyrelsens afgörande hänskjuta frågan om beloppet af honorarium för bearbetadt material, afhandlingar o. d., och ansågo sig funktionärerne för sin del böra föreslå detta belopp till högst 100 mark för trykt ark.

Bestyrelsens sammanträde den 22 december 1885.

Enligt af skattmästaren afgifven kassarapport uppgingo hittils influtna medel till ett belopp af af 50,116 mark, och då utgifterna tilsvidare utgjorde 2,753 m., förefans en behållning af 47,363 m., hvaraf 16,600 m. placerats i Helsingfors stads 5 proc:ts vattenledningsobligationer och 25,000 m. i Hypoteksföreningens $4^1/_2$ proc:ts obligationer; återstoden eller omkr. 5,000 m. vore insatt på löpande räkning i Föreningsbanken. Från fyra orter hade anteckningslistorna ännu ej insändts.

Godkändes funktionärernes förslag såväl rörande utbyte och friexemplar af Sällskapets publikationer som äfven rörande maximibeloppet af författarehonorarier, och bemyndigades funktionärerne att i enskilda fall med resp. författare träffa öfverenskommelse.

Doktor R. Hausen tillkännagaf, att de af honom vid föregående sammanträde refererade, i universitets-biblioteket befintliga afskrifterna af protokoll, förda vid häxeriprocesser på Åland mot slutet af 1600-talet, befunnits vara afskrifter ur Ålands härads domböcker, och yttrade doktorn med anledning däraf, att med publikationen borde anstå till dess nämda domböcker till statsarkivet inkommit.

Doktor R. A. Renvall uppläste en afskrift af en själfbiografi af saltpetersjuderidirektören Abraham Argillander, bekant bland annat för sina försök att vid döfstum-undervisningen tillämpa talmedoten.

Magister E. Lagerblad uppläste en uppsats med titel: „Tvänne borgmästareval i Helsingfors för omkring 200 år sedan“.

Ordföranden anmälde till publikation en afhandling om J. L. Runebergs estetiska åsigter, och utlofvade för årsmötet ett föredrag om Runebergs religiösa världsåskådning.

Af professor *K. K. Tigerstedt* i Åbo hade till publikation insändts en afskrift af ett bref från biskop Terserus till Per Brahe med en bilaga, innehållande ett skolvisitationsprotokoll från år 1663, antagligen det älsta i sitt slag, som hittils vore bekant.

En uppsats af amanuensen *T. Westrin* i Stockholm med titel „Bidrag till slägten Fordells historia“ inlämnades af ordf. till publikation.

Docenten *H. Wendell* uppläste en uppsats med titel: „Om tecken till begynnande palatalisering inom den sydöstra gruppen af svenska allmogemål“.

I bref till ordföranden hade professor K. K. Tigerstedt i Åbo upplyst, att en afskrift af bondeståndets protokoll vid Borgå landtdag förvarades i Åbo lycei bibliotek, samt uttalat önskvärdheten af dess snara offentliggörande; en annan afskrift befunne sig, enligt hvad doktor R. A. Renvall meddelade, å universitets-biblioteket. — Beslöts att nämda protokoll skulle publiceras omedelbart efter det borgareståndets nu under tryckning varande protokoll vid samma landtdag utkommit.

Följande handskrifter och handlingar samt äldre trykta skrifter öfverlämnades till Sällskapet:

genom ordföranden af statsrådet A. Moberg en afskrift af „Historico-politiska anteckningar“, gjorda af assessorn Henrik Tomas Adlercreutz å Boe gård († 1801) för tiden från 1743 till 1796. Äfven öfverlämnades till förvarande tilsvidare hos Sällskapet originalmanuskriptet, och funnos inom samma permar med detta några mindre handskrifter, bland dem en självbiografi af författaren, ur hvilken ordföranden meddelade några uppgifter rörande dennes person. Ägaren till originalmanuskriptet hr T. E. Adlercreutz å Sjundby gård hade enskildt meddelat sitt bifall till dess offentliggörande;

från possessionaten N. O. Nordenskiöld å Frugård landshöfdingen Carl Adolf Möllersvärds efterlämnade papper, och skulle dessa tilsvidare förvaras i arkivet;

från kammarrådet C. O. Helsingius i Ikalis ett i Åbo 1693 trykt exemplar af Erasmi Rotterdami skrift “Libellus aureus de civilitate morum“ jämte en svensk öfversättning däraf, äfvensom ett inom samma permar med dessa inbundet latinskt arbete „Utile ac jucundum vademecum“ etc. trykt i Åbo 1684.

Professor Freudenthal redogjorde i ett muntligt föredrag för rättskrifningsfrågans närvarande ståndpunkt samt uttalade såsom sin åsigt:

att en i fonetisk riktning gående radikal reform af svenska språkets rättskrifning både vore önskvärd och sannolikt inom få år genomförd i Sverge, där enligt tillförlitliga uppgifter regeringen hade för afsigt att genom öfverhetligt påbud ordna saken;

att svenska rättskrifningen i Finland rimligtvis icke kunde vara en annan än den i moderlandet antagna;

att det därför vore högeligen önskvärdt, att man hos oss genom skyndsamt och allmänt införande i skolorna af det moderata, lätt inhämtade s. k. öfvergångsförslaget beredde sig på den genomgripande förändring af ortografin, hvilken vi icke kunde undgå att ansluta oss till, sedan den i Sverge blifvit stadfäst.

Bestyrelsens sammanträde den 14 januari 1886.

Af ordföranden förelades tvänne af artisten Berndtson gjorda förslag till sigill för Sällskapet, och beslöt bestyrelsen, efter en stunds öfverläggning, att ett sigill utan emblem, endast upptagande inskriften „Svenska Literatursällskapet i Finland“, tilsvidare skulle anskaffas för att användas för den löpande korrespondensen. Frågan om anskaffandet af ett större sigill, som kunde anbringas under Sällskapets kallelsebref, skulle lämnas beroende, då närmare beslut rörande dessa ännu icke fattats och olika meningar yttrats om de framstälda förslagens lämplighet.

Beslöts att tryckningen af Sällskapets protokoll jämte hittils inlämnade mindre uppsatser skulle påbörjas, och då olika meningar försspordes rörande special-titeln för denna publikation, skreds till omröstning mellan de tre olika förslagen „Förhandlingar“, „Förhandlingar och meddelanden“ samt „Förhandlingar och uppsatser“, hvarvid genom de flesta rösterna det sistnämda förslaget antogs såsom titel för den ifrågavarande publikationen, och skulle densamma enl. stadg. § 4 kostnadsfritt tillhandahållas alla Sällskapets medlemmar.

Ordföranden anmälde, att till Sällskapet inlämnats 1) af

friherre V. M. v. Born en förteckning öfver arkivet å Sarflaks sätesgård i Pärnå socken med anhållan om densammas offentliggörande, hvilket bifölls; 2) af öfverste F. Procopé i Vasa en gammal afskrift af den bekanta berättelsen om Karl XI:s syn; 3) af doktor Grefberg n:o 6 för den 18 augusti 1781 af en handskrifven tidning "Nöje och Tidsfördrif", och skulle de två sistnämda i arkivet förvaras.

Professor G. Frosterus inlämnade till publikation en med ledning af de till Sällskapet skänkta (prot. d. 22 okt. 1885) aminoffska pappren affattad uppsats: „Annotationer gjorda under 1808 och följande år".

Det närmare anordnandet af årsmötet, som skulle hållas å Universitetet den 5 inst. februari öfverlämnades åt funktionärerne. På förslag af ordföranden skulle till årsmötet hemställas att räntan af den grundfond, som enligt stadg. § 5 borde bildas af Sällskapets stiftande medlemmars afgifter, finge användas till pris för skönliterära samt vetenskapliga arbeten inom området för Sällskapets värksamhet att årligen utgifvas af bestyrelsen, hvilken ägde för ändamålet efter behof förstärka sig äfvensom närmare bestämma tiden och sättet för prisens utdelande.

Godkändes ordförandens förslag, att utbyte af skrifter äfven skulle inledas med Svenska Literatursällskapet i Upsala, hvarjämte beslöts att ett exemplar af Sällskapets publikationer skulle tillställas universitets-biblioteket härstädes.

Funktionärernes möte den 30 januari 1886.

Emedan den n. v. bestyrelsens uppdrag utginge med årsmötet den 5 inst. februari och något bestyrelse-möte dessförinnan icke vore afsedt att hållas, justerades vid detta tillfälle protokollet från bestyrelsens senaste sammanträde den 14 januari.

Träffades närmare bestämmelser angående ordningen vid årsmötets hållande och beslöts att en så lydande annons skulle i tidningarna införas:

Svenska Literatursällskapet i Finland sammanträder till årsmöte fredagen den 5 februari kl. $^1/_2 6$ e. m. i universitetets solennitetssal, och inbjudes allmänheten att därvid åhöra årsberättelsen samt ett föredrag af ordföranden, prof. C. G. Estlander, om „J. L. Runebergs religiösa världsåskådning". Därefter samlas Sällskapets medlemmar i fakulteternas sessionsrum för att, bland annat, emottaga revisorernes berättelse, bestämma om användandet af årliga räntan ur stiftarnes fond samt välja bestyrelse och revisorer.

Af publikationen „Förhandlingar och uppsatser" bestämdes upplagans storlek till 1,800 exx. samt beslöts rörande innehållets anordning att, så vidt sådant befunnes förenligt med iakttagande af nödig omväxling och hänsyn till olika läsares intresse, artiklarne skulle införas i den ordning de till Sällskapet inlämnats. Till denna publikation skulle register af arkivarien upprättas.

I anseende till det dryga arbete, som i följd af nödigbefunnen kollationering med originalet samt ett vidlyftigt tabelltryck varit förenadt med korrekturläsningen af borgareståndets protokoll, beslöts att arkivarien för detta arbete skulle godtgöras efter beräkning af 15 mark pr trykt ark. Och beslöts vidare att framdeles, i händelse resp. författare icke ville eller kunde själfva handhafva korrekturläsningen, för de två första korrekturafdragens genomgående en korrekturläsare skulle antagas mot arvode af 10 mark pr trykt ark, och antogs därtill på förslag af arkivarien stud. G. A. Åberg.

Carl Synnerberg.

Årsmötet den 5 februari 1886.

Mötet öppnades i Universitetets solennitetssal af bestyrelsens ordförande, prof. C. G. Estlander, med följande ord:

Mina Damer och Herrar! Då Svenska Literatursällskapet är stiftadt till åminnelse af Johan Ludvig Runeberg och håller sitt årsmöte på hans födelsedag, och då denna dag har erhållit närapå betydelsen af en högtidsdag i vårt land, så har besty-

relsen för Literatursällskapet däruti trott sig äga en anledning att jämte Sällskapets egna medlemmar inbjuda allmänheten till en festligare sammankomst, egnad åt Runebergs minne. I och med detta minne hembära vi vår hyllning åt alla de goda makter, som varit värksamma i vår bildning och som vi hoppas och önska att äfven framgent skola herska där. På en tid, då den praktiska värksamhetens män, särdeles de, hvilka hafva sig vården om våra lagar och våra institutioner anförtrodda, kanske mer än någonsin tillförene känna sig oroade och trykta af det närvarandes tvång, är det nödvändigare än tillförene att gå tillbaka till det förflutna, för att där hämta kraft och mod ur bildningens frukter, hvilka icke kunna beskattas eller borttagas. Också är det icke institutionerna allena, hvilka kunna betrygga vår kosa på framtidens dunkla haf; huru vigtigt det än är, att farkosten, som skall bära oss öfver det, vidmakthålles och förbättras i enlighet med den plan, som den hade, när jullen, för att begagna en liknelse af Franzén, lösgjordes från det forna statsskeppet, så är det icke mindre vigtigt, hvilken den ande är, som sköter rodret och bestämmer kursen. I detta hänseende är det nödvändigt, att samma bildning hålles lefvande och frisk, som var med, när farkosten bygdes och som känner det rätta ursprungsordet till densamma, den hvilken också har visat sig kunna förstå att föra farkosten så, att den icke har kommit i drift, den som törhända också framdeles kan hindra den att slås i spillror på en främmande kust. I jämförelse med den uppgift, som Svenska Literatursällskapet har sig förelagd, den att värka för detta bildningsarbete, att sprida kunskap om och kärlek till det som blifvit uträttadt, att uppmuntra till dess fortsättande, samt sålunda hålla vid lif den fosterländska anda, hvars yppersta tolk Runeberg var, i jämförelse med denna uppgift är det visserligen blott ringa frukter, som bestyrelsen har att uppvisa för det tidskifte, som förflutit sedan för ett år tillbaka på denna dag Sällskapets stiftande beslöts; men då man väl icke häller egentligen kan begära frukt af en planta, hvilken nu först håller på att rota sig, så hoppas bestyrelsen, att denna så talrika församling skall benäget skänka sin uppmärksamhet åt dess första årsberättelse.

Därefter upplästes årsberättelsen af undertecknad och hölls af prof. Estlander ett föredrag „om J. L. Runebergs religiösa världsåskådning“.

Efter föredragets slut samlades Sällskapets medlemmar till ett antal af omkr. 50 i fakulteternas sessionsrum å Universitetet, och upplästes af folkskoleinspektorn V. Öhberg revisionsberättelsen, på grund af hvilken mötet beviljade bestyrelsen full decharge.

Af ordföranden i bestyrelsen hemställdes till årsmötets afgörande bestyrelsens förslag rörande användandet af årliga räntan ur stiftarnes fond. Då nämligen Svenska Literatursällskapet jämväl ägde till uppgift att uppmuntra till literär värksamhet, hade bestyrelsen i sådant hänseende ansett, att nämda räntemedel borde anslås till prisbelöningar att årligen utdelas åt inhemska författare, hvilka på svenska språket utgifvit förtjänstfulla arbeten inom de områden, som tillhörde Sällskapets värksamhet, nämligen forskningsarbeten i fäderneslandets literatur och historia, forskningsarbeten rörande svenska språket samt skönliterära arbeten. Förslaget godkändes af årsmötet enhälligt, hvarjämte åt bestyrelsen, som ägde att för ändamålet efter behof förstärka sig, öfverlämnades att närmare bestämma belöningarnas belopp och den ordning, i hvilken ofvannämda områden borde ifrågakomma.

Följande till årsmötet ankomna telegram upplästes:

Lycka och framgång tillönskas Svenska Literatursällskapet af *Medlemmar i Heinola.*

Svenska Literatursällskapet lyckönskas till sin första årsfest och tillönskas framgångsrik, fruktbärande värksamhet för den oss alla kär vordna svenska kulturen.

Medlemmar i Fredrikshamn.

Svenska bildningens vänner i Åbo, samlade till fest på Runebergs dag, sända Svenska Literatursällskapet i Finland sina hjärtliga lyckönskningar på dess första årsdag. Måtte Edert värk, hägnadt af fosterlandets kärlek, blifva för den svenska bildningen ett kraftigt och beståndande värn.

Svenska bildningens vänner i *Åbo* genom

Arrhenius.

Svenska Literatursällskapets vänner i *Tammerfors* sända varma hälsningar jämte lyckönskan om ett framgångsrikt arbete för bevarandet af den svenska kulturen i vårt älskade fosterland. Lefve skaldekungen Runebergs minne!

I fråga om val af bestyrelse, hvilken nu, enligt å konstituerande mötet den 7 maj 1885 fattadt beslut, komme att i sin helhet omväljas, blef ett af prof. A. J. Malmgren framstäldt förslag, att den förra bestyrelsen skulle genom acklamation återväljas, af mötet afböjdt med hänsyn därtill, att då valsedlar kunde från landsorten insändas, såsom regel borde fastställas, att valet skulle ske med slutna sedlar. Vid i enlighet härmed anstäldt val utföllo rösterna sålunda, att prof. C. G. Estlander och G. Frosterus samt undertecknad enhvar erhöllo 30, statsrådet W. Lagus, öfverste K. Antell, proff. A. O. Freudenthal och F. Gustafsson, doktor R. A. Renvall och fil. mag. E. Lagerblad enhvar 29, doktor R. Hausen 27, prof. M. G. Schybergson 24 och doktor F. Elfving 22 röster, hvarigenom sålunda den förra bestyrelsen blifvit återvald. Närmast i röstetal voro prof. friherre R. A. Wrede med 9 samt doktor A. Lille och lic. I. A. Heikel hvardera med 4 röster.

Vid därefter anstäldt val af revisorer återvaldes de förre revisorerne folkskoleinspektor V. Öhberg med 10 och kommerserådet L. Borgström med 9 röster, samt likaledes de förra revisorssuppleanterne prof. A. J. Malmgren med 9 och doktor C. F. Wahlberg med 6 röster.

Vid mötet framlades den nyss utkomna 1:sta delen af H. G. Porthans brefväxling med M. Calonius, och lämnades närvarande stiftare tillfälle att uttaga enhvar sitt exemplar.

Att justera protokollet utsågos prof. friherre R. A. Wrede och doktor A. Lille.

Carl Synnerberg.

Årsberättelse den 5 februari 1886.

Då det Svenska Literatursällskapet i Finland nu firar sitt första årsmöte, torde i årsberättelsen den glädjande omständigheten främst böra antecknas, att det mål Sällskapet uppstält för sina sträfvanden mötts af ett ganska stort och värksamt deltagande. I följd häraf kan Sällskapets framtid i materielt afseende anses säkerstäld, om ock de medel, öfver hvilka Sällskapet för närvarande förfogar, visserligen ännu icke äro tillräckliga för att bereda möjlighet till en mera omfattande värksamhet i det syfte, som den utstakade planen förutsätter och Sällskapets stadgar närmare angifva.

Tanken på ett svenskt literatursällskap i landet, som skulle samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, främja svenska språkets studium och rätta begagnande samt uppmuntra och belöna literär värksamhet på detta språk, har utan tvifvel redan länge hos mången förefunnits och erhållit sin icke minsta näring genom föredömet af den långvariga och för vårt lands kulturutveckling så betydelsefulla värksamhet, som det Finska Literatursällskapet utvecklat. De första åtgärderna till sakens förvärkligande vidtogos i början af sistlidet år, då man under det pågående ständermötet äfven kunde vänta deltagande och understöd af många bland landets representanter. En inbjudning, undertecknad af några för saken intresserade personer såväl i hufvudstaden som i landsorten *), utfärdades till ett möte, som skulle hållas i härvarande societetshus den 5 februari 1885, Johan Ludvig Runebergs födelsedag. Denna inbjudning hade följande lydelse:

Den svenska bildningen i Finland har en lång och sällsynt vacker historia. Den har sina stora och kända namn, sina Gezelier, sin Porthan, sin Franzén och Runeberg, men därjämte tallösa mindre, redan förgätne arbetare, hvilkas tysta lifsgärning är den bildningsgrund, som den närvarande tiden har att bygga

*) Undertecknarne voro: Wilh. Bolin, Fredr. Elfving, A. O. Freudenthal, F. Gustafsson, E. Lagerblad, Theodor Lindh, R. A. Renvall, C. Synnerberg, Viktor Öhberg, V. M. von Born, C. G. Estlander, G. Frosterus, R. Hausen, Axel Lille, J. O. I. Rancken, M. G. Schybergson, K. K. Tigerstedt.

på. Den har haft sina strömningar, den kyrkliga under Karolinernas spira, den upplysta rationalismens i förra århundradet, den känslofulla spekulationens och offervilliga nationalkänslans i detta sekel, och ur dessa rörelser har den fosterländska anda framgått, som utvecklat och ännu uppehåller våra fria institutioner samt uppammat vid den svenska bildningens sida ett ungt ock värksamt finskt bildningssträfvande.

Vittnesbörden om detta sekellånga arbete hafva blott till en ringa del blifvit samlade eller bearbetade. Isynnerhet gäller detta om literaturen i nästan hela dess utsträckning, men äfven beträffande bildningsanstalternas uppkomst och utveckling återstår mycket för forskningen. I afseende å de svenska folkdialekterna samt dithörande folksång och saga är visserligen arbetet påbörjadt, men ännu på långt när icke afslutadt.

Det är denna uppgift, som i främsta rummet bör tillkomma

Svenska Literatursällskapet i Finland,

till hvars grundläggande vännerna af den svenska bildningen i landet härmed inbjudas. Genom fortlöpande publikationer, innehållande dels källskrifter, dels minnesteckningar och kulturbilder samt studier af svenska folkdialekter, svensk folksång och saga, af hvilka publikationer lämpliga delar skulle tillställas Sällskapets medlemmar, kunde förgångna tiders män, deras syftemål och sträfvanden, stälda i en rätt belysning, återkallas i eftervärldens hågkomst, jämte det bidrag lämnades äfven från vårt land till den svenska språkforskningen. Det vore att göra rättvisa åt det förflutna, men äfven i afseende å framtiden skulle den sålunda ökade kännedomen af och känslan för förfädrens värk och gärning helt visst bidraga att belysa vägen och lifva modet.

Dock äfven på ett direktare sätt bör ett sällskap af denna art kunna värka för den svenska bildningens framtid i landet: genom att uppmuntra och vägleda dem, som gå att bära denna bildning framåt. Utan att öfverskatta värkan af understöd och prisbelöningar, kan dock icke nekas att äfven hos oss en sådan uppmuntran visat sig öfverhufvud välgörande för literaturen, liksom för konsten. Särskildt i afseende å svenska språket är af flere skäl en omvårdnad af nöden, hvarför ock en af Sällskapets uppgifter blefve att genom läro- och läseböcker värka för dess rätta bruk.

Då det gäller såväl att bevara förfädrens minne, som ock att förkofra det arf de lämnat, är det att hoppas att Sällskapet icke skall sakna landsmäns deltagande och understöd. Förslaget till Sällskapets stadgar, som å konstituerande möte skall

föreläggas till granskning, innebär att de medborgare och medborgarinnor, hvilka ingå i Sällskapet såsom medlemmar, förbinda sig för 12 år till en årsafgift af 10 mark, eller att på en gång erlägga 100 mark, medan enhvar som erlagt 200 mark eller därutöfver anses som stiftare och erhåller kostnadsfritt Sällskapets samtliga publikationer. För förvaltningen af dessa medel och ledningen af Sällskapets värksamhet utses ett antal personer å Sällskapets årsmöte.

Detta årsmöte hålles på Johan Ludvig Runebergs födelsedag. Det är i hägn af hans genius, som detta Sällskap träder i dagen. I hans anda vill det värka, hans kärlek till det förflutna, hans höga och frisinnade världsåskådning, hans konst och hans språk vill det söka att bevara i hans fädernesland, och därför har till Sällskapets titel tillagts:

Stiftadt till åminnelse af JOH. LUDV. RUNEBERG.

Inbjudningen hörsammades talrikt: omkr. 120 deltagare i mötet hade infunnit sig. Enhälligt beslöts stiftandet af ifrågavarande sällskap, ett stort antal medlemmar antecknade sig — bland dem 59 stiftare — och åt inbjudarene uppdrogs att utse en interimsbestyrelse, som skulle uppgöra förslag till stadgar, ombesörja utsändandet af anteckningslistor och längre fram på våren sammankalla ett konstituerande möte.

Vid. det konstituerande mötet, som hölls å detta rum den 7 maj 1885, kunde å interimsbestyrelsens vägnar meddelas att den i gång satta teckningen lämnat ett Sällskapets framtid fullt tryggande resultat. Af mötet godkändes med ett mindre tillägg det uppgjorda förslaget till stadgar och valdes bestyrelse. Denna blef dock, med hänsyn därtill, att Sällskapets organisation ännu icke kunde anses slutförd, enligt ett vid mötet väkt och af detsamma godkändt förslag, invald såsom interimsbestyrelse att fungera till årsmötet den 5 febr. 1886. I följd häraf kommer nu omval att ske af hela bestyrelsen, medan eljes enligt stadgarne endast fyra af dess ledamöter skola på årsmötet underkastas omval i den ordning, som först genom lottning bestämmes, och därefter i tur. Till nämda interimsbestyrelse invaldes professorerne C. G. Estlander, A. O. Freudenthal, G. Frosterus F. Gustafsson och M. G. Schybergson, statsrådet W. Lagus, öfverste K. Antell, doktorerne R. Hausen, F. Elf-

ving, R. A. Renvall, fil. magister E. Lagerblad och undertecknad. Till revisorer utsågos kommerserådet L. Borgström och folkskoleinspektor V. Öhberg. Inom sig har bestyrelsen valt till ordförande prof. C. G. Estlander, till vice ordförande prof. A. O. Freudenthal, till sekreterare prof. M. G. Schybergson, till arkivarie mag. E. Lagerblad och till skattmästare öfverste K. Antell. Då prof. Schybergson sedan början af förlidne sommar vistats utomlands, har undertecknad, enligt uppdrag af bestyrelsen, från hösten sistlidet år handhaft sekreterarebefattningen.

Den första omsorg, som tillkom den nyvalda bestyrelsen, var att slutföra Sällskapets organisation och ordna dess ekonomiska angelägenheter. Sålunda har fastställelse af stadgarna på högvederbörlig ort ansökts och erhållits genom Kejs. Senatens resolution den 11 juni 1885. Vidare ha ombudsmän utsetts, och med största tillmötesgående och beredvillighet hafva de fleste därom anmodade åtagit sig detta värf. Sällskapet har för närvarande ombudsmän i 31 af landets städer, medan sådana ännu saknas i fem, nämligen i Raumo, Sordavala, Joensuu, Torneå och Kemi, samt å nio ställen i landsorten, nämligen i Salo, å Forssa och Fiskars, i Pärnå, Sjundeå, Kangasala, Lojo, Sibbo och Mäntsälä; utom landet hafva ombudsmän antagits i S:t Petersburg och Baku. I en rundskrifvelse till samtlige ombudsmän har bestyrelsen uttalat den förhoppning att desse, enhvar å sin ort, ville egna uppmärksamhet åt tillvaratagandet af möjligen tillgängliga literära minnesmärken af förgångna tiders kultursträfvanden samt af alla i historiskt afseende vigtiga dokument och handskrifter och i sådant afseende hos bestyrelsen göra anmälan, hvarjämte framhållits att teckningen för delaktighet i Sällskapet icke borde anses såsom afslutad, utan nya medlemmar fortfarande vinnas för detsamma; tillika lämnades anvisningar för reglerandet af uppbörden. Denna har äfven på öfverhufvud regelbundet sätt fortgått, och på åtskilliga af de från ombudsmännen inkomna uppbördslistorna hafva nya medlemmar befunnits tecknade. Medlemmarnes antal uppgår för närvarande till 1,249, af hvilka 225 äro stiftare och 132 en gång för alla erlagt 100 m. Sällskapet kan för närvarande anses disponera

öfver medel, uppgående till omkr. 70,000 m., när ännu utestående medlems-afgifter inberäknas. Af stiftande medlemmars afgifter skall enligt stadgarna en särskild fond bildas, af hvilken endast räntan får användas på sätt årsmötet bestämmer, och ärnar bestyrelsen nu för årsmötet framlägga det förslag, att nämda räntemedel årligen skola efter bestyrelsens pröfning utgifvas såsom prisbelöningar för dels skönliterära arbeten dels vetenskapliga forskningsarbeten inom området för sällskapets värksamhet.

Jämte ordnandet af dessa för framgången af Sällskapets sträfvanden så vigtiga angelägenheter har den nu afgående bestyrelsen efter förmåga sökt främja realiserandet af Sällskapets egentliga uppgift, dess literära värksamhet. Bestyrelsen har i sådant afseende ansett det såsom en oafvislig plikt att så snart som möjligt genom några synliga frukter söka motsvara det deltagande, hvarmed Sällskapets stiftande omfattats. Och redan vid sammanträdet den 13 maj 1885 kunde beslut fattas om utgifvandet af tvänne större publikationer; af statsrådet W. Lagus anmäldes till tryckning *H. G. Porthans bref till M. Calonius*, hvaraf 1:sta bandet, omfattande tiden mellan åren 1791 och 1796, numera är trykt och utgör $21^1/_2$ tryckark samt åtföljes af en utförlig af redaktören utarbetad namn- och saklista om 4 ark; vid samma möte inlämnades af ordföranden en genom d. v. senatskanslisten A. Gripenberg ombesörjd afskrift af *borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag*, hvars tryckning nu är i det närmaste afslutad. Detta värk kommer att upptaga omkr. 24 tryckark. Dessa publikationer, hvilka utgöra n:ris I och II af „Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland", komma således att med det snaraste blifva tillgängliga för allmänheten och skola enligt stadgarna utdelas bland Sällskapets stiftande medlemmar samt, enligt af bestyrelsen fattadt beslut, äfven bland dess ombudsmän. Närmast i ordningen äro till utgifvande bestämda *bondeståndets protokoll vid landtdagen i Borgå.*

Vid bestyrelsens sammanträden hafva dels inlämnats dels till publikation anmälts följande uppsatser:

af statsrådet W. Lagus: „Två franska emigranter i Finland år 1795";

af prof. A. O. Freudenthal: „Två ordspråk";

af doktor R. Hausen: „Finländare som under medeltiden idkat studier vid universiteten i Rostock och Greifswald“;

af prof. M. G. Schybergson: „Anteckningar om försvarskriget i Savolaks och Karelen 1741—42“;

af mag. E. Lagerblad: „Tvänne borgmästareval i Helsingfors för omkring 200 år sedan“;

af docenten *H. Wendell*: "Om tecken till begynnande palatalisering inom den sydöstra gruppen af svenska allmogemål“;

af amanuensen *T. Westrin* i Stockholm: „Bidrag till slägten Fordells historia“;

af prof. C. G. Estlander: „Om J. L. Runebergs estetiska åsigter“;

af prof. G. Frosterus: „Annotationer gjorda under 1808 och följande år“.

Dessa uppsatser komma att jämte protokollen från bestyrelsens sammanträden utgifvas i en fortlöpande publikation med titel: „Förhandlingar och uppsatser“. Första häftet är redan lagdt i prässen och torde blifva färdigt att under vårens lopp utdelas bland Sällskapets samtliga medlemmar.

För öfrigt har Sällskapet fått emottaga åtskilliga äldre handskrifter och handlingar dels i original dels i afskrift, hvarjämte angående några sådana, som vore egnade att utgifvas, meddelanden blifvit hos bestyrelsen gjorda. Här må nämnas: „Anteckningar från tiden under och näst efter 1808 års krig“, gjorda af majoren Berndt Henrik Aminoff och till Sällskapet skänkta af stud. *Alex. Aminoff*; meddelanden af doktor R. Hausen rörande några i universitets-biblioteket befintliga protokoll öfver häxeriprocesser på Åland åren 1666 och 1670; handlingar rörande Musikaliska Sällskapet i Åbo, inlämnade af statsrådet W. Lagus; en afskrift af ett bref från biskop Terserus till Per Brahe med en bilaga, innehållande ett skolvisitationsprotokoll från år 1663, insändt af prof. *K. K. Tigerstedt* i Åbo; en af doktor R. A. Renvall inlämnad afskrift af en själfbiografi af Abraham Argillander; „Historico-politiska anteckningar“, gjorda af assessorn Henrik Tomas Adlercreutz och omfattande tiden från år 1743 till 1796, inlämnade af statsrådet *A. Moberg* såväl i original, tillhörigt herr T. E. Adlercreutz å Sjundby gård samt öfver-

låtet till begagnande vid tryckning, som ock en för detta ändamål af statsrådet Moberg gjord afskrift; framlidne landshöfdingen Karl Adolf Möllersvärds efterlämnade papper, innehållande bland annat Klingspors bref till denne under 1788—90 års krig, skänkta af possessionaten *N. O. Nordenskiöld*. — Större delen af de Sällskapet tillhandakomna äldre handlingarna och manuskripten torde vara egnade att antingen i sin helhet eller i bearbetadt skick ingå i Sällskapets publikationer.

Såsom gåfva af svenska österbottniska studenter har Sällskapet fått emottaga en samling af i Vasa läns svenska socknar upptecknade folkvisor, lekar, sagor, m. m.

Inom bestyrelsen har förslag väkts om utarbetande af en plan för offentliggörande af lefnadsteckningar öfver framstående landsmän. I enlighet med det utlåtande, som afgafs af ett för sakens förberedande inom bestyrelsen nedsatt utskott, beslöts att göra början med insamlandet af material genom att i sådant afseende tillgodogöra de i den äldre disputationsliteraturen talrikt förekommande dedikationerna, hvilka innehålla värdefulla upplysningar om personer, som öfvat inflytande på literaturens och studiernas främjande. Detta arbete skulle ske under ledning af doktor R. A. Renvall.

Vid detta tillfälle torde icke böra med tystnad förbigås den skrifvelse bestyrelsen haft nöjet emottaga från den flitige och framstående forskaren i vår skolhistoria, prof. *K. G. Leinberg* i Jyväskylä, hvari föreslås att Sällskapet skulle öfvertaga utgifvandet af en serie volymer, innehållande „Handlingar och Urkunder rörande Finlands historia", fördelade under sju särskilda rubriker, såsom handlingar rörande kyrkan och lärovärken, Finlands militärväsende och krigshistoria, Finlands politiska historia, dess ekonomi, jurisdiktion och statsförfattning m. m. Bestyrelsen har visserligen ansett sig böra för närvarande afböja ett företag af så omfattande och vidtutseende art, såväl med hänsyn till nu tillgängliga pekuniära hjälpmedel som emedan säker utsigt ännu icke finnes till hopbringande af ett så rikhaltigt material. Men utan tvifvel måste detta förslag anses innebära en framtidstanke för Sällskapets värksamhet. När engång kompetente forskare erhållits, som äro hugade att öfver-

taga enhvar sin bestämda andel af arbetet, och Sällskapets tillgångar medgifva att för ändamålet anslå särskilda understöd, torde man kunna hoppas, att ett företag i likartadt syfte skall fås till stånd.

För att Sällskapet i sin mån måtte bidraga till lösningen af den sväfvande rättskrifningsfrågan, har Bestyrelsen ansett, att Sällskapet i sina „Förhandlingar och uppsatser“ borde följa en enhetlig ortografi, enskilde författare dock obetaget att, om de så önska, därifrån afvika. Hvad åter utgifvandet af urkunder beträffar, har den grundsats blifvit följd, att originalet borde med största möjliga trohet återgifvas.

Utbyte af skrifter kommer att inledas med Finska Vetenskapssocieteten, Finska Literatursällskapet och Historiska Samfundet samt Svenska Literatursällskapet i Upsala.

Carl Synnerberg.

Revisionsberättelse den 5 februari 1886.

Enligt uppdrag hafva undertecknade genomgått och granskat Svenska Literatursällskapets i Finland räkenskaper för år 1885. Tillika få vi anmäla, att berörda räkenskaper sträcka sig utöfver år 1885 till den 20 januari innevarande år och att vår granskning omfattat äfven tiden intill sagde dag.

Räkenskaperna utvisa enligt ställningen den 20 januari 1886 följande:

inkomster:	till stiftarenes fond		Fmk 39,375: —
	och till allmänna fonden		„ 21,015: 68.
			Fmk 60,390: 68.
utgifter	. . . .		Fmk 2,721: 25.
behållning:	obligationer . . .	42,318: 50.	
	kassa, tillgodohafvande på löpande räkning och annan tillgång	15,350: 93.	Fmk 57,669: 43.
			Fmk 60,390: 68.

Vi hafva genomgått jämte räkenskaper och kontanta tillgångar de inköpta obligationerna och funnit dem utgöras af:

Helsingfors vattenledningsobligationer . . .	Fmk	17,131: —
samt Finlands Hypoteksförenings obligationer	„	25,187: 50.
	Fmk	42,318: 50.

Utgifterna äro med riktiga verifikat bestyrkta, böckerna hafva blifvit förda med omsorg och reda, och noggranna förteckningar öfver Sällskapets stiftare och ledamöter äro upprättade. På grund häraf få vi åt Bestyrelsen för förvaltningen af Sällskapets angelägenheter intill den 20 januari detta år förorda fullständig ansvarsfrihet. Helsingfors, 3 februari 1886.

Leon. Borgström. Viktor Öhberg.

Bilagor till Förhandlingarna.

Stadgar för Svenska Literatursällskapet i Finland, stiftadt till åminnelse af Johan Ludvig Runeberg, faststälda genom Kejs. Senatens Resolution d. 11 juni 1885.

§ 1.

Sällskapet har till uppgift:

a) att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, sådana, som icke offentliggjorda eller sällsyntare literära alster, svensk folksång och saga, upplysningar om äldre literära föreningar och företag, historiska handlingar, särskildt rörande undervisningsväsendet, biografiska underrättelser, bref af literärt eller kulturhistoriskt intresse, samt att bearbeta och offentliggöra det sålunda samlade materialet, hvilket tilsvidare öfverlåtes till förvarande åt universitetsbiblioteket eller statsarkivet;

b) att främja svenska språkets studium och rätta begagnande genom undersökning af landets svenska dialekter, offentliggörande af grammatikaliska och lexikaliska arbeten öfver

desamma, ombesörjande af för undervisningen i landets skolor lämpliga läro- och läseböcker på svenska språket samt andra liknande åtgärder;

c) att främja literär värksamhet på svenska språket genom prisbelöningar och understöd.

§ 2.

Medlem af sällskapet är enhvar, som på anmälan blifvit därtill kallad och förbinder sig att till Sällskapets fonder erlägga afgift såsom nedan säges:

a) 200 mark eller därutöfver betalas af Sällskapets *stiftande* medlemmar;

b) 100 mark en gång för alla, eller 10 mark årligen i tolf års tid betalas af Sällskapets öfriga medlemmar.

Den som till fullo erlagt något af dessa afgiftsbelopp, är därefter utan vidare afgift beständig medlem af Sällskapet.

Korresponderande medlemmar i utlandet samt hedersledamöter äger Sällskapet rätt att kalla, om förslag därom inlämnas till bestyrelsen, af denna förordas och af Sällskapet å dess årsmöte godkännes. Korresponderande medlemmar och hedersledamöter erlägga ej afgift till Sällskapet.

§ 3.

Ledningen af Sällskapets värksamhet samt vården om dess angelägenheter handhafves af en Bestyrelse af tolf ledamöter, hvilka sig emellan årligen utse Sällskapets Ordförande, Viceordförande, Sekreterare, Arkivarie och Skattmästare. Af ledamöterna i bestyrelsen underkastas fyra hvarje år omval på årsmötet i den ordning, som först genom lottning bestämmes, men sedan i tur.

Bestyrelsens sammanträden, vid hvilka Sällskapets öfriga medlemmar äga rätt närvara och sin mening uttala, böra af ordföranden medels annonser tillkännagifvas, och är bestyrelsen vid dem beslutför, då minst sju af dess medlemmar tillstädeskommit. Yppas inom bestyrelsen olika meningar, omröstas såsom i § 6 sagdt är. Bestyrelsen äger tillsätta erforderliga utskott, utgifva pris och understöd, bestämma om arvoden äfvensom grunderna

för beräkning af författarehonorarier, samt besluta om penningemedlens förvaltning, hvaremot öfriga ärenden kunna handläggas af ordföranden, viceordföranden, sekreteraren, arkivarien och skattmästaren vid gemensam öfverläggning.

Ordföranden, eller i hans ställe *Viceordföranden*, sammankallar Sällskapet och bestyrelsen till möten, leder förhandlingarna å dessa, underskrifver jämte sekreteraren alla utanordningar ur kassan, kallelsebref och öfriga i Sällskapets namn afgående skrifvelser, samt afgifver vid årsmötet berättelse öfver Sällskapets värksamhet under det förflutna året.

Sekreteraren för matrikel öfver Sällskapets medlemmar och protokoll vid Sällskapets och bestyrelsens sammanträden samt besörjer korrespondensen.

Arkivarien besörjer tryckning och utdelning af Sällskapets skrifter samt vårdar arkivet och bokförrådet, hvaröfver han vid årsmötet afgifver berättelse.

Skattmästaren uppbär och förvaltar Sällskapets medel, värkställer utbetalningar på grund af bestyrelsens utanordningar samt för öfver alla Sällskapets inkomster och utgifter noggrann bok och räkning, hvilken han före den 20 januari hvarje år bör till revisorerne aflämna, för att af desse jämte revisionsberättelsen Sällskapet vid årsmötet föreläggas.

Ombudsmännen äga att hvar på sin ort uppbära och till skattmästaren öfversända afgifterna, besörja utdelningen af Sällskapets publikationer, anmäla hos bestyrelsen nya medlemmar, efterforska och emottaga skrifter och upplysningar, som höra till området för Sällskapets värksamhet, samt i öfrigt främja alt, som till nående af Sällskapets syften lända kan.

§ 4.

Sällskapets publikationer utgifvas i fria häften under den gemensamma titeln „Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland“. De af dessa skrifter, hvilka bestyrelsen finner äga allmännare intresse, böra kostnadsfritt tillhandahållas alla Sällskapets medlemmar. Hedersledamöter, stiftare och Sällskapets funktionärer äro enhvar berättigade till ett exemplar af

samtliga genom Sällskapets försorg utkommande arbeten. Öfverblifna exemplar utlämnas i bokhandeln.

§ 5.

Af Sällskapets stiftande medlemmars afgifter bildas en grundfond, som placeras i säkra värdepapper och hvaraf räntorna årligen disponeras på sätt Sällskapet vid årsmötet bestämmer.

Donerade och testamenterade medel förvaltas i noggrann öfverensstämmelse med därvid gifna föreskrifter.

§ 6.

Sällskapet håller sitt årsmöte den 5 februari, Johan Ludvig Runebergs födelsedag. Då uppläsas föreskrifna års- och revisionsberättelser, väljas ledamöter i bestyrelsen, utses två revisorer jämte lika många suppleanter för det löpande årets räkenskaper och för bokförrådet samt afhandlas frågor rörande Sällskapets värksamhet, möjligen ifrågasatt förändring af stadgarna med mera. Vid omröstning äger hvarje närvarande en röst, och beslutet bestämmes genom enkel röstöfvervigt; vid lika röstetal afgör ordförandens mening, utom vid omröstning med slutna sedlar, då lottning afgör. Vid val af bestyrelse och revisorer kunna i landsorten bosatte medlemmar till ordföranden insända förseglade valsedlar.

§ 7.

Förslag till ändring af stadgarna skall sist en månad före årsmötet inlämnas skriftligen till bestyrelsen, som däröfver afgifver utlåtande, hvarefter Sällskapet afgör frågan; och fordras för förslagets antagande två tredjedelar af de vid tillfället afgifna rösterna.

Sällskapets ombudsmän.

Lektorn J. E. Strömborg . . . . *Borgå.*
Lektorn d:r A. L. Sundholm . . . . *Ekenäs.*
Rådmannen A. Stolpe . . . . *Lovisa.*
Stationsinspektorn K. Appelgren . . . . . *Hangö.*
Kommerserådet Fr. Rettig . . . . *Åbo.*

Herr Hugo Rosenlew . . . . *Björneborg.*
Stadsläkaren lic. A. Achrén . . . . *Nystad.*
Provincialläkaren d:r F. W. Söderling . . . *Nådendal.*
Grefve August Armfelt . . . . *Salo.*
Kollegiiassessorn A. Öhberg . . . . *Mariehamn.*
Borgmästaren A. W. Helsingius . . . . . *Tavastehus.*
Kaptenen F. Mörtengren . . . . *Tammerfors.*
Herr Henrik Backlund . . . . *Viborg.*
Kaptenen G. A. Jernström . . . . *Fredrikshamn.*
Konsul G. W. Cadenius . . . . *Kotka.*
Provincialläkaren d:r P. F. Gahmberg . . . *Villmanstrand.*
Kollegan mag. H. W. Renqvist . . . . . . *Kexholm.*
Bataljonsläkaren lic. P. Collander . . . . . *S:t Mickel.*
Fil. magistern P. N. Crohns . . . . *Heinola.*
Apotekaren O. Hedlund . . . . *Nyslott.*
Slotts- o. lasarettsläkaren d:r G. Avellan . . *Kuopio.*
Öfverste F. Procopé . . . . *Vasa.*
Handlanden Alfr. Carlström . . . . *Kristinestad.*
Hofrättsrådet G. G. Aminoff . . . . *Kaskö.*
Seminariidirektorn F. W. Sundvall . . . . . *Nykarleby.*
Stadsläkaren d:r G. F. Borg . . . . *Jakobstad.*
Stadsläkaren lic. E. F. Staudinger . . . . . *Gamlakarleby.*
Forstmästaren O. R. Agricola . . . . *Jyväskylä.*
Handlanden J. S. Hedman . . . . *Uleåborg.*
Provincialläkaren d:r E. F. Aspelin . . . . *Brahestad.*
Häradshöfdingen G. E. Malm . . . . *Kajana.*
Civilingeniören Aug. Borgström . . . . . . *Forssa* och *Mustiala.*
Friherre V. M. von Born . . . . *Pärnå.*
Prosten K. P. Moberg . . . . *Sjundeå.*
Brukspatron Alb. von Julin . . . . *Fiskars.*
Kanslirådet A. W. Liljenstrand . . . . . *Kangasala.*
Provincialläkaren d:r J. M. af Tengström . . *Lojo.*
Prosten F. W. Fredriksson . . . . *Sibbo.*
Kyrkoherden K. E. Aspelund . . . . *Mäntsälä.*
Expeditionssekreteraren A. Gripenberg . . . *S:t Petersburg.*
Fil. magistern B. J. Estlander . . . . *Baku.*

Förteckning öfver Sällskapets medlemmar.

a) Stiftande medlemmar.

Ahlqvist, Carl Henrik, kommerseråd . . . . *Fredrikshamn.*
Ahrenberg, Jak., arkitekt . . . . *Viborg.*
Alfthan, A. E., magister . . . . *Helsingfors.*
Aminoff, Fredrik, löjtnant . . . . *Åbo.*
Aminoff, Germund Gustaf, hofrättsråd . . . . *Kaskö.*
Andstén, Oscar Wilhelm, sjökapten . . . . *Helsingfors.*
Antell, Pehr Kasten Samuel, öfverste . . . . *Helsingfors.*
Arrhenius, Axel, filosofie magister . . . . *Åbo.*
Aschan, Theodor, kommunalråd . . . . *Nurmijärvi.*
Avellan, Herman, hofråd . . . . *Viborg.*
Avellan, Gustaf, referendariesekreterare . . . . . . *Helsingfors.*
Bengelsdorff, Ludvig, kapellan . . . . *Helsingfors.*
Bergbom, Johan Gustaf, kommerseråd . . . . *Uleåborg.*
Bergroth, Edvin, ingeniör . . . . *Baku.*
Björkell, Otto, bankkassör . . . . *Tammerfors.*
Björkell, Oskar, fabriksägare . . . . *Tammerfors.*
Bolin, Wilhelm, professor . . . . *Helsingfors.*
Boman, Adolf, konsistoriinotarie . . . . *Borgå.*
Bonsdorff, von, Adolf, filosofie kandidat . . . . . . *Helsingfors.*
Borgström, Leon. kommerseråd . . . . *Helsingfors.*
Borgström, Lina, fröken . . . . *Helsingfors.*
Borgström, Selma, fröken . . . . *Helsingfors.*
Borgström, Georg, godsägare . . . . *Helsinge.*
Borgström, August, civilingeniör . . . . *Forssa.*
Broberg, Karl Theodor, pastor . . . . *Helsingfors.*
Brunou, Alexander August, senator . . . . *Helsingfors.*
Brusin, Otto, kommunalråd . . . . *Tavastehus.*
Burmeister, C. W., handlande . . . . *Åbo.*
Bäckström, A., enkepastorska . . . . *Borgå.*
Calonius, Willy, hofrättsassessor . . . . *Viborg.*
Candelin, Leon., kommerseråd . . . . *Uleåborg.*
Carlsson, Oskar, rådman . . . . *Uleåborg.*
Carlström, Carl Emil, kommerseråd . . . . *Kristinestad*
Carlström, Alfred, handlande . . . . *Kristinestad.*
Creutz, Carl Magnus, grefve, guvernör . . . . . . *Åbo*
Crohns, Petter Niklas, filosofie magister . . . . . . *Heinola.*
Croll, Theodor, byggmästare . . . . *Helsingfors.*

Cygnæus, Gustaf, bitr. lektor . . . . *Åbo.*
Dahlström, Ernst N., handlande . . . . *Åbo.*
Dahlström, Magnus . . . . *Åbo.*
De la Croix, Ch:s . . . . *Tammerfors.*
Edlund, G. W., kommerseråd . . . . *Helsingfors*
Ekholm, Alfred, sjökapten . . . . *Uleåborg.*
Eklöf, August, vice konsul . . . . *Borgå.*
Ekström, Carl August, ingeniörkapten . . . . *Viborg.*
Elfving, Fredrik, docent . . . . *Helsingfors.*
Elving, Rudolf, vicehäradshöfding . . . . *Helsingfors.*
Engström, Otto Ingemar, med. doktor . . . . *Helsingfors.*
Essen, von, Georg, med. licentiat. . . . . *Åbo.*
Estlander, Carl Gustaf, professor . . . . *Helsingfors.*
Fagerroos, J. F. E., guldsmed . . . . *Helsingfors.*
Federley, Georg, kontorist . . . . *Viborg.*
Florin, August, statsråd . . . . *Helsingfors.*
Florin, J. A.. med. doktor . . . . *Helsingfors.*
Fogelholm, Karl Gustaf, prov. läkare . . . . *Uleåborg.*
Forsius, Kristian Fredrik, prov. läkare . . . . . . *Nykarleby.*
Frenckell, von, Theodor, löjtnant . . . . *Helsingfors.*
Freudenthal, Axel Olof, professor . . . . *Helsingfors.*
Frey, Johan Adolf, öfverste . . . . *Fredrikshamn.*
Frosterus, Johan Gustaf, professor . . . . *Helsingfors.*
Fröberg, Berndt Fredrik, kollegiiassessor . . . . . *Borgå.*
Föreningen „Svenska bildningens vänner“ . . . . . . *Åbo.*
Girsén, Adolf Fredrik, apotekare. . . . . *Helsingfors.*
Granholm, Gustaf Florentin, arkitekt . . . . *Helsingfors.*
Grönlund, Karl, kollega . . . . *Åbo.*
Grönqvist, F. W., kommunalråd . . . . *Helsingfors.*
Gulin, Niklas, f. d. skollärare . . . . *Borgå.*
Gustafsson, Fridolf, professor . . . . *Helsingfors.*
Hagelstam, Jarl August, possessionat . . . . *Helsingfors.*
Hagfors, Johan Fridolf, literatör . . . . *Åbo.*
Hakulin, K. . . . . *Tammerfors.*
Hallberg, Mauritz, handlande . . . . *Helsingfors.*
Hausen, Reinhold, statsarkivarie . . . . *Helsingfors.*
Hedlund, Oskar, apotekare . . . . *Nyslott.*
Hedman, Alfred, konsul . . . . *Vasa.*
Hedman, Ossian, provisor . . . . *Tammerfors.*
Heikel, Viktor, öfverlärare . . . . *Helsingfors.*
Heimberger, Richard, handlande . . . . *Helsingfors.*
Hildén, Georg, kassör. . . . . , . *Helsingfors.*
Hiort af Ornäs, C. G., arkitekt . . . . *Helsingfors.*
Hoffström, Petter Wilhelm, kollega . . . . *Heinola.*

Holmberg, Theodor, stadskamrerare . . . . *Helsingfors.*
Holmberg, Axel, med. doktor . . . . *Helsingfors.*
Holmgren, Adolf, rentier . . . . *Helsingfors.*
Humble, E., kommunalråd . . . . *Tavastehus.*
Hydén, Gustaf. . . . . *Kristinestad.*
Jakobsson, Alfred, handlande . . . . *Åbo.*
Johansson, A. J., handlande . . . . *Helsingfors.*
Kajanus, Arthur, ingeniör . . . . *Åbo.*
Kiseleff, Olga, kommerserådinna . . . . *Helsingfors.*
Kiseleff, C., kollegiiassessor . . . . *Helsingfors.*
Kjällmanson, O., handlande . . . . *Helsingfors.*
Kjöllerfeldt, Emil, kollegiiassessor . . . . *Helsingfors.*
Klingendahl, Fabian, handlande . . . . *Åbo.*
Klärich, Waldemar, handlande . . . . *Helsingfors.*
Krakau, Knut Julius, hofrättsassessor . . . . *Åbo.*
Krogius, Lars, hofråd . . . . *Helsingfors.*
Krogius, Frans, lagman . . . . *Helsingfors.*
Krogius, Edvard Gabriel, kapten . . . . *Fredrikshamn.*
Kullhem, Sigfrid, direktör . . . . *Helsingfors.*
Kumlin, Abr., vicehäradshöfding . . . . *Åbo.*
Kurtén, Uno, kollegiiassessor . . . . *Helsingfors.*
Kynberg, K. K., med. doktor . . . . *Åbo.*
Kämp, Carl, restauratör . . . . *Helsingfors.*
Lagerblad, Elis, kollega . . . . *Helsingfors.*
Lagerborg, Alexander Wilhelm, stabskapten . . . . *Helsingfors.*
Lagus, Wilhelm, statsråd . . . . *Helsingfors.*
Lagus, Ernst, filosofiemagister . . . . *Helsingfors.*
Landén, Ab., vågmästare . . . . *Helsingfors.*
Landgren, Lars, telegrafstationschef . . . . *Heinola.*
Laurell, Alex., hofrättsauskultant . . . . *Helsingfors.*
Leander, Alex., sjökapten . . . . *Helsingfors.*
Leinberg, Karl Gabriel, professor . . . . *Jyväskylä.*
Lemström, F., hofrättsauskultant . . . . *Heinola.*
Lemström, Selim, professor . . . . *Helsingfors.*
Levin, Carl Axel . . . . *Borgå.*
Liljestrand, Axel, professor . . . . *Kangasala.*
Lille, Axel, juris doktor . . . . *Helsingfors.*
Lindh, Anders Theodor, justitierådman . . . . . . *Borgå.*
Lindberg, A. F., handlande . . . . *Helsingfors.*
Lindberg, Sextus Otto, professor . . . . *Helsingfors.*
Lindelöf, L., statsråd . . . . *Helsingfors.*
Lindfors, af, Julius, generalmajor . . . . *Helsingfors.*
Lindgren, C. O., handlande . . . . *Björneborg.*
Lindholm, U., handlande . . . . *Heinola.*

Lindroos, J. F. possessionat . . . . *Helsingfors.*
Lundgrén, Alfred, ingeniör . . . . *Nyslott.*
Lundström, Carl, med. licentiat . . . . *Helsingfors.*
Lybeck, John, arkitekt . . . . *Uleåborg.*
Lönnblad, Emil, president . . . . *Viborg.*
Mæxmontan, Frans Viktor, justitierådman . . . . . . *Björneborg.*
Malm, Gustaf Emil, häradshöfding . . . . *Kajana.*
Malmgren, Anders Johan, professor . . . . *Helsingfors.*
Malmgren, Karl Petter, stadsläkare . . . . *Kuopio.*
Mechelin, Leopold, senator . . . . *Helsingfors.*
Meinander, Ludvig, öfverste . . . . *Fredrikshamn.*
Moberg, C. P., prost . . . . *Sjundeå.*
Montgomery, Robert, prokurator . . . . *Helsingfors.*
Nordenskiöld, Nils Carl, direktor . . . . *Helsingfors.*
Nordenstreng, Sigurd, lektor . . . . *Fredrikshamn.*
Nordman, Adolf Eliel, vice pastor . . . . *Åbo.*
Nordman, Johan Alfred, senatskanslist . . . . *Helsingfors.*
Nordman, Karl Anshelm, maskindirektörsassistent . . *Helsingfors.*
Nyberg, Viktor, filosofiemagister . . . . *Nurmijärvi.*
Nybergh, August, senator . . . . *Helsingfors.*
Nyman, Israel, handlande . . . . *Helsingfors.*
Palmroth, Georg, hofrättsråd . . . , ... *Viborg.*
Paqvalin, Karl Robert, med. doktor . . . . *Åbo.*
Pentzin, J. G., handlande, filosofie magister . . . . *Uleåborg.*
Pentzin, Karl, handlande . . . . *Uleåborg.*
Pentzin, Johan, handlande . . . . *Uleåborg.*
Pippingsköld, Josef Adam Joachim, professor . . . . *Helsingfors.*
Procopé, Fredrik, borgmästare . . . . *Tammerfors.*
Qvanten, von, H. possessionat . . . . *Mäntsälä.*
Qvist, Carl, med. doktor . . . . *Helsingfors.*
Ravander, Otto, kapten . . . . *Uleåborg.*
Renlund, K. H., handlande . . . . *Helsingfors.*
Rettig, F., kommerseråd . . . . *Åbo.*
Ringbom, Ivar, med. doktor . . . . *Björneborg.*
Roos, Oskar, filosofie magister . . . . *Helsingfors.*
Rosenberg, Carl Georg, possessionat . . . . *Åbo.*
Rosenlew, C., handlande . . . . *Björneborg.*
Rosenlew, W., kommerseråd . . . . *Björneborg.*
Runeberg, Johan Wilhelm, professor . . . . *Helsingfors.*
Salingre, Richard, doktor . . . . *Tavastehus.*
Saltzman, Fredrik, professor . . . . *Helsingfors.*
Sandberg, Wilhelm, handlande . . . . *Tammerfors.*
Sanmark, Karl Gustaf, ingeniörkapten . . . . *Helsingfors.*
Schildt, Ernst, stadsläkare . . . . *Björneborg.*

Schildt, Hjalmar, handlande . . . . *Helsingfors.*
Schnitt, Louis, j:r . . . . *Åbo.*
Schultén, af, Hugo, friherre, filosofie magister . . . . *Helsingfors.*
Schultén, af, August, friherre, docent . . . . *Helsingfors.*
Schultén, af, Max Widekind, friherre, professor . . . *Helsingfors.*
Schybergson, Magnus Gottfrid, professor . . . . . . *Helsingfors.*
Schybergson, Gustaf, hofrättskanslist . . . . *Åbo.*
Schybergson, Emil, kamrerare . . . . *Vasa.*
Serenius, Hugo, kamrerare . . . . *Helsingfors.*
Sinebrychoff, Anna, kommerserådinna . . . . *Helsingfors.*
Sinebrychoff, Nikolaus, handlande . . . . *Helsingfors.*
Sjöblom, F. J. F., handlande . . . . *Helsingfors.*
Spoof, Conrad, disponent . . . . *Åbo.*
Standertskjöld, E, studerande . . . . *Helsingfors.*
Standertskjöld, E. K. . . . . *Tavastehus.*
Standertskjöld, Karl, löjtnant . . . . *S:t Petersburg.*
Standertskjöld, L. . . . . *S:t Petersburg.*
Standertskjöld-Nordenstam, H. S., friherre, godsägare . . *Helsingfors.*
Stenberg, John, ingeniör . . . . *Helsingfors.*
Stenbäck, Mathias Gustaf, med. doktor, professor . . *Helsingfors.*
Stenvik, F. E., länebokhållare . . . . *Åbo.*
Stormbom, Fridolf, stationsinspektor . . . . *Helsingfors.*
Strandman, Ernst August, professor . . . . *Helsingfors.*
Strömborg, Johan Elias, lektor . . . . *Borgå.*
Sumelius, G. O., handlande . . . . *Tammerfors.*
Sundman, Carl Wilhelm, kommerseråd . . . . *Helsingfors.*
Svenska klubben i . . . . *Helsingfors.*
Svensson, M., handlande . . . . *Helsingfors.*
Synnerberg, Carl, öfverinspektor . . . . *Helsingfors.*
Söderström, Johan Alex., stadskassör . . . . *Helsingfors.*
Thesleff, W., ingeniör . . . . *Helsingfors.*
Thornberg, John., koff. kapten . . . . *Uleåborg.*
Tigerstedt, Theodor, med. doktor . . . . *Tavastehus.*
Tojkander, C. F., handlaude . . . . *Borgå.*
Troll, von, Samuel Werner, friherre, senator . . . . *Helsingfors.*
Törnudd, Gustaf . . . . *Baku.*
Wænerberg, Thorsten, artist . . . . *Åbo.*
Wahlman, Isidor, jordbrukare . . . . *Heinola.*
† **Wahren**, Axel Wilhelm, kommerseråd . . . . . . *Forssa.*
Wasastjerna, Osvald, professor . . . . *Helsingfors.*
Wasastjerna, Oskar, tullförvaltare . . . . *Borgå.*
Weckman, Axel Waldemar, filos. magister . . . . . *Helsingfors.*
Wendelin, Otto, kommerseråd . . . . *Kristinestad.*
Wendelin, Ludvig, konsul . . . . *Kristinestad.*

Wennerström, Oskar Walfrid, läkare . . . . *Uleåborg.*
Westerberg, K. F., handlande . . . . *Tammerfors.*
Westerlund, Rob. Emil, filos. magister . . . . *Uleåborg.*
Willebrand, von, Reinhold Felix, filos. magister . . . *Helsingfors.*
Winckelmann, Henrik, vice konsul . . . . *Uleåborg.*
Winqvist, Gustaf . . . . *Helsingfors.*
Wrede, Rabbe Axel, friherre, professor . . . . *Helsingfors.*
Zansen, von, Axel, tullförvaltare . . . . *Tammerfors.*
Åkerberg, August. justitierådman . . . . *Helsingfors.*
Åkerblom, Viktor, brukspatron . . . . *Uleåborg.*
Åkerman, Carl . . . . *Åbo.*
Öberg, Albert, senatskanslist . . . . *Helsingfors.*
Öhberg, Abr., navigationsskoleföreståndare . . . . . *Mariehamn.*
Öhberg, Viktor, folkskoleinspektor . . . . *Helsingfors.*
Öhman, Elias, justitierådman . . . . *Helsingfors.*
Österblad, Julius, handlande . . . . *Åbo.*
Österlund, Karl Robert, vicehäradshöfding . . . . . *Åbo.*

---

b) Öfriga medlemmar.

Helsingfors.

Agardh, Hjalmar, skådespelare.
Alfthan, Max, löjtnant.
Alfthan, von, K., filos. kand.
Aminoff, Torsten Johan, kammarförvandt.
Aminoff, Alexander, studerande.
Aminoff, Helene, fröken
Aminoff, Karl Fredrik, sekreterare.
Andstén, Wilhelm, fabrikör.
Antell, Mimmi, fröken.
Appelroth, J. F., filos. kandidat.
Aschan, Allan, apotekare.
Asp, Georg, professor.
Backman, Axel, lektor.
Backmansson, Knut, bankkontorist.
Backmansson, Wilhelm, med. licentiat.
Beijer, P. H., bokhandlare.
Bengelsdorff, Edvard, kapten.
Bergbom, Karl, vice häradshöfding.
Bergholm, Wilhelm Ludvig, gymnastiklärare.
Berndtson, A., studerande.
Berndtson, Gunnar, artist.
Björkell, Hugo, handelskontorist.
Björklund, S., Enkefru.
Björklund, Gotthard, gardeskapten.
Björkman, Ludvig, student.
Björkstén, Johan Isak, medicinalråd.
Björnberg, Claes, ingeniör.
Björnberg, Ricardo, arkitekt.
Björnberg, Fredrik Geronimo, gardeslöjtnant.
Blomqvist, Elisabeth, fröken.
Boije, Knut, ryttmästare.
Bomansson, Carl August, doktor.
Bonsdorff, v., Hjalmar, friherre, med. kandidat.
Bonsdorff, v., Hjalmar, friherre, godsägare.
Bonsdorff, v., Augusta, fröken.

Borgström, Hilda, fru.
Born, v., Fanny, friherrinna.
Brenner, Magnus, rektor.
Broberg, Arthur, banktjänsteman.
Brotherus, Viktor F., fil. doktor.
Brummer, Wilhelm, hofråd.
Brunou, Wilhelm, student.
Brunou, Anna, fröken.
Brunou, Sigrid, fröken.
Calonius, Torsten Leopold, med. kand.
Carlander, J. N., handlande.
Carpelan, Axel, friherre, student.
Cedercreutz, Emil W., friherre, med. licentiat.
Cedercreutz, Axel, friherre.
Christierson, v., Waldemar, senatskanslist.
Chydenius, Emelia, fröken.
Collan, v., Clas, filos. kandidat.
Colliander, Hanna, fru.
Creutz, Ernst, grefve, student.
Cronstedt, Johan, frih., bankdirektör.
Cronvall J. E., handlande.
Crusell, Theodor, direktor.
Chydenius, Wilhelm, magister.
De la Chapelle, Ellen, fröken.
Degerholm, Carl Edvard, inspektor.
Donner, Anders, professor.
Edelfelt, Albert, artist.
Edelfelt, Alexandra, öfverdirektörska.
Ehrnrooth, Adolf Reinhold, generalmajor.
Ehrström, Alexander, possessionat.
Eichinger, J., student.
Einighorst, A., prokurist.
Elfsberg, Hugo, apotekare.
Elving, Johan, kammarråd.
Elster, Carl, handlande.
Enehjelm, Aina, lärarinna.
Eskilsson, W., fabriksföreståndare.
Estlander, Louise, professorska.
Fabritius, August, löjtnant.
Fagerlund, L. W., med. licentiat.
Fagerström, Karl Ferd., tullinspektor.
Falck, Viktor, senatsregistrator.
Falcken, Anton, med. kandidat.
Falcken, Frans, revisor.
Federley, Carl Berndt, sekreterare.
Federley, A., senatorska.
Federley, Gustaf, kontreamiral.
Finander, Albin, faktor.
Finander, Edla.
Finander, Lydia, seminarist.
Florin, Lydia, fru.
Fontell, A. G., filos. doktor.
Fontell, Henrik, med. kandidat.
Forsberg, A. W., filos. magister.
Forsell, Arthur, student.
Frejborg, K., folkskollärare.
Furuhjelm, Elis, juriskandidat.
Furuhjelm, Viktor., filos. kand.
Furuhjelm, Elis, student.
Gadd, Magnus, lektor.
Gadd, Adelaïde, enkefru.
Gartz, Carl, kamrerare.
Granfelt, August, ingeniör.
Granholm, Onni, med. kandidat.
Granholm, Hjalmar, banktjänsteman.
† **Grefberg**, Wilhelm, med. doktor.
Grotenfelt, Nils Berndt, juriskand.
Grönberg, Alexander, kollegiisekret.
Grönholm, Johan, sekreterare.
Gråsten, Ernst, student.
Grönvik, Emil, fil. doktor.
Gustafsson, Paul, språklärare.
Hagelberg, G. A., studerande.
Hallberg, Alma, folkskollärarinna.
Harlin, Oskar, student.
Hartvall, Anna, fru.
Hasselström, Axel, gymnastiklärare.
Hausen, v., William, student.
Heideken, v., Carl, med. kandidat.
Heikel, I. A., filos. doktor, docent.
Heikel, Rosina, läkare.
Heinrichs, Axel, student.
Heinricius, Gösta, docent.
Hellström, Fredrik Elifas, med. kand.
Henell, Fredrik, kapten.

Henrikson, Gerhard, revisor.
Hertzberg, Rafaël, filos. magister.
Heurlhén, Sigrid, fröken.
Hiort af Ornäs, Th., fru.
Hisinger, Augusta, fröken.
Hjelt, Alfred, lyceist.
Holm, Emilia, löjtnantska.
Holmberg, Carl, kontorist.
Holmberg, M., folkskollärare.
Hollmerus, Hugo Alarik, kontorsskrifvare.
Hollmerus, C. F., forstmästare.
Holsti, Hugo, docent.
Hornborg, Mauritz, vicehäradshöfding.
Hornborg, Albert, kamrerare.
Hougberg, Viktor Wilhelm, kontorsskrifvare.
Hougberg, Emil, med. kandidat.
Hultin, A., filos. kandidat.
Höckert, Viktor, ombudsman.
Hintze, Karl, student.
Ingman, August, handlande.
Jaenisch, Alexander, kamrerare.
Jansson, Pehr, med. kandidat.
Jernström, L. A., stadsträdgårdsmäst.
Jewstratoff, Wladimir, kollega.
Jung, Hulda, lärarinna.
Jäder, Erik Johan, kamrerare.
Kalm, Einar, med. kandidat.
Kavaleff, Aleksis, possessionat.
Kavaleff, Anna, fröken.
Kellgren, S., enkeprofessorska.
Kiseleff, Feodor, konsul.
Kiseleff, Alexandra, fröken.
Kiseleff, Nadine, fröken.
Knorring, **v.**, Anton Leonard, kanslist.
Knorring, **v.** Carl, banktjänsteman.
Kockström, Viktor Reinhold, fil. mag.
Kroglus, Lars, agent.
Kuhlefelt, Elis, student.
Kyrklund, Th., provisor.
König, Karl, agent.
Lagerborg, Constance, fru.
Lagerblad, Uno, student.
Landtman, Ivar Alfred, öfverkassör.
Landzett, Anton, med. licentiat.
Lange, Hjalmar, jurisstuderande.
Langenskiöld, Karl, friherre, juriskand.
Laurent, Algot, fabrikör.
Leontjeff, Paul, filos. magister.
Llewendal, Gustaf, urmakare.
Liljeroth, Viktor, handlande.
Lindberg, Viktor, med. licentiat.
Lindberg, Nella, fru,
Lindeqvist, Carl Johan, öfverlärare.
Lindgren, Richard, student.
Lindholm, B., häradshöfdingska.
Lindholm, Otto, magister.
Lindholm. K. E., sjökapten.
Lindström, Karl, filos. kand.
Lovenetsky, A., studerande.
Lund, J. F., gårdsägare.
Lundenius, G. Ad., vicehäradshöfd.
Lundqvist, Anton, handlande.
Lundqvist, August, handlande.
Lundqvist, Alexander, vicehäradshöfd.
Lupander, Johan, bankdirektör.
Luther, E., handlande.
Lönnström, J. W., kontorist.
Lönnström, A. kontorist.
Mechelin, Adèle, fröken.
Meian, Anna, fröken.
Meian, N., generalska.
Meian, August. järnvägstjänsteman.
Mellberg, E. J., öfverlärare.
Mæxmontan, Mauritz, bibliotekarie.
Moberg, Oskar, med. kandidat.
Moring, Clas Mathias, ingeniörmekaniker.
Munck, Lennart, öfverste.
Neovius, Arvid, löjtnant.
Neovius, Frithiof, generalmajor.
Neiglick, Hjalmar, filos. kandidat.
Nilsson, Henrik, general.
Nordenstreng, Hjalmar, generallöjtn.
Nordman, Anna, lärarinna.
Nordman, Gustaf Albert, med. licent.
Nordqvist, Oskar Frithiof, löjtnant,

Nordström, Ernst Samuel, filos. mag.
Nordmann, Petter, filos. magister.
Norrmén, Alfred, vicehäradshöfding.
Norrmén, Oscar, senator.
Numell, Karl Johan, öfverdirektörsadj.
Nummelin, Carl, hofråd.
Nyberg, Arvid, justitierådman.
Nyberg, Emil Gustaf, student.
Nyholm, K. G., kontorist.
Nykopp, Axel, med. kand.
Nyström, Karl Gustaf, arkitekt.
Nyström, Augusta, fru.
Nyström, H., fröken.
Olsoni, Arthur, filos. magister.
Palmén, Fanny, fröken.
Palmgrén, Karl, urmakare.
Parviainen, Anders, handlande.
Pfaler, **v.**, Leon., juriskandidat.
Pipping, Augusta, lärarinna.
Procopé, Natalia, presidentska.
Prytz, Lars Knut, protokollssekret.
Ramsay, Wilhelm, filos. kandidat.
Ramsay, August, filosofie doktor.
Rautenfeld, **v.**, G. B., öfverste.
Regnell, Karl, kamrerare.
Rehausen, **v.**, Viktor Ernst, sekret.
Renvall, Robert Alfred, fil. doktor.
Reuter, Jonatan, ingeniör.
Rindell, Axel, gymnastiklärare.
Rindell, Edvard, filos. magister.
Rosberg, Fredrik, ingeniör.
Rosenberg, C. R., arkitekt.
Reseniew, Carl, studerande.
Rosenqvist, Wilhelm Theodor, filos. magister.
Rosenqvist, O., folkskollärare.
Rothe, Wilhelm, student.
Saelan, Thiodolf, professor.
Schauman, August, filos. magister.
Schauman, Ossian, med. kandidat.
Schnitt, Gustaf, med. kandidat.
Schultén, **af**, Arvid, friherre, student.
† **Schultén**, **af**, Herman, student.
Sederholm, C., generallöjtnant.
Segerstråle, Samuel, protokollssekret.
Selling, Viktor, kollega.
Serlachius, Julius Johan, hofrättsnot.
Sidorow, P., handlande.
Sievers, Richard, med. licentiat.
Sirén, Bruno, vicehäradshöfding.
Sjöblom, E., filos. licentiat.
Sjöholm, Sofie, fröken.
Sjöman, Oscar, filos. magister.
Sjöstrand, Carl, skulptör.
Snellman, Gustaf Ferdinand, läkare.
Snellman, G. R., student.
Sohlberg, Kristoffer, protokollssekret.
Standertskjöld, Karl, juriskandidat.
Standertskjöld, A., godsägare.
Stenbäck, Elin, professorska.
Stenius, M. G., trädgårdsmästare.
Stjernvall, Sigrid, protokollssekreterska.
Stjernvall, Fredrik, protokollssekret.
Streng, Johan Adhemar, lektor.
Strengell, Albert, filos. kandidat.
Stråhle, A. L., filos. kand.
Stråhle, Rabbe Konstantin, student.
Stråhle, E. J., possessionat.
Stråhlman, Emil William, kamrerare.
Ström, Fridolf Ferdinand, kassör.
Stude, Theodor, handlande.
Sucksdorff, M., fröken.
Sundberg, Sascha, fru.
Sundman, Gösta, artist.
Sundman, Nikolai, med. kandidat.
Sundman, Knut, hofrättsauskultant.
Svensson, W. A., sjökapten.
Stenberg, J. E., pastor.
Tallberg, Julius.
Tanninen, Ina, lärarinna.
Tavaststjerna, Hilja, lärarinna.
Tschepurnoff, N., öfverstinna.
† **Tengström**, J. C., enkeprofessorska.
Thodén, August, student.
Tikkanen, Johan Jakob, docent.
Timgren, Gösta, student.
Tollander, Th., brandstodsbolagsagent.

Toppelius, Georg, löjtnant.
Törngren, Adolf, med. kandidat.
Valbäck, F. J., redaktör.
Verving, Alvar, kollegiiassessor.
Vinberg, Edla, fröken.
Wænerberg, Mauritz, gymnastiklär.
Wahlfors, Karl Reinhold, docent.
Wallensköld, Axel Gabriel, student.
Wallgren, Ivar Alexander, med. kand.
Wasastjerna, Uno, student.
Wasastjerna, Evert, bandirektör.
Wasastjerna, A., öfverstelöjtnant.
Wasenius, Gösta, student.
Wegelius, Martin, filos. magister.
Wegelius, Edvard, notarie.
Wegelius, Theodor, juriskandidat.
Wegelius, Ida, lärarinna, fröken.
Westerlund, Viktor.
Westermarck, Nils Kristian, universitetskamrerare.
Westzynthius, Woldemar, kollegiisekreterare.
Wichmann, Karl Teodor, med. kand.
Widbom, Henrik, filos. magister.
Wikberg, Ossian, student.
Willebrand, v., Reinhold Robert, öfverste.
Wrede, Otto Albert, godsförvaltare.
Wright, v., Ferdinand, filos. kandidat.
Wendell, Herman, docent.
Zilliacus, Wilhelm, med. licentiat.
Zilliacus, Ida, senatorska.
Åhlström, Frans, vicehäradshöfding.
Åström, K. R., gårdsägare.
Öhrbom, Herman Isidor, stabskapten.

Borgå.

Allardt, Anders, filos. magister.
Alopaeus, Karl Henrik, biskop.
Askolin, Johan, handlande.
Axeen, Gustaf, handlande.
Björkman, A. F., kontorist.
Björkstén, af, August,
Cajander, Viktor Leonard, skollärare.
Ceder, M. H., sjökapten.
Duncker, Edvard, filos. magister.
Edelmann, Felix, kommissionslandtmätare.
Ekblom, R. W., fabrikant.
Eklöf, Elin, konsulinna.
Federley, Viktor, kollega.
Forsius, C. H., rektor.
Frosterus, August Wilhelm, lektor, prost.
Gadd, Gustaf Johan, tullförvaltare.
Grönlund, A., skolföreståndarinna.
Grönlund, E., doktorinna.
Gustafsson, August, apotekare.
Hougberg, Sven, possessionat.
Hällfors, Jakob Edvard, häradshöfd.
Karlsson, Oskar, handlande.
Kropp, Gustaf, possessionat.
Leistenius, L., lektor.
Lewin, Oskar.
Lindh, Albert, med. doktor.
Linderos, Lennart, stadsfiskal.
Lindholm, Otto, värdshusvärd.
Lindström, Inez, lärarinna.
Lindström, K. E., kontorist.
Modeen, Henrik Filip, magister.
Nyberg, G. A., handlande.
Nyholm, Carl August, fabrikant.
Nordström, V., fröken.
Nordström, August, possessionat.
Orrman, Adolf, kontorist.
Rander, Arthur, studerande.
Roth, Betty, fru.
Schauman, Michael, justitierådman.
Schildt, Alfred, kontorsskrifvare.
Sirén, Achilles, pastor.
Smolander, A., handlande.
Standertskjöld, Oskar, kapten.
Strandström, F. V., cigarrfabrikant.
Söderström, G. L., vice konsul.
Tojkander, Anton Leonard, juriskand.
Törngren, Gustaf, filos. magister.
Wahlforss, Fredrik Rudolf, filos. mag.

Lovisa.

Calonius, Gustaf Willehard, kollega.
Hamberg, Anders Gustaf, vice konsul.
Herckman, I., handlande.
Kuhlefelt, Georg, hofrättsausk.
Munsterhjelm, Torsten, med. licentiat.
† **Ruuth**, Karl Gustaf, rektor.
Stolpe, Axel Mauritz, justitierådman.
Uggla, Otto, tullförvaltare.
Öhman, Georg, stadsläkare.

Ekenäs.

Bönig, Herman.
Borglund, Oskar, handlande.
Borenius, August Ferdinand, handl.
Dahl, Johan Daniel, senator.
Enehielm, af, E., fröken.
Hammar, Carl Jakob, borgmästare.
Hultman, O. F., student.
Hultman, Frithiof, konsul.
Korsström, Evert, lektor.
Lille, Eugène, hofrättsausk.
Lindén, Michael, filos. magister.
† **Neovius**, Theodor Fabian, lektor.
Rettig, C., possessionat.
Reuter, Ossian, stadsfiskal.
Råbergh, Henrik, hofrättsassessor.
Stadius, Hilda, lärarinna.
Strömberg, Konstantin, kapten,
Sundholm, Anders Leonard, lektor.
Unonius, Leonard, tullförvaltare.
Österholm, Emil, handlande.

Hangö.

Tammelander, Seb., ingeniör.
Appelgren, C., stationsinspektor.
Christierson, v., F., ingeniör.
Korsman, Carl, kapten.
Tallgren, V. Edvard, borgmästare.

Pärnå.

Backman, Frans Oskar, kronolänsman.
Born, von, Viktor Magnus, friherre, godsägare.
Born, von, Hulda, friherrinna.
Ehrnroth, Carl, possessionat.
Lindfors, Henrik, löjtnant.
Mattsson, Viktor, landthushållare.
Norrman, Fr., sågförvaltare.
Palme, fru, född v. Born.
Rosberg, Johan, hofråd.
Rosellus, Gustaf, kyrkoherde.
Rosellus, Konstantin, kommunalråd.

Mäntsälä.

Aspelund, Karl Edvard, kyrkoherde.
De la Chapelle, Richard, friherre, godsägare.
Frisén, Achates, possessionat.
Frisén, Hilda, fru.
Hahl, Fanny.
Hydén, C. M., handlande.
Lund, Karl Viktor.
Nordenskiöld, N. O., possessionat.
Nordenskiöld, Olga, fru.
Sohlberg, Knut Edvard, possessionat.
Stjernvall, Sofie, friherrinna.

Sibbo.

Fredriksson, Wilhelm, prost.
Pehrman, Arthur, agronom.
Schmidt, Johan, f. d. räntmästare.
Åström, Bernhard, possessionat.

Sjundeå.

Adlercreutz, Thomas Adolf, possess.
Adlercreutz, Henrik, possessionat.
Le Bell, Gustaf, ingeniör.
Le Bell, Berndt, ingeniör,

Lojo.

Blomqvist, Frithiof, apotekare.
Christierson, v., C. G., possessionat.
Dahlberg, A.
Forsberg, Karl Johan, statsagronom.
Heitman, C.
Helsingius, Gustaf Fredrik, teol. dokt.
Sundberg, C. L. M., hofrättsextranotarie.
Tengström, af, Johan Martin Jakob, provinciallläkare.

Fiskars.

Aspelin, A., kontorist.
Börjeson, G. W., ingeniör.
Grellin, C., handlande.
Julin, v., Albert, brukspatron.
Lindgren, Otto, bokhållare.
Rothström, G. I., med. licentiat.
Hisinger, Fridolf Leopold, baron, bruksägare.

Åbo.

Alander, Axel, rådman.
Armfelt, Vava, fröken.
Armfelt, Carl, grefve, kammarjunkare.
Arrhenius, Carl Jakob, lektor.
Amnell, Emil Jakob, lektor.
Boisman, A., major.
Bruun, Fredrik Francis, viceadvokatfiskal.
Bähr, Gustaf Mauritz, kontorist.
Candolin, C. E., garfvare.
Ceder, Axel, kontorist.
Cederqvist, O. F., sjökapten.
Dahlberg, John, handlande.
Dahlström, Johan Edvard, justitierådman.
Dæpel, C. A., handlande.
Elfving, Johan Fredrik, professor.
Elfving, Wendla, professorska.
Engblom, Karl Oskar, assessor.
Eriksson, Martin, konsul.
Fabritius, Wilhelm, assessor.
Favorin, Viktor, literatör.
Forsström, Alfred Magnus, advokatfiskal.
Granström, Nils, politierådman.
Heideken, v., C. J., arkitekt.
Helander, Herman, student.
Heurlin, af, Wolmar, godsägare.
Hoffstedt, Gustaf, handlande.
Hertzberg, Sebastian, kronolänsman.
Hjelt, Fr. Ludvig.
Indrenius, Emanuel, doktor.
Ithimæus, Herman, vicepresident.
Jack, Gustaf, possessionat.
Jusélius, August, vicehäradshöfding.
Jäderholm, R. F., fabrikant.
Jägerskiöld, K., vicehäradshöfding.
Jönsson, C., fabrikant.
Kajanus, Herman, kyrkoherde.
Kingelin, Oskar, vågmästare.
Kumlin, Charlotte, konsulinna.
Kumlin, Alexander, hofrättsnotarie.
Lagerlöf, Daniel, ingeniör.
Leopold, Johannes, hofrättsfiskal.
Lindberg, Ernst, student.
Lindberg, August, handlande.
Lindblom, G. A. j:r, kontorist.
Lindeman, Maria, fru.
Lundenius, Johan Fredrik, hofrättsnotarie.
Lötström, August, rådstufvurättsnot.
Löthner, Ernst, ingeniör.
Mannström, Albert, stadsfiskal.
Nordlin, G. G., handlande.
Nummelin, Julius, v. advokatfiskal.
Paqvalin, Michael, vicehäradshöfding.
Petrelius, G. A., handlande.
Procopé, August Mauritz, hofrättskanslist.
Qvanten, v., G., v. häradshöfding.
Randelin, Felix.

† **Reiersen**, S. U. S., tandläkare.
Reims, Alexander Albert, notarie i rådstufvurätten.
Renvall, Lennart Torstensson, student.
Reuter, J. N., filos. kand.
Ringbom, Oskar Evald, rådman.
Rosendal, August, hofrättsfiskal.
Rosenholm, G. W., handlande.
Rydman, Axel Walfrid, landssekret.
Rönnbäck, Ernst, sekreterare vid f. hushållningssällsk.
Salingre, Werner Gabriel, assessor.
Savander, Albert Fredrik Gerhard, vicelandskamrerare.
Schauman, Björn, possessionat.
Schybergson, G. A., hofrättskanslist.
Serén G. A., handlande.
Serenius, Hjalmar, assessor.
Serlachius, Leonard, doktor, Hvittis.
Sirén, Hugo, med. doktor.
Stadius, Wilhelm, med. licentiat.
Stigzelius, Karl Emil, ingeniör.
Stigzelius, Albert, vicehäradshöfding.
Strömberg, Berndt Wilhelm, apotek.
Sundahl, N. J., handlande.
Svehla, Viktor, direktor.
Såltin, Alexandra, målarinna.
Tenlén, G. M., hofrättsnotarie.
Thuneberg, Ivar Otto August, lektor.
Tigerstedt, Karl Konst., professor.
Tollet, Carl.
Trapp, Otto, hofrättsråd.
Träskelin, Alexander Stefanus, vice landssekreterare.
Unonius, A., fröken.
Uschakoff, Theodor, direktor.
Vilenius, Fredrik Daniel, f. d. prov. läkare.
Wendt, v., N., v. häradshöfding.
Wikeström, Johan Gustaf, politierådm.
Wiklund, Carl, student.
Wikman, Kristian Edvard, tullförvalt.
Wilén, Gustaf Wilhelm, boktryckare.
Wilén, Alfred, kontorist.
Willebrand, v., Arthur, öfverste.
Wrede, Rabbe, friherre, ingeniör.
Zetterman, Sigrid, fröken.
Öhman, Otto J., student.
Österblad, John, handlande.
Österlund, A. J., sjökapten.

Nådendål.

Carpelan, Karl Johan, baron, referendariesekreterare.
Franck, Karl Wilhelm, rådman.
Holländer, Johan Fredrik, guvernem. sekreterare.
Söderling, Fredrik Wilhelm, provincialläkare.

Nystad.

Achrén, Alarik, stadsläkare.
Wrede, Kasper, baron, häradshöfding.
Zachariassen, J. A., orgelbyggare.

Björneborg.

Bergbom, Axel Gabriel, vicehäradshöfding.
Björkroth, M. W., handlande.
Björnberg, Clas, konsul.
Cumlander, Anders Johan, packhusinspektor.
Fredlander, Felix F., läneveterinär.
Granqvist, Karl Emil, rektor.
Grönfelt, Werner, student.
Grönfelt, Maria, kommerserådinna.
Hjort, Johan Arvid, justitierådman.
Juselius, Bruno, handlande.
Juselius, F. A., handlande.
Järnefelt, Eugène, handlande.
Lindström, Frans Julius, ingeniör.
Lundeqvist, August, disponent.
Lönnbeck, Julius Konstantin, rådman.
Molander, Edvard, borgmästare.
Mollis, Henrik, handlande.

Nordgren, K. A., handlande.
Nordqvist, F., kontorist.
Petrell, F. W., handlande.
Ramberg, G. E., handlande.
Rosenlew, H., kontorist.
Rosenlew, U., kontorist.
Sandlund, F., apotekare.
Schulman, Anders Edvard, vicehäradshöfding.
Sahlström, F. C., handlande.
Timgren, Viktor, handlande.
Westerberg, C. A., handlande.
Widbom, J. H., handlande.
Widbom, Karl, student.
Willebrandt, v., August, tullförvaltare.

Mariehamn.

Ekelund, Jakob Wilhelm, tullförvalt., Föglö.
Ekblom, Johan, sjökapten, Eckerö.
Engdahl, Ernst, hofrättsass., Jomala.
Eriksson, K A., skeppare, Godby.
Gadenhjelm, Uno, postmästare.
Helenius, Konstantin, lotsfördelningschef.
Hollfs, Karl Alfr. Konstantin, kyrkoherde, Eckerö.
Mostell, Hilda, fröken, Föglö.
Mostell, Aline, fru, Föglö.
Nylund, Alexander, filos. kandidat.
Sternberg, Alex., kontraktsprost, Lemland.
Söderlund, Edvard, kronolänsman.
Ursin, **af**, August, provinialläkare, Godby.
Vaivolin, E. O., handlande, Ämnäs.
Wessell, Emil, tullförvaltare.

Salo.

Alfthan, Oskar, arrendator.
Adelin, Ant., förvaltare.
Armfelt, August, grefve, godsägare.
Armfelt, Gösta, grefve, godsägare.
Berglund, Axel, apotekare.
Bohlin, Edvin, landtbrukare.
Friberg, C. F., landtbrukare.
Hallberg, Hugo, bruksförvaltare.
Hjelt, August Richard, vicehäradshöfding.
Hammarén, Arthur, landtbrukssällsk. sekreterare.
Hammarén, G. W.
Hannelius, Georg, agronom.
Jägerskiöld, C.
Köhler, Oskar, förvaltare.
Molander, Casimir, postförvaltare.
Palmgren, Gustaf, häradshöfding.
Ramsay, J. A., godsägare.
Roos, Paul H., filos. kandidat.
Levon, B. I., kronolänsman.
Silfversvan, Gustaf, löjtnant.
Torcken, **von**, Karl, bruksägare.
Zetterman, Arthur, provinsialläkare.

Tavastehus.

Ammondt, **v.**, Edvard, generalmajor, guvernör.
Andersin, August Fredrik, landssekreterare.
Bogdanoff, A., handlande.
Bollfras, Carl Anton, kapten.
Costiander, Robert, öfverste.
Enehjelm, **af**, Gustaf Emil, löjtnant.
Furuhjelm, Edvard, öfverstelöjtnant.
Grönfors, Johan Gustaf, handlande.
Grönholm, Otto Reinhold, rådman.
Hedlund, Lars Leonard, med. doktor.
Helsingius, Axel, borgmästare.
Novoschiloff, A., handlande.
Petander, Mathilda, öfverstinna.
Pomoell, W., apotekare.
Spåre, Carl, häradshöfding.
Standertskjöld, Berndt, stabskapten.
Sundel, Hjalmar, vicehäradshöfding.
Sundman, Julius, öfverste.
Tigerstedt, Karl, häradshöfding.

Tötterman, Leonard Johannes, länebokhållare.
Wetterhoff, E., kapten.
Wigren, Richard Leonard, vicelandssekreterare.

Tammerfors.

Cajanus, Viktor, justitierådman.
Dahlbom, C. G. A.
Elving, Anton, possessionat.
Forselles, **af**, Theodor, öfverstelöjtnant.
Grahn, Kuno.
Grotenfelt, Ellen, fru.
Grotenfelt, G., filos. mag., landtbrukare.
Helenius, C. O., stationsinspektor.
Helsingius, Alexander, öfverste.
Idestam, Fredrik, filos. magister.
Idestam, Maria, fru.
Kaufmann, H.
Molin, Karl, apotekare.
Mörtengrén, Fredrik, stabskapten.
Stjernvall, J., kommunalråd.
Tallqvist, K. A. L., kyrkoherde.
Tennberg, Amanda, fru.
Wennerstrand, Josef, gårdsägare.
Wesander.
Wetterstrand, G. N., disponent.

Kangasala.

Friberg, Johan Gabriel, lektor.
Tallqvist, Antoinette, prostinna.

Forssa och Mustiala.

Borenius, Alexander, forstmästare.
Bruun, Chr, ingeniör.
Bäckström, Johan Eberhard, kamrerare.
Fabritius, Ludvig, veterinärlärare.
Frey, Bror, kronolänsman.
Karsten, Petter Adolf, lektor.
Meyer, Rudolf.
Nyman, Axel Gabriel.
Procopé, Axel Fridolf, prov. läkare.
Rindell, Arthur, lektor.
Skeppstedt, E.
Zansen, **v.** Onni, stationsinspektor.
Zitting, Carl Anders, direktor.

Urdiala.

Costiander, Torsten, öfverste.
Furuhjelm, J. H., amiral.
Kniper, Alexander Gabriel, stationsinspektor.

Nurmijärvi.

Adlercreutz, Mathilda, fru.

Viborg.

Ahrenberg, Axel, possessionat.
Ahrenberg, Viktor, häradsskrifvare.
Alfthan, **v.**, Georg, kapten.
Alfthan, Ferdinand, konsul,
Aminoff, Adolf Petter Johan, löjtnant.
Backlund, Henrik, kollegiiregistrator.
Becker, Bruno, handlande.
Becker, Wilhelm, bankdirektör.
Björkenheim, Gösta, kontorist.
Blomberg, Anton Gabriel, med. d:r.
Blomqvist, Ivar Ferdinand, häradsskrifvare.
Borenius, Carl, handlande.
Burjam, Wilhelm, bankdirektör.
Clouberg, Oscar, handlande.
Clouberg, Ludvig, hofrättsassessor.
Dahl, Walfrid, possessionat.
Dippel, Wilhelm, konsul.
Dippel, Edvard, arkitekt.
Ehrström, Fredrik, forstmästare.
Erikson, Hjalmar, vicelandssekreterare.
Forstén, Mortimer, kontraktsprost.

Francke, M., handlande.
Grotenfelt, Reinhold, possessionat.
Grotenfelt, Alexander, öfverste.
Gräsbeck, Bruno, kontorist.
Hackmann, Wilhelm, kommerseråd.
Hagman, Gustaf, konsul.
Heinricius, Johan Gustaf, assessor.
Hellman, John, notarie.
Helsingius, Emil, statsråd.
Hisinger, Robert, hofrättsråd.
Hoffström, Oskar, med. doktor.
Holmberg, Herman, apotekare.
Hoving, Walter, bokhandlare.
Kothén, v., Emil, frih., possessionat.
Ladau, Otto Wilhelm, postmästare.
Lagermarck, Carl, vicelandskamrerare.
Lagerspetz, J. C., bokhandlare.
Lagus, Wilhelm Gabriel, filos. doktor, lektor.
Lagus, Ida, fru.
Langenskiöld, Gustaf, frih., hofrättsnotarie.
Lilius, Carl Robert, bankdirektör.
Lindeqvist, Alfred, hofrättsassessor.
Lydecken, Herman, handlande.
Londén, Ludvig, öfverstelöjtnant.
Michelsson, F., handlande.
Niklander, Gustaf, stationsinspektor.
Norring, Alfred, packhusinspektor.
Nybergh, August, notarie.
Pacius, Johannes Edvard, ingeniör.
Pacius, L., handlande.
Paldani, Edvard, vicehäradshöfding
Perander, Nils, hofrättsnotarie.
Pfaler, August, handlande.
Relander, Johan Richard, rektor.
Richardt, Georg, handlande.
Richardt, Fredrik, konsul.
Ritz, Frithiof, kollegiisekreterare.
Rosenius, Georg Jakob, bankdirektör.
Schröder, Ivar, advokat.
Selin, Nikolai, hofrättsassessor.
Sjöström, Gustaf, kanslist.
Sohlberg, Seth, handlande.
Spåre, Axel, notarie.
Starkjohann, Julius, handlande.
Stråhlman, Carl, borgmästare.
Strömberg, Gustaf Julius, professor.
Stünkel, John Robert, handlande.
Sundholm, August, studerande.
Sörensen, Th., musikdirektör.
Tanninen, Paul, literatör.
Thalus, Mortimer, student.
Thesslef, Th., med. doktor.
Thomé, Alfred, rådman.
Törne, v., Olof, bankdirektör.
Ullberg, C. J., målarmästare.
Wahlroos, C. J., faktor.
Westerling, Karl Anders, fältkamrer.
Weymarn, v., Edvard, med. doktor.
Witting, R., kollega.
Wrede, Carolus, fabrikant.
Zilliacus, Edvin, hofrättsauskultant.
Zilliacus, Niklas, filos. magister.
Öhmann, Herman, ingeniörkapten.
Öhmann, Theodor, ingeniör.

Fredrikshamn

Ahlqvist, Arthur, student.
Ahlqvist, Walter, student.
Alopæus, Magnus, hofrättsråd.
Alopæus, Ivar, justitierådman.
Bergstedt, Karl, med. doktor
Björk, Waldemar, kapten.
Calonius, Mathias, generalmajor.
Ek, Robert, kollegiiråd.
Forsius, Walter, filos. magister.
Freymann, v., Otto, kapten.
Hartman, K. J., filos. kandidat.
Jernström, Alarik, stabskapten.
Kniper, A., hofrättsauskultant.
Lagerblad, Adolf, hofrättsassessor.
Liljelund, Ferdinand, provisor.
Lindén, Georg, filos. kandidat.
Nymalm, F., kollegiiassessor.
Schantz, v., Fabian, kapten.

Schulman, Karl Magnus Hugo, kapten.
Segercrantz, Emil, kronofogde.
Sohlman, Viktor, lektor.

Villmanstrand.

Backmansson, Waldemar, arkitekt.
Bolje, Leonidas, ingeniör.
Gahmberg, Pehr Frithiof, provincialläkare.
Gahmberg, William, kapten.
Holmberg, Johan Selim, häradshöfding.
Lagerstedt, Viktor Magnus, stationsinspektor.
Schogster, Albert, borgmästare.

Kexholm.

Carlstedt, Knut Rudolf, forstmästare.
Grönberg, Woldemar, kollegiisekreterare.
Hackzell, Anders Kasper, vicehäradshöfding.
Magito, L., restauratör.
Renqvist, Henrik Wilhelm, kollega.
Salonius, Gustaf, kronofogde.
Thil, Oskar Edvard, apotekare.
Ullner, Ludvig, major.

Sordavala och Tohmajärvi.

Fieandt, **v.**, Erik Gustaf, generalmajor.
Hallonblad, Herman, assessor.
Molander, Clas Israel Joakim, seminariidirektor.
Arppe, Klas, bruksintendent.

Kotka.

Appelberg, Otto Immanuel, stadsläkare.
Bülow, Olof, disponent.
Cadenius, Wilhelm, konsularagent.
Dromberg, Johan Wilhelm, handl.
Grahn, Hjalmar, apotekare.
Nandelstadh, **von**, August, tullförvaltare.
Stonberg, Woldemar, stadsfiskal.
Weman, Wilhelm, bokhandlare.

S:t Mickel.

Alfthan, Arthur, stabskapten.
Antell, A. et A., fröknar.
Collander, Paul, bataljonsläkare.
Fieandt, Bror Albert, vicelandssekreterare.
Gadolin, Gideon, öfverstelöjtnant.
Lindberg, Walfrid, landskontorist.
Lindstedt, Viktor, tullförvaltare.
Nordenstreng, Axel, landssekreterare.
Ramsay, Arthur, öfverste.
Savander, Robert Salomon, generalmajor.
Sundström, Hans, kapten.
Therman, Fredrik Gustaf, länelandtmätare.
Hackzell, M. G., rektor.

Heinola.

Adler, Axel Edvard, häradshöfding.
Appelberg, G. A., ingeniör.
Charpentier, Robert, ingeniörkapten.
Flodin, Ferdinand, provinciallläkare.
Grahn, Kristian Alfred, borgmästare.
Melart, Ferdinand, kontrollör.
Schantz, Edvard, öfverkontrollör.

Nyslott.

Broms, Bengt, kronofogde.
Dahl, Emil, provisor.
Ekman, Oskar, gårdsägare.
Envald, Kurt Wilhelm, provincialläkare.

Forsman, Otto Alfred, kronolänsman.
Forss, Hugo Ferdinand, borgmästare.
Heikel, Johan Henrik, skogsinstruktör.
Melartin, Carl, stadskamrerare.
Nyman, Anders Emil, sjökapten.
Paganus, Johannes, handlande.
Segercrantz, Oskar, tullförvaltare.
Svinhufvud, Lennart, med. doktor.
Ungern, Werner, filos. magister.

Kuopio.

Avellan, Georg, med. doktor.
Andelin, August, filos. magister.
Fabritius, Reinhold, bataljonsläkare.
Frosterus, A. E., kollega.
Hertzen, v., Emil, kyrkoherde.
Haartman, v., Alfons J., ingeniör.
Kræmer, v., Carl, stabskapten.
Kræmer, v., Karl August, krigskommissarie.
Nykopp, Karl Johan, postförvaltare.
Nylander, Edvin, provincialläkare.
Nylenius, Carl, konrektor.
Piispanen, August Emil, apotekare.
Ranin, Gustaf, kommerseråd.
Runeberg, Ludvig Mikael, lektor.
Schönberg, Gustaf, löjtnant.
Tavast, Kristoffer, kollega.
Öhmann, Ferdinand, arkitekt.
Östling, Igor, vicelandskamrerare.

Joensuu.

Höök, B., ingeniörkapten.
Nylander, S. W., häradshöfding.
Nylander, Charles, hofrättsauskultant.
Nystén, Emerik, vicehäradshöfding.
Nystén, B., häradshöfding.
Olsoni, Otto, farm. kand.
Schmidt, Jean, bränvinskontrollör.
Stenbäck, Wäinö, postmästare.
Sundman, N. E., bankkommissarie.

Weckström, L., kontorsskrifvare vid tullvärket.

Vasa.

Barck, Johan Fredrik, hofrätts extrafiskal.
Bodén, Alexander Ernst, provincialläkare.
Carp, Carl, hofrättsnotarie.
Estlander, Karl, vicehäradshöfding.
Fahler, Ernst Wilhelm, hofrättsassessor.
Grenman, Petter, hofrättsassessor.
Grönvall, G., filos. magister.
Heikel, Carl Michael, juris studerande.
Högdahl, Anders Gustaf, kollegiiassessor.
Kurtén, Joachim, kommerseråd.
Lindbohm, Johan Wilhelm, hofrättsassessor.
Palmfelt, Axel, major.
Procopé, Feodor, öfverste.
Ramsay, Wolter, jur. kand., bruksäg.
Rancken, Oskar, fil. doktor, lektor.
Runeberg, Lorenzo, lasarettsläkare.
Schauman, Axel, handlande.
Schauman, Viktor, direktör för Föreningsbankens kontor.
Skog, Karl Henrik, häradshöfding.
Stenbäck, Josef, hofrättsassessor.
Stenbäck, Gösta, student.
Strengell, Karl Albert, stadsläkare.
Strömmer, Carl Jakob, kollegiiassessor.
Sölfverarm, Hugo, disponent.
Taucher, Isidor, borgmästare.
Tollet, Carl, landskamrerare.
Tujulin, Alexander, hofrättsadvokatfiskal.
Wahlroos, Gustaf Wald., filos. mag.
Wasastjerna, Alexander, godsägare.
Wasastjerna, Albin, brukspatron.
Westberg, John, hofrättsassessor.
Wiklund, Herman, hofrättsregistrator.

Withander, Herman Julius, kollega.
Åkerman, Karl, kassör.
Åkesson, Knut, vice advokatfiskal.

Laihela.

Appelroth, Ernst, stationsföreståndare.

Kristinestad.

Brusén, Pehr, fabrikör.
Cronström, Wilhelm Kristoffer, t. f. kollega.
Dahlin, Karl Albert, apotekare.
Fonteil, H. O., handlande.
Hirn, August Eberhard, provincialläkare.
Holmberg, Richard Edvard Gabriel, rektor.
Lund, Karl Johan, borgmästare.
Lundberg, Johan Magnus, direktor cantus.
Maconi, Eugène, tullförvaltare.
Nordlund, C. G.
Rosenlew, Eva, fröken.
Ridderstad, Evert.
Rönnlund, Gustaf.
Schybergson, Gustaf A., kapten.
Strandman, Henrik, handlande.
Sundman, Konrad.
Sundström, H.
Tötterman, E. A., handlande.
Wendelin, Knut.
Wendelin, Emmy, fröken.
Wendelin, Bruno, konsul.
Wörstén, Gustaf, handlande.

Kaskö.

Aminoff, Germund Gustaf, hofrättsråd.
Ekholm, Gideon, hofrättsausk., t. f. borgmästare.
Remahl, Karl Fredrik, t. f. stadspredikant.

Nykarleby.

Grundfelt, Hugo, bankföreståndare.
Hedström, Gustaf, lektor.
Illberg, Fredrik Wilhelm, lektor.
Lybeck, Paul Werner, filos. kandidat.
Nylund, Carl, konsul.
Roos, Sigurd, student.
Strömberg, Max, lektor.
Sundvall, Fredrik Wilhelm, seminarii-direktor.
Wichmann, Karl Emil, lektor.

Jakobstad.

Borg, Gustaf, stadsläkare.
Blomström, John, handlande.
Forsén, F. J., borgmästare.
Malm, Otto August, kommerseråd.
Petterson, Fritz, rådman.

Gamlakarleby.

Björklund, Alfr., handlande.
Damström, Alexander.
Finnilä, A. G.
Fabritius, V., jernvägskassör.
Hellström, Fredrik, provincialläkare.
Hermanson, Viktor, politierådman.
Högbacka, M. V., studerande.
Haartman, v., B., ingeniör.
Hannelin, A. V., handlande.
Kloström, J.
Lithén, Gustaf, rådman.
Löfhjelm, Fr., apotekare.
Riska, Carl, kontorist.
Sandström, Rafael, telegrafstationschef.
Staudinger, E. F., stadsläkare.
Söderlund, J. G., kontorist.
Tallqvist, G. L., ingeniör.

Jyväskylä.

Agricola, Oskar Reinhold, forstmästare.

Kiljander, Frans, apotekare.
Nilson, Henrik Emil, stadsläkare.

Uleåborg.

Aspelin, G. Ossian, farmaceut.
Aurén, Petter Wilhelm, kommissionslandtmätare.
Blumenthal, Edvard Leopold, forstmästare.
Borg, Gabriel Jakob, landträntmästare.
Bucht, Georg, kontorist.
Bäckvall, Pehr Alfred, stadsläkare.
Candelin, Leon. j:r, v. konsul.
Castrén, Z., handlande.
Franck, Gustaf Maurits, tullförvaltare.
† **Gahmberg**, Alexis, öfverste.
Gahmberg, Sophie, öfverstinna.
Granberg, Herman, kapten.
Grönberg, John, provisor.
Hasselblatt, Alarik, borgmästare.
Hasselblatt, Hugo, provisor.
Hedman, J. S., handlande.
Hedman, L. S., student.
Heikel, A. W., lärare.
Hilden, Konstantin, lagman.
Hintze, K. A. A., kollegiiassessor.
Hortling, Johan Gustaf, landskamrerare.
Huhtinen, Berndt, apotekare.
Höckert, Viktor, vicekonsul.
Inberg, Oskar Ernst, vicekonsul.
Kerttula, J. F., bankbokhållare.
Kivijärvi, K., handlande.
† **Masalin**, Gabriel Johan, guvernör.
Montin, R. W., hofrättsauskultant.
Nordblad, John, sågförvaltare.
Rydman, August Johan, länebokhållare.
Snellman, Petter Wilhelm, rådman.
Sohlberg, K. F., ingeniör.
Sohlman, G., fabrikör.
Svendelin, John, handlande.
Tegström, Johan, vice landssekreterare.
Theslöf, Alexander, krigskommissarie.
Thomé, Ernst Gustaf, lotsfördelningschef.
Wegelius, H., löjtnant.
Westerlund, Emil, kollegiiassessor.
Wikman, Gustaf Adolf, handlande.
Wirtsen, Johan, bankokommissarie.
Åström, Isak H., fabrikör.

Brahestad.

Aspelin, Emil Ferdinand, provincialläkare.
Cajander, Z., tullförvaltare.
Durchman, F. Z., handlande.
Heikel, Felix, direktor.
Lundberg, S., direktör för Nordiska bankens filial.
Planting, Axel, kronofogde.
Rein, John Gust., handlande.
Sovelius, John, rentier.
Sundberg, J. S., rådman.
Tennander, Arthur, apotekare.

Kajana.

Hollmerus, August Leonhard, forstmästare.
Ticcander, Axel Anders Isak, kronolänsman.
Wallgren, A., landsfiskal.
Wennerberg, Otto Wilhelm, öfverforstmästare.

Torneå.

Boström, Karl Johan, häradshöfding.

S:t Petersburg.

Armfelt, Carl Alexander, grefve, exp. sekreterare.

Björnberg, Rafaël, ingeniör.
Edelheim, Frans, civilingeniör.
Gadolin, Axel, generallöjtnant.
Gripenberg, Alexis, expeditionssekreterare.
Haartman, von, Viktor, geheimeråd.
Lagerborg, Hjalmar, ingeniör.
Relander, G. W., pastor.
Runeberg, Rob., ingeniör.
Sederholm, Th., senator.

Baku.

Ehrström, K.
Enehjelm, af, Georg.
Estlander, J.
Helsingius, F.
Galler, v., A.
Junnelius, Wald.
Palmroos, K. S.
Ringvall, A. E.

J. L. Runebergs religiösa verldsåskådning.

Föredrag vid årsmötet den 5 februari 1886.

Hvem har icke, då han öppnar Runebergs skaldeverk, erfarit huru olika den tid var, hvars anda lefver i dessa verk, mot den, som nu rör sig omkring oss, en tid af visshet och glad besittning mot en tid af ovisshet och äflan! Under inflytande af den exakta forskningen har i vår tid ett åskådningssätt blifvit rådande, som man riktigast kan benämna positivism, emedan det icke vill erkänna annat än det handgripliga och det bevisliga, med åsidosättande af det, som genom tron och spekulationen är fattligt. Huru mycket denna vår tidsålder uträttat välsignelserikt och bestående till kunskapens förökande, till spridande af större välstånd, af rikligare vilkor för den timliga lyckan, vore fåvitskt att förneka, men må lemnas åt en kommande *laudator temporis acti.* För oss, som ha att bära allt detta tvifvel, hvarur forskningen skall eggas framåt, allt detta arbete, hvarigenom folkens välfärd skall stadgas, är det naturligt att se tillbaka på det förgångna tidskiftet och prisa det som mycket lyckligare än vårt, emedan det egde just hvad vi sakna, tron, tron ända till det förtärande öfvermått, som röjde sig i pietismen, poesin, så djup och klar som i Runebergs skaldeverk, och förnöjsamheten, som trifdes vid en ringare timlig lycka, troligen derför att man egde mera af en inre andlig.

Hvad som rörde sig i djupet af detta tidskifte — jag menar det, som ingick med början af trettiotalet — framträder i ett meningsutbyte, som egde rum mellan Ru-

neberg och Stenbäck i Helsingfors Morgonblad 1838. De tvistandes rang som skalder och den djupa halten i de lifsåskådningar, som förfäktades af den ene och den andre, gör denna polemik till en af de betydelsefullaste företeelser, bildningens historia hos oss har att uppvisa. Pietismen, folkrörelsen, som lik en skogsbrand genomlopp de djupa lederna mest i Österbotten och Savolax, uppträdde här genom sin snillrikaste sakförare gentemot den höga bildningens representant, hvars åskådningssätt var eller blef, mer och mindre medvetet, rådande hos oss par tre årtionden framåt.

Det var Runeberg som börjat, då han i „Den gamle trädgårdsmästarens bref" uppvisat huru pietismen verkade förderfbringande, i det menniskans mål ställdes *over œvne*, utöfver hennes förmåga, och vid detta abstrakta förfarande misstro och hat väcktes emot det jordiska. Berättelsen i dessa bref var en skildring ur verkligheten, ett fall bland många sorgliga på denna tid, då pietismen framkallade svåra slitningar i familjelifvet, men Runeberg inskränkte sig icke, i likhet med våra dagars polemiserande skalder, till att bjuda oss blott olyckans bittra dryck, i akt och mening att väcka afsmak för dess källa; medan han skildrar den sextonårigas undergång, ger han oss i den gamle faderns ljusa, fridsamma och kärleksfulla lifsåskådning en dryck ur samma uppfriskande källådra, som rinner i all hans diktning. Att trädgårdsmästarns betraktelser innehålla Runebergs egen tro på lifvet kan man sluta redan deraf, att hans diktning öfver hufvud alltid är uttryck af hans öfvertygelse, men han fick anledning att förklara och bekräfta sina religiösa åsigter, då Stenbäck i Morgonbladet angrep den gamle trädgårdsmästarn.

Det hade inträffat tre år tidigare att, medan Stenbäck och hans vän Östring under en relegation uppehöllo sig i den förres hem, de båda ynglingarne blifvit „väckte", och väckelsen framkallade i Stenbäcks eldiga själ en radikal förändring. I ett språk, som flammar af lidelse, lik en eldskrift på svart botten, börjar han sitt angrepp med

att kalla poesin, „såvida den är en produkt af menniskans opånyttfödda natur“, ett „gift, som tränger till själens djup med desto större makt att skada, ju finare det är“, och derpå tillropar han sin motståndare: „Ni har vant er att se jorden i det skimrande skenet af er fantasi och gjort er der så hemmastadd och belåten, att ni finner er, liksom de andre, oändligen väl derpå, liksom hade Gud *derför* satt oss hit, liksom hade vi här någon varaktig stad, och liksom hade Du, lefvande Guds son, derför gjutit ut ditt blod.“ Runeberg var icke sen att ge honom svar, och för att kunna lägga större skärpa i sitt bemötande tillgrep han utvägen att låta trädgårdsmästarn, hvilken han säger vara afliden, försvaras delvis af sin efterlefvande gamle trotjenare. *)

I dessa skrifter, men äfven i andra uppsatser, såsom den om poemet Fjalar, om Macbeth, som lär vara skrifven efter en dispyt med Stenbäck, samt i de anteckningar och afhandlingar, hvilka skalden för sig sjelf nedskref, får man en ganska klar föreställning om hvad Runeberg höll för sant i afseende å de himmelska tingen och menniskans beroende af dem. Såvidt tiden medger, skall jag ur dessa källor söka att i några hufvudpunkter redogöra för hans religiösa verldsåskådning.

Emedan Runeberg gjorde sin uppfostran under nära umgänge med de gamle, föreställer man sig lätt att hans ståndpunkt var i det väsentliga antikens, och det är icke utan att Stenbäck syftar ditåt, då han beskyller trädgårdsmästarn för hedendom. Runeberg hade dock icke behöft pietismens väckelser för att inse det otillfredsställande i hans älsklingsskalders, i Aeschyli och Sofokles', verldsåskådning, eller fatta det omätliga framsteg menskligheten gjorde i och med kristendomen. Jag måste hänvisa till den mästerliga parallel, han i sin afhandling öfver Mac-

*) „Den gamle trädgårdsmästarens bref“ offentliggjordes i H. M. jultiden 1837, Stenbäcks svar den 18 och 22 påföljande januari och Runebergs replik, som derförinnan stått i Borgå tidning, den 22 och 26 mars i H. M.

beth uppdrar mellan de båda kämpande verldsåskådningarna, antikens och kristendomens, under den senares första skifte. Den sammanfattas i följande motsats: medan jorden var för de gamle, för menskligheten i dess barndom, ett blomsterhem och detta jordiska lif egde för dem allt hvad ett hjerta, utan högre aning, förstod att åtrå, och deremot lifvet bortom detta var en tom skuggverld, utan krafter och utan tillvarelsens glädje, vändes förhållandet tvärtom, när kristendomen kom: jorden blef en skuggornas och jämmerns dal, blomsterhemmet blef ett dystert fängelserum, sedan själens öga klarnande njutit anblicken af det himmelska land, som Kristus uppenbarade. „Och fann sig nu menniskan vara en fånge på jorden, så fann hon sig äfven vara fången genom sig sjelf, hennes ande uppreste sig mot detta jordiska, hvaraf hon kände sig snärjd, mot hjertats njutningar och plågor, mot förståndets irrande beräkningar och skenvishet.“

Men Runeberg lät sig icke bländas af detta kristendomens nya ljus: från antiken bibehöll han denna glädje öfver tillvarelsen, som svarade så väl till hans egen lefnadsfriska natur. Detta blef den första differenspunkten mellan honom och pietismen, hvars tro föreföll honom som en opåkallad, skräckinjagande gengångare af de förste kristnes, under lidandet och förföljelsen helt naturligt framkallade misstro till och förnekelse af verlden. De gamles föreställning om verlden som befolkad af gudomsväsenden behöfde kristendomen icke öfvergifva, allenast uppfatta på ett högre sätt, som en allgod, kärleksrik, allestädes närvarande Guds första och ursprungliga uppenbarelseform; de gamles lifsglädje behöfde kristendomen ej förkasta, om den rätt förstod sin Mästares, i ordet uppenbarade försoningslära. Hvad som kan vara ondt och fallet i denna verld och särskildt hos menskligheten behöfver ej förskräcka eller ängsla oss: det skall bli öfvervunnet i den utveckling, hvartill Han lagt grunden, som öfvervunnit helvetets portar och söndertrampat ormens hufvud. Runebergs fasta öfvertygelse var „att verlden, sådan den

andas omkring oss, är likasom ordet en helig källa till vår frid och förtröstan, endast vi med ordets ljus och försoningens tro i våra hjertan betrakta dess tilldragelser.“ *) I poemet „Chrysanthos“, diktadt helt säkert vid denna samma tid, **) låter han den gamle athenarn, som bibehållit sin ungdoms glada och vackra föreställningar, men ser denna i kristendomens kärleksfullare ljus, uttala samma öfvertygelse till en exalterad yngling, hvilken hos sig alldeles krossat antikens föreställningsverld och från dess ruiner vill stormande nå det kristna himmelrikets härlighet.

Bor blott i ditt hjerta Kristi kärlek,
Blyg, ej rusig, skall du finna saligt
Hur i allt Han skymtar fram, hur solen
Lyser med hans ljus, hur stjernan tindrar
Med hans klarhet, lifvets sorl och vimmel
Af hans milda stämma genomljudes.
När du sett det, gå till Honom åter
I hans ord, och se, hans ord skall vara
Som om allt det ljus, som från hans himmel
Strålat ned, hans varma sol, hans stjernors
Milda här, hans menskoätter — hela
Detta underbara blomsterrike,
Mer förklaradt blott, derinne bodde.

Sådan är den immanens Runeberg ställer upp emot pietismens verldsförnekelse, hvilken syntes honom bero på ett abstrakt, ensidigt söndrande af verlden, såsom förtappad, från Gud, såsom en domare, i hvars händer „vore gräsligt att falla“. ***) „Huru se vi, skrifver han till sin motståndare, alla de föremål, som möta oss, om icke ur dem en strimma af den Eviges ljus strålar emot oss? Jo, såsom mörka och fallna, ofruktbara för vårt högre behof

*) H. M. 1838 n:o 23: Till Författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren“. — **) Dikter, tredje häftet, Borgå 1843 p. 102. — ***) Stenbäck i H. M. 1838 n:o 5: Svar till den gamle trädgårdsmästaren.

och rika blott på förtviflan och död.“ *) Denna synvilla uppkommer ur en ängslan, som griper sinnet vid anblicken af allt det maskstungna och fallna, hvilket riktigt nog finnes i naturen och i menniskolifvet. Under inverkan af denna ängslan svartnar verlden för blicken, och så vill menniskan alldeles undfly henne, riktande ögat blott på lifvet efter detta. Och dock, hvad skulle det väl båta den stackars menniskoanden att vilja fly från stoftet här? „Under jorden, bortom skyn, öfver verldens verldar, hvad skall han finna annat, än hvad han förskjutit här: en en skapelse och en Gud?“ **) Kunde väl menniskan ens vara rätt förvissad om ett lif efter detta, derest jorden vore så mörk, menniskans lefnad här ett intet, såsom denna synvilla visar oss det? „Nej, nej, utbrister den gamle trädgårdsmästarn, derför väntar jag en himmelsk verld, ett högre lif, att denna jord är så skön, detta lif, oaktadt sina sorger, så heligt och så ljuft“.***) Och för att visa sin väckta dotter huru ohållbar en spiritualism är, som alldeles förkastar det jordiska, uppryckte den gamle en blomma ur mullen och skuggan, bortblåste stoftet från hennes rot och utsatte hennes nyutslagna krona för solbaddet. Liksom kronan vissnade i idel solljus, men växte frisk i mullen och skuggan, der Skaparen satt henne, så lefver icke heller menniskan i enlighet med Skaparens afsigt, om hon med afsky för det jordiska, för det som dock är lifvets vilkor, vill fylla ett omöjligt mått och till belöning njuta en öfverjordisk sällhet. Detta leder till förstöring. Det rätta jordelifvet är att menniskan „i sitt dunkla hem frisk och trogen vårdar sina blad, tills naturen finner dem mogna att möta dagen“. Så dör den, som dör för att lefva: efter att i kärlek och frid hafva fullbordat jordelifvets stadier och nått den sista, går han beredd in i ett högre lif. „Han brådstörtar icke ur sin knopp, utan han

---

*) H. M. 1838, n:o 23. — **) Den gamle trädgårdsmästarens bref, i Dikter, tredje häftet, Borgå 1843, p. 126. — ***) A. a. p. 123.

fyller den med skönhet och lif, och sedan bortkastar han icke sina blad, utan han utbreder dem i glädje och ljus" *).

Man skall kanske anmärka att denna lifsåskådning är nog qvietistisk, och icke utan all grund förevitade Stenbäck den gamle trädgårdsmästarn att han ingen erfarenhet egde om lifvet och verlden. I sjelfva verket är verlden icke fullt så välartad och konsten att lefva icke så lätt; till sin sorg fick ju ock trädgårdsmästarn nogsamt erfara att verlden har i bespar för menniskan pröfningar af helt annan art, än den umgängelsen med plantverldens oskuldsfulla slägten medför. Också upptar nu Runeberg i sitt försvar frågor, dem han i trädgårdsmästarns bref knapt berört, och hvilkas lösning, det måste medges, icke heller faller sig så lätt från trädgårdsmästarns synpunkt: frågorna om menniskohjertat och dess böjelser. Om man med det gudomligas immanens finner det goda helt naturligt i verlden, så har kanske pietismen med sin transcendens lättare att förklara det onda.

Men Runeberg stod fast på sin optimistiska ståndpunkt i fråga om menniskohjertat, som i fråga om naturen och verlden. Lika litet som han kunde, för dess bristers och olyckors skuld, betrakta naturen som fallen och verlden som ett fängelserum, lika litet kunde han finna sig i Stenbäcks tal om „detta vrånga och besmittade hjerta". Då man finner der syndiga tankar och begär och derinvid ställer det gudomliga idealets renhet, råkar man åter i ångest, hjertat synes helt och hållet svart, och så gör man ett nytt felslut. Menniskan kan vara syndig, men menniskan kan icke vara synd, med mindre man vill göra det fasaväckande påståendet att Gud gett väsende åt en synd. Nej, vår dom kan träffa den ena eller andra yttringen, men kan icke uppsvälja hela väsendet.**)

Intet annat än den abstrakta, af ångesten bevingade tanken kan betrakta menniskan som till sin natur ond och besmittad, men icke desto mindre måste medges att syn-

*) A. a. p. 122. — **) H. M. 1838 n:o 24.

den är icke blott denna tillfälliga handling eller tanke, utan sitter rotad i den menskliga naturen som en böjelse. Runeberg befann sig här inför ett dilemma, som man ser att ganska ofta sysselsatt honom. Å ena sidan kunde han nu icke instämma med dem, som fordrade att menniskan skulle förneka och förkasta sin jordiska del: den var så väsentlig för henne, som för plantan roten i mullen, den var den mörka skuggningen, som behöfs för att ljuset skall bli uppenbart, det individuela och egendomliga, hvarförutan intet har lif, färg och skönhet. All tillvarelse är sammansatt af ljus och mörker. Men å andra sidan är det i denna mörka jordiska del sjelfviskheten rotar sig, och sjelfviskheten var Runebergs fasa, såsom allt maskstunget var det för den gamle trädgårdsmästarn. I ett bref till landshöfding Montgomery prisar han lycklig den, som ännu i ålderdomen bibehåller sinnet friskt och ungt, emedan det vittnar om en medfödd inre frihet från egoismens mask, som mer än någonsin den kroppsliga bortsuger lif och glädje ur menniskan och gör henne i förtid gammal. „Att lefva för sig sjelf, det är att vissna med sig sjelf; men att lefva för det evigt friska, för Gud, för menskligheten, för naturen, det är att bada i den rätta ungdomskällan.“ *)

Men huru skall menniskan motverka och om möjligt utrota hos sig denna sjelfviskhet, utan att derför, som pietismen ville, härja sin tillvarelse och dess glädje?

Bland de tankar, som Runeberg nedskref för sig sjelf och som efter hans död offentliggjorts, fins en märkelig uppsats, „Om organism“, som är ett försök att på rent spekulativ väg uppvisa huru sjelfviskheten minskas, under det menniskan genomlöper lifvets stadier. Barndomens väsen är sjelfvillig rörelse, och „hvad är sjelfvillig rörelse annat än sträfvande till frihet genom identitet med sig sjelf? Hvad är åter kärleken, ungdomens hemlighet, om ej ett frihetsbegär genom identifierande med en yttre mot-

*) Efterlemnade skrifter II p. 300.

sats? Hvad friheten, mannaålderns princip, om ej begäret att ytterligare förallmänliga sitt väsende? Och för alla dessa potenser ligger uppoffrandet af ett sjelf till grund, och det vill säga död. Döden, ålderdomens mystär, är således långtifrån att vara ett förintande af lif, tvärtom är döden lifvets högsta förklaring, görande det moget att assimileras af en i urlifvet gömd högre potens.“ *)

I enlighet härmed nedskrifver han ofta den tanken, att det onda går af sig sjelft till afgrunden. Men så alldeles af egen makt trodde han dock ej att menniskans frigörelse kunde försiggå. Om ock hedendomen redan hade bragt det rätt långt i att binda de sjelfviska begären, så var det dock först genom Kristi, uti ordet uppenbarade försoningsverk som menniskolifvet fått sin rätta etiska princip och det ondas stadiga och säkra förminskande blifvit betryggadt. „Kristendomen, yttrar han, erkänner icke någon andens träldom, inre eller yttre, ty den vill hafva vunnit seger öfver fängelsets tvång och gjort det till en glädjeboning.“ **) I några ord, som han upptecknade samma år och under samma intryck som trädgårdsmästarns bref, skildrar han ett lif i Kristus och i kärleken till honom. Detta lif „är icke ett lif i strid med verlden, med jorden, med menniskorna! Det är ett fridens lif, fullt af kärlek. Lefvande i Kristus blir man delaktig af hans lif, man älskar verlden med den eld, hvarmed han älskar den och älskade den, då han gaf sitt lif för dess frälsning.“ ***)

Ett lefvande och fullständigt annammande af Kristi lära är således, enligt Runeberg, detta universal-botemedel, som, utan att förstöra det jordiska och individuela renar och förädlar väsendet till Gudi täckt och behagligt. Derför är ock hans bön icke en bön om jordiska förmåner, icke ens om himmelska, utan en bön att Kristus må lefva i honom, han i Kristus.†) „En kristen, så hopsum-

*) Efterlemnade skrifter I p. 279. — **) H. M. 1838, n:o 23. — ***) Efterlemnade skrifter I p. 226. — †) A. st.

merar han sitt genmäle till Stenbäck, lefver sitt sanna lif i sin tro, sin kärlek, i sina tankar och handlingar. Att tro med ljus, att älska med rikedom, att tänka sant och handla rätt, detta är den eviga salighet, den kristne bör eftersträfva, och i den lefvande tjusningen öfver sin tankes, sin handlings öfverensstämmelse med det rätta glömmer han lätt och ljuft att det är han, som tänker och gör. Och denna glömska af vårt eget sjelf är det milda offer, vår lära bjuder oss nedlägga på den Högstes altare.“ *)

Till ett sådant lif kan nu visserligen en omvändelse sägas vara af nöden, då ju menniskan af naturen icke känner denna kungsväg till saligheten och äfven sedan hon lärt känna den kan fara vilse derom, men den omvändelse, han påyrkar, är då icke någon sådan radikal förändring, lik denna omenskliga och derför omöjliga, som föreskrifves af dem, hvilka tillropa menniskan: allt eller intet, omvänd eller oomvänd! Måste man ock beklaga den, som af okunnighet om bästa vägen, sträfvar på en omväg mot målet, och måste man af den villfarande fordra att han skall böja sina steg emot det, så är dock ingen väg, ej ens den bästa, att anse som den absoluta och enda. Vore vägen än så lång och svår, kan vandraren vara förvissad om att i det hem, från hvilket han gått och till hvilket han sträfvar åter, sitter en vän, som ser honom återvända. „Var säker att han icke försmår de steg ni gör, utan tvärtom räknar dem alla och glädes öfver hvart och ett, såsom om han redan hade er i sina armar.“ **) Och i enlighet med denna tanke kan tilläggas att, om vägen äfven vore en afväg från målet, kan menniskan också der möta den höge Mästaren, hvilken förstår att vända all den frestelse och synd, hon genomgått, till hennes båtnad, så att när hon dröjande och försagd sent omsider når hemmet, fadersfamnen öppnas kanske vidare än för den, som städse gått den raka vägen.

Sådan är den enskildes fortgående frigörelse ifrån

*) H. M. 1838 n:o 24. — **) H. M. 1838 n:o 23.

de onda böjelserna, långsam, stegvis, genom det jordiska, icke öfverspringande detta, och den är bygd på menniskans välartade natur, men den är tryggad genom Kristus. Sådant är ock hela menskligbetens framåtskridande. Det stod klart för Runeberg „att menniskans fortgång till frihet, eller om ni så vill, till sitt högre lif sker i likhet med växtligheten långsamt och utan språng.“ Såsom det var hans vana söker han att förtydliga detta genom en sinnrik bild, som han för denna gång hemtade ur samtidens stora uppfinning, det nya samfärdsmedel, hvars verkningar vid denna tid begynte att förspörjas. „Vill du se, frågar han sin pietistiske vedersakare, om ock endast såsom i en spegel eller i ett mörkt tal, huru försoningen segrar öfver verlden, utan att tillintetgöra den, ja, utan att göra den till annat än skönare och mera himmelsk, så betrakta de medel menniskoanden i lugn och långsam, men evigt säker fortgång funnit och finner att besegra afstånden och dock hafva till sin fröjd i behåll den jord, som bildar dem. Märk huru en rymd, som fordom antingen helt och hållet gäckade eller med långa tiders tvång belade den menskliga viljan, nu likasom böjd och kufvad åtnöjer sig med offret af några dagars ansträngningar och försakelser, om man ens får bruka så allvarsamma benämningar, och icke snarare bör säga några dagars segrar. Och sålunda, när skall väl menskligheten upphöra att i stigande klarhet realisera den lära, att menniskoanden måste vara jordens herre, och icke jordens slaf, taga af den sin glädje, och icke sina bojor.“ *)

Hvilken storslagen frisinthet ligger icke i dessa ord, med hvilka Runeberg helsar ångkraftens användande, såsom en frigörelse från jordiskt tvång, en förkofran af det goda, en försoningens seger! Som man ser, var hans religiositet lika litet trångbröstad som dyster. Många ställen i hans skrifter kunde anföras för att visa det hans oföränderliga lifsglädje hade sin inre etiska grund i denna

*) H. M. 1838 n:o 23.

hans tro på verldsordningens godhet, i hans känsla af lifvets växande rikedom. Endast ett må ännu åberopas, det han upptecknat bland sina strödda tankar. „Vi skaka med sorg på hufvudet och säga: den är rik, den är fattig, den har fått mycket, den litet, hvarför är ej allt jemnare deladt i verlden? O, hvilken kortsynthet! Hafva vi icke alla redan i födslogåfva solens ljus, jordens fägring och härligheten af en omätlig verld? Äro vi icke alla arftagare, då vi ärfva årtusendens bästa skatter, religionens sanningar, förfädernas verk, sedernas sötma? Hvad kan väl i ett sådant haf af rikedom den lilla differensdroppen af några tusenden i guld betyda!“ *).

Och hvilken välsignelse var det nu icke, närmast för oss hans landsmän, att Runeberg egde en skaldebegåfning stor nog att rymma denna lika djupa som glada och humana lefnadsvisdom! I sitt poem Fjalar, det han sjelf kallar en sång till gudarne, har han gett en bild af den verldsordning, hvars hufvuddrag jag i det föregående sökt ange. Då han till sist bland sina strödda tankar nedskrifver denna suck: „Gud! att taga fast i din ordning så, som jag förstår, det är min bön“, har han visserligen blifvit bönhörd vid diktandet af Fjalar. Äfven Fjalar är en villfarande, en som förlorat målet ur sigte: i sin trotsiga sjelfviskhet förnekar han gudarne och vill af egen makt bestämma för lifvet dess banor. Men gudarnes visa ordning, uppenbarad i lifvets gång och tolkad af siaren, sätter menniskan sig icke ostraffadt emot. Vill hon äfven det goda, men såsom Fjalar, icke i öfverensstämmelse med denna gudomliga ordning, utan på sjelfviskt sätt, så råkar hon i Fjalars läge, att nödgas kränka det ena, då han fullföljer det andra, ge döden åt sitt oskyldiga barn, då han vill ge frid och välstånd åt sitt land. Endast den gudomliga ordningen är en ordning af harmoni, och den som ställer sin lefnad i öfverensstämmelse med den, har icke att befara sådana konflikter. Huru är icke allt så ställdt

*) Efterlemnade skrifter I p. 262.

i denna ordning, att det befrämjar gudarnes afsigt, som är det goda! Liksom i det vågor hvälfvande hafvet, så röjer sig det godas makt äfven hos den gudförgätne sjöröfvaren, som i sin yttersta lifsnöd icke öfverger ett värnlöst barn, dess mera hos den milde Morannal, som med sina söners undergång för ögonen, dock bjuder hvad som är ädelt och godt, då han uppmanar dem att icke samfäldt, utan en och en gå Hjalmar till mötes. Ja, hos den hårde Fjalar sjelf, frambryter icke godheten, trots hans oböjlighet, i det ögonblick han låter svärdet falla på sin vapenlöse sons hufvud! Der nu ordningen är sådan, behöfver icke heller ett grand i densamma förändras för att följderna af Fjalars brottsliga trots skola drabba honom, och så kommer den stund, då äfven han på sin afväg möter lifvets Herre, och se huru han smälter som ett vax i Mästarens varma hand, huru hans sjelfviskhet förvandlas i ödmjukhet och han derpå glad och försonad ingår i ett högre lif.

Jag har blott ofullständigt, såsom tidens knapphet kräfver, kunnat uppvisa huru Runebergs lifsåskådning afspeglar sig i hans största dikt. Det vore lätt att likaledes i hans öfriga diktning återfinna den definition, han i ett akademiskt specimen ger af skaldekonsten, då han kallar henne „ett förhärligande af det högsta väsendet på naturens sätt“,*) eller med andra ord: genljudet af den lofsång naturen och lifvet höras egna Gud, om man blott rätt uppmärksamt lyssnar i bruset. Och från hans diktning öfvergick denna lifsåskådning till hans samtid, hvars bildning allmänneligen, om ock i spridda och försvagade drag, kännetecknas af en tillförlit till det godas och ädlas seger i verlden. Men jemför man nu huru Runebergs uppfattning af lifvet var rik på glädje- och tröstbringande frukter, medan å ena sidan Stenbäcks sångmö förstummades, sedan pietismen kommit verlden att svartna för hans

*) Efterlemnade skrifter III p. 45: Observationes quasdam circa chorum tragicum (1833).

blick, och å andra sidan vår tidsålders skaldekonst antingen söndersliter oss med sin ovisshet eller vill mätta oss med jordiskt grus, så kan man icke tveka om att anse det gudomligas immanens som den sant poetiska lifsåskådningen. Riktigt nog har vår tidsålder, som lik Fjalar vill af egen makt, i kraft af en storslagen sjelfviskhet, åstadkomma det goda, ännu icke uttalat sitt sista ord, men man kan vara förvissad om att stunden kommer då äfven den, lik Fjalar kung, omgifven af sina händers vackra verk, skall nödgas förödmjuka sig och falla i stoftet för sin Herre och Mästare. På den ena som den andra vägen, verldsförnekelsens eller gudsförnekelsens, kommer menniskan i det läge, som Runeberg skildrar i sin undersköna bild af menskligheten, som sitter vid stranden af lifvets haf och gråter öfver den mörka vågens skum och oro; hon kan icke se huru djup, klar och ren den sjö är, som så svallar.*) Hans tro var derför sådan han yttrar i ett af sina skoltal: „att alldeles ringakta det verldsliga och yttre, anseende det för ingenting, och att söka Gud allenast utom verlden är icke mindre orätt än att förklara detta verldsliga för verklighet och förneka Gud utanför detta: jag tror att verlden är ett fantom, om vi låta henne beherska oss, men att hon är verklig och väsentlig i den mån hon af oss beherskas med makt i Gud och genom Gud.“ **) Och i kraft af denna tro eger ock hans poesi förmågan att lysa upp det svallande hafvet och bringa den gråtande glädje och tröst.

*) Efterlemnade skrifter I, p. 248. — **) Efterlemnade skrifter III p. 94: om legenderna (1839).

C. G. Estlander.

Två franska emigranter i Finland.

Tidsbild från slutet af förra seklet.

I början af oktober månad 1795 uppenbarade sig i Åbo tvenne unga främlingar, hvilkas städade skick, raska, frimodiga väsen och intelligenta samtal icke förfelade att väcka de goda stadsboernes nyfikenhet. Man undrade, hvad för folk de rätteligen månde vara, ty vissa omständigheter hindrade att i allo sätta tro till deras uppriktighet.

Bärande namnen Froberg och Müller, sade de sig vara köpmän och köpmanssöner från Strasburg, nu stadde på hemvägen efter några månaders ströftåg i den högsta norden. Komne öfver Lappmarken och Torneå till Abo, ville de härifrån besöka trakterna vid Kymmene elf. De skulle om några dagar återkomma, samt derpå öfver Åland och Sverige begifva sig söderut.

Nu var det visserligen på dessa tider ingenting ovanligt, att Aurastaden gästades, åtminstone som hastigast, af notabla resande. Beläget på den stora stråkvägen mellan de båda nordliga residensen, fick Åbo esomoftast mottaga genomilande kurirer och diplomater, om hvilkas görande och låtande stadssqvallret aldrig underlät att skaffa sig de mest detaljerade, mer eller mindre pålitliga upplysningar.

I synnerhet sedan sensommaren 1795 och ända mot slutet af följande år, gingo och kommo ständigt sändebud till eller från hofven i S:t Petersburg och Stockholm. Ty utom det, att den unga konung Gustaf IV Adolfs myndighetsförklaring tillstundade med alla deraf väntade följder, förehades ock frågan om hans giftermål. Katarina II önskade intet högre, än att hans förlofning med prin-

sessan Lovisa Charlotta af Mecklenburg skulle brytas (hvilket verkligen skedde), och, om möjligt, en rysk storfurstinna intaga hennes ställe. I detta syfte afsändes än den ene, än den andre underhandlaren eller intrigören. Nämnom endast de mest beryktade, såsom Schweizaren major Christin, grefven och grefvinnan De S:t Priest, ambassadören Budberg, generalen af samma namn, m. fl. Stundom plägade dylika budbärare (åtminstone vet man det, af Porthans brefvexling, om Budberg) dröja något i Åbo för att der sondera sinnesstämningen. Luften var öfvermättad af rykten och gissningar. — Hade måhända äfven herrar Froberg och Müller något att beställa med politiken?

Å en annan sida hände det ock, att den gamla universitetsstaden då eller då uppsöktes af någon utländsk lärd. Så hade ju härom året, föranledde af oroligheterna i deras fädernesland, ett par franska emigranter, — MM Fortia de Piles och Boisgelin de Kerdu —, vistats i Åbo, samt med en sanningskärlek och noggranhet, som förtjena alt loford, insamlat de värderika notiser om vårt land, hvilka läsas i deras 1796 utgifna „Voyage de deux Français dans le Nord de l'Europe.“ — Voro möjligen herrar Froberg och Müller komne i enahanda afsigt, ehuru de, af ett eller annat skäl, valt den anspråkslösa titeln af köpmän?

I våra dagar känner man mycket väl, att en god del af hvad främlingarne förtäljde om sig sjelfva, var renaste sanning, en annan, och den väsendtligaste delen, deremot icke. De voro politiska flyktingar, hvilka, sedan ej mindre konung Ludvig XVI och drottning Marie Antoinette, än hertigen af Orleans, M. Egalité, ehuru äfven han på sitt sätt slutit sig till republiken, jemte otaliga andra mer eller mindre rojalistiskt sinnade medborgare, innan utgången af 1793 blifvit guillotinerade, dragit sig undan Robespierres med konsorters skräckvälde samt, efter många öden, i mars 1795 uppnått Hamburg.

I denna stad lefde, jemväl han såsom flykting, den namnkunniga politiska partigängaren, general Dumouriez.

Han tillrådde de unga männen, hvilka här och en tid framåt uppträdde under namnen Corby och Montjoie, och hvilka både i segern vid Jemmapes och nederlaget vid Neerwinden (1793) tjenat under honom, den ene som generaladjutant, den andre som öfverste, att begifva sig till Amerika.

Enär dock denna långa färd, till följd af deras klena resekassa och vissa familjeförhållanden, ännu icke lät sig verkställa, borde de, ansåg generalen, för att bida tiden, samla insigter och härda sig, beresa de nordliga länderna. „Qu'il profite de sa disgrâce pour s'instruire et se fortifier. Ce vertige passera, et alors il trouvera sa place. Invitez-le à faire un journal circonstancié de son voyage. . . . Je suis bien aise que cet ouvrage, qu'il pourra donner un jour, lui serve de certificat de vie, soit lorsqu'il rentrera, soit pour le faire rentrer.“ — skref han *) om sin forna generaladjutant till sin och dennes meningsfrände, den då likaledes expatrierade general Montesquiou.

Förslaget understöddes, antogs och utfördes. Genom Dumouriez, som stod i relationer till danska konungens svåger, prinsen af Hessen, försedde med nödiga pass och rekommendationer, samt åtföljde af trotjenaren Baudouin, bröto flyktingarne upp från Hamburg. De kommo i april till Köpenhamn, der en vexel realiserades, och beträdde den 6 maj 1795 Sveriges jord vid Helsingborg.

Färden härifrån, ofta nog beskrifven, gick, än i åkdon, än till fots, än i öppna farkoster, öfver Göteborg, Kristiania, Trondhjem, Lofoddens öar, Hammerfest o. s. v., ända upp till Nordkap, dit ankomsten skedde den 24 augusti. Att främlingarne råkade i hvarjehanda spännande situationer, kan man lätt föreställa sig. En eller annan gång, exempelvis i Kristiania, trodde de sig röjde, men lyckades i verkligheten fullkomligt bevara sitt inkognito, — åtminstone tills vidare.

---

*) Se nedanför nämnda arbeten af Billault de Gérainville, T. 1, 140, och Amédée Boudin, T. 1, 209.

På de lappska orterne kände de sig trygga. Man tog dem helt enkelt för vandrande studenter eller för handelsmän, komne att efterspana bytesplatser. Hvad dock det okruserliga folket med någon förundran skall hafva åsett, var att den ena stallbrodren ofta hade för vana, då han tilltalade den andra, att lyfta på mössan, äfvensom att vid nattläger i kojorna låta sin yngre kamrat intaga sängen, men bäddade åt sig sjelf på golfvet. Dylika iakttagelser, berättas det, föranledde till och med en norsk-lappsk spåqvinna att, i det hon tackade för en allmosa, yttra till den mer bemärkte vandraren: „Nog håller folket här eder för sådana herrar, som ock vi stundom få se; men jag, jag vet ganska bra, att du är något mycket mer än sjelfva biskopen i Trondhjem; jag vet, att du är en prins, och ser du, den gamla Brita ljuger icke, då hon säger, att du en dag skall blifva kung.“ **)

Från Nordkap gjordes en utvikning till Vardöhus, hvarefter marschen fortsattes, hela Lappmarken igenom, till den nejd, der Muonio och Torneå elfvar förena sig, samt vidare, mest i båt, till Torneå stad.

Det är sannolikt, att våra pilgrimer redan här ändrade sina namn till Froberg och Müller, ty så kallas de ock af Italienaren Acerbi, som näst efter dem besökte Torneå med omnejd samt lemnat oss en förteckning öfver tidigare resande till dessa midnattssolens ståndorter.

Rörande främlingarnes färd från Torneå förbi eller genom raden af våra vestra kuststäder, ner till Åbo, finnas inga underrättelser. Kanske skola dock sådana kunna framletas ur enskildes korrespondenser, eller ur en ännu mera autentik källa, hvarom efteråt. Också hafva de allra flesta i det följande sammanstälda data hittills förblifvit fullkomligt okända i offentligheten.

Anlände till Åbo nejden, valde de resande, för att hvila ut efter strapatserna, till sin stationsort, icke sjelfva

**) Marmier, som i sina Lettres sur le Nord (Paris 1840) II, 118 berättar detta, anmärker visligen: „C'était en 1795 on ne songeait guère alors à faire des rois en France.“

staden, utan, i dess närhet, det forna Stiernkorska herresätet, kungsgården, dåvarande majorsbostället Runagård i Sagu. Froberg var nämligen, såsom det sedan utspionerades, af gammalt något bekant med godsets innehafvare, majoren, rättare öfverstelöjtnanten och chefen för Åbo läns infanteri bataljon, baron Herman Fleming, sedan den tid bäggedera tillhört det ansedda, vanligen i Elsass förlagda franska regementet Royal-Suédois.

Royal-Suédois var en trupp, der de allra flesta svenska och finska krigsmän, om hvilka det äfven blott i allmänhet heter att de tjenat i Frankrike, varit enrollerade. Den fick sitt officiela namn, jemte privilegier, egen uniform och fana, år 1742, till minne af det mannamod dess öfverste, Finnen Per Appelgren *), ådagalade under österrikiska successionskriget vid Prags belägring. Bland dem, som derefter i denna kår stigit till högre befälsgrader, må nu blott nämnas baronerne Fabian Kasimir Wrede och dennes son Fabian Wrede, derstädes öfverstelöjtnanter, samt grefvarne Kurt Bogislaus Stedingk (om hvilken genast mera) och den firade, slutligen så olyckliga Hans Axel Fersen, hvilka två sistnämnde der tjenat sig upp till öfverstar, den förre 1780, den senare 1783.

Om bemälte Herman Fleming, våra resandes värd, är kändt, att han, — född 1763, son af hofjunkaren baron Herman Fleming till Willnäs och Lemsjöholm i hans andra gifte med den älskvärda friherrinnan Anna Sofia Rehbinder, öfver hvars bortgång 1776 dåvarande informatorn i familjen, skalden J. H. Kellgren skrifvit minnes-

---

*) † 1742. Son till assessor Joh. Appelgren i Åbo och Margareta Törnesköld, landshöfdingedotter från Viborg. Angående honom skrifver den franska militärförfattaren Fieffé, i sin Histoire des Troupes Etrangères au service de France (Paris 1854), T. I, 314: „Le roi, pour témoigner sa satisfaction au corps de la bravoure qu'il avait montrée, lui donna le titre de Royal-Suédois, et lui accorda les priviléges dont jouissaient les régiments royaux.“ Vidare uppgifter om denna trupp, samt afbildningar af dess uniform, förekomma i samma arbete T. I, 190. 272. 293. 410.

ord, — år 1774 vorden student i Åbo, valde krigaryrket, ingick vid Royal-Suédois och der blef löjtnant 1786. Befordrades följande år till så väl kapten som major vid Åbo läns lätta infanteri; var dess chef 1793—97. Bivistade finska kriget 1788—90. Öfverstelöjtnant 1795 $^{30}/_{9}$; svärdsordensriddare 1797; öfverste 1802. Afled i Brahestad 1808 af blessyr, undfången samma år den 16 april i affären vid Pyhäjoki.

Den finska martissonens ifver att välkomna och tjena sin forna vapenbroder, jemte dennes resekamrat, vitsordas här efteråt af skriftliga intyg. Vi tänka, att icke heller hans unga, då blott 23 åriga husfru, Margareta Helena Olivecreutz, underlät något, som kunde bidraga att göra vistelsen på Runagård för de långväga gästerne så angenäm som möjligt, under de sammanräknadt 16 dagar de uppehöllo sig der. Tvifvels utan funno desse äfven i hennes gamla mångbereste och mångkunnige fader, afskedade lagmannen Johan Olivecreutz, Borgå biskopen Gezelii son, liksom i Flemingska familjens talrika slägtkrets för öfrigt, ett underhållande och bildadt sällskap.

Från Runagård gjordes besök i Åbo, hvarest Fleming sjelf var de resandes ciceron. Ville någon bese våra offentliga inrättningar, universitetet, dess bibliotek och andra samlingar, eller annars inhemta hvad upplysningar som helst om land och folk, borde han framför alt söka bekantskap med Porthan, hvars omfattande insigter, stora menniskokännedom, umgängesvana och alltid lärorika samtal gjort honom till ortens då för tiden mest ansedda personlighet. Hos honom blefvo naturligtvis också herrar Froberg och Müller införde.

Porthan visade genast mycket intresse för de unga männen. I sin förtroliga korrespondens med Calonius, som tjenstgjorde i högsta domstolen i Stockholm, har han dem ofta på tapeten, idkeligen upprepande, såsom det var hans episka vana, i fall då han önskade utredning, än i förkortad, än i vidgad form, innehållet af sina „sista“ epistlar. Det undgick ingalunda den skarpsynte profes-

sorn, att, trots all främlingarnes öppenhet, en hemlighetsfull beslöjning hvilade öfver deras personer och syften. Sjelf lika försigtig som planmessig i alt hvad han gjorde, kunde han icke dölja för sig, att ett drag af „äfventyrlighet,“ — ett bland hans starkaste uttryck, — stämplade deras förehafvanden. Till sist fick han dock temligen reda på dem.

Hans första hithörande uttalande är af den 12 oktober 1795, och lyder som följer *): „Nyligen voro hos mig två Strasburgare, unge karlar, som resa för att se verlden, alldeles à l'Anglaise. De hade ifrån Danmark, genom sydvestra delen af Sverige rest Norge uppföre till Vardöhus; derifrån dels spatserande, dels med båt tagit vägen tvärt igenom Lappmarken till Torneå, så hit. De foro nu till ryska gränsen, emedan de såsom republikaner ej tordes resa genom ryska gebitet. Efter återkomsten hit, ärna de besöka Stockholm, Dalarne och södra Sverige till Ystad, samt så gå öfver Pommern och preussiska länderna, för att slippa hem. De äro utan alt krus etc., efter nya franska sättet“.

Som vi höra, hyste Porthan, ännu åtminstone, ingen särskild misstanke angående främlingarnes afsigt att besöka ryska gränsen. Den kunde ju mycket naturligt, såsom troligen äfven uppgafs, vara motiverad af lusten att beträda de lokaliteter, der Gustaf III, denne Bourbonernes ifriga tillhängare, bestått sin romantiskt vexlingsrika tvekamp med nordens mägtiga kejsarinna. Likaså hade härom året de ofvannämnde tvenne Fransmännen, Fortia och Boisgelin, från Åbo begifvit sig till samma nejder, ledde af det intresse, hvarom deras lifliga skildringar af krigsföretaget 1788—90 samt Anjalamännens och Sprengtportens stämplingar ännu bära vitne. Att Frobergs och Müllers vetgirighet och reselust länkades i enahanda rigtning var desto mindre underligt, som ju deras nuvarande värd aktivt deltagit i det minnesrika fälttåget.

*) Detta och öfriga här efteråt excerperade Porthanska bref läsas i „Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland“, I.

Icke för ty synes utflygten till de svensk-ryska gränsorterne väckt någon viss större uppmärksamhet, eftersom just den företrädesvis ihågkommes i litteraturen bland de annars så knapphändiga redogörelserna öfver det finska skedet af främlingarnes ströftåg.

Så berättar en fransk författare *) om den ene af de två: „De Tornéa, il se rendit à Abo, la ville la plus ancienne de la Finlande. Il put observer le théâtre de la dernière guerre entre les Russes et les Suédois, sous Gustave III, et s'avancer jusqu'aux bords de la rivière Kimi, qui sépare la Suède de la Russie. Il ne pouvait franchir cette limite, connaissant les dispositions de cet empire à l'égard de la Révolution française. Il revint par l'île d'Aland à Stockholm.“ Och ungefär lika utlåter sig en tysk skribent **): „Er machte eine Reise bis an den Kymmenefluss, wo damals die russische Grenze vom Gouvernement Wiburg war. Diese überschritt er indessen nicht, denn wenn er in Russland erkannt worden wäre, so hätte er leicht in den Fall kommen können, eine Reise nach dem östlichen Norden dieses Reichs machen zu müssen, wenigstens konnte er mit Recht eine grosse Abneigung dort voraussetzen gegen Alle, die für Frankreich gegen die verbündeten Heere gefochten hatten. Er kehrte daher nach Abo zurück, und ging von dort über die Alands Inseln nach Stockholm“.

Det gifves ock en af von Schinkel ***) antecknad, och ytterst från svenska ambassadören Stedingk härrörande sägen, hvarigenom, om den kan styrkas, Porthans och de anförda källornas uppgift, att våra resande icke „vågade“ sig inom ryska riket, vunne en oväntad belysning. De skola nämligen i sjelfva verket varit sinnade att begifva sig genom Ryssland till Österrike, för att der söka en tillflyktsort, men blifvit från det förra landet form-

*) Billault de Gérainville I, 180 f.; likaså Amédée Boudin I, 223, och A. Dumas I, 125.

**) Birch, i nedanför åberopad skrift, I, 225.

***) Se hans „Minnen“, utg. af Bergman, III, 259 ff.

ligt afvisade. Härmed sammanhängde, alt enligt åberopade sägen, sålunda:

Efter att hafva hunnit Nyslott skildes stallbrödren åt, för några dagar. Anmodad af Müller hastade Froberg, nu åter kallad Montjoie „en ung vacker officer,“ till S:t Petersburg, att underhandla med Stedingk, under hvars befäl han tjenat i Royal-Suédois, och utbedja sig dennes förord hos kejsarinnan till fri passage genom hennes rike. Ja, han medförde ett bref från Müller till ambassadören, hvari den förre (förstår sig konfidentielt) afslöjande sitt rätta namn och stånd, skref ibland annat: „Ni är uti anseende och gunst, — — Ni kan tjena en olycklig.“

Stedingk använde hela sitt inflytande, men fåfängt: Katarina var och förblef obeveklig. „Jag ber er,“ sade hon slutligen, „ej mera tala med mig härom. Jag kan ej bevilja eder begäran. Europa skulle med skäl klandra mitt handlingssätt. Om hertigen regenten i detta afseende anser sig kunna underlåta en god politiks fordringar, så skall jag åtminstone aldrig kunna tillåta mig något sådant.“

Huru med denna sägen må hänga ihop, — helst dagräkningen icke rätt vill stämma in —, så synes det visst *),

*) Förutsatt, att de resande, såsom Porthan bestämdt anger, vistades ej blott 8 dagar före, utan andra 8 dagar efter färden till gränsen, på Runagård. Antaget, att de afreste från Åbo till gränsen redan omkring den 8 oktober, så kunde Montjoie icke gerna hafva hunnit fram till Petersburg, der underhandla, samt åter till Runagård på de 6 dagar, som återstodo till den 14:de, då den senare 8 dagars vistelsen på Runagård måste hafva vidtagit, eftersom de, jemväl på grund af den med Porthans uppgift noga öfverensstämmande postrapporten från Grislehamn, uppenbarligen afrest från Åbo till Stockholm den 22 eller 23 oktober. — Men äfven från andra håll uppstå betänkligheter. Huru kommo de till Nyslott, som ju på denna tid räknades till Ryssland? Föreligger möjligen här någon förvexling med den äfventyrliga rekognoscering, hvilken Stedingk sjelf, förklädd och beledsagad af en officer vid namn Müller, under kriget 1788 gjorde ända in i fästningen Nyslott? Han talar derom i sina Mémoires Posthumes (utg. af grefve Björnstjerna, Paris 1844), T. 1, p. 87 ff. Deremot förekommer i samma memoarer intet om en så märklig sak, som den föregifne franska Müllers supplik genom

att både Froberg och Müller omkring den 14 oktober åter befunno sig hos sitt gästfria värdsfolk på Runagård, der de stannade ända till den 22 i samma månad. De hade mycket att förtälja om sina strategiska iakttagelser vid gränsen, och fälde sådana omdömen, att man väl kunde sluta, det de sjelfve voro militärer. — Det dröjde icke heller länge mer, innan de skulle röjas.

Den 22 oktober sände Porthan till Calonius åter några underrättelser om dem. „I dag,“ skref han, „resa härifrån två Strasburgare, unge karlar, Froberg och Müller, som rest genom Norge till Vardöhus, derifrån genom Lappmarken till Torneå, derifrån hit. De ha derpå besökt vår gräns, men såsom republikaner ha de ej vågat sig inom ryska gebitet. De vilja se Stockholm, Upsala etc. Majoren baron Fleming är bekant med den ena af dem; de synas vara uppmärksamme och ej mindre lärgirige än oförtrutne resande.“

Vi äro i tillfälle att på det noggrannaste kontrollera, om så skulle behöfvas, Porthans meddelande beträffande den tidpunkt, då främlingarne lemnade Åbo. I en rapport från poststationen i Grislehamn af den 3 november 1795, införd i årets Inrikes Tidningar N:o 133, läses nämligen, att i dagarne: „Från Finland hafva ankommit grefve De S:t Priest, assessor Sacklén samt herrar Müller et Froberg.“ — Det vore „lustigt“ (för att använda ett Porthanskt älsklingsord) att veta, huru de två sistnämnde uppträdde vid sammanträffandet under öfverfarten, som väl skedde på samma paketbåt, med den förstnämnde, deras landsman, den beryktade ryska kunskaparen vid hofvet i Stockholm.

Montjoie. — Emellertid kan man icke neka, att Katarina II verkligen hyste sådana politiska åsigter, att de lätt kunnat få ett uttryck i det svar, Schinkel låter henne afgifva; jf. hennes af J. Grot utgifna bref (*Письма Императрицы Екатерины II къ Гримму*), t. ex. de af 1794 $^{13}/_{2}$ och 1795 $^{14}/_{10}$, ehuru icke heller i denna stora och värderika samling något direkt intyg finnes om hennes yttrande till Stedingk angående de två franska emigranterne.

Just vid den tidpunkt, då våra Lapplandsfarare nådde Sveriges hufvudstad, anstäldes der stora festiviteter till firande, på en gång, af Gustaf IV Adolfs fylda 17 år och förlofning med den sedan lemnade mecklenburgska prinsessan. Sjelfva födelsedagen, första november, råkade infalla på söndag, hvarför den mycket rigoröse höge fästmannen befalde sabbatsstillhet. Men från måndagen gick det löst: då gafs cour i Stora Galleriet, publik spisning, gala spektakel och supé hos hertigen regenten; den 4 hölls bal paré på Rikssalen, o. s. v. — Det var utan tvifvel vid det senare tillfället Monsieur Müller hade oturen att blifva demaskerad. Derom förtäljes *):

Den bankir, hos hvilken han i Stockholm lyftade en vexel, hade artigheten att erbjuda honom inträdeskort till Rikssalen, hvilket han ock, af nyfikenhet att få åse en svensk hoffest emottog. Han valde sig en mindre bemärkt plats i folkvimlet på läktaren. Denna försigtighet var likväl icke tillräcklig.

Händelsevis kastar franska republikens nyss anlände sändebud, Lehoc **), sina blickar dit uppåt. Hans öfverraskning vardt stor och gaf sig luft i en hviskning till den närstående svenska rikskanslern, baron Sparre: „Hvad? ni tyckes dölja några hemligheter, ni har ej upplyst mig att — hertigen af Orleans är här“. I sin tur förvånad, svarade Sparre med ett tvifvelsmål. „Emellertid är det fullkomligt visst“, genmälde Lehoc, visande mot läktaren, „att han står der“.

Snart bekräftad, anmäldes saken för konungen och hertigen regenten. Båda ansågo sig, oaktadt Sveriges dåvarande politiska ställning, böra och kunna äfven mot den landsflyktiga Bourbonen iakttaga gästvänskapens bud. Han blef dem föreständ och på det älskvärdaste tillförsäkrad

*) Jf. Billault de Gérainville, Amédée Boudin, A. Dumas, Birch, Schinkel, Crétineau-Joly, m. fl.

**) Uppgifterna variera mellan ambassadörerne Lehoc och Rivals, hvilket lätteligen låter förklara sig deraf, att den förre aflöste den senare vid svenska hofvet i oktober 1795.

ett tjenstvilligt bemötande öfver alt på svensk botten. Man drog dock tillika försorg att, såsom vi genast få öfvertyga oss, den stora allmänhetens nyfikenhet måste trefva i ett officielt dunkel.

Den nu vidtagande förgreningen af de tvenne emigranternes vandringar ligger på sidan om vårt ämne. Må derför endast i förbigående erinras, att de, efter någon tids vistelse i Stockholm, — der Fredenheim var deras vägvisare i konstsamlingarna, — bereste Dalarne med bergslag och alla i Gustaf I:s historia omnämnde orter, samt slutligen öfver Karlskrona, hvars hamn- och fästningsbyggnader togos i noggrant skärskådande, återvände genom Danmark till Hamburg. De inträffade här i början af januari 1796, redan otåligt väntade af Dumouriez.

Emellertid hade man icke heller i Finland glömt dem. Underligt är blott, att Porthan, som vanligen så noga kände alla både större och mindre händelser på svenska sidan, i dryga 2 månader ej fått veta, hvad som tilldragit sig med herrar Froberg och Müller, sedan deras afresa från Åbo. Först på årets sista dag 1795 vänder han sig, helt misslynt att icke vara bättre underkunnig än blotta ryktet, till sin annars så trägne korrespondent Calonius, med dessa rader:

„Nu sägs här, att de resande Fransoserne, om hvilka jag lär skrifvit i höstas (att de rest genom Lappmarken etc.), varit den unge Duc d'Orleans, eller Mr Egalité, och en vicomte Montjoye. Hördes något af dem i Stockholm?"

Vi kunna verkligen icke annorlunda förklara, huru Porthan denna gång varit så föga au courant, än genom antagande, att den officiela dementi, hvarom han sjelf nämner i ett här litet längre fram aftryckt bref, ansetts för en statsangelägenhet af den vigt, att till och med den frispråkige Calonius, som ju saken på den ort han var, icke rimligtvis kunnat helt och hållet undgå, dock trott sig böra hålla tand för tunga. Derför befinnes ock Por-

than hafva sökt äfven från annat håll få sin vetgirighet eller nyfikenhet stillad.

Snart nog, eller den 7 januari 1796, kan han således, icke utan en viss stolthet, upplysa sin i denna punkt så förbehållsamme ordinarie brefvexlare:

„Jag skref sist om de franske resande, hertigens af Orleans äldste son, och en grefve Froberg, Montjoye eller Montgaillard, hvilka gjort den underliga resan genom Lappland och sedan en tid sig i Stockholm uppehållit. Nu ege vi om dem tillräcklig kunskap, — den senare skref mig ock till ett bref ifrån Stockholm, — som äfven der numera ej lärer saknas, sedan de derstädes blifvit igenkände“.

Ännu i följande månad återkommer Porthan ett par gånger till de honom så lifligt intresserande resande, och lemnar flera af de notiser, hvilka på skilda ställen i vår berättelse blifvit inväfda. I sitt sammanhang lyda de i hans mer än vanligt fullständiga meddelande af den 18 februari sålunda:

„Bror har kanske i det dröjande brefvet skrifvit något om de i höstas härigenom reste Fransoserne, men icke i dem jag härtils fått. Då de voro här slöt jag rätt af baron Flemings nit att biträda dem, — de foro till honom på Runagård och hvilade der i 8 dar på hitresan ifrån Norge, och lika länge efter återkomsten ifrån ryska gränsen, — det de ej voro någre köpmän, såsom de föregåfvo. Men han yppade icke, hvilka de voro, kände ej heller sjelf den andre, hvilken kallade sig Müller (sägande sig vara en bankirs son ifrån Strasburg) och troligen varit Mr Egalité. Men den ene, som kallade sig Froberg, hade han känt i Strasburg. Sade mig sedan, att han varit officer vid Royal-Suédois, var grefve och verkligen af tysk slägt, som fört det namnet, ehuru han i Frankrike hette Montjoye; var således ej mera köpman än den andra“.

„Fredenheim har skrifvit till mig, att ock han kände bemälte Froberg, som han umgåtts med i Manheim, och

hvilken med sin resekamrat besett kongliga museum. Af baron Fleming fingo de ett rekommendations bref till baron Axel Reuterholm, hos hvilken ock Froberg gjort besök, men ej Müller".

„Den senare var mera förbehållsam, syntes vara tristare, talte mindre; hvaremot Froberg var mycket nyfiken, fri och språksam. Deras lappska resa, hvarom de på min tillfrågan berättade ett och annat, stötte något på äfventyr".

„Af Froberg hade jag sedan ett bref ifrån Stockholm, hvarunder han kallade sig Le Comte G. de Froberg. Han begärde åtskilliga dels statistiska, dels historiska upplysningar om vårt Finland och finska nationen, samt markerade hvarjehanda dithörande insigter".

„Att de voro militärer, märktes af deras räsonementer om vår gräns (vid återkomsten) och våra operationer under sista kriget".

„Fredenheim säger, att vid Hofvet nekas, det den andre varit Mr Egalité, äfvensom jag ej har bevis på hvad här säges, att Montjoye varit generaladjutant hos Dumouriez".

Vi finna häraf, att Porthan, oaktadt sitt flitiga kunskapande, i vissa vigtiga punkter alt fortfarande måste stanna vid ett blott „troligen", vid sägner och motsägner, de senare desto fatalare, som de kommo från regeringens sida. Besynnerlig torde Calonii tystnad förefallit honom; ty intet spår tillkännager, att denne ens framdeles vidrört ämnet. Med en suck nödgades han derför lemna frågan i dess outredda och sväfvande skick. Han utlåter sig sist och slutligen under den 25 februari 1796:

„Om de i höstas härigenom reste tvenne Fransoserne skref jag i mitt sista bref. Jag berättade tillika, att jag sedan af den ene hade ett bref, hvarunder han tecknat sig Le Comte G. de Froberg. Jag hör, att vid Hofvet ej vill erkännas, att den andre varit Duc de Chartres [eller d'Orleans]. — Huru dermed må hänga i hop, vet jag icke".

Lika litet som Porthans, lyckades många kommande årtiondens spaning att i allo skingra det mörker, som hvilade öfver här behandlade episod af en sällspordt vexlingsrik furstelefnad. Icke desto mindre bör medgifvas, att vi stå i skuld hufvudsakligast till honom för hvad i saken blifvit bekant, särskildt så vidt den intresserar oss Finnar. Huruvida framtiden deråt skall skänka en fullständigare belysning, måste lemnas oafgjordt. Alldeles oberättigad är dock en sådan förhoppning icke. Se här, på hvilka grunder.

Samtiden visste föga eller intet om våra tvenne emigranters ströftåg i nordanland. Hvad den landsflyktiga bourbonska prinsen beträffar, ryckte så väl hans länge bevarade inkognito, som, sedan detta aflagts, hans ständigt ombytta vistande än i Amerika, än i England, än på Sicilien, om igen i England, i Spanien, på Malta, o. s. v., i förening med hans tillbakadragenhet från det offentliga lifvet, honom undan allmänhetens synvidd; under den för hela Europa så oroliga Napoleonska perioden glömde man honom nästan fullkomligt. — Ännu mindre hördes af hans forna följeslagare på de lappska fjällen.

Då sedermera genom restaurationen 1814 ediktet mot Bourbonerne upphäfdes och hertigen af Orleans, med återvunna gods och rikedomar, kunde hålla hof i det fäderneärfda Palais-Royal i Paris, gaf han sig sken af att, i godt förstånd med Elyséen, och så fjärran från politiken som möjligt var i hans samhällsställning, endast lefva för ekonomiska och ideela syften och sina söners uppfostran. Han spelade alt vidare den obemärkte och intetfordrande, ehuru visserligen röster nu eller då ropat på honom och sjelfve Ludvig XVIII kort före sin död (1824) skall ha yttrat om sin frände *): „J'en ai trouvé un plus fin que moi“. Först sedan julirevolutionen 1830 kullvräkt den reaktionäre Karl X:s vacklande tron, var

*) Jf. Billault de Gérainville, Histoire de Louis-Philippe, II (1871), p. 92.

stunden inne, att den lappska spåqvinnans profetia skulle gå i fullbordan.

I och med Ludvig Filips, den forna emigrantens, tronbestigning ändrade sig förhållandet: alt hans föregående, dittills så föga utransakadt, blef med ens, så att säga, ett dagens spörsmål. Det behandlades icke blott i oräkneliga tidningsartiklar, men i en massa broschyrer *), utkomna, mestadels anonymt, åren 1830 och följande, synnerligast i Tyskland, Frankrike och England. Särskildt egnas i dessa skildringar, icke mindre än i de många omfattande biografier öfver honom, hvilka derefter och ännu i senaste tider sett dagen, månget blad åt hans „Odyssé", såsom man älskat att kalla hans ströftåg rundtom Nordkap och Skandinavien. Ty värr måste vi härvid tillägga, att i denna vidlyftiga litteratur, så vidt dess innehåll är oss bekant, från hans vistelse i Finland, nära nog stereotypiskt, blott förtäljes hvad redan ofvanför (sid. 22) derur blifvit meddeladt.

En hufvudkälla torde dock ännu på långt när icke vara uttömd: konung Ludvig Filips egna skrifter. Han förde en välskuren och flitig penna. Utom redan tryckta dagboksanteckningar **), har han äfven i manuskript efter-

---

*) Förteckningen hos Billault de Gérainville, anf. arb. III (1875), p. VII f., är ingalunda fullständig. Bl. a. förbigås der den af Schinkel III, 262 citerade skriften öfver Ludvig Filips resor af Chateauneuf (Paris 1831), hvilken dock tyckes vara temligen noggrann, innehålla ett vid hans afresa från Helsingborg till Gustaf IV Adolf skrifvet tacksägelsebref, redogörelse för Montjoies underhandling med Stedingk, m. m. Att döma af Billaults not till I, p. 241, tyckes han för sin del icke sätta stort förtroende till ett flertal af dylika tillfällighetsskrifter.

**) T. ex. „Un an de la vie de L.-Ph., écrite par lui même, ou journal authentique du Duc de Chartres", 1790—91, Paris 1831, 8:o, hvarur utdrag hos Billault I, 552 ff., samt „Mon journal, Evénements de 1815, par L.-Ph. d'Orléans", Paris 1849, 8:o, voll. 2.

lemnat „Mémoires autographes, depuis sa naissance jusqu'en 1814". Det påträffades i Tuilerierna vid februari revolutionen och hans tronafsägelse 1848, flyttades sedan till Hôtel de Ville, men lemnades, efter hans död 1850, till hans anhörige. Redan 1824, då han utgaf sin brors, hertigens af Montpensier memoarer, var han tillika sysselsatt med redaktionen af sina egna. „Louis-Philippe a certainement entendu", säger den författare, af hvilken vi hafva dessa notiser *), „que ses Mémoires verraient le jour, et je ne vois pas l'intérêt que la famille d'Orléans aurait à se refuser à leur publication".

Att döma af det mycket detaljerade framställningssättet i Ludvig Filips redan offentliggjorda uppteckningar, har man desto större anledning vänta ett dylikt i hans till memoarerna hörande resejournal, som han ju af sin meningsfrände och rådgifvare Dumouriez uppmanades att göra denna „circonstancié **). Ett förtigande deri af de båda emigranternes vistelse och upplefvelser på Runagård, i Åbo o. s. v., är icke gerna tänkbart, efter hvad Porthan redan låtit oss veta. Hvartill skulle väl de af den sistnämnde, på begäran, meddelade „statistiska upplysningar rörande Finland och finska nationen" tjena, om icke att begagnas i den afsedda resebeskrifningen?

Må vi således hoppas, att familjen Orleans, till gengäld för den gästvänskap Ludvig Filip under sin landsflykts dagar åtnjöt i våra gömda bygder, icke skall vägra att åt någon derom anhållande finsk skriftställare till publikation utlemna helst det parti af ifrågavarande memoarer, hvilket kan röra utflygten till Finland.

Ännu mer: vi hoppas, att den illustre författarens skildring skall befinnas välvillig, så tyst och trist han

*) Billault de Gérainville II, p. 92. 522; jf. I, 244 noten. — Alex. Dumas, i sin Histoire de la vie politique et privée de Louis-Philippe, T. II (Paris 1852), 294, vill till och med veta, att för den detroniserade konungen, under hans vistelse på slottet Claremont i England: „La rédaction de ses Mémoires avait été la grande distraction de son exil."

**) Jf. här förut sid. 17.

äfven förekom Porthan. Det är nämligen kändt, att nordens enkla, allvarliga natur hos honom efterlemnade djupa, outplånliga intryck, samt att hans tankar och samtal ännu i långt senare år ofta vände hit tillbaka.

Låt vara, att endast politik förestafvade hans, till följd af Gustaf IV Adolfs i Beckaskog den 3 oktober 1805 med England slutna fördrag, åt den förre gifna löfte *) att emottaga ett befäl i svenska armén, såsom ock politiken gjorde, att deraf vardt intet.

Men helt andra, och rent menskliga, motiv bestämde honom, då han som konung 1838 lät utrusta och frikostigt understödde den fleråriga vetenskapliga expeditionen af franska lärde och artister till Nordkap, Spetsbergen, Lappland och Finland.

Expeditionens ledare, den bekante naturforskaren Gaimard, om hvilken på de tiderna mycket lästes äfven i vår inhemska press, berättar **): „Le Roi, après avoir tracé lui-même sur la carte la route qu'il a suivie dans ces régions en 1795, m'a ordonné de lui rendre compte de toutes les mesures préparées pour assurer le succès d'une expédition à laquelle S. M. prend un vif intérêt."

Från annat håll upplysas vi åter ***), att då den icke mindre bekante målaren Biard, som jemte andre tecknare tidtals åtföljde expeditionen, framlade sina skizzer för konungen, denne fullkomligt noggrant angaf, hvarest något blifvit utelemnadt eller ändradt. Jag beklagar, att icke fullständigare kunna redogöra för dessa skizzer. En bland hans senare (1841) utförda större oljetaflor framställer Ludvig Filip i en rankig båt farande utför Muonio elf

*) Billault I, 238 ff. Enligt Crétineau-Joly, Hist. de L.-Ph. I (1862), p. 255, hade denne sjelf tagit initiativet till underhandlingarna med G. IV Adolf. Enligt Amédée Boudin, I, 280, skall L. F. dragit sig undan, då han insåg möjligheten att i svenska armén nödgas bära vapen mot Frankrike.

**) Se Gaimard, Voyages de la Commission scientifique de Nord etc., T. 1, företalet.

***) Se Birch, Ludwig Philipp der Erste, König der Franzosen, 3 Aufl., Bd. 1,234.

rakt igenom ett häftigt vattenfall, och inlöstes för luxemburgska palatset. Samma motiv, jemte andra, behandlades af Lauvergne i det dyrbara planschverket till Gaimards resa.

Vid ett par teckningar hafva artisterne ock låtit angifva, på hvilken tidpunkt de syfta. Så heter det om nyssnämnda Biardska stycke *): „Descente de Louis-Philippe sur la grande cascade de l'Eyan-Paikka, au mois de septembre 1795, sur le fleuve Muonio en Laponie". På en annan duk af honom afbildas „Le Duc d'Orléans recevant l'hospitalité dans une tente de Lapons, au mois d'août 1795". Åter ett af Giraud, kalladt „Intérieur d'une cabane de Lapons à Kautokeino (Finmark)", beledsagas af legenden: „La population de Kautokeino se compose de

*) Se i Nouvelle Biographie Générale, s. v. Biard; (jf. Biogr. des Contemporains under samma namn och i planschverket till Gaimards resa, Tab. 167. 168). — Emedan jag icke sett det Biardska originalet, kan jag blott uttrycka en förmodan, att det är det, som reproduceras (fint och tilltalande) i Amédée Boudins i det föregående ofta citerade, rikligen illustrerade verk: Histoire de Louis-Philippe, Roi des Français, T. I, 222, hvarest vidstående text innehåller, att hertigen: „franchit, en quinze jours, le désert qui sépare la mér du Nord du fleuve Tornéa, où, quittant la route de terre, en dépit des dangers sans nombre de la navigation, il s'embarqua avec ses compagnons sur le fleuve Muonio, dont les flots écumants tantôt roulent avec fracas de rochers en rochers, et tantôt tourbillonnent dans des gouffres profonds. Des forêts de sapins ajoutent à l'horreur de cet aspect, en projétant dans son miroir agité leurs ombres massives et gigantesques. Partout enfin, sur ces deux rives escarpées, la nature offre aux regards l'image de la désolation. Il y avait plus que de la témérité à braver de pareils obstacles: vingt fois, en effet, l'esquif de nos hardis explorateurs, glissant rapide comme une hirondelle sur les ondes furieuses et boudissantes de la grande cascade de l'Ejanpaïkka, faillit s'engloutir dans l'abîme; mais, grâce au sang-froid et à l'habileté des marins, autant que par un bonheur providentiel, ils franchirent cet écueil, et arrivèrent sains et saufs à Tornéa, ville triste et pauvre, située à l'extrémité du golfe de Bothnie". Denna skildring passar förträffligt till den afbildade taflan. — Boudins arbete finnes ej på vår ort, men jag har genom hr kongl. bibliotekarien Harald Wieselgrens vänlighet varit i tillfälle att begagna det.

Lapons et de Finlandais; dans son voyage au cap Nord, le duc d'Orléans, toujours sous le nom d'un voyageur anglais, séjourna dans la maison actuelle du pasteur qui vient tous les ans de Kielvig passer l'hiver à Kautokeino".

På grund af dessa citater ville jag fråga: kan någon rimligtvis betvifla, att dylika upplysningar, — i synnerhet de till månadsdatum bestämda, — härröra af Ludvig Filip sjelf, och således sannolikt finnas till minnes skrifna i hans journal? Också hafva uppenbarligen många bland de från hans resa (ty värr blott från dess nordligaste eller lappska förgrening) af Marmier, den Gaimardska expeditionens medföljande krönikör, berättade små anekdoter flutit ur samma källa. Det är nämligen knapt antagligt, att Marmiers, om än annars nog mycket broderande penna tillåtit sig *) göra expeditionens höge beskyddare till hufvudperson i mellanfall, hvilka blott kunnat vara denne bekanta och af honom sjelf förtäljda. Äfven från denna sida återföras förväntningarna till de memoarer, hvarom nyss.

Eller funnes mera skäl att söka den egentliga sagesmannen i prinsens resekamrat? Jag tror det ej, men kan af brist på nog speciela källor icke leda frågans lösning längre än till en hög grad af sannolikhet.

I den franska litteraturen förekommer visserligen på

*) Ty han hade icke samma frihet, som författaren till den uppfinningsrikt diktade sagan „Trollkarlens Dotter" i Helsingfors Tidningar 1845, — en saga, hvarom sedermera M. Léouzon Le Duc i sin skrift „La Fille du Sorcier, ou le roi Louis-Philippe en Laponie 1795, Légende Finlandaise traduite et annotée" (Paris 1875), helt franchement försäkrar: „La légende que je traduis ici s'est longtemps conservée dans les traditions orales des régions de la Finlande voisines de la Laponie. On pourrait l'y entendre encore aujourd'hui de la bouche de quelque vieux conteur". Med förundran läser man vidare i skriftens Avant-Propos, angående Ludvig Filips verkliga vistelse i Finland, blott de ur Schinkel hemtade notiser, hvilka redan här ofvanför (sid. 22 f.) meddelats.

de tider, med hvilka vi här sysselsätta oss, en bekant, mycket produktiv historisk och publicistisk skriftställare Montjoie, född 1746, död 1816. Ibland annat redigerade han tidningen Ami du Roi samt medarbetade, sedan denna år 1792 upphört, i Journal de France och i Journal des Débats. Då nu ett af hans förnamn var Galart — hvaraf initialen G. i förutnämnda bref till Porthan kunde anses som en förkortning, — då det vidare är kändt, att han hyste starkt rojalistiska åsigter samt af sådan anledning år 1793 och åter år 1797, såsom proskriberad, måste fly från Paris, så tyckes det icke ligga altför fjärran att i honom förmoda Ludvig Filips följeslagare, till hvilken man möjligen stode i skuld för hvad om deras nordiska ströftåg hittills blifvit bekant i offentligheten.

Antydda identifiering vore dock utan tvifvel förhastad, redan på den grund, att besagde Montjoie i sitt största arbete, Conjuration d'Orléans, utkommet 1793 i 3 volymer, uppträder som en afgjord antagonist till Ludvig Filips far och den yngre bourbonska linien öfver hufvud. Också tyckes han blott som författare kallat sig Montjoie, — dock icke grefve —, men i sjelfva verket hetat Ventre de La Touloubre, hvarförutom som hans födelseort nämnes Aix i Provence *).

Deremot var det oss här intresserande slägtnamnet Montjoie eller Montjoye i Porthans meddelande bevisligen identiskt med det helt annorlunda ljudande Froberg. Det sistnämnda går upp långt in i medeltiden, då det bars af borgherrar, hvilkas i Elsass, på gränsen mellan Tyskland Frankrike och Schweiz, icke långt från Basel i de dystra Jurabergen mellan Rhein och dess biflod Aar uppbygda slott nu ligger i ruiner. Slottet kallades Froberg, d. ä. Frohberg, på latin Montis gaudium, hvaraf sedan Montjoie.

En ättling i rakt nedstigande led af dessa borgherrar, hvilka redan i gamla handlingar heta ömsom Froberg

*) Jf. Nouvelle Biographie Générale, o. s. v.

eller Montjoie, ömsom Froberg-Montjoie, baron Frans Ignaz v. Froberg, lefvande i midten af 17 århundradet, hade 4 söner Frans Xavier, Filip Josef Anton Eusebius, Simon Nicolas, furst biskop i Basel, och Karl Magnus, gift 1730 med sin kusin Maria Anna von Froberg-Montjoie. Filip Josef, född 1688 död 1757, geheimeråd och comthur vid Tyska Orden, upphöjdes 1730 till fransk grefve, och hans besittningar till grefskap, samt 1743$^{21}/_{2}$ till tysk riksgrefve. Han kallas än kurbajerskt sändebud i Paris, än åter kejsar Karl VII:s sändebud i Schweiz. Greflig värdighet tilldelades jemväl i Frankrike genom urkund af 1743$^{31}/_{7}$ hans trenne bröder. Af desse blef Karl Magnus*) stamfar för den 1817 i Bajern immatrikulerade grefliga ätten Froberg-Montjoie.

Sistnämnde Karl Magnus' äldste son Frans var sista innehafvaren af det franska grefskapet, hvilket gick förloradt under revolutionen, hvarefter han utvandrade till Tyskland och derstädes dog 1796. Af hans söner hafva vi blott sett uppgifvas Johan Nepomuk Simon, som dog 1814. Antagligen egde dock denne en bror, — nämligen just samme af oss fåfängt efterspanade grefve G. de Froberg, hvilken efter sin Lapplandsfärd i sällskap med hertigen af Orleans gjorde besöket hos Porthan.

Det förefaller mycket besynnerligt, att Ludvig Filips resekamrat i norden, efter deras återkomst, så spårlöst försvinner undan våra blickar. I en tidigare period framträder han likväl ofta nog, och det ganska remarkabelt, på skådeplatsen. Erinrom oss främst, att han som ung officer i Elsass-nejden, umgåtts med åtskilliga Svenskar och Finnar, hvilken omständighet utan tvifvel togs med i beräkningen, då sedermera de tvenne emigranterne uppgjorde sin marschruta.

Redan af det föregående synes, att han tillhört Royal-

*) Enligt genealogiska anteckningar, hvilka svenska riksheraldikern K. A. Klingspor, på begäran, godhetsfullt meddelat mig, skulle Karl Magnus Montjoie, icke deremot hans broder Filip Josef (såsom uppgifves i de af mig här på orten begagnade källor), vara den, som 1730 upphöjdes i fransk greflig värdighet.

Suédois på den tid Stedingk som öfverste kommenderade detta regemente, d. ä. omkring 1780; han torde följaktligen varit född omkring 1760, eller till lefnadsåldern vidpass 10 eller 12 år äldre än Ludvig Filip. Ett lustrum senare, omkring 1785, nämnes han i samma trupp som tjenstekamrat med baron H. Fleming, framdeles hans värd på Runagård, äfvensom han mot slutet af 1787 eller på våren 1788 i Manheim blef bekant med Fredenheim, som då befann sig på resa till Italien att der för Gustaf III:s räkning uppköpa bl. a. de konstsaker, hvilka han 1795 i Stockholms kongliga museum helt oförmodadt fick förevisa våra tvenne emigranter.

Men äfven med nordbor i andra franska trupper hade Montjoie i yngre år slutit bekantskap. Till dessa hörde baron John Hugo Hamilton *), hvilken, uppfostrad i Geneve, genomgick sina militära grader i Frankrike och der den 1 januari 1784 befordrades till öfverste för det gamla i Elsass stationerade regementet Nassau samt der qvarstod ända in på året 1788. Deras återseende skedde under rätt egendomliga förhållanden.

Hamilton, emellertid vorden kavaljer och förste stallmästare hos hertiginnan af Södermanland, var nämligen tillstädes på den för våra emigranter, och särskildt för Ludvig Filip, så fatala ståtsbalen i Stockholm, november 1795. Han å sin sida igenkände ibland gästerne Montjoie, liksom Lehoc sade sig hafva igenkänt hertigen af Orleans. Detta föranledde honom **) att följande morgon uppsöka sin forna bekante och af denne begära en förklaring: „On assure que Vous êtes ici avec le duc d'Orléans?“ Den tilltalades svar finnes icke antecknadt, men sjelfva tilldragelsen kan läggas till bevisen, att Montjoie icke saknade gamla förbindelser på de orter våra emigranter genomströfvade.

Huru åter hertigen och grefven kommit hvarandra så nära, derom äro vi ganska väl underrättade. Deras för-

*) Se Fieffée i anf. arbete T. 1, 180. 413.
**) Se Amédée Boudin, anf. arbete T. I. 223.

sta sammanträffande skedde i franska revolutionsarmén, hvilken under Dumouriez' befäl gång efter annan slog Österrikarne i Belgien. Båda nämnas med loford för tapperhet, synnerligast i bataljen vid Jemmapes, Montjoie som öfverste och adjutant, Ludvig Filip som generallöjtnant och generaladjutant. Men snart skulle äfven politiken sammanföra dem.

Det olyckliga slaget vid Neerwinden den 18 mars 1793 blef ödesdigert för Dumouriez och hans vänner. Inseende den svåra räkenskap, som honom förestod inför nationalkonventet i Paris, beslöt han att med fiendens hjelp störta detta och åter införa kungadömet, hvilket, enligt hans tysta plan, skulle öfverlemnas åt hertigen af Orleans. Montjoie afsändes redan den 21 mars till österrikiska högqvarteret med uppdrag att underhandla om utvexling af fångar, men i sjelfva verket för att inbjuda hertigens af Coburg stabschef, den bekanta öfverste Mack, till ett hemligt samtal med Dumouriez. Efter dessa förberedelser afslöts 3 dar senare, på de föreslagna vilkoren, fördraget i Ath, hvarvid å fransk sida närvoro, förutom Dumouriez, förnämligast hertigen af Orleans och Montjoie *).

Alt gick dock icke så som Dumouriez föreställt sig. Man hade i Paris börjat ana oråd. Dumouriez afsattes från befälet; hans slagna armé vägrade att följa honom. Konventet beslöt oförtöfvadt, att han samt hertigen af Orleans, hvars hela slägt förklarades i akt, och öfverste Montjoie skulle fängslas **). Nu återstod intet annat än att fly — och hoppas på framtiden.

Montjoie begaf sig till Basel. Äfven hertigen af Orleans flydde till Schweiz, der han under förklädnad och lånadt namn i inemot 2 års tid kringirrade, åtföljd endast

*) Se vidare Mémoires d'un Homme d' État, T. II (Paris 1831), 213 ff; Lamartine, Les Girondins V, 212; Louis Blanc, Hist. de la Révolution Française VIII, 227. 242; Boguslawski, Das Leben des Generals Dumouriez I, 233 ff. 243. 250. 262. 264. 271. 376; Häuser, Deutsche Gesch. 1, 457; Billaut de Gérainville; Amédée Boudin; m. fl.

**) Jf. Amédée Boudin 1, 191, m. fl.

af sin trogna Beaudouin. Ofta utblottad på det nödvändigaste och uppehållande sig bland annat i 9 månaders tid som skollärare i den lilla orten Reichenau, sammanträffade han likväl då och då i hemlighet med sina vänner, bland hvilka isynnerhet Montjoie och general Montesquiou, så långt de förmådde och vågade, sökte lindra hans betryck.

En grefve Montjoie, bosatt i Basel, omförmäles utan närmare beteckning ofta *) i detta skede af Ludvig Filips landsflykt; det återstår dock ännu att afgöra, hvilken medlem af slägten egentligen menas. Någon gång **) nämnes hans „familj", hvarför tanken icke gerna kan falla på vår redan kände öfverste, enär ju denne, i fall han varit gift, väl icke ända till den grad förbundit sig med den olycklige hertigens öde, att han associerat sig i dennes äfventyrliga „Odyssé". För min del förmodar jag derför, att här bör förstås öfverstens far, den förbemälte, men tyvärr icke heller nogare kände grefve Frans Montjoie, hos hvilken ju sonen kunnat hålla sig undan tills han beslöt sig för den färd, vi redan skildrat i det föregående.

På grund af det mångåriga och mycket intima förhållande, hvari våra emigranter före och under resan i nordanlanden stodo till hvarandra, ville man vänta att också derefter finna dem oftare omtalade till sammans. Så är likväl icke fallet. Ett ställe hos Amédée Boudin ***) synes visserligen tillåta den uppfattning, som hade Montjoie beledsagat hertigen af Orleans jemväl på hans, näst exkursionen till Nordkap, företagna amerikanska resa, från september 1796 till januari 1800. Detta skulle dock strida mot andra författares samstämmiga berättelse, att hertigen på sagda färd endast åtföljdes af sin tjenare Beaudouin samt, längre fram, af sina två yngre bröder.

*) Jf. Amédée Boudin, 1, 208. 209. 217; A. Dumas 1, 118. 119.

**) Jf. Amédée Boudin 1, 208.

***) Se följande not.

Deremot hindrar intet att, såsom samme Boudin *) förtäljer, Montjoie varit den, som införde Ludvig Filip, vid återkomsten till Europa och England, hos hans då för tiden i grannskapet af London som landsflyktig lefvande frände „Monsieur“ (sedermera konung Ludvig XVIII), och sålunda medverkade till deras försoning. Man behöfver blott våga det i och för icke obefogade antagandet, att Montjoie sjelf, liksom oräkneliga andra franska emigranter, sökt sig en fristad i det brittiska öriket. Denne kunde så mycket hellre hafva gjort det, i händelse, som vi förmodat, hans far var den Montjoie, hvilken, genom revolutionen beröfvad sitt grefskap, år 1796, således kort efter sonens hemkomst från sin lappska resa, aflidit.

Men med året 1800 upphöra alla notiser rörande den man, hvars lefnadsöden vi här sökt följa. Förmodligen afled han omkring denna tidpunkt; ty annars vore det nästan oförklarligt, huru han icke vidare nämnes i något som helst förhållande till sin forna resekamrat, hvilken dock, sedan han genom den första restaurationen återvunnit sina egodelar, och längre fram som konung, städse visade sig så angelägen att ådagalägga sin erkänsla mot tillhängare och vänner från sin olyckas dagar.

*) Han skrifver 1, 272: „M. le duc d'Orléans avait éte conduit chez Monsieur par M. le comte de Montjoie, qui n'a point quitté les trois princes pendant leur émigration“. En förvexling är dock i denna och i andra hos franska memoarförfattare förekommande personaluppgifter att befara. Ty äfven den äldre bourbonska grenen hade trogna anhängare med namnet Montjoie. Så var det, enligt Archibald Alison (History of Europe during the French Revolution, II, 348) en bland dessa, hvilken i det kritiska ögonblicket då Tuilerierna 1792 10/8 stormades, förmådde Ludvig XVI och Marie Antoinette till det ödesdigra steget att taga sin tillflykt till nationalförsamlingen: „Every one was silent for a time, when M. Montjoye said — 'Let us go, and no longer deliberate: honour commands it: the safety of the state requires it: let us forthwith go to the Assembly'. These words decided Louis.“ — Kanske är det denna samma Montjoie, hvilken vi efter Ludvig XVI:s afrättning återfinna i London hos hans bror „Monsieur“? Frågan skulle sannolikt kunna afgöras, blott vi här på orten egde arbetet „Vie de Marie Antoinette“ af den förut (sid. 35) nämnde Montjoye.

Måhända ega vi ett intyg för det sistsagda äfven i följande sammanträff. En madame Montjoie innehade åtminstone 1808, men troligen redan några år tidigare, plats som „Dame d'honneur" hos Ludvig Filips syster*), den intelligenta, af honom mycket älskade och under hans regeringstid mycket inflytelserika prinsessan Adelaide. Den förra beledsagade den senare i alla hennes knapt mindre än brodrens omvexlande ungdomsöden. Oss synes nästan lika sannolikt, att denna Dame d'honneur var ung enka efter G. de Froberg-Montjoie, som att hertigen af Orleans genom hennes anställning i familjen lemnat en aktningsgärd åt minnet af sin forna medvandringsman i högan nord.

De Porthanska brefven till Calonius hafva upplyst oss, att Froberg-Montjoie icke blott var en litterärt bildad och vetgirig ung man, men äfven egde insigter i vårt lands historia, hvilka han genom Porthans skriftliga medverkan sökte öka. Intet antyder dock, att han sysselsatte sig med författarskap, hvarför vi ock uttryckt den förmodan, att Porthans meddelanden lagts till materialet för hertigenresekamratens dagbok.

Huru dermed, samt med vissa andra episoder af de tvenne emigranternes finska resa, närmare må hänga tillhopa, det skall väl, såsom redan påpekats, en framtida publikation af Ludvig Filips memoarer lägga i dagen. Men skulle äfven vår förväntan i denna hänsyn besvikas, ega vi likväl hopp, att i sinom tid åtminstone Frobergs samma angelägenheter delvis berörande bref till Porthan, samt kanske tillika dennes svar, skola blifva tillgängliga för forskaren i vår odlings framfarna skiften. Vi kunna nämligen icke föreställa oss annat, än att de förvaras i den samling hörande till Porthans enskilda korrespondens, hvilken, enligt hans testamente, ännu ligger under försegling.

*) Se Billault de Gérainville I, 425; Amédée Boudin I, 292. 294; A. Dumas I, 152.

Wilh. Lagus.

Abraham Argillander.

Saltpetersjuderidirektör i Finland.

Sjelfbiografi,

medddelad af *R. A. Renvall.*

År 1722 den 25 September är jag född i Kuopio socken. Min fader var Kyrkoherden derstädes Henrik Argillander, som dog 1756 i sitt 84:e år, sedan han i Kuopio varit något öfver 35 år Kyrkoherde, men förut Regementspastor vid Åbo läns kavallerie i 20 år. Min moder hette Maria Eliana, dotter till Prosten i Ingeris i Ingermanland Johan Elianus. År 1730 fick jag en privat informator, en student Gabriel Maxenius, samt 1732 studenten Anders Kyander. 1734 blef jag sänd till trivialskolan i Willmanstrand, hvarest jag straxt sattes i konrektorsklassen. 1739 reste jag till Borgå gymnasium samt 1740 till Åbo Akademie. Här afhörde jag Docenterne, i synnerhet Magistrarne David Starck och Gabriel Heinricius, i Logik, Mathesi pura och experimental Physik samt sedermera i Metaphysik. 1742 då Ryssen kom i landet, följde jag med 13 st. andre mina landsmän hem till landet och var hos mina föräldrar tills freden. År 1744, då Akademien kom åter i skick, reste jag äfven dit och afhörde isynnerhet Professoren, numera Biskopen Mennander i Mineralogien samt fortsatte för öfrigt mina studier in Analysi och Mathesi applicata. Jag höll äfven föreläsningar i Geometri och Arithmetik. År 1745 gjorde jag mig mera känd hos Medicine-professorn Herman Spöring och började studera i Medicin, isynnerhet Anatomien och Physiologien, hvartill Professorens Bibliothek och praeparata stodo mig öpnade, och så att jag måste utstå

examen för hvar bok, som jag uttog eller mig förelades. 1746 blef mig förlänt ett stipendium Regium af 90 dlr k:mt, förnämligast för det jag så nära träffat Eustachii Tabulae Anatomicae, dem jag afkopierade under lediga stunder. År 1747 dog denne min Maecenas, hvarföre jag ock året derpå reste till Upsala Akademie, hvarest jag fortsatte mina studier i Medicinen, af hvilken den theoretiska delen var mig mera angenäm än den praktiska. Här afhörde jag i synnerhet Professorerne och Archiaterne Rosén von Rosenstein i Physiologin samt von Linné i Historia naturali, men mest blef jag bekant med dåvarande Medicine-Adjunkten, sedermera Professor Joh. Gottschulk Wallerius, hos hvilken jag lade mig med all hog på Chemien och gick derjemte igenom hela dokimastiken. Vid hans chemiska Laboratorium blef jag till slut brukad för Amanuens, då jag på egen hand fick tillreda professerna vid föreläsningarna. År 1749 den 20 Dec. försvarade jag under Herr Wallerius en disputation „*De origine et natura nitri*", som 1750 om sommaren blef recenserad i Lärda Tidningar, just då Kongl. Krigskollegium var omtänkt att dela den Finska Saltpetersjuderiinspektionen emellan tvenne Inspektorer, den ena i Åbo och Björneborgs, den andra i Nylands och Tavastehus läner. Kamreraren i Artillerikontoret, Herr Sam. Forslind fick derföre befallning att göra sig underrättad om mig. Professor Wallerius, såsom min gynnare, recommenderade mig på det högsta samt förmådde mig att begära denna syssla. Jag reste då i Oktober 1750 till Stockholm och blef straxt i Kongl. Krigskollegium antagen att vara Extra-kammarskrifvare i Artillerikontoret, för att då göra mig mera bekant med hvad Saltpetersjuderiinspektors göra egentligen var. Kort derpå den 20 November utföll för mig fullmakt att vara Inspektor öfver Nylands och Tavastehus läner. Jag reste då tillbaka till Upsala, att afhöra slutet af ett Collegium Metallurgicum hos Wallerius. År 1751 reste jag straxt efter jul till Stockholm och var dageligen i Artillerikontoret till April månads slut, då jag

postvägen reste öfver till Helsingfors. Inspektionen tog jag emot i ett förfallet skick; då voro ej mera än 8 kannor i gång, hvilka jag året derpå ökade med 4 samt sedan efterhand till 18. År 1754 fick jag Kongl. Krigskollegii befallning att i Helsingfors i ett vid krono-saltpeterladorna derstädes inrättadt laboratorium chemicum undersöka om de gjorda jordblandningarnas art och beskaffenhet. Detta arbete påstod i fem somrar. Dessa arbeten blefvo af Fortifikationskamreraren, numera Öfverkrigskommissarien Joli Berger, som hade haft uppsigt öfver arbetet vid ladorna, lemnade till Krigskollegium jemte ett betänkande, som jag i anledning af dess försök uppsatte under namn af Laboratorii Chemici vid krono-saltpeterladorna kring Helsingfors „Betänkande om saltpeter". Detta betänkande jemte någon del af försöken kommunicerade jag Professor Wallerius, som dem för min räkning infört i dess Chemies 2 del „Om saltpeter", likasom han i Hjärnes Tentamen Chemicum (2 upplagan, 1752) upptagit hvad jag om *Rapakivi* anmärkt. Den 7 Dec. 1758 erhöll jag konglig fullmakt att vara Direktör, som är den tjenst jag ännu innehar. Med Archiatern C. von Linné och Professor J. G. Wallerius har jag dessa framflutna åren haft korrespondens, med v. Linné om örter, som i Flora Suecica äro upptagna, med Wallerius i Chemien, i synnerhet om *Sal principale.* Till Kongl. Vetenskapsakademien har jag ingifvit 1:o „*Om gäddans lek och alstring*" (tryckt i Akad:s Handlingar 1753) och 2:o „*Om ordningen emellan Söner och Döttrar, som födas af samma moder, samt prof på några mödrars ovanliga fruktsamhet*" (Akad:s Handlingar 1769). Likaledes en *anatomisk beskrifning på met- och spolmaskar* samt om sättet att *lära dumbar tala och läsa,* hvilka båda äro utgifna. År 1763 började jag lära min svåger Wolfgang Helsingius, en gosse om 12 år, som var döf och dumb, at tala. Försöket lyckades så att han i det året redan i de mesta fall kunde tolka sin mening, ehuru hans tal går för mycket genom näsan, så att det är något otydligt. Nu förstår han hvad han läser och

kan med skrifvande gifva tillkänna hvad han vill. Han är nu på Ritare-Akademien i Stockholm. År 1768 valdes jag af Syssmä och Hartola socknar till kompromissarie vid egodelningsrätten. År 1771 erhöll jag från Sällskapet *Aurora* i Åbo ett tecken att vara medlem af samma sällskap. 1779 sände jag till Vetenskapsakademien ett prof af eldfast lera, hvilken finnes i ett träsk, som kallas Kaskis-lampi i Hirvensalmi. Efter anhållan fick jag 1795 afsked med pension af 100 Rdr årligen till min död och blef succederad af min måg, Direktören A. J. Godenhjelm. Den 14 Dec. 1756 gifte jag mig med Maria Helsingius, dotter till Prosten i Idensalmi Henrik Helsingius och Katharina Fant. Med henne hade jag en son och tvenne döttrar. Hon dog den 19 Aug. 1767 i en fläckfeber. — Den 13 Mars 1770 gifte jag mig åter med Kyrkoherdens i Wederlaks Gustaf Lilii enka Margaretha Maria Petraea, med hvilken jag hade tre döttrar. Två af dem dogo som späda, den tredje 23 år gammal.

Tillägg: Argillander afled å Gröndal gård i Mäntyharju socken den 27 Maj 1800. Han inlade en särskild förtjenst derigenom att han i Finland var den förste, som egnade sig åt döfstumundervisningen. Den skrift, i hvilken han meddelade sin method, hade till titel *„Försökt sätt att lära dumbar tala och läsa“* (se ofvan) och inlemnades år 1762 till Kongl. Vetenskapsakademien, som godkände densamma och beslöt dess tryckning, ehuru verkställigheten uppsköts några år, emedan Akademien önskade gifva afhandlingen en större spridning, än som kunnat ske genom införande i Akademiens Handlingar eller någon veckoskrift. Den blef slutligen af Akademien utgifven såsom Bihang till Arkiatern *N. Rosén von Rosensteins Handbok i Barnsjukdomar* (Stockholm, 1764, 71) och har nyligen blifvit omtryckt såsom bilaga till *„Berättelser om döfstumskolornas i Finland verksamhet läseåren 1882—83, 1883—84“*, Åbo 1884.

R—ll.

Om tecken till begynnande palatalisering inom den sydöstra gruppen af svenska landsmål *).

Palatalisering uppkommer som bekant sålunda att till gutturalerna *k g gh* fogas ett reduceradt *i* medan samtidigt bildningsorterna för de nämda konsonanterua framflyttas. Detta är förbetingelsen till den af *Curtius* s. k. affrikationsprocessen, i hvilken fem utvecklingsskeden kunna urskiljas: 1) *i* är tydlig vokal; 2) sonant. *i* + konson. *j* träda emellan ursprunglig guttural och följande vokal; 3) endast kons. *j* efterföljer urspr. gutturalen — för att, sedan 4) denna blifvit förändrad, slutligen 5) därmed sammansmälta till *ett enda* ljud.

Denna palatalisering spelar en framstående rol inom de aro-iranska och littuslaviska språken samt grekiskan: hvarom utförligt af *Johannes Schmidt* i KZ. XXV. Men äfven på germaniskt område finner den tillämpning och *Hermann Möller* tvekar icke att, i KZ. XXIV, tillskrifva urgermaniskan tre palataler: k^1 g^1 h^1. Den har dock här vida mindre inflytande än inom de ofvan nämda systerspråken och härskar väl nu för tiden omfångsrikast i *frisiskan, engelskan, danskan* och *svenskan.* Flere dialektgrupper af det sist anförda tungomålet hafva dock, i likhet med hvad på gammalnordisk ståndpunkt var fallet, hållit sig anmärkningsvärdt fria från palatalisering och i

*) Under den gemensamma benämningen „*östsvenska mål*" sammanfattar jag alla diall., som talas öster om Bottnen och Östersjön; under benämningen „*sydöstsvenska*" åter särskildt dem på Dagö (D.), Nargö (Ng.), Nuckö (N.), Ormsö (O.), Rågöarna (Rg.) och i Wichterpal (W.) inom Estland, på Runö (Ru.) i Lifland samt i Gammal-Svenskby (G.) i Cherson'ska guv., Syd-Ryssland.

högsta grad bland dessa de „sydöstsvenska“ målen. Men äfven där visa sig antydningar, ehuru jämförelsevis få, till ett sådant förfarande. [För att undvika onödig vidlyftighet anföras i det följande af adjektiv, som förekomma å flere än *en* ort, endast böjningsstammarne.]

Skedena *1* och *2*, växlande sinsemellan utan annan angifbar lag än att *2* mera är en modernisering, te sig

a) framför „len“ vokal, i:

giädd Ru. (gädda), *giäkk* Ru. (n. gäckeri, vb. gäcka), *giällan* Ru. (gäll: i andra mål *gäll-*, altså ej brytning), *giämmlun* Ru. (gifmild; i andra mål *gämald* — m. fl.), *giäras* D. (jäsa; jfr fn. *géran* f. m. fl.), *giäst* Ru. (gäst, fn. *gestr* fgerm. **gastiz*), *giäva* Ru. (foderportion åt kreatur, „gef“), *giæd* W. (gärning, fn. *gerð*), *giæλ* W. (gärdsel), *giæning* G. (gärning), *giæsgåd* G. (gärdesgård), *kiénd* m. Ru. *kiénd*-adj. D. Ru. (känd, bekant), *kiäyl* Ru. (kägla), *kiäks* Ru. (själspjut, fsv. *kexi*), *kiäks-bäin* G. (vad på ben, af est. *keks*), *kiällar* Ru. (källare, fsv. *kællari* af lat. *cella cellarium: V. Hehn*[4] 405, *Schade*[2] 481 a), *kiäλ* Ru. (kittel, fn. *ketill*), *kiämpas* Ng. Ru. (kappas, jfr sv. *kämpa*), *kiäpp* Ru. (tass, af est. *käpp*), *kiär'kie* G. (kyrka; jfr Estl. *kär'ke* m. fl.), *kiätt* Ru. (kätte, fsv. *kætti*), *kiælek* m. fl. former, allm. (kärlek), *kiæl* Ru. (hingst, jfr D. *skæl*; af est. *käl* vild, oregerlig: *Wiedem.*), *kiær-* Rg. Ru. W. (kär), *kiød* Rg. W. (köld); *skiäll* f. Ru. (skälla), *skiäms* Ru. (skämmas), *skiäru* f. Rg. W. (skära), *skiæru* neutr. pl. Ru. (skär), *skiäle* O. (skilja; fn. *skilja* äldre **skelja*), *skiäva* Ru. (skäfva), *skiær-* adj. G. Rg. Ru. W. (skär), *skiæn* Rg. W. (skärhet, klarhet), *skiätt* Ng. (skört). Huruvida *giænt* adv. Ru. (gärna) har brytning eller palatalisering, är svårt att säga: det lyder i många sydöstsv. mål *gæn* &c., i fn. *gjarna*, fsv. *giarna giærna gærna (Rqv.—Sdv.* VI 157 b), älst *gerno* (se *Schade*[2] 305 a; jfr ock *Paul* i PB. IV 335). — Däremot hör hit ytterligare *giästər* Ru. (gäst) hvilket, lika som *gästər* W. (id.) och t. ex. nyl. *hópər* m. (hop), uppvisar det gamla nom. sng. msk. — *r*.

b) framför „hård“ vokal, i:

kiúd Ru. (köld, fsv. *kuldi), kiúl* G. (kula), *kiúlindər* G. (kulen) — samt, jämte brytning framför [urspr.] *r* + kons., i *giád* N. Ru. (gärde), *giáλ* N. (gärdsel), *giáta* Ru. *giátur* N. (Gertrud, fn. *Geir-Þrúðr).* Här har utvecklingen varit *gä- giä- giá-;* i *skiolve* Ru. (vyssja, jfr nyl. *skolva* vb. = gunga) jämfördt med fn. *skelfa* (*Clb.-Vigf.* 543 b), caus. till *skjálfa,* hafva vi samma vokalväxling, som framlyser i förhållandet mellan *tiolkniv* O. och det sv. *tälgknif,* hvarifrån ordet väl snarast är taget (på isl. *tálguknífr tálguhnífur: K. Gíslason Dönsk Orðabók* 530 b).

Under *1* och *2* kunde än många ord föras, angående hvilka dock osäkert är huru de rättast böra uppfattas: t. ex. sådana, som i fn. framte, i fsv. däremot sakna brytning. Andra slutligen äro svårförklarliga, i ty att deras ursprung mer eller mindre är höljdt af dunkel. Sådana äro: *kiolmt* Ru. = *külmit,* ett i Östersjöprovinserna användt sädesmått; *giölp* W. (vattenpuss) jämfördt med nyl. *gøl* *); vidare *giölgas* Ru. *giölias* G. *giøs* Rg W. (vämjas), hvilka visserligen äro palataliserade gentemot de lika betydande *gälks* O. *gälias* N. *gæs* D. *gäggies* Rg. *göljas* Nyl., men som pläga jämföras med fn. *elgja* (to belch, *Clb. — Vigf.*), hvari altså uddljudande *g* saknas. Skäl torde fastmera förefinnas till att uppställa en germ. *√*gelg-* = en idg. *√*ghargh,* hvaraf bl. a. lat. *gurg- (i gurges gurgulio).*

Skedet *4* uppträder tydligen i *diús* D. N. O. Rg. W. jämfördt med *giús* N. O. Ru., det fsv. *gius*; ordet motsvarar vårt [fisk-] *ljuse. Likaledes* i *mide miðe* Ru.=mygga; rekonstruerad gåfve denna ordform nämligen **myddja* ur äldre *myggja,* sist anförda åter af germ. **mugja-* **mugjan-* (enl. *Fick*) ur en *√*mug* = sskr. *√muj* „gifva ett ihållande ljud ifrån sig." I detta, liksom i många andra ord, har altså *j* fonetiskt utvecklat sig ur *g*[1]. Ännu får här

*) I Öst-Frisland *göl göle:* Loch, Einschnitt, Rille in der Seite eines Fahrwassers. *H. Berghaus Sprsch. der Sassen* I 596 b.

anföras *dikk* Ru. (præt af vb. *gua* = *gå*), hvars utveckling varit: **djikk* — **gjikk* — **giekk* = fn. *gekk*.

Skedena *3* och *5* har jag icke funnit i de här omhandlade målen.

Herman Vendell.

Bidrag till slägten Fordells historia,

meddeladt af amanuensen *Th. Westrin* i Stockholm.

Den österbottniska slägten Fordell har blifvit tämligen uppmärksammad på grund af sina affärsförbindelser med kronan och den betydande ställning hon intog i sin hemort under 1500-talet. I synnerhet två medlemmar af denna familj, nämligen den rike köpmannen Hans Fordell d. ä. och hans son Hans Fordell d. y., den bekante folkledaren under klubbekriget, hafva lockat forskare till undersökningar. Bland nyare upplysningar till denna slägts och enkanneligen desse två mäns historia må anföras de meddelanden som K. Ignatius gjort i „Bidrag till södra Österbottens äldre historia“ och i „Biografinen Nimikirja“ samt Yrjö Koskinen i „Nuijasota“, hvartill måhända kunna läggas de notiser undertecknad lämnat i „Historiskt bibliotek utgifvet af Carl Silfverstolpe“ (5:te bd, 1878). Vigtiga bidrag till belysningen af den hittils icke nöjaktigt utredda frågan om storleken af de försträckningar Hans Fordell d. ä. tid efter annan lämnade kronan innehålla de två här nedan återgifna handlingar, som i original förvaras bland „Biographica“ i svenska riksarkivet.

(Thetta haffuer Hans Fordeel lånth Kongl. Mattz.)

Sölff	40 lod ⁓
Wnger gull	108 st.
Cronor	119 st.
69 och 70 års mynt . .	5752 [⁓]

Ther emott haffuer hann till wnderpanth

Anno 71

aff lendzmanz rentthan . . . . . $54^1/_2$ [t:or]

aff clockare rentthann . . . . . . 55 [t:or]
aff tiendenn . . . . 269 1/4 [t:or]
Smor . . . . 4 L🙰.
Summa 7 l. 10 ph. 5 1/2 spn.

Anno 72.

bleff igen kallatt men Hans Fordeel wtog thz med geualtth { aff lendzmandz rentthan . . . . . 135 t:or
aff clockare rentthann . . . . . . 56 t:or
aff tiendenn . . . . 674 t:or }
Smor aff sin gårdh . . . . 4 L🙰
Summa 18 lester 2 spn
Summa pro anno 71 och 72 löp
tna*— 1 dal. Spannemåll . . . . . 25 l. 10 ph 7 1/2 spn
L🙰 — 1/2 dal. Smor . . . . 8 L🙰
lop.
Daler . . . . 1247 3/4 st.

Sammaledis forbööd fougten honom att tagatth noget aff spannemålln pro anno 73 for en han kunne forwerffua sig Kongl. Mattz breff. Men hann toog noget med geualdth fougten ouittherligitt. Men her wppå bleff fougten tilschreffuith effther K. M. beffalning att fougten scholle tagath igen pro anno 73.

Högmechtigeste Högborne Furste, Allernådigeste Herre E. F. N. är nu och altid min wnderdånige, ödmiuke hulle och troplichtige tienst troligen bewijsandes, så länge iag läfuer *)

Allernådigeste Furste och Herre E. F. N. gifuer iag på det wnderdåneligaste ödmiuklig tilkenne,

*) Originalet, som förvaras bland „Biographica" i riksarkivet, är delvis gridelint och sönderfallet af fukt. På dess 4:de sida finnas af två olika händer gjorda anteckningar: „Hans Fordels ödmiuke begäran". Randanteckningarna äro gjorda i k. kansliet.

dett min salig framlidne fader Hans Fordel hafuer wdi wnderdånigheett förstrecht i salig konung Erichz, så och Höglåflig i åminnelse salig Konung Johans regementz tidh till H. K. Mt. skepsuthredning hampe, kappelgarn, stångiern, ithem ett skep med al tilbehör tampe och tygh om tretio lester, sammeledes nogre lester lax, smör, geddor och annan tårfisk, desliges ett skeppund salttpeter och nogre skeppund gammel kåpar in på myntet, som beloper sig allz til nogre hundrede daler.

Widere Allernådigeste Furste, hafuer förne min salig framlidne fader wdi wnderdånigheett förstrechtt Höglåflig i hogkommelse Konung Johans regementz tid på dett år 70 till H. K. M. och rijk-
10,000 mk zens nödtorfter, nempelig tiotusen mark wdi gull och peninger, ithem sölf fyrtio lödige marker, efther som H. K. M. wnderschrifne bref der om widere förmeler.

Sammeledes hafuer oftha för:ne min salig framlidne fader an:o 73 på den tidh S. Jacop Bagge och Peer Lijdersz handlede sampth med honom om en summo peninger til att låna H. K. M. salig ihogkommelse, der wdi läth han sig aldeles hörsam-
5,000 dal. S. lig befinne, och förstrechte eendog till fem tusen daler wdi sölf, gull, rede peninger och annett. Derföre blef honom af för:ne Jacop Bagge och Peer Lijdersz i wederlag igenn tilsagdt sine gård skattfrij, sampth och den spanmåls ränte, som dog i Peersöre och Karleby sochner oförlänth war efther som han dett i tu åhr tilföreenne haftt hade. Och strax der efther han denna för:na summo förstrechtt hade, afsomnade han i Herranom, och sedan hafuer hwarken min s. moder eller wij fattige som barnen äre nogett bekommitt af thett som således blef min s. fader tilsagtt, dett gud kenne, wthan för:na min saliga moder hafuer nådigest förwärft gården allena skattfrij i sin lijfztidh.

bed. om frihet på gården. så länge han lef. och pgrne borte äre.

Hwarföre, Allernådigeste Furste, är iag på dett wnderdånligeste. och ödmiukligeste bönfallandes, att E. F. N. af nåde och warkunsamheett, nådigest wille lathe mig bekomme samme gård skattfrij, lijke såsom min s. moder tilförene haftt hafuer, ithem att iag kunde blifue tulfrij med det ringe godz iag [een?] dog kan hafue, och frijtt förhandle i städerne med [hwem?] mig sielf sijnes. Ithem E. F. N. gunsteligen welle beten[kie?] mig och mine fatige sijskon noget till wederlag af th[en?] oförlänthe spanmål och höö der kan finnas, såsom dett tillförenne är uthlåfuatt, när den för:ne summo blef förstrecht. Och begerer for den skuld ödmiukeligen och wnderdånligen, att E. F. N. wille nådigest eftherlathe så lenge den wthlagde peninge summo är åss ifrå. På denne min ringe schrifuelse af E. F. N. förwänter iag ett nådigtt och gunstigtt swar. Och befaler E. F. N. sampth E. F. N. Högborne Furstinne och lifzaruingar Gud almechtig til mijckin lycko och wälmoge, så och til longligitt och warachtigtt regering och regementte, ödmiukeligen och wnderdåneligen

om fisken som optogs i Nyk.

E. F. N.

underdånige och ödmiuke wndersåthe
Hans Hansz.
Fordell.

Den förra af dessa handlingar, som synbarligen är uppsatt i kammaren, innehåller specificerad uppgift på storleken af de försträckningar, som Hans Fordell d. ä. lämnade 1570. Om dessa belopp evalveras i daler efter 1569 och 1570 års myntvärden, erhålles summan 1067 dlr. Jämföres härmed hvad Fordell uppbar 1571 och 1572, delvis „med geualtth“, eller sammanlagdt $1247^3/_4$ dlr, så måste man erkänna, att han väl förstod att se sig till godo samt att styrelsen icke utan fog „kallade igen“. Att

Fordell äfven 1573, sedan han gjort sig mer än väl betäkt, utkräfde spannmål, tyder på att han antingen hade äldre fordringar att bevaka (måhända för de medel till skeppsutredningen under Erik XIV,. hvarom talas i den senare handlingen), eller att han gaf sin vinningslystnad lösa tyglar. I alla händelser kasta dessa kamerala anteckningar, om de öfverensstämma med sanningen, hvilket man antagligen ej har skäl att betvifla, ett egendomligt ljus öfver myndigheternas oförmåga den tiden att skaffa sig gehör gent emot en tilltagsen person. 1573 bisprang Fordell kronan med i sanning storartade nya lån, tillsammans 5,000 dlr. Han kom dock aldrig att njuta något vederlag för dessa, ty han afled strax efter det han gjort kronan denna betydliga tjänst, således 1573, *) såsom det uttryckligen säges i det andra af ofvan återgifna dokument, en böneskrift till hertig Karl af Hans Fordell d. y. Samma skrifvelse betygar vidare, att ej häller långifvarens barn under en rundlig tid utfingo sin på faderns fordran grundade rätt.

Hans Fordell d. y:s inlaga erbjuder åtskilligt af intresse. „Det är märkvärdigt, att icke ett enda bref af denne man träffas i den annars så rika Gottlundska samlingen", säger Yrjö Koskinen. Huruvida den i riksarkivet befintliga inlagan är af Fordells egen hand må vara osagdt, men man är frestad tro, att så förhåller sig, emedan både text och namnunderskrift tydligen hafva flutit ur samma penna. Pikturen röjer en ytterst drifven skrifkarl, hvilket åter leder till den förmodan att handlingen härrör från en skrifvare till yrket. Dokumentet är odateradt. Från hvilket år förskrifver det sig? Man torde icke misstaga sig, om man förlägger tiden för dess affattande till 1595. Fordell befann sig då i Sverige, där han bevistade Söderköpings riksdag, och ett af hertig Karl den 28 okt. nämda år, på nämda ställe utfärdadt bref omtalar, att Hans For-

*) Både Ignatius och Yrjö Koskinen uppgifva 1579 såsom Fordell d. ä:s dödsår, jag vet ej efter hvilken källa.

dell „presenterat några breff opå een summa penningar, som hans framlidne fadher Hans Fordel för nogre och tiugo år sedan hade unsatt S. Konungl. Maiz. till cronones och ricksens bästa, för hvilken han och hans syskon än inthill thenne tijd ingen betalning bekommit haffue. Hvarföre the nu i underdånigheet besökt haffue". Brefvet är tydligen svaret på här meddelade böneskrift. Det förlänar Fordell på „Kongl. Maiz til Swerige och Poland" vägnar skattefrihet för gården samt rätt att uppbära kronotionden i Pedersöre samt hela länsmans- och klockareräntan i Pedersöre och Karleby socknar, så länge han bestrider länsmanstjänsten. Man har hittils varit väl mycket böjd att betrakta dessa donationer endast såsom en partibelöning åt en hertig Karls ifrige anhängare, men de visa sig vara äfven en gärd af rättvisa.

Anteckningar om försvarskriget i Savolaks och Karelen åren 1741—1742.

Bland riksdagsmän från Finland, som bidrogo till framkallandet af det olycksdigra kriget 1741—1743, var friherre Carl Johan Stjernstedt en af de värksammaste [1]). Kraftfull, liflig och begåfvad använde han redan vid riksdagen 1738—1739 hela sin talang i krigspartiets tjänst. Angreppen mot Arvid Horn och det gamla Möss-rådet understöddes lifligt af honom; ej mindre värkade han för förbundet med Frankrike och för utvidgandet af sekreta utskottets maktfullkomlighet. Vid riksdagen 1740—1741 vidhöll han i förbindelse med bröderna Fabian och Henrik Wrede, troget denna ståndpunkt. Då frågan om krig och fred den 21 juli 1741 förelåg till slutligt afgörande i sekreta utskottet, afgaf han ett yttrande, hvars öfvermodiga ton knapt öfverträffas af något bland denna tids aktstycken. Det gälde, sade han, att återgifva riket dess trygghet genom återvinnandet af de provinser, som i freden i Nystad blifvit afträdda åt Ryssland; ingen tidpunkt kunde vara gynnsammare än denna, då ett årsgammalt barn, tsar Ivan, innehade Rysslands tron, som hotades af talrika faror och då Rysslands armé var helt och hållet desorganiserad. Däremot ägde Sverge en förträfflig, väl rustad armé, betydande penningetillgångar och pålitliga bundsförvandter, hvarför det var godt hopp om att

[1]) Friherre Carl Johan Stjernstedt, son af häradshöfdingen, sedermera landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län, Johan Stjernstedt (född Thesleff), föddes i Viborg 1686, tjänade med utmärkelse i Karl XII:s krig, föll i rysk fångenskap efter slaget vid Pultava 1709 och förblef fången i Ryssland till 1721, då han återvände till fäderneslandet och ånyo med majorstitel inträdde i svensk krigstjänst.

Sverge skulle kunna fördrifva ryssarne från Östersjön och återvinna sitt forna välde: Med afseende å detta sitt nit i Hatt-partiets tjänst utnämdes Stjernstedt (den 30 juni 1741) till landshöfding i Kymmenegårds och Nyslotts län, såsom det höfdingedöme benämdes, hvilket år 1721 bildades af de för Sverge behållna delarna af Viborgs och Keksholms forna län. Han fick sig därmed en farlig utpost anvisad, som under det begynnande kriget var af den största betydelse. Bittrare än de fleste skulle han här pröfva de sorgliga följderna af de beslut och åtgärder, i hvilka han tagit en så liflig del, men det länder hans minne till ära, att han i farans stund stod fast och beslutsam såsom ingen annan.

Stjernstedt hade en alt för stor andel i riksdagens värf för att, så länge ständerna voro samlade, vilja lämna Stockholm, till och med oaktadt en uppmaning att begifva sig till Finland, i lindrig form, gafs honom i sekreta utskottet[1]). Han förblef i Sverge intill slutet af riksdagen och anlände först den 4 september 1741 till Finland.[2]) Om hans nu följande värksamhet, tils han i augusti 1742 blef tvungen att flyktig lämna höfdingedömet, föreligga upplysningar dels i hans bref till öfverbefälhafvaren i Finland, Charles Emil Lewenhaupt, dels äfven i brefven till konungen och till regeringen i Stockholm. Den förra samlingen, som är förvarad i Svenska riksarkivet bland „Handlingar rörande kriget i Finland 1741—1743“ i en volym innehållande bref från landshöfdingarne till öfverbefälhafvarene 1739—1742, har blifvit begagnad af Niklas Tengberg i „Bidrag till historien om Sveriges krig med Ryssland 1741—1743“ II sid. 64—66; den senare samlingen, som ingår i Kymmenegårds och Nyslotts läns landshöfdingeskrifvelser, är hittils obegagnad. Jämte brefven till regeringen och konungen, de sistnämda affattade på fran-

---

[1]) Sekr. utsk. prot. den 20 juli 1741.

[2]) Hans första bref är dagtecknadt, Helsingfors den 5 september 1741.

ska, finnes i sistnämda samling en kollektion af kopior efter och utdrag ur kronofogdars och andra administrativa ämbetsmäns, prästers samt militära myndigheters till Stjernstedt afgifna rapporter, till ett antal af 149, hvilka dels bekräfta Stjernstedts uppgifter, dels ytterligare i detalj belysa förhållandena i de särskilda landsorterna. Med ledning af dessa källor blir det möjligt att teckna Försvarskriget i Savolaks och Karelen åren 1741—1742, en episod, som är märkelig bland annat såsom den enda ljuspunkten i detta bedröfliga krigs historia.

Förhållandena i Stjernstedts höfdingedöme voro långt ifrån uppmuntrande, då han anlände. Två veckor tidigare, den 23 augusti, hade C. H. Wrangel blifvit slagen vid Villmanstrand, ett nederlag hvars militära följder icke voro betydande, men som utöfvade ett i moraliskt afseende i hög grad nedslående intryck på sinnena, isynnerhet bland invånarena i Kymmenegårds och Nyslotts län. Ej mindre trykta voro de ekonomiska förhållandena. Flerårig hård missväxt hade medtagit de tillgångar, som under föregående goda år blifvit samlade, och därefter hade arméns långvariga vistelse invid Fredrikshamn bragt allmogen nära nog till förtviflan. Medan armén samlade sig och låg i läger i Kvarnby och Martila, blef „allt, hvad namn och likhet till betesmark samt foder hade, vidt och bredt borttaget". Bönderna hade därför blifvit tvungna att för foderbrist slakta sin boskap, hvarutom de genom körslor och skjutsningar för arméns räkning blifvit helt och hållet utmattade. Det onda snarare ökades än minskades efter Stjernstedts ankomst, ty sin plikt likmätigt sökte han så vidt möjligt tillmötesgå öfverbefälhafvarens ofta öfverdrifna och hänsynslösa fordringar. Då en del af armén i medlet af november bröt upp från Fredrikshamn och rykte till Säkkijärvi på vägen åt Viborg, ett tåg, som såsom bekant skulle utsträckas till Petersburg, men afbröts genom Elisabets uppstigande på ryska tronen, förmådde han genom „bevekliga föreställningar" bönderna att ställa en „otrolig myckenhet" hästar till dess förfogande, hvil-

ket de dock gärna gjorde i förhoppning „att snart få se ryssarne blifva belönte, som de förtjent“, och att „hädanefter slippa de besvärligheter, som de därtill utstått“. Så mycket bittrare besvikna kände de sig, då armén, hvars svåra frammarsch ländt till ingen nytta, sedan stillestånd den 6 december afslutits, mot medlet af december måste skjutsas tillbaka till Finland och till vinterkvarteren. Tärda af hunger och köld återvände de med sina fullkomligt förstörda hästar till hemorterna. Denna skildring gäller närmast Kymmene härad, som såsom beläget invid arméns hufvudvägar och lägerplatser var mest utsatt för krigets olyckliga följder, men kan, om ock i mindre mån, tillämpas äfven på höfdingedömets öfriga områden. Visserligen hade vid riksdagen löfte gifvits om betalning af skjuts och leveranser för arméns räkning, men det kom knapt i fråga att fullgöra detta löfte. Krigskommissariatet saknade medel därtill och ännu mindre hade Stjernstedt några tillgångar, ty redan före hans ankomst hade alla spannmålsförråd blifvit använda för arméns räkning, och, hvad som i hög grad förtröt honom, penningsummor till ett belopp af inemot 42,000 daler s. m. utan hans tillstånd blifvit uttagna och insatta i krigskassan. Med fullt skäl säger han därför, att han från början varit en „usel samt med sorger och bekymmer nätter och dagar öfverhopad landshöfding“. [1])

Emellertid ålåg det honom att sörja för försvaret af den vidsträkta gränsen, ty endast sydligaste delen af länet kunde anses skyddad af armén, medan däremot hela den öfriga sträckningen från Jääskis ungefär längs den n. v. länegränsen mellan S:t Michels och Viborgs län intill Kerimäki, sydväst om Nyslott, samt sedermera längs den n. v. länegränsen mellan Kuopio och Viborgs läns andelar af Karelen ända till Ilomants och svenska andelen af Suojärvi var blottstäld för fiendtliga angrepp. De tre in-

[1]) Stjernstedts bref till regeringen af den 20 maj 1742 gifver en åskådlig bild af de ekonomiska förhållandena i höfdingedömet. Bil. nr IV.

delta armékårer, som höfdingedömet uppstälde, Savolaks' regemente, Kymmenegårds bataljon och karelska dragonbataljonen, hade vid krigets utbrott blifvit kallade till hufvudarmén och därefter deltagit i slaget vid Villmanstrand, där de gripit till flykten. Till följd däraf fans numera ingen armékår i Savolaks eller Karelen med undantag af Nyslotts garnison af 200—300 man under öfverstelöjtnant Gylleneckers befäl. Ej mindre saknades fortifikationer. Villmanstrands jordvärk, som blifvit förstörda af de segrande fienderna, hade icke varit af betydelse såsom värn mot en fiendtlig armé, men dock tryggat södra Savolaks mot ryska ströfkårer. Nyslotts åldriga fäste var oskadadt, men skyddade endast norra Savolaks och mellersta Savolaks' nordliga näjder. Det visade sig också snart, att fienden icke ärnade skona Savolaks' och svenska Karelens invånare. Det sydvästra hörnet af höfdingedömet, bestående af Ruokolaks, Jääskis, Joutseno och Lappvesi socknar, hvilka lågo så godt som i gapet på fienden, blefvo först föremål för hans med fruktan motsedda besök. Den 12—14 september bröt en rysk styrka in i Jääskis socken och framträngde söder om Vuoksen till Joutseno och Ruokolaks, hvarvid flere gårdar brändes med säd, hö m. m., hvarefter de ovälkomna gästerna återvände med folk, hästar, kreatur och annat, som de kunnat öfverkomma. Detta upprepades i slutet af september och början af oktober. Den 6 oktober visade sig fienden, uppmuntrad af framgången, i större antal. En trupp af 200—300 kosacker jämte en hop rysk-karelska bönder föllo in i Ruokolaks socken och Rautjärvi kapell, nedbrände inemot 40 gårdar med säd och foder, tillfångatogo ett antal invånare, mördade andra och återvände, sedan denna vilda framfart blifvit fortsatt i Jääskis och Kirvus, med rikt byte till ryska Karelen [1]). Äfven svenska Karelens tvänne sydligaste socknar, Kesälaks och Pelgjärvi jämte en del af

[1]) Kronofogden Hendrik Masalin till Stjernstedt 18 september och 16 oktober 1741.

Kiides och Tohmajärvi, voro redan nu utsatta för fiendens grymma framfart [1])

Dessa härjningar, som ännu varit inskränkta till mindre områden, skulle självfallet förnyas i större utsträckning, så snart fienden, som ännu var tvungen att hålla sin styrka samlad invid Viborg, kunde förfoga öfver större stridskrafter, och Stjernstedts ansträngningar voro därför i främsta rummet riktade på att stärka försvarsväsendet. Då han nu vände sig till allmogen för att förmå densamma att uppställa nya trupper, hade han närmast tvänne ressurser att tillgå. Rusthållarene och rotebönderne voro enligt knektekontrakten förbundne att ständigt hålla de indelta regementena i komplett skick, hvarför de nu borde återuppställa de förstörda truppkårerna: Kymmenegårds bataljon, Savolaks' regemente och karelska dragonerna. Därjämte hade bondeståndet vid riksdagen 1740—1741 lofvat att uppställa s. k. vargeringsmanskap, bestående af reservkarlar, som, när afgång inträffade i de indelta regementena, omedelbart skulle träda i stället. Bondeståndets mening hade, såsom Stjernstedt i bref till Lewenhaupt riktigt uttrycker sig, härvid icke varit „att låta deras vargeringskarlar göra verklig krigstjenst, utan blott att hafva dem uti reserv till att dess snarare besätta deras ordinarie soldaters existerande vacanser“ [2]). Men Stjernstedt ansåg i detta fall, att nöden hade ingen lag. Samtidigt som han rekryterade de ordinarie indelta truppkårerna, utskref han vargeringsmanskapet till fullt samma antal och, så vidt man kan finna, gick allmogen honom härvid villigt till mötes. Hans beslutsamma handlingssätt och lifvande uppträdande voro härvid af väsentlig betydelse. Han åtnöjde sig nämligen icke med att från läneresidenset leda rekryteringen, utan begaf sig själf från ort till ort, hvarvid han uppmuntrade allmogen till värksamma ansträngningar för fäderneslandets försvar och åter-

[1]) Stjernstedts bref af den 20 maj 1742.

[2]) Se härom en uppsats „Om vargeringens uppkomst och utveckling“ i svenska krigsvetenskaps-akademins tidskrift augusti 1885.

uppväkte dess genom underrättelsen om slaget vid Villmanstrand sjunkna mod. Man var i dessa näjder sedan gammalt van vid vapnens bruk, en vana som genom strider med vilda djur och ofta återkommande gränsfäjder blifvit underhållen. Äfven häraf se vi Stjernstedt begagna sig. Så vidt tillgångarna medgåfvo, utdelade han nämligen vapen och ammunition åt bönderna i gränstrakterna för att efter gammal vana kunna uppbåda dem man ur huse att afvärja fiendtliga infall eller företaga ströftåg på fiendens område.

Särskildt förtjänar svenska Karelens ställning till denna i stor skala bedrifna folkbeväpning uppmärksamhet. Detta landskap hade förut hört till Keksholms län och således icke räknats till det egentliga riket eller Finland, utan varit ett af Sverges biland med fullkomligt exceptionella förhållanden. Efter freden 1721 förenades det med Finland, och 1731 var det nordkarelska häradet första gången representeradt vid riksdagen, hvilket kan anses såsom ett tecken att det blifvit upptaget i rikskroppen, men ännu litade man icke på karelarena såsom trogna undersåtar. Under stora ofreden hade invånarena i Pielisjärvi gått hand i hand med de ryska karelarena vid Kajana läns ödeläggelse [1]). Man tvekade därför att genom roteringsvärkets införande i landskapet gifva allmogen vapen i hand, såsom borgmästar Wittstock från Fredrikshamn vid 1738 års riksdag uttryckligen anmärkte, emedan „mesta delen af folket äro familjera och allierade med ryssarne, varande och en del på svenska sidan, som antagit ryska religionen“, hvarför han hemstälde, „huruvida en rotering med tvång hos sådana anställas kunde och hvad säkerhet dervid vore att vänta“ [2]). Sådana betänkligheter funnos emellertid icke för Stjernstedt. Han lät inom det ännu vid denna tid folkfattiga landskapet utskrifva 640 vargeringskarlar och sörjde i öfrigt i så vidsträkt

1) K. F. Ignatius, Lännetär II.
2) Sekreta utsk. protokoll 3 augusti 1738.

mån som möjligt för folkmassans beväpning [1]). I stället för att misstro desse vildmarkens söner litade han särskildt på deras mod och djärfhet.

Redan i slutet af november hade dessa anstalter skridit därhän, att vargeringsmanskapet, uppstäldt under officerares ledning i posteringar vid gränsen, med framgång kunde afvärja fiendens angrepp [2]). Till och med ansåg han sig redan „vara i stånd att med detta folket betala fienden med lika mynt, undantagande med mord och brand och andre skändelige bedrifter, hvartill jag visste Eders Kongl. Maj:t ej hafva behag“. Samtidigt som hufvudarmén företog sitt förut nämda fruktlösa tåg till Säkkijärvi, gaf han därför tvänne af sina officerare, löjtnanterne Bergman och Wirlander, af hvilka den förre var uppstäld i Kiides i Karelen, den senare nära Nyslott i Sääminge, befallning att rycka öfver gränsen till det nära belägna Sordavala för att bemäktiga sig ett där samladt ryskt höupplag. Hela styrkan, som den 6—8 december 1741 bröt upp, bestod af 70 man af Nyslotts garnison, 160 man vargeringsmanskap och 300 karelska bönder från de sydligare socknarna, i svenska Karelen: Kesälaks, Kiides, Tohmajärvi och Libelits. Sedan ett mötande kosackparti om 180 man blifvit skingradt, tågade den lilla armén nattetiden fram till Sordavala, som befans utrymdt af såväl soldater som invånare. Sedan de bemäktigat sig betydliga förråd säd, mjöl och andra förnödenheter, redde sig angriparena att bortsläpa äfven det ryska höupplaget, som uppgifves hafva belöpt sig till flere tusen lass, men hindrades genom den ovälkomna underrättelsen om det förut nämda stilleståndet af den 6 december. Detta lilla ströftåg är märkeligt, därför att karelska bönder härvid första

[1]) Enligt en af befallningsman Gustaf Adolf Andersin uppgjord förteckning utskrefvos i Kiides med Libelits socknar 300 man, i Tohmajärvi 120 man, i Ilomants 100 man samt i Pielisjärvi 120 man; summa 640 man. Andersin till Stjernstedt d. 2 mars 1742.

[2]) I bref till regeringen af den 22 november 1741 uppgifves de då uppstälda vargeringskarlarnes antal till 700.

gången omtalas såsom i större skara samlade mot fienden, likasom det äfven var vargeringskarlarnes första expedition på ryskt område.

Under stilleståndet fortsatte Stjernstedt oaflåtligt sitt arbete för försvarsväsendets ordnande. Mot slutet af januari befann han sig i S:t Michel, i början af februari begaf han sig till Leppävirta i norra Savolaks, och senare under samma månad daterar han sina bref å „Rantasalmi rekryteringsplats", där han sedermera förblef bosatt på en bondgård, belägen endast några mil från gränsen, hvarför han sväfvade i ständig fara att gripas af ströfvande fiendtliga skaror. Han valde denna sistnämda plats, såsom han flere gånger påpekar, dels för att inför befolkningen visa sig oförskräkt gent emot fienderna, dels äfven för att befinna sig invid medelpunkten af försvarslinjen. Om rekryteringsarbetets fortgång skrifver han i ett bref till Lewenhaupt, dagt. den 26 januari: „Sedan jag kompletterat Kymmene-gårds bataljon, så att ingen man der felar och genom de s. k. vargerings-karlars uppsättande har en lika stor bataljon i beredskap, är jag nu i dag ankommen till S:t Michel och tänker att ej gå här ifrån, förr än jag äfven satt det regementet (Savolaks' infanteriregemente), hvad manskap angår, uti lika fullt stånd och så snart jag får ifrån karelska dragonerna defekt-rullorna, så skall jag icke vända handen ifrån det rekryteringsverket, förr än äfven det regementet kan rycka upp komplett till manskap, dit herr generalen dem fordrar; sammaledes skall det ej brista på fullt antal af vargerings-karlar för detta regemente". Han tillägger att, om äfven andra höfdingedömen i Finland på samma sätt uppstälde vargeringskarlar, så blefve deras antal 9,000 och att, om alla 24 höfdingedömen i Sverge följde Kymmenegårds och Nyslotts höfdingedömes exempel, så „bör ju Sverige ej sätta värjan i skidan, förr än vi vunnit vår förra säkerhet och anseende igen". Hans förhoppningar om andras värksamhet slogo fel, ty ingenstädes, vare sig i Finland eller Sverge, gjordes synnerligen nämnvärda försök att bringa vargerin-

gen i krigsdugligt skick eller att komplettera de indelta regementena. Men själf höll han ord. Hans höfdingedöme hade värkligen i början af mars uppstält omkr. 5,000 man nya trupper, indelte och vargering sammanräknade. Han hade hoppats att få behålla någon del af de ny-uppstälda indelta regementena i Savolaks och Karelen såsom kärntrupper vid försvaret, men fann sig fullkomligt besviken, då öfverbefälhafvaren befalde, att de alla skulle ansluta sig till hufvudarmén. Med hvilken smärta han underkastade sig, framgår af yttrandet, att „hela denna landsorten ej kunde väl finna sig deruti, att vid stilleståndsbrottet icke en man af regulier milice i hela denna landsorten, som på alla sidor af fienden anfäktades, blef qvar“. Öfver hufvud ådagalade Lewenhaupt fullkomlig likgiltighet för försvaret af Savolaks och Karelen. Hans bref till Stjernstedt innehålla intet därom, utan utgöras endast af rekvisitioner för arméns räkning jämte yttranden af erkänsla för Stjernstedts nit att förse armén med rekryter, proviant o. s. v. [1])

Då stilleståndet genom uppsägelse från ryskt håll plötsligt afbröts och fiendtligheterna den 28 februari åter skulle begynna, förfogade Stjernstedt öfver omkring 2,000 vargeringskarlar, som redan vunnit „premiere teinture utaf soldater“ och buro gamla, redan aflagda blå soldatrockar, för att ingifva fienden respekt, ty denne fruktade, såsom Stjernstedt anmärker, högeligen de blåa rockarne. Någon nytta kunde han dessutom draga af Nyslotts 200—300 man starka besättning, ty han hade öfverbefälhafvarens medgifvande att vid behof utbyta vargeringskarlar mot manskap af Nyslotts besättning för att sålunda gifva sina trupper en fastare hållning. Detta var af så mycket större betydelse, som Lewenhaupt, i trots af Stjernstedts böner, gifvit vargeringen ett ytterst fåtaligt befäl: 7 officerare och 5 underofficerare. Han fördelade sin styrka i smärre

[1]) Dessa i torr stil affattade bref, 24 till antalet, ingå i den ofvannämda kollektionen af 149 rapporter.

skaror, hvilka uppställdes vid „pass", d. v. s. trånga vid hufvudvägarna belägna platser, som med lätthet kunde befästas genom förhuggningar, spanska ryttare o. s. v. Den sydligaste af dessa „posteringar" stod under kapten Köhler i närheten af Villmanstrand. Några mil nordligare i Ruokolaks socken var major Kihlström uppställd med uppgift att försvara södra Savolaks ända till Puumala sund. Den starkaste posteringen förlades till Pungasalmi i Kerimäki för att betäcka hufvudvägen till Nyslott och mellersta Savolaks. Fänrik Silvius, som här i själfva medelpunkten af försvarslinjen förde befälet, kunde påräkna förstärkning från Nyslotts garnison såväl vid försvar som vid infall på ryska området. Slutligen må nämnas en postering i Kiides, hvilken under löjtnant Bergmans befäl skulle skydda svenska Karelens vidsträkta bygder. Posteringarna, hvilka i medeltal tyckas hafva utgjorts af 2—3 officerare, 30 man garnisonsmanskåp och 300 vargeringskarlar, stodo på 1—2 dagsmarschers afstånd från hvarandra, så att de i nödfall kunde skynda hvarandra till hjälp. Stjernstedt litade i icke ringa mån på sina truppers skicklighet i skidlöpande, hvarför han föreskref, att de vid fiendtligt anfall på skidor, hvarmed hvarje man var försedd, skulle gå fienden till mötes och under marschen från sidorna oroa och skada honom; hans ovigare trupper, som endast med svårighet kunde röra sig i den djupa snön, skulle därvid lida betydande förluster och möjligen blifva tvungna att återvända.

Det förefaller såsom om de ryska generalerna skulle uppsagt stilleståndet till icke ringa del för att under vintern, medan de talrika sjöarna ännu betäktes af fast is och föret var hållbart, angripa Savolaks och Karelen samt bemäktiga sig dessa landskap eller åtminstone utplundra dem. Medan inga trupprörelser skedde söderut, mellan Fredrikshamn och Viborg, hade nämligen ett ryskt detachement, som torde stigit till 2,000 man regelbundna trupper och 1,000 kosacker, under general Fermors befäl blifvit sammandraget invid Keksholm och Sordavala, hvarifrån det

under första dagarna af mars rykte fram mot Nyslott. Förtrupperna, såsom vanligt bestående af kosacker, hvilka gingo öfver gränsen för att plundra, buro budskap om den hotande faran. Stjernstedt, som, omedelbart efter erhållen underrättelse om att stilleståndet blifvit uppsagdt, vidtagit nödiga åtgärder, gaf en af sina pålitligaste officerare, kapten Bedtke, befallning att med 70 dragoner, 50 soldater af Nyslotts garnison och 200 vargeringskarlar gå fienden till mötes. Hvarhälst denne anträffades, skulle han käkt angripas, hvarvid skidlöparena oförtrutet borde svärma kring hans leder. Detta uppdrag fullgjordes med framgång. Bedtke stötte på en styrka af 900 ryska dragoner och kosacker, hvilka redan hunnit antända några gårdar i Kerimäki socken, men då de blefvo honom varse, flydde och förföljdes ända till Parikkala kyrka flere mil in på det ryska området, hvarvid några fångar togos. Denna framgång, som i ej ringa mån gladde Stjernstedt, „emedan allmogen derutaf sett, att få utaf de våra kunna ännu med Guds hjelp jaga många“ [1]), motvägdes dock mera än till fullo af en olycka, som kort härefter träffade posteringen i Kiides och lifligt upprörde allmänheten i dessa näjder. Här stodo löjtnant Bergman och fänrik Knorring med endast 22 man soldater, men till dem hade anslutit sig öfver 300 uppbådade karelska bönder, försedda med skidor och vapen samt brinnande af lust att möta fienden. De ryska trupperna, som blifvit tillbakaslagna i Kerimäki, vände sig under plundring och brand åt nordost och nalkades redan den 9 mars Kiides kyrkoby. Bönderna ville rycka ut för att enligt Stjernstedts befallning, löpande på skidor angripa dem, men officerarene Bergman och Knorring, som voro druckna och vid fiendens åsyn fattades af panisk skräck, förbjödo detta, läto sönderhugga böndernas skidor och tvingade dem att draga sig tillbaka till Kiides prästgård, där de läto posteringen kringrännas af de ännu endast till några hundra-

[1]) Stjernstedt till Lewenhaupt 28 mars 1742.

tal samlade kosackerna. Att ännu denna dag seger med lätthet hade kunnat vinnas, var senare den allmänna meningen, men under natten blef situationen i betydlig mån ofördelaktigare, i det att kosackerne erhöllo förstärkning af 2,000 man dragoner och infanteri, försedda med 4 små kanoner s. k. falkonetter. De uppbådade bönderne ville dock icke gifva sin sak förlorad. De ville göra utfall, slå sig igenom fienden och fatta fotfäste i en tät skog nära invid, men officerarene förbjödo det och hindrade dem äfven att skjuta på fienden genom prästgårdens staket. Slutligen då bönderna ännu en gång ville gå emot fienden, läto officerarena tillstänga och bevaka portarne. Fortfarande druckne af brännvin, gingo officerarene gång, efter annan till de fiendtliga vaktposterna för att underhandla och slöto slutligen en fyra timmars vapenhvila. Under denna tid närmade sig fienden staketet, skottade snön undan på alla sidor och bygde sig af bräder och halmlass ett bröstvärn, bakom hvilket de fyra falkonetterna uppstäldes. Då han härefter begynte beskjuta huset och kasta granater in i detsamma, grepo bönderna till sina gevär, medan däremot officerarena öppnade portarna och med sina 22 soldater gåfvo sig fångna. Bönderna, som icke ville underkasta sig kapitulationen, värjde sig till det yttersta, hvarvid 60—70 af dem lyckades slå sig igenom, 120 blefvo tillfångatagna och 140 nedhuggna. Den allmänna tanken var, att Bergmans och Knorrings förrädiska förhållande var skulden till olyckan, hvilket smärtade Stjernstedt så mycket mera, som Bergman hade förhållit sig väl vid expeditionen i december 1741; undsättningsmanskap hade redan varit nära, så att posteringen skulle blifvit räddad, om blott officerarene hade ådagalagt någon handlingskraft [1]). Härefter genomströfvade ryssarne under vilda härjningar Kesälaks, Tohmajärvi,

---

[1]) Stjernstedt till Lewenhaupt d. 28 mars och 19 april. Befallningsman Andersin till Stjernstedt d. 25 mars. G. A. Andersin till Stjernstedt d. 25 mars. Jmfr Tengberg a. st. s. 65.

Kiides och Libelits socknar, hvilkas invånare förskräkta sökte rädda sig till aflägsna och gömda skogssnår.

Stjernstedt såg sig tvungen att några dagar dröja med att gifva Karelen undsättning, emedan han väntade att ett dragonkompani om 110 man under kapten Kraemers befäl, som redan aftågat för att ansluta sig till hufvudarmén, på hans enträgna anhållan skulle få befallning att återvända. I denna punkt gick honom Lewenhaupt emot vanligheten till mötes [1]). Då nu denna styrka den 16 mars förenat sig med posteringen i Kerimäki, lät Stjernstedt, för att skrämma fienden, utsprida ryktet, att han erhållit en fyra gånger större förstärkning, hvarjämte han anordnade en expedition till det ryska området i syfte att tvinga fienden att lämna Karelen i fred. En truppstyrka, bestående af Kraemers dragonkompani om 110 man, 70 med granater försedda infanterister från Nyslotts garnison, 400 vargeringskarlar samt omkring 400 uppbådade bönder, således tillsamman inemot 1,000 man, under ledning af kapten Kraemer samt fänrikarne Silvius, Gyllenecker och Pistolkors, bröto sig genom Sääminge socken in i det ryska området och rykte genom Parikkala sokken emot det ryska kejsarinnan tillhöriga „kastellgodset" Kronoborg, på en mils afstånd därifrån. Så snart fienden erhöll underrättelse om, att Kronoborg var hotadt, öfvergaf han Karelen och skyndade genom dag och natt denna ort till undsättning. Samtidigt erhöll Kronoborg söderifrån förstärkning af 300 infanterister jämte kosacker och kalmucker. Under sådana förhållanden beslöt Kraemer att skyndsamt företaga återmarschen och anlände den 21 mars till kastellgodset Mendulaks, där han den 22 om morgonen angreps af 600 dragoner och 200 kosacker, hvilkas antal ständigt ökades. Hans eftertrupp af 30 dragoner gjorde, anfallen, kraftigt motvärn och fick snart understöd af hufvudstyrkan, som uppställdes i full slagordning, stödd på en bakomliggande skog. Ryssarne, som stodo

[1]) Genom bref af den 15 mars.

på endast 1,000 stegs afstånd, vågade icke numera förnya sitt angrepp och sålunda betraktade de båda skarorna hotfullt hvarandra intill aftonen, då fienden ytterligare erhöll betydlig förstärkning, så att han kunde börja smyga sig kring Kraemers ställning för att omringa densamma. Nu lät Kraemer sin styrka bryta upp och drog sig under nattens mörker obemärkt af fienden och med bibehållande af full ordning tillbaka. Följande dag, den 23 mars, angreps hans eftertrupp af ryssarne, som dock tillbakavisades af de tappre skidlöparena, så att hela „partiet" kunde återvända till Nyslott utan annan förlust, än att fyra dragoner blifvit lätt sårade och en försvunnit. För detta pris hade Karelen för denna gång blifvit räddadt från fullständig ödeläggelse, hvarom Stjernstedt säger: „le but est gagné pour delivrer la Carelie pour cet fois d'une ruine totale" och skämtande tillägger: „Mes actions ici egalent ma force." [1])

Det andrum, som invånarena i norra Karelen sålunda erhållit, begagnade de till att bilda en landsstorm, som för framtiden skulle afhålla fienden från deras område. Härom skrifver Stjernstedt: „Om ryssarne hålla det för glorieust att fara fram med härjande och brännande, så hafva de sin like uti 3:ne bönder af Eders Majestäts undersåter, som uppbådsfolket sjelfva valt sig till anförare, sedan de af officerarena vid Kiides postering blifvit så skammeligen bedragna". Andra underrättelser intyga likaledes, att bönderna numera förklarade sig icke vilja handla gemensamt med de reguliära trupperna eller underkasta sig officerarenes befallningar. Officerarene gingo enligt deras mening icke nog raskt mot fienden, men äfven ett annat skäl, hvilket på mindre hedrande sätt angifver folkkrigets karaktär, omnämnes, nämligen att officerarene icke läto bönderne behålla det tagna bytet och dela det mellan sig. Folktraditionen, som långt in på vårt århundrade bevarade minnet af dessa händelser, nämde trenne bonde-

[1]) Stjernstedt till konungen den 29 mars och till Lewenhaupt den 28 mars.

anförare: „generalen“ Sallinen, „kapten“ Roivas och en tredje vid namn Räty[1]). I Stjernstedts brefväxling omtalas likaså den „ryktbare Sallinen“, som var hemma från Konnunniemi by i Ilomants' socken, såsom ledare för bondepartierna. Ej mindre än Lars Roivas en person, hvars existens icke kan ifrågasättas. Bland rapporterna till Stjernstedt finnes en, skrifven i hans namn på svenska, däri några af hans bedrifter omtalas, och sedermera framträdde inför häradsrätten i Ilomants år 1744 „frälsebonden“ Lars Roivas från Eimisjärvi by, anhållande om intyg om sin värksamhet under det förgångna kriget. Han omtalade därvid, att han på landshöfding Stjernstedts befallning infunnit sig hos denne i Rantasalmi, „hvarest han blifvit förordnad öfver uppbådsmanskapet härstädes“, hvaraf framgår, att Stjernstedt formligen bekräftade det val bönderna förut träffat. Han kallas äfven Lukkari eller Eimisjärvi klockaren, om på grund af att han innehaft en klokkarebeställning, vill jag lämna osagdt[2]). Namnet Räty förekommer däremot aldrig i de talrika rapporter och bref jag genomgått, hvarför det synes mig troligt, att detta namn insmugit sig i folktraditionen såsom en reminiscens från föregående händelser, kanske från stora ofredens dagar. Då slägten Räty var hemma från den nordligt belägna Eno[3]), förefaller det äfven af detta skäl mindre antagligt, att en medlem af denna släkt skulle såsom ledare medvärkat i dessa händelser, hvilkas skådeplats var gränsen mellan svenska och ryska Karelen. Det i folkets mun lefvande uttrycket

„Suti puti matkaan:
Rätykäinen tulee!“

tyckes slutligen icke häller det syfta på en bestämd person eller en viss tidpunkt. Såsom den tredje i ordningen

[1]) Se berättelserna härom i Suometar 1849 nr 48 och 1859 nr 13 och 16.

[2]) I en rapport från G. A. Andersin af den 7 juli 1742 heter det uttryckligen: „bemälte Råifvas, som ock kallas Luckarin“.

[3]) Biografinen Nimikirja: Räty.

af bondeledarena nämnes i de föreliggande handlingarna en man vid namn Haapalainen, som var en af cheferna i det namnkunniga Öllölä-slaget, som snart skall omtalas. Dessutom framhållas någon gång: Ladukainen, Matikainen och Lykkö. Senare 1745 gåfvos belöningar åt Peter Kettuinen och Olof Kettuinen, som deltagit i Öllölä-fäktningen [1]). Det ligger i sakens natur att någon detaljutredning icke kan gifvas om det partigängarekrig, som nu mot slutet af mars begynte. Då förhållandena voro gynnsamma, uppbådades de vapenföra männen till ett antal af 100—300 man, tågade under härjning och plundring öfver gränsen i riktning åt Sordavala och återvände med det tagna bytet, så snart de mött en större skara kosacker eller ryskt uppbådsfolk; ty äfven på ryska sidan begynte allmogen taga alt lifligare del i fäjden. Dock framstå bland massan af små fäktningar tvänne affärer såsom betydande genom det mod bönderna ådagalade och genom att Karelen för andra gången räddades från hotande faror. I början af april trängde nämligen fienden, kanske retad genom Sallinens och hans följeslagars föregående ströftåg på ryskt område, ånyo i stora skaror fram öfver svenska Karelens gräns. Denna gång var man dock redo att visa honom tillbaka. Bönderna samlade sig i tvänne skaror, af hvilka den ena mötte ryssarne vid Åsköla sjö i Tohmajärvi. Den manstarkare fienden kringrände bönderne, „men de stälde sig", berättar kyrkoherden Posenius, „lika fullt genom Guds underbara försyn i fyrkant och gåfvo salvor ifrån sig å alla kanter, hvarpå fienden lemnade dem en öppning, hvarigenom de oskadde sluppo sin väg" [2]). Afskräkt af detta motstånd drog sig den fiendtliga truppen österut till det sydvästliga hörnet af Ilomants, men

---

[1]) I en k. instruktion af år 1788 säges: „Om de namnkunnige Sallinen, Haapalainen eller Roxas och Hämäläinen hafva barn och arfvingar förtjena de att ihågkommas". Kivinens, Nord-Karelska fricorpserna.

[2]) Kyrkoherden Posenius till Stjernstedt d. 8 april 1742. *Bilaga nr I.*

stötte där på den andra bondeskaran, som i Öllölä gjorde ännu manhaftigare motstånd. Gent emot den ryska styrkan, som uppgifves till 7 kompanier och 300 skidlöpare, stodo här endast 200—300 bönder, hvilka dock icke veko tillbaka, utan, sedan de valt en fördelaktig position på en höjd, med gevärssalvor beslutsamt tillbakahöllo fienderna. Sedan striden någon tid fortgått, var finnarnes ammunition utskjuten, men detta oaktadt läto bönderna icke modet falla, utan sammanslöto sig till en fyrkant och gingo med spjuten i hand fram emot ryssarne, som slutligen med „oförrättadt ärende" drogo sig tillbaka. Då segern redan var vunnen, kom ytterligare en skara bönder till undsättning, hvilken följde den tillbakavikande fienden långt in på ryska området. Bönderna hade förlorat 50 hästar, som vid drabbningens början blifvit tagna, men å andra sidan uppgifves ryssarnes förlust i flere bref hafva varit så stor, att de på 50 slädar forslade sina döde och sårade tillbaka till hembygden. Också har folktraditionen med särskild förkärlek omfattat denna Sallinens seger, hvilken enligt den i Suometar 1859 nr 13 införda berättelsen af allmogen benämnes „Poukkurinteen tappelu". Med vanlig benägenhet att framställa händelserna i förstorade konturer och gifva dem en romantisk färg, ökar sagan ryssarnes antal ända till tolf tusen man, hvarjämte hon berättar, att en förrädisk vägvisare för ryssarne upptäkte den plats bönderna valt. Mot slutet af fäktningen, då den ryska generalen ville storma fram mot karelarena för att drifva dem från deras ställning, anmärkte vägvisaren, enligt denna källa: „Hvarför gå dit; de flyga på sina skidor öfver snön och skjuta bak från träden, så att du icke slipper någon hvart"; hvarefter den ryske generalen drog sig tillbaka till hembygden, hvilket var finnarne till lycka, ty de hade redan utskjutit sin ammunition. Såsom man finner stämma flere drag i folktraditionen t. ex. det sistnämda ganska nära öfverens med den värkliga tillgången. Att de bägge fäktningarna i Tohmajärvi och Ilomants ägt rum den 6 och 7 april, kan slutas

däraf, att den första rapporten om dem till Stjernstedt är dagtecknad den 8 april. Också säger Stjernstedt i bref till Lewenhaupt af den 11 april, att fienden den 6 och 7 gjort försök att intränga i Karelen, men blifvit af de „hurtige karelske skide-bönderne tillbaka drifven". Jag bör slutligen nämna, att häradsrätten i Ilomants år 1744 intygade, att fäktningen vid Öllölä räddade icke blott Ilomants utan äfven de nära därtill belägna socknarna från att brännas och förhärjas af fienden [1]).

De händelser, hvilkas förlopp här blifvit angifvet, voro hufvudhändelserna i det Savolaks-Karelska försvarskriget. Det hade visat sig, att general Fermors styrka var för svag att fatta fotfäste i de båda landskapen eller ens förhärja dem i vidsträktare mån, och dessutom blef hans detachement numera behöfligt vid den ryska hufvudarmén. Han aftågade därför omkr. den 10 april, kvarlämnande endast 500—600 kosacker, hvilkas antal under den följande tiden ytterligare förminskades. Stjernstedt uttrykte lifligt sin glädje häröfver och underlät icke att äfven inför regeringen berömma karelarene för deras trohet och tapperhet. Han skulle numera varit i tillfälle att kräfva hämd af ryssarne genom att förhärja det ryska området, men han ville det icke, emedan han ansåg det „oförsvarligit till att med sådant barbariskt förhållande befläcka Eders Majestäts vapen". Han hade dessutom en annan anledning att förblifva overksam. Medan han själf och hans bönder under vårens lopp gjort hufvudarmén de största tjänster genom skjutsningar samt tillförsel af foder

[1]) Uppbördsskrifvaren Elfström till Stjernstedt d. 9 april; G. A. Andersin till Stjernstedt d. 12 april. I bref till k. m:t af den 2 april 1745, däri Stjernstedt föreslår Roivas m. fl. till belöning, säger han att vid Öllölä „en ansenlig skåck ryssar ämnade sig in att härja och desse trenne (Sallinen, Roivas och Haapalainen), allenast med par hundrade bönder, sedan de uppödt alla deras skått, förstodo att sluta en fyrkant à Contre-plein och med sina spjut trängde på ryssarne, samt dem så bemötte att de med oförrättade ärender måste vända tillbaka och på 50 slädor föra deras slagne och döde med sig". *Bil. nr II.*

och proviant, bland annat genom att till arméns läger framsläpa ett stort höupplag, som med ansträngning af de sista ressurserna blifvit hopbragt i Savitaipale, gick Lewenhaupt honom icke i ringaste mån till mötes. Förgäfves anhöll han om lifsmedel och ammunition för sina vargeringskarlar, som knapt hade annan proviant, än hvad de fört med sig från hemorterna. Det var därför i längden omöjligt för posteringarnas befälhafvare att sammanhålla manskapet, som till stor del lämnade sina poster [1]). Till följd däraf fortsattes kriget endast genom de smärre plundringståg, som de karelska bönderna, bland hvilka Lars Roivas numera tyckes varit den inflytelserikaste gång efter annan företogo, hvilka besvarades med ej mindre grymhet af de ryska bönderna, som på svenska benämdes Rosboiniker, på finska Präskynät. Bland dessa hade en, kallad Musta Timo, vunnit ett öfvervägande anseende. Af knapt annan art voro några infall af kosacker i Jääskis härad och några små ströftåg, som företogos af vargeringsmanskapet. Förgäfves sökte Stjernstedt och kronobetjäningen häjda den råa vildhet, som alt mera utmärkte dessa strider. Härom skrifver Stjernstedt: „Hvad som förmäles om bonde-partiernas brännande, så har jag väl fuller sådant dem alldeles förbjudit, men förbittringen är så stor hos dem, att de ej stå till att afhålla, emedan de funnit bönderne ifrån ryska sidan öfver gränsen obarmhertigare hafva farit fram än sjelfva fiendens trupper“. De befolkningar, som sålunda söndersleto hvarandra, hade ännu tjugu år tidigare lydt under samma spira!

Först vid sommarens inbrott beslöt sig Stjernstedt för ett företag, som skulle afskräcka fienden från alla besök och gifva rikt byte till vargeringskarlarnes underhåll. Fänrik Harlin vid Kiides postering och fänrik Silvius vid Ruokolaks postering fingo befallning att med sitt manskap rycka fram mot centralpunkten för de ryska angreppen „röfvarnästet“ Sordavala, medan tillika, för att

---

[1]) Stjernstedt till konungen den 10 maj 1742. Bilaga nr III.

dölja den rätta „desseinen“, från andra håll ströftåg in på det ryska området företogos. De bägge officerarene bröto upp den 9 juni, åtföljda af talrika bönder [1]), men sammanträffade icke med fienden, ty kosackerne hade på förhand blifvit underrättade om det tillärnade „partiet“ och dragit sig tillbaka på vägen till Olonets. Silvius såg på afstånd 11 kosacker, som hals öfver hufvud flydde på vägen till Olonets, men för öfrigt rykte de bägge trupperna ostörda framåt och anlände samtidigt till Sordavala som utan motstånd föll i deras händer. Stadsvakten, bestående af borgerskap och bönder till ett antal af inemot 30 man, hade dragit sig till en höjd belägen en fjärdedels mil från staden, men blef skingrad genom några få skott. Därefter brände de hämdgiriga bönderna emot officerarenes vilja upp staden jämte två bondgårdar i dess närhet. På återvägen visade sig en kosacktrupp af 60 man, som dock blef med förlust tillbakaslagen. Seger hade sålunda vunnits och hämd utkräfts, men bytet var magert, ty de på förhand varnade fienderna hade bortfört det mesta af värde. Något boskap och ett antal hästar var den reella vinsten af detta, det sista af Stjernstedts offensiva företag.

I rapporterna till Stjernstedt fästes numera alt större afseende vid de kvantiteter lifsmedel man kunnat hemföra från det ryska området af den naturliga anledning, att frågan om den materiella existensen, ju mera tiden fortskred, blifvit alt betydelsefullare såväl för vargeringsmanskapet som öfver hufvud för Savolaks' och Karelens hårdt pröfvade invånare. Ett sista hopp svek oaktadt all Stjernstedts vaksamhet. Regeringen hade på hans anhållan sändt 1700 tunnor lånespannmål till Fredrikshamn för höfdingedömets räkning, och Stjernstedt vidtog omedelbart åtgärder för förrådets afhämtande. Men samtidigt anlände den „obehagliga“ underrättelsen, att fienden trängt fram

[1]) Sallinen och de andra partigängarene, hvilka efter händelserna i Kiides den 9 och 10 mars vägrat att ställa sig under officerares ledning, hade numera funnit sin fördel vid att samvärka med dem.

och bemäktigat sig vägarna mellan Fredrikshamn och Savolaks, så att alla kommunikationer blifvit afbrutna, hvarför de redan för transporten afsända bönderna blifvit tvungna att återvända. Detta olycksbudskap var dock endast det första i raden af de sorgliga underrättelser, som nu inkommo.

Vid denna tid, den 20 juni, begynte nämligen Lewenhaupts nesliga reträtt, som slutade med kapitulationen i Helsingfors den 24 augusti, hvarigenom södra Finland lämnades i fiendens händer och norra Finland beröfvades all möjlighet till försvar. Det hade varit ursäktligt, om Stjernstedt numera skulle lämnat sin post och i likhet med andra högt stälda ämbetsmän räddat sig genom flykt till Sverge. Ett sådant handlingssätt öfverensstämde dock icke med hans uppfattning af pliktens kraf. Han förblef i mellersta Savolaks, där dock ställningen för hvarje dag blef alt farligare, i förhoppning, att „bladet torde snart vända sig" och att han framdeles kunde få någon hjälp [1]). Ledningen af försvaret fordrade nu en större omtanke än någonsin. Medan den ryska hufvudarmén förföljde Lewenhaupt, afskildes nämligen en mindre armékår, som fick befallning att från sydost intränga i Savolaks. Huru stor denna styrka var, kan jag icke säkert uppgifva, ty de svenska uppgifterna om fiendernas antal äro alltid sväfvande. Då Stjernstedt i bref till k. m:t af den 17 augusti säger att „6000 ryssar till den trakten ankommit", öfverdrifver han troligen [2]). I hvarje händelse var fienden så manstark, att områdena sydost och söder om Saima icke kunde försvaras. Utan att möta motstånd trängde fienden mot slutet af juni härjande och brännande fram i Jääskis, Lappvesi, Luumäki och Valkeala socknar. Bland annat tillfångatogos tvänne prästmän, som efter en månads förlopp återsändes med hvarjehanda välvilliga anbud åt

[1]) Stjernstedt till k. m:t d. 24 juni 1742. *Bil. nr V.* Fänrik Harlin till Stjernstedt 15 juni 1742. Fänrik Silvius till Stjernstedt 15 juni 1742.

[2]) Bil. nr VI.

socknarnas befolkning från tsarinnan Elisabet [1]). Men likväl upplöste Stjernstedt icke sina posteringar, utan drog dem endast åt norr och väster till nya pass, så att Saimas fjärdar skilde dem från de ryska kårerna. Kanntals hopsamlades spannmål för att bereda dem underhåll. Tillika sände Stjernstedt några båtar med beväpnadt folk att bemäktiga sig de båtar och pråmar, som fienden samlat för att gå öfver Saima. Det lyckades med böndernas tillhjälp så väl, att fiendens hela flottilj blef förstörd vid Villmanstrand, där hans båtar dels blefvo sönderslagna, dels tagna af finnarne [2]). „Således är jag väl denna gång säker på sjösidan", säger Stjernstedt, då han berättar härom, men han tillägger, „men så är det dock ej att längre lita på". I själfva värket blef hans sega motstånd i början af augusti helt och hållet brutet. Hans posteringar sönderbrötos af de manstarkt framträngande ryssarne eller manskapet lämnade dem för hunger. Kapten Köhler, som stod sydligast vid Kärnäkoski kunde med möda rädda sig; major Kihlström, som var uppstäld nära intill Puumala sund, såg sig likaså tvungen att retirera; och posteringarna i Kerimäki och Kiides hade blifvit öfvergifna för hunger. Så stod hela landet öppet för fienden, som från skilda håll rykte mot Nyslott. Samtidigt meddelades af trovärdig person, att fienden satt ett pris på Stjernstedts hufvud och spionerade på honom för att bemäktiga sig hans person; hvarutom underrättelser om arméns fortsatta reträtt erhöllos. „I sådan belägenhet", skrifver han, „var ej annat råd för mig öfrigt än att, så godt jag kunde, igenom faseliga kärr och moras rädda mig sjelf till Österbotten". Han befann sig redan på väg dit, då han den 6 augusti i Leppävirta utfärdade en „Publication", hvilken på sätt

---

[1]) Kapten Köhlers rapporter d. 18 och 30 juni samt 24 juli 1742.

[2]) Enligt riksdagens beslut hade tvänne galerer blifvit bygda vid Nyslott för att tjäna Saimavattnen till skydd. Dessa saknade dock både kanoner och andra tillbehör och förgäfves yrkade Stjernstedt på deras iståndsättande.

och vis var ett testamente från honom till höfdingedömets invånare, hvilka han såg lämnade till pris åt fiendtliga skaror. Han vänder sig här mot kejsarinnan Elisabets ryktbara manifest af den 28 mars 1742, däri såsom bekant åt Finlands invånare lofvades egen regeringsform med privilegier och immuniteter, om de blott ville befria sig utur Sverges-välde och jurisdiktion, och mot de likartade „patent", som blifvit spridda i Finland. Han erinrar om ryssarnes ofta upprepade grymma framfart i Finland. Därefter säger han: „Låt ock vara, att Ryssland skulle fullgöra dess utlofvade stora löften, hvartill det dock hvarken äger vilja eller förmåga. Månne allt sådant ändock kunna hålla jämvigten emot själ och salighet samt ära och heders förlust, som på vanhederi och trolöshet ofelbart följer. Ingalunda mine kära bröder och landsmän; derföre tillycken både ögon och öron för sådana lockelser och flyn häldre undan i skogar och vildemarker med Eder egendom, på en liten tid, till dess ovädret öfvergår och öfvertalen Edra medbröder att göra detsamma, på det en hätsk fiende ej måtte för sig de rof, som han söker, finna och således i brist derpå draga sig tillbaka igen och lemna Eder i ro. Den Högstas förlossning är och när förhanden, derpå mågen i lita" [1]). Tanken på försvar kunde han dock icke helt och hållet lämna. Ännu hans första bref från Uleåborg af den 17 augusti innehåller ett förslag till Savolaks' och Karelens räddning [2]). En liten armé borde bildas, hufvudsakligen af Väster- och Österbottens vargeringsmanskap jämte en bataljon gammalt, öfvadt infanteri; hvilka trupper under en duglig chefs ledning skulle afvärja fienden, som icke till större antal än 7—8000 man kunde röra sig i Savolaks. Det vore framför alt af vikt att undsätta Nyslott, numera Sverges enda fasta plats i Finland. Då han skref detta, hade dock Nyslott, som enligt hans tanke bort hålla ut ända

[1]) Dagt. Kopolaniemi, Leppävirta d. 6 augusti 1742.
[2]) *Bilaga VI.*

till slutet af september, redan fallit. Sedan den ryska styrkan i tre dagars tid belägrat fästet, tvingade besättningen kommendanten, öfverstelöjtnant Gyllenecker, den 9 augusti till kapitulation. Ej mindre kände sig Stjernstedt smärtsamt berörd af att allmogen, som så många gånger under det förflutna året visat oförskräkt mod, numera allmänt sände deputerade till de ryska befälhafvarena för att begära skydd. Men om Savolaks och Karelen fallit, så kunde dock Österbotten försvaras. Hans bref af den 31 augusti innehåller en försvarsplan för detta landskap, enligt hvilken 2 kompanier af Österbottens regemente jämte dess vargering skulle utgöra hufvudstödet.[1]) Hans förslag förklingade dock ohördt under de åter begynnande politiska striderna. —

Stjernstedts behjärtade handlingssätt under kriget ådrog honom så mycket större uppmärksamhet, som de flesta andra hade visat sig svaga eller fega. Redan under krigets lopp hade det varit fråga om att gifva honom en ledande ställning i Finland, och vid riksdagen 1746—47 fick han en plats i riksrådet. Vi hafva vittnesbörd om, att han fortfarande med varmt intresse omfattade Savolaks' och Karelens tappra invånare. I bref af den 12 december 1744 bad han i fråga om skattefrihetsår för höfdingedömet om „K. M:ts ömhet för folket, hvilket, när å ena sidan detsamma ej annat förestod än mord, brand och undergång af ryska trupperna, men å andra sidan ifrån Ryssland igenom några 100:de patenter, som i Savolaks och Karelen insmygdes och utspriddes, lofvades stora förmoner och friheter, om det ville underkasta sig ryska väldet, det likväl allt sådant föraktade och grep hellre efter andra berömda nationers exempel till vapen emot dessa E. K. M:ts och fäderneslandets fiender“. När sedermera den forne bondeledaren Lars Roivas anhöll om någon belöning för sitt deltagande i allmogekriget, förordade han, att 20 dal. s. m. skulle gifvas åt denne och lika mycket

[1]) *Bilaga VII.*

åt hans förnämsta stridskamrater. Denna ringa summa skulle, sade han, „bringa nyttig och ymnig frukt vid hvarjehanda tillfällen, i det att detta enfaldiga folket ej lära tillfyllest ikring hela landet prisa en sådan E. K. M:s mildhet samt fortplanta åtankan deraf långt in på efterkommandena".

I norra Karelen lefde minnet af kriget 1741—1742 oförsvagadt genom generationer. Dess bebyggare, som hittils stått främmande för Finlands öfriga befolkning, kände sig numera broderligt närmade till densamma och stodo fortfarande i med- och motgång troget vid sina landsmäns sida. Under intryck af 1742 års händelser föreslogo de, att, i stället för att åtaga sig rotering, få upprätta den egendomliga försvarsorganisation, som under namn af de Nord-karelska frikårerna blef berömd redan 1788—1790 och ännu mera 1808. Huru dessa frikårer år 1748 grundlades och senare utbildades, har M. H. Kivinen berättat i sina förtjänstfulla anteckningar om de Nord-Karelska fri-corpsernas företag.

M. G. Schybergson.

Bilaga I.

Extract af kyrkioherden Petter Posenii till mig ankomne bref, daterad Liebelitz d. 8 aprill 1742.

För den äran Titt: mig med tvenne högt:de bref behedra täktes, takar iag aller ödmiukast, erkännandes äfvenväl för en synnerlig nåd, det Titt: mig åtvarna velat, att iag min i nåder ombetrodde iord skiöta skulle, och icke i otid begifva mig på flychten, hvilket iag ock alt härtills giordt och än framgient giöra skall, så länge Gud unnar och iag af then tyranniske fienden får vara tillstädes. Beklageligast är detta, att denne försambling är ganska vidlyfftig, ungefärl. fembtio gaml mihl i des omkretz, och förutan moder. kyrkia tvänne capell, hvilka mig ålig-

ger flitigt besökia. Som högnödig är at intala mod i mina åhörare samt trösta dem, hvilka mist sina männer, barn och anhörige förmedelst officerares förrädeliga förehållande ved Kides postering, hvarföre ock de öfrige bönder äro så förskräkt och modfälte, at de icke giärna vela sig ombetro under någon officers commando, utan heller för sig sielfva till några hundrade förledne vekas församlat at bemöta fiendens ankomst, som med en ansenlig partie varit sinnad at komma till moder kyrkian och härifrån sidan fara igenom Bräkyla capell af öfrigt qvarblefne Kides sochn med mord och brand igien i sitt land. Men Gud den högste vare evinnerl:n prisad, som denne fiendens farlige anslag sålunda till intet giordt, at, än skiönt böndernes 2:ne tropper icke ännu hunnit med hvar andra coniungera sig, oförmodel. kommit till mötes sidstl:ne lögerdagz affton på Åskolla siön i Tohmajerfvi sochn ved stranden till landzstigningen ifrån skogen, der fienden sig tillhållit, straxt kringrändt dem, och de våra lika fult af Gudz underlig försyn stält sig i fyrkant och gifvit salvor ifrån sig å alla kanter, hvarpå fienden lemnat dem en öpning, hvarigenom de sedan oskad sluppit sin väg, hvaremot fienden begifvit sig till Lutalax by ved ryska gräntzen, belägen i Ilomantz sochn, hvarest den andra trouppen af berörde våre bönder tagit sig söndags affton nattqvarter, som berättes, sedan ryska hästfolket trängt sig på dem in i gården, blifvit af de våra så manneliga bemöt, at de nödgas draga sig till bakars, hvarpå åter igen hela gården med husen blifvit af fiendens skid folket kring ränd, hvilka de äfvenledes tillbakars drifvits förmedelst den högstes hielp, men at ammunition blifvit all för våra, så hafva de icke längre kunnat giöra motstånd, utan emedlertid, som fienden stält sig vid vägen för de våra och således afskurit passet till hemkomsten, voro de tvungna att lemna sina hästar till 50 stycken; icke desto mindre hafva de likväl under samma tid fienden stält sig och spolierat de slagne, och gedt sig på sina skidor i största hast at opleta h:r fendrick Aganders medföljande manskap, som skall på ryska sidan öfver gräntzen infallit med en hoop af bönderne, i mening att få af dem krut och kuhlor, och sedan med samma hand å nyo angripa fienden och taga till bakas sina bort mista hästar.

Bilaga II.

Extract af crono fogden Gustav Adolf Andersins bref, daterat d. 12 april 1742.

Rörande den berättelsen, som Titt: under d. 9 hujus af mig fick, om bonden Sallins partie gång, så har iag thärutinnan vid min ankomst hit i sochn närmare underrättelse fådt, at Sallin nedskutit af ryssarne en myckenhet, så at theras lik eller döda kroppar jemte de unga af deras til döds skutne hästar för kallmucker till spis, sedan inelfvorne utkastade varit, blifvit ifrån tummelplatsen bortsläpade med 50 hästar på slädor, hvarefter ett annat mindre partie af ilomantska bönder 60 man och Eno bönder 70 man tillsammans 130 man, som eij hunnit till Sallins fältslag, förföljgt det tillbakars farande ryska partiet och thervid än en hoper ryssar med theras hästar nedskutit, in till des för the våre amunition blifvit all, hvilket alt min opbörds skrifvares Elfströms härhos in originali gående bref bevittnar; dock hafver Sallins partie thervid förlorat in emot 50 stycken hästar och all theras vägkåst, men ingen karl, hvarföre the nu som bäst rusta sig å nyo at gå öfver grentzen och med Guds hielp taga sine hästar tilbakars med interesse och förthenskull sender iag nu igienom natten amunition till them, så at the effter theras åstundan i morgon dagen slippa at marchera ut, herren vare theras ledsagare.

Bilaga III.

Sire.

Tant à cause des tentatives continuelles de l'ennemi pour saccager le païs de Savolax, que pour l'encouragement des habitans icy, je me suis trouvé obligé de rester chez eux jusqvès à ce tems que la saison à fait les chemins et passages inpraticables pour n'avoir plus à craindre de ses invasions avant l'eté qui lui fournira occassion de le faire peut etre, avec des bateaux par les rivieres et lacs, dont ces contrées sont entourées. Cependant cet ennemi rusé, voyant que par les armes il n'a pu venir à son but de mettre cette province fidelle hors

d'etat de fournir à la service de Votre Majesté pendant cette guerre il n'a pas été oisif de vouloir s'acquerir de l'avantage d'un autre maniere, en faisant aupres les habitans des assidues insinuations, par ses patentes pour les séduire ou confondre, dont à Votre Majesté cidevant j'ai deja treshumblement envoyé quelques unes et encore avec cette poste j'en ai fait de meme. Leur contenue m'est inconnue quoique quelques unes me sont venues decachettées, car venants des mains ennemies, je me suis imaginé de n'y trouver matiere edifiante, outre que j'ai iugé qu'il ne convient pas à un sujet d'en tirer connoissance sous l'ordonnance du roy son maitre.

Nonobstant l'envie de l'ennemi d'entrer icy, il n'a pas osé aller plus avant que de bruler ça et la quelques cabanes des plus proches à sa frontiere et chaque foï àpres l'avoir fait de se retirer en hate, mes parties ne pouvant couvrir par tout une etendue de plus de 30 lieuves. Mais la Carelie. comme contrée à l'écart à l'extremité de toute la fennonie et entierement exposé aux insultes de la barbarisme russienne à été peu à peu assez maltraitée; toutes foïs les païssans Careliens par la irrité jusques à la rage, apres que je les aï fourni des armes, se sont bien vangé par des invasions dans leur païs et comme deux officiers Bergman et Knorring sous les ordres des quels j'avois mis une partie de ces païssans pour defendre le païs, se conduirent lagement lors qu'ils furent attaqvés le 14 mars passé, iusques à se rendre prisonniers à contre coeur de leur trouppe qui se defendit, tuant une vingtaine des moscovites, mais n'ayants de chefs furent vaineus et tué à un nombre considerable ils ne veulent plus se fier à des officiers, mais se sont elû des chefs d'entre eux mêmes, dont particulierement un nommé Sallinen s'est bien distingué ayant deja troïs foïs avec ses parties penetré bien loin dans le païs de l'ennemie ou ils se sont assez dedommagés par le butin emporté de la. Preuve de sa conduite et courage se trouve dans les lettres de Carelie que j'aï trouvé de mon devoir de joindre à la lettre puplique qui aujourdhui est tres humblement expedié pour rendre temoignage devant la throne de Votre majesté de la fidelité de cette natiôn envers leurs gracieux maitre et la patrie. Outre ces trouppes des païs-

sans j'y aï envoyé 250 des vargerningz karlar sous l'ordres de deux officiers qui selon les nouvelles que je puis avoir de la contenance et force de l'ennemi font aussi de leur coté des incursions pour l'inquieter, ainsi qu'il est payé à double de ses ravages faites, horsmis de meurtres et incendies que j'ai defendues.

Mais Sire toute la résistance et les incommoditées que l'ennemi a senti de ce coté, cesseront bientôt à cause de la famine dont tout ce païs est tourmenté. Iusques à ce tems les fidelles habitans ont eux mêmes nourris leurs vargerningz karlar qui sont à la garde des frontieres; mais à present leur dernier grain étant consommé, ces gens, faute de nourriture sont necessités d'abandonner leurs postes par trouppes et de les laisser ouvertes pour l'ennemi; dans cette triste situation je ne sçai recours qu' à la grace de Votre Majesté pour obtenir de Svede de quoi soutenir cette milice du païs.

Pour le gras de l'armée russienne, tous les nouvelles portent qu'elle se tient autour de Petersburg et dans l'Ingrie aupres Kolkanpä ayant beaucoup soutfrit pendant cet hiver passé par des marches et contre-marches de même que par des travails pour rompre les glaces à la distance de 7 lieuves autour de Cronstadt et Cronsclos (!) ou leur flotte se tient.

Du retour de la Zarine à Petersburg on n'entend rien; mais que l'ennemie a fait quitter à ses sujets qui demeurent près de nos frontières leurs maisons et habitations et les à mené contre leur gré de l'autre coté de Kexholm vers la mer de Ladoga, c'est ce qu' on débite partout; au moins mes espions l'ont trouvé vraï dans quelques village russiennes de ce coté, les quelles ils ont trouvé vuides et deserts. Selon mon devoir je reste ma vie durant avec zele et soumission de

Votre Majesté

le tres humble, très obeissant
et tres fidel sujet et serviteur
Carl J. Stiernstedt.

Nyslåt et
Voinsalmi le 11
de mai 1742.

Bilaga IV.

Stormächtigste Allernådigste Konung.

Eders Kongl. Mayt. har genom nådig skrifvelse af den 26 sistledne april behagat anbefalla mig, at inkomma med min underdånige berättelse om detta mig i nåder anförtrodda länets nu varande värckeliga tillstånd; altså har iag ej underlåta bort till underdånigt följje deraf at gifva vid handen, så mycket mig sielf therom kunnigt är, emedan tiden ej vill tillåta at jemvähl här vid höra alla crono betjente i häraderne, som i ett och annat torde kunna gifva närmare underrättelser. Och för nogare oplysning skull vill iag föllja häraderne efter deras belägenhet ifrån väster till öster ock så till norr, giörandes således begynnelse på

Kymmene härad. Detta, som främst i spitsen i mitt län, har strax förledit åhr de första sommarmånaderne fått känna besväret med skiutzningar, betes lämnande samt flere olägenheter, som regementers marcher gemenligen med sig bringa, hvar vid det måst uth härda, in till des hela armeen sig samlade i kring Friedrichshamn, hvarest under des långa stånd därstädes alt, hvad namn och likhet till betesmarck samt foder hade, blef af armeen, hvarest det fanns, vidt och bredt bårt tagit. Hvad som härutaf tillhörde ståndspersoner, präster, bårgare, påst-bönder, rusthållare ock menige allmoge hade lika öde. Iag som höfdinge båd fuller till efter yttersta krafter till at i någor måtto conservera, hvad mig anförtrodt var, men utaf uthgången fant iag det omöjeligit; ty vid en stoor armee, som detta oumgängeligen behöfde, kunde nästan ej annars skee, icke heller alt trå-rätt tillgå.

Härutaf följde då en annan skada för denna trachten, i det at inbyggarena för foder brist måste afskaffa det mästa af sin boskap, hvarmedelst elljest en landt huushållning måste vidmachthållas; men olyckan för det arma folcket stadnade intet härvid, utan då änteligen armeen uti novembris månad ifrån Friedrichshamn skulle opbryta till ryska gräntzen och sådant intet kunde skee utan landets tillhjelp med skjuts, så bragte deuppå mina bevekeliga föreställningar ock upmuntringar en otro-

lig myckenhet deraf till samman, af glädie till at snart få se ryssarne blifva belönta, som de förtient, samt i förhåppning at hädan effter slippa de besvärligheter, som the thertill utstådt.

Vid så långa ock många af och till gående körslor, emellan Friedrichshamn ock ryska grentzen, med proviant och annat behof för armeen samt fourager förande till baka derifrån, uthstodo de ej allenast hunger och kiöld för sine egne personer, utan ock ansågo deras hästars utmärglande med tålamod in emot juletiden, då de måste skiutza armeen derifrån tillbaka, ej allenast till Friedrichshamn, utan ock regementerne med deras ikring Friedrichshamn liggiande siuka in till deras cantoner qvarter, som endehl åter stadnade i detta höfdingedömet, men en annan dehl måste de fortskaffa in uti Nylands lään.

Under regementernes vistande uti desse qvarter, hafva de nu måst uthgifva de ringa qvarlefvor utaf foder, som bestod i något halm ock agnar, ock den öfriga boskapen hafva de måst sällja till deras förfriskning, hästarne hoos dem, som ännu hade några i lif:t, hafva de dageligen måst lemna till proviants hemtande ifrån magazinerne ock ved hemkörande för de siuka ock desse deras gäster. Till hvilket alt ännu detta kom, at de vid stilleståndsbråttet, då regementerne skulle dragas tillsammans vid Friedrichshamn, måste skiutza dem dit, giöra allahanda körslor dageligen för dem därstädes, och änteligen skiutza dem derifrån till baka igen uti qvarteren, hvarest deras förra besvär med de inqvarterade dem igen mötte. I håpp at deras last skulle änteligen en gång blifva lättad, hafva de för mögnare i början, då fodret blef alt, ej spart sitt ringa förråd af spannemål, utan där med sökt at conservera sine hästar till åkerbrukets skötzell, men oaktadt alt detta, hafva ock de samma mästa dehlen utaf de alt för trägna ock många skiutzningar äntå gådt på låppet:

Till hvilket allt kommer, at ock allmogen sielf har sedan iuhl måst mycket låta bruka sig till isande ikring de uti skjähren infrusna örlog-skiepp, för hvilket jag ej vet, om de fått betahlning mera än för annat de gjort, jemte thet at utaf de ifrån bem:te skiepp i land satte siuka båtzmän allmogen på strand sidan skall blifvit af siukdomar anstuckne ock nog många deraf döda blifvit. Således har nu detta häradet alla plågor, och be-

ste vägen dit, men fienden, som emedlertid fått tid att tända elden på 10 bonde huus,. samt öfverraska vice länsman Schening med några stycken bonde drängar, som voro ämnade till vargiärnings karlar, tog flygten, så att kapitain Bedtke derstädes ej mera kunde giöra än släcka en dehl af de itända husen samt frälsa kreaturen undan elden, hvilka fienden ej hunnit taga med sig, förföljjandes deruppå fienden i des egit land 4 mihl in till Parikala kyrkia, hvarest han tog prästen Kajander och ryska vpbördsskrifvaren Remon fångna, den första dehls effter han beskyltes hafva vist sig mycket hätsk emot Eders Maij:ts undersåtare, som voro grannar till den soknen, dehls effter han var kyrkioherde vid denna stora Paricala sokn, såssom castell godz för nu varande czarinnan, hoos hvilken han skall stå uti mycken nåd, och således kunde tjena till uthlössning för länsman ock de bårt tagne bonde drängarne samt flere, som tid efter annan blifvit fångne.

Den andra skadan, fienden berömmer sig hafva gjort detta härad, är af lika ringa värde; ty då han vid pass 3 veckor effter detta försök, d. 26 martii, mente sig kunna lättare komma in i Safvolax genom Säminge sokn, så flydde han dock straxt tillbaka, då han förnam, at iag uti samma sokn hade en postering utaf 100:de vargiärnings karlar ståendes, hvilcka likvähl intet hunno at hindra, det icke hans flygtiga cosaker uti hastighet fingo tända elden på 16 närmast intill gräntzen belägne bonde kyffen, emedan omöjeligit är att så tätt besätta detta länet, af mehra än 80 mihls längd bestående grentzer, at icke mordbrännare såsom cosakerne kunna äntå smyga sig in på de yttersta gårdarne.

Carelen består af ett härad ock, undan tagande Pielis sockn, som på norra dehlen gräntzar till Cajana, men åt össter är förvarad af siöar och höga berg, har fasta landet af Ryssland nästan öfver alt fram för sig ock på sidorne, ock allenast ryggen eller västra dehlen betächt utaf Safvolax, ock är således att endast tillskrifva den Högstas nådiga försyn, at detta goda landet, så oförvarat af milice och betäckning som det hit intill varit, har ännu kunnat behålla qvar för en ochristelig ock mer än barbarisk fiende en enda inbyggare eller gård.

Så länge fienden ej var säker, at icke Eders Maij:ts armee torde ännu förledne höst bryta in i des land, hölt han alla sina troupper vid Viborg och Petersborg, men då årstiden, som hindrar reguliera armeer deras rörelser, betog honom ofvannembde fruchtan, så skickade han i hast uti october månad sine röfvare partier till detta vidt aflägne ock obeväpnade arma landet och ödelade straxt de två främsta, men minsta af carelska soknarne Käsalax och Pelgjerfvi, jemvähl en stor dehl utaf Kides och Tochmajerfvi.

Iag, som aldeles var okunnig om desseinen till krigs opperationerne på vår sida, såg mig i sådan beskaffenhet ingen annan utväg till försvar för denne vidt aflägne trachten utaf mitt i nåder anförtrodda höfdinge dömme, än att iag lätt uthskrifva så många vargiärnings karlar, som iag i hastighet uti Safvolax kunde åstad komma ock, sedan iag uppå mine reqvisitioner erhållit af h:r generalen grefve Lewenhaupt nödigt gevär ock ammunition samt fått opleta några officerare till deras anförare: besatte då först de förnämsta passen i Safvolax, och därnest afskickade de öfrige till Carelen, upmuntrandes derjemte genom publicationer allmogen öfver alt, at sielfva till sina huus och hems samt hustrur och barns försvar giöra, hvad de förmådde.

Detta blef ock icke fruchtlöst; ty så snart mitt nya verck effter fåå dagar fått komma litet i ordning, så tychte iag mig redan någorlunda vara i stånd at med detta folcket betala fienden med lika mynt, undantagande med mord och brand ock andre skändeliga bedriffter, hvartill iag viste Eders Kongl. Maij:t eij hafva behag.

Iag gaf altså innan november månadz slut, då armeen marcherat till ryska grentzen, order till bem:te officerare at, tillika med en hop i Carelen upbådade bönder samt 60 man utaf Nyslåtts guarnizon, dem iag utaf commendanten derstädes uppå min begiäran erhållit, gå in i fiendens land ock på alt sätt försöka lyckan, i synnerhet at opleta cosakerne, af hvilcka endehl berättades stå i Sordavala stad samt i några byar in till vår grentz.

De uthrättade ock detta genom Gudz bistånd så vähl, at vid pass 180 cosaker uti Seikelax by blefvo öfverrumplade, en

drefven utur Kärimäki sokn ock förföljd i des egit land. Man viste då intet, hvart han tagit vägen, innan iag den 9 martii erhölt kundskap, at han vänt sig till Carelen, hvaruppå iag i största skyndsamhet samlade så många vargiärningz karlar, som kunde fås ock lätt dem stöta till dem, som med capitain Bedtke voro till baka komne ifrån ryska sidan, så att de vore till sammans öfver 300:de man ock föranstalltade derjemte i lika skyndsamhet, at några 100:de opbodz-män ifrån Safvolax nedredehls härad skulle stöta till dem, ämnandes således dessa tillika med dragonerne, som genom min recrutering då voro förökte till 110 man, samt en förstärckning af 80 man utaf Nyslåtts guarnison at låta marchera effter fienden ock falla honom oförmodeligen i ryggen, men till all olycka, effter regementerne i de dagarne fått ordre att skyndesammast draga sig till hopa vid Friedrichshamn, marcherade capitain Kræmer, som just fått detta compagniet, ifrån Nyslått till at effterlefva sine undfångne ordres, hvarom iag fuller straxt med bestörtning fick underrättelse, ock fördenskull afskickade en express till h:r generalen grefve Lewenhaupt med föreställning, i hvad fara denne landz orten vore, ifall den lemnades platt utan försvar af milice, som bar namn utaf regulier, beordrandes derjemte capitain Kræmer, at ifall han intet dristade sig emot sine ordres marchera till baka, at doch åtminstone stadna vid Iockas, hvarest han sig då befann, in till des generalens contra order för honom ankommo, ock ställte honom derjemte för ögonen, hvad fara hela landet skulle råka uti genom sådan des af march, jemte ansvar derföre vid så beskaffade omständigheter inför Eders Kongl. Maij:t, men ehuru han såsom en förnufftig ock braf officerare föllgde desse mine föreställningar ock vände tillbaka, så gingo doch derigenom några dagar till spillo, at fienden obehindrat fick fullfölja sitt anslag på Kides postering. Icke des mindre, till at draga honom ifrån des grufveliga förfarande med mord och brand där i landet, lätt iag capitain Kræmer på denna sidan genom Säminge sokn bryta in i Ryssland och giöra mine at gå ända till Crono-borg, som äfvenledes är et important castell godz för nu varande czarinnan, hvilcken ort capitain Kræmer nalkades på något mera än en svensk mihl, och fienden blef således föranlåten, at hufvud stupa

skynda sig ifrån Carelen till undsättning af denna orth, men capitain Kræmer, som om allt detta genom de på alla vägar uthsände kundskapare, om fiendens ankomst på honom bekom underrättelse, sedan ändamåhlet således på vår sida var vunnet, at draga fienden utur Carelen, ock Cronoborg jemvähl dagen föruth fått förstärckning ifrån Kiexholm, så att han ej vågade med sitt purt råa och oöfvade manskap ge sig i hop med en fiende, som var många resor starckare både till regulier milice ock cosaker, vände sig om ock marcherade tillbaka igen, ock ehuruvähl fienden hant på honom andra mårgon vid Mendulax, et czarinnan äfven till hörigt castell godz, belägit ungefär half an mihl ifrån vår grentz, ock derstädes anföll hans förvacht, skiedde det doch utan någon större fördehl, än at en dragon blef något litet bleserad, men för capitain Kræmer med den förmån, at han, genom denna des förvachts vähl förhållande, fick tilräckelig tid, at ställa sig uti behörig ordning; hvaruppå fiendens dragoner, af hvilcka hvart compagnie hade särskilt färg på hästar jemte cosakerne sig äfvenledes rangerade, ock således ifrån mårgonen bittida intill qvällen seent ansågo hvarandra på in emot 1000:de steg när, emedan capitain Kræmer för förnufftige skiähls skull ej ville attaquera ock ryssarne, som hade öfvade tropper ock större styrka ej torde det giöra, då äntel:n capitain Kræmer i god ordning afmarcherade öfver vår grentz till baka, utan at fienden dervid mera gjorde, än med sine cosaker lat anfalla hans arrier garde, hvilka doch af våra skidelöpare blefvo så bemötta, at de skyndade sig till baka i sitt land igen.

Sedan den tiden har Carelen ej något lidit, undantagandes at en eller annan gård, som varit ytterst emot ryska grentzen, blifvit opbrent, ty ehuruvähl ryssarna giort försök sedermera så vähl på Ilomantz som på Tochmajerfvi soknar, så äro de doch snöpligen derifrån tillbaka viste, hvarom iag med senaste påsten i underdånighet berättat genom bifogade afskriffter utaf bref, som till mig ifrån de orterne ankommit, ock om ryssarne hålla det för glorieust at fara fram med härjande och brennande, så hafva de sin like uti 3:ne bönder af Eders Maijestets undersåtare, som opbodtzfolcket sielfva valt sig till anförare, sedan de af officerarne vid Kides postering blefvo så skammeligen bedragne,

hvarom hoosgående afskrift vittnar, hvilcka med deras partie på samma sätt framfarit på ryska sidan, uti en ganska vidlyfftig omkrets; dock med den åthskillnad, at desse det gjort ex justo dolore at igentaga, hvad dem blifvit från röfvat; men ryssarne af blod tårstighet och begiärelse till rof; des utan hade ock iag genom de uthsända partier kunnat låta op brenna den vidlyfftige trachten emellan gräntzen och Sordavala, tillika med Sordavala stad. I lijka måtto czarinnans egne castell godz Mendulax, Parikala och Cronoborg, jemte flere orter hvar mine partier varit, men jag har hållit oförsvarligit till at med sådant barbariskt förhållande befläcka Eders Maijestets vapn. Skadan, som de gjort i Carelen förledne höstas och nu sedan stilleståndz bråttet, består uti opbrennande af Kesalax och Pelgjerfvi soknar, hvarest få gårdar äro i behåld.

Af de gårdar ock byar, som höra under Kides ock Tochmajerfvi moder kyrkior, äro få igen, men deremot begge capellgiälderna af desse soknar äro alldeles oskadda.

Uti Ilomantz skall halfva soknen vara i behåld, och Pielisjerfvi samt Liebelitz, som de största soknar i hela Carelen, äro Gudi låf alldeles oskadda.

Vid den faseliga oro för fiendens stadiga anfall på desse orter, nätter och dagars arbete med anstalter deremot, armeens försörjande med fouragie skiutzer ock andre tarfver, med en så ganska stor myckenhet recruters uthtagande för 3 ruinerade regementer, ock vargiärnings karlars oprettande, och uthredande i detta fattiga landet med underhåld, ock jemvähl med opbodz folcks uthskaffande vid hvarje tillfälle, har iag satt de arma crono betienterna så mycket till att giöra, at de aldrig fått tid till att skaffa till förlåteliga underrättelser hvarcken af antahlet] om gårdarne, som blifvit opbrände, mindre af folcket, som blifvit dräpne eller till fånga tagne, helst uti Carelen, hvarest landet öfver alt är så öppet för fienden, at ingen crono betient dristar sig till at undersöka derom på 2 à 3 mihl när våra egne grentzer, många invånare jemvähl, som man ment vara förlorade, finnes nu hafva flychtadt till andre orter, dehls till Safvolax, dehls Pielesjerfvi ock Liebelits; hvilcket äfven varit orsaken, at iag uti sådan ovisshet ej velat besvära Eders Kongl.

Maij:t, innan iag framdeles i underdånighet får afgifva påliteliga berättelser om alt detta; men hvad desse fiendens krigz opperationer emot riket och des gräntzer beträffar, så lärer generalen grefve Lewenhaupt såssom chef för armeen hafva sådant i underdånighet redan straxt, då sådant skedde, vid handen gifvit. Såsom Carelen för des vida belägenhets skull ifrån armeen, ej kunnat bispringa densamma med skiutzningar, icke heller fått roo för fienden at visa sin trohet till at vara den samma behielpelig med särdeles stora höö lefverantzer emot det, hvad de andre häraderna giort; så har det ej heller synnerligen stora penninge betahlningar att venta; men deremot är derifrån uthgånget armeen till godo ganska mycket kött och smör, som dock blifvit till ganska drägeligit pris contant betalt.

Det förnemsta, som den landz ortens inbyggare kunna igen hugnas ock oprettas med, är det, at de nu till en början kunna få till lifs uppehälle låna af de ankommande 1700:de tunnor korn en anseenlig dehl och jemvähl framdeles, då giörligheten det tillåter, någon råg dertill, emedan iag tviflar, det en stoor dehl af dem lära komma denne våhr och sommar at skiöta något åkerbruk, eller sätta någon ny huushållning igen, dehls derföre at dem lära fela hästar och creatur, dehls ock för den osäkerhet, hvaruti alla de afbrände soknar äro för fiendens infall, hvarmed han dem dageligen oroa kan, emedan de hvarcken hafva särdeles pass ej eller på många ställen stora skogar, medelst hvilkas förhuggande man kunde åstadkomma en någorlunda betäckning för dem; hvaremot den dehlen, som ännu behållen är, hafver af naturen nog fördehlachtige pass, som nu äro besatte med vargiärnings karlar ifrån Safvolax och hvarest de ej finnas af sig sielfva hafva tillräckelig säkerhet, har iag stält order till at med palisaderingar, spanska ryttare eller stora träns fällande, at dem än bättre förvara. Lijkvähl, som iinvånarena af de förhärjade socknarne eij kunna utan största fara få i sommar berga sitt höö, ej häller den råg de i förledne höst uthsått, så underställer iag Eders Kongl. May:ts nådiga välbehag, sedan man först fått aftaga fiendens contenance emot Eders Maij:ts armeer till landz ock siöös samt se, hvad framgång dem den högsta beskiärandes varder, om icke då 300:de eller ett antahl af de

carelska dragoner borde förordnas at stå på de ställen, hvarest de bäst tarfvades, både uti Carelen ock Safvolax, gienom hvilckas stadiga brukande på partier cosakerne kunde hållas i tygelen, till at ej uti små fläckar, som de hijt intill giort, oförsynt löpa in i landet och brenna, hvarifrån de genom vargiärnings karlarne samt opbodz manskapet, som äro till fot, omöjeligen kunna alltid hindras på de orter, där inga skogar eller pass äro, och kunde jemvähl med desse dragoners samt vargiärnings karlarnes tillhielp bönderne giöra infall långt in i norra dehlen af Ryssland, som är vähl bebygt och skild ifrån ryska armeens undsättning, till at derifrån hemta sig både hästar och creatur i stället för dem, som ifrån dem röfvade blifvit, och således innan kårt sätta sig i god huus hållning igen.

Modet hoos inbyggarena på denne trachten skulle ock härigenom ogement växa, ock Eders Maijestets vårdnad om deras välfärd ock säkerhet skulle tå för dem lysa thess ögonskinligare, ock till at för Eders Kongl. Maijestet ingenting förtiga, så måste iag tillstå, det hela denne landz orten ej kunde vähl finna sig deruti, at vid stilleståndz bråttet icke en man af regulier milice i hela denne landz orten, som på alla sidor af fienden anfechtades, blef qvar, ändoch sådant i den hastigheten ej gierna kunde låta sig annars giöra, så framt Friedrichs hamn ock magazinerne därstädes, jemte galererne ock de infrusne skiepp ej skulle lemnas i fara; undantagandes det dragone compagniet, hvilket mest bestod af recruter, som iag vågade at nestan med tvång behålla, intill des min expre till h:r generalen grefve Lewenhaupt återkom och brachte mig des bifall dertill, ock hade hvar ock en under den bestörtning flycktat ifrån huus ock hem, så framt iag icke sielf hade blifvit qvar hoos dem samt allenast 4 mihl ifrån den grentzen, hvarest fienden gjorde de mästa försök at tränga sig in i Safvolax, på ett öppet rusthåld satt vid mine recruterings sysslor ock anstalter emot fienden, utan att röra mig; hvarmedelst detta folcket började troo faran ej vara så ganska stoor, utan repade någorlunda mod igen.

Men intill des Eders Mayestet finner rådeligit, at i nåder förordna om ofvanförmälte dragoner till denne orten, så synes oumgängeliget at de 2:ne vid Nyslått bygde galerer, som mäst

äro färdiga, undantagande med behörige nickhakor, ock mindre dylik redskap, måtte med skyndosammaste uthrustas ock visa sig uti siöarne vid grentzen af Carelen och Safvolax, dit de igenom de vid hvar annan hängande sunden ända ifrån Saimen till Puruvesi siön och jämvähl, där det skulle behöfvas, till den stora Orivesi siön, som stöter intill de längst i norr belägne soknarne Liebelits och Pielisiervi, hvarigenom både deffensions värcket i denna orten kunde komma i temmeligit anseende hoos fienden som ock besparing giöras med många starcka posteringar ock desamma i det stället med vargiärnings karlar besättas, då det infanterie, som elljest dertill skulle brukas, kunde blifva till armeens förstärckning.

Och som både ryssar ock cosaker hafva mycken skräck för alt det, som har namn af stycken, så synes nödigt, at vid Nyslått sättes ju för thes häller i beredskap någre fallconetter ock nickhakar, med handtlangare, som någorlunda förstå med dem at omgås, jemte dertill hörig ammunition, på det man sig deraf vid till fällen måtte kunna betiena, ock jemvähl slåttet, hvilcket är det enda fäste på denna sidan, ock med dylikt ej är särdeles vähl försedt, kunde vid vådeliga händelser hafva gagn; det skulle icke häller litet öka hoos rusthållarne och rothe bönderne härstädes hugnaden öfver Eders Kunglige Maijestets nåd, om de denne tiden, då de sitta i fattigdom, förmedelst de nyligen föregångne misväxt åren ock redan uthståndna myckna oron ock fara för fienden, kunde få någon liten ersättning för deras omkåstnad på vargiärnings karlarnes underhållande för den tiden de gjort värckeligh krigz tienst: detta kan ej stiga synnerligen högt, emedan flere härader därmed ej varit betungade än Iäskis, Lappvesi, endehl af Safvolax öfredehls samt hela medle- och nedredehls härader; men hvad rusthållarne särskildt angår, om de till bättre tider kunde förskonas för de påbudne penningars erläggande till det beställte nya geväret.

Hvad vid kommer de lefverantzer ock körslor med hvad mera allmogen gjort till armeens behof, hvarom Eders Kongliga Maijestet befaller mig at i underdånighet berätta, så har densamma till denne dag ingen betahlning utur krigzcommisariatet derföre erhållit, ehuru sådant förnimmes likvähl vara skjedt uti

Nyhlands län, som doch mångfaldigt lidit mindre än detta, mindre hafver någon af den för fienden flychtige allmogen det ringaste till underhåld niutit af krigz magazinerne, utan söker det arma folcket med tiggeri kring land ock städer sitt usla lifs uppehälle; undantagande vissa bönder, som blifvit bådade på 8:ta dagar till skiutz, men blifvit uppehållne tre veckor, fått understundom på sådane färder några marcker bröd eller 4 öre s:mt penningar till underhåld, på det de ej måtte bårt rymma, icke häller har iag hafft någon disposition öfver mitt egit höfdinge dömmes spannemål, som inkommit i ränteriet, så at iag därutaf effter befinnande omständigheter kunnat hielpa de älända, emedlertid som Eders Kongl. Mayestets nådige förordnande derom kunnat sökas, utan altsammans har stådt under krigzcommissariatets befallning, hvarmed det samma doch icke varit förnöigdt, utan oachtadt den genom Eders Kunglige Maijestets Höga namn stadfästade staten ock befallningen, at om samma med medlen utaf mitt räntterie aflöna, har commissariatet under min frånvaro ock mig ovitterligen utur räntteriet bårt tagit de för handen varande penninge medlen, till en summa af in emot 42,000:de d:r silf:rmt ock lämnat mig uti yttersta förlägenhet med aflöningarna, så at iag ända sedan första timmen af min ankomst hit på alt sätt varit en usell samt med sårger och begymmer nätter och dagar öfverhopad landzhöfdinge.

Beträffande uthsäde i denne vår för invånarena i höfdinge dömmet, har iag straxt vid tidningarne om de ifrån Sverige ankommande 1,700:de tunnor korn, hvarmed Eders Konglige Maijestet dem täcks benåda, gjort publicationer öfver alt, att hvar och en, som ägde något mer, än han sjelf behöfde, skulle ofördröjeligen dermed hjelpa sine fattige grannar, med försäkran att straxt ved ofvannembde korns ankomst ifrån Sverige få derföre igen sin richtiga betalning; hvilket effter crono betienternes berättelse hafft den värckan, at de förmena fåå eller inga hemman finnas, som icke någorlunda Gudi låf kommit att beså sina åkrar.

Invånarena af städerne i höfdingedömmet, såsom Villmanstrand ock Friedrichshamn, äro i ett uthfattigt ock beklageligit tillstånd, undantagande en eller annan, som hafft reda penningar på andra orter ståendes.

De villmanstrandska förlorade därstädes alt, hvad de ägde, ock många jemvähl sielfva lifvet, hvilkas hustrur och barn, som undankommit, gå ikring efter födan.

De i Friedrichshamn, serdeles handtverkare och de mindre borgare, som ej äga skieps parter eller dylik större handel, hafva, sedan armeen kom till att stå der i kring, ej kunnat idka deras näringz medell, dehls för de starcka inqvarteringar uti deras huus, hvarigenom de kommit at eij sielfva få råda om ett enda rum, dehls till at ända sedan stilleståndz bråttet, ej få kiöpa något till födan, emedan ingenting kunnat komma in ifrån landet, dehls ock der före at nästan ingen häst till vedz anskaffande eller koo till miölkning hoos dem finnes, för brist af foders skull.

Iag frammhärdar effter min skyldigste nit med diupeste vördnad

Eders Konglige Maijestets

Randasalmi d. 20 maij 1742.

allerunderdånigste och troplichtigste tienare och undersåte.

Carl J. Stiernstedt.

C. Quensell.

Bilaga V.

Stormächtigste Allernådigste Konung.

Till skylldigsta effterlefnad af Eders Kong:e Maij:ts aller nådigsta befallning, har iag genom underdånig skrifvelse af d. 20 sidst:a maii under couvert till öfversten Marcks von Würtenberg gifvit vid handen, om detta höfdinge dömmetz nu varande tillstånd, jemte den skada fienden thet samma tijd effter annan tillskyndat, iag förmodar samma vara i underdånighet af bemälte öfverste aflefvererat.

Sedermera har fienden i bland infallit uti det när intill Viborg belägne Jäskis härad ock, oachtat all vaksamhet, lijkväl under stundom fått bränna en eller annan gård därstädes, hvaremot iag genom vargiärnings manskapet låtit äfvenledes giöra partier öfver ryska gräntzen, och i bland fått därifrån aflhemta något underhåld för detta nödlidande folket; sammaledes hafva

de arma karelarena, som offtast blifvit oroade, ock på de stellen hvaraf fienden utan fara för mina partier fått smyga sig in på någon gård hoos dem, måst röna dess tyranniska medfart. Till att någorlunda hämma detta, beordrade iag d. 1 iunij fendricharne Harlin och Sillvius, som stodo på gräntzeposteringarne i Carelen och närmast där intill i Safvolax, at stöta tillsammans samt förena sig med partie gångaren för carelska bönderna, Sallinen, och gå directe på cossakernes röfvare näste Sordavala stad. Emedlertid lätt iag capitain Kræmer, som då ännu stod ved Nyslått, men nu är på marchen till armeen, med 80 dragouner till fot, effter jag ville skona deras hästar till den instundande campagnien, samt fendrichen Affleck med 40 vargiärnings karlar gå in uti Ugunemi sochn på fiendens sida samt ett partie af 30 man af Nyslåttz guarnizon på ett annat ställe, till att således döllja min rätta dessein.

Ofvannembde fendrichar jemte bonde partiet, ehuruvähl de intet i Sordavala träffade cossakerne, emedan de samme redan fått röken utaf våras ankomst och tagit flychten till Olonitz samt kastat op bryggorna effter sig, uthrättade likvähl så mycket, at de förstörde och opbrände denna skadeliga orten; hvad mera på denne expeditionen föreluppit, täckes Eders Kongl. Maij:t i nåder inhämta af hoosgående raport, som fendrichen Silvius till mig insändt.

Carelen har altså nu Gudi låf något lugn, emedan på många mihl uti hela den trachten på ryska sidan ej höres af någon fiende ock, i fall iag viste det vara Eders Kongl. Maij:ts nådiga villia, så kunde iag nu 100:de falldigt löna ryssarne för deras mord och brand, de hit intill öfvat på Eders Kongl:e Maij:ts undersåtare, samt gifva advis skrifvarena myckit ymnigare ämne at fylla deras papper med, än effter stilleståndś bråttet ryska bedriffterna härstädes voro, hvar om de gjort så stort uthrop: lijkvähl om iag hade hafft någon proviant till at kunna förse vagiär:gz manskapet ock bonde partierne med par eller 3 veckors rese kåst, eller om iag icke måst föreställa mig, at ryssarne förtärt all proviant på deras sida, så at för dessa på denn sidan eij heller var något mera at förmoda; hade iag visserligen ej underlåtit at giöra försök på par orter, om hvilka ryssarne

äro angelägna, men som både detta mig felade, ock jemvähl dageliga tijdningar inluppo, huru fienden drog sin armee till samman vid Viborg, ock jag således hade ett oväder på denna sidan at befara, iag jemvähl erhölt kundskap ifrån Friedrichshamn, at de 1,700 t:e korn, hvar med Eders Kongl. Maj:t benådat detta höfdinge dömmet, vore i de dagarne dit ankomne, så begaf iag mig till denna trachten, dehls till att skynda allmogen uth effter detta lån korn, dehls och at vara här vid handen till att effter min ringa förmågo söka skydda denna trachten emot fiendens härjande; knapt hade iag varit här 2:ne dagar och fått effter merbemälte korn afsända till Friedrichshamn öfver 200:de hästar, så erhölt iag redan kundskap, at fienden med en dehl af dess armee ankommit till Villmanstrand, därstädes giort sig flåttar utaf gambla palissader, och gådt dermed öfver till nästa hållmar, hvarest han, sedan han en eller par gårdar härjat, samkat sig en hop båtar i upsåt at med dem ödelägga Safvolax, eller åthminstone alt, hvad om kring Saima siön var. En annan dehl af denne hopen marcherade Villmanstrandz vägen opföre på 5 mihl när Friedrichshamn till Martila, ja sielfva armeen på sidan och vid pass 7 fiern dehls mihl när Anniala bron till Vallkiala sochn. Hvad sig där tilldragit, finnes uti hoos gående berättelse utaf kyrkioherden i Menduharju, skrefven till en präst man i Hirfvensalmi; och des utan har fienden illa hållit huus uti Luumäki ock Lappvesi sochnar, jemte thet at många resande råkat i dess händer, ock var det äntå lycka, fast mina afskickade bönder eij kunde komma fram effter kornet, at de eij allesamman föllo i fiendens händer, utan af flychtningarne blefvo varnade, så at de oskadde kommo till baka. Förskräckelsen häröfver blef så mycket större hoos follket här i orten, som at alla förestälte sig, at fiendens styrka måste vara ganska stoor, emedan han vågade sig så när Eders Maj:ts anseenliga armee. Så var ock Martila, hvarest han hade slagit sitt läger, ej mera än 3 mihl ifrån grentzen af denna landzorten; så at ingen annat trodde, än fienden jemvähl på detta stället, effter dess föruth många gånger giorda hotelser, skulle straxt bryta in i Safvolax, hälst som iag mästa styrckan af vargiärningz karlar dragit till de posteringar, som ej voro vår armee så när som detta hära-

Pungansalmi och Raikus passen hade vargiärnings manskapet under lieutenanten Affleck och fendrichen Silvius för hungersnöd några dagar föruth förlupit. Sammalunda stod Carelen merendehls öppet, emedan manskapet deras posteringar därstädes likaledes för hungersnöd öfvergifvit, men deremot hade fienden ock så på den sidan dragit sig tillhopa 1,100 man starck till at i samma dagar falla in på Nyslåttz sidan; således var landet öppet å alla vägar och på 4 timmars tid kunde fienden hafva mig i sina händer, hvarom effter probstens Poppii och fleras berättelse han skolat varit myckit angelägen, så at han utbudit penningar på mit hufvud och äfven hafft een spion d. 27 iulij vid samma prestagård till at effterspana, om iag där qvar vore, hvilken spion var så mycket känbarare, som at han tillförene varit dräng hoos bemälte probst; men sedermera bortrymdt till ryssarne. I sådan belägenheet, då iag såg mig ej vara i stånd at skaffa Eders Kongl:a Maj:t och rijket gagn på den sidan ock jemväl både prästerskap samt flere på det inständigaste hos mig anhöllo, i förhopning at iag, närvarande hoos Eders Kongl:a May:t och vid rijksdagen, kunde mehra uträtta till deras välfärd, än på något annat sätt, var ej annat råd för mig öfrigit än så godt iag kunde, igenom faselige kiärr och morass rädda mig sielf och de angälägna cancellie och contoirs acter, som iag jemte landz cammereraren Quensell hoos mig hade, hit till Österbotten såsom den endaste öpning, hvilken för fienden ännu för mig öfrig var, lämnandes den trogne provincen allenàst den trösten, at Eders Kongl. Maj:t aldrig vorde dem lämnande under ryska oket, hvilcket de ganska mycket befarade, utan innan kort genom den högstas bistånd förlossa däm utur deras hotande nöd. Och som posten kan hinna snarare fram än iag, så har iag eij underlåta bordt at igenom dessa rader föruth i underdåhnigheet gifva Eders Kongl:a Maj:t vid handen at Eders Kongl. Maj:ts och rijkets högsta nytta kräfver till at undsättia Safvolax och Carelen med det skyndesammaste, dehls därföre, at fienden ej måtte få fritt disponera till sin understöd öfver dessa provincier, som i åhr äro rikare på säd än eliest många åhr til förene, dehls at de bägge äro förmurar för Österbåtten, uthi hvilcken senare province, om fienden allenast med några hundrade

cossaker skulle intränga, hvar man då uti hela det öfriga Finland, som däs utan äre i högsta förskräckelse, öfver gåfvo både huus och hem, hvarigenom Eders Maij:ts armee härstädes sattes alldehles ur stånd at här i landet subsistera, dehls och därföre, at Nyslått, som är den enda fasta fot Eders Kongl. Matj:t på hela dän sidan ännu öfrig hafver, måtte hållas Eders Kongl:a Maj:t till handa, hvilcken orth, i fall den nu straxt, innan commendanten hunno få uphandla ny säd för de penningar, som h:r generalen gref Leijonhufvud honom nyligen tillsände, blefve belägrad, som tijdningarne ifrån Viborg villa bekräffta, svårligen lärer hålla sig längre än till dänna september månadz sluth; med större macht än 7 till 8,000:de man förmår fienden ej gå uti Safvolax eij heller angripa Nyslått, emedan han ej lärer drista sig försvaga sin hufvud armee på mera; derföre underställer iag i underdåhnigheet Eders Kongl. Maij:tz nådige ompröfvande, om icke Väster- och Österbottens vargiärningsmanskap med en battaillon gammalt öfvat infanterie kunde till denna expedition jemte 6 eller 8 små järn styckän, under en behiärttat och förnufftig anförare brukas, hvilken vid inträdet i Safvolax igenom Idensalmi sochn torde snart nog kunna bli förstärckt af vargiärningzmanskapet därstädes samt af de hem förrymde dragouner och knechtar, som få nytt mod, då de see deras fädernesland eij gå förlorat utan bekomma bistånd; hvarjemte den carelska allmogen i synnerheet eij skulle försumma at giöra sitt bästa med man uhr huusett emot fienden; dess utan emädan capitein Craemer med sitt compagnie, sedan fienden blef mästare af Kältis strömmen, ej kunde efter generalens ordres komma till armeen, har iag befalt honom marchera till Läppävirda sochn, dit fienden svårligen kan komma på honom och han därjämte har därstädes den förmån, at hafva ryggen fri till at i nödfall obehindrat kunna marchera till Österbotten, så at äfven han med sin truppe kan förstärka ett sådant detachement, hvilket då vore starckt nog, i det couperade landet, at med fördehl agera emot 6 à 8,000:de ryssar, åtminstone at hindra dem ifrån Nyslåtts belägring. Men om Eders Maij:t finner nödigt beordra hufvud armeen at med krafft gå på ryssarne, då behöfves allt detta föregående intett, utan lära ryssarna af sig sielfva skynda sig

utur Safvolax och hela Finland, samt detta modfälte landet få nyt lif, och man uhr huset skynda sig till bijträde. Uti de dagarna iag begaf mig utur Safvolax undfick iag ännu hoosgående patenter, hvar i bland de tvenne ifrån ryska fält-marskalken Lacij äro märckvärda, och uthvisa ryssarnes beständigt vidriga sinnelag emot Edars Maij:tz rike. Effter de samma voro skrefne af en rysk undersåte, fandt iag mig såsom en trogen undersåte af Eders Kongl:e Maij:t föranlåten, at besvara hans publicationer och anmodan på sätt som hosgående afskrifft i underdåhnigheet gifver vid handen låtandes samma svar på finska språket öfversätta med befallning å alla predikostohlar i Safvolax at kungiöra. Iag framhärdar effter min skyldigsta nit med diupaste vördnad

Eders Kongl:e Maij:tz

Uhleå d. 17 augusti 1742.

underdånigste och troplichtigste tienare och undersåte
Carl J. Stiernstedt.

Bilaga VII.

Stormächtigste Allernådigste Konung.

Sedan mitt sidsta underdåniga bref af d. 17 i denne augusti har Nyslått äfven kommit d. 9 denne månad i fiendens händer, då han därföre ej legat mehra än 3 dagar, garnizonen har tvingat commendanten till capitulation, emedan de, som säjes, föregifvit, at de, allenast 200 man till antahlet, eij kunde giöra motstånd, då armeen ej mäktade det giöra. Det synes såsom at hela detta landet nu mera kommit öfverens, at på enahanda sätt svara, då man dem till motvärn och forne tapperheeten vill opmuntra. Vargiärningz manskapet och bönderne af mitt i nåder anförtrodde höfdingedöme, som eliest hela detta förflutna året vid många tillfällen i de största farligheter varit oförskräckte, oansedt dhe ock ledo svår hungers nöd, hafva dock trodt detta tiäna till deras vigtigaste ursäkt, at nu draga sig undan mine befallningar och upmuntringar till försvar emot fienden. Ingen ting går mig mera till sinnet än at hela fiendens force, hvar med han tvungit Nyslått och nu blifvit mästare öfver Safvolax, eij

skall vara mera än 900 man infanterie, eländigt folck, uthlefvade gubbar, eller unga poikar och där til 1,000 cossaker. En benämd Cajanus, som sidstledne maii blifvit fången 5 mihl från Friedrichshamn, men nu vid Nyslått kommit at rymma ifrån ryssarne, har berättat, at mästa dehlen af fiendens hufvud armee eij skall vara bättre manskap, undantagande några regementer, hvarjemte den skall vara ganska mycket försvagad af hunger. Commendanten af Nyslått har fienden låtit convoyera til des boställe i Safvolax, och dhe gemena, sedan han tagit af dem deras gevär och blå monderingar, har han låtit gå hem till deras rotar. Een half tunna miöhl och 5 kap:r gryn har hvar röök fåt befallning at genast anskaffa. Ehuru slätt bestält det och vara må med och vid fiendens troppar, så fruchtar iag doch, at dess framsteeg och eröfringar, emot Eders Kongl. Maj:ts länder och tappra nation, lärer blifva större än man vid en campagne nånsin tillförene sport af de bästa nationer och troupper, emot deras fiender giöras, såframt oförgripeligen sagt krigsförfattningarne och operationerne eij med största skyndsamhet fördublas, eller åtminstone någon cors, som iag i underdånighet tillförene effter min troheetz plicht vid handen gifvit, ställas uti Österbotn, som kan försvara det landet och tillika tjena till förmur för Västerbotn. Ty då fienden ännu är hela 30 till 40 mihl ifrån någon ort, så berättas at allmogen redan skickar deputerade till at begiära skydd, och uti de aflägneste sochnar skall den samma eij mera vilia åtlyda Eders Maj:ts betiänter, hvarigenom fiendens styrcka mer och mer ökas, men Sverigesd äremot aldeles aftager. Till god begynnelse af en sådan cors tyckes den utväg vara, hvilket iag doch i underdånigheet hemställer Eders Kongl. Maj:ts eget högsta godt finnande, om capitain Winge med de 2 compagnier af Österbotns regimente, som stå kring Cajana, samt Österbotns vargiernings och enrollerings manskap, drages på någon beqväm ort i Österbotens höfdingedöme till sammans, och capitain Cræmer med sine vid pass 30 dragouner, som han bracht utur Safvolax, jemte 200 man cavallerie, hvilka legat för sinkdoms skull i Åbo, men nu kommit sig före igen, och skohla vara på marche at gå norr om kring till Sverige, stöta till ofvannembde infanterie, så tviflar iag at fienden på een tid lärer våga sig så långt hit opp,

i synnerheet om denne cors blifver förstärckt med et regemente eller battaillon öfvat infanterie, eller åthminstone med Västerbotns vargiernings manskap, samt försedd med några små iern canoner och får een god anförare. Iag framhärdar med trogen nit och diupaste vördnad.

Eder Kongl. Maij:ts

allerunderdånigste och troplichtigste tienare och undersåtare

Carl J. Stiernstedt.

Uhleå d. 31
augusti 1742.

C. Quensell.

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND.

VI.

FÖRHANDLINGAR

OCH

UPPSATSER.

2.

1886—1887.

HELSINGFORS

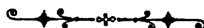
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI

1887.

INNEHÅLL:

Förhandlingar:

Uppsatser:

Förhandlingar.

Funktionärernes sammanträde den 11 februari 1886.

Sedan protokollet från funktionärernes sammanträde den 30 sistlidne januari justerats, antecknades att de afgående funktionärerne, i anseende till den brådskande arten af vissa löpande ärenden, ansett sig böra kvarstå vid sina befattningar till nästa bestyrelse-möte, som utsattes till torsdagen den 18 innev. februari.

Beslöts att af Porthans bref 50 exx. skulle lämnas till distribution i bokhandeln genom hr G. W. Edlund härstädes, till hvars bokhandel äfvenledes stiftarnes i Helsingfors exemplar skulle öfversändas att af dem själfve där uttagas. Vidare skulle nödiga åtgärder vidtagas för kringsändandet af öfriga friexemplar äfvensom af bytesexemplaren, och beslöts därjämte att friexemplar skulle tillställas ledamöterne i K. Senatens Ekonomiedepartement, Universitetets rektor äfvensom tidningarna Helsingfors Dagblad och Nya Pressen samt Finsk Tidskrift.

En skrifvelse från ombudsmannen i Viborg hr H. Backlund med tillkännagifvande, att bokhandlanden V. Hoving önskade öfvergå till kategorin af stiftande medlem, öfverlämnades till skattmästaren.

Genom ordföranden inlämnades en af skattmästaren uppgjord förteckning öfver medlemmar, som tillkommit sedan den första teckningen.

Föredrogs en skrifvelse från stationsföreståndaren Ernst Appelroth med anbud att blifva ombudsman för Sällskapet i Laihela och angränsande socknar, och beslöts med anledning däraf att bref med antagande af anbudet jämte anteckningslista skulle till herr Appelroth aflåtas.

Bestyrelsens sammanträde den 18 februari 1886.

Vid anstäldt val af funktionärer i Bestyrelsen utsågos till ordförande prof. C. G. Estlander, till viceordf. prof. A. O. Freudenthal, till arkivarie mag. E. Lagerblad, till skattmästare öfverste K. Antell och till sekreterare undertecknad, enhvar med 7 röster; dessutom hade till ordf. och viceordf. statsrådet W. Lagus, till sekreterare prof. F. Gustafsson, till arkivarie och skattmästare d:r R. Hausen erhållit enhvar 1 röst. De förra funktionärerne hade sålunda enhälligt blifvit återvalde.

Försäljningspriset för 1:sta bandet af Porthans bref bestämdes till 8 m. och netto- eller redovisningspriset till 6 m., och skulle enligt ett af hr G. W. Edlund inlämnadt förslag distributionen för landsorten utsträckas endast till hufvudorterna Åbo, Vasa, Uleåborg och Viborg, hvaremot till öfriga orter volymen på ingående rekvisition skulle försändas till samma pris, hvartill den här annonserats.

I sammanhang härmed beslöts att fortsättningen af Porthans bref skulle läggas i prässen, så snart tryckningen af borgareståndets protokoll och 1:sta häftet af Förhandlingar och Uppsatser afslutats.

På därom af d:r Renvall väkt fråga beslöts att åt funktionärerne öfverlämna att anskaffa förslag till blanketter för Sällskapets kallelsebref.

Föredrogs en så lydande skrifvelse från Nyländska studentafdelningen:

Till Svenska Literatursällskapet i Finland.

Sedan Nyländska afdelningen fattat beslutet att i en fortlöpande serie offentliggöra sina samlingar af dialektord, sagor, sägner, folksånger m. m. och äfven skridit till förverkligandet af detsamma genom utgifvandet i tryck af „Samlingar af ord uti Nyländska Allmogemålet", gäller det för afdelningen närmast att fortsätta sina publikationer med offentliggörandet af till största delen på allmogemål skrifna folksagor. Då emellertid tryckningskostnaden för en upplaga af 500 exemplar är be-

räknad till omkr. 1,800 mark och afdelningen icke har några för ändamålet disponibla medel, hyser hon det hopp att från Svenska Literatursällskapets fonder få påräkna understöd i och för tryckningskostnadens bestridande. Afdelningen tvekar så mycket mindre att vända sig till Svenska Literatursällskapet med denna anhållan, som hon vågar hoppas, att beskaffenheten och omfånget af det arbete hon senast utgifvit nogsamt gifvit vid handen, att hennes sträfvanden förtjena uppmuntran. Hos Svenska Literatursällskapet får för den skull Nyländska afdelningen anhålla om ett understöd, uppgående till halfva tryckningskostnaden, för de samlingar af Nyländska folksagor Afdelningen ärnar utgifva af trycket. Helsingfors den 12 februari 1886.

På Nyländska afdelningens vägnar och enligt dess uppdrag:

Axel Lille,
Nyl. afdelningens kurator.

Och beslöt Bestyrelsen att hänskjuta ifrågakomna ärende till funktionärernes utlåtande.

I bref till ordf. hade prof. Freudenthal, som af opasslighet var hindrad att bevista sammanträdet, å egna och docenten Vendells vägnar till publikation anmält en *ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,* som af dem utarbetats på grundvalen af materialsamlingar, gjorda under år 1854 af d:r *P. A. Säve* i Visby, år 1855 af prof. *Carl Säve* i Stockholm och af doc. *Vendell* under åtskilliga sommarresor i Estland; de förra hade stälts till professorns disposition efter prof. Säves död i det rudimentära skick, hvari de då voro. Arbetet omfattade i tryckfärdigt manuskript 557 kvartsidor och torde således kunna bilda ett särskildt band af Sällskapets skrifter.

Med bifall till arbetets utgifvande på Sällskapets bekostnad beslöt Bestyrelsen, att tryckningen däraf skulle vidtaga, så snart tryckeriet, efter afslutandet af nu under tryckning varande arbeten, erhölle mera ledighet.

Docenten H. Vendell inlämnade till publikation och uppläste en uppsats med titel: „Sydost-svenska etymologier, I“.

Till Sällskapet inlämnades genom ordf. följande handskrifter:

från en person, som ville vara okänd: afskrifter af fyra bref till kongl. maj:t under kriget 1808 från d. v. landshöf-

dingen öfver Savolax och Carelens län O. Vibelius, till hvilka originalen förvaras i svenska riksarkivet;

från häradshöfding C. F. Vendell afskrifter af sju särskilda manuskript och bref, som dels tillhört dels skrifvits af den bekante Anjalamannen, öfverste J. H. Hästesko; ägaren af originalen, hr J. A. Ramsay å Mälkylä gård i Bjerno socken, hade äfven tilsvidare stält dessa till Sällskapets förfogande; de utgjordes af: 1. Reflexioner i anledning af Armeens förhållande 1788. 2. Till Chefen o. Officers Corpsen vid Kongliga Elfsborgs Regemente. 3. Oväldigt omdömme om Svenska Armeens Förening i Augusti månad 1788. 4. Ett bref från J. H. Hästesko till hans hustru, dat. Åbo d. 28 jan. 1789. 5. Ett bref från B. J. Hastfehr till Hästesko, dat. fr. h. (Fredrikshof?) 24 aug. 1790. 6. Ett bref från Hästesko till Hastfehr, dat. 30 aug. 1790. 7. Några verser till Hästesko;

från prosten F. W. Fredriksson i Sibbo ett exemplar af Karl XI:s syn, hvilket ex. tillhört kommerserådet M. af Grubbens i Stockholm († 1809).

Dessa manuskript skulle i arkivet förvaras.

D:r Hausen uppläste en afskrift af en i svenska riksarkivet befintlig, på vers affattad supplik till kongl. maj:t, daterad d. 29 januari 1752, af kyrkoherden i Sund Karl Gustaf Hallman, och beslöts att densamma skulle vid tillfälle publiceras.

Statsrådet Lagus öfverlämnade till Sällskapet ett ex. af Lidners ode till finska soldaten, trykt i Åbo 1788.

D:r Hausen anmälde, att det material, som af honom begagnats för den utlofvade uppsatsen om finländare, som under medeltiden studerat vid universiteten i Rostock och Greifswald, nyligen publicerats af prof. L. Daae i Kristiania, och såge sig doktorn med anledning däraf nödsakad att tilsvidare och till dess han blifvit i tillfälle att taga kännedom om hr Daaes arbete, inställa offentliggörandet af nämda uppsats.

Tillika hemstälde d:r Hausen, huruvida ej Sällskapet ville till statsarkivet öfverlämna ett ex. af sina publikationer, hvilket af Bestyrelsen biföll.

Funktionärernes sammanträde den 8 mars 1886.

Anmäldes af skattmästaren att af hittils på löpande räkning placerade medel 10,000 m., såsom icke omedelbart för Sällskapets ändamål behöfliga, kunde sättas på deposition i Föreningsbanken.

Till ordf. hade af prof. K. G. Leinberg i Jyväskylä insändts en längre uppsats med titel „Finlands territoriala församlingars ålder, utveckling och utgrening intill 1885 års utgång", hvarjämte prof. Leinberg i bref till ordf. anhållit om ett antal öfvertryck och rättighet att framdeles få utgifva arbetet på finska språket äfvensom att detsamma måtte publiceras till instundande. sommar och korrekturafdrag honom tillställas; med anledning häraf beslöts att hos Bestyrelsen förorda bifall till prof. Leinbergs i förenämda afseende uttalade önskningar, dock med vilkor, att öfvertrycket icke finge i bokhandeln utgifvas, förrän hufvudtrycket där blifvit tillgängligt, och tiden för publicerandet, ifall sådant befunnes nödigt, lämpades efter andra redan förut till utgifvande anmälda arbeten.

Honorariet för den vid senaste bestyrelse-möte till tryckning antagna ordboken öfver de estländsk-svenska dialekterna bestämdes till 60 mark för trykt ark och upplagans storlek till 500 exx.

Rörande Nyländska afdelningens anhållan om ett understöd, uppgående till halfva tryckningskostnaden för de samlingar af nyländska folksagor, afdelningen ämnade utgifva af trycket, beslöto funktionärerne, sedan prof. Freudenthal vitsordat arbetet såsom varande af värde för lingvistiken och äfven af betydelse för sagoliteraturen samt uttalat, att detsamma, såvidt professorn kunnat finna, vore utfördt med ordentlighet och noggrannhet, att såsom sitt utlåtande afgifva att, då Universitetet bekostat ett tidigare af Nyländska afdelningen publiceradt häfte, innehållande samlingar af ord ur nyländska allmogemålet, och man hade sig bekant att äfven nu bidrag därifrån vore att påräkna, Sällskapet borde afvakta Universitetets beslut, hvarefter, i fall af behof,

ett understöd af högst 900 mark skulle ur Sällskapets medel för ifrågavarande ändamål ställas till Nyländska afdelningens förfogande.

Bestyrelsens sammanträde den 18 mars 1886.

Funktionärernes hemställan om bifall till publicerande af prof. Leinbergs afhandling „Finlands territoriala församlingars ålder" etc. på sätt författaren föreslagit godkändes af Bestyrelsen.

Med föranledande af Nyländska afdelningens anhållan om ett bidrag, uppgående till halfva tryckningskostnaden för en samling nyländska folksagor, som afdelningen ärnade utgifva af trycket, ville Bestyrelsen i allmänhet såsom princip fastställa, att i dylika fall, eller för tryckning af godkända arbeten, hvilka stode i närmaste sammanhang med Sällskapets egna syften, bidrag kunde åt enskilda beviljas, dock under förutsättning att bidraget i det trykta arbetet omnämdes; och beslöt Bestyrelsen förty, med godkännande af funktionärernes förslag, att ett understöd af högst 900 m. skulle för ifrågavarande ändamål ställas till Nyländska afdelningens förfogande.

Ordf. uppläste en skrifvelse från Historiska Samfundet med bifall till förslaget om utbyte af skrifter, och åtföljdes skrifvelsen af ett ex. af samtliga af Samfundet hittils utgifna arbeten. I sammanhang härmed tillkännagaf ordf., att Vetenskaps-societeten vid sitt senaste sammanträde bifallit till enahanda utbyte.

Ordf. anmälde, att till begagnande inlämnats af stud. K. G. A. Spåre följande å Valkila egendom i Birkkala socken förvarade äldre handskrifter: 1. Dagbok förd af Henrik Kristerson Spåra till Falkenberg, omfattande tiden från början af 1680-talet till 1723 och utgörande 75 blad i liten 8:o, hvaraf dock bladen 48—57 (åren 1711—1718) saknades. 2. Inom samma permar med föregående: Minnesteckningar af Henrik Kristerson Spåras yngre son Henrik Johan samt ett därtill fogadt dokument, innehållande en 1754 affattad öfverenskommelse mellan rådmannen Kristian Trapp och H. J. Spåra angående den senares hustrus arf efter sin fader, borgmästaren Karl Merthen. 3. 20

st. bref från öfverste Fahlander till den föregåendes yngre son Karl Gustaf Spåre, hvilken såsom kapten och chef för Sotkamo kompani af Kajana bataljon deltog i 1808—9 års krig.

Af innehållet i dessa handskrifter, hvilka öfverlämnades åt doktor Hausen, som åtog sig att ombesörja deras afskrifvande för Sällskapets räkning, lämnade ordf. en kort redogörelse, hvarur bland annat framgick, att Henrik Kristerson Spåra, född 1664, börjat som page hos friherrinnan Barbro Flemming och därefter ingått vid Björneborgs regemente, med hvilket han gjorde Karl XII:s kampanjer i Liffland, Polen och Ryssland. Han hade avancerat till kapten, när han i slaget vid Pultava råkade i rysk fångenskap. Förd öfver Moskva, där han var med i tzar Peters triumftåg, till Kasan och därifrån in i Sibirien, så långt som till Tjumen, förblef han på denna ort till år 1722, då han började hemfärden. Han bodde sedan på Torttila i Kumo samt på Kauko i Vesilaks, hvarest han dog 1747. Dagboken fortgår dag för dag under alla dessa skiftande öden, och äfven dess yttre skick visar, att dessa måste varit hårda nog. På de sista sidorna omnämnes riksdagen 1723, hvilken af Spåra bevistades. Hans yngre son Henrik Johan, född 1694, följde sin far såsom 13-årig volontär från 1707 i Polen och vidare inåt Ryssland. Aftonen före slaget vid Pultava skickade fadern bort sin son till den svenska trossen, men då äfven denna efter slaget blef tagen, råkade sonen i fångenskap, hvarefter han gick andra och ännu äfventyrligare öden än faderns till mötes. Dagboksfragmentet börjar med hågkomster af hans vistelse i Lubna i Ukrain och huru han därifrån lyckades fly genom Polen till Schlesien, huru han uppehöll sig $6^1/_2$ år i Breslau, sökte sig hem öfver Mecklenburg och kom till Stockholm 1717. Han blef nu sergeant i finska dragonregementet, deltog i affärerna mot ryssarne i Upland, tjänade efter kriget någon tid i konungens drabantkår och hemkom till familjen å Torttila, hvarmed hans korta memoarer sluta. Henrik Johans yngre son Karl Gustaf föddes 1760, blef 1788 löjtnant vid Kajana bataljon, 1789 kapten och chef för Sotkamo kompani.

Med ofvannämda handskrifter följde ett bref från M. Cho-

ræus till prosten Bohm i Birkkala, dateradt Tervik den 31 jan. 1881 (förut på annat håll publiceradt).

Vidare inlämnades till Sällskapet 1) af ordf. ett handskrifvet häfte med titel „Frågor och Svar uti Salighetsläran för Herr Baron Otto Berndt De Geer af Michael Choræus år 1801"; 2) genom prof. Schybergson från amanuensen Th. Westrin i Stockholm afskrift af ett aktstycke rörande de lån Finlands förnämsta adelsmän och några andra personer försträkt konung Johan III; 3) af statsrådet W. Lagus ett frimurarebref; 4) genom kyrkoherden C. E. Aspelund i Mäntsälä från kontrollören J. A. Åkerman „En liten Tröstbok" trykt i Rostock 1564; 5) från kyrkoherden Aspelund verser vid promotionen den 30 juli 1751 (Välment Fägne Dicht till Ädle och Höglärde Herrar Philosophiæ Candidater af Österbottniska Nation) samt Geschichte der Stadt Narva, tr. i Dorpat 1858.

Af docenten H. Vendell inlämnades till publikation „Sydost-svenska etymologier, II."

Med anledning däraf, att den 5 nästkommande april 100:de årsdagen af Svenska Akademiens stiftelse inföll, beslöts på förslag af ordf., att till Akademien aflåta en adress, och åtog sig statsrådet Lagus att i samråd med ordföranden och sekreteraren uppsätta densamma, hvarefter den vid ett extra-möte, som borde sammankallas så snart som möjligt, skulle till Bestyrelsens godkännande framläggas.

Bestyrelsens extra-sammanträde den 24 mars 1886.

Godkändes ett så lydande förslag till adress till Svenska Akademien:

Till Svenska Akademien.

Då Svenska Akademien begår minnesdagen af sin hundraåriga tillvara, skall detta tillfälle hos alla vänner af Akademiens syften frammana de uppriktigaste känslor af deltagande och vördnadsfullt erkännande.

Jämväl från Finlands bygder söka sig dessa känslor, burna af flydda tiders hågkomster, ett uttryck, blygsamt tolkadt genom det förlidet år till minne af Johan Ludvig Runeberg stiftade Svenska Literatursällskapet i Finland, hvars uppgifter delvis följa riktningen af Akademiens bestämmelse och höga föredömen.

Att endast flyktigt erinra om det förgångna: samme snillrike konung, som gaf Svenska Akademien dess upphof, sökte ju tillika enligt häfdernas vittnesbörd mer än någon regent före honom att för vitterhetens och själsodlingens, icke mindre än för statens högsta värf uppamma och vinna förmågor äfven från denna sidan mellanhafvet. Frukterna af hans väckelserika hägn visade sig nästan omedelbart, liksom ännu intill senaste åldrar, i det många finska idkare af den glada konsten funnits värdiga, och det icke minst genom utslag af hans vittra areopag, att intaga platser bland moderlandets ypperste.

Dock icke endast åt Finlands skalder, icke endast åt en Creutz, en Franzén, en Runeberg eller, näst dem, åt en Frese, en Edelcrantz, en Choræus och andra yngre till våra dagar, har Tredje Gustafs ädla stiftelse skänkt hedersbevisningar och uppmuntran i olika former, — också själfva det sekelgamla sambandet mellan Sverges och Finlands historia och kulturutveckling har hon genom en särskild aktningsgärd, egnad minnet af Porthan, den finska häfdaforskningens banérförare, hugfäst och ärat. Så har detta fräjdade samfund i sina tideböcker, där det invigt det svenska snillet och den svenska äran åt odödligheten, jämväl med kärleksfull hand upptecknat och bevarat de oförgängliga intygen om tvänne numera åtskilda folks gemensamma dyrkan af lifvets evighetsmakter, det sköna och det sanna.

Med djupaste tacksamhet hembära vi därför Svenska Akademien vår vördsammaste lyckönskan till en ärorik hundraårig värksamhet och till ett nytt sekel af fortsatt högsint idrott.

Helsingfors den 24 mars 1886.

Svenska Literatursällskapets i Finland Bestyrelse:

Adressen skulle prydligt renskrifvas och försedd med underskrifter ofördröjligen afsändas till prof. M. G. Schybergson i

Stockholm för att genom honom på lämpligaste sätt efter sig företeende omständigheter framlämnas.

Från prof. K. G. Leinberg hade till ordf. ingått en anhållan, att hans afhandling om Finlands territoriala församlingar finge tryckas i Jyväskylä under författarens egen tillsyn. Med afseende fästadt å det ganska invecklade trycket, hvarå ett profblad insändts jämte kostnadsförslag, beslöt Bestyrelsen att bifalla denna anhållan, dock med vilkor, att titelbladet skulle tryckas härstädes. Vidare ansågs lämpligast att afhandlingen skulle bilda ett fristående häfte för sig, då den, enligt hvad förf. meddelat, komme att omfatta 8 tryckark. Honorariet bestämdes till 60 mark per trykt ark. Underrättelse om de sålunda vidtagna besluten skulle genom sekreteraren meddelas prof. Leinberg.

Anmäldes af arkivarien att första häftet af Förhandlingar och Uppsatser vore färdigt att i bokhandeln distribueras, och bestämdes priset till 3 m. för exemplar.

Funktionärernes sammanträde den 6 april 1886.

Efter inhämtadt yttrande af hr G. W. Edlund beslöts att priset för 1:sta h. af Förhandlingar och Uppsatser borde nedsättas till 2 m. 50 p.

Upplagan af prof. Leinbergs afhandling om Finlands territoriala församlingar bestämdes till 500, högst 600 exx., enligt förf:s bepröfvande. Öfvertryck för egen räkning skulle förf. själf bekosta.

Af ordf. framlades förslag till kallelsebref för Sällskapets medlemmar, och beslöts att å tryckeriet prof häraf skulle uppsättas för att vid snart instundande sammanträde meddelas Bestyrelsen.

Beslöts att till Bestyrelsens afgörande hemställa följande förslag för utdelningen af Sällskapets pris:

För att uppmuntra till författareverksamhet på svenska språket inom de till Sällskapets uppgift hörande områden af lite-

raturen, utgifver Sällskapet vid årsmötet 1889 en prisbelöning af 2,000 mark åt inhemsk författare, som under de tre åren 1886—1888 publicerat ett eller flere forskningsarbeten af framstående förtjänst rörande Finlands historia och literatur, hvarefter vid årsmötet 1890 en lika stor prisbelöning under enahanda förutsättningar tilldelas en författare af forskningsarbeten rörande svenska språket, offentliggjorda under de fyra åren 1886—1889, samt vid årsmötet 1891 samma prisbelöning under samma förutsättningar åt en författare af skönliterära arbeten, tillkomna under de fem åren 1886—1890. Därefter fortgår prisbelöningen i nu angifna ordningsföljd för arbeten, som tillkommit under de tre åren näst före det, då prisbelöningen sker. För att granska och bedöma de arbeten, som kunna ifrågakomma, tillsätter Bestyrelsen, på hvilken det slutliga afgörandet ankommer, för hvarje gång ett granskningsutskott, och upptagas arbetena till granskning utan att vara af författarne anmälda.

Angående honorarier för af Sällskapet publicerade uppsatser beslöts att hos Bestyrelsen föreslå, att resp. författare finge hos ordf. eller sekreteraren tillkännagifva sina anspråk, hvilka därefter skulle af funktionärerne pröfvas.

Bestyrelsens sammanträde den 15 april 1886.

Föredrogs funktionärernes förslag rörande sättet för utdelningen af Sällskapets pris, och sedan därvid fråga väkts att fullständigt utarbetade och till tryck färdigt förberedda manuskript skulle få inlämnas och vid prisutdelningen ifrågakomma, dock med vilkor, att det inlämnade arbetet omedelbart skulle till tryck befordras, äfvensom prof. Gustafsson yrkat, att för skönliterära arbeten priset borde kunna delas i tvänne, hvilken delning doktor Renvall ville hafva utsträkt äfven till öfriga områden, blef efter anstäld omröstning funktionärernes förslag af Bestyrelsen godkändt.

Ordföranden anmälde, att genom senatskanslisten E. W. v. Christierson insändts såsom gåfva från fröken Elisabet Lovisa Katarina Charlotta Conradi, som nyligen aflidit å Gerknäs

gård, ett konvolut med påteckning af den aflidna att efter hennes död öfverlämnas till Sällskapet. Vid öppnandet befans konvolutet innehålla bref från Adlercreutz, Sandels, Klingspor m. fl. jämte andra handlingar, till ett antal af 25 och alla hänförande sig till tiden för 1808—9 års krig; skulle tilsvidare förvaras i arkivet.

Ordföranden anmälde vidare, att af ägaren till Valkila gård i Birkkala, herr Alfons Spåre till Sällskapets begagnande öfverlåtits åtskilliga äldre handskrifter, nämligen en samling flygskrifter i afskrift från åren 1738—39, 23 st. bref från enskilda personer, såsom N. v. Rosenstein, O. Vibelius m. fl., under tiden för 1808—9 års krig, samt tvänne handlingar från åren 1706 och 1707; den förstnämda samlingen öfverlämnades till granskning åt d:r Hausen, som till nästföljande möte lofvade att däröfver afgifva utlåtande; de öfriga pappren skulle för Sällskapets räkning afskrifvas.

En af docenten H. Vendell inlämnad uppsats „Bidrag till svensk folketymologi" antogs till publikation.

Från Kejs. Finska Hushållningssällskapet hade insändts dess Handlingar för 1884, trykta i Åbo 1886.

Då de vid sammanträdet framlagda profven på trykta blanketter till kallelsebref icke ansågos tillfredsställande, beslöts att blanketterna till kallelsebrefven skulle litografieras och ett förslag därtill vid nästföljande sammanträde genom sekreterarens försorg till Bestyrelsens granskning företes.

D:r Hausen förevisade en statsarkivet tillhörig volym, innehållande memorialprotokoll. affattade af prästeståndets sekreterare vid Borgå landtdag. Då dessa protokoll i sin närvarande form icke vore lämpliga att offentliggöras, åtog sig d:r Hausen att till Bestyrelsen afgifva utlåtande om deras förberedande till utgifning af trycket, ifall denna ansåges böra ifrågakomma.

Vidare meddelade d:r Hausen det hufvudsakliga innehållet af ett från Tottska samlingarna i svenska riksarkivet afskrifvet inventarium från Liuksala gård, dateradt den 9 maj 1633. Då detsamma innehåller åtskilligt af intresse, ansågs dess publicerande önskvärdt.

Bestyrelsens sammanträde den 13 maj 1886.

D:r Hausen inlämnade för Sällskapets räkning gjorda afskrifter af de bref och handlingar, som vid nästföregående möte af hr A. Spåre till Sällskapets begagnande öfverlåtits; rörande den åtföljande samlingen af flygskrifter afgaf doktorn det utlåtande, att då densamma, med undantag af ett däri ingående bref, icke berörde finska förhållanden och de skrifter den omfattade antagligen i original eller afskrift funnes att tillgå i kongl. biblioteket i Stockholm, dess afskrifvande icke borde ifrågakomma. Dock beslöts att hos ägaren anhålla, att samlingen tilsvidare finge stanna i Sällskapets förvar.

Från Svenska Akademien hade följande svar ingått på Sällskapets lyckönskningsadress:

Till Svenska Literatursällskapet i Finland.

Svenska Akademien, som aldrig kan förgäta de förbindelser, i hvilka Sveriges vitterhet står till det land, der sångaren af Atis och Camilla fostrades och hvarifrån Franzén, som i nära tio år varit Akademiens sekreterare och under en åt religionen och sången helgad lefnad spridt begges blidaste välsignelser öfver Sverige, hit öfverflyttade, har vid sin sekelfest af Svenska Literatursällskapet i Finland fått mottaga en helsning, för hvilken Akademien nu betygar detta samfund sin djupa tacksamhet. Invigdt åt minnet af den store skald, om hvilken friherre von Beskow yttrade, att, om än det var Svenska Akademien förmenadt att tillegna sig honom, han dock var hennes osynliga ledamot, vårdar det Svenska Literatursällskapet i Finland svensk odling och upprätthåller dermed den andliga förbindelsen mellan tvenne folk. hvilkas banor skilts, men hvilkas på samfälda minnen från fredens och stridens idrotter grundade tillgifvenhet aldrig kan dö. För denna vård af en gemensam bildnings arf hembär Akademien det Svenska Literatursällskapet sitt lifliga erkännande, på samma gång hon tackar för den hågkomst, som vid den nyligen firade högtiden kommit henne till del. Stockholm den 15 April 1886.

A. N. Sundberg,
Svenska Akademiens Direktör.

C. D. af Wirsén,
Svenska Akademiens Sekreterare.

Föredrogs en så lydande skrifvelse från Helsingfors landsmålsförening:

Till Svenska Literatursällskapet i Finland.

För att med lämplig instruktion tillhandagå de personer, hvilka utan att äga egentliga språkstudier skulle önska genom dialektuppteckningar bidraga till kännedomen om de svenska munarterna i Finland, har för några år sedan författats en uppsats, benämd „Helsingfors Landsmålsförenings anvisning till svenska dialektuppteckningar", af hvilka hittils handskrifna exemplar utdelats. En särskild anledning skulle emellertid nu göra det önskvärdt att kunna sprida ett större antal häraf, hvarför Landsmålsföreningen gärna såge, att uppsatsen blefve af trycket utgifven. Men som föreningen saknar äfven den obetydliga penningetillgång, som för detta ändamål vore erforderlig, vänder hon sig härmed till Svenska Literatursällskapet med en förfrågan, huruvida icke Sällskapet, för hvilket ju främjandet af den svenska språkforskningen i Finland är ett af hufvudändamålen, ville öfvertaga tryckningen. I sådant fall förordar Landsmålsföreningen, att denna må värkställas redan under innevarande månad samt får meddela, att uppsatsen i handskrift utgör ej fullt fyra sidor in folio. Helsingfors den 4 maj 1886.

Enligt uppdrag:
H. Vendell,
föreningens sekreterare.

Med bifall till den i skrifvelsen gjorda anhållan beslöt Bestyrelsen att ifrågavarande „anvisning" skulle ingå i näst utkommande häfte af Förhandlingar och Uppsatser.

Ordf. anmälde, att då genom hr E. W. v. Christierson, genom hvars förmedling den Conradiska brefsamlingen nyligen till Sällskapet öfverlämnats, en anhållan framförts från kaptenen Björlin i Stockholm att få taga kännedom om en del af de i nämda samling ingående bref, sådant af ordf. beviljats; och hade Bestyrelsen därvid intet att anmärka.

Föredrogs en svarsskrifvelse från Svenska Literatursällskapet i Upsala med bifall till det af Sällskapet föreslagna utbytet af skrifter, och åtföljdes skrifvelsen af nämda Sällskaps

tidskrift „Samlaren“ 6:te årg. 1 h. samt 4 häften af „1500 och 1600-talens Svenska Visböcker“.

Till Sällskapet hade från docenten H. Vendell inkommit följande skrifvelse:

Till Svenska Literatursällskapet i Finland.

Redan på våren 1874 genomgick undertecknad å härvarande Universitets Bibliotek samtliga handlingar, som tillhört och upprättats af *Småländska* och *Svio-* eller *Väst-gotiska* studentnationerna vid Åbo Akademi. Dessa handlingar utgöras af: *matrikel* (för båda nationerna), sträckande sig från 1640 till 1827, *Album nationis* (för nat Sm.), *protokoll* (för nat. Smolandica äfvensom för de år 1797 sammanslagna „nationerna“) samt *Leges nationis Smolandicæ.* Efter att hafva gjort afskrifter efter matriklarne och „leges“ samt utdrag ur protokollen — „album“ är ytterst bristfälligt och innehåller hufvudsakligen terminsuppgifter — inlämnade jag en kort resumé däraf till ett häfte af *Nyländskt Album.* Sedan dess har jag begagnat mig af tillfälle att kollationera anteckningarna med originala materialsamlingarna.

Som nämda uppgifter icke torde sakna ett visst historiskt-biografiskt intresse, tager sig undertecknad härmedels friheten förfråga sig hos Sällskapet

huruvida det anser med sitt ändamål förenligt och, i fall detta besvaras jakande, huruvida önskvärdt synes att offentliggöra dessa (vare sig i „publikationerna“ eller annorlunda). Och skulle det i så fall tyckas mig lämpligast att publicera dem (i samma häfte) i följande ordning: 1) *leges;* 2) utdrag ur *protokollsboken;* 3) förteckning öfver *inspektorer* och *kuratorer;* 4) alfabetiskt ordnad förteckning öfver *de studerande* (till antalet c:a 1200), icke fördelade skildt efter nationer, men dock upptagande hänhörigheten medels ett vidfogadt *Sm.* och *V.-G.*, hvilka hänvisningar icke behöfde utsättas för tidsrummet efter år 1797.

Uppgifter öfver de studerandes senare lefnadsöden lämnas i matriklarne högst sparsamt; dock skulle undertecknad gärna, så vidt görligt är, ur här tillgängliga källor samla sådana och i namnförteckningen dem införa, hälst dock blott vidkommande mera framstående personligheter. Ett uttalande särskildt härom af Sällskapets Bestyrelse motses, likasom äfven andra påminnelser med tacksamhet till efterrättelse emottagas.

Slutligen får jag tillägga blott att, därest *Svenska Literatursällskapet i Finland* anser att dessa ringa bidrag till gångna

tiders historia vore värda offentliggörande, undertecknad under den nu instundande sommaren ärnat utarbeta afhandlingen.

Helsingfors den 13 maj 1886.

H. A. Vendell,
docent.

Med anledning häraf meddelade statsrådet Lagus, att han sedan en längre tid tillbaka varit sysselsatt med återställandet i kronologisk ordning af universitetets i Åbo genom branden 1827 förstörda matrikel, hvilket kunnat ske med ledning af en vid tiden för branden utlånad och sålunda räddad alfabetisk index, innehållande hänvisningar till matrikelns paginatal, samt af några äfvenledes bevarade nationsmatriklar. Detta arbete vore numera, förutom den komplettering, som stode att vinna från trykta källor, afslutadt, och hade statsrådet vid detta tillfälle haft för afsigt att hembjuda detsamma åt Sällskapet till offentliggörande. Ehuru det delvis sammanfölle med docenten Vendells föreslagna arbete, kunde visserligen detta senare, såsom omfattande endast en mindre del, särskildt för sig offentliggöras; dock ansåge statsrådet ett samarbete mera önskvärdt.

Bestyrelsen beslöt att med tacksamhet mottaga det af statsrådet Lagus gjorda anbudet, och ansågs arbetets tryckning lämpligen kunna vidtaga efter afslutandet af den nu under tryckning varande 2:dra delen af Porthans bref till Calonius. Beträffande docenten Vendells arbete beslöts att åt Vendell öfverlämna att rörande de delar, där de båda ifrågakomna arbetena berörde hvarandra, meddela sig med statsrådet Lagus samt att, efter samråd med funktionärerne, till publikation genom Sällskapet för egen del på lämpligt sätt bearbeta det öfriga materialet. I sammanhang härmed hänvisade statsrådet Lagus på tillgängligt, till bearbetning lämpligt material rörande finnar, som studerat i Upsala.

Jämte anmälan, att 2:dra delen af Porthans bref till Calonius sannolikt blefve färdig under senare delen af instundande juni månad, förfrågade sig statsrådet Lagus, huruvida Bestyrelsen godkände hans plan att låta registret till denna del äfven omfatta den förra delen, hvarigenom visserligen det till förra delen bifogade registret blefve obehöfligt, men dock läsarnes be-

kvämlighet i ej ringa grad tillgodosåges, och kunde detta så mycket lättare gå för sig, som båda delarne trykts med fortlöpande paginering. Denna plan blef af Bestyrelsen godkänd.

Angående den tillärnade redogörelsen för finländare, som under medeltiden studerat vid universiteten i Rostock och Greifswald, hvarom förut meddelande gjorts, tillkännagaf d:r Hausen, att han numera haft tillfälle att taga kännedom om prof. Daaes, samma ämne berörande arbete, hvaraf en del utkommit, samt ansåg, att sedan detta arbete afslutats, utdrag därur borde göras i de afseenden detsamma berörde våra landsmän.

Ett framlagdt förslag till litografierade kallelsebref godkändes i det väsentligaste, och öfverlämnades ordnandet af några mindre detaljer åt funktionärerne, hvilka därjämte ägde vidtaga åtgärd om utförandet.

Såsom gåfva från kyrkoherden K. E. Aspelund i Mäntsälä anmäldes Stockholms Posttidningar för 1757 senare hälften (fr. d. 19 aug.) och Der esthländischen Ritter- und Landrechte 1:stes Buch (Reval 1852).

D:r Hausen hemstälde till Bestyrelsen följande förslag:

Då mångenstädes i vårt land, såväl uti hem i städerna som ock särskildt å äldre herregods, förvaras gamla familjeporträtt, hvilka alla i biografiskt hänseende, många ock ur historisk och konstnärlig synpunkt äro af intresse, får jag hos Bestyrelsen föreslå, att en uppmaning måtte utfärdas till ägare af sådana att till Sällskapet insända förteckning öfver dem med uppgift tillika, där sådan kan åstadkommas, om de konstnärer, af hvilka de äro utförda; och borde härvid afses icke blott porträtt, utförda med pensel (i olja, akvarell, gouache m. m.), utan äfven sådana, som tillkommit med ritstift eller grafstickel, miniatyrporträtt icke att förglömma.

Förslaget godkändes, och öfverlämnades saken åt funktionärerne i afseende å närmare behandling och vidtagande af nödig åtgärd för dess utförande.

Funktionärernes sammanträde den 27 maj 1886.

På grund af det vid nästföregående bestyrelse-möte åt funktionärerne gifna uppdraget beslöts att tvänne gånger under innevarande år i tidningarna skulle införas en annons af följande lydelse:

„Då mångenstädes i vårt land, såväl uti hem i städerna som ock särskildt å äldre herregods förvaras gamla familjeporträtt, hvilka alla i biografiskt hänseende, många ock ur historisk och konstnärlig synpunkt kunna vara af intresse, anhålles härmed att ägare af sådana ville till Sällskapet insända förteckning öfver dem med uppgift tillika, där sådan kan åstadkommas, om de personer, af hvilka de äro utförda; och böra härvid afses icke blott porträtt utförda med pensel (i olja, akvarell, gouache m. m.), utan äfven handteckningar och gravyrer, miniatyrporträtt icke att förglömma.“

Framlades ett i några mindre detaljer ändradt förslag till litografierade kallelsebref, som godkändes, och beslöts att detsamma skulle utföras med två olika texter till ett sammanlagdt antal af 3,000 exx. Enligt af herr Gösta Sundman meddeladt kostnadsförslag komme priset att belöpa sig till omkring 150 mark per tusen.

Funktionärernes sammanträde den 22 september 1886.

Föredrogos tvänne skrifvelser, den ena från ombudsmannen i Nykarleby direktor F. W. Sundwall, den andra från ombudsmannen i Ekenäs d:r A. L. Sundholm, af innehåll att hvardera i följd af afflyttning från sina respp. orter afsäga sig ombudsmannaskapet. Med anledning häraf beslöts att till ombudsmän kalla för Ekenäs direktorn F. W. Sundvall och för Nykarleby provincialläkaren d:r K. F. Forsius.

Då af Sällskapets skrifter n:o III, innehållande prof. K. G. Leinbergs afhandling om Finlands territoriala församlingar,

redan under sommaren blifvit färdigtrykt, beslöts att skrida till häftets distribution till stiftarne och i bokhandeln, och bestämdes bokhandelspriset till 3 mark.

Bestyrelsens sammanträde den 7 oktober 1886.

Sedan med. doktorn G. Avellan i följd af bortflyttning från orten afgått från ombudsmannaplatsen i Kuopio, beslöts att till ombudsman för nämda ort kalla kollegan K E. Tavast.

Skattmästaren uppläste ett „utdrag ur kassaboken" rörande Sällskapets närvarande ekonomiska ställning. Då däraf framgick, att utgifterna under året uppgått till Fmk 10,574: 90 och inkomsterna sålunda icke obetydligt öfverskridits, beslöts, på framställning af ordföranden, att funktionärerne till nästa bestyrelsemöte skulle inkomma med förslag till ordnande för framtiden af Sällskapets utgifter och särskildt af den utgiftspost, som hittils tagit de drygaste kostnaderna i anspråk, nämligen utgifvandet af Sällskapets skrifter.

Vidare tillkännagaf skattmästaren, att 4 nya stiftande och 7 nya årsmedlemmar tillkommit, hvaremot 7 medlemmar genom döden eller af andra orsaker från Sällskapet afgått. Genom ordföranden anmäldes 3 nya årsmedlemmar från Jyväskylä och 1 från Helsingfors.

Statsrådet Lagus redogjorde i ett muntligt föredrag för de olika uppgifterna rörande skalden G. Ph. Creutz' födelseår; dessa variera mellan åren 1726, 1729 och 1731. Franska källor angifva året 1726, hos svenska literaturhistoriker finnes årtalet 1729 och i riddarhusgenealogin 1731. Det sistnämda, som torde böra anses såsom det riktiga, bekräftades af ett vittnesbörd, utfärdadt åt skalden i januari 1751 af akademin i Åbo vid hans öfvergång till kanslikollegium, hvaraf framgick, att Creutz blifvit civis academicus 1748. Detta vittnesbörd, som af staterådet upplästes, skulle framdeles ingå i Förhandlingar och Uppsatser.

Med anledning häraf omnämde d:r Renvall, att enligt en

notis, som förekommer i en uppsats i Mnemosyne, Creutz år 1739 varit 8 år gammal och att således 1731 otvifvelaktigt vore hans rätta födelseår; dagen kunde dock icke med säkerhet bestämmas.

Prof. Schybergson fäste i ett muntligt andragande uppmärksamheten vid den olikhet, som förefinnes mellan de båda historieskrifvarne Fryxell och Starbäck i fråga om den bekanta berättelsen om „de sjuttio vid Demmin“. Medan Fryxell återgifver den vanliga traditionen, nämner Starbäck ingenting om ett bakhåll och konungens räddning genom finnarne, utan endast om ett försök till anfall på konungens läger. Denna framställning, såsom öfverenstämmande med uppgifterna i konungens sekreterare Lars Grubes bref till Axel Oxenstjerna, ansågs af professorn för den riktigare. — Andragandet skulle ingå i Förhandlingar och Uppsatser.

Af ordföranden anmäldes följande föräringar:

Från Newyork insänd: Skandia, illustrerad månadsskrift för skandinaviska hem, 1:sta årg. 1886, 1:sta häftet.

Från doktor P. A. Bäckvall i Uleåborg: åtskilliga äldre handlingar, nämligen 2 blad af häradsrättens i Ijo och Pudasjärvi protokoll af år 1706, 1 blad från en resolution af samma rätt 1707, Pudasjärvi socknemäns klagan till landshöfdingen i Uleåborg öfver militärens framfart 1717, samt ett protokoll från ofvannämda häradsrätt af 1727, till hvilket finnes bifogadt ett annat af 1681.

Från possessionaten K. F. A. Charpentier å Hyvikkälä i Hauho: 4 st. situationsritningar öfver krigsteatern i näjden af Nyslott 1788; 3 st. kopparstick, graverade af J. Gillberg på 1760-talet, hvaribland ett efter en teckning af A. Ehrensvärd, samt en etsning af C. Akrel efter teckning af Falcrants.

Vidare företedde ordf. en till Sällskapet från kaptenen O. Mellenius inlämnad volym, innehållande i handskrift en samling bearbetningar och öfversättningar från Horatius, Ovidius, Boileau, Lafontaine, Corneille, m. fl, hvilka enligt en i volymen befintlig anteckning vore gjorda af riksrådet Josias Cederhjelm († 1729) mellan åren 1712 och 1720. Ordf. meddelade några data angående denne samt uppläste såsom prof några af de för tiden rätt väl och ledigt gjorda öfversättningarna, men ansåg att obe-

tingad tillit icke kunde skänkas den nämda anteckningen, förrän närmare undersökningar blifvit gjorda.

Denna jämte de i föreg. § nämda föräringar skulle tilsvidare förvaras i arkivet.

Professor Leinberg från Jyväskylä, som öfvervarade mötet, anmälde, att han i afskrift ägde en i svenska riksarkivet gjord samling af finska prästerskapets besvär och kongl. maj:ts resolutioner med anledning af desamma, samt hemstälde till Bestyrelsen, huruvida ej denna samling kunde efter ett år genom Sällskapet publiceras antingen i en volym, eller fördelad efter stift, i skilda volymer, hvarvid början kunde göras med det redan nu till publikation färdiga Viborgs stift.

Bestyrelsen fann härvid skäl att bifalla till den gjorda hemställan, dock blott så vidt utförandet med hänsyn till kostnaden nu kunde på förhand bedömas. Ärendet öfverlämnades till beredning åt ett utskott, bestående af ordföranden, sekreteraren och prof. Schybergsson, hvarefter funktionärerne ägde inkomma med närmare förslag rörande utförandet.

Arkivarien delgaf, att tryckningen af borgareståndets protokoll vid 1809 års landtdag numera vore afslutad, hvarför beslöts att distributionen omedelbart skulle äga rum. För volymen, som omfattar $26^1/_2$ tryckark i samma format som Porthans bref, bestämdes bokhandelspriset till 8 mark.

Funktionärernes sammanträde den 8 november 1886.

Upptogs först till behandling det vid senaste bestyrelsemöte funktionärerne gifna uppdraget att inkomma med utlåtande om lämpligaste sättet att för framtiden ordna Sällskapets utgifter. I sådant afseende beslöts att föreslå:

1:o att de engång för alla inbetalda medlemsafgifterna, som uppgingo till ett belopp af omkr. 10,000 mark, tilsvidare skulle betraktas såsom en stående fond, hvaraf endast räntan vid förefallande behof kunde användas;

2:o att de löpande utgifterna skulle bestridas med de in-

flytande årsafgifterna, hvilkas sammanlagda belopp kunde uppskattas till omkr. 8,200 mark;

3:o att, då under innevarande år utgifterna öfverstigit sistnämda summa med omkr. 2,300 mark, något arbete icke vidare skulle för detta år befordras till tryckning med undantag af den stående publikationen Förhandlingar och Uppsatser;

4:o att hvarje större arbete, som framdeles mottages till utgifvande, borde åtföljas af en ungefärlig beräkning af det antal tryckark detsamma komme att omfatta, hvarefter detaljeradt kostnadsförslag skulle af funktionärerne införskaffas och desse då tillika föreslå tiden, när arbetets tryckning lämpligast kunde med afseende å tillgängliga medel påbörjas.

Angående den af prof. K. G. Leinberg till utgifvande hembjudna samlingen af prästerskapets besvär och kongl. maj:ts resolutioner beslöts, i enlighet med det på senaste bestyrelse-möte nedsatta utskottets uttalande, att föreslå, att förfrågan borde genom sekreteraren göras hos prof. Leinberg, huruvida icke vissa förkortningar af de ifrågavarande handlingarna kunde göras, i det att sådant, som i besvären och resolutionerna förekommer upprepadt, skulle från endera uteslutas; och borde prof. Leinberg därjämte uppmanas att inlämna ungefärlig beräkning rörande arbetets blifvande omfång i enlighet med punkt 4:o i föreg. §.

Svarsskrifvelser med bifall till öfvertagande af ombudsmannaskap hade ingått från doktorn K. F. Forsius i Nykarleby och direktorn F. W. Sundvall i Ekenäs. Däremot hade afböjande svar anländt från kollegan K. E. Tavast i Kuopio. I anseende till sakens brådskande beskaffenhet med afseende å den pågående uppbörden beslöts att till ombudsmän genast kalla i Kuopio magister A. Andelin och i Joensuu, där ombudsman hittils icke funnits, bankkommissarien N. E. Sundman.

Beslöts att, liksom redan under detta år skett, det hos bokbindaren befintliga lagret äfven framgent skulle för eldfara försäkras.

Bestyrelsens sammanträde den 11 november 1886.

Det af funktionärerne framstälda förslaget till ordnande af Sällskapets utgifter genomgicks och godkändes punkt för punkt.

Med anledning af punkt 4 framhöll statsrådet Lagus svårigheten att i många fall på förhand angifva det omfång ett arbete såsom trykt komme att upptaga, hvilket äfven torde blifva fallet med det arbete statsrådet snarligen komme att på Sällskapets bekostnad utgifva, nämligen Universitetets äldre matriklar, och beslöts med anledning däraf att i dylika fall respp. författare åtminstone borde inlämna uppgift på det antal tryckark, som under löpande år komme att lämna prässen.

Af förekommen anledning väktes af prof. Schybergson fråga därom, huruvida årsmedlem vore berättigad att öfvergå till stiftande eller en gång för alla betalande medlem och därvid erhålla afdrag af redan inbetalade årsafgifter. Efter någon diskussion beslöts att sådant skulle vara tillåtet under de tre första åren af Sällskapets värksamhet, och skulle därjämte de, som under denna tid i Sällskapet inträda såsom stiftare, erhålla del af Sällskapets samtliga publikationer ända från dess stiftelse.

Af ordf. anmäldes att i Sällskapet inträdt 2 nya stiftande och 2 årsmedlemmar.

Från prof. K. G. Leinberg inlämnades till Sällskapet en gammal karta öfver Åland jämte en så lydande skrifvelse:

Till Svenska Literatursällskapets i Finland samlingar har jag nöjet härmed öfverstyra en gammaldags miniatyrkarta öfver Åland med postvägen utsatt och försedd med afbildningar af detta landskaps både äldre och yngre sigill.

I saknad af andra afhandlingar från äldre tid rörande Åland, utom Hallborgs disputation „De Alandia“ af 1730 och Radloffs „Beskrifning öfver Åland“ (1795), kan jag ej med säkerhet angifva, huruvida denna karta möjligen utgjort en bilaga vare sig till någondera af de tvenne orationer till Ålands lof, hvilka på 1600-talet publicerades i Åbo af Hasselgren (1662) och Alander (1677) eller ock till någon af de disputationer rörande Åland, hvilka, förutom Hallborgs, som är tryckt i Åbo, under 1700-talet utgåfvos: i Upsala af Tärnström (1739 och

1745) samt i Åbo af Mallén (1792) och Backman (1792). Frågans afgörande beder jag derföre få för tillfället öfverlemna åt någon, som på vårt universitetsbibliothek kan förvissa sig härom. Dock skulle jag tro, att kartan åtföljt förra delen af Tärnströms disputation.

Förutom det intresse, det lilla bladet erbjuder i topografiskt och kartografiskt afseende, tillkommer detsamma något värde äfven i historiskt hänseende genom de tvenne sigillaftryck, det innehåller. Beträffande den mångomtvistade omskriften kring det äldre sigillet, som afbildar S:t Olof, beder jag endast få erinra om den af bibliothekarien C. G. Styffe meddelade trovärdigaste tolkningen, enligt hvilken omskriftens rätta lydelse vore: „S.(igillum) Beati Olaus De Estamarsvic“, hvilket sistnämnda ortnamn är liktydigt med sjöstaden Östhammar(svik) i Upland. En närmare utveckling af denna tydning såväl som redogörelse för andra suppositioner i saken förekommer i doktor Bomanssons disputation: „Om Ålands fornminnen“, sidd. 34—39, hvartill följaktligen härjemte hänvisas.

Jyväskylä den 2 November 1886.
K. G. Leinberg.

D:r Hausen inlämnade en af honom för Sällskapets räkning gjord afskrift af H. Spåras dagbok, och skulle densamma i arkivet förvaras. Vidare tillkännagaf doktorn, att han enligt uppdrag granskat prästerskapets vid Borgå landtdag i statsarkivet befintliga protokoll, hvilka befunnits tydliga och rediga samt ej erbjudande svårigheter för en blifvande publikation; vid en sådan borde dock vissa uteslutningar göras. Slutligen meddelade doktorn tvänne insända förteckningar öfver porträtt i olja, som finnas å Tjusterby säteri i Pärnå och Prästkulla säteri i Tenala socken.

I sammanhang med sistnämda omständighet uppläste ordf. ett bref från lektor O. E. Florell härstädes rörande ett gammalt porträtt, som äges af fru E. Karander å Iloniemi landsställe (Kirvelä gård) i Wiktis socken; porträttet uppges vara måladt af N. Leffler efter ett original af V. A. Eklund.

Statsrådet Lagus anmälde att 2:dra bandet af Porthans bref till Calonius vore i det närmaste färdigt trykt och att distributionen kunde ske före nästa sammanträde. Med anledning häraf öfverlämnades åt funktionärerne att bestämma bokens pris.

Härjämte erbjöd statsrådet till offentliggörande en mindre samling bref till Calonius hufvudsakligen från år 1792, hvilka voro skrifna af då i Stockholm vistande landsmän samt innehöllo upplysningar om dåvarande politiska förhållanden äfvensom om orsaken, hvarför Calonius inkallats till högsta domstolen. Beslöts att dessa bref skulle ingå i näst utkommande häfte af Förhandlingar och Uppsatser.

Genom ordf. inlämnades till begagnande från possessionaten O. Nordenskiöld landshöfdingen Anders de Bruces efterlämnade papper, hvilka förvaras å Johannisbergs gård i Tusby socken. En i dem ingående själfbiografi eller meritförteckning af år 1782, som varit afsedd att inlämnas till Uppfostringssällskapet i Stockholm, dit Bruce inkallats såsom ledamot, upplästes af ordf. För öfrigt ingingo i nämda papper en försvarsskrift till en vän rörande Bruces värksamhet såsom landshöfding i Nylands och Tavastehus län, ett brefkoncept från 1788 berörande själfständighetsplanerna i Finland, en samling ämbetsbref från åren 1776 och 1777 (32 st.) från baron Karl Sparre, konungens generaladjutant, och en samling enskilda bref från densamme till Bruce, 15 st. bref från E. Schröderheim samt ett bref från P. A. Gadd af år 1783.

Åt doktor Renvall uppdrogs att låta för Sällskapets räknig afskrifva dessa papper samt att granska dem med hänsyn till deras lämplighet för offentliggörande.

Till Sällskapet förärades af prof. Schybergson en samling afskrifter af handlingar i svenska riksarkivet rörande försvarskriget i Savolaks och Karelen 1742—1743. Från Finska Hushållningssällskapet hade insändts dess Handlingar för år 1885 (Åbo 1886) och specialkatalog öfver Sällskapets utställning vid allmänna svenska landtbruksutställningen i Stockholm 1886.

Carl Synnerberg.

Bestyrelsens sammanträde den 16 december 1886.

I stället för sekreteraren d:r C. Synnerberg, som var hindrad att närvara, utsågs till protokollist undertecknad.

Ordföranden meddelade, att possessionaten J. A Ramsay, som förliden vinter inlämnat ett antal handlingar angående Anjalamannen J. H. Hästesko jämte afskrift af desamma, värkstäld af häradshöfding C. F. Vendell, nu återbegärde originalen. Detta bifölls af sällskapet, hvarjämte ordföranden omnämde att mag. P. Nordmann, som haft sig ombetrodt att genomgå handlingarna, uppskjutit en tilltänkt publikation, emedan han hoppats att i Stockholms arkiv ytterligare kunna komplettera materialet.

Från ministerstatssekreteriatet i S:t Petersburg hade på Sällskapets förfrågan meddelats att af de i sekreteriatets arkiv befintliga handlingarna rörande Finlands förening med Ryssland de äldre urkunderna från 1808—1811 redan blifvit sända till statsarkivet i Helsingfors och att man stode i begrepp att till samma arkiv öfverföra äfven de af yngre datum, hörande till åren 1811—1826. Att manuskripten erbjuda mycket af intresse för den finska historieforskningen framgick af följande förteckning öfver några bland dem:

1808.

N:o 4. Angående särskilda personers från Östersjöprovinserna förordnande till vice guvernörer i Finland.

„ 7. D:o löner åt Sveaborgs och Svartholms kapitulanter.

1809.

„ 1. Inrättande af en provisorisk styrelse för Finland och Gen. Sprengtportens utnämning till civilguvernör.

„ 3. Öfverstelöjtnant Jägerhorns betänkande rörande nödvändigheten att bibehålla Finlands integritet och ombilda dess konstitution.

„ 4. Relation om Finlands konstitution och svenska riksdagar samt förteckning öfver i Finland bosatta adliga familjer m. m.

„ 5. Angående en promemoria af Baron Rehbinder för den händelse riksdagen skulle förläggas till Viborg samt förslag till ceremoniel vid landtdagens öppnande i Borgå och Kejsarens hyllning.

N:o 6. Angående landtdagen i Borgå.
„ 13. D:o ett utlåtande om obehöfligheten af en enskild konselj hos Kejsaren.
„ 40. Om ryskt stämpelpappers införande till bruk i Finland.
„ 41. Om särskildt stämpelpapper för Finland.
„ 42. Om Finlands vapen.
„ 161. Särskilda belöningar åt ryske konsuln i Åbo, kommerserådet Bruun, kronofogden Schatelovitz samt hofrättsråden Cedervald, Wallerian och Ehrenmalm, äfvensom kaptenskan Reuterskjöld och hennes man för välförhållande under kriget.
„ 172. Om öfversändande af ett utdrag af den nådigst fastställda Stadgan rörande Finlands styrelse till rikssekreteraren.

1810.

„ 22. Om statsförslaget för åren 1808 och 1809 samt väkt fråga att till finska behof få använda 1810 års statsöfverskott.
„ 25. Om ett myntverk i Finland.
„ 62. Om finske lösdrifvares försändning till S:t Petersburg till komplettering af 1:a Finländska regementet.
„ 83. Gen. Sprengtportens pensionsförmåner.

1811.

„ 14. Disposition af öfverskottsstatsmedel intill år 1811.
„ 18. Finansministerns förfrågan om öfverskottsstatsmedlen.
„ 20. Förfrågan huru stort belopp öfverskottsstatsmedel kunna upptagas såsom inkomst i 1812 års för Ryssland upprättade statsförslag.
„ 25. Om tullkedja mellan Viborg och Kexholm.
„ 29. Om giftermål emellan personer af olika trosbekännelse.
„ 51. Uppgift om minskningen af Sverges statsinkomster genom förlusten af Finland.
„ 52. Undersökning om ett i beslag taget parti socker samt generalguv. grefve Steinheils i följd däraf gjorda afskedsansökning.
„ 77. Inrättande af kaserner för ryska militären.
„ 81. En af landshöfding Ehrenstolpe gjord angifvelse mot regeringskonseljen.
„ 83. Värkställighet af en dom mot ryske prästmannen Petroff.
„ 84. En deputation från regeringskonseljen.
„ 86. Tillstånd för regeringskonseljen att ånyo pröfva ett af generalguvernören afgjordt stöldmål.

Genom arkitekten J. **Ahrenberg** öfverlämnades till Sällskapet såsom gåfva en samling bref till aflidne rektor K. W.

Ahrenberg från särskilda betydande personer i Sverge och Finland såsom Fredrika Runeberg, F. W. Pipping, V. Furuhjelm, F. L. Schauman, K. G. Ottelin, M. A. Akiander m. fl. Arkivarien erhöll i uppdrag att genomgå samlingen och afgifva utlåtande om densamma till funktionärerne.

Undertecknad anmälde till intagning i förhandlingarna afskrifter tagna i Stockholm af ett antal s. k. konventsprotokoll för Kajana friherreskap. Sällskapet öfverlämnade åt d:r Hausen att genomgå samlingen, hvilken i händelse af publikation skulle inledas af en kortare uppsats.

Ordföranden meddelade, att doc. H. Vendells studier öfver omljuden i de sydost-svenska dialekterna blifvit fortsatta och skulle publiceras i nästa häfte af förhandlingarna.

Härefter redogjorde ordf. prof C. G. Estlander för utvecklingen af forskningarna rörande inbördes förhållandet mellan de svenska och finska versionerna af folkvisan „Lunastettava neiti", sången om den friköpta. Prof. E. hade i en i Finsk Tidskrift 1881 publicerad uppsats kommit till den slutsats, att visan uppstått hos de karelska finnarne och från den genom tavasterne och österbottningarne gått öfver till Sverge. Han hade därvid stödt sig på en jämförelse af 10 särskilda varianter af visan och bland annat tagit hänsyn till den omständigheten, att två af dessa, sinsemellan ganska olika, den ena från Vestergötland, den andra från Småland, tyktes likasom förenade uti en i Österbotten funnen variant Han hade nämligen ansett sannolikare, att den sistnämda gifvit upphof åt de två andra, än att dessa skulle sammansmultit till en. Nyligen hade prof. J. Krohn yttrat sig i denna fråga och kommit till ett motsatt resultat eller att visan gått den vanliga kulturvägen från väster till öster. H:r Krohn hade haft ett stort antal varianter till sitt förfogande, bland hvilka tvänne blifvit tillstälda ordf. den ena från Nerike, den andra från Södermanland. Varianten från Nerike kunde lika väl som den af prof. E. från Österbotten kända tänkas såsom en förening af de sinsemellan olika varianterna från Vestergötland och Småland. Prof. E. medgaf, att detta beröfvade det af honom anförda skälet för att visan skulle gått från öster till väster en stor del af dess giltighet, men sade sig ännu

icke hafva hunnit ägna frågan tillräcklig uppmärksamhet för att slutligt omfatta den ena eller andra åsikten.

Till föredragande vid nästa årsmöte valdes af Bestyrelsen Statsrådet V. Lagus.

M. G. Schybergson.

Bestyrelsens sammanträde den 20 januari 1887.

Skattmästaren öfverste Antell tillkännagaf, att räkenskaperna för år 1886 numera voro färdiga att till granskning öfverlämnas åt revisorerne, som därom af honom underrättats.

Ordföranden meddelade ett bref från mag. P. Nordmann, hvari denne, som i Upsala domkapitels arkiv och svenska riksarkivet funnit åtskilliga handlingar, belysande förhållanden under stora ofredens tid, åt Sällskapet hembjöd till publikation en uppsats med titel „Bidrag till stora ofredens historia“; uppsatsen öfverlämnades till granskning åt prof. Schybergson, hvarefter funktionärerne ägde att med densamma vidtaga lämplig åtgärd.

Vidare öfverlämnade ordf. från mag. Nordmann i afskrift en förordning af Gustaf IV Adolf, daterad Pitkäluoto d. 6 juli 1808. rörande landshöfdingen Knut von Troils skiljande från ämbetet och förvaltningen af den del af Åbo län, som var från fienden befriad, hvilken del skulle lyda under Svea hofrätt och Upsala konsistorium. Då vid mötet förmodanden uttalades, att denna förordning redan var publicerad, åtog sig doktor Hausen att närmare undersöka, huru därmed förhöll sig.

Följande föräringar anmäldes:

Genom Sällskapets ombudsman i Vasa, öfverste F. Procopé, från rektor E. Levón „Joannis Magni Svea och Götha krönika uthtålkat af Erico Schrodero“ (Stockholm 1680), för hvilken gåfva sekreteraren i bref till rektor Levón skulle uttrycka Sällskapets tacksamhet.

Vidare anmäldes att genom konsistoriinotarien K. L. Elmgren till Sällskapet hembjudits åtskilliga äldre handlingar rö-

rande fastigheter i Vuolenkoski by af Iittis socken, såsom immissionsbref i kronohemman, egendomsöfverlåtelser m. m., den äldsta från 1666, den yngsta från 1828; doktor Hausen upplyste, att desamma erbjudits till inlösen åt statsarkivet, hvilket afböjts, då de vore af helt och hållet privat natur och ej erbjöde något intresse för forskningen. Med anledning häraf beslöts, efter anställd omröstning, att handlingarna skulle återställas.

Genom statsrådet Lagus inlämnades från doktor J. M. af Tengström i Lojo Bröllopsverser författade af Jakob Tengström 1779 med anledning af Gabriel Aspegrens och Lovisa Maria Friedenfeldts bröllopp å Oxkangar i Vörå, samt Dagboksanteckningar af d. v. docenten i naturalhistoria vid Åbo akademi, sedermera professorn J. M. af Tengström, gjorda under en resa åren 1817—19 i Sverge, Danmark, Tyskland och Frankrike och erbjudande mycket af intresse, särskildt rörande de literära förhållandena i Sverge; bland andra ställen besöktes äfven Kumla prästgård, där hemlifvet hos F. M. Franzén utförligt beskrifves. Till doktor af Tengström skulle från sekreteraren bref afgå med uttryck af Sällskapets tacksamhet.

Stationsinspektorn K. Appelgren i Hangö hade till Sällskapet insändt en samling äldre böcker, med lämnad frihet att därur urvälja de arbeten, som för Sällskapets syften kunde vara af intresse, och uppdrogs åt mag. Lagerblad att värkställa detta urval. I samlingen ingick äfven en handskrifven volym, innehållande bref och skildringar från en åren 1782—84 till Java och Sumatra företagen resa af *Klas Fredrik Hornstedt.* För dennes lefnadsöden afgaf mag. Lagerblad en kort redogörelse hufvudsakligen med ledning af de å Hornstedts doktorsdiplom, som medföljde nämda volym, antecknade biografiska data. H. var född i Linköping d. 10 febr. 1758, blef student i Upsala 1777 och, efter flere i vetenskapligt syfte gjorda resor i Europa och Asien, medicine doktor i Greifswald 1786 och lektor i naturalhistorien i Linköping 1787. Denna lektorsbefattning tillträdde H. först 1793, emedan han såsom fältmedicus vid arméns flotta deltog i 1788—90 års krig, och afgick från densamma redan 1794, hvarefter han 1796 utnämdes till medicus vid kongl. arméns flotta å Sveaborg; öfvervarade belägringen af Sveaborg

1808, efter hvars slut han som krigsfånge affördes till Ryssland, derifrån han dock snart återvände och förestod sedan för rysk räkning Tölö sjukhus vid Helsingfors, där han afled 1809. Var sedan 1790 gift med Helena Wilhelmina Schwartz, rådmansdotter från Helsingfors.

Åt mag. Lagerblad lämnades i uppdrag att genomgå de Hornstedtska resebrefven med afseende å deras möjliga lämplighet för publikation, och skulle mag. Lagerblad därvid vända sig till docenten Hult med anhållan om medvärkan. Till stationsinspektorn Appelgren skulle från sekreteraren bref i enahanda syfte som till öfrige förärare afgå.

Såsom gåfva från Industristyrelsen anmäldes „Meddelanden från Industristyrelsen i Finland“, 3:dje och 5:te häftena (Helsingfors 1866).

D:r Hausen tillkännagaf, att han enligt uppdrag genomgått de af prof. Schybergson vid föregående möte inlämnade afskrifterna af s. k. konventsprotokoll för Kajana friherreskap och funnit dem lämpliga till publikation, dock med vissa inskränkningar, så att det mindre viktiga blott skulle refereras; öfverlämnades i förberördt afseende åt prof. Schybergson.

Därjämte inlämnade d:r Hausen till publikation en förteckning, uppgjord af riksrådet Esbjörn Kr. Reuterholm, öfver det genom vådeld d. 28 maj 1758 förstörda biblioteket å Svidja gård, hvilken förteckning skulle ingå i Förh. o. Upps.

På förslag af ordf. beslöts att mag. K. G. v. Bonsdorff skulle utfå afskriften af H. Spåras dagbok, hvilken hans afsikt vore att bearbeta till en uppsats.

I sammanhang härmed tillkännagaf ordf., att han hade för afsikt att i förening med mag. A. Hultin för offentliggörande bearbeta den samling af handskrifna poesier, som tidigare till Sällskapet inlämnats och enligt uppgift härleder sig från riksrådet Josias Cederhjelm.

Tillika föreslog ordf., att de „Historico-politiska anteckningarna“ af H. T. Adlercreutz skulle vid tillfälle publiceras och, jämte i Sällskapets förvar befintliga handlingar från Gustaf III:s regeringstid, förenas till en volym; detta bifölls af Bestyrelsen,

som beslöt att åt prof. Frosterus uppdraga redaktionen af ifrågakomna volym.

Arkivarien anmälde att af Förh. o. Upps. 2:dra häftet (1886—1887) lagts under prässen och uppläste en förteckning öfver det blifvande innehållet.

Funktionärernes sammanträde den 1 februari 1887.

Beslöts angående det tillstundande årsmötet att detsamma skulle försiggå på samma sätt som sistlidet år, så att årsberättelsen skulle uppläsas och föredraget hållas i Universitetets solennitetssal, hvarefter Bestyrelsen och närvarande medlemmar af Sällskapet skulle samlas i fakultetsrummet för att mottaga revisorernas berättelse, anställa omval af fyra bland Bestyrelsens medlemmar jämte hvad för öfrigt kunde förekomma.

Beslöts att annonsen om Sällskapets pris skulle under året tvänne gånger genom tidningarna offentliggöras.

På förslag af prof. Freudenthal beslöts att annonsering om sammanträden framdeles skulle ske äfven i tidningen Folkvännen.

Uppdrogs åt arkivarien att till nästa funktionär-möte inkomma med kostnadsförslag öfver Sällskapets tillärnade årstryck.

Carl Synnerberg.

Årsmötet den 5 februari 1887.

Mötet öppnades i Universitetets solennitetssal af ordföranden prof. C. G. Estlander med följande ord:

Behofvet af att känna, värka och lefva tillsammans är så djupt rotadt i den mänskliga naturen, att känslan af isolering, när denna varar längre eller är fullständig, stegras till ett lidande och kan användas som ett straff. Ställd som människan är mellan oändlighet på alla sidor, ändlösa släkten, som förgått, och tallösa, som komma, är det blott som en länk i kedjan hon

kan känna sig äga någon styrka eller vara behöflig för någonting. Och då det kommande är henne fördoldt, söker hon ur det förflutna kunskap om det mål, för hvilket hon är till i världen".

„Detta gäller om folken ännu mer än om den enskilde: endast genom ett lefvande samband med de förgångna släktena kan den generation, som nu är, känna sig som en länk i kedjan samt äga någon aning om kedjans riktning, där hon försvinner i dunklet; hvarför ock hos alla folk förfädrens minne bevarats med en känsla af tacksamhet och vördnad, hvilken fordom stegrades äfven till gudomlig dyrkan".

„Och isynnerhet är det angeläget, att detta samband vidmakthålles där, hvarest förhållanden förefinnas, som tyckas vilja framkalla en inre, radikal brytning med det förflutna. Då det under sådana förhållanden uppstår fara för att den kulturutveckling, i hvilken förfädren inlagt sin anda och kraft, skall blifva för nutiden likgiltig såsom någonting främmande eller äfven förhatlig såsom ett förtryck, blir det mera maktpåliggande här än annanstädes, att det förflutna återkallas i en lifvad hågkomst".

„Det Svenska Literatursällskapet, som föresatt sig ett arbete i sådan syftning, har trott att målet borde vinnas icke blott genom historiska skildringar af de förgångna generationernas värksamhet, utan ock sålunda att de själfve framträdde i och med de urkunder, som bära direkta vitnesbörd om deras sinnelag samt om deras gärningar och afsikter. Och allmänheten, hvars understöd på ett glädjande sätt kommit Sällskapet till del, har äfven i detta hänseende visat sitt deltagande. Från alla delar af landet hafva sådana aktstycken under året insändts till Sällskapet, såsom skall framgå af den årsberättelse Sällskapets sekreterare nu går att meddela".

Årsberättelsen upplästes af undertecknad, hvarefter statsrådet W. Lagus höll ett föredrag om F. M. Franzéns bortflyttning från Finland.

Sedan efter föredragets slut medlemmar af Sällskapet till ett antal af omkr. 20 samlats i Fakulteternas sessionsrum, upplästes arkivariens berättelse äfvensom revisionsberättelsen, och

meddelades på grund af denna senare i enlighet med revisorernas förslag Bestyrelsen full ansvarsfrihet.

På förfrågan af ordföranden om de närvarande hade något att erinra rörande Sällskapets angelägenheter, uttalade prof. A. J. Malmgren behofvet af förbättringar i sättet för distributionen af Sällskapets tryckalster såväl i landsorten som isynnerhet i hufvudstaden, hvarest önskligt vore att desamma genom Sällskapets försorg direkt tillstäldes medlemmarne. Efter af arkivarien mag. E. Lagerblad meddelad upplysning därom, att saken redan varit föremål för uppmärksamhet inom Bestyrelsen och att ändringar med det första skulle vidtagas, särskildt beträffande förhållandet i Helsingfors, återtog prof. Malmgren sitt yrkande.

Genom värkstäld lottning enligt § 8 af stadgarna utgingo ur Bestyrelsen proff. A. O. Freudenthal, F. Gustafsson och M. G. Schybergson samt undertecknad.

Därefter skreds till val af fyra bestyrelsemedlemmar äfvensom af revisorer och revisorssuppleanter, hvarvid beslöts att de som erhållit de närmast flesta rösterna till revisorer skulle inträda såsom suppleanter.

Valet af bestyrelse-medlemmar utföll sålunda, att de afgående återvaldes, nämligen proff. Freudenthal och Gustafsson med enhvar 17, prof. Schybergson med 16 och undert. med 18 röster, hvarjämte proff. A. J. Malmgren och friherre R. A. Wrede, doktor A. Fontell och docenten I. A. Heikel erhöllo enhvar 1 röst. Till revisorer återvaldes folkskoleinspektorn V. Öhberg med 14 och kommerserådet L. Borgström med 11 röster; revisorssuppleanter blefvo öfverläraren J. E. Mellberg med 7 och generallöjtnanten F. Neovius med 5 röster, den sistnämde efter lottning med proff. Malmgren och frih. Wrede, som erhållit samma röstetal.

Att justera protokollet utsågos proff. A. J. Malmgren och frih. R. A. Wrede.

Carl Synnerberg.

Justeradt:

And. Joh. Malmgren. *R. A. Wrede.*

Årsberättelse den 5 februari 1887.

Med denna dag har Svenska Literatursällskapets i Finland andra värksamhetsår tilländagått. Detta år borde väl egentligen räknas såsom Sällskapets första, då efter organisationens afslutande och de praktiska angelägenheternas ordnande arbetet nu för första gången mera odeladt kunnat ägnas åt de literära uppgifter Sällskapet har sig förelagda. Med tillfredsställelse kan också här antecknas att under året icke obetydliga alster till belysande af Finlands politiska och kulturhistoria genom Sällskapets försorg sett dagen. Sålunda har visserligen endast det första af de områden, hvilka Sällskapets stadgar utstaka för dess värksamhet, i vidsträktare mån blifvit tillgodoseedt; att dock de två öfriga — befordrandet af svenska språkets studium och främjandet af literär värksamhet på detta språk genom prisbelöningar och understöd — icke häller förbisetts, skall framgå af det följande.

De under årets lopp på Sällskapets bekostnad utgifna arbeten äro:

Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809 (411 sidd. stor 8:o), redigerade af mag. Elis Lagerblad, som äfven utarbetat den åtföljande „person- och saklistan";

H. G. Porthans bref till M. Calonius, 2:dra bandet, omfattande åren 1797—1800 (i fortlöpande paginering från förra delen sidd. 343—606 + CVI, stor 8:o) och, liksom 1:sta bandet, redigeradt af statsrådet W. Lagus, som äfven bifogat en utförlig „namn- och saklista" till båda banden;

Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång af professor K. G. Leinberg (159 sidd. liten 8:o).

Under detta år infaller äfven utgifvandet af 1:sta häftet af *Förhandlingar och Uppsatser 1885—1886* (LXII + 112 sidd. liten 8:o), hvari ingå sju uppsatser af dels estetiskt dels historiskt dels språkvetenskapligt innehåll.

Dessa arbeten utgöra n:ris II—V af „Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland".

För närvarande pågår tryckning af „ordbok öfver est-

ländsk-svenska dialekterna", utarbetad af prof. A. O Freudenthal och docenten H. Vendell, och äro däraf hittils omkr. 6 ark, eller ungefär en tredje del af arbetet, trykta; vidare är 2:dra häftet af „Förhandlingar och Uppsatser" lagdt i pressen, hvilket häfte kommer att innehålla, utom Sällskapets förhandlingar för året 1886—1887, åtskilliga afhandlingar och meddelanden, delvis inlämnade till Sällskapet redan under föregående år. Närmast i ordningen är till publikation antagen en af statsrådet W. Lagus gjord restitution af *Åbo Akademis*, genom branden 1827 förstörda, *matrikel*, till hvilket arbete docenten H. Vendell äfven lämnat några bidrag. Med hänsyn till den större vikt och intresse detta genom långvarig och mödosam forskning hopbragta arbete kunde anses äga, har med utgifvandet af bondeståndets protokoll vid Borgå landtdag, hvarom under föregående år beslut fattats, för närvarande fått anstå.

Hos Sällskapet hafva till publikation anmälts följande uppsatser och meddelanden, af hvilka de flesta komma att ingå i närmast utkommande häften af Förhandlingar och Uppsatser:

af docenten H. Vendell: „Sydost-svenska etymologier" och „Bidrag till svensk folketymologi";

af doktor R. Hausen: „Ett inventarium från Liuksala gård af den 9 maj 1683" och „Förteckning öfver det den 28 maj 1758 genom vådeld förstörda biblioteket å Svidja gård";

af statsrådet W. Lagus: „Bidrag till fastställandet af skalden G. Ph. Creutz' dödsår" och „Bref till M. Calonius från särskilda personer", hufvudsakligen af år 1792;

af prof. M. G. Schybergson: en undersökning rörande den bekanta berättelsen om „de sjuttio vid Demmin";

af mag. P. Nordmann: „Bidrag till stora ofredens historia";

af professor K. G. Leinberg: „Finska presterskapets besvär och kongl. maj:ts resolutioner å desamma" (en samling handlingar i afskrift).

Under detta, liksom under det föregående året, har Sällskapet rönt talrika bevis på landsmäns deltagande, i det att till Sällskapet öfverlämnats värdefulla samlingar af äldre handlingar, bref och handskrifter, dels i original dels i afskrift, äfvensom åtskilliga äldre och nyare tryckalster. Bland de förra må här

nämnas: från en okänd afskrifter af bref till kongl. maj:t från landshöfding O. Vibelius under kriget 1808; från häradshöfding G. F. Vendell afskrifter af särskilda bref och handlingar, som dels skrifvits af dels tillhört öfversten Johan Henrik Hästesko, hvarjämte originalen af ägaren, herr J. A. Ramsay å Mälkylä gård i Bjärno socken för en tid stälts till Sällskapets förfogande; genom stud. K. G. A. Spåre till afskrifning åtskilliga gamla, familjen Spåre rörande handskrifter, bland hvilka särskildt må framhållas en dagbok, förd af Henrik Kristerson Spåra till Falkenberg och omfattande tiden från början af 1680-talet till 1723; en af aflidna fröken E. L. K. Ch. Conradi till Sällskapet testamenterad samling af bref från Adlercreutz, Sandels, Klingspor m. fl. jämte några handlingar från tiden för 1808—1809 års krig; från doktor P. A. Bäckvall särskilda handlingar från början af 1700-talet rörande Ijo och Pudasjärvi socknar; från kaptenen O. Mellenius en handskrifven volym, innehållande bearbetningar och öfversättningar från latinska och franska skalder, enligt en i volymen gjord anteckning härrörande från riksrådet Josias Cederhjelm († 1729); från possessionaten O. Nordenskiöld att af Sällskapet begagnas landshöfdingen Anders de Bruces efterlämnade papper; från arkitekten J. Ahrenberg en samling bref till afl. rektor K. W. Ahrenberg från särskilda betydande personer i Sverge och Finland; från doktor J. M. af Tengström en utförlig dagbok, författad af d. v. docenten i naturalhistoria vid Åbo Akademi, sedermera professorn J. M. af Tengström under en resa åren 1817—1819 till Sverge, Danmark, Tyskland och Frankrike; från stationsinspektorn K. Appelgren en handskrifven volym resebref och skildringar från Java och Sumatra åren 1782—1784 af Klas Fredrik Hornstedt, sedermera amiralitetsmedicus vid kongl. arméns flottas eskader å Sveaborg och död i Helsingfors 1809; m. m.

Angående bearbetning af en del af detta material har åtgärd vidtagits; i sådant syfte har afskriften af H. Spåras dagbok utlämnats åt lic. K. G. von Bonsdorff och den under riksrådet Jos. Cederhjelms namn gående samlingen af poesier kommer att utgifvas af prof. C. G. Estlander och mag.

A. Hultin. Vidare har beslut fattats om utgifvande af den under föregående år inlämnade afskriften af „Historico-politiska anteckningar" af Henrik T. Adlercreutz, hvilken jämte i Sällskapets förvar befintliga handlingar från Gustaf III:s regeringstid skulle förenas till en volym, hvars redigerande uppdragits åt prof. G. Frosterus; en af prof. M. G. Schybergson inlämnad samling afskrifter af s. k konvents-protokoll för Kajana friherreskap kommer att af professorn förberedas till framtida utgifvande och för samma ändamål har af doktor R. Hausen, på uppdrag af Bestyrelsen, prästerskapets vid Borgå landtdag i statsarkivet förvarade memorialprotokoll granskats.

Utgifvandet af dessa bearbetningar m. m. måste dock tilsvidare, åtminstone delvis, blifva beroende af omständigheterna och ställas på framtiden. Ett fullständigare tillgodogörande under närmaste framtid af det förefintliga materialet förbjudes nämligen af de begränsade tillgångar, öfver hvilka Sällskapet f. n. förfogar. Nödvändigheten att ställa kostnaden för Sällskapets publikationer i öfverensstämmelse med tillgängliga medel har föranledt Bestyrelsen till det beslut, att af de engång för alla inbetalta medlemsafgifterna (f. n. omkr. 13,000 mark) endast räntan skall användas vid förefallande behof och de löpande utgifterna bestridas med de inflytande årsafgifterna, hvilkas sammanlagda belopp utgör omkr. 8,000 mark. Och kommer förty så detaljeradt kostnadsförslag som möjligt att för hvarje år på förhand uppgöras öfver ifrågasatta publikationer.

Vid föregående årsmöte beslöts, att räntan af stiftarnes fond skulle användas till årliga prisbelöningar, och åt Bestyrelsen öfverlämnades att närmare bestämma belöningarnas belopp och den ordning, i hvilken arbeten inom särskilda literära områden borde ifrågakomma. Med anledning häraf har af Bestyrelsen tillkännagifvande utfärdats att vid årsmötet 1889 en belöning af 2,000 mark utgifves åt inhemsk författare, som under de tre åren 1886—1888 publicerat ett eller flere forskningsarbeten af framstående förtjänst rörande Finlands historia och literatur, hvarefter vid årsmötet 1890 en lika stor belöning utdelas för forskningsarbeten rörande svenska språket, offentliggjorda under de fyra åren 1886—1889, samt likaledes vid års-

mötet 1891 för skönliterära arbeten, tillkomna under de fem åren 1886—1890. Därefter fortgår prisbelöningen i angifven ordningsföljd för arbeten, som offentliggjorts under de tre åren näst före det, då priset utgifves. För att granska och bedöma de arbeten, som kunna ifrågakomma, tillsätter Bestyrelsen, på hvilken det slutliga afgörandet ankommer, ett granskningsutskott, och upptagas arbeten till granskning utan att vara af författarne anmälda.

Då det äfven tillhör Sällskapet att genom tillfälliga understöd främja literär värksamhet, har ett tryckningsbidrag af 900 mark anslagits för en samling nyländska folksagor, som utgifves af nyländska studentafdelningen, och af „Helsingfors landsmålsförenings anvisning till svenska dialektuppteckningar", som kommer att ingå i 2:dra häftet af Förhandlingar och Uppsatser, har åt nämda förening tilldelats ett antal öfvertryck.

Då mångenstädes i vårt land gamla familjeporträtt förvaras, hvilka kunna vara af intresse såväl i biografiskt som konstnärligt afseende, har Bestyrelsen, på förslag af doktor R. Hausen, till egare af sådana låtit utgå en uppmaning att till Sällskapet insända förteckning öfver dem, åtföljd af så fullständiga uppgifter som möjligt rörande deras tillkomst m. m. Denna uppmaning har äfven ledt till insändandet af några förteckningar i förberördt afseende. Äfvenledes har förslaget om utbyte af skrifter mottagits med välvilligt tillmötesgående, hvadan till Sällskapet från Finska Vetenskapssocieteten, Finska Literatursällskapet, Historiska Samfundet och Svenska Literatursällskapet i Upsala försändningar af publikationer ingått. På sin till Svenska Akademin aflåtna lyckönskningsadress med anledning af Akademins hundraårsfest har Sällskapet haft förmånen mottaga ett svar, däri Akademin hembär Sällskapet för dess sträfvanden „sitt lifliga erkännande, på samma gång hon tackar för den hågkomst, som vid den nyligen firade högtiden kommit henne till del".

På trenne orter hafva, i följd af de förre ombudsmännens bortflyttning, andra antagits, nämligen i Nykarleby provincialläkaren d:r K. F. Forsius, i Ekenäs seminariidirektorn F. W. Sundvall och i Kuopio magistern A. Andelin.. På tvänne

nya orter hafva ombudsmän tillkommit, nämligen i Joensuu bankkommissarien N. E. Sundman och i Laihela stationsinspektorn E. Appelroth.

Under året hafva 6 stiftande och 32 årsmedlemmar inträdt i Sällskapet, hvaremot 3 stiftande och 18 årsmedlemmar dels genom döden dels af andra orsaker därifrån afgått. Med anledning af gjorda förfrågningar har inom Bestyrelsen det beslut fattats, att under de tre första åren af Sällskapets värksamhet årsmedlemmar kunna, efter erhållet afdrag af redan inbetalta årsafgifter, inträda såsom stiftande eller en gång för alla betalande medlemmar, samt att de, som under nämda tid inträda såsom stiftare erhålla Sällskapets samtliga publikationer ända från dess början.

Af den vid förra årsmötet invalda bestyrelsen, som under nu tilländalupna värksamhetsår handhaft Sällskapets angelägenheter, skola enligt § 3 i stadgarna fyra underkastas omval i den ordning, som genom lottning bestämmes.

Carl Synnerberg.

Arkivariens årsberättelse den 5 februari 1887.

Svenska Literatursällskapet i Finland har ännu en altför kort tid varit i värksamhet för att ett i någon mån betydligare arkiv skulle hafva kunnat hopbringas. Med glädje må emellertid antecknas att icke ett enda bestyrelsemöte gått förbi, utan att arkivets samlingar riktats med flere värdefulla bidrag, bestående hufvudsakligast i manuskriptsamlingar, hvilka dels såsom gåfvor dels till begagnande öfverlåtits åt Sällskapet. Särskildt må med tacksamhet nämnas de talrika bidrag, som Sällskapet fått emottaga från herrar Spåre å Valkila gård i Birkkala och Nordenskiöld å Frugård i Mäntsälä äfvensom af numera aflidna fröken Conradi i Lojo.

Manuskriptsamlingen består sålunda för det närvarande af 35 särskilda nummer, omfattande 8 större och mindre häften samt 615 stycken bref och handlingar. Med hänsyn till innehållet tillhöra 367 st. manuskript den politiska och krigshistorien, 248 st. literatur- och kulturhistorien. — Det är företrä-

desvis senare hälften af det adertonde seklet och särskildt Gustaf III:s tid samt 1808—9 års krig, som genom de nu hopbragta manuskripten belysas. Till den förra tidsperioden hänföra sig, utom assessor H. T. Adlercreutz' digra häfte „Historico-politiska anteckningar", 125 stycken bref och handlingar samt 4 kartor, till den senare, utom ett häfte anteckningar sannolikt af major B. H. Aminoff, 70 st. bref och handlingar. Dessutom beröres frihetstiden i en samling afskrifter af handlingar angående försvarskriget i Savolaks och Karelen 1742—43, vidare Karl XI:s och Karl XII:s tid i dagboksanteckningar af Henrik Kristersson och Henrik Henriksson Spåra till Falkenberg, samt slutligen Johan III:s regering af ett aktstycke i afskrift. — Till literatur- och kulturhistorien räkna vi 245 st. folkvisor, sagor, sägner m. m., samlade af svenska österbottningar i Vasa län, samt några smärre handlingar.

Boksamlingen består dels af några få äldre böcker, däribland en liten „Tröstbok", trykt i Rostock 1564, Erasmi Rotterdami libellus aureus jämte svensk öfversättning, trykt i Åbo 1693, samt „Joannis Magni Svea och Götha Crönica på Svenska uthtålkat aff Erico Schrodero", trykt i Stockholm 1620; dels i utbyte erhållna böcker, näml. från Finska Literatursällskapet 12 särskilda arbeten om inalles 56 volymer, från Finska Historiska Samfundet 3 arbeten om 11 häften, från Finska Vetenskapssocieteten 4 häften samt från Svenska Literatursällskapet dess publikationer för 1885 och 1886, utgörande 4 arbeten om 6 volymer.

Slutligen innehåller arkivet af Svenska Literatursällskapets i Finland egna under år 1886 utgifna skrifter 167 exemplar af tom I, 334 af tom II, 155 af tom III, 118 af tom IV och 140 af tom V.

Elis Lagerblad.

Revisionsberättelse den 5 februari 1887.

Af Svenska Literatursällskapet i Finland utsedde att granska Sällskapets räkenskaper från den 21 januari till den 31 december 1886 och genomgå dess bokförråd, hafva vi fullgjort detta uppdrag och få med ledning däraf afgifva följande berättelse.

Räkenskaperna, som blifvit förda med reda och noggrannhet, låta Sällskapets affärsställning vid 1886 års slut framgå ur en så lydande öfversikt:

Behållning från den 20 januari 1886.

Kassa	Fmk.	15,350: 93.	
Obligationer	„	42,318: 50.	57,669: 43.

Inkomster från den 21 jan. till den 31 dec. 1886.

Till Stiftarenes fond	Fmk.	14,180: —	
„ Ständiga medlemmars fond .	„	980: —	
„ Årsmedlemmars „	„	8,465: —	23,575: —
		Summa Fmk.	81,244: 43.

Utgifter från den 21 jan. till den 31 dec. 1886.

Ur årsmedlemmars fond	Fmk.	13,686: 58.

Behållning till år 1887.

Kassa (deposition, löp. räkn. m. m)	Fmk.	13,139: 35.	
Obligationer	„	54,418: 50.	67,557: 85.
		Summa Fmk.	81,244: 43.

Obligationerna utgöras af:

Helsingfors stads vattenledningsobligationer .	Fmk.	17,131: —
Finlands Hypoteksförenings „ .	„	25,187: 50.
Rysk-engelska 5 % konsols af år 1872 . .	„	12,100: —
	Summa Fmk.	54,418: 50.

Såsom af ofvanstående synes, äro Sällskapets tillgångar numera fördelade på tre fonder: *Stiftarenes, Ständiga medlemmars* och *Årsmedlemmars.* Ur årsmedlemmars fond bestridas främst löpande utgifter.

Mot räkenskaperna och förvaltningen har någon anmärkning icke varit att göra.

Manuskriptsamlingen och bokförrådet, omsorgsfullt ordnade och förtecknade, befunnos vid genomgåendet öfverensstämma med förteckningarna.

På grund häraf få vi åt Bestyrelsen för dess förvaltning af Sällskapets angelägenheter intill den 31 december 1886 tillstyrka full ansvarsfrihet. Helsingfors, den 3 februari 1887.

Leon. Borgström. Viktor Öhberg.

Tillägg och rättelser till de i första häftet af Förhandlingar och Uppsatser ingående förteckningarna öfver Sällskapets ombudsmän och medlemmar.

Sällskapets ombudsmän.

Nya ombudsmän:

Seminariidirektorn F. W. Sundvall . . . . . *Ekenäs.*
Fil. magistern Aug. Andelin . . . . *Kuopio.*
Doktorn K. F. Forsius . . . . *Nykarleby.*
Bankkommissarien N. E. Sundman . . . . . *Joensuu.*
Sågägaren Jon Nordblad . . . . *Kajana.*
Possessionaten E. J. Stråhle j:or. . . . . . *Iittis.*
Stationsinspektorn E. Appelroth . . . . . . *Laihela.*

Afgångna ombudsmän:

Lektorn d:r A. L. Sundholm . . . . *Ekenäs.*
Doktorn G. Avellan . . . . *Kuopio.*
Seminariidirektorn F. W. Sundvall . . . . *Nykarleby.*
Häradshöfdingen G. E. Malm . . . . *Kajana.*

Stiftande medlemmar.

Nya medlemmar:

Florin, Per Ulrik Ferdinand, professor . . . . . . *Helsingfors.*
Hoving Valter, bokhandlare . . . . *Viborg.*
Lagerborg, Nanny, fröken . . . . *Helsingfors.*
Le Bell, Axel, civilingeniör . . . . *Sjundeå.*
Nordström, Otto Mauritz, doktor, prost . . . . . . *Säkkjärvi.*
Nyländska afdelningen . . . . *Helsingfors.*
Wasastjerna, Viktor, senator . . . . *Helsingfors.*

Afgångna medlemmar:

† **Aschan**, Teodor, kommunalråd . . . . *Nurmijärvi.*
† **Humble**, E., kommunalråd . . . . *Tavastehus.*
† **Leander**, Alex., sjökapten . . . . *Helsingfors.*
† **Sandberg**, Wilhelm, handlande . . . . *Tammerfors.*
† **Stenberg**, Jon, ingeniör . . . . *Helsingfors.*

Öfriga medlemmar.

Nya medlemmar:

Aminoff, Johan Fredrik, grefve . . . . *Helsingfors,*
Chydenius, Wilhelm, magister . . . . ,,
Cronstedt, Carl, v. häradshöfding . . . . ,,
Schauman, Max, universitetssekreterare . . . . . . ,,
Stackelberg, Magnus, friherre, föreståndare för centraldepoten vid järnvägen . . . . ,,
Sucksdorff, Wilhelm, doktor, docent . . . . ,,
Wasastjerna, Ivar, student . . . . ,,

Öhrnberg, Edvard, fil. magister . . . . *Helsingfors.*
Meinander, Gregorius, magister, possessionat . . . . *Pärnå.*
Gylling, Alfons, kapten . . . . *Lojo.*
Kronqvist, Jakob, sågägare . . . . „
Pousar, C. N., ölbryggare . . . . *Forssa.*
Simberg, N., öfverste . . . . *Viborg.*
Söderlund, Axel, redaktör . . . . „
Heinrichs, Alfred, magister . . . . *Fredrikshamn.*
Jefremoff, Alex., magister . . . . „
Appelberg, K., ingeniör . . . . *Kotka.*
Karlsson, Otto, brukspatron . . . . „
Hall, Edvard, kotorist . . . . *Joensuu.*
Hendunen, Paul, byggmästare . . . . „
Hällström, H., provinsialläkare . . . . „
Lundgren, Ernst, häradsskrifvare . . . . „
Lydecken, O. L. disponent . . . . „
Neovius, Aug., stadsläkare . . . . „
Nysten, J. A., borgmästare . . . . „
Olsoni, Osvald, student . . . . „
Paldani, N. A., kassör . . . . „
Roschier, kontorsskrifvare . . . . „
Falck, C., forstmästare . . . . *Jyväskylä.*
Marttinen, Moses, kollega . . . . „
Savander, Emil, länsman . . . . „
Lagus, Alex., fil. kand. . . . . *Evois.*

Afgångna medlemmar:

† **Federley**, Gustaf, kontreamiral . . . . *Helsingfors.*
Ingman, Aug., handlande . . . . „
† **Tschepurnoff**, N., öfverstinna . . . . „
Rettig, C., possessionat . . . . *Ekenäs.*
Norrman, sågförvaltare . . . . *Pärnå.*
Heisingius, Gustaf Fredrik, teol. dokt. . . . . . . *Lojo.*
Jäderholm, R. F., fabrikant . . . . *Åbo.*
Bohlin, Edvin, landtbrukare . . . . *Salo.*
† **Wetterhoff**, E., kapten . . . . *Tavastehus.*
Becker, Bruno, handlande . . . . *Viborg.*
† **Becker**, Wilhelm, bankdirektör . . . . „
Hagman, Gustaf, konsul . . . . „
Fahler, E. V., hofrättsassessor . . . . *Vasa.*
Wasastjerna, Alex., godsägare . . . . „
† **Franck**, G. M., tullförvaltare . . . . *Uleåborg.*
Inberg, O. E., konsul . . . . „
† **Svendelin**, Jon, handlande . . . . „
Vikman, G. A., handlande . . . . „
Ehrström, K., ... *Baku,*

J. L. Runebergs estetiska åsigter.

I ett bref till Snellman, som velat förmå honom att söka den 1847 lediga professionen i grekiskan, afsäger sig Runeberg alla vetenskapliga anspråk. På diktens område hade han sin lifsuppgift, och att försaka den vore honom alltför tungt. „Inom detta område, skrifver han, har jag min lilla stack, som jag under den bästa tiden af min lefnad hopbringat, till den och omkring den löpa mina vägar kära och bekanta; eger jag någon förmåga qvar, så erbjuda de mig mer än tillräckligt ämnen att arbeta med, jag vill och kan icke göra mig till en renegat stackare på ett annat område.“

Det fans dock en disciplin, som kommit honom till mötes på dessa samma stigar och ofta hade sysselsatt hans tankar. Då tio år tidigare konsistorium, för att hålla Runeberg qvar vid universitetet, ingått till kansler med hemställan om ett extra anslag åt honom, yttrar han i ett bref till grefve Rehbinder, att han med glädje skulle omfattat åliggandet att som extraordinarie hålla föreläsningar i estetik, men nödgades afböja konsistorii förslag på anförda skäl. Dessa, som han närmare utlägger i ett bref till erkebiskop Melartin, bära, i förbigående sagdt, vittne om ädelheten och försyntheten i hans tänkesätt. Vetenskapen om hans egen konst var i sjelfva verket den, som gett ämnen åt hans två akademiska afhandlingar, *Specimen Medeam tragoediam Euripidis cum Medea Senecæ comparans*, och *Specimen observationes quasdam circa chorum tragicum continens*, den förra af 1830 för docentur i vältaligheten, den senare af 1833 för adjunktur i grekiska och romerska literaturen. *) Egentlig filologi innehålla dessa hans två vetenskapliga arbeten icke mera än det nödigaste för uppfattningen af

*) Ånyo tryckta i Efterlemnade skrifter III, Sthlm 1879.

de styckens karakterer, åskådningssätt och diktformer han undersöker; i det senare går han tillbaka äfven till poesins allmänna princip, emedan koren i den grekiska tragedin syntes honom vara ett omedelbart utflöde ur den. Likaså innehåller kritiken af samtida literaturalster, som han utöfvade i sitt Morgonblad åren 1832—1836, hvad han ansåg för poetikens grundsatser, ty att stanna vid blotta intryck och en derpå grundad värdebestämning synes han icke hafva ansett tillständigt; för granskningen äfven af oansenliga produkter ger han skäl i form af satser, som icke sällan utreda skaldekonstens hufvudfrågor. *)

Bland skaldens efterlemnade papper har man funnit

*) Sjelf har Runeberg af sina estetiska uppsatser och kritiker åter utgifvit endast den om „Fru Lenngren" (H. M. 1832 n:ris 7, 8), ett bref „Om Franzén", egentligen ingress till en anmälan af F:s skaldestycken V:e b., och „Ramido Marinesco" (H. M. 1837 n:ris 31, 32), aftryckta i b. II af Sederholmska uppl. af Runebergs Samlade arbeten 1861 och i b. V af Örebro uppl. af Runebergs Samlade skrifter 1864. Först i b. VI 1869 af den sistnämnda ed., ombesörjdt af C. R. Nyblom, finnes det mesta af dessa uppsatser och kritiker reproduceradt: „Några ord om Svenska Akademiens valspråk: Snille och Smak" (H. M. 1832 n:o 1), „Project till en poetisk förening" (H. M. 1832 n:ris 86, 91), „Försök till en Natural-historisk beskrifning öfver den Poetiska Örnen" (H. M. 1832 n:ris 92, 93), „En blick på Sveriges nu gällande poetiska Litteratur (H. M. 1832 n:ris 96—98), „Några ord om methoden att uppläsa bunden stil" (H. M. 1833 n:ris 2, 3), „En anmärkning" om konstnärens förhållande till naturen (H. M. 1833 n:o 53), „Om Parodien" (H. M. 1834 n:ris 15, 17, 18), „Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren" (H. M. 1838 n:ris 23, 24) samt recensionerna: Freja, poetisk kalender af Dahlgren (H. M. 1832 n:ris 20—22, 24, 25), Snapphanarne af O. K. (H. M. 1832 n:ris 27, 28), Främlingen från Norden, berättelse af R—a (H. M. 1832 n:ris 56, 58), Andelunden vid Kassin af fröken R*** (H. M. 1832 n:o 62), Samlade dikter af Euphrosyne, första delen (H. M. 1832 n:ris 64—66, 68), Törnrosens bok (H. M. 1835 n:ris 34—39). Till dessa uppsatser och recensioner lades i den Sederholmska editionens b. VI: inledningen till en öfversättning af „Nionde (elfte) Runon i Kalevala" (H. M. 1835 n:o 91) och recensionerna: Flickorna i Askersund af G. H. Mellin (H. M. 1832 n:o 94), Öjungfrun af G. H. Mellin (H. M. 1833 n:o 25), Lucrezia Borgia af Victor Hugo (H. M. 1835 n:ris 98—100), Skaldestycken af F. M. Franzén b. V, innehållande ofvannämnda ingress (H. M. 1836 n:ris 85, 86, 88). Slutligen har i Efterlemnade skrifter I, Wiborg 1878, upptagits första gången ur Helsingfors Morgonblad det satiriska stycket: „Något

anteckningar, hvilka till en del röra samma frågor, eller framhålla likheter mellan konsten och lifvet, eller äfven äro försök till begreppsbestämningar, sådana som de två dialogerna „Om mythens natur“ och „Om organism“. *) De äro nedskrifna alltsom tankarne fallit honom in, man vet icke när, men de båda senare höra synbarligen till åren näst efter afhandlingen om koren. Liksom i denna, så har han ock i dessa dialoger gjort spekulativa försök, som bland annat lägga i dagen huru skaldesnillet är nära förvandt med den filosofiska intuitionen. Under dessa spekulationer var det som han fann det konstens ursprungsord, i och med hvilket hennes förhållande till lifvet uttrycktes.

Någon sammanställning af sina strödda tankar i konstläran har Runeberg icke försökt, och om han stadnat vid universitetet såsom lärare i ämnet, är troligare att han anslutit sig till Hegels 1835 utkomna föreläsningar, som nära öfverensstämde med hans egna åsigter, än att han skulle sökt deducera dessa ur det engång funna ursprungsordet. Helt visst äro hans tankar, ehuru framkastade af olika anledningar under loppet af mer än två decennier, så enständiga och samstämmande, att de tyckas liksom sjelfmant bygga sig till ett system, men den abstraktion, som systematiseringen kräfver, och det tvång, den lägger på den fria intuitionen, kunde knapt vara förenliga med hans skaplynne. Ej heller voro hans förstudier nog omfattande. Hvad han meddelat sin biograf om sin tentamen hos Avellan tillsammans med Nervander låter icke förmoda någon beläsenhet åt detta håll. Medan professorn och Nervander sökte öfverflygla hvarandra med fraser ur Hegels, till Åbo nyss anlända Encyklopädie, den de kände lika ytligt båda, intog Runeberg en mycket ringaktad ställning på grund af Gerlachs Fundamental Philosophie, den vanliga approbaturskursen, som han samvetsgrant sökt tillegna sig.**)

om konstdomare, enfaldeligen föreställdt i frågor och svar“ (1832 n:o 13) och recensionen af Sveriges anor, skaldestycke af Bernh. v. Beskow (1833 n:ris 9—11).

*) Efterlemnade skrifter I, der utom de nämnda dialogerna „Reflexioner“ och „Att reflektera“ äro första gången publicerade.

**) J. E. Strömborg, Biografiska anteckningar, II: 69.

Den enda visdomsskola Runeberg omedelbart besökte var de antike författarnes, särskildt de grekiske tragödernes. De principer, han der funnit rådande, utvecklade han sedan genom iakttagelser på moderna verk och genom egna erfarenhetsrön. Af de moderna skolornas läror nådde väl icke mycket till honom på direkt väg. Samtidigt med flyttningen till Helsingfors erhöllo Hegels vidtherskande läror en representant vid vårt universitet i Runebergs egen svåger, Johan Jakob Tengström, sedan 1830 professor i teoretisk och praktisk filosofi, och omöjligt är ju icke att detta förhållande ledt Runeberg till någon bekantskap med den hegelska filosofin. Ett ingående eget studium deraf torde han dock icke bedrifvit, och någon direkt inflytelse, som ett sådant studium i en eller annan väsentligare punkt skulle utöfvat på hans uppfattning, kan icke uppvisas. Men oberörd var naturligtvis icke heller han af opinionsströmningarna ute; det lifliga och rikhaltiga tankeutbytet i hans utmärkta kamratkrets, der Snellman beredde sig till att bli hegelianismens inflytelserikaste målsman i landet, och Runebergs förmåga att på detta indirekta sätt samla material till sina tankars utvecklande, ersatte hvad det egna studiet icke medfört. Att han sålunda stod under inflytelse af samtidens opinionsströmningar och hvilken ställning han inom dem intog var han sjelf knappast medveten om. Också var hans estetiska öfvertygelse icke en lärdomsfrukt, utan en lifsfrukt; dess principer äro på samma gång principerna i hans hela lifsuppfattning och undergå ingen väsentlig förändring. Om man, med hänsyn till deras allmänna riktning, särskildt hans åsigt om konstens förhållande till religionen och det gudomligas immanens i lifvet, betecknar hans ståndpunkt som liggande på estetikens öfvergång från Solger till Hegel, må det ske med nu gjorda förbehåll.

I afseende å uttryckssättet kan hans förbindelse till det ena och det andra systemet lättare påvisas. Att börja med är hans språkbruk det svenskt akademiska, men i de nämnda dialogerna om mytens natur och om organism, der intuitionen ock är en mån mera vidtsväfvande, har han antagit schellingianismens naturfilosofiska terminologi. Huru

sparsamt han än i allmänhet begagnar skoltermer, kan han denna tid jemväl i sin kritik icke undvara „potenser", „poler" och „motpoler", „positiva baser" och andra dylika. Från senare hälften af trettiotalet och i uppsatserna: „Är Macbeth en kristlig tragedi?" *), „Några ord om poemet „Fjalar" och Saimas kritik öfver detsamma" **) samt föredraget „Om grekernes plastiska konst", ***) hvarmed han den 14 juni 1850 illustrerade Borgå gymnasii sista dag i det gamla gymnasiihuset, försvinna de figurliga talesätten ur hans språkbruk, som närmar sig Hegels sakenligare uttryckssätt. Hans tidigare skoltal, „Orationes variæ in Gymnasio Borgoënsi", det om de kristna legenderna, hållet som installationstal den 14 juni 1839, det om de homeriska dikternas uppkomst den 17 juni samma år och det om den fulländade formen i de sköna konsterna den 17 juni 1843, ****) äro visserligen affattade på latin, men röja likvisst förändringen.

Tilläggas de bref skalden nu och då skref till Grot, till v. Beskow och Montgomery, †) äro källorna nämnda, ur hvilka man lär känna Runebergs estetiska åsigter. Jag har sökt att med omtanke sammanställa dem, dels för att lemna ett bidrag till belysande af hans lifsåskådning, dels ock i förhoppning att hvad Runeberg tänkt om konsten kunde öfva någon verkan på dagens opinioner.

---

*) I Grots kalender 1842, aftr. i Sederholmska uppl. b. II samt i Örebro uppl. b. V.

**) I Joukahainen 1845, aftr. i Örebro uppl. b. VI och Sederholmska uppl. b. VI.

***) Tryckt första gången i Borgå 1850, omtr. i Efterlemnade skrifter I.

****) Tryckta första gången i Efterlemnade skrifter III, utan angifvande af data, för hvilka jag har att tacka hr lektor J. E. Strömborg. Ordningen der är således oriktig: III borde hafva erhållit främsta rummet.

†) Tryckta i Efterlemnade skrifter II, Wiborg 1879.

Konsten och religionen; det antika och det moderna.

Man kan icke tänka sig förhållandet mellan konsten och religionen innerligare än Runeberg gjorde det. Sitt föredrag om grekernes plastiska konst, den sista af hans uppsatser, begynner han med påståendet: „All konst, såvidt den är af äkta sort, har sin rot i ett folks religiösa föreställningar, uppskjuter ur dem och fortfar att med dem stå i samband". Uppsatsen om Macbeth, författad i hans bästa mannaålder, går tydligen ut på att ådagalägga huru detta samband finnes i ett modernt skaldeverk, hvars handling och karakterer kunde tyckas högst okristliga: efter en jemförelse med antikens drama, visar sig att den moderna skalden ledt handlingen och dömt karaktererna ur en rent kristlig synpunkt.

Så vidhåller Runeberg alltigenom det ursprungsord, han fann under sysslandet med den grekiska koren. Afhandlingen om denna begynner med ett kapitel „om poesins upprinnelse och tillväxt", der Runeberg sökt och funnit åt sig en metafysisk grund för konsten. Poesin definierar han som ett *samstämmigt och på naturens sätt troget förhärligande af det högsta väsendet* samt utlägger definitionen sålunda: „På naturens sätt säger jag, emedan poesin i diktandet bör röja samma bestämmelse, som naturen ådagalägger i lefvandet. Förhärligandet åter tänker jag mig icke som någonting blott och bart, hvarken löst ifrån eller frampressadt ur tingen, liksom vore det någonting i och för sig, utan som hafvande sin kraft och sin tillvaro i sjelfva tingen och i deras samklang. Ty liksom naturen lefver i Gud, så lefver ock naturens afbild, poesin, i Guds afbild, religionen, hvarken förknippad eller upplöslig. Sålunda är all poesi ett förhärligande, och det på naturens sätt religiöst." *)

*) Efterlemnade skrifter III: 45. Denna fundamentalsats lyder i originalspråket: „Poësis vero ipsa (qvamvis infinita definiri non possint), si vocatur *æterni entis ad modum naturæ fida concinensque celebratio,* nec omni caret distinctione; nec tam arcte concluditur, ut summa ejus vis circumscriptione pressa et ambesa pereat. *Ad modum naturæ*

Huru hade Runeberg kommit till denna teosofiska uppfattning af konsten? Helt visst var det i grekernes skapelser, främst hos deras tragöder Aeschylus och Sophokles, som han fick bekräftelse på förhållandet. Ty hvad är det väl som förhärligas i deras tragedier, om ej gudomens förhållande till menniskan, hvilken kommit till insigt af gudomens, åt naturen och lifvet gifna eviga bestämningar och krafter? „Samma bestämningar och krafter, dem Aeschylus diktar såsom handlande in *κόσμῳ*, öfverflyttar Sophokles i mikrokosmus och visar herskande i menniskan". *) Denna syn på saken egde han ännu icke då han skref sin afhandling om Medea, men den skymtar redan ur hans första kritiker i 1832 års Morgonblad.

Man kommer ofrivilligt att tänka på Solger, som i sin „Erwin" (1815) till först satt detta teosofiska förklaringssätt i system, och dialogformen, som Runeberg vid denna tid, föröfrigt med föga framgång, använde vid sitt spekulerande, kunde betraktas som ett yttre bevis. I sin bekanta platoniserande vision i andra samspråket med Erwin hade Solger sökt att förtydliga huru ideerna emanera ur gudomen och huru de verka i tingen. Men ingenting ådagalägger att Runeberg någonsin läst Erwin, hvars tröga, spetsfundiga grubbel väl föga skulle tilltalat hans klara ande. Ej ens en indirekt påverkan har man skäl för, ty huru samspråket vänder sig för Solger, finner denne skönheten sist och slutligen icke i den verkliga verlden, utan i en transcendental, af hvilken menniskan har en mystisk förnimmelse i och genom fantasin, **) medan Runeberg uttryckligen framhåller att förhärligandet innebor naturen sjelf, der konstnären har att hemta den samklang som är konstens väsen.

dico, quod poësis fingendo eandem legem repræsentare debet, quam natura vivendo patefacit. Celebrationem autem non nudam cogito, nec a rerum materia prolatarum vel solutam vel extortam, ut per se aliqua esset, sed potius ipsis rebus earumque concentu vigentem. Ut enim natura rerum in Deo vivit, ita in religione, Dei imagine, poësis, imago naturæ, vivit, nec cohærens, nec dissolubilis. — Itaque omnis poësis celebratio est, et quidem ad naturæ modum religiosa.

*) Efterlemnade skrifter III: 53.

**) Erwin, vier Gespräche ueber das Schöne und die Kunst, I: 229, 262. Berlin 1815. Visionen läses I: 150 och följ.

En vink om detta konstens förhållande till religionen kan Runeberg möjligen hafva erhållit i Solgers förord till en öfversättning af Sophokles, den han begagnade vid sin senare disputation. *) En liknande anvisning fann han i A. W. Schlegels föreläsningar öfver dramatisk konst och literatur, det enda af den samtida forskningens verk, som i någon mån direkte tjenat honom till vägledning. För Schlegel liksom för romantikerne öfverhufvud och alla, hvilka i Solger hade sin målsman, var „religionen den menskliga tillvarelsens rot“. **) Men någon vidare utveckling af principen skulle han förgäfves hafva sökt hos den föga spekulativt anlagde kritikern. Det erforderliga mellanbegreppet, det gudomligas immanens i lifvet, måste han söka på annat håll.

Det är påtagligt att Runebergs ljusa och frisinnade lifsåskådning, som hade sin rot i hans naturfriska väsen, uppammats under hans tidiga och förtroliga umgänge med grekerne. Under vistelsen i deras naiva, all naturen besjälande, njutande, älskande föreställningsverld, hade det gudomligas immanens gått upp för hans ande och blef sedan icke blott en länk i hans konstlära, utan sjelfva centrum i hans lifsåskådning: för hans öppna blick i lifvet stod det gudomliga klart och orubbligt som den skapande, upprätthållande och allt genomträngande makten. Lifsglädjen, som i så hög grad utmärkte Runeberg, upprann helt visst ur hans egen naturs beskaffenhet, men genom denna tro blef den hos honom befästad som en upphöjd och storslagen lifsåskådning.

Mångenstädes i sina skrifter har han i korta träffande drag karakteriserat antiken; utom i disputationerna har han i skoltalen och i uppsatsen om Macbeth meddelat sina iakttagelser om och ur de gamles verld. Ett och annat drag för denna karakteristik kan han hafva funnit hos Schlegel och andra, hvilka i Winkelmanns fotspår begrun-

*) Citeras i afhandlingen om koren vid fråga om tragedins väsen. Detta Solgers arbete har icke varit mig tillgängligt.

**) Vorlesungen ueber dramat. Kunst und Litteratur I: 13, Leipzig 1846. Schlegels föreläsningar hade utgifvits i Upsala 1817.

dat skilnaden mellan det klassiska och romantiska idealet,*) men eljes är den nog gjord efter originalen, och till det tidigare funna har han lagt egna haltfulla iakttagelser.

Men man bör icke föreställa sig Runebergs kärlek till antiken såsom en blind förkärlek, lik många andra dess beundrares, med större eller mindre ansats till hedendom. I en tidigare uppsats,**) egnad åt Runebergs religiösa verldsåskådning, har jag redogjort för en yttre tilldragelse, hvilken vid midten af trettiotalet gaf honom anledning att närmare bestämma sin ställning till antiken å ena, kristendomen å andra sidan. Pietismen, som yppade sig i hans närmaste kamratkrets och derur fick några af sina utmärktaste ledare, föranledde honom att i „Den gamle Trädgårdsmästarens bref" och det genmäle, Stenbäcks angrepp framkallade, utstaka sin religiösa ståndpunkt. Men då denna, med den innerliga förknippning Runeberg antog mellan religion och konst, tillika är kärnpunkten i hans estetiska åsigter, kan jag icke annat än ånyo beröra saken, helst den i ett föredrag kunde behandlas endast summariskt.

Klarast uttrycker Runeberg sin relativa uppskattning af antiken och kristendomen i uppsatsen om Macbeth, och jag kunde helt enkelt genom att afskrifva den visa upp hvad han fann hållbart hos den förra och hvari den syntes honom den senare oändligt underlägsen. Men skoltalen, mindre kända och tillgängliga, äro måhända bättre egnade att låta oss inse den försmältning af antik och kristen verldsåskådning, hvaraf hans egen uppkom. Ännu i det sista bland dem är hans känsla för de gamles „barnsligt sorglösa verldsåskådning" lika lefvande, som då han begynte sitt skriftställarskap. „De sågo jorden och allt hvad som på den mötte deras blick i ett gladare ljus, i en mera leende förklaring än vi. Jorden var för dem icke saknadens och pröfningarnas hem, en förvisningsort fjerran från det rätta fäderneslandet, den var en skön provins af det gudomligas rike, företrädesvis älskad af högre makter och

*) Schlegels Vorlesungen I: 12, 14.

**) Föredrag vid Sv. Literatursällskapets årsfest 1886, i Förhandlingar och Uppsatser I: 1 och följ.

vald af dem till bostad. Här möttes öfverallt det eviga i menskligt sköna gestalter; ur skogens trän, ur klippan, ur sjön, ur floden blickade odödliga väsenden befryndadt mot den dödlige, och från bergens toppar nedstego höge, mäktige gudar, för att lefva bland menniskorna, dela deras njutningar och länka deras banor.“ *) Och bakom detta mångguderi fans äfven hos antiken aning om en allmän gudamakt, af hvilken naturens krafter, personifierade i de många gudarne, voro företeelsesätt, men denna makt var för de gamle, då de sökte fatta henne i sin oändlighet utom naturen, allenast ett dunkelt obevekligt öde. Deras glada, af gudar, heroer och menniskor uppfylda jordelif var kringflutet af Okeanos, men bortom den var natt och skugga. Häri visar sig det antika åskådningssättet så begränsadt; i det dunkla, kalla Hades ville äfven heroernes skuggor byta lott med den sämste daglönare på den solvarma jorden.**)

Men också i detta grekernes hjertlösa förakt för barbarerne röjer sig begränsningen. „De gamle, heter det i skoltalet om legenderna, kunna icke utan skäl jemnföras med sina bildstoder i betraktande af det passionfria och sjelftillräckliga lugnet och harmonin, som de ådagalade i lif, seder och sjelfva utseendet hos sin bildning, blottade som de voro på en djupare sympati och knappast tillgängliga för andra. Detta namn barbar, hvarmed de betecknade enhvar till deras samhälle icke hörande, bevittnar en formbeskaffenhet hårdare än stenen och med hvilken de tillbakastötte hvarje främling. Den andliga enheten låg för dem i dunkel. Läran om anden uppblomstrade med kristendomen, och i samma ögonblick upphörde dyrkan af de yttre tingen; anden, som söker anden, genombröt formen, konsten fick till uppgift hjertats, icke lemmarnes smyckande, kastade bort mejseln och doppade penseln i färg, för att medelst målning framställa ett inre öga till lifligare tolk åt anden, än det af sten.“***)

---

*) Efterlemnade skrifter I: 346, 347.

**) Macbeth, Samlade skrifter V: 437.

***) Efterlemnade skrifter III: 92, 93.

Betraktar man åter det menskliga medvetandet, röjer sig hos antiken samma brist på djup i känslan som i afseende å det yttre lifvet. Denna gudomliga lag för hvarje handling, vare sig god eller ond, som vi kalla samvete, fans ännu icke inskrifven i medvetandet. Föreställningen om en tingens allmänna ordning, med hvilken menniskan borde befinna sig i samklang, ersatte för de gamle bristfälligt samvetets bifallande och bestraffande makt; alldeles som koren i dramat, derifrån ock Runeberg hemtat denna parallel, enligt hans uppfattning förestälde det gudomliga och allmänna, från hvilket den handlande personen afvikit, hans oskyldighets tillstånd, innan han förirrade sig, — ett mycket ofullständigt hjelpmedel jemnfördt med detta osynliga, omutliga allestädesnärvarande samvete, som, härflutet ur menniskans egen gudomliga natur, vakar och verkar äfven hos den i sömn gående lady Macbeth. Hvilket omätligt framsteg, då kristendomen bjöd att menniskan skall söka försoning med sitt samvete, det är, inrätta sin lefnad så, att hon befinner sig i harmoni med denna sin upphöjdare, i Gud och genom Gud lefvande natur. *)

De kristna legenderna hade öppnat för Runeberg en inblick i kristendomens väsen i denna första hänförelsens tidsålder, då den nya verldsåskådningen blott med andens vapen bekämpade den gamla. Redan hans många bearbetningar af dessa legender visa huru lifligt anblicken af det nya ljusets inbrott i verlden anslagit honom, och af hans skoltal ser man huru riktigt han förklarar omkastningens ytterlighet. Var för greker och romare jordelifvet ett ljust och lyckligt hem för gudar och menniskor, lifvet efter detta deremot ett tomt och kallt skugglif, blef förhållandet det motsatta, när kristendomen kom: jorden blef en skuggornas och jämmerns dal, från hvilken blicken hänförd riktade sig till det himmelska land Kristus uppenbarat. Ångesten hos de gamle för lifvet efter detta hade icke varit större än denna de förste kristnes ångest för ett syndfullt jordelif. De kristne den tiden „liknade den botade blinde, som icke

---

*) Efterlemnade skrifter III, afhandling om koren p. 72 jfrd med skoltalet om legenderna p. 93.

vill sluta ögonen, ens för att njuta sömn, af farhåga att åter falla i mörkret, som han nyss undflytt". Anblicken af den genom Kristus öppnade öfversinliga verlden var ännu så ny, förskräckelsen för sinligheten, hvarunder menniskan dittills trälat, beherskade henne ännu, och den öfver det verldsliga vunna segern hade hon ännu icke lärt tillfullo uppskatta. „Menniskan, förut slaf under många gudar, var nu vorden mäktig och herskande i det ena och genom den ende Guden." Men i ångesten för de forne herskarene, som nu tycktes henne vara fruktansvärda demoner, förkastade hon helt och hållet den gamla verldsåskådningens grundsats, som gick ut på en harmoni inom tingen, och försoningen kunde då icke mer bestå i den enskildes delaktighet i denna harmoni, utan borde uteslutande sökas med den i samvetet uppenbarade anden. Icke nog med att förkasta den yttre synliga verlden såsom en fallen, förgänglig och förvirrad verld, i sitt eget bröst fann hon en sinlighet, som jemväl måste uppryckas. Fromt offrade hon all sinlighet för att nå den sanna fullheten, och ju större hon dervid fann vedermödan, ju mer jordelifvet syntes henne som en jämmerdal, dess härligare såg hon sin himmelska arfvedel hägra för blicken. I allt detta varsnar man „ett föraktande af det mindre för det större, det yttre riket för det inre, jordelifvet för det odödliga och himmelska, de i tingens beskaffenhet grundade lagarne för de gudomliga, i evighet verkliga". *)

„Men att alldeles ringakta det verldsliga och yttre, anseende det för ingenting, och att söka Gud allenast utom verlden är icke mindre orätt än att förklara detta verldsliga för verklighet och förneka Gud utanför detta: jag tror att, såvida vi Gudförgätne — Deo destituti — låta oss af verlden beherska, är hon ett fantom, men i den mån som verlden beherskas af oss med makt i Gud och genom Gud, är hon verklig och väsentlig." Denna trosbekännelse, med hvilken Runeberg afslutar sitt tal om de kristna legenderna, visar att han fasthåller det gudomligas

*) Efterlemnade skrifter III: 93 jfrdt med Macbeth, Samlade skrifter V: 439, 440.

immanens, som antiken lärt honom känna, men i förening med det kristna Gudsbegreppet: den i naturen och i menniskans samvete uppenbarade Guden är kristendomens allgode skapare och kärleksrike fader. Genom denna försmältning af antikt och kristligt uppfattningssätt, bevarade han i sin verldsåskådning åt naturen och lifvet en leende antikartad skönhet, men i förening med en känslans innerlighet och upphöjning, som ger åt skönheten ett andligare uttryck och ett djupare lif. Lycksaligheten har då två grundvilkor: att vara i harmoni med verlden, det är med det gudomligas uppenbarelse der, och att vara i harmoni med sitt samvete, det är med Guds uppenbarelse i menniskan och ordet. *)

Så var det, skulle vi tro, som Runeberg nådde sin verldsåskådnings ståndpunkt, derifrån han, under polemiken med pietismen, hvilken syntes honom lik en gengångare från kristendomens första tider, utvecklade denna glada tro på det goda och ädla i lifvet, på hvilken han vid samma tid lät prestviga sig. Här må den mera dogmatiska sidan förbigås; endast några hufvudpunkter må återhemtas för att belysa den definition han gifvit af poesin.

Från antiken hade han alltså detta förtroende för sinligheten, som kommer den gamle trädgårdsmästaren att utropa: „Ack, hvad vore väl lifvet utan kärlek till sitt stoft, hvad är väl plantan, om den icke lätt och gladt bär sina förgängliga blommor och blad!“ och som han belyser med den underbart vackra bilden af liljan, som växte frisk i skuggan, medan roten sträckte sig ned i jorden, men uppryckt ur stoftet och utsatt för solbaddet vissnade innan kort. Så är allt lefvande sammansatt af ljus och mörker, af ett himmelskt, som har till vilkor för sin fägring, ja för all sin företeelse, att utveckla sig i och genom det jordiska. Att icke anse detta för Skaparens visa afsigt, alltså för godt och lofvärdt, det är att se verlden genom en förvillande uppfattning. „Huru se vi alla de föremål, som möta

*) Poemet „Chrysanthos, intaget i 3:dje häftet Dikter, Borgå 1843, kan anföras som bevis för denna utläggning.

oss, om icke ur dem en strimma af den Eviges ljus strålar emot oss? Jo, såsom mörka och fallna, ofruktbara för vårt högre behof och rika blott på förtviflan och död." Och gäller detta om föremålen i gemen, så gäller det isynnerhet om menskligheten, „denna heliga strålflod från Gud". Hvad skulle det båta den stackars menniskostrålen att vilja fly från stoftet här? „Under jorden, bortom skyn, öfver verldens verldar, hvad skall hon finna annat än hvad hon förskjutit här: en skapelse och en Gud?" *)

Sant nog att för det begränsade och ofullkomliga menniskoögat lifvet ofta ter sig förvirradt, bristfälligt, menniskorna vilsefarande och syndiga och att förgängelsen är allt lefvandes lott. Den gamle trädgårdsmästaren har erfarenhet nog af det maskstungna, och intet i naturen förefaller honom „så förfärligt, som åsynen af lefvande oskyldiga väsendens långsamma aftyning och förtidiga död för den frätande tanden af en mask, som de sjelfve medvetslöst skydda och nära." Men „sjelfva det ofullkomliga ögat hör med till fullkomligheten, som det icke ser." Låt det blott höjas, tills det får syn på Skaparens mening, och det spöklika skall försvinna. Hos den villfarande, som visserligen icke går gena vägen, skall man inse att stegen dock leda mot målet, om blott vandringen åskådas med Hans fadersöga, som i hemmet tåligt väntar den förlorades återkomst. Framförallt, icke denna abstraktion, som likställer en syndig handling med synden och icke förstår att den handlandes väsen går vidt utöfver den enskilda gerningen och det enskilda omdömet. Den enskildes omvändelse, liksom menskligheten framåtskridande sker blott icke med ens: „menskligheten fortgång till frihet, eller om ni så vill till *sitt högre lif* sker i likhet med växtligheten långsamt och utan språng". Ingenting var för Runeberg vissare än att det goda och ädla behåller segern, med andra ord att lifvet är en utveckling till större och större öfverensstämmelse

*) Den gamle trädgårdsmästarens bref, i Dikter, tredje häftet, Borgå 1843, p. 108, 121, 125. — Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren", i Samlade arbeten VI: 187.

med det gudomliga i samvetet och i naturen, det är, till frihet. *)

I denna frigörelseprocess är visserligen för den enskilde Kristi efterföljelse likaså vigtig, som det var för menskligheten af vigt att kristendomen aflöste antiken. Kristus har visat den rätta vägen till fullkomligheten, icke genom att undfly verlden, utan genom att deltaga med henne i förbättringsprocessen. Efter och med honom ingen ångest mer för syndens makt, ej heller för dödens. Döden är blott ett större steg, en betydligare vändning, jemnförlig med den då blomman bryter ur sin knopp och utbreder sina blad „för att lefva i rikare fägring och glädjas i en ljusare verld.“ Man kan ju säga att det är liksom ur ett fängelse hon bryter sig, men hellre må man säga att hon „i sitt dunkla hem frisk och trogen vårdar sina blad, tills naturen finner dem mogna att möta dagen.“ Om han nu således tror på en odödlighet, ljusare och varmare än antikens, så kan han icke hysa detta hopp derför att jorden här vore så mörk och lifvet här ett intet. „Nej nej, derför väntar jag, skrifver den gamle trädgårdsmästaren, en himmelsk verld, ett högre lif, att denna jord är så skön, detta lif, oaktadt sina sorger, så heligt och ljuft“. **)

Dessa antydningar torde vara nog för att fatta hvad Runeberg menar, då han säger att poesin finnes i sjelfva lifvet. För den som har „öfvertygelsen att verlden, sådan den andas omkring oss, är likasom Ordet en helig källa till vår frid och förtröstan, endast vi med Ordets ljus och försoningens tro i våra hjertan betrakta dess företeelser“,***) har ju riktigt nog „förhärligandet af det högsta väsendet“, det är poesin, „sin kraft och sin tillvaro i sjelfva tingen“.

---

*) Den gamle trädgårdsmästarens bref, a. ed. p. 107, 108, 124. — Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren“, a. ed. p. 188—190, 193, 194.

**) Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren“, a. ed. p. 196, 197, jfrdt med Med anledning af framstälda frågor i ett religiöst ämne, i Efterlemnade skrifter I, 266. — Den gamle trädgårdsmästarens bref, a. ed. p. 122, 123.

***) Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren“, a. ed. p. 186.

Ty sambandet mellan de två sidorna hos företeelsen, det gudomliga och det jordiska, hvilket samband hos menniskan alstrar den religiösa känslan, blir ett förhärligande när det stegras till samklang, och konsten är att återge samklangen.

„Diktens skapelser, heter det i föredraget om grekernes plastiska konst, de må framstå i toner eller ord, i färger eller marmor, hafva alla sitt ursprung gemensamt, hemta sin karakter ur detta ursprung och röja, äfven vid den mest olika individualisering, i sina väsentligaste drag ett syskontycke, som erinrar om samma härstamning, samma hem. Menniskosnillet kan lika litet som menniskohjertat af egna tillgångar, af så att säga egen maktfullkomlighet dana verk för evigheten; för att kunna det, måste det förra liksom det senare luta sig till det eviga sjelft och i och ur detsamma söka de elementer, som skola kunna trotsa tidens och förgängelsens makt. Ju mer djupt alltså en nation förmått eller fått blicka in i det evigas väsende, ju klarare och varmare den uppfattat och tillegnat sig detsamma såsom sitt innersta och dyraste, med få ord, ju sannare, rikare och heligare en nations kult är, i desto högre förklaring skola äfven dess konstskapelser framstå, desto skönare, sannare och egentligare skola de återspegla det gudomligas anda och lif. Deremot ju dunklare och torftigare ett folks gudalära är, desto större svaghet och fattigdom skola äfven dess försök i konst röja.“

„Det är sålunda betraktadt konsten eger den heliga och höga mission att förklara religionen, att i bild, i tanke, i ord sinligt predika dess läror“. *) Men det vore att mycket missförstå Runeberg, om man menade att alltså endast i egentlig mening religiösa föreställningar eller föremål vore egnade för konsten, än mer om man trodde att en ängslig och verldsförnekande uppfattning derigenom vore konsten föreskrifven; af allt det föregående bör vara klart att hvilket ämne som helst, der samklangen yppar sig, är förenligt med konstens uppgift och att dess anda är icke blott upphöjd, utan ock glad och trösterik. Men om kon-

*) Föredrag om grekernes plastiska konst, i Efterlemnade skrifter, I: 344, 345.

sten har ett vidsträcktare område än religionen, i det att hon ännu i skapelsens periferi förmår visa det allt beherskande centrum, så mäktar hon å andra sidan icke uttömma den religiösa känslans oändlighet. Midt i den grekiska konstverldens härlighet bibehöllo de gamla oformliga gudabelätena anseende för större helighet än de yppersta konstverk. „För det fromma sinnet, som ville hos sina gudar finna ett omätligt, mystiskt djup, var det mått af gudomlighet, som fans strax tillgängligt och fattligt hos den artistiska skulpturens härliga skapelser, icke tillräckligt. Hela deras skatt af religiöst innehåll var så öppen, var så åskådlig, så mätbar, och bakom den fans för aningen intet.“ „Menniskan älskar att hos det gudomliga erkänna en fullhet af lif, af kraft, af tillvarelse, vida öfverskridande gränserna för hennes fattning, med ett ord en oändlighet, som med hennes ändliga förmåga hvarken kan mätas eller uttalas. Söker hon nu denna oändlighet i ett menniskoverk, skall hon aldrig finna den der fullt uttryckt. Tvärtom, ju mera till klarhet utarbetadt ett sådant verk är, desto mer skall det låta sin begränsning, sin ändlighet genomskina och derigenom förlora motsvarigheten mot det gränslösa, som hos gudomligheten är karakteristiskt.“

I denna mening fattad har religionen en central ställning, derur hon i och med känslans oändlighet söker direkte fatta det gudomliga. Konsten, mera verldslig, söker att framställa det gudomliga i lifvets mångfaldiga företeelser. Vid sidan af vetenskapen och den praktiska handlingen har konsten en ställning till religionen, som Runeberg bildligt söker åskådliggöra i sitt svar till Stenbäck, då han yttrar: „Säg icke att menniskan i den menskliga handlingen, i konsten, i vetenskapen är stadd på förtappelsens väg; äfven dessa äro ådror, utgående i grenar ur samma hjerta, religionen, och hon måste lefva i dem och genom dem sprida lif i en kropp, som icke består af hjerta ensamt“.*)

*) Till författaren af „Svar till den gamle trädgårdsmästaren“, a. ed. p. 196.

Konsten och lifvet; idealism, naturalism, realism.

Pietismen, som Runeberg lärt känna i yngre år, var en yttring af denna ångest, som tid efter annan griper andarne och kommer lifvet att svartna för blicken. En annan synvilla, pessimismen, som stannar vid förvirringen och förgängelsen på ytan, förmenande denna vara verklighet, kunde han varsna på sin ålderdom, men har deröfver icke uttalat sig. Men vare sig starren är svart eller grå, kan ingenting vara ett bättre botemedel än en lifsåskådning och en dikt sådan som hans. „Menskligheten, skrifver han bland sina strödda tankar, sitter vid lifvets strand och gråter öfver den mörka vågens skum och oro. Då kommer poesin, en solblick mellan molnen, och låter henne se hur djup, klar och ren, den sjö är, som så svallar.“ „Poesin ser och återger det verkliga, den sanna verkligheten, rotad i Gud och genomblommande verlden. Poesin upphjelper icke naturen, gör den icke härligare än den är, men den hjelper menskligheten att se sin egen och verldens härlighet, att genomskåda ytans förvirring.“ *)

Få menniskor hafva egt hvad man kallat lifsglädjen i sådant mått som Runeberg. „Det äldsta i verlden är glädjen att *vara*, näst det äldsta är sorgen att *icke vara*“, en tanke hvilken han skrifver ned för sig sjelf, är liksom den metafysiska formeln för hans hela lifsåskådning. I ungdomen som fattig informator kunde han sjunga om sin framtid:

Odödlighetens lugna sol förgyller
Det mål jag söker, trånande och varm,
Och ingen låg, föraktlig tvekan fyller
Min djerfva, stolta, ungdomsfriska barm

*) Efterlemnade skrifter I: 248.

och om sig sjelf:

Har jag ej språk, som talar till en annan,
Om än bland söderns nakna barn jag gick:
Det friska lugnet på den ljusa pannan
Och kärlek i det fria ögats blick.

Vid ålderdomens gräns, då omständigheterna gett honom jemte pension frihet från lärarekallet, jublar han öfver sitt fria lebens och frågar v. Beskow om denne någonsin „druckit denna sorts lif ur treqvart års mått.“ *) Men hvad som gjorde denna friska glädje på samma gång ödmjuk, osjelfvisk och upphöjd var den lifsåskådning, hvars religiösa moment jag i det föregående tecknat.

Stundom förefaller det som om hans syn på lifvets förträfflighet och harmoni närmade sig en optimism, enligt hvilken det för konsten funnes föga annat än att kopiera. Naturen behöfver icke göras bättre än hon är, och kan det icke heller, äro yrkanden, som återkomma ofta i hans tidigare kritik. „Man kan lätt falla i den öfvertygelse, säger han på ett ställe, att naturen sådan den är (verkligheten) vore något konsten underordnadt, som behöfde tillsatsen af ett ädlare, i konstnärens enskilda väsende nedlagt moment, för att adlas till skönhet och bli ett föremål af konstvärde. Från en slik öfvertygelse är vägen kort till utmönstrandet af vissa så kallade naturens lägre klasser ur konstens område, äfvensom till försöken att förmedelst påfästandet af för dem främmande, men konventionelt ädla attributer åter rädda dem från en sådan förtappelse.“ „Långtifrån att kunna förädla verkligheten, har konstnären sin adel genom den och är dess mera stor, ju klarare han ser och kan återge dess skönhet.“ **)

En naturalist i våra dagar skulle knappast begära mer och i tillfredsställelsen törhända underskrifva äfven följande gensaga mot den falska idealismen. Förgäfves söker denne att af så kallade fullkomligheter sammansätta en gestalt; sammansättningen borde få lif och skönhet, men röjer endast stelhet, betydelselöshet och död. „Den äkta målaren

*) Efterlemnade skrifter II: 276.
**) En anmärkning, i Samlade arbeten VI: 164, 165.

framkastar en bild. Vi se att denna panna är regellös som enskildhet och emot proportionslagarne för skönheten såsom del; ögat har ingenting utmärkt, hvad konstlag vidkommer; i det ena partiet efter det andra hittas en bristfällighet, någonting som man tycker kunde vara vackrare, mera intagande, annorlunda. Men bilden i sin helhet, med allt detta oregelbundna, lefver, talar, andas, ja förtjusar genom ett himmelskt uttryck af ädelhet och skönhet.“ Saken är att allt detta, som af det söndrande förståndet kallas oregelbundet, afvikande eller äfven motsatt, i individen, i den högste Mästarens skapelse är inbördes försonade, icke söndrade och afskiljeliga, utan förenade och nödvändiga element. Och hvad som gäller det yttre, gäller äfvenså den inre, moraliska sidan. „Det ges hos hvar och en någonting, som, tänkt afskildt och i och för sig sjelft, vore ondt, men som i sin förening med något annat, med något i sig sjelft tänkt godt upphör att vara ondt och är snarare det *verkliga* godas vilkor, och derför så nödvändigt, att det ej kan bortönskas. Så finnes också i naturen intet absolut ondt, utan tanken blott skiljer det onda och det goda, likasom i naturen ingen absolut kropp eller död utan själ och lif finnes, ehuru tanken skiljer det förenade i dessa begge motsatser; om någon derför sammansatt en person af blott tänkt ondt eller tänkt godt, så har han producerat en osanning, ett varande, som icke är, och i naturen ej, utan endast i tanken har sin motsvarighet.“

Man kan icke ge det individuela med alla dess brytningar i mörkt och ondt ett större berättigande. Snillrikt uppvisar han denna lifvets förmåga att försona det, som i tanken så lätt blir söndradt, i följande liknelse. „Kunde man afsöndra alla de partiklar, som ingå t. ex. i ett äpple, så skulle man få några söta, några bittra, och hade man då ej känt den smak, de i sin förening frambringa och det blefve fråga om att sammansätta något för smaken ljuft, hvem skulle ej tycka att det bittra borde förkastas, och likväl se vi huru förenliga de båda synbara stridigheterna äro och hvilken fulländning de, försmultna med hvarandra i äpplets natur, ega och uppenbara. Denna lag

genomgår naturen och försonar vår känsla med tanken att det finnes en motsats till det som är godt.“ *)

Konsten är således att se motsatserna i lifvet, i det moraliska såväl som lekamliga, försonade såsom Skaparen tänkt sig dem, icke söndrade och åter sammansatta, såsom man vanligen gör det. Man kan då icke gerna missförstå Runebergs mening i följande yttranden, som finnas bland hans reflexioner och äro så vackra, att jag måste afskrifva äfven dem. „Såsom målaren doppar sin pensel i alla färger, så har Gud icke försmått någon, då han målat sin verld. Kunde vi se hela taflan och icke blott stycken af densamma, skulle vi lätt inse betydelsen af hvarje färg och icke önska bort den mörka punkten mer än den ljusa.“ „Mången ton i naturen förklingar, utan att hafva funnit sin förklaring i en harmonierande; men man kan vara säker om att den ej ljudat betydelselös och att den stora Mästaren, som behandlar tangenterna af verlden, vetat dess plats i den eviga melodien och känt dess samljud med andan af det hela“. **) Den rätta bildningen är att vinna en bättre och bättre insigt häri. „Utvecklingen, förädlingen är ingenting annat än en förenkling, en förklaring, som gör ett missförstånd omöjligare.“ „Likasom all utveckling i vetenskap går ut på att göra den eviga sanningen mindre missförståelig, så syftar också allt förädlande af samhällsinstitutioner derhän att göra det eviga goda mindre

*) Förestående utdrag äro hemtade ur recensionen af Snapphanarne, i Samlade arbeten VI: 77, 78, 79.

**) Efterlemnade skrifter I: 263, 244. Den „reflexion,“ ur hvilken det senare citatet hemtats, har tydligen ingets Runeberg genom läsning af Thorilds skrifter sista delen, som utkom 1835. Att kärleken icke söker ett lika, ej heller ett motsatt, utan ett kompletterande, och liknelsen med verlden full af toner, de der söka sin motsvarighet och bland hvilka blott de ackorderande bilda en harmoni, äro tankar, som Thorild framkastar i uppsatsen „Harmoni, eller allmän plan för en upplyst och ägta kärleksförening,“ p. 110, 114, 130, 133 och 135. I en annan reflexion citerar han Thorilds yttrande: „Harmonien är skönhetens grund och skönheten nöjets“, men harmonin såsom skönhetens vilkor hade Runeberg dock icke från Thorild, och vändningen, som han i sin reflexion ger åt liknelsen, i det han tror att för Skaparen äfven den ensamt förklingande tonen nog haft sin plats i det hela, är sprungen ur Runebergs, ej ur Thorilds åskådningssätt.

missbrukeligt." *) Och i detta menskligbetens sträfvande att upplysa och förbättra sig har nu konsten sin uppgift, den att visa huru i verkligheten lifvet är evig sanning och godhet, det är att framställa skönhet.

Detta är optimism, om man så vill, men icke naturalism. Det är icke den närmast liggande synen på lifvet, hvilken ju vanligen visar det som förvirradt, fullt af osanning, missbruk och motsatser, konstnären har att återge; en sådan uppfattning är tråkig, eller ock frambringar den tomma, själlösa, spöklika skuggbilder af verkligheten: „allt är skugglikt, som trälar under yttre tilldragelser". **) Och hos naturalismen förenar sig icke sällan ett sådant trälaktigt förhållande i afseende å det yttre med ett begreppsmässigt söndrande af de inre moraliska egenskaperna. Runebergs trosbekännelse innebar ju att verlden „är ett fantom för den Gudförgätne", för den som låter sig beherskas af företeelserna, utan blick för det gudomliga hos dem, medan det allmänna och eviga är det i sanning verkliga, ***) och i enlighet härmed är nu ock hans yrkande att konstnären skall tränga till och återge det inre sammanhanget i företeelsens mångfaldiga delar, och vidare det sammanhang, hvari företeelsen står till lifvet och lifvets makter. Men å andra sidan vill han icke kalla detta att förädla och förbättra företeelsen. Gentemot idealismen, sådan den öfvades och förfäktades på hans tid, framhåller han energiskt att Guds lefvande skapelse icke kan förbättras af konstnären, som hos sig icke har någon särskild ädelhet, till hvilken företeelsen kunde upphöjas. I „En anmärkning," hvaraf början tidigare anfördes, heter det att den äkta skönhet, hvaraf en sak är mäktig, måste ligga hos den sjelf, i dess idé. „Så är målningen af naturens både yttre och intellektuela fenomener skön, i den mån dessa i sin väsentlighet återgifvas, icke i den mån de smyckas med utom dem sökta prydnader. Väl kan ett gifvet individuelt föremål under konstnärens hand sken-

*) Efterlemnade skrifter I: 247.

**) Andelunden i Kassin, Samlade arbeten VI: 89. Jfr yttrandet: „et quo longiora a spiritu eo propiora tædio" i andra skoltalet, Efterlemnade skrifter III: 86.

***) Jfr Macbeth, Samlade skrifter V: 437.

bart förskönas, såsom t. ex. ett porträtt göras vackrare än dess original; men likvisst kan man ej i egentlig mening säga att föremålet blifvit förädladt, såvida målaren, om han icke träffat likheten, gått utom och likasom lemnat föremålet, och om han träffat den åter, icke tillagt föremålet några drag, som det icke egde, utan blott förklarat dess skönhet, det är, låtit den framstå oskymd och obortblandad af störande oegentligheter. Det är en lätt konst att smycka, såsom t. ex. att dikta på norden sminket af hela söderns rikedom; att förädla är omöjligt, att förklara är konstens yttersta och högsta uppgift. Men att förklara vill säga detsamma, som att låta det rent verkliga framstå befriadt från det oväsentliga, det icke nödvändiga, eller också att underordna det så, att dess vilkorlighet blir synbar och icke distraherar."

Att detta är en grundtanke i Runebergs konstlära kan så mycket mindre förnekas, som den direkte härflyter ur det religiösa ursprung han samtidigt i sitt specimen tillskref konsten. Man kan nu förstå huru han betecknar sitt sätt att behandla folklifvet i Elgskyttarne som ett kopierande. „År 1826, skrifver han i ett bref till Grot, började jag Elgskyttarne, med varma minnen af de ödsligt sköna nejder, de enkla, groft tillhuggna, men allvarliga och innerliga menniskor, bland hvilka jag de tvenne föregående åren lefvat. Om någon målning i min dikt lyckats väcka intresse, har det skett blott för det intressanta i det original jag haft att kopiera." Alldeles oafsedt berättelsen i Elgskyttarne, kan väl ingen förbise skilnaden mellan hans sätt att behandla sitt föremål och naturalistens. Sjelf anger han hvad det var för egendomligt hos den finske bonden, han höll ögonen på vid sin diktmålning: „En patriarkalisk enkelhet, ett djupt manligt tålamod, en medfödd klar blick i lifvets innersta förhållanden voro egendomligheter, dem jag hos honom upptäckte och dem jag tyvärr blott svagt kunnat återge i de skildringar jag försökt". *) På andra egendomligheter skulle naturalisten hållit blicken fästad. Runebergs ståndpunkt är sålunda realismen, som förutsätter verkligheten, men vill att

*) Efterlemnade skrifter II: 230.

konsten skall idealisera henne, det är, befria företeelsen från det icke till hennes väsen hörande, „det icke nödvändiga“, men respektera hennes egendomlighet, „icke gå utom föremålet“.

Men så formulerad kan denna tanke icke vara nog och skulle icke heller hinna till att förklara hans egen skaldeverksamhet. Förhållandet mellan lifvet och konstnären är icke alltid så enkelt och så omedelbart. Det bör icke förgätas att många af dessa yttranden äro polemiska, dels framkallade af pietismen, som kan hafva drifvit honom till ett mera optimistiskt uttryckssätt, dels riktade mot den bortom all natur fantiserande romantiken eller den förnäma förståndigheten hos akademikerne från Gustafs dagar. Vid andra tillfällen ger han ju åt bristen och synden en större betydelse, än att de helt enkelt kunde af konstnären förbises eller användas som blott skuggning, och att fantasin har mera invecklade uppgifter för sin idealiserande kraft än den nyssnämnda var väl Fjalars skald mindre än någon i okunnighet om.

Allt detta maskstungna, hvarpå lifvet är så rikt, och dessa hämmande hinder, som den enskilde i sin utveckling, liksom menskligheten i sin, har att kämpa emot, kan väl deras tillvaro bero blott på ett åskådningssätt, om ej, huru förklara att de ingå i den kärleksfulla verldsplanen? Bland sina „reflexioner“ har han en, som lyder: „Först då är man en äkta historieskrifvare, när man känner sig hafva lefvat i alla tider med den glada vissheten, att det onda af sig sjelft gått till afgrunden, och att det goda lefver ännu i ljus“.*) Tillkomsten af detta onda, den onda viljan hos menniskorna, eländet och olyckorna i lifvet, har han i allmänhet icke sökt att utreda. På flere ställen antyder han dock att det ligger ett tvång öfver individerna, der de befinna sig i detta tillvarelsens så snäfva sammanhang — arctissimus rerum nexus —, som hindrar dem att utveckla sig i frihet och skönhet, men han söker ej att bestämma arten af detta tvång**). Han nöjdes med viss-

*) Efterlemnade skrifter I: 247.

**) Efterlemnade skrifter III: 84; jfr s. a. p. 50 not: natura nobis insitum est altiora petere et individua vincula moleste ferre; samt p. 45 not: individua pressi natura.

heten att det onda, såvidt det icke betraktas ur den enskilda menniskans synpunkt, har sin fulla förklaring för den, som vill betrakta lifvet ur Skaparens synpunkt. „Jag kan icke tänka mig ett *missförhållande* i lifvet såsom för sig verkligt. Jag vet visst att tusende individuela intressen stundeligen duka under för ett högre, men just detta högre gör allt till ett *förhållande*, till någonting för sig skönt och regleradt. Derför, då jag diktar, diktar jag genom en natur-instinkt i enlighet med denna skådning af lifvet och försmår allt, hvari jag icke ser en försoning, en mild ordning.. Skalden skall skapa i likhet med Gud, i hvars verk sjelfva afgrunden ökar skönheten“. *)

Endast i en punkt, beträffande sjelfviskheten, har han sökt ge en spekulativ förklaring huru det kommer sig att det onda öfvervinnes i verldsförloppet, „går af sig sjelft till afgrunden“. I de märkeliga dialogerna „om mythens natur“ och „om organism“, der han sökt att på spekulationens väg tränga ned till den menskliga tillvarelsens grund, anger han sjelfviskhetens tillintetgörelse såsom utvecklingens etiska princip. Jag skall icke här följa honom i djupet: betraktelsen, som han grundar på menniskolifvets åldrar, går ut på att visa huru menniskans utveckling är ett sträfvande att förallmänliga sitt väsende med uppoffrande af sjelfvet. I de olika stadier hon genomlöper är detta den sig utvecklande grundprincipen, och i döden når den sin fullkomning. Sålunda är i menniskans väsende en utveckling begrundad, som för med sig ett förminskande af sjelfviskheten, det är af roten till den onda viljan; dock utan att derför det individuela, det lekamliga, stoftet skulle förnekas: förallmänligandet vill säga det gudomligas allt fullständigare genomträngande af det lekamliga hos företeelsen. **)

Är nu menniskan en utveckling, så är ock lifvet, verlden en utvecklingsprocess, af hvilken företeelserna i hvarje ögonblick äro det exponerade resultatet. Jag tror man icke skulle misstaga sig om Runebergs mening, om man såge

*) Efterlemnade skrifter I: 242.
**) A. a. p. 279.

i denna oändliga process Guds skaparande, i hvilken företeelserna ha sin verklighet, ur hvilken de erhålla enhvar sin uppgift och efter hvars lagar de dömas, en process, deri Kristi och ordets uppenbarelse är en akt, som, hvad menskligheten vidkommer, på det väsentligaste befrämjar processens goda utgång. *) Men så är då konstnärens åliggande att förklara företeelsen icke så enkelt, ej heller hans förhållande derill alltid så omedelbart. Att förklara vill säga mer än att utesluta det icke till väsendet hörande, icke nödvändiga: det vill säga att visa företeelsen såsom resultat, huru hon fylt sin uppgift i processen, det är, att döma henne efter dennas eviga lagar. „Händelsen, säger han i recensionen af Snapphanarne, är dock intet annat än en förkroppsligad oändlighet af motiver och följaktligen likasom en själlös kropp, utan betydelse och lif, om den ej af sina motiver genomströmmas och förklaras“, och „det kan tagas för afgjordt att i naturen ingenting sker, som ej i kollektionen af motiver och följder har sin naturliga försoning“. **) Det är detta inre försonande sammanhang, som skall genom konstens mellankomst blifva uppenbart i företeelsen.

Hvad åter omedelbarheten vidkommer, är Runebergs mening helt visst att om företeelserna ha sin verklighet i processen, så förverkligas å andra sidan processen genom företeelserna: utom det individuela eger ingen konst rum. Men företeelserna äro derför icke nödvändigtvis blott det för ögonen liggande och handgripliga; det ges inre förhållanden, hvilkas verkningar väl kunna vara skönjbara, men som sjelfva icke äro det, och det ges företeelser, som varit nog så skönjbara och handgripliga, men icke mera äro det. Engång vill det tyckas som om Runeberg skulle varit böjd att med naturalisten anse endast det närvarande som konstens säkra mark. Vid fråga om den historiska romanen i Walter Scotts fotspår yttrar han: „Har ett tidsskick aldrig legat inom en författares synkrets, så kan han om detsamma ingen omedelbar föreställning ega, och den me-

*) Jfr ofvan p. 15, samt Runebergs religiösa verldsåskådning, i Sv. literatursällskapets Förhandlingar och uppsatser I: 8, 9.

**) Samlade arbeten VI: 73.

delbara historiska bekantskapen med detsamma, huru bristfällig, huru ytlig är ej den, egande blott i några stela konturer de lefvande anletsdragens gröfsta och lättast ertappade nyanser. Endast i ett tidehvarfs poesi, om tidehvarfvet egt en sådan, kan man i främmande åldrar få dess bild mera individualiserad; men också med denna fördel på sin sida har en konstnär svårt att arbeta sig ur sin egen tids olikartade och mäktigare inflytelser, för att kunna återge det förflutnas väsende rent och ouppblandadt.“ Men då Runeberg här låter framskymta en naturefterbildning i trängre mening, anade han väl icke det han sjelf en dag skulle skapa sina största skaldeverk af dylikt medelbarligen inhemtadt stoff. I sjelfva verket, huru trångt blefve icke konstnärens område, om han vore hänvisad blott till det han har en omedelbar förnimmelse af! Motviljan mot romantiken, som denna tid gjorde honom obillig äfven mot Walter Scott, har helt visst ledt honom till ett dylikt yrkande. Äfven faran för att tankeverksamheten, väckt genom det historiska studiet, kunde lätt inkräkta på fantasin, kan hafva medverkat, angelägen som han då var att skilja förståndets vägar och mål från konstens, hvarför ock den arkeologiska lärdomen hos Walter Scott förefaller honom lika betänklig, som intrigens utveckling i hans berättelser svag. *)

Efter att sjelf hafva försökt hvilken makt fantasin besitter att rekonstruera ett längesen förgånget lif, kunde han icke mera se saken på samma sätt. I ett bref till v. Beskow, der han talar om möjligheten att ur sista finska kriget vinna dramatiska uppslag, vill han knapt godkänna för dramat något annat stoff än det historiskt förgångna: „Dramen utan botten i historien eller sagan vill icke rätt tala till mig. Också tror jag knappast att några verkligt stora dramatiska skapelser vuxit upp ur någon annan grund än den antydda. Förstås att jag till sagan hänför allt, som faller inom folksägnernas område.“ **) Och bland hans första tankar, då förra serien af Fänrik Ståls

*) Flickorna i Åskersund, Samlade arbeten VI: 91, 87, 92.
**) Efterlemnade skrifter II: 289.

sägner utgifvits, var att sända ett exemplar till finska krigets historiograf, landshöfding Montgomery. Han kände sig oroad af att denne, „som sett händelserna på nära håll, in i det speciela, och lärt sig att älska dem i deras enklaste sanning, skulle finna hans „teckningar för mycket afvikande, kanske rent af stridande mot verkliga förhållandet.“ Men „den poetiska nödvändigheten att gruppera och färglägga gör att detaljer stundom måste framlyftas och belysas utan att ega full historisk rättighet“. Poesin har sålunda en „nödvändighet“, som hon gör gällande öfver det historiskt gifna, och han hyser numera ingen betänklighet vid rekonstruktioner, endast att en samtida möjligen kan tycka mera om tilldragelserna, sådana han såg dem. Också hade han i och med „Fjalar“ öfvervunnit svårigheter af annat slag, då han låtit en, ja tvenne förgångna verldsåskådningar i lefvande gestalter uppstå ur fjärrsyner från den gråa forntiden.

Misstron till fantasins suveräna skaparkraft hade han i sjelfva verket tidigare kommit ifrån. I en recension af Törnrosens bok 1835 påpekar han, särskildt i fråga om „Hermitaget“, den bättre hållning och natur Almqvists diktning röjer, i den mån den närmar sig på förhand gifna historiska drag och af dem beherskas, men tillägger: „Det är ingalunda vår mening att i allmänhet vilja frånkänna den rena och på all bevislig faktisk verklighet blottade dikten konstbetydelse och sanning, emedan det tvärtom är vår öfvertygelse, att hvart och ett fenomen, som diktas med inneboende sanning, faktiskt funnits till, om också blott i spridda strålar“, samt längre fram i en polemik mot Almqvists nog underliga åsigter: „Vi appellera här till hvad vi förut yttrat vara vår öfvertygelse, att allt hvad som *diktas* harmoniskt och naturligt är faktiskt och historiskt sant, det vill säga, har varit eller skall blifva, ty äfven det tillkommande är historiskt, sedan man fångat det. Det första således, som ur denna synpunkt möter vår betraktelse, är att all sann dikt måste vara en sann bild af historiens egen väsentlighet och i grunden lika sann som den. Men nu är icke någon väsentlighet till genom sina tillfälliga afvikelser, utan genom sitt sammanstäm-

mande till en gemensam enhet; derför är allt tillfälligt i sig sjelft ett intet och har betydelse blott så vida, som det hålles invid något väsentligt. I historien, som faktiskt upptecknar millioner tillfälligheter, är det väsentliga tron på en försyn, i hvilken de hafva sin förklaring, i dikten är det väsentliga intet annat än den förklaring, konstnären sjelf mäktat nedlägga i sin komposition. Vi tro att ingenting sker, som icke, huru oförklarligt det än synes, står i sammanhang genom försynens ordning: deraf det älskliga i allt hvad som är faktiskt; men ifrån det tillfälliga i dikten gå vi till konstnären och fråga om han har någon förklaring derpå, och brister den, så skygga vi för hans fantomer. I dikten skall derför allt vara ordning, allt sammanhang, allt historiskt i den höga bemärkelse, att allt skall hafva sin förklaring i den helhet, i hvilken det förekommer, och betinga blott ögon för att erkännas. Sådan skall dikten vara, en bild af den gudomliga ordningen, en bild af den historiska ordningen, sådan den afslöjat sig äfven för det menskliga ögat i vissa storartade, genomgripande grupper. Man må således hafva för afsigt eller icke att teckna en tid, en person, eller en händelse, så är det tillfälliga i och för sig sjelft ett intet och ger ingen bild.“ *)

Med ledning af detta äro Runebergs åsigter icke svåra att sammanfatta. Lifvet, verlden, naturen, hvad man vill kalla sammanfattningen af företeelserna, är, om dessa fattas som sammanhangslösa och tillfälliga, intet annat än overkliga fantomer, och konsten, huru hon än må söka kopiera eller förbättra och sedan sammanställa dem, gör ingenting dugligt; men fattas lifvet, sådant det ock i sanning är, som en igenom dessa ändliga, förgängliga företeelser fortgående, till större och större fullkomlighet ledd uppenbarelse af det gudomliga, så kan konsten uppvisa detta och dermed förklara företeelserna, vare sig hon har till föremål en enskild sådan eller ett förhållande mellan flere, direkte hemtar det ur lifvet eller vinner det genom en intellektuel verksamhet.

*) Samlade arbeten VI: 128, 130, 131.

För att uttrycka saken med de nu gängse begreppen, kan man säga att Runeberg såg i konsten en naturtrogen efterbildning af verkligheten, sådan denna är sedd med idealistens öga, det är, naturalistens utförande paradt med idealistens uppfattning, och detta benämna vi realism.

Fantasin. Idén. Idealet.

En gång, i skoltalet om den fulländade formen, hvilket äfven i andra hänseenden kan väcka betänkligheter, förefaller det som om Runeberg formligen erkänt två olika principer för konsten, två stridiga källådror, af hvilka den ena måste kännas helt uppfriskande för idealisten, den andra åter för vatten på naturalistens kvarn.

Menniskorna, heter det, „hafva inslagit olika vägar och sätt för att frambringa snillets och konstens yppersta verk. En del hafva stält för sig den sanna och oberörda naturen; kysk och helig som hon är och oöfverträffad i anseende till såväl stoffets rikedom som grundformens skönhet — qua nihil vel materia uberius vel specie formosius est —, hafva de hållit henne som den enda förebild, de ville åskåda och efterlikna vid danandet af karakters-, ej mindre än anletsdragen. Andre åter, som älskat skönhet mer än likhet, hafva, enär de nu icke egde naturens kraft att föda och nära, sökt öfverträffa henne genom konsten att forma och måla samt bemödat sig om att ur snillet tillägga föremålen nya grundformer — novas species.“ Att sålunda afbilda den enkla naturen kallar han „ett försagdt och troget konststräfvande“, att åter vilja afbilda fantasins glänsande skenbilder — speciosæ phantasiæ exemplum — kallar han „djerft och ärelystet“. „Om nu den är förtjent af mycket beröm, som förmår efter verkligheten framställa någonting liknande den skönaste natur, så är i sanning den förtjent af lika mycken beundran, som bygger en ny verld och kan för dödliges blickar till beskådande framställa dennas

undangömda och okända ting; hvarför ock någon lätteligen kunde kalla den förres snille menskligt, den senares gudomligt". *)

Hvad Runeberg i sjelfva verket förstår med en sådan trängre naturefterbildning har i det föregående ådagalagts, och hvad här kan ge anledning till missförstånd är att han synes antaga det en „förklaring af företeelsen" kunde ske utan fantasins medverkan, utan förmedling af hennes skenbildande, liksom om ej alltid naturens skönhet måste först upptäckas af konstnärsblicken! Var det konstnärens sak, äfven då han står öga mot öga med föremålet, som skall afbildas, att tränga till det väsentliga hos det, att uppvisa det försonande sammanhang, hvari det stått och står till lifvet, och sålunda i sin bild åskådliggöra all den fullkomlighet, som bor inom föremålet, så kunde väl detta icke ske annorlunda än så, att i hans fantasi först en idealbild uppstod, efter hvilken konstnären arbetade. Men denna omedelbarare snilleverksamhet synes Runeberg icke beteckna som fantasi, hvilken benämning han sparar för konstnärens friare och inre förhållande.

Å andra sidan kan ett missförstånd äfven ligga i de loford, han här ger åt fantasin. Skoltalet begynner med att prisa fantasin — imaginatio — som en kraft, hvilken skänker en längre och ljufligare vällust än den, som förnimmes genom sinnena. Ty denna själsförmögenhet är alltid när oss, den reser med oss, vistas med oss på landet, omfattar alla saker, närvarande som förgångna, återkallande genom erinringen det förflutna, framställande genom hoppet det tillkommande." I fantasin har menniskan makt att „genom särskiljande och hopsättande skickligt omdana föremålens, medels sinnena och själen uppfattade former till nya och flere grundformer, som afvika från naturen", och redan detta kallar han ett stort snille — magni ingenii est —, men „än större är det att genom begrundande och och eftertänkande — meditando cogitandoque — dana dem till sådana bilder, som i behag och glans öfverträffa sjelfva

*) Efterlemnade skrifter III: 82, 83.

naturen". Med denna gåfva „stiger menniskan öfver de lifegandes ståndpunkt och uppsöker det himmelska". *)

Det kan icke nekas att Runebergs tankegång här tyckes ligga på en helt annan bog än den, då han yrkade att konstnären ej kan förbättra, allenast förklara företeelsen, och dervid icke finge gå utom föremålet. Också gör han genast en reservation mot föreställningen att fantasins verk med allt detta kunde vara någonting af lifvet och naturen oberoende, för dem främmande: allt hvad hon ypperst förmått „är begynt och fullkomnadt i beundran, kärlek och efterbildning" af naturen. I alla fall är naturen för fantasin „det första, vidsträcktaste och heligaste föredöme, så att ju närmare någon hinner henne, dess mera fullkomlig blir hans bild". **) Men Runeberg erkände ju att naturen icke är sådan, att hon omedelbart och utan vidare kunde af konsten efterbildas, och vill man blott, är det icke svårt att fatta huru hans ande, liksom hans sångmö, kan till naturen intaga en ställning af beundran, ja äfven tillbedjan, på samma gång han tillerkänner fantasin en så stor makt öfver föremålen.

Naturen är det gudomligas första uppenbarelseform, och som sådan helig och vördnadsvärd, men icke utan vidare den fullkomligaste; naturen fullkomnas i processen, men hon är icke fullkomnad; fullkomligheten kan på hvarje punkt innebo hos henne som mål, men icke derför som expression. Förvirringen på ytan, bristfälligheterna, maskstungenheten, sjelfviskheten var dock mera än blott en pessimistisk synvilla. Vid det han här söker vindicera åt fantasin full frihet, yttrar han: „Det ges nämligen otaliga omständigheter i tiden och rummet, som göra att naturen vid formandet och skyddandet af sitt verk icke kan uppnå allt det behag, som kan skapas genom menniskoanden. Så har ingen dödlig åtnjutit en så gynsam natur eller lycka, att ju icke hans gestalt, hans skepnad eller grundform genom de menskliga tingens mångfaldiga tillfälligheter, luf-

*) A. a. p. 82, 83.
**) A. a. p. 82, 84.

tens och markens förändringar eller kropps- och själssjukdomar, blifvit behäftad med någon felaklighet.“ Och vidare åtnjuter fantasin en fri rörelse, som i naturen och lifvet icke eger rum vid detta så snäfva samband, detta nödtvång, hvari tingen der äro instälda. „Konstnärens ande bindes icke af samma lagar. Ty upprätt som han är till intelligens och fri till vilja, ilar han utan hinder genom himmelens tempel och jordens boningar, skådande allt, godkännande enskildheter och liksom biet samlande det bästa från flere blommor, så att om han för exempel vill dana en staty med den skönaste grundform och af bästa stoff, han kan sammansätta och utbilda den medels blod och krafter af en, utseende och hållning af en annan, behag och älskvärdhet af en tredje. Ingen ådra för rent guld eller silfver. Den som frigör dessa metaller från främmande beståndsdelar, med hvilka de äro blandade, rättar och förbättrar icke naturens verk, utan sedan de delar blifvit utvalda, som han åstundar, lemnar han det öfriga. Sådant är konstnärens värf, då han till framtvingande af den fulländade formen, den ideala skönheten, förenar det, som i naturen förekommer spridt, framlockar det dolda och framställer rent det med födselmärken förorenade.“ Och denna nya sammansättning, som konstnären afbildar ur sin fantasi, kallas af lärarene i de ädla konsterna för ideal. *)

Kan det väl ligga någon oklarhet eller motsägelse i denna uppfattning af fantasins allmänna förhållande till lifvet? Hon skapar icke stoffet, ej heller fullkomligheten hos detsamma, lika litet som den kunnige grufarbetarn skapar den ädla metallen eller ger den dess värde, men hon uttager och sammansätter det så, att dess egendomliga ädelhet kommer oförminskad i dagen. En sådan idealbildande verksamhet hos fantasin står förträffligt tillsammans med yrkandet att konstnärens behandling af det gifna föremålet skall vara en förklaring deraf, och hela denna utläggning af fantasins makt öfver verkligheten är från en

*) A. a. 84, 85, 83. Quidquid non ad simplicis naturæ imitationem, sed ad speciosæ phantasiæ exemplum effictum fuerit, id ad ideale factum vocant ingenuarum artium præceptores.

annan sida samma sak, som i förra fallet utlades om konstnärens uppgift gentemot företeelsen; dock att här införes ett nytt begrepp, som måste väcka största betänklighet, nemligen detta väljande, hvilket belyses med den bekanta, af Cicero meddelade anekdoten om Zeuxis, då han skulle göra Helenas bild åt crotoniaterne. Huru ett sådant väljande skulle kunna sammanstå med aktningen och kärleken för det egendomliga hos företeelsen, utom hvilken konstnären icke finge gå, kan ej inses.

Att väljandet öppnar dörren för allt slags idealism visar sig än bättre der skalden, fortsättande sitt skoltal, berör ämnen ur det inre lifvet. „Det är uppenbart att idealet är sammansatt ej allenast af det, som framställer kroppens gestalt, utan ock af själens utbildade form. Dessa, från mångas anleten och skick, lif och seder samlade karakterer, uttryckta genom färgernas omvexling och prakt och förlänande målningen mycket mera höghet, framställa icke så mycket sanningens uppsyn, som hennes afbild — veritatis non quidem faciem, tamen imaginem præ se ferunt. Och detta med rätta. Ty liksom det sanna är filosofens och historikerns högsta lag, så är det sannolika konstnärens. Medan de förra leta fram ur naturen det enkla och äkta, så denne det ädla och sköna. Men om han vid skapandet åstadkommit någonting större och bättre, bör han derför icke anses hafva satt sig emot, utan öfverträffat naturen. Ty intet är så skönt och ljuft, intet så vanskapligt och förskräckligt, att icke inbillningskraften han tillägga större behag eller fulhet. Genom denna hennes makt åstadkommes hvad de fria konsternas lärare kalla det underbara, som synes öfverträffa det menskliga lifvets vilkor och den allmänna naturens lag samt anslår och förnöjer häftigare än tingens vanliga ordning. Anden åtrår städse att planera och uträtta någonting, och ehuruväl förnuftet alltid bör herska, följer han likväl som i en strid ström lidelserna, de der förvirra, öfvermanna, befalla, beveka. Utan dem är allt naket, magert och svagt; ju fjärmare från andeverlden, dess närmare ledsnaden. Men detta underbara, det må tillhöra hvilket område som helst, gör ett kraftigt intryck på själen, och ehuruväl man vet att endast det sannas skep-

nad existerar, behagar likväl illusionen som någonting ljuft". *)

Då sålunda fantasin kan öfverträffa naturen, ökande på dess skönhet eller fulhet, vid det hon gör sammansättningar, som icke ega motsvarighet i lifvet, förefaller gensagan mot förbättrandet som en ordstrid. Felet är väl att fantasileken i sagan, i feerispelet, i arabesken, hvad Almqvist kallar „fria fantasier", oförmärkt införes här, der frågan gäller fantasiverksamheten på fullt allvar. Af det ofvan (p. 28) anförda citatet ur recensionen af Törnrosens bok framgår att Runeberg erkände som poesi äfven den „på all bevislig faktisk verklighet blottade dikten", och hvem ville väl umbära alstren af denna ljufliga, sorglösa lek, der fantasin tar hänsyn endast till sina egna förutsättningar? Men att ur denna rent formala fantasiverksamhet söka bestämma den långt högre och haltfullare, der fantasin förklarar företeelsernas verld, kan icke annat än vilseleda. Hvad skalden sålunda förlorar ur sigte är det individuela, och det är fara värdt att vid ett sammansättande, sådant här beskrifves, äpplet skall förlora sin syra, det ljusa i gestalter och karakterer skall komma att sakna de nödvändiga brytningarna i mörkt och tvärtom, ja att den allmänneliga åskådning, enligt hvilken Zeuxis sammansätter sin Helena, är en tankebild, skild från bilden af ett lefvande individuum genom en klyfta, som ingen konstfärdighet kan utfylla. För tillfället synes Runeberg icke hafva nog uppmärksammat frågan hvad det är, som bestämmer valet af delarne, som samlar „de spridda strålarne". Han berör det blott flyktigt vid hopsummeringen af sin betraktelse. „Sålunda frambringas i de fria konsterna en fulländad form, en ideal skönhet, icke genom slafvisk efterbildning af naturen, hvilken ej älskar att hos de enskilde framställa det fullkomliga, utan genom fantasins och snillets fria makt, som sammansätter enligt det helas norm hvad naturen skapat skönast i delarne". **)

Det saknas dock icke yttranden, som tillfylles bevisa

*) A. a. p. 85, 86, 87.

**) A. a. p. 86.

att Runeberg med denna „det helas norm“ icke förstod någonting typiskt, utan att idealet måste vara vuxet från individuel rot, vare sig ämnet är konstnären gifvet ur det inre eller yttre lifvet, och dermed uteslutes i sjelfva verket väljandet och begränsas sammansättandet. Ingenting bjöd honom mera emot än ett abstrakt, begreppsenligt eller förståndigt förfarande i konsten. Förståndet förmår blott sammanställa tänkta egenskaper, lifvet förmår försmälta dem i en verklig enhet. Det är nu visst icke blott begreppen, utan ock ideala föreställningar, ideal som blifvit ett commune bonum, hvilka af idealismen användas till kärnor för sammansättningen, men ehuru han om detta senare, så vanliga förfarande icke yttrar sig på något ställe, äro de ideala föreställningarna för honom nog lika litet dugande till „helhetens norm,“ som begreppen. Vare sig föremålet står för konstnärens yttre eller inre skådning, måste han förfara på naturens sätt, icke blott deruti, att han skall förklara det gudomliga i föremålet, utan ock så att han dervid följer naturens sätt att sammansätta föremålet; endast att gången af hans verksamhet blir svårare att följa, när föremålet är af inre art.

Belysande för hans åsigt i denna kardinalpunkt, der de stora riktningarna i konstläran, idealism och realism, divergera, äro yttranden, som tillhöra såväl hans tidigaste som hans senare skriftställeri. I förstlingsarbetet, specimen om Medea, uppkastar han frågan huru denna mytens gestalt, som visserligen är att räkna till ideala föreställningar, skall kunna göras användbar för dikten eller idealiseras. „Då sägnen visar att hon var en storsinnad jungfru, förslagen, hård och mäktig af de förskräckligaste gerningar, bör visserligen den, som vill förädla en sådan karakter och göra henne värdig koturnen, tillvägagå med största omsorg. Ty antingen löper han fara att förgå sig mot myten, om han gör henne mildare, eller att framställa henne alldeles afskyvärd, om han noggrannare följer minnets antydningar, hvarmed hon ock ingalunda skulle tecknas tragiskt.“ Den i myten, som här är realiteten, gifna individualiteten, med sina karaktersdrag af högsinthet, förslagenhet, grymhet, bör ovilkorligen vara normgifvande,

mot den får diktaren icke förgå sig i akt och mening att förädla karakteren. Betecknande är ock den utväg, han finner ur detta trångmål. Skalden bör låta henne vid sina grymma handlingar ledas af passion, icke, som Euripides gör det, handla af berådt mod, ty den lidelsefullt handlande väcker medlidande, enär han synes ledd af en naturnödvändighet, medan de illdåd, som begås med bibehållen inre frihet och sjelfbestämning, väcka hat och afsky. „Alltså, om mytens andemening skulle bevaras jemte tragedins värdighet, borde karakteren danas grym, oblidkelig, skoningslös, barbarisk, men eldad af ett verkligt hat, icke ledd af kall slughet och beräkning, ej heller återhållen af omsorg om egen välfärd, medan naturen manade till dåd". *)

Det som bestämmer sammansättningen är skalden således gifvet, äfven i fråga om en mytisk karakter. Uttryckligare yttrar han samma tanke i hvad han yppat om sitt förhållande till ämnet i Fänrik Ståls sägner. När detta håller på att uttömmas, skrifver han till v. Beskow 1855: „Många för sig intressanta och ärofulla bragder finnas väl omförmälda af historien eller traditionen, men af dem allena blir ingen diktmålning; de måste tillika ega en bakgrund af individualitet, ur hvilken de framstiga och ur hvilken de få saft och lif". Å andra sidan var det dock icke nog med att ämnet erbjöd föremål af en individuel sammansättning. Dessa borde hos sig yppa någonting allmänt. „Der jag som ung student, skrifver han till Montgomery, befann mig på kondition hos en af sista krigets bussar, hade jag tillfälle att höra och läsa åtskilliga kortare relationer om krigshändelserna. Det var andan af dem, som tände min håg, och det är deras anda, som borde återfinnas i mina sånger, om de skola vara något." **) Utan misstag tror jag man kan säga att Runeberg med „det helas norm" menade denna förmälning af „anda" och kroppslighet, allmänt och individuelt, gudomligt och jordiskt i en företeelse, och att han kallade förmälningen idé, när den uppfattats af någon förnimmande.

*) Efterlemnade skrifter III: 17, 18.
**) Efterlemnade skrifter II: p. 267 och 297.

För resten kan man ju icke vänta att hans bruk af detta vigtiga begrepp skall vara så laggrant, då han aldrig ville skrifva något system. Det är mera sällan han använder uttrycket idé för att beteckna den normgifvande enheten i en yttre företeelse; han spar det för de inre och högre företeelserna, dem menniskan förnimmer med sin inre skådning. Det är väl i denna mening han tar ordet, då han till exempel bland sina reflexioner skrifver: „Ideerna äro skönast, då de i sin frihet sväfva oss förbi och vi blott se dem. Fångas de, så förlora de genom vidrörandet, liksom fjärilarne, sina lifliga och täcka färger och blifva fläckiga och matta.“ En annan gång kallar han ideerna sanningen: „Sanningen, ideerna äro flygande fåglar, de sätta sig än på den enes, än på den andres axel. Det är ljuft att se en menniska, på hvars skuldror de satt sig, icke för menniskans, utan för fåglarnes skuld. Visst är det, Gudnås, ljufvast att se dem, då de sätta sig på ens egna.“ *)

Men är det konstnärsfantasin som företrädesvis är en sådan rikt försedd fatabur, så är hon dock ingalunda i uteslutande besittning af ideerna. „Inom hvarje menniska bor naturen i alla dess möjliga ideer, och att menniskan icke *är* allt och *ser* allt kommer deraf, att många eller alla dessa ideer slumra i hennes medvetande, likasom oanslagna toner i ett instrument. Om derför någon har en ren och klar åskådning af en idé, en naturens uppenbarelseform, och kan i mensklig förmedling framställa dess skönhet, så svara tusende sinom tusende hjertan på den ton, han angifvit, och han blir för dem en Columbus i andligt afseende, och menskligheten har genom honom upp-

*) Efterlemnade skrifter, I: 249, 263. — I ett bref till v. Beskow, Efterlemnade skrifter, II: 277, kommer samma liknelse för honom, men ideerna kallas der skönheter, och han utbrister: „Ack, det är så svårt att kunna fängsla skönheten så, att den ej bär märken af att hafva förlorat lif eller frihet. Det är känslan af denna svårighet, som gör mången konstnär tveksam, d. v. s. lat, och som lockar honom från verksamhet till tom skådning. För min del har jag, Gudnås, erfarenhet i detta afseende förut och har nu ökat den med åtta månaders vidare öfning.“

täckt en ny verld, som väl fans inom dess område förut, men låg insvept i natt. Men hvar och en, som rent insett skönheten af *en* idé, har också derigenom fått en måttstock för det sköna i hela naturen, öfver hvars mätning intet kan gå och under hvars mätning allt är otillfredsställande.“ *)

Har man således att med idé förstå en uppfattad företeelse, vare sig yttre eller inre, hvars delar ordna sig efter en dem inneboende norm, så är väl ideal i sin egentliga mening intet annat än en förnyad sammansättning, gjord af fantasin för att uppvisa normen som fullständigt herskande i delarne, och tjenande konstnären till förebild vid arbetet. „Man kan således definiera idealet, heter det i åberopade skoltal, som föremålets form, sammansatt genom fantasins kraft och uttryckt genom upphofsmannens snille.“ För resten förekommer ordet, liksom ock uttrycket fantasi, mera sällan i hans tidigare, något oftare i hans senare skrifter. Men liksom han i detta tal förstår med fantasin någonting snarlikt fantasileken, någonting blottadt på all bevislig faktisk verklighet, helt annat än det trogna och kärleksfulla efterbildandet, så fattas ock idealet der som ett enbart alster af denna verksamhet, som hopvalda delar kring någon obestämd norm, och man måste från andra ställen leda sig till att han dock i grunden fattade idealet som en förnyad sammansättning. Så finner man att enheten dock måste innebo i delarne, då i afhandlingen om Macbeth yttras: „Konstens yttersta mål var för de gamle det samma som för oss: framställningen af ett allmänt, som beherskar sina partier; det var således för dem, liksom för oss, ett allmänt framställdt i sin seger“. **) Huru enkelt och oansenligt detta allmänna månde vara, måste det dock ovilkorligen vara en organism, om det skall egna sig för konstnärlig behandling; det måste framställa någon enhet i en mångfald: Runebergs åsigt berör här Thorilds, enligt hvilken „icke blott enhet, utan det mångfaldigas enhet i

*) Samlade arbeten VI: 120.
**) Samlade skrifter, V: 437.

Naturen gör en stor och lefvande skönhet“. *) „Konst, säger Runeberg, kalla vi det mångfaldigas reflexion af enheten i det mångfaldiga“, till åtskilnad från vetenskapen, „som är det mångfaldigas reflexion till enheten utom det mångfaldiga“. **)

Formen af en organisation, som konsten har gemensam med naturen, är otvifvelaktigt det, som skiljer hennes verk från vetenskapens. Eljes älskar Runeberg att tänka sig förhållandet mellan de två likt kvinnans förhållande till mannen. Hvardera har sitt väsen för sig, de kunna icke förblandas, men väl förenas, och liksom man och kvinna i förening utgöra menskligheten, så bilda vetenskap och konst förenade den menskliga kulturorganismen, hvarvid är att märka att en sådan förening icke betingar ett upphörande af de båda individualiteterna, utan tvärtom: „den kvinligaste kvinna och den manligaste man äro idén menniska närmast och följaktligen närmast identiteten“. „Om således ett. konstverk i sig innehåller vissa aggregater af konst och vissa af vetenskap, utan att de samfäldt äro förlikta under konstens idé, så är det bilden af en man-artad kvinna“. Liksom mannen, försmående ytans skimmer, har sitt lif i kampen för ett mål, som skall uppnås, medan kvinnan, lefvande i sitt väsendes frid, vill se dess harmoni representerad i hela hennes verld, så lefver vetenskapen för att i evighet tillkämpa sig nya sanningar, och det är dervid ingen tillfällighet att hon gått på prosa till sina ädlaste eröfringar, medan konsten åter, som älskar att äfven i den yttre harmonin spegla sitt väsen, lefver hvarje ögonblick i sin fulländning. Och under allt detta, i hvilken innerlig förening lefva de icke! Såvisst som de hvardera hafva del i sanningen, måste de kunna förstå hvarandra och under inbördes aktning verka till den gemensamma uppgiftens fyllande. Hvad konsten anande skådat, det göres klart och begripligt af vetandet, medan å andra sidan dettas hela visdoms- och kunskapsförråd kommer konsten tillgodo, alldeles som kvinnan hvilar trygg vid mannens förstånd och

*) Harmonien, Thorilds samlade skrifter, IV: 133.
**) Efterlemnade skrifter I: Att reflektera, p. 281.

hans vetande gör aningen i hennes bröst klar och fattande *). Denna konstens kvinlighet är hennes kritiklösa naivitet att i hvarje enskildhet vilja framställa allt.

Liksom mörkret hör till ljuset för att det ofullkomliga menniskoögat skall kunna fatta det, så hör mångfalden till det allmänna, som endast i sin seger deröfver kan bevisa sin sammanhållande kraft: utan individualitet är det högsta ämne, den djupaste tanke oduglig för poesin, medan det enklaste föremål, der en sådan naturlig förening af ett allmänt och en mångfald eger rum, är betydelsefullt nog att inspirera konstnären. Enheten bringar ett inre sammanhang inom den vidsträcktaste mångfald, men ställer föremålet ock i sammanhang med hela verldsalltet. Vare sig konstnären hittat föremålet ute i företeelsernas verld eller i djupet af sin fantasi, vare sig föremålet är ett eller är ett förhållande mellan flere, kan hans öga, liksom skaparögat, inse detta dubbla sammanhang, och han kan genom att framställa detta förklara föremålet, det är visa upp hurudant det i sanning är. Ingen fara om här finnas fläckar, brister och synd, som höra med till väsendet: genom sammanhanget bevaras det gudomliga äfven hos en lady Macbeth; „det fins hos hvar och en en sensation af det orättas gång till afgrunden, också om det orätta vore ens eget hjertblod“. **) Underbar är nu i sjelfva verket denna begåfning att inse sammanhanget i lifvet så, att man med säkerhet kan följa företeelsernas utveckling och döma dem. Fantasin är dock icke så sällsynt; ideerna finnas hos en och hvar som slumrande toner; det sällsynta är fantasin såsom förmåga att anslå en ton så, att det klingar harmoniskt genom hela tonverlden hos den förnimmande.

---

*) Efterlemnade skrifter I: Om mytens natur, p. 270; Att reflektera, p. 282; Reflexioner, p. 258.

**) Efterlemnade skrifter I: 247.

Idealiserandet.

Det har anmärkts huru Runeberg var angelägen om att afskilja förståndsverksamheten från den poetiska; hans egen ståndpunkt som skald gentemot de föregående skolorna i svenska vitterheten berodde derpå. I en skarp kritik af den gustavianska poesin yttrar han: „Det kan ej beskrifvas huru litet intryck en sådan poesi som deras [Leopolds och Tegnérs] gör på ett sinne, för hvilket naturen klarare visat sin härlighet. För ett sådant är denna skimrande glans som för den djupt religiöse en predikan af Lehnberg.“ *)

Vi uppehålla oss icke här vid den orättvisa Runeberg, i farten att markera sin plats, lät vederfaras Tegnér, då han frånkänner honom hvarje förmåga af ideal. Senare, i sitt sista bref till v. Beskow, talar han mildare om de gamle, prisande dem för den medvetna hållningen, klarheten i tankar och språk; han har städse stält dem högre än den nya skolans män, hvilkas diktning var lika väl en reflexionsdiktning, men med andra begrepp och en tillsats af svammel och öfvergrepp, som af allt var honom mest motbjudande. **) I hufvudsak återtar han dock intet af hvad han yttrat om gustavianerne i nämnda uppsats eller i recensionen af Euphrosynes samlade dikter. „Öfverallt, heter det på det senare stället, ser man blott reflexion; den åskådningslika uppfattningen af lifvet och naturen, hvars uttryck alltid blifva lika mångfaldiga som de åskådande individerne, träffar man ingenstädes. Likasom rubriken *läses* främst vid hvarje stycke, så *tänktes* den äfven främst af skalderna då: utförandet var en analytisk utläggning af de föreställningar, som lågo under rubrikens begrepp: det var lyckadt och ansågs för poesi, om det med ett vårdadt språk och med ljudet af en metrisk diktion först uttömde sitt ämne, för det andra gjorde det med antitetisk uddighet,

*) Samlade arbeten VI: 119.
**) Efterlemnade skrifter II: 292.

rationel didaktik och historiska exempel.... Likasom kraften, friheten och fosterlandskänslan nu utgöra våra författares utnötta tema, så visste man dåförtiden af dygden, sinnesstyrkan och redbarheten. Det är beklagligt att se dessa heliga lifspotenser hänga såsom skyltar öfver ett kallt rimmeri, som med tomma begreppsformler vågar bjuda till att framtrolla deras väsenden... Med ett ord, man förbisåg den sanning, att ur begreppet ingen idé kan framspringa, så vida begreppet till sin natur är ändligt, men idén oändlig, och att en poesi, som icke är idealisk, det är, i sig icke innebär sitt väsende, är ett oting". *)

Då Runeberg gentemot denna förståndsverksamhet kallade poesin ett „fantasins fria och djupa spel", lopp han likväl ingen fara att förlora sig i romantisk subjektivism, enär ju för honom, såsom vi sågo, fantasin var fyld af lifvets ideer. Men idén är nu icke en blott stillastående färdig enhet som begreppet; äfven deri är en olikhet emellan dem, att idén är en lefvande, det är, sig utvecklande enhet, „ett centrum, som fullkomnar sin periferi", såsom han snillrikt definierar henne i afhandlingen om organism.

Denna rörelse hos idén är af största vigt för konstnären. Då idén sjelf uppdrar sin perferi, kan han vid idealiserandet icke tveka om begränsningen: så långt enheten sträcker sin organiserande verkan, så långt finner man partier i verket; hvad utanför ligger, hör det icke till. Med anledning af ett yttrande af A. W. Schlegel upptar han frågan i sin afhandling om koren. „Man frågar om hvarje dikt har sin egen gräns, som den icke kan öfverskrida, med andra ord, om enhvar dikt har sin bestämda enhet. Men enhet eger, enligt vår mening, det som i och för sig är fullt och icke kan taga till sig något, hvarigenom det blefve fullare. Man har förmenat att en episk dikt kunde sakna nödvändig afslutning. **) Vi böra icke låta vilseleda oss af en sådan mening. Om det tillhör poesin att framställa i bild något allmänt och fullkomligt, så må-

*) Samlade arbeten VI: 99, 100; jfr Om parodien, s. a. p. 173—175.

**) Åsigten fans uttalad hos A. W. Schlegel, Vorlesungen, I: 84, 111, 112; jfr uppsatsen om Fjalar, Samlade arbeten VI: 221.

ste ock bilden vara hel och fullkomnad. Men då ett helt icke uppstår af många, utan af öfverensstämmande ting, så följer att enskildheterna måste sammanhållas af en lag och syfta till ett mål. Hvarför, om utanför lagen till slut något lägges till en fullkomnad bild, denna icke blir fullkomligare, utan en ny bild vidtager. Exempelvis, om Homerus tillagt någonting till Iliaden, sedan Achilles' vrede redan lagt sig, skulle han icke vidgat det gamla poemet, utan grundat ett nytt. Samma är förhållandet med den lyriska och dramatiska poesin". *)

Härmed har Runeberg äfven gendrifvit Almqvists förledande naturalism i „Sättet att sluta stycken". Då man klandrat den oklara eller obestämda afslutningen i „Ramido Marinesco" och „Drottningens juvelsmycke", gaf Almqvist till svar: „Jag har aldrig sett någon händelse i det jordiska lifvet, någon katastrof sådan, att den stått fram i verlden med full begriplighet, utredd och insedd till alla sina delar. Den har af omgifvande åskådare varit förstådd i mycket, anad i åtskilligt, hemlighetsfull och dunkel i det öfriga. Så är allt lif, jag rår icke för det; och jag kan icke hjelpa att dess intresse, dess underbara dragning framåt hvilar till en del härpå". **) Att början, ja hvarje del af stycket måste för en sådan åskådning förefalla likaså fragmentarisk som slutet ligger nära till hands att anmärka. Detta Almqvists sätt att se saken har Runeberg dock icke upptagit till bemötande, men väl har han i sin tolkning af Ramido Marinesco sökt att visa det dikten dock innehåller en idé, som bestämmer och förklarar jemväl slutet.

Den normgifvande enhetens utveckling tills periferin är utfyld stod för Runeberg så fast, att han, som vi sett, benämner denna rörelse „en lag" för företeelsen, herskande segerrikt, så långt dess gränser sträcka sig. I en not till anförda ställe i afhandlingen om koren, der frågan belyses med exempel af Iliaden, betecknar han utttryckligen som „diktens lag" den uppgift att besjunga Achilles' vrede och

*) Efterlemnade skrifter I: 51, 52.

**) C. J. L. Almqvist, Valda skrifter, Törnrosens bok 2, Sthlm 1874, p. 438.

dess följder för achäerne, som Homerus i poemets första verser ställer för sig, och visar derpå huru denna lag herskar genom hela diktverket. „Vare sig man tar hänsyn till de utomordentligt trogna skildringarna eller denna, i all mångfald utmärkta enhet och harmoni, måste man besanna Propertii yttrande, då han säger sig icke veta om någonting större blifvit framfödt än Iliaden“. Men tillkomsten af denna lag och dess utveckling i verket tänker han sig så, att „lagen, aflad i fantasin, småningom beklädes med enskildheter liksom med en kropp, tills den slutligen framstår såsom till alla delar uppenbarad och utbildad, icke tålande vid något vidare tillägg“. *)

Äfven senare, när utom Elgskyttarne också Hanna, för att nämna blott större episka dikter, gett honom erfarenhet i saken, beskrifver han tillgången i fantasin på samma sätt. I sitt första skoltal, der han tagit till tema frågan huruvida de homeriska dikterna äro personliga skaldeverk eller uppkomna genom ett eller annat slags samarbete, besvarar han denna fråga utan tvekan i den förra riktningen, uppvisande att „allt i Iliaden så sammanhänger inbördes, att hvilket parti som helst svarar icke blott mot de andra enskilda partierna, utan ock mot hela diktens lag och princip“. Men en så sammansatt dikt kan utvecklas blott i en personlig ande. „Förhållandet med den episka poesin i allmänhet är sådant, att dikten icke gerna löper öfver från ett ämne till ett annat, innan hon framstält alla de moment, som höra till den sak, hvilken skall skildras. Den episke diktaren har sin lust, sin rikedom och styrka i och genom en stor tillförsel; den i fantasin aflade allmänna lagen för ämnet bekläder han sjelfmant med fakta liksom med en kropp, tills den omsider behagar framstå såsom

*) Efterlemnade skrifter, III: 51, not. Åberopande Aristoteles' bekanta satser i Poetica cap. VIII, fortsätter han: Fabulam *unam* esse, nec de uno contendit; multa enim uni illi accidere possunt, quorum singula nullo unitatis nexu continentur. Itaque, si una erit fabula, necesse est, ut partibus constet una lege comprehensis et in unum finem tendentibus. Quæ lex, ingenio concepta, factis sensim velut corpore induitur, tandemque ad omnes partes revelata et conformata, nulliusque additamenti patiens, prodit.

till alla delar uppenbarad och utbildad, och icke tålande vid något tillägg.“ *)

Hvad en konstnär af denna rang känner af sin erfarenhet om tillgången vid idealiserandet får teorin naturligtvis taga vara på utan vidare, men ett visst missförstånd kan dock föranledas af de uttryck, han dervid begagnar. Med „lag“ — lex —, några gånger „grundtanke“ — argumentum — förstår man lätt sådana tankeprodukter, som just förklarades oförenliga med organism och således svårligen kunna bekläda sig med kropp, hvilken tillförsel af stoff konstnären än månde ega. Såsom af det föregående synes, var ingenting mera främmande för Runebergs åsigter, och äfven det anförda exemplet af Iliaden visar att Runeberg här i sjelfva verket menade grundmotiv eller grundidé eller huru man eljes vill kalla det frö, som i fantasin utvecklas till konstverk. I all sin enkelhet är dock den i Iliadens början antydda uppgiften en individuel sammansättning röjande konturerna af en organism, den der skalden i ingifvelsens ögonblick erhållit och som sedan får sin tillväxt ur hans fantasis förråd. Man vill kanske anmärka att detta ämne till Iliaden dock är så obestämdt, att man svårligen kan se huru alla, ens de vigtigaste partierna af ett så stort och rikt konstverk kunna sägas ligga der in nuce och att, derest grundidén icke vore någonting mera, de mest olikartade diktverk kunde uppväxa från samma idé. Men lika litet kan man i ett frö varseblifva ett visst trädslags rot, stam och grenar, och hvad vidkommer nödvändigheten, med hvilken just Iliaden och intet annat skaldeverk vuxit ur nämnda grundmotiv, torde Runebergs utläggning vara öfvertygande. För resten uttrycker han samma sak lyckligare i ett bref till v. Beskow, der han, på tal om Bérangers stora sparsamhet och med en sidotanke på sin egen, yttrar: „I allmänhet tror jag att sådana skaldenaturer som han vilja hafva en pregnant idé, ett lefvande frö i sitt våld, innan de anse mödan värdt att åstadkomma blommor; att genom

*) Efterlemnade skrifter III: 78. Copia gaudet, floret, viget scriptor epicus; legem ingenio conceptam argumentorum universalem sponte factis veluti corpore induit, quæ tandem ad omnes partes revelata et conformata nulliusque additamenti patiens prodire amat.

konst allena frambringa sådana försmå de. Deraf kommer att sådanas blomsterbutik kan se mindre ut och torftigare försedd än mången annans, fast den i det hela kan skänka mera fröjd och bibehålla sig längre.“ *)

En den vigtigaste omständighet vid en konstskapelse är att pröfva halten och dugligheten af det förekommande ämnet. „Hvar och en, skrifver han med anledning af Mellins „Öjungfrun“, som med någon den minsta håg omfattat skapande konst, skall nödvändigt hafva fått erfarenhet af huru lätt och snart ett föremål kan visa några nätta och användbara sidor, och huru litet man ändå träffat deri den anda, ur hvilken ensam man med säkerhet, sanning och fullhet kan gestalta ett konststycke“ **) — åter ett språkbruk, som förtjenar att uppmärksammas, ty med „anda“ kan väl här icke menas annat än den i ämnet yppade, i mångfalden normgifvande idén, enär denna icke blott organiserar delarne, utan ter sig i dem som en andelig makt; samma betydelse således som ofvan (p. 37) tilldelades ordet.

Har nu konstnären pröfvat ämnet och funnit det vara ett fruktsamt frö, hvilket i hans fantasi kan utvecklas efter sin inneboende individualitet, eller har han det för sig som ett yttre individuum, deri han upptäckt detta frö, så är i alla händelser inspirationen en följd af fyndet och ett vilkor för all djupare konstskapelse. Huru högt Runeberg satte konstnärens värf, det han på många ställen jemför med Skaparens, framgår ock af hvad han yttrar om Svenska akademins valspråk „snille och smak“. På samma gång han tillbakavisar Rosensteins åsigt, som söndrar konstskapandet i en uppfinning, hvilken vore snillets sak, och en pröfvande, uppfinningen reglerande smak, yrkar han båda dessa „potensers“ „obegripliga förening“ i en akt och belyser det med att erinra om den religiösa känslans förhållande. „Konstnärssinnet har häri en fullkomlig likhet med det religiösa sinnet. Icke är ett kaotiskt svärmeri utan begränsning af förnuftet religiöst, icke heller är ett dödt reflekterande af förnuftet öfver dogmer och erkännande af

*) Efterlemnade skrifter II: 272.
**) Samlade arbeten VI: 93, 94.

deras förnuftsenlighet religion.“ „Den verkligt religiösa känslan är på en gång sin egen tjusning och sin egen dogm, visande deri att hon är en produkt af de båda förmögenheterna sinne och förnuft i deras enhet. Hvarje föreställning, som i något afseende skulle aberrera från det rätta, förkastar hon i en sådan stund sjelfmant, instinktlikt, och de, i sinlig uppfattning, båda potenserna af hennes väsende beherska i sin förening likasom med förökad kraft allt hvad som till den enas eller andras område kan höra. Vi kalla ett sådant tillstånd inspireradt, ett tillstånd som orätt blifvit ansedt oberoende af förnuftet, emedan man sett att det producerar resultater, som af förnuftet ensamt icke kunna till hela deras innehåll mätas.“

Långtifrån att smaken, i sann mening, skulle vara en senare, vid lugnare och kyligare mod företagen kontroll, är den att anse som „snillets sjelfbeskrifna dogm“. Der i en författares verk röjes snille, der röjer sig ock smak. Men liksom „det fins ingen, som ständigt och när han behagar förmår uppstämma sig till religiös entusiasm, så fins också ingen konstnär, för hvilken inspirationen när som helst stode till buds. Låter han då en tillöfvad färdighet i uttryck och behandling missleda sig att bjuda till att skapa konstverk, så måste han misslyckas i sina bemödanden och synas helt olik sig i de stunder, då en verklig stämning leder honom. Hos mången konstnär är inspirationen eller, om man så vill kalla den, det skönas åskådning, af en så flyktig natur, att den i hans arbeten visar sig blott i spridda ljuspunkter, medan det öfriga bär stempeln af medelmåtta och mörker.“*)

Man ser huru lätt i smakbegreppet kan insmyga sig en dubbelmening. Å ena sidan kan det beteckna en formel utbildning, en „tillöfvad färdighet“, vunnen genom skola och vexlande efter tidsåldrar, och som helt visst kan saknas i snillets verk **), men å andra sidan fattade Runeberg det såsom snillets omedelbara formgifning, dess

*) Samlade arbeten VI: 6, 7, 8.

**) I än lägre betydelse, såsom ett slags outvecklade anlag, ofullkomligt gehör för det rätta, sköna och sanna i företeelserna, fattas smak i en af reflexionerna, der detta begrepp sammanställes med „tycke“. Efterlemnade skrifter I: 258.

„sjelfbeskrifna dogm“, som hör till snillets natur och väsen och utan hvilken ingen „skådning af skönheten“ kan ega rum. Hvad vi här skulle lägga märke till är likheten mellan den religiösa och den konstnärliga inspirationen deri, att de medföra en omedelbar visshet, tillföljd af en omedelbar samverkan af förnuft och sinne hos den skådande.

En annan analogi, som Runeberg gerna utvecklar, är kärleken. Så varm och så omedelbar som den älskandes, skall äfven konstnärens blick vara för det ämne, han omfattat med sin fantasi. Den älskande, som blott efter hörsägen fattade kärlek för en person, skulle förfara lika kallblodigt som den konstnär, hvilken ser sitt ämne med andras ögon. „Hvilka folianter af anmärkta bragder, af nakna loftal, af beskrifna fullkomligheter kunde väl tilllägga en person en adel, som ej skulle försvinna lik en rök mot den, som ett enda ögonkast af kärleken hos honom varseblir och dyrkar. Eller i fall, vid frågan om att välja ett föremål för sin tillgifvenhet, en menniska skulle blott göra afseende på fördelaktiga allmänna omdömen om en i öfrigt obekant person och tro sig i anledning af de granna drag, man tillägger densamma, kunna skänka honom kärlek, huru djupt vore hon ej i villfarelse, och huru lätt kunde hon icke i honom möta en individualitet, till hvilken inga bevekelsegrunder i verlden skulle kunna förmå henne att sluta sig?“

Endast på ett lefvande och omedelbart förhållande, sådant som det kärleken kräfver, kan ock konstnären grunda sin verksamhet. Hvarje annat är för kallt och kan på sin höjd sätta honom i stånd att reproducera hvad andra idealiserat eller ock reproducera tankebilder, sammansättningar af tänkta egenskaper;*) idealiserandet i rätt mening, eller rekonstruktionen af lefvande, på naturens sätt sammansatta individualiteter, är endast den konstnär förmögen af, som med kärlekens blick ser in deri. För en sådan blick är i företeelsen „väsendets harmoni uppenbarad och i och med detsamma hvarje äfven dess minsta, i andras ögon mest

*) Om Parodien, Samlade arbeten VI: 174, 173; jfr framställningen af Senecas förfarande, i Efterlemnade skrifter III: 26 och följ.

misslyckade del betydelsefull och oföränderlig till något bättre. Hvilken älskande skulle väl vilja se det minsta drag i ett tillbedt föremål förändradt, äfven om han med öfvertygelse visste att det för hvarje annan föreföll fult? Och skulle han, som konstnären, kunna i en tafla uppenbara den idé, som hos honom gör detta fula till skönt, med ett ord framställa hela sin inre uppfattning af väsendet, så skulle det fula försvinna ur hvarje annans föreställning och för alla visa sig försmultet i en högre skönhet, såsom ett dess nödvändiga beting." *)

Det kan ligga någon öfverdrift i detta, då ju medgifvas måste att drag och egenskaper finnas af den tillfälliga, betydelselösa beskaffenhet, att de äro värdelösa för föremålets väsende, andra åter, som härflutit ur ett positivt ondt, en maskstungenhet, som i utvecklingsgången åstadkommit förvillelser af allehanda slag. Runeberg har sjelf på så många ställen fordrat att det oväsentliga bortlemnas ur den individuela sammansättningen, hvilken derigenom förenklas. „Det är det stora, enkla, som gör det djupa intrycket och griper menniskosinnet med oemotståndlig makt. Mångfalden, skiftningarna verka ytligt och glömmas. Hafvet, fjellen, öknen, se der storheter, hvilkas inverkan, om den en längre tid emottagits, aldrig kan förgätas och försakas." **) Danadt som hans sinne var för det stora och enkla, var ock hans skaldskap, om hvilket han säger i ett af brefven till v. Beskow: „Sannolikt skall mitt snart uppmätta skriftställeri i alla sina drag röja att hela min håg är för det enkla och klara", ***) och i enlighet härmed påpekar han förenklingen som en grundsats för konstnären. Af ett ofvan (p. 21) anfördt uttryck tyckes nästan som om den förklaring, konsten har att ge, vore intet annat än en förenkling. I recensionen af Rudas berättelse „Främlingen från Norden" heter det: „En stor författares blick i lifvet är såsom minnets: den ser af allt blott det, som tjusar, och derför återspeglar den icke heller annat." I förhållande till det ämne,

*) Snapphanarne, Samlade arbeten VI: 78.
**) Efterlemnade skrifter I: 243.
***) Efterlemnade skrifter II: 292.

som fantasin upptagit, förefaller verkligheten, ur hvilken det hemtats, som en väfnad af tusen alldagliga betydelselösa detaljer, ett ändlöst och släpande sammanhang. Enhvar vet af egen erfarenhet huru olika det man genomlefvat ter sig mot det man som bäst genomgår, huru tingen, äfven de som varit mindre intressanta, dock alltid sedan framstå för inbillningen i en egen glans, medan de som närvarande förefalla alldagliga, om de än vore huru vigtiga som helst. „Orsaken är att erinringen bibehåller blott ljuspunkterna och låter det matta, släpande och störande bortfalla, då deremot fantasin i det närvarande nödgas genomgå öknar af tomhet och enformighet, i hvarje prick af tiden, för att omsider slappad hinna en ädlare njutning. I de arbeten, stora målare af naturen och lifvet lemnat, föres man med drömmens snabbhet från ljuspunkt till ljuspunkt; den mindre talangen, om den vill teckna troget, slår varsamt alla hvardagstråkets bryggor mellan de glesa partierna af något intresse och låter en, trött och vaken, genomkämpa mödorna af dessa öfvergångar, för att då och då hugnas med någon förströelse och njutning.“ *)

Runebergs väg vid idealiserandet går afgjordt från det hela till delarne, icke tvärtom. Med anledning af Oxenstjernas naturbeskrifvande dikt yttrar han: „Naturen, då hon uppenbarar sig för oss i bilder, talar icke till oss successivt genom dessa bilders delar, emedan i detta fall, då delarne kunna i oändlighet underafdelas, uppenbarelsen aldrig skulle bli hel, utan den ingriper i vårt medvetande genom effekten af dessa delars harmoni. Vill derför konstnärn teckna naturen, så må han ej söka träffa hennes bilder derigenom, att han ängsligt uppräknar till dem hörande delar, utan han måste uppsöka och återge de konturer, i hvilka alla delar smälta tillhopa och hvaraf hvarje särskild får sin bestämning och betydelse. I annat fall löper han fara att, sväfvande utom åskådningen af det hela, borttrassla bilden mera än återge den, derför att han icke eger någon måttstock för delarnes vigt och ställning till det hela, och således ej kan gifva hvar och en af dem hvad dem

*) Samlade arbeten VI: 86.

tillkommer. Det är just denna åskådningsförmåga af det hela, som utgör konstnärens vishet vid val och behandling af detaljer.“ *)

Genom sitt snille och sin inspiration höjes sålunda konstnären öfver den älskandes ståndpunkt, från hvilken man var böjd att godkänna allt hos föremålet. Liksom han åtskiljer mellan det väsentliga och oväsentliga hos föremålet, så inser han ock rätta förhållandet mellan det hela och delarne, i hvilken punkt Runeberg påyrkar den noggrannaste uppfattning. „En af de vigtigaste reglor, dem en författare har att iakttaga, är att icke ge en underordnad del ett gran mer af intensitet, än den jemt behöfver för att organiskt ingrediera och fylla sin plats i det hela“. „Den onödiga personen hade såsom blott lätt tillskuggad och undanskjuten i fonden varit kanske behöflig och på sin plats; framdragen i en ljusare dager och bestämdare tecknad, öfverskjuter den sin idé och är förlorad för sig sjelf och förstörande för det hela. Alldeles på samma sätt förhåller det sig med händelser, som skola förklara och förbereda andra.“ Han ger upplysande exempel på en sådan disproportion och följden deraf, i det att antingen partiet genom denna starka betoning ger anledning vänta en rad af verkningar och, då de uteblifva, står der öfverflödigt och betydelselöst, eller ock upphör sjelft att vara ett underordnadt parti, hvaraf följer att på detta ställe verkets plan borttrasslas, dess enhet skymmes. **) Huru centrum rätteligen fullkomnar sin periferi och enheten beherskar sina delar har Runeberg kanske mer än någon annan gett prof på i sina dikter.

Man ser huru långt Runeberg är från simpel naturkopiering: blott ljuspunkterna, de för idén betydelsefulla dragen må upptagas, och platsen, betoningen, belysningen bestämmas icke efter det förhållande, partierna tilläfventyrs företett, utan efter den idé, konstnären har af det hela. Och dock kan ingen enständigare yrka att konstnären skall förfara på naturens sätt. Partiets, lika väl som hela ämnets egendomliga natur måste hållas i helgd, det

*) Samlade arbeten VI: 101.
**) Främlingen från Norden, Samlade arbeten VI: 83, 84.

må skymta blott vid periferin eller rycka närmare centrum. Dessa egendomligheter äro af lifvet gifna förutsättningar, som, i den mån de upptagits, måste öfva sin verkan på det hela, denna må då vara lättare eller djupare gående. I recensionen af G. H. Mellins berättelse „Öjungfrun" har Runeberg antydt huru partierna, de enskilda personagerna i dikten, bort hållas för att vara i enlighet med sina förutsättningar. Efter att hafva anmärkt den gamle faderns karakterslöshet och onatur, tillägger han: „Härtill kommer att hans fordna lefnadsyrke, sjön, bort verka hos honom ett helt annat sätt att tänka, vara och känna, än det han här visar". *) Genom att iakttaga huru lifvet drar resultat ur sina förutsättningar och sålunda inlägger egendomlighet hos företeelsen, betryggas den rätta naturlikheten, som icke är ett eftergörande af något faktiskt, utan af lifvets och naturens sätt att framställa det faktiska, hvilket vi kalla natursanning.

Än vidare har konstnären att i sitt verk betrygga sannolikheten, hvilket begrepp Runeberg (se ofvan p. 34) synes reservera för det inre af företeelsen, för „själens utbildade form", men som ju till en viss grad sammanfaller med hvad nyss kallades natursanning. Är den diktade företeelsen natursann då hon är i full öfverensstämmelse med de förutsättningar, hon har i naturen, så är hon sannolik då hennes inre karakter och bevekelsegrunder äro resultatet af förnuftiga, intellektuela och moraliska, förutsättningar. Är natursanningen lättare att vidhålla, der utgångspunkten är ett gifvet yttre föremål, som skall idealiseras, men svårare att uppnå vid historiska och andra intellektuela åskådningar, så ställer sig förhållandet annorlunda i fråga om sannolikheten. Vid alstren af denna fantasins formala lek (jfr p. 35), der alla faktiska förutsättningar kunna saknas, är sannolikhet, det är att alstret utvecklas i enlighet med de bestämningar fantasin sjelf behagat ge sig, allt som begäres: förutsättningarna kunna vara nog så godtyckliga, ja äfven orimliga, — har läsarns eller åskådarns fantasi engång accepterat dem, kan det se helt sannolikt ut i denna

*) Samlade arbeten VI: 94.

pura diktverld. Svårare uppnådd är dock sannolikheten der, hvarest förutsättningarna äro hemtade ur lifvets verkliga och förnuftiga förhållanden. Huru få äro icke i sjelfva verket de konstnärer, som förmått para natursanning med sannolikhet, och huru ofta ser man icke att gestalter, i en eller annan situation framstälda med hänförande natur, när de sedan röra sig framåt, öfvergå till fantomer, osannolika och utan den nödvändighet, som härflyter ensamt ur öfverensstämmelsen med förnuftiga förutsättningar!

En sådan utgång bör man icke ha att befara, om man, som Runeberg vill det, redan vid konceptionen grundlagt sannolikheten; ty är kärnan, fröet en idé och är idén sanningen i en gifven enhet af naturliga och förnuftiga förutsättningar, så bör väl ock vid idéns följdriktiga utvecklande sannolikhet uppnås. Men äfven efter en sådan början kan konstnären glida ned till en lägre ståndpunkt, den, der förståndet förgäfves söker räkna ut hvad som är sannolikt. Snillet, som lät honom finna idén, och inspirationen, som höjde honom upp från känslans omedelbarhet, må ock hålla honom upp öfver det söndrande förståndets på en höjd, der alla dessa obestämbara, ofta så stridiga förutsättningar få sin förklaring ur idén och försmälta i ett intryck af någonting lefvande. Utom några vinkar, som längre fram skola anföras, har Runeberg icke yppat närmare huru det går till att låta fantasialstret göra fullkomligt intrycket af lefvande nödvändighet, men i sin kritik har han rätt ofta visat huru omöjligt det är att hinna målet på annan väg.

Det är åter gustavianerne som erbjuda exempel på förfelad komposition, liksom på falsk konception. Leopolds dramatiska gestalter bära „prägeln af reflexionens ensidiga bemödande att lägga sanning i menniskohjertats funktioner. De sålunda danade karaktersdragen ega allt utom tydlighet och bestämdhet. Väl kan förståndet i deras inbördes förknippning icke se någon egentlig stridighet, men det upptäcker också i hvart och ett af dem särskildt ingen oersättlighet. Det kan i det enskilda draget alldeles icke erkänna ett bestämdt ackord till alla de öfriga, utan finner andra, som med samma sannolikhet och lika harmo-

niskt kunde intaga dess plats. Med det äkta dramatiska geniets skapelser är förhållandet helt annat. Dessa visa sig redan för den blott instinktlika uppfattningen såsom verkliga, lefvande och bestämda.“ Ju djupare man tränger in i ett sådant, „dess mer ligger ovilkorligheten af äfven de minsta nyanser i uttryck och handlingssätt klar och bestyrkt för ens ögon“, och „spekulationen, såvidt den mäktar göra eröfringar deri, träffar endast lagar och nödvändighet“. *)

„Det oäkta idealiserandet“ deremot, om det icke är blott och bart reproduktion af gamla ideal, utgör ett hopsättande af motsatser, som äro blott tänkta och så tillvida oförenliga. Den i dagligt tal så kallade poetiska blicken i lifvet är vanligen intet annat än ett uttänkande af drag och egenskaper, dem man sammanställer i en skepnad, så många man tänker att den kan tåla vid, och då man lätteligen funnit att idel goda egenskaper ej göra skepnaden sannolik, blandar man till en och annan af motsatt art. Är engång uppkomsten sådan, hjelper ej huru skickligt än konstnären sedan söker att efterlikna verkligheten, ja, ju skickligare han det gör, dess mera gör verket intryck af något automatiskt, fantomlikt och derför skrämmande. En sådan skicklighet tillerkänner Runeberg en författarinna, **) hvilken, säger han, förstår att till små scener af ett mutande intresse leda de mildt tänkta fantomer, som framställas; hon vårdar, så vidt detta manér tillåter, sannolikheten och sammanknyter med talang detaljerna. Men han tillägger: „Derför kan man icke utan en sårande känsla, från bländverket af hennes drömbilder, kasta en blick mot konstens högre rymd med dess friska natur, dess sanning och verklighet“. „Allt i hennes arbeten är derför blott imaginärt. Man måste, för att följa henne, abstrahera från verkligheten, glömma den sanna skönhet, som af den uttryckes, och svärma i en illa kallad idealisk verld,

*) Samlade arbeten VI: 103.

) Fröken B*, den yngre af systrarna v. Strussenfelt, hvars berättelse „Andelunden i Kassin“ gaf anledning till den recension, ur hvilken ofvanstående är hemtadt. Samlade arbeten VI: 88; jfr s. a. p. 173, uppsatsen Om Parodien.

hvars molngestalter väl kunna blända, men aldrig trösta och mätta.“

Ett mera lysande exempel af sådan fantom-diktning fann Runeberg hos Victor Hugo, för hvars energiska konst de skarpt uttänkta motsatserna spändes ut till formliga vidunder. Har denne diktare sammansatt sin Lucrezia Borgia helt kallt efter ett recept, enligt hvilket han tagit å ena sidan ett stort kvantum allehanda laster, å den andra moderskänslan, så blir ock karaktersutvecklingen derefter. „Hon visar temmeligen regelbundet, scen för scen, än den ena, än den andra sidan af sin vidunderligt hopfogade person. Men att hennes moderskänsla skulle vara försmulten med hennes gerningar, att denna skulle ligga på botten af hennes raseri och helst i någon mån föranleda de brott, hon begår, sådant må man icke ens begära. I en fortgående omväxling är hon i det ena uppträdet skändlig, vild, hämdgirig, i det andra sentimentalt öm och lidande, utan att hennes grymhet, då hon vill hämnas, visar något spår af den mildring, hvartill hon borde vara stämd af kärleken till sin son, eller hennes ömhet, då hon skall älska, röjer några drag af den beslutsamhet, kraft och energi, som borde höra till en karakter, så rå och blodig som hennes.“ „Sjelfva idén att göra henne till ett nederlag för en abstrakt massa af brottslighet, är ohistorisk och okonstmässig. Men att ytterligare söka och tro sig kunna ge henne dramatisk värdighet och intresse genom inskjutningen af en lika abstrakt dygd i denna massa af laster, är en förvillelse, som lindrigast sagdt står långt under samtidens estetiska kultur, och som liknar dens, som skulle vilja försona malörtens bittra natur genom att intrycka en skärfve socker i plantan. Den brottsliges försoning och dramatiska kvalifikation får icke sökas *utom*, utan *inom* hans förhållande till brottet, och den har sin grund i det väsende hos honom, som strider, afskyr, ångrar och som blir kvar, då brottet gått till sin förtappelse. Shakespeare i sin lady Macbeth t. ex. har icke dragit försorg om att öfversockra hennes brottslighet med en tillfällig dygd, han låter den tvärtom framstå i all sin rysliga storhet; men han har tillika vetat kasta en skön försoning öfver

henne, öfver menskligheten och lifvet, då han låter henne jagas opp ur sin nattliga ro och i sömnen försöka att aftvå brottets minnen från sina en gång blodbestänkta händer. Detta är den brottsliges adel, en glimt ur djupet *af naturen*, som väl kan urarta i missbildningar, men som också alltid i sig innehåller deras förkastande.“

Om karaktersteckningen i hela denna af romantiska känslor utspända, men i grunden högst begreppsmässigt tillkomna diktning fäller han slutligen följande snillrika dom. „Karaktererna sakna till det mesta naivitet och lif. De segla vanligast fram på skådebanan i en efter auktorsberäkning predestinerad kosa, lika de skepp af flarn man ser barn inrätta och med färdigt skrufvadt roder och brassade segel utsläppa på dammen. Möter ett hinder, så fastna de eller skuffas öfver, kommer en starkare pust, så kantra de och stjelpas opp igen, för att åter börja sin automatlika färd. Segel på verldens haf äro de icke, regerade af förnuft och vilja såsom af lefvande styrmän och äfven i sin undergång röjande ansträngningarna, kampen och ledningen af en inre styrande makt.“ *)

Annan är rörelseförmågan hos gestalter, tillkomna på det äkta idealiserandets väg, der konstnären har det ämne han skall rekonstruera, vare sig det är faktiskt individuum, historiskt ämne, sagostoff eller annat intellektuelt föremål, som en pregnant idé, ett frö med sin egen inneboende utvecklingsprincip. Då i fantasin utvecklingen kan ske ostördt, i afsigt blott att all den fullkomlighet, hvaraf ämnet är möjligt, skall komma i dagen, får alstret ett väsentligen annat utseende än den eller de företeelsers, som tjenat till stoff vid utvecklingen. Endast de nödvändiga, väsentliga partierna och dragen upptagas, och då de öfriga lemnas derhän, får idealiserandet betydelsen af en förenkling. Dervid är förhållandet mellan det hela och delarne af yttersta vigt; de senares inbördes plats och deras betonande bestämmes efter deras betydelse för idén. Från denna erhålla de sin förklaring, liksom de erhålla sin natursanning och sannolikhet genom öfverenstämmelse med de af lifvet och naturen, för denna

*) Samlade arbeten VI: 144, 145, 146.

idés förverkligande gifna förutsättningarna. Ju mera man tränger in i ett sålunda utveckladt verk, dess mera ligger ovilkorligheten af äfven de minsta nyanser i uttryck och handlingssätt klar för ens ögon. Men denna nödvändighet är icke tankens, utan lefvandets, liksom formen ju ock är individualisation, icke generalisation. Motsatserna, som förståndet endast förmår sammanställa, visa sig här försonade: bitterheten i äpplet är bevarad och visar sig som det, hvilket ger äpplets sötma det egendomliga behaget. Med en visshet, som gränsar till den religiösa känslans, och en hänförelse, som liknar kärlek, bevarar konstnären hos sitt alster den lefvande föreningen af styrka och svaghet, af godt och ondt, som ju äfven är naturens sätt, men så att han derjemte förklarar Medeas grymhet ur hennes passion, Lucrezia Borgias ur hennes moderskänsla. Och denna harmoniska förening „röjer sig desto sublimare och mera glänsande, ju större intensitet man i de förenade motsatserna anar, likasom den elektriska gnistan exploderar dess skönare, ju högre polerna stegrats. En moralisk karakter är derför en uttryckt försoning mellan stridigheter, som kunna anas, och den är mer och mer skön, ju mer allmän den uttalar den idé, i hvilken stridigheterna finna sin försoning.“ *)

Det fula; det komiska och det sublima.

I fråga om konstens makt öfver företeelsen finner man af det föregående att Runeberg icke alltid yttrar sig lika. Stundom är han böjd att vid idealiserandet låta äfven det oväsentliga och tillfälliga stå kvar, endast att dess vilkorlighet göres synbar och icke distraherar (p. 23); hans stora vördnad för naturen gjorde honom benägen att anse företeelsen med den älskandes öga, som godkänner allt. Å andra sidan fordrade klarheten och ordningen i verket att det oväsentliga och tillfälliga borde aflägsnas, endast att konstnären förblef inom föremålet, och den för-

*) Samlade arbeten VI: 80.

herskande åsigten hos honom är nog den, som uttalas p. 55, der det fordras att ovilkorligheten af äfven de minsta nyanser skall ligga klar för den förnimmandes öga.

Men der afvikelsen hos företeelsen var större än att den kunde aflägsnas, der missbildningen, maskstungenheten, hvad man kunde kalla idévidrigheten hörde till företeelsens väsende, behöfde konsten dock icke misströsta om sin rekonstruktion. Trots grymheten, det barbariska hos Medea, kunde hon likväl med bibehållande af sin egendomlighet, vinnas för konsten, om hon framställdes handlande under lidelsens inflytande, emedan denna lättare syntes som någonting ovilkorligt, en skickelse af gudomen, än om man, som Euripides, läte henne handla grymt af beräkning, hvilket vore mera menskligt och tillfälligt. Hela afgrunden i Lucrezia Borgias väsen kunde tagas med i verket, om blott hennes brottslighet visade sig som framkallad af moderskänslan eller på annat sätt begrundad „i det väsende hos brottslingen, som strider, afskyr, ångrar och som blir kvar, då brottet gått till sin förtappelse“. Lady Macbeth gaf honom ett exempel på huru ringa medel den sanne konstnären behöfver använda för att ur denna grund hemta det motsatta moment, som försonar afvikelsen och återställer harmonin: „blott en glimt ur djupet af naturen, som väl kan urarta i missbildningar, men som också alltid i sig innehåller deras förkastande“. Som en generel grundsats till vägledning för konstnären, som sålunda har att i sitt verk ställa den bristfälliga eller brottsliga företeelsen i det försonande sammanhanget, hörde vi honom till sist yttra att försoningen blir desto sublimare, ju större intensiteten är i motsatserna och ju mer allmän den idé är, i hvilken striGdigheterna försonas.

Ännu ett exempel på den utväg konstnären eger att genom införandet af en allmännare idé ställa företeelsen i ett försonande sammanhang finner man i hans första afhandling. Då Euripides framställer huru Jason blott af kall sjelfviskhet förskjuter Medea, yttrar Runeberg: „Så framställer man icke argonauten, hvilken under farliga irrfärder öfver okända länder och haf lärt sig med jemnmod bära motgången och uthärda besvärligheter, utan snarare

någon vankelmodig sjöman, som, efter att hafva med ångest utstått stormarne, blir klok af erfarenhet och rädsla, drar in seglen, och söker hamn, tillgodoseende dervid sin egen säkerhet, äfven om hans käraste lemnades skeppsbrutna och öfvergifna". „Med rätta fordra vi att i hans person igenkänna bilden af den hjelte, som ledde argonauternes tåg, Herkules', Castors och Pollux' och de öfriges stallbroder. Under djerfva bragder hade han tillbragt sitt lif, svåra värf hade han föresatt sig, uppnått och besegrat." „Men från förbrytelsen mot sin maka kan han icke frigöras, med mindre tragedins grundval skall instörta; likväl hindrade intet att följa den lagen, att genom förädlande af bevekelsegrunderna till handlingen förädla den handlande personen, och göra det begångna dådet mindre förhatligt genom att bevara gerningsmannens värdighet. Ty den brottslige stämplas med så stor vanära, som hans bevekelsegrunder äro orena, men själsstorhet öfverskyggar brottets storhet." „Skall då den orsak anföras, som förmådde Jason att förskjuta sin maka och saken icke öfverlåtas åt läsarens gissning, så inse vi icke hvarför författaren skulle välja den, som beröfvade karakteren all ära, helst en annan synes ligga så nära till hands, hvilken skulle bevarat dess värdighet såväl som storhet. Jason hade tagit sin maka i ett främmande och barbariskt land, der han, upptänd af ungdomlig eld och eggad af företagets sällsamhet samt förestående faror, omfattat och älskat det sällsamma och underbara och der han, under lång frånvaro glömsk af fäderneslandets högre odling, fann intet hos jungfrun, som kunde väcka motvilja och fasa. Men hvad under om han, återkommen till fäderneslandet och ånyo delaktig af dess bildning, greps af motvilja för den kolchiska trollkvinnan och öfverförde sin kärlek från en vild och barbarisk kvinna till en infödd och medborgarinna. I det han så handlade, skulle hän ingenting begått, som ländt honom till vanheder, tvärtom framstått som heros och som grek." *) Det är här ur den grekiska bildningens högre idé konsten kan hemta den till brottets försonande erforderliga förklaringen.

*) Efterlemnade skrifter III: 22, 25.

Men alla dessa exempel äro sådana, att missbildningen, idévidrigheten, som ur en allmännare idés synpunkt skall förklaras och försonas, på ett eller annat sätt röjer något stort eller upphöjdt, den stora kraftfulla heros-naturen hos Jason och Medea, den våldsamma moderskänslan hos Lucrezia, maktbegäret hos lady Macbeth. Men äro väl dermed alla fall af afvikelser berörda? Om idévidrigheten tvärtom härflyter af svaghet, om den röjer sig som ett lyte, en själens frånvaro, en andlig litenhet, står väl konsten der rådlös?

Som skald var Runeberg, enligt egen bekännelse, böjd att försmå allt, deri han icke såg en försoning, en mild ordning, och mesta delen af hans diktning är ju ock sådan, att försoningen ligger lätt funnen inom företeelsen. Eller om han upptar ett missförhållande — och hvilket större kan väl tänkas än det, som den trotsige Fjalar intar till Gudarne? — kan detta dock direkte lösas ur ett högre förhållande och sluta i en sublim harmoni. Men för alla dessa tusen afvikelser och förvilleleser, hvilka hvarken på det ena eller andra af dessa sätt låta idealisera sig, öppnar sig hos Runeberg ingen väg till konstens och skönhetens verld. De tyckas falla under det råd, han ger Euphrosyne, i det han säger att ofta nog en författare ser sig inledd i en labyrint, der den poetiska uppfattningens ledtråd brister och förloras, samt tillägger: „Vill icke ett sådant [arbete] i utförandet till alla delar gjuta sig efter den idè af skönhet, som för detsamma ligger till grund, så är ingenting lättare än att afstå från dess vidare behandling och lemna det åt förtappelsen“. *)

Lifvet är dock fullt af företeelser, dem konsten så skulle öfverlemna åt förtappelsen, om ej en annan utväg funnes, företeelser hos hvilka disharmonin blefve blott än starkare, om de utan vidare ställdes i en högre idés ljus, och hos hvilka afvikelsen är för stor, att den skulle kunna aflägsnas med bibehållande af karakteren. Äfven för dem ges dock en räddning genom det komiska, men om detta särskilda sätt att förklara och belysa lemnar Runebergs

*) Samlade arbeten VI: 110.

kritik ingen värdefullare vink. Medan för honom det sublima går så i ett med det allmänna skönhetsbegreppet, att han ingen gräns uppdrar för det, finner man bland hans estetiska åsigter föga mer än några anknytningspunkter för det komiska.

I det dagliga lifvet skämtade Runeberg gärna och skalken i hans öga hade en nog så säker syn på puckeln hos företeelserna, men det tyckes som om den komiska inspirationen lätt förflugit, såsnart han ville sätta dem in i lifssammanhanget. Att hos den förnimmande väcka och fasthålla denna märkvärdiga besinning, hvarigenom en högre idé liksom i smyg införes till att belysa företeelsen, ofta nog utan att företeelsen sjelf känner sig deraf berörd, är ett sätt att idealisera, som Runeberg visserligen försöker, men vanligen öfverger eller ock oförmärkt under arbetet utbyter mot det direkta. Deraf dessa ungdomsförsök till komiska berättelser eller komedier, dem han sjelf förkastade. „Kan ej“, det enda af de komiska uppslagen han tog vara på, besannar dock detta genom sin för skarpt utmejslande karakteristik och bristen på komisk nödvändighet i handlingens gång, medan åter de härliga komiska gestalterna i Fänrik Ståls sägner verka till en god del genom tillsatsen af ett heroiskt eller patriotiskt moment.

Här hade Runebergs skaparförmåga sin gräns, och desslikes hans teoretiska intresse. „Skrattet, skrifver han bland sina strödda tankar, är icke skapande, det liknar i detta afseende harmen. Båda röra sig och hafva sin tillvarelse i något färdigt. Derför äro såväl skrattet som harmen i längden sjelfförstörare. De svälta, då de förtärt sitt offer, och äta sen i nöden upp sig sjelfva.“ *) Så sant detta än är om harmen och hånskrattet, är det en väl sträng dom om löjet: kan ock föremålet kallas „färdigt“ i den mening, att ofta nog ingen utveckling sker inom det, så kan dock inom åskådarn en nog så rik och harmonibringande afslutning åstadkommas. Skulle frågan intresserat Runeberg mera, hade han törhända i en annan af sina tankar egt en bättre utgångspunkt. I en not till den

*) Efterlemnade skrifter I: 252.

definition af den dramatiska poesin, som förekommer i afhandlingen om koren i det grekiska dramat, måste han äfven ihågkomma komedin, ty definitionen i texten svarar blott till tragedin. Han upptar Aristoteles' förklaring af det komiska och tillägger: „Såsom det är oss af naturen inplantadt att eftersträfva det högre och tungt fördraga de individuela bojorna, så är å andra sidan känslan af egen adel kär för individen, och till att egga denna känsla tjenar förträffligt anblicken af en annans förvirring, blott denna icke innebär olycka. På samma sätt som tragedin tillbeder och dyrkar, i det hon skådar upp från de menskliga till de gudomliga tingen, så jublar och leker den på de menskliga tingen återblickande komedin. Men det ges icke någon, som ej skulle ega sin fullkomlighet, ur hvars synpunkt han återblickande kunde finna något löjeväckande; äfven den mest obildade kan bele åtminstone yttre vanskaplighet och förvirring. Allenast att från komedin bör aflägsnas allt, som har tycke af olycka; intet är henne mera motbjudande. I olyckan varsna vi nemligen en mening, som leder oss till betraktande af den gudomliga försynens stränghet och bort från det löjliga.“ *)

Detta återblickande från ett högre i motsats till det direkta idealiserandet, som är ett uppblickande till det högre, hade varit en utgångspunkt, men Runeberg upptar icke denna tanke senare. Endast en viss, med det komiska befryndad art sysselsätter honom i uppsatsen „Om parodien“, som tillkommit för att rätta och utveckla Thorilds bekanta begreppsbestämning i „Critik öfver Critiker“. Runeberg fattar visserligen parodi icke blott i den vulgära betydelsen af ett nedsättande eller förvrängande af höga och harmoniska företeelser genom tillsats af det låga och diskorderande. „Det gifves, säger han, ett annat slag af parodi, i strängare mening det enda, som borde så benämnas, hvilket, i likhet med dess syster komedin, med obestridliga anspråk sluter sig till de sköna konsternas ring och antyder ett för dem alla gemensamt ursprung, skådningen af harmoni“.

*) Efterlemnade skrifter III: 50.

Han beskrifver den sålunda. „Hvarje ren individualitet är en af den Högstes uppenbarelseformer och, såsom sådan, ren skönhet, det är, ren förmälning af enhet och mångfald. Det finnes således i hela naturen icke ett ting, som ej, såvida det är en Guds uppenbarelse, är skönt och honom tillhörigt.“ Men jemte detta „varande i Gud“, denna „gudalikhet“, har individen sitt „sjelfvarande“ och deri „en lockelse att verka gudalikt“. „Såvidt detta sjelfvarande innebär en söndring, är det klart att dess produkt skall röja sig som härmning, ej som verklighet. Denna „individualitetens uppenbarelseform genom sjelfbestämning“ kallar han manér, i motsats mot styl, som alltså är att vara bestämd af det gudomliga hos individen. „Så länge det yttre uttrycket är fullt af en inre bestämmande anda och af den har sin förklaring, är det skönt, harmoniskt och, rättast sagdt, naturligt; fult och onaturligt åter är det, ehvar det må visa sig, såsnart andan är borta, som gjort detsamma nödvändigt. Men allt manér har sin grund i en individs rätta och sanna sensation af skönheten i ett naturligt uttryck, och samma individs orätta och vanskliga lust att sjelf producera ett dylikt uttryck, oaktadt hans natur nekar att fylla det med anda och kraft.“

„Det är ett sådant manér, hvarhelst det må uppenbara sig, som påkallar parodin. Visserligen innebär manér alltid och redan i sig sjelft en disharmoni; men denna är ofta så maskerad, att det fordras det finaste gehör för det sköna att upptäcka densamma, och parodin visar sig derför alltid befryndad med skönheten, då hon upptäcker dess motsats och vet att göra den märkbar genom att utveckla den till ett bestämdt uttryck. Parodin i sin ädlare betydelse är sålunda ett drifhus för manérets grimacer, der de, lika ogräsplantor, som i grodden svårligen kunna urskiljas från de äkta, växa upp och utbilda sin verkliga karakter.“

Såsom det yppersta alstret af denna konst anför Runeberg Don Quixote, hvilken genom sjelfvillig härmning af former, de der varit sköna och naturliga uttryck af sin tids anda, men icke hörde till en tid med andra uppenbarelsesätt i och med sin dårskap yppar de mest högsinnade tänke-

sätt. Med orätt förmenade man att Cervantes, skaparen af ett af „de sannaste och ädlaste konststycken verlden eger,“ velat parodiera riddarandan och dess heroiska former; tvärtom visar sig Don Quixote genom sin dyrkan af det stora och sköna, som födt hans svärmerier, värd vårt lifligaste deltagande, vis i sitt vanvett och i sin svaghet ädel och beklagansvärd; utan det som Cervantes parodierar är „en från sin bestämmelse lösryckt individs vanmäktiga försök att reproducera skönhetsformer, som tjusat honom, men icke mer kunna finnas tillsammans med de nya, dem såväl han, som hans samtid, i följd af natur och utveckling födt och bort föda“. *)

Lemnas å sido att parodin väl egentligen vill säga travestering af ett diktverk, medan Runeberg med Thorild fattar den som ett angrepp mot lifvets företeelser, finner man lätt huru inskränkt och jemnförelsevis lågt denna art af det löjliga är ställd, och det kan med skäl ifrågasättas om Don Quixote rymmes derinom. Den drabbar tillgjordheten, manéret hos den, som utan rätt anda vill framställa de former anden gett sig, men så är det då i alla fall företeelsen som bär upp idén, allenast att hon gör det på ett svagt eller förvändt sätt. Konstnärens tillgörande är icke så mycket att ställa den bristfulla företeelsen i en högre idés ljus, som ej fastmer att belysa det förvända sätt, hvarpå denna företeelse fyller sin uppgift. Deraf det personliga och oförsonade, som kännetecknar denna art, af hvilken Runeberg sjelf i sin bild af „Konungen“ gett ett glänsande prof.

Men om dermed på långt när icke allt det svaga och bortkomna fått sin förklaring och särskildt humorn icke berörts, upptar Runeberg i stället en blandart af skämt och allvar, som är för hans skaplynne särdeles kännetecknande. Till sist i afhandlingen om parodin uppkastar han frågan: „Kan en skönhet födas i tiden så fullkomlig, att den ej just genom sin egenskap att vara individuel och i tiden förgänglig innehåller en brist, som gör den till ett rimligt föremål för parodin?“ I sjelfva verket har han redan i afhandlingens början besvarat denna fråga jakande, då han sä-

*) Samlade arbeten VI: 169—172.

ger: „Då äfven i det minsta, som rent och utan förvridning är sin idé, en harmoni måste finnas och det icke kan vara så mycket graden af harmoni, som icke mer dess väsende, som är oss heligt, följer att, om denna i det *rena lägsta* uttalade samklang vore oss förklarad, vi äfven med samma slags harm skulle se detta förvrängas“; och då konstnärens sak just är att fatta samklangen och framställa förklaringen, bör väl här icke finnas något fotfäste för parodin. Men Runeberg besinnar sig på att dock hvarje, äfven den renaste individualitet har „sin fortgång i tiden till högre och högre förklaring; hon fortgår visst icke såsom ofullkomlig på hvarje punkt af banan, utan såsom alltid fullkomlig på den punkt, der hon är. Och vore icke detta fallet, så skulle Gud, såsom sig uppenbarande, evigt vara ofullkomlig och aldrig träffa sig sjelf“. Ett barn kan i sin art vara fullkomligt, en yngling likaså, men då nu individen städse står i beråd att utbyta en art mot en annan och dervid något af den lemnades fullkomligheter hänga efter lösryckta som manér, något af den instundandes ännu är outveckladt, saknas sällan rum för parodin. „Om nu konstnären kan fånga den framspirande individualiteten i någon punkt af dess utveckling och fängsla den vid duken, marmorn, tonen eller ordet, så ger han åt evigheten en skapelse, som väl alltid blommar, men aldrig förblommar, som alltid pekar mot en högre förklaring, men aldrig blir ofullkomlig i sin. Och sålunda framstå skönheter, som gifva parodin blott ljus och kraft att uppsöka och förstöra det, som ej är dem likt, och menskligheten den tröstande lärdom, att väl mycket kan finnas i verlden att skratta åt, men också mycket, som påkallar endast välsignelse och dyrkan.“ *) Denna utläggning kan vara något ofullständig, men hvem igenkänner icke häri arten af det mildt spelande löje, hvarmed Runeberg i Elgskyttarne, i Hanna, i en del af gestalterna i Fänrik Ståls sägner, belyst bristerna hos de personligheter, han framstält som föremål för sin och allas beundran?

Såsom redan antyddes, finner man icke hos Runeberg

*) Samlade arbeten VI: 167, 175, 176.

det sublima upptaget som en skild art af skönhet, endast att samklangen, hvilken kunde röjas jemväl i det rena lägsta, förnimmes starkare der större motsatser försonats under en högre idé. Men om ock namnet saknas, eger man dock en utläggning af saken i Runebergs afhandling om hans eget poem „Fjalar". I den literära kritiken är denna redogörelse ensam stående genom sin underbara objektivitet; den som redogör är icke skalden, utan en intim vän till hans sångmö, hvilken åsett hennes innersta skapelsearbete, lyssnat till hennes hemligaste afsigter.

Då Fjalar, öfvermodig af segrar och van att kufva menniskor, sätter sin viljas makt öfver Gudarnes, liksom om han, i kraft af sin styrka i att handla och i att försaka, kunde oberoende af dem skapa sin verld och sitt öde, begår han ett brott mot sina fäders tro, som i nästa ögonblick, då han åt sin sjelfviskhet offrar sin dotter, föder af sig ett brott mot mensklighetenu. „På detta Fjalars öfvermod och på intet annat är kompositionen bygd". Det är klart att efter en sådan brytning — den största, i hvilken en menniska kan träda — harmonin icke kan utan vidare återställas. Det hjelper icke att Fjalars trotsiga sträfvande går ut på att hägna friden och skapa menniskolycka, upprätthålla täckelig sed och sålunda befrämja det goda och rätta; fastän på sistone hans fridsälla bygd, leende „som en tacksam dotter", blickar upp till den gamle herskaren, är den störda harmonin dermed visst icke godtgjord. Ej heller är det nog att Fjalar i denna prometeiska kamp dukar under och gäldar sitt brott med döden. Mången skald skulle nöjts med att Fjalar krossats och vid sin undergång gett det sublima skådespelet af en väldig personlighet dukande under för en högre makt; andra skulle derjemte afsett att det onda han begått kompenserats af straffet. Faust, som af sin skepticism drifves att bryta mot den sedliga ordningen, Macbeth som gör det af maktbegär och så många andra storslagna eller handlingskraftiga personer ha af poesin gjorts till hjeltar i sådana skådespel. Runeberg stannar icke der. Den högre idé han inför är så hög och så allmän, att den gör försoningen långt fullständigare: aldrig har

man sett ett sublimt skådespel efter två kungaslägters undergång lyktas med en sådan känsla af frid och förtröstan.

Skilnaden är att Runeberg visar oss icke försynen som en blott segrande och straffande makt, utan som en mild och vis styrelse, under hvars tuktan menniskan uppfostras för ett bättre lif. Den högre idén visar sig sålunda deri, att Fjalar icke endast krossas, utan erfar en inre förkrosselse, ur hvilken han framgår luttrad. „Först när Gudarnes straff drabbar honom, och han förödmjukad nödgas erkänna dem, kommer han i Morannals ställning och är, såsom krossad och böjd, i större mening glad och segrande, än han var under sin förmenta storhet". „Detta slut visar nu beskaffenheten af det straff, som drabbade gudabekämparen: det var lika mycket en nåd som ett straff. Fjalar var för ädel, för menskligt hög och stor att lemnas kvar i sin förvillelse och sjelfviskhet, han måste väckas genom ett slag, visserligen strängt, ty ett mildare hade han väl ej aktat, hvarigenom han lärde sig lefva för en annan storhet än den, som ålderdomen och döden en gång skulle tvinga honom att lemna". *)

Medan poemet „Fjalar" är oss dyrbart såsom en koncentrerad bild af Runebergs verldsåskådning, ger hans egen tolkning deraf en inblick i hans skapelsesätt, och jag har trott mig lämpligast sluta framställningen af hans estetiska åsigter med att anföra några af de punkter, der hans teori sålunda visar sig verksam i hans poetiska praxis.

Om poemets utförande yppar han visserligen intet, ej heller om huru idén först väcktes hos honom, eller om sitt förhållande till stoffet, den nordiska hjeltesagan och Ossians, af N. Arfvidsson då öfversatta poem; han yrkar endast i sistnämnda hänseende „att „Fjalar" må få anses som en af gifna nationela och tidsförhållanden bestämd episk skildring". Det är kompositionen, „de yttersta konturerna, inom hvilka den rör sig", som han utlägger, men med uttrycklig reservation att dikten dock „icke blifvit sammansatt efter ett på förhand uppgjordt, så beskaffadt schema". Planen, afsigten med det hela och dess delar har han efteråt fun-

*) Samlade arbeten VI: 218, 219.

nit ut i egenskap af kritiker. „Man diktar efter en intuition, mer än efter beräkningar, men är intuitionen äkta, skall dock dikten icke sakna plan och enhet“. Såsom sin sångmös förtrogne följer han henne i spåret till den ståndpunkt, från hvilken hon sjelf skådat in i verkets delar och detaljer och från hvilken ensamt det kan rätt uppfattas.

Om diktens värde vill han dermed icke hafva uttalat sig. „Det följdriktigaste poem kan sakna lif och skönhet, och det är derför blott i ett afseende jag försvarar mitt, det enda, i hvilket jag kunnat och bort göra det, nemligen i afseende å dess inre sammanhang. — Men så litet dikten genom allt detta kan göra anspråk på att kallas lyckad, så säkert är att frånvaron af ett sådant sammanhang varit ett ohjelpligt och vårdslöst fel“. „Eljest är väl ingenting lättare än att sjunga så, att man får gå från en sak till en annan, utan att bekymra sig om deras inbördes samband och deras förhållande till en hufvudsyftning, men emedan detta är så föga konstnärligt, är det angeläget att snarare motarbeta, än auktorisera det“.

Att Runeberg ansåg konstnärligheten kräfva en genomförd komposition är af allt det föregående väl bekant. Deremot yttrar han här en åsigt om det konstnärliga, som jag icke haft tillfälle att tidigare relevera. Han säger sig hafva undvikit att dröja vid Hjalmars och Oihonnas kärlek, emedan „teckningen af ett kärleksförhållande mellan tvenne syskon hade haft med sig så mycket anstötligt för natur och känsla, att det varit i högsta grad oartistiskt att icke undvika allt sådant“. *) Att framställa det osedliga mera än kompositionen nödigt fordrar bör man icke, emedan det är oartistiskt: kunde man göra denna åsigt gällande hos nutidens konst, som med förkärlek uppehåller sig vid dylika skildringar, vunne man törhända hvad man icke vinner genom att tala blott i sedlighetens namn, liksom man kanske vunne gehör för yrkandet på en enhetlig komposition, om den åsigten blefve allmän, att en vårdslös eller ingen sådan är bevis på lägre konstnärsförmåga.

Af konstnärliga skäl har sålunda detta parti blifvit

*) A. a. p. 220, 221, 215.

blott lätt antydt. Ett annat prof på sådant konstnärligt förfarande och derjemte ett bevis på huru strängt Runeberg förfarit mot sig sjelf vid komponerandet af „Fjalar“ ger han i fråga om scenen mellan Oihonna och Gylnandyne i tredje sången. „Jag erkänner villigt, säger han, att gruppen af de två jägarinnorna i natten, mellan dagg och stjernor, varit för mig så frestande att måla, att jag icke gerna kunnat afhållas af annat än att teckningen varit i uppenbar strid med taflan i dess helhet“. På grund af denna återhållsamhet kan han ock hoppas att man icke skall „beskylla dikten för alltför mycket afvikande utsprång och episoder utan samband med det hela. Man ser här en man uppträda i trots mot Gudarne och dessa tyst och vaksamt leda en följd af personer och händelser så, att deras kärleksfulla afsigt att krossa och tillrättaföra honom segrande tillintetgör alla motverkande omständigheter och omsider fullkomligt vinnes.“ *)

Om detta är diktens, med stränghet vidhållna enhet, återstår att se huru den kunnat genomföras i verket med bevarande af natursanning och sannolikhet. Hvad karaktersteckningen vidkommer, må Fjalar sjelf tjena som exempel, helst han, såsom särskildt ett föremål för Gudarnes afsigter, lättast kunnat få tycke af figurant. Om man, som sig bör, tar hänsyn till tiden och folket, skall dock ingen finna en brist på natursanning i afläggandet af den utmanande eden. „Att det i och för sig icke saknar rimlighet finnes lätt, om man ger akt på att Fjalar länge varit van att herska, att segra, att se allt vika för sin vilja. Han har öfver allt varit den öfverlägsne, han har lärt sig tro på sig sjelf, han glömmer sitt beroende af Gudarne och aflägger sin stolta ed.“ **) Länge nog hade hans vilja i striden styrt dödens gång; gammal vorden lyste det honom nu att i frid styra lifvets gång. Beslutet fattar han fritt, men det förefaller icke godtyckligt. Att han åter, motsagd af Sjolf och utmanad af Dargar, i sitt stora hastiga mod beslutar att offra ett af sina barn skall befinnas troligt nog,

*) A. a. p. 219.
**) A. a. p. 205, 206.

då man vet att barns utsättande icke var något ovanligt denna tid.

Men å andra sidan kan icke heller anses för onaturligt att fadern, äfven om han var en härdad vikingakonung, darrade vid valet mellan barnen. Hans arm låg domnad på knäet, der det späda offret suttit, liksom den nekade honom sin tjenst, då han med svärdet ville bestraffa sonens brott emot den frid, han hade lyst öfver sitt land. Fjalar är någonting mera än en typ, abstraherad ut ur historiens nordiska sjökonungar: han är derjemte menniska med den möjlighet till stora konflikter, en högsinnad handlingskraftig person bär i sitt bröst. Och denna mensklighet visar sig jemväl i beskaffenheten af hans uppror emot Gudarne: det är det goda han vill befrämja, en högre odling och god sed bland sitt folk, endast att han gör det ur en förkastlig bevekelsegrund. Genom denna innerliga förknippning af motsatserna, af godt och ondt, styrka och svaghet, fullkomnas det lefvande individuela utseendet hos hjelten. Mången kan tycka att till en verklig natursanning kunde fordrats flere drag, än det fåtal Runeberg använder i sin karakteristik, men på detaljernas mängd ankommer det natursanna icke, utan på de anförda dragens konstitutiva betydelse för karakteren: äro engång de rätta grunddragen funna och framstälda, kan det bero af stylen om natursanningen skall fullföljas i det yttre och jemförelsevis oväsentligare omhöljet.

Samma säkra poetiska blick och hand, med hvilken han sammansatt karaktererna och gett dem, ehuru visserligen mera konturtecknade än målade, alltid tycke af lefvande individualiteter, röjes ock i sammansättningen af händelsen och i dess ledning mot ett föresatt mål. Betänker man att händelsen här icke blott skall växa upp ur de i karaktererna och omständigheterna gifna förutsättningarna, utan att försynen sjelf direkte skall ingripa som Fjalars utmanade motpart, så att Gudarne, om ock personligen osedda, dock med hänsyn till sin ledning falla med inom kompositionen och karakteristiken, och att denna bild af lifvets gång utföres inom den trånga ramen af några sånger, så måste medges att „Fjalar“ är det djerfvaste och, med hänsyn till det lyckliga utförandet, det största någon modern skald vågat

och uppnått. Men Runeberg stod nu i fulla styrkan af sin skaparkraft, för hans blick lågo trådarne i lifvets oändligt sammansatta väf skönjbara och hans hand irrade sig icke vid den konstnärliga rekonstruktionen.

Följer man endast hans tolkning af „Fjalar“, kan ju icke nekas att det förefaller som om poemet egde partier, der det som afbildning stode efter sin förebild, lifsprocessen. Så i framställningen af Hjalmars och Oihonnas undergång. *) Så blott och bart som medel till faderns omvändelse kunna barnen dock icke förklaras. Vare sig bipersoner eller icke, måste dikten för att vara sann respektera hos dem en egen lifsuppgift. Här synes Runeberg som kritiker drifva sin teori om att partierna ha sin förklaring i konstverket längre än tillbörligt är vid en sådan verklighetsdiktning som „Fjalar“. Men poemet gör icke heller intrycket af att Hjalmar och Oihonna offrades blott för att Gudarne skulle få rätt emot och krossa Fjalar; endast att i deras öde någonting förblir oförklaradt, såsom ju ock lofligt kan vara, då det gäller diktens bipersoner.

På samma sätt inlägger hans tolkning i andra sången, de tre brödernes täflan om Oihonna, en afsigtlighet, som icke varsnas i poemet. Han vill att den skall ge intryck af en nästan dramatisk spänning vid den ovissa utgången af Gudarnes plan till följd af menniskornas fria sjelfbestämning: om Oihonna valde någon af Morvens unga furstar, så vore hennes förening med Hjalmar förebygd. Men i poemet ligger Gudarnes afsigt lyckligtvis så djupt dold, att någon tanke derpå icke ens uppstår hos läsaren, hvilken väl, om så skedde, i känslan af gudomens allmakt och allvishet, knappast skulle hysa någon stor oro för kampens utgång, utan snarare, såsom stundom är fallet i Miltons „Förlorade paradis“ och ofta i Klopstocks „Messias“, dikten ge intryck af ett tomt spegelfäkteri. Här är utgången jemt upp så motiverad, att den är sannolik: låt vara att Oihonna „vuxit skön i Gudarnes vård,“ hon har dock äfven som högboren jungfru skönheten som sin naturliga arfvedel, med vikingablodet är hennes förkärlek för den dristige vikingen begrundad, och om det är ett bevis på skaldens underbart

*) A. a. p. 219.

fina sinne för natursanning, att han ökar på möjligheten af ett annat val genom att ställa den stridbare Clesamor bland dem, som lockats af jungfruns skönhet, så är det ett icke mindre bevis på hans konst att göra diktens gång lik lifvets, då han låter henne vara på förhand genom ryktet och sången intagen af den ännu osedde sjökonungen: det är att på försynens sätt motivera utan att någon dess afsigt märkes.

Som en ofinhet i kompositionen betecknar skalden sjelf Gerdas räddning den stormiga julnatten vid Vidars klippbrant. „Gudarne synas här för mycket närvarande, göra här liksom en för tydlig ansträngning, de nödgas gripa i händelserna med hela handen, i stället för att styra den med en knapt märkbar vink af det minsta finger.“ „Gudarnes sätt att handla bör i samma mån förefalla upplyftande och dem värdigt, som det icke uppenbarar sig i ett groft ingripande i sakernas naturliga gång, utan i en vis och tyst ledning af dem. Genom det skenbart obetydliga, genom det under vattnet dolda lilla rodret styres kolossers lopp: så foga de himmelska blott ett obemärkt roder vid händelserna, och de gå i deras plan.“ *) Otrolig förefaller väl icke Gerdas räddning, men så pass oförklarad, att tilldragelsen kan betecknas som nästan romantisk, och då den derjemte är af största vigt för hela händelsen, kan här svårligen göras samma medgifvande, som nyss i fråga om Hjalmars och Oihonnas undergång.

Men i ersättning för en svaghet i kompositionen, hvilken rikedom erbjuder icke dikten på fina drag, lika de ofvannämnda vid furstarnes frieri, drag der lifvet har sitt fria, ja äfven sitt tillfälliga tycke, och dock sist och slutligen visar sig gå enligt en vis och nådig försyns ledning. Så der Darg, den blodiga våldsmannen, dock räddar i sin yttersta lifsnöd ett spädt barn, emedan det är naturligt att en gnista menskliget lefver äfven hos den mest förkastade; eller der Morannal, med fara för sina söners undergång, dock bjuder dem att en och en gå Hjalmar till mötes i striden, emedan han, som tillhör ett ädelsinnadt folk, vill med dem stå fläckfri inför fädrens andar; så ock der Fjalar i sitt

*) A. a. p. 209. 211, 208.

kortsynta öfvermod skiljer sin dotter ifrån sig och sålunda handlar långt mera i Gudarnes plan, än om han låtit henne under sina ögon uppväxa tillsammans med brodern; eller då han bjuder ryktet om Gerdas öde att förstummas, och dess mer möjliggör att hon i främmande förhållanden okänd kan förenas med Hjalmar.

Men dessa och alla de andra dragen, som på sina ställen i dikten äro naturliga och sannolika, erhålla ur dess ideela enhet sin bekräftelse och sin högsta förklaring. Detta är i allmänhet den äkta konstens stora företräde framför det vi se i verkligheten: då enheten till slut står klar för blicken, verkar den tillbaka på enskildheterna och på gången, af hvilka den sjelf resulterar, och bekräftar deras nödvändighet. Och i „Fjalar“, der denna enhet är sjelfva försynens visa och nådiga ledning af lifvets gång, måste denna återverkan vara än mer öfvertygande. Hvilka möjligheter till en annan utgång de enskilda partierna, då vi först förnimma dem, tyckas förete, få de ur en så hög idé för den återskådande blicken karakteren af förnuftig nödvändighet. Sådan, och icke annorlunda, är i sanning lifvets gång. Fjalars öde får nu betydelsen af att vara resultatet af en gudomlig verldsordning. Icke blott derför att hans karakter var så sammansatt och att han var så ställd, utan väsentligen derför att gode Gudar styra för lifvet, blef hans undergång så fullständigt försonande och trösterik. Genom en sällspord samverkan af den högsta konst och den djupaste lefnadsvisdom bringar denna dikt en öfvertygande visshet derom, att lifvets gång är så beskaffad, att menniskorna deraf förädlas och förbättras.

Då man hade kallat Fjalar-dikten en Schicksalsdram eller något dylikt, genmälde Runeberg: „Mycket säkrare vore det att kalla „Fjalar“ en sång till Gudarne, ett litet epos, hvari deras storhet och nåd utgör ämnet.“ Det är nästan ord för ord hvad jag i början af denna uppsats anförde som Runebergs definition af poesin: „ett samstämmigt och på naturens sätt troget förhärligande af det högsta väsendet.“

C. G. Estlander.

Annotationer gjorda under 1808 och följande år.

Ibland anteckningar från 1808 och 1809 äfvensom närmast derpå följande år, hvilka erbjuda material för tidens historia, tör väl äfven ett, om också icke framstående rum böra tilldelas de annotationer, ur hvilka utdrag här nedan föreläggas läsaren. Oaktadt de nemligen, till följd af orsaker som skola beröras, meddela jemförelsevis blott ett mindre antal faktiska detaljer, sakna de dock å en annan sida icke i allo betydenhet, såsom i viss mon belysande opioner och känslor under ifrågavarande period. Också äro vid sjelfva deras framträdande i ljuset omständigheter förknippade, som för sin del äro egnade att tilldraga dem uppmärksamhet. Efter att nemligen, såsom det förefaller, allt sedan de nedskrifvits ha varit undandragna främmande blickar, eller på sin höjd varit kända blott af författarens allra närmast stående anhörige, funnos desamma tillfälligtvis under senaste sommar*) uti en gammal möbel i Ruovesi socken å Pekkala egendom, tillhörig slägten Aminoff. Auktor till manuskriptet är, ehuru han icke utskrifvit sitt namn, enligt tillförlitliga kriterier en äldre medlem af samma slägt, hvilken under krigsåren känt behof af att under ensliga stunder anteckna ej blott åtskilligt, som kommit till hans kunskap äfvensom hvad han personligen upplefvat, utan ock de reflexioner han med anledning deraf gjort.

---

*) Af studeranden Alexander Aminoff, hvilken jemväl förärat den åt Svenska Literatursällskapet. (Gåfvan åtföljdes ytterligare af några handskrifna officiella militära dokument: 1:o General och Fördelnings ordres från och med den 1 September år 1808 (afskrifter); 2:o Lista öfver Björneborgs regemente år 1808 (defekt); 3:o „Namnrulla uppå det manskap vid f. d. Kongl. Björneborgs regementes Ruovesi Compagnie som år 1808 utmarscherade i fält och med dem under detta krig skedda förändringar.“

Måhända erbjudes framdeles tillfälle att härtill återkomma.

Berndt Henrik Aminoff, *) son af ryttmästaren vid Lifdrabantkorpsen och riddaren af Svärdsorden Fredrik Aminoff († 1797 å Rahi uti Töfsala socken) och Maria Elisabeth Rotkirch samt yngre broder till den bekante gustavianen friherre, sedan grefve Johan Fredrik Aminoff († 1842), föddes den 4 Mars 1761 å Rilaks uti Tenala socken och hade tidigt beträdt den militära banan. 1777 fänrik vid Tavastehus regemente befordrades han till löjtnant 1783 och kapten vid Åbo läns regemente 1787. Transporterad till Tavastehus regemente deltog han uti kriget 1788—1790, erhöll Svärdsorden $^2/_6$ 1789, blef major vid adelsfanan 1797 samt tog afsked $^{26}/_{10}$ 1801 med rättighet att såsom major qvarstå uti armén. År 1784 hade han ingått äktenskap med Christina Sofia Maria von Engelbrechten från Pommern och egde med henne många barn, ibland hvilka den äldsta dottern Augusta Fredrika Elisabeth år 1803 å Kahiluoto i Töfsala socken, der familjen bodde **) skänkte sin hand åt sin faders kusin, då varande expeditions-sekreteraren, sedermera presidenten i Wasa hofrätt, friherre Carl Fredrik Rotkirch († 1832). Af B. H. Aminoffs söner dogo åtskilliga i barndomen; till högre ålder hunno Berndt, hvilken såsom fänrik vid Björneborgs regemente deltog uti kriget 1808 och hugnades med guldmedalj för tapperhet 1809 ***) († 1861 å Frantsila i Kangasala socken) och Adolf †) († 1877 å Kalliolinna invid Pekkala i Ruovesi).

*) De genealogiska data äro företrädesvis hemtade ifrån Oskar Wasastjernas *Ättartaflor* öfver den på Finlands riddarhus introducerade adeln. — Åtskilliga personliga detaljer ha benäget meddelats af tvenne qvarlefvande sondöttrar af B. H. Aminoff, enkefru friherrinnan W. S. Rotkirch på Stensböle i Borgå socken och enkefru kyrkoherdskan E. Bergroth.

**) Enligt ett egenhändigt bref, dateradt 1807, der Aminoff tager ett hjertligt afsked af Töfsala invånare, hade han sedan tio års ålder haft sitt hem i deras socken.

***) Tog afsked ur svensk tjenst med kaptens grad 1810. Löjtnant vig kejserl. sviten 1812; öfvergick längre fram till finska skarpskyttebataljonerna, der han tjenade till 1831, då han erhöll afsked med öfverstelöjtnants grad.

†) Underlöjtnant vid första finska jägareregementet 1813. Tog afsked såsom stabskapten 1823

Vår författare egnade sig, sedan han lemnat krigstjensten, hufvudsakligen åt jordbruket och omsorgerna om sin talrika familjs bergning. Uti allmänna angelägenheter synes han, att döma af anteckningarna, icke på något nämnvärdt sätt ha ingripit; också säger han sig icke vara någon „politikus“, men deremot ha haft „den glädjen att vara undangömd på sin lilla fredliga jordtorfva.“ Äfven kan det icke undgå att fästa uppmärksamheten, att han uti sina papper icke vid något tillfälle antydt, det han tidigare skulle haft ens en aflägsen gemenskap med eller andel uti sin äldre broders, då varande öfverste Johan Fredriks politiska förehafvanden och försök att såsom förbunden med G. M. Armfelt störta Reuterholm 1793; icke heller senare framgår, att han underhållit relationer och meddelanden med denna sin framstående blodsförvandt. Likaså förefaller det betecknande, att han icke röjer kännedom om eller berörts af de anordningar och öfverläggningar, som under pågående krig inom adeln uti landets län, liksom inom öfriga stånd, företagas på ryska befälets initiativ i syfte att utse deputerade till kejsar Alexander I i Petersburg. Och dock voro öfverläggningarna och rådplägningarna rörande denna vigtiga fråga skildt inom Åbo län mera liffulla än annorstädes. Ibland de deputerade befann sig för öfrigt hans egen svärson expeditions-sekreteraren Rotkirch såsom en inflytelserik medlem, och den omständigheten, att denne bodde på ett längre afstånd ifrån svärfadern, och omsider utsågs till deputerad för adeln inom Kymmenegårds län, förefaller icke ensam tillräcklig att förklara den senares tystnad. B. H. Aminoff hade nemligen sitt hemvist under kriget, såsom synes, å Kauniais i Karkku socken, medan åter Rotkirch, efter att 1803 ha lemnat sin befattning vid svenska hofvet, nedsatt sig å Storby egendom i Pyttis socken. Vid landtdagen i Borgå intog dock Aminoff, såsom vi framdeles få se, sin plats ibland adeln, ehuru de tryckta protokollen icke innehålla något yttrande af honom.

Ett inåt vändt, stilla lynne i förening med en ömtålig helsa synes jemte näringsbekymmer uti icke ringa mon lemna förklaring till denna tillbakadragenhet. Hos hans efterkommande har jemväl traditionelt bevarats minnet af

en fromhet och vekhet, som lät honom smärtsamt öfverväldigas af mäktigare sinnesrörelser. Men var Aminoff icke en handlingens man, hade han å sitt aflägsna hemvist i Karkku få och ringa beröringar med landsmän och främlingar och erbjuda af dessa skäl hans papper blott enstaka faktiska notiser af någon betydenhet, var han i dess ställe benägen för att på ett känslosamt sätt begrunda hvad han tid efter annan förnummit och att, i saknad af muntliga tankeutbyten, uti det diskreta skrifhäftet nedlägga sina intryck. Han ansåg möjligen ock, att döma af de försigtighetsmått han synes med sitt manuskript hafva vidtagit, dem här bättre placerade än uti samtal *viva voce*. För fosterbygden var hans håg varm; huru han öfver hufvud betraktade krigshändelserna och landets förhållanden framgår af följande utdrag, hvilka vi, sedan de mest trängande korrektioner uti grammatikaliskt och språkligt afseende blifvit gjorda, återgifva i öfverensstämmelse med den svårlästa handskriften.

Krigets utbrott träffade Aminoff vid landets östra gräns, dit han begifvit sig, såsom det synes, för att jemte sin maka besöka mågen Carl Fredrik Rotkirch och dennes svagt sjuka hustru, men derifrån han, tvungen af omständigheterna, snart ensam återvände till Kauniais. „Hemkommen till mina barn,“ begynner han, „efter en åtta dagars resa, hvilken resa har uppfyllt min hela själ med sorg och den mest smärtande åtanke, hvad öde den ömmaste maka, en kär dotter, som låg så godt som redan på grafvens brädd, *) dess man och späda barn kan förestå uti .... fiendes händer, i hvilka jag lemnade dem i samma ögonblick jag lemnade Lovisa stad, (skrifver jag detta). — Jag kan väl aldrig glömma den dagen jag tillika med min måg tidigt om morgonen blef uppväckt med den tidningen att 15,000 ryssar gått öfver Sveriges gräns och med stora steg nalkades staden. Vi skyndade oss ut i staden. Du store Gud, hvad mötte genast vårt forskande öga: allt var i rörelse, gråt och jämmer hördes öfver allt, vägen till staden var upp-

*) Enligt O. Wasastjernas ättartaflor afled hon först 1846 i Åbo.

fylld med flyktingar, som lemnat sina fredliga boningar med sina späda barn på armarna, ej en bit bröd för dagen, och kanske deras boningar redan varit ett rof för lågorna. Innan min afresa fick jag i staden läsa kejsarens manifest till alla Finlands inbyggare. Deruti lofvas oss all säkerhet till person och egendom; ringa vålders utöfvande var vid det hårdaste straff belagdt, inga utskrifningar af militärens behofver, allt skulle betalas med kontant ifrån det minsta. Men huru kan man lita på en fiendes ordhållenhet. — — Sedan jag kanske för sista gången omfamnat den käraste hustru, en på grafvens brädd hvilande dotter, dess späda barn och en älskad måg, lemnade jag dem med det mest förkrossade hjerta och tog vägen åt Borgå. Vid Forsby bruk råkade jag öfverstelöjtnant Stjernvall, som egde det varmaste hjerta för sin konung och fäderneslandet och brann af åtrå att uppoffra den sista blodsdroppen för sin fosterjord,*) och kom klockan 10 om aftonen till Borgå stad, dit generalitetet kom samma natt ifrån Helsingfors, det de kanske för sista gången sett. Kl. 5 om morgonen var jag uppe hos generalitetet, der jag såg rapporten att fienden redan vore uti Perno socken i full marsch till Borgå; härifrån skickades då tvenne kurirer, den ena norr om och den andra södra vägen till Stockholm att gifva vår konung tillkänna fiendens inbrott i Finland. Här fick jag veta den plan finska armén tagit att utföra kriget emot en så öfverlägsen styrka, innan Sverige hann att sända sin armé öfver till Finlands försvar. Fästningarna ha blifvit försedda med tillräckligt försvar att kunna utstå en belägring till öppet vatten, och resten af armén försvarsvis uppdrager sig åt norr, för att bibehålla denna tappra armé, som på alla punkter nu om vintern hotas att blifva kringränd. Lyckas detta djerfva företag i en årstid af 30 graders köld, en marsch öfver 100 mil, att strida således emot tvenne de grymmaste fiender, (tilldess) svensk hjelp hinner möta dem, och (lyckas) fästnin-

*) Stjernvall, C. J., öfverstelöjtnant vid Björneborgs regemente, blef kort derefter eller den 24 febr. vid Kuuskoski omringad och fången. *Montgomery* p. 6. 1812 landshöfding i Wiborgs län. † 1815.

garna att bibehålla sig till våren, skall denna förenade armén segrande åter komma och jaga sina fiender ... inom sina (= deras) egna gränser. Ifrån gubben till ynglingen skall då (hvar man) gripa till vapen och åtfölja armén och jag trotsar att ingen (någon) rysse skall våga nalkas vår gräns. Detta är nu det enda hoppet jag eger till Finlands återtagande. Innan denna efterlängtade dagen infaller, hvad ha vi att göra, som äro öfverlemnade i fiendens händer utan försvar, — — (annat) än att nu tåla och lida så länge. Ej vara motsträfvige i (= emot) deras bud och befallningar det hör oss jordbrukare till, ty vi bära icke vapen. Så länge de inneha landet äro vi deras undersåtar och få lyda i allt, som ej rörer vår ära och samveten, och det är att blifva förrädare mot vår älskade konung och fosterjord; det kan ingen makt på jorden kunna tvinga oss till, och förbannad vare den, som bär detta nidingsfrö inom sitt hjerta. Nu har jag hört af våra egna officerare att (uti) de socknar, han (= ryssen) redan intagit, har han farit ganska beskedligt fram. Skall jag nu i stillhet vänta mitt öde, tills denna för min själ fruktansvärda trupp varit och tågat ifrån mig (?); då först skall min penna ånyo tolka mina tankar utan fördom öfver dem och krigets gång till slut."

I det närmast följande stycket, hvilket liksom alla öfriga saknar åtecknadt datum, redogöres för det första sammanträffandet med invasionstrupper. „Allt sedan 1788 års krig, (som) jag sjelf bivistat, har jag för kosackerna burit en fruktan för deras rofgirighet, (hvilken) jag aldrig har kunnat öfvervinna. Denna trupp var nu den första, som besökte min egendom, och det klockan öfver 11 om aftonen. Jag var ej sjelf hemma. Mina flickor och tvenne små gossar voro hemma, som fingo emottaga dessa gäster. När jag fick säkert höra, att fienden nalkades Tammerfors stad, for jag tillika med Baron Carl Mellin *) till Tammerfors att hos ryska befälhafvaren begära säkerhet för våra egendomar emot allt våld, som alltid åtföljer en fiendtlig

*) Måhända Carl Reinhold Mellin, född å Kulju i Karkku 1790, student i Åbo 1804. Häradshöfding i Öfra Satakunda nedredels domsaga. † 1869.

trupp der den framtågar; okunnig(e) att ryssarne voro för stadens portar, blefvo vi tagne på Hattanpää viken af några kosacker, som ett par timmar höllo oss arresterade vid sin trupp. Sedan blefvo vi förde till den högste befälhafvaren Jankowitz på Hattanpää, som tog ganska vänligt emot oss och bad oss följa armén åt till staden, det vi gjorde. Der blefvo vi tillsagde att ej resa utur staden, förrän armén afmarscherade och passerat min egendom. Jag bjöd till på allt upptänkligt sätt med rörande böner få tillstånd att fara hem till mina barn, som voro allena utan försvar, men alla mina böner voro förgäfves. Generalen gaf väl mig de heligaste försäkringar att inga vålder (våldsamheter) skulle hända mina barn eller på min egendom af hans trupp, som der fram skulle tåga, uppskref våra egendomars namn och gaf det åt en major, som afmarscherade med avantgardet; men min fruktan öfver mina barn kunde generalen med alla sina försäkringar ej fråntaga mig. Min oro i de trenne dagar vi blefvo qvarhållne kan jag med pennan aldrig beskrifva. Under dessa dagar fick jag ett mildare begrepp om ryska armén. Jag såg inkomma till staden något öfver 3000 man, frusne, uthungrade till den grad, att de åto, hvad som förekom: råa insaltade tarmar utan vidare tillredning förtärdes. — — — När jag det såg, häpnade jag, att en i den grad uthungrad armé kunde hållas i den stränga krigslag, att ej göra våld och begå några oordningar, ty ingen fiende kan vara grymmare än hungern. När jag kom hem, mötte mina barn mig med glada ögon och berättade mig, att ofvan nämnda trupp, som kom om natten till dem, har uppfört sig hos dem på ett hedrande sätt, med all aktning och beskedlighet, sedan de gifvit dem mat, utan att röra det allra minsta, på ett höfligt sätt tackat dem och aftågat. — —

„Nu har jag med visshet fått den beklagansvärda nyheten att Svartholms fästning kapitulerat, manskapet blifvit krigsfångar och allt hvad inom fästningen fanns har fienden förklarat för god pris. Du store Gud, finnes ej någon tro, ära samt kärlek till fäderneslandet mera i svenska militären! Att uppgifva en fästning, då en man ännu intet var skjuten, ej en enda skorstens pipa af fiendtlig kula

krossad, ej så stor breche på muren att en fluga kan inkomma, krut och kulor till öfverflöd och ännu mat för flere veckor. *) Efter mitt sätt att tänka och handla är denna fästnings öfvergång det största riksförräderi; conseillen, som beslutit att uppgifva fästningen, bär med rätta hela nationens förbannelse och förakt. Men, Gud vare lof, kronan af fästningar inom Sveriges gränsen är ännu i behåll och förvaras af en man, som har ära och hela nationen bär det största förtroende för."

Då författaren under en tid saknat alla underrättelser om den aktiva arméns öde, beslöt han att sjelf söka sådana. Det som han härunder fick bevittna finnes berördt hvarken af *Montgomery* eller af *v. Suchtelen* (öfversatt af R. Wrede). „Då for Örnhjelm **) och baron Carl Mellin ***) med mig till Björneborg, der vi trodde (oss) få någon glad tidning om vår armé. Huru smärtande känsla fick jag (icke) första timmen af min ditkomst. Sedan vi fått qvarter och beställt om våra hästar, hastade vi genast till apoteket att der få råka några bekanta för att kunskapa, men apoteket var tomt. Men en stark musik hördes i öfre våningen; när vi frågade hvad det var för en glädje, svarades att det var concert och att alla stadens invånare vore der samlade. (Vi) gingo ock upp i denna glädjens boning, men min Gud, hvad mötte der mitt öga. Jag såg der 11 stycken finska arméns officerare ifrån alla grader till och (med) majors graden, som alla voro friska och glada. (Då) föll min första tanke (på) att (de) olyckligt blifvit fångne. Jag frågade en stadsbo, som stod mig närmast: vid hvilken olycklig affär för finska armén ha dessa officerare blifvit fångne och på hvad ställe stod den? Svarades mig: alla dem ni ser ha godvilligt lemnat sig fångne här i staden, då vår armé retirerade ur staden; †)

*) Dagtingan egde rum den 18 Mars. Om kapitulationsvilkoren och de föregående operationerna, se Montgomery s. 32 ff. Befälhafvare var som bekant major C. M. Gripenberg.

**) Möjligen Erik Johan Örnhjelm, hvilken 1802 lemnat militärtjensten såsom ryttmästare. Afled 1836 å Selkis i Mouhijärvi.

***) Se ofvanföre.

†) Efter affären vid Haistila färja och Ulfsby den 17 Mars tågade svenska hufvudstyrkan följande dag ifrån Björneborg åt norr.

de rapporterade sig för illa sjuka, (så) att de ej kunde åtfölja armén. När ryska armén par timmar efter (= efteråt) intog staden, voro de alla friska så nära som på en baron Ulfsparre, som verkligen var svagt sjuk.“ — — —

Om Sveaborg och dess kommendant hyser författaren emellertid de bästa förhoppningar; han har till och med förnummit, att denne senare „med största tapperhet försvarar fästningen“ — — „alla de verk fienden uppbygger om natten nedskjuter han om dagen.“ „Du ärans man,“ fortsätter förf., „fortfar i ditt verk och visa att du bär det forna tappra svenska mod och ära! Kom ihåg hvad för en helgedom du har i förvar inom dina murar i den grafvård, som förvarar minnet af grundläggaren till denna fästning, som i storhet har uppstigit i ordningen (= till rangen) af den andra fästningen i den bebodda verlden... Finlands enda räddning och försvar är anförtrodt i dina händer, gör dig lika odödlig som dess stiftares minne är och blir. Kom ihog hvad för en stor ära och förtroende dig är lemnad första gången nu sedan grundläggningen af kronan till rikets försvar, (då denna) belägras af en fiendtlig armé. (Det) vore att försynda (sig), om den minsta tanke kunde insmyga sig i någons själ, att detta fästet förr kan komma i fiendens händer, innan Ehrensvärds grafvård är begrafven under gruset af dess omgifvande murar. Skulle någon vacklande tanke eller något afsteg i själen (?) insmyga sig, som rör din ära och dina heliga plikters uppfyllande, gå då till Ehrensvärds grafvård; åsyn(en) af den skall återgifva dig ditt mod att följa ärans bana, och hans skugga skall åtfölja dig i alla dina ädla företag och kröna dig engång med en oförgätlig lagerkrans. Men bäfva för samma skugga; om du på ett nedrigt sätt öfverlåter detta fäste, förbannar han dig i odödligheten. — — — Jag har mitt hopp på dig, att du uppfyller det stora förtroende hela landet fattat till din person. Hvila nu min penna; detta var den första glada tidning jag fått höra...

Då omsider underrättelsen om kapitulationen kommit till författaren, gifver han fritt lopp åt sin bestörtning och förtviflan. „Du store Gud, jag fattar nu till pennan med de mest smärtande känslor. Ack, mitt kära fädernesland,

gråt öfver ditt öde, ditt enda hopp är nu försvunnet. — — — Min forskningsblick ser ingen dager mera till din räddning, sedan Sveaborg i historien på (= genom) ett så namnlöst förräderi blef bortgifvet i fiendens våld med hela Finlands försvar till lands och sjös. Ett sådant gudlöst förräderi har väl ännu aldrig sedan verlden blef skapad blifvit begånget. Hvar är nu den svenska mannatro, dygd och ära, (som) svenska namnet åtföljt och så mycket omtalats. Ack, mitt olyckliga fädernesland, i nästan alla dina krig har ditt land blifvit styckadt af dina egna medbröders förräderi, och detta sista nu begångna gör slut på hela svenska monarkin. Så länge har nu illviljan arbetat. Huru ha vi icke föraktat våra fiender . . . ., (och) huru långt äro vi inte under dem! Hvar finnes hos denna nation ett sådant förräderi mot sin kejsare och fosterjord! De ha ökt sina landamären, men ännu aldrig bortskänkt på ett nedrigt sätt land och folk. Mitt medfödda hat till dem börjar förminskas, ty jag önskade att vi åtminstone måtte ega den stora dygden de ega — — att ej någonsin vara förrädare emot sitt fädernesland. Min penna är för svag att till papperet tolka alla de stridiga känslor, som svälla (i) min själ af denna gudlösa gerning en Cronstedt med flere sina medverkande begått.“ — — — — —

Hvad de följande krigshändelserna beträffar, synes förf. blott med långa mellanskof af tid och i allmänhet ganska ofullständigt om dem erhållit underrättelse. Antydan göres om några större eller mindre sammandrabbningar, hvarvid icke ens befälhafvarens, mycket mindre öfriga officerares namn eller tiden för affärerna uppgifvas, utan der största utrymmet upptages af de ofta i deklamatorisk form klädda betraktelser, för hvilka förf. hyser förkärlek och i hvilka han under ständigt stigande misströstan förutspår en stundande katastrof.

„Med ett sönderslitet hjerta“ var han, allt under det han gör „Sveaborgs öfvergifvare“ derför ansvarige, tvungen att i Åbo aflägga tro och huldhetsed åt den nya styrelsen. „Här råkade jag,“ fortsätter han, „en del af de officerare, som blifvit fångne, hvaribland öfverste lieut. Stjern-

vall *) var en. Hvilken förlust för konungen och fäderneslandet och regementet att förlora denne, som eger de militäriska talanger att blifva en tapper anförare för sina vapenbröder, hvars förtroende och kärlek han eger i högsta grad. Han viste (= visade) ett prof af heder, ära och mod i sin grymma olycka, som utgör (sic) min största aktning för honom och (som ådagalägger) hvad man som befälhafvare kunde hoppas och vänta af denne ärans man. Utom landets invånare blefvo ock fångne officerare med stränghet hotade att aflägga sin ed. Om de det gjorde, finge de njuta alla lika förmåner och rättigheter som förut i landet; hvarom icke förlora allt och som fångar blifva bortförda i djupa Ryssland. Hvarken hotelser eller kära anhöriga kunde verka på hans bergfasta militäriska ära. Han eger den käraste maka, som utgör själen af hans lif och vördas af hvar menniska, som lärt känna henne. Denna värdiga maka, som eger lika stolt själ som sin man, öfvertalar honom icke; hans ära var henne ömmare än ega honom i sina ömma armar. Han ryckes ur hennes armar och från sina barn. De smälta i tårar och åtskiljas, men sedan bemannade han sig med ståndaktighet och mod att uthärda allt och åter råkas med obefläckad ära. Denna ståndaktighet i sitt beslut för den högsta befälhafvaren gaf mod åt en del medfångna, som jag vet var (= voro) nog vacklande, men sedan åtföljde hans exempel."

Medan förf. befann sig i Åbo, egde landstigningen af svenska trupper vid Lemo och anmarschen emot staden rum. **) Skottvexlingen närmade sig till och med en qvart mil till Åbo. Men det oaktadt meddelas icke enskildheter, utan i korthet omnämnes blott, att „ryssarne här lärt känna svenska tapperheten under en kamp af 17 timmar", äfvensom att berättaren sett åtskillige fångne svenskar samt flere hundrade sårade och döde ryssar.

Kort derefter „fattar (förf.) till pennan (för) att uppteckna finska arméns obegripliga framgång emot en så stor, öfverlägsen styrka — — i en årstid, (då) så många svårig-

*) Antagligen den ofvan nämnde.

**) Den 19 och 20 Juni.

heter möta af elfvar, floder och åar, hvilka alla med en näfva folk skola forceras. — — Obegripligt att denna tappra armé nu kommit oss nära på 10 mil och . . . . trupper i båtar ligga för Tammerfors stad på tre mil mig nära." Härmed åsyftas nedmarschen utmed österbottniska kusten och de successiva striderna derunder, deruti inbegripna den vid Lappo samt Roths partigängarekrig på vattendragen emellan Wasa och Tammerfors (senare delen af Juli). Vidare finnes icke nämndt om dessa de mest vigtiga operationer under kriget. I öfrigt omtalas en landstigning vid Kimito, *) Bergenstråhles anfall på Wasa **) och de blodiga affärerna vid Töfsala Helsingeby och Wiais ***) o. s. v., men allt blott med enstaka ord. Och likväl befann sig författarens egen son Berndt (se ofvanföre) ibland de stridande och hade sedan affären vid Siikajoki deltagit i den vid Nykarleby, i bataljen vid Lappo och vid Kauhajoki, såsom af hans inom slägten förvarade officiella meritförteckning framgår. Dock låter väl ofullständigheten uti uppgifter af denne sistnämndes hand temligen naturligt förklara sig genom den oregelbundna korrespondensen under kriget.

Den dystra uppfattningen af händelsernas gång och högsta ledningen af kriget gifver sig allt oftare uttryck. „Jag tror att konungen har ett nöje (af) att uppoffra sin svenska armé, sedan han gjort slut på den finska". — — „Nej, Gustaf Adolf," utbrister författaren slutligen," du hade en tid min dyrkan och jag ville uppoffra allt det käraste jag egde för din skuld, men ur mitt hjerta har blifvit utplånad all den undersåtliga känsla jag burit för dig. Den största lycka Sverige nu i denna stund kunde njuta vore, att du ej mera vore till i verlden. Till dig har jag väl mera intet det minsta förtroende, du arbetar ock med stora steg till ditt eget rättmätiga fall."

---

*) Antagligen åsyftas sjöstriden den 21 Juli.

**) Den 25 Juni.

***) I slutet af September.

Sedan annotationerna öfver krigshändelserna blifvit afslutade, egnas återstoden af manuskriptet åt tvenne hufvudämnen, hvilka vexelvis behandlas och bägge ligga auktor mycket om hjertat. Det första är landtdagen i Borgå, till hvilken kallelse utgått, och dit förf., ehuru med tvekan, beslutit att begifva sig. „Alla äro befallde att infinna sig på landtdagen, som ega säte och stämma. Jag kan icke undvika att infinna mig, huru påkostande det än är. — — Återstår nu intet annat än (att) på ett redligt sätt bjuda till med alla våra krafter (att) arbeta för vår fosterjords väl och för våra senare (= sena) efterkommande, att de icke ega orsak att förbanna oss. — — Måtte våra medborgare, som bivista denna landtdag, vara fasta och oryggliga i detta ädla uppsåt.“ — — —

Ehuru omständligare meddelanden om förhandlingarna och tillgången vid ständernas möte synas nära sammanhänga med denna ingress och ehuru författaren genom personlig närvara obestridligen varit i tillfälle att lemna dylika meddelanden, låter han dock samma förfaringssätt som vid de militära ämnena fortfarande blifva rådande. Hans personliga intryck och känslor stå i främsta rummet; de undergå dock från denna tidpunkt, hvad deras inre halt angår, en genomgripande förändring under inflytande af Alexander I:s menniskovänliga och tjusande väsende. Den mörka pessimismen gifver vika, förtröstan återkommer och omsider företer sig framtiden uti idel rosenfärg.

„Landtdagen är öppnad,“ heter det i det följande, „och vi ha redan suttit några dagar och nyttjat alla formaliteter enligt Sveriges fastställda grundlagar. Ingen ändring af våra rättigheter är kränkt (= har skett). Propositionerna äro gifna af kejsaren till ständernas öfverläggning. Ingen af dem stör vår frihet eller rubbar våra lagar, utan tvärtom äro de till landets väl och bästa. Kejsaren har sjelf öppnat landtdagen ifrån tronen med ett tal, hvaruti han med de heligaste försäkringar tryggar oss vid våra förra lagar, fri- och rättigheter, med de ädlaste uttryck, och denna försäkran har han bekräftat inför altaret och aflemnat skriftligen till ständerna. Ibland andra hans ädla uttryck (var) att han önskade sig, att den Högste måtte gifva honom förmåga och

styrka att rätt kunna styra denna nobla finska nation och att han lemnar till ständerna nu att sjelfva sin lycka och sällhet i framtiden (bereda), som vore hans käraste syftemål. — — Vår kejsare intager alla som se honom, han ser ädel och god ut, hans rena anlete ger mig den öfvertygelse, att han verkligen vill bereda vår sällhet, om han sjelf får råda. Detta är den tanken jag fattat om honom. Gud hör vår bön, sedan det inte mera kan ändras att nu vara en rysk undersåte.“

Längre fram anträffas nedanstående, vidpass ett år senare skrifna betraktelser med anledning af de nya förhållandena. „Hvilket är nu mitt fäderneslaud, Sverige eller Finland? Efter mitt sätt att tänka är det mitt fädernesland, som sett mig födas, der jag med modersmjölken insupit fäderneslandets känsla, der jag blifvit uppfödd och njutit min uppfostran. Det måtte nödvändigt vara mitt rätta fädernesland, hvilken regent det ock må vara, som råder öfver det. Sedan freden tillagt Ryssland Finland, och Sverige offentligen uppsagt emot sig vår förbindelse af tro och lydnad, hvilka äro nu de pligter oss finnar tillhör att uppfylla? Jo, det hör nu hvar(je) redlig finne till att på allt upptänkeligt sätt söka till att sjelf bidraga till vår kejsares ädla afsigter att lycksaliga (= lyckliggöra) vår fosterjord. Jag har sjelf hört (honom) af (= med) hans egen mund tvenne gånger inför Gud bekräfta den(na) sin ädla föresats. Det är nu på andra året jag har sett vår kejsare uppfylla sitt gifna löfte. Allt hvad vår kejsare redan gjort och gör dageligen lycksaligar (= lyckliggör?) åtminstone vårt hopp. Och hvarföre skulle han intet hålla det han har lofvat. — — — Hvad ha vi finnar nu att klaga. Vi äro ett fritt folk som förut, styras efter våra gamla fastställda lagar; landets egna infödingar handhafva rättvisan och dem vi sjelfva fått välja ibland oss, (som) vi hade det mesta förtroende till; våra utlagor äro förminskade och vi skyddade under en stor, mäktig monark. Jag säger: få vi njuta alla dessa förmåner vi nu ega, är Finland i anseende till sitt läge det lyckligaste land i Europa. Jag har jemfört oss med hvarje fläck och finner ingen som kan jemföras emot (= med) oss. Hvad har Finland vunnit, att

(det) varit underlagdt svenska spiran? Jo, i sekler har Finland varit en krigsteater. Vi kunna räkna att hvart tjugonde år ha våra åkerfält och fosterjord blifvit gödda af finska undersåters blod, flere tusende själar för hvarje gång förlorats för landet till en oersättlig förlust.“ — — — —

Ibland de skilda anledningarna till glädje framhåller förf. också en rent enskild, som, enligt hvad man synes berättigad att sluta, icke förfelat att på honom göra ett djupt intryck. Hans son Berndt vid Björneborgs regemente, hvarom vi talat, stod ännu efter kriget i svensk tjenst; om honom yttrar fadern, att han, „så länge kriget varade, skulle sett honom hellre död på stridsfältet än i sina armar.“ Men då efter freden, såsom författaren framställer saken, Sverige med hänsyn till finska arméns officerare „knappt kommer ihåg, att de varit dess undersåtar och ärofullt vågat lif och blod för detsamma“ samt då åt dem „nekas ett bröd att kunna lefva af,“ skänkes dem deremot alla förmåner om de återvända till Finland“. „Hvad gör vår ädle kejsare — — han bjuder dessa krigare, som så tappert slagits emot honom, ett säkert bröd — — med bibehållande af deras förut innehafda tjenster med lön och boställen till dödedagar eller så länge de vilja lefva och bo i Finland. — — Skulle man icke häruta blifva öfvertygad att vår kejsare besitter det ädlaste och ömmaste mennisko-hjerta.“ — — — —

Men jemte det förf. sålunda tänker öfver de nya konjunkturerna i Finland, följer han dernäst med spänd förväntan, under fruktan och hopp, händelsernas utveckling i det gamla moderlandet. Revolutionen i Mars 1809 vann öfver hufvud hans bifall. „Nu har jag läst,“ skrifver han kort derefter, „Adlersparres uppmaning till svenska armén och folket. Den(na) ifver och nit att rädda Sverige ger mig hopp om dess ännu fortfarande existens. Flere ädle män ha förenat sig med honom (= Adlersparre) till detta ädla företag. — — Måtte den Högste välsigna edert fasta företag. — — Jag har varit svensk, mitt hjerta är så varmt till Eder och mina önskningar för Edert väl äro uppsända af det renaste hjerta.“

Den nya konstitutionen, hvilken han fått genomläsa

under sin vistelse i södra Finland, vinner hans godkännande med viss reservation. „Jag är för kortsynt att fälla mitt omdöme om den, men nog finner jag, att ni bevakat all rätt och trygghet för olagligheter ifrån regentens sida. Men hvartill tjente då den hårda och grymma dom ni fällt öfver Gustaf Adolfs familj, som för evärdeligt är utesluten ifrån arfsrätten till svenska tronen? Wasa namnet skall nu utplånas och en ny konungastam införas.“ — — Att man valt „en dansk Christian“ till tronföljare, ingifver honom, isynnerhet med hänsyn till namnet, mörka farhågor. Men då efter dennes plötsliga frånfälle följande år och det vildsinta dådet emot Axel Fersen förf. åter bringar till tals förhållandena i Sverige, kunna hans känslor af ovilja knappast tyglas. Han befarar att „franska skräcksystemets anda“ vunnit utbredning i Sverige och att den allmänna personliga säkerheten icke mera är tryggad. Isynnerhet riktar han emot „segraren vid Siikajoki,“ „Sveriges nuvarande afgud, hvars mod och tapperhet lofsjungas i alla tidningar, på stridsfältet som i palatset, der han icke fruktar bära händer på sin konung och välgörare,“ bittra förebråelser för att ha saknat mod att upprätthålla lugnet samt instämmer honom inför efterverldens dom o. s. v.

Längre fram, sedan utgången af det andra tronföljarevalet blifvit bekant, utbrister förf., i det hans gustavianska opinioner, enligt den betydelse detta ord då hade, *) ohejdadt gifva sig luft: „Nu är Ponte Corvo (Bernadotte) vald till tronföljare. Hvilken höjd af vanära — en fransk general på svenska tronen, på den urgamla Wasa tronen! Huru var det möjligt, att ni kunde så utplåna ur edra hjertan Wasa namnet, då ni dagligen på Riddarhustorget sen hans (Gustaf Wasas) byst, som påminner eder (om) hvad ni ären hans namn skyldiga och den tacksamma ed ni svurit honom evärdeligen så länge det fanns en telning af hans namn. — — Måtte ni ännu ega åtminstone den vördnaden och aktningen för hans minne att nedtaga hans byst eller ock öfverhölja honom, att han inte måtte se och vara

*) Jfr *Johan Albert Ehrenströms* efterlemnade historiska anteckningar. V, p. 606 ff.

ett vittne till eder vanära, när denne general gör sitt intåg att intaga Wasas ärofulla tron." — — —

Den inom vissa kretsar i Sverige rådande beundran för Napoleon, „århundradets hjelte," samt allt fransyskt och hvilken jemväl der förknippades med förväntningar om ett nytt krig emot Ryssland under Bernadottes ledning, *) bekämpades på det afgjordaste af förf. De återstående arken af hans manuskript äro fyllda af en utförlig bitter polemik emot dessa åsigter och, delvis med ledning af antinapoleonska stridskrifter ifrån kontinenten, utlägger förf. i detalj alla de lidanden, hvilka i följd af nya vapenskiften under den franska kejsarens auspicier skulle öfvergå hans landsmän. Under beprisande af fredens välsignelser och lyckan af att stå fjerran ifrån de stora förvecklingarna slutar förf. sina anteckningar med dessa ord: „Jag är ingen politikus. Jag har i alla mina dagar haft den glädjen att få vara undangömd på min lilla fredliga jordtorfva. — — Huru lycklig skattar jag mig nu icke att njuta denna medfödda (?) ljufliga känsla; under den bästa monark på jorden och (på) ingen annan fläck på jorden vill jag sluta mina dagar: derpå säger jag amen."

Detta synes vara skrifvet i senare delen af 1810 eller möjligen under 1811. Manuskriptets afslutning infaller alltså under en tidigare tidpunkt än förbundet emellan Sverige och Ryssland (i Petersburg 1812), och framför allt förrän Karl Johans och Alexander I:s personliga möte i Åbo (augusti s. å.), hvilket uti den nordiska politiken lade grunden till en ny era och i allo befäste freden emellan de båda tillförene fiendtliga grannstaterna. Huruvida under de verldshändelser, som förbereddes genom dessa nya förbindelser, och det väldiga krigsbuller, som inträdde, då de allierade makterna kämpade emot det napoleonska väldet, vår författare ännu känt sig manad att till minnes teckna meditationer, antydes icke och är också föga antagligt; de skådespel, hvilka under det anförda och följande år i Ryssland och Europa utfördes, berörde, synes det, trots sina

---

*) Se Montgomery, II, 153. Ehrenström, a. a. V, 615, 616.

gigantiska dimensioner och delvis granskap till Finland, alltför aflägset den idékrets och de känslor, inom hvilka förf. inneslutit sig, för att de skulle förmått honom att ytterligare taga till pennan.

Enligt enskilda meddelanden flyttade Berndt Henrik Aminoff omkring 1817 ifrån sin natursköna egendom Kauniais till Raumo. Här afled han vid fyllda 58 år den 22 Nov. 1819.

G. F.

Om F. M. Franzéns bortflyttning från Finland.

Föredrag vid årsmötet den 5 Februari 1887.

———

— — —

Kom tillbaka till ett land, som famnar,
Ack, så gerna dig!
Hvar som helst i våra skär du hamnar,
Blombeströs din stig.

Som en saknad vårdag skola fjällen
Helsa dig igen,
Och hvart eko i de gråa fjällen
Som en barndomsvän.

Ärade Församling!

När den store fosterlandets son, i hågkomst af hvars födelsedag vi sammanträdt på detta högtidsrum, — när Runeberg skref de framsagda verserna till Franzén, då tolkade han hvad hela vårt land med all dess intelligens kände vid den älsklige sångarens, den älskade lärarens och medborgarens bortflyttning till annan strand.

Sedan dess ha långa år förgått och saknaden förlorat sin första bitterhet. Minnet klagar väl ännu någon gång, kanske knotar; men det söker allaredan förklaring, försoning; det vill i händelsernas kedja uppdaga någon förborgad länk, något för individen, om ej tvingande, dock mäktigt bestämmande motiv. — Hvi gjorde han oss detta?

Frågan, hvarför Franzén lemnade sina fäders land, och det vid en för det samma så betydelsefull tidpunkt, beröres mer eller mindre utförligt af hans fleste lefnadstecknare. Jag tror mig icke för ty ega anledning att ännu en gång upptaga samma spörsmål, samma ämne, samman-

knutet, så vidt möjligt blir i ett kortare föredrag, med några nya upplysningar.

Händelsens yttre förlopp var detta. Redan 1808, under brinnande finska krig, vald till ledamot i Svenska Akademin i Stockholm, blef Franzén från flera håll derstädes, äfven genom anonyma bref, ifrigt uppmanad att efterkomma inbjudningen. Med denna stod dock ingen lön eller annan inkomst i utsigt. Men vi känna nu mera genom en af Ljunggren delvis publicerad skrifvelse 1809 $^{23}/_{9}$ från Franzén till akademins sekreterare, landshöfding N. v. Rosenstein, som tillika var föredragande i ecklesiastik expeditionen, att han redan då, ehuru tveksam att skilja sig från de „fördelar och beqvämligheter“ han i Åbo åtnjöt, dunkelt antydt, såsom orden lyda: „ett nytt mål för min framtid“. Möjligen anspelade han, menar Ljunggren, på kyrkoherdeembetet i Kumla, hvilket våren förut blifvit ledigt.

Han skall likvisst, enligt hvad hans måg Grafström i biografin öfver honom förtäljer, ännu varit mycket vacklande i sitt beslut, då han plötsligt underrättades om sin utnämning 1810 $^{12}/_{7}$ till herde i besagda pastorat. Det berättas, att han dertill blifvit, sig sjelf ovetande, anmäld af sin intime vän från Åbo tiden, slutligen medicinalrådet Rutström, samt att saken genom Rosenstein befordrats till framgång.

Onekligen låter detta något besynnerligt. Huru kunde Franzén, som var undersåte i annan stat, utnämnas till embete i Sverige? Huru kunde vidare detta ske, oaktadt kyrkolagens fordran af formlig ansökning, tjensteförslag och profpredikan? Återstår att härom vänta utredning från svensk sida *). Något ovanligare måste ha förelupit, ty, såsom jag ser af Franzéns afskedsansökan följande år från sin professur i Åbo, begagnar han der det sväfvande uttrycket, att det svenska pastoratet blifvit honom „genom en kongl. resolution *förbehållet*“ **).

Hur härmed må sammanhänga, visst är att Franzén, som ännu 1810 $^{6}/_{7}$ närvar som promotor i Åbo, påföljande

*) Se i slutet af detta föredrag anm. 1.
**) Se anm. 2.

$^{17}/_{8}$ i Stockholmska tidningar förtecknas jemte fru bland resande från — Örebro. De båda makarne hade utan tvifvel besökt det i närheten af denna stad belägna Kumla, för att efterse, om de kunde hoppas att trifvas der.

Återkommen till Åbo, befinnes Franzén deltaga i konsistorii flesta sessioner ända från 1810 $^{20}/_{9}$ till och med 1811 $^{24}/_{8}$. Derunder inlemnade han 1811 $^{28}/_{6}$ sin till Hans Kejserliga Majestät stälda afskedsansökan, hvari han med åberopande af 10 § i Fredrikshamnska fredstraktaten, anhåller om allernådigste tillstånd att vid slutet af löpande termin till Sverige öfverflytta och den honom förbehållna tjensten emottaga samt tillika att, enär denna tjenst först finge tillträdas 1812 $^{1}/_{5}$, emellertid varda af kejserlig nåd bibehållen vid sin innehafvande professorslön.

Jag bör här i förbigående erinra, att åberopade § i fredstraktaten mellan Ryssland och Sverige förmår: „Begge de Höga Magternas undersåtare, bosatte antingen i Sverige eller Finland, skola ega oinskränkt frihet att sig i den ena eller andra af dessa stater nedsätta, under en tid af tre år efter den dag [$^{1}/_{11}$ oktober], då ratifikationerna af denna traktat blifvit utvexlade“.

Konsistorii med anledning af Franzéns inlaga uppsatta hemställan innehåller bl. a. att „ehuru konsistorium visserligen icke utan liflig och smärtande saknad ser ryckas ur sitt sköte en man, som icke blott på snillets, lärdomens och talentens, utan ock på hjertats och de medborgerliga dygdernas sida sig alltid utmärkt och till hvars oförtrutna och gagnande biträde vid den akademiska ungdomens undervisning konsistorium redan länge och med innerlig tillfredsställelse varit vitne, kan likväl k:m för sin del icke sätta sig emot ett beslut, som enligt professorens egen uppriktiga försäkran, verkadt blott af tillfälliga omständigheter och individuela förbindelser, synes utgöra en af de länkar i händelsernas kedja, genom hvilka menniskan, ofta utan egen föresats eller åtgärd, föres till mötet af nya och okända, endast af Försynens blick förutsedda öden“. — Hvad deremot frågan om lönens bibehållande anginge, insåg k:m till fullo, att afgörandet derom endast berodde af

Monarkens nåd, men kunde icke heller i denna hänsyn misströsta, o. s. v.

Afgörandet lät, genom tillskyndelse af prokansler Jak. Tengström, ur hvars penna äfven ofvanstående hemställan flutit, icke länge vänta på sig. I ett nådigt, af kejsar Alexander I egenhändigt undertecknadt reskript af 1811 $^{21}/_{8}$ behagade H. M. förklara: „1) att professor Franzén, enligt sin önskan, skall ifrån sin tjenst varda entledigad och honom tillstånd gifvet att till Sverige med sin familj öfverflytta“, och „2) att, till belöning för hans nit och de tjenster han bevisat Åbo universitet, den hans nu innehafvande tjenst åtföljande lön skall honom till godo räknas intill den 1 maj 1812“.

Att Franzén till och med ännu tidigare var förvissad om uppfyllelse af sin begäran, framgår af ett hans yttrande 1811 $^{17}/_{7}$ i konsistorium, der han i helt annan sak påpekade sin „öfriga korta vistelse i Finland“.

Reskriptet om Franzéns afsked inträffade i Åbo 1811 $^{28}/_{8}$. Han måste kort derpå ha lemnat orten, ty den $^{5}/_{9}$ upptages han „med fru och barn“ i Stockholms Dagligt Allehanda bland ankomne resande.

Skilsmessan från Åbo var bitter. Ännu många år derefter talar han derom med sorgsna ord i bref till sin gamle trogne vän erkebiskop Tengström. Hans tjenstekamrater och vänner voro icke mindre gripne af smärta; till och med den annars så trumpne och bistre Wallenius egnade, med veknad känsla, honom en afskedshelsning, hvarur dessa vackra rader må anföras:

Ledig står din plats i Auras salar,
Ledig på dess tystnande Parnass,
Och den svan, som tjuste berg och dalar,
Öfverger sin hembygds lugna vass.
Ack! — och ej som den, att komma åter,
Ej att speglas än i samma skär,
Ej att se den tår vårt öga gråter: —
En gång flydd, du evigt flyktad är.

Vi ha lärt känna de yttre dragen af Franzéns emigrationshistoria. Men denna egde äfven sin inre sida, en utveckling försiggången inom hans egen själ. Välan, hvilka voro hans bevekelsegrunder, och helst: hans hufvudmotiv?

Vare det långt ifrån mig att vilja med anspråk på ofelbarhet döma härom, då Franzén sjelf aldrig, så vidt jag känner och såsom jag förstår hans tillfälliga yttranden, uttalat något fullt afgörande ord i saken. Men för hans landsmän på denna sidan hafvet, liksom på den andra, har det varit en ömmande frestelse att söka utgrunda hans hemlighet. Så högt har här förlusten, der segervinsten af hans namn och rykte uppskattats.

De orsaker man trott sig finna till Franzéns flyttning kunna öfver hufvud indelas i politiska, litterära och rent personliga. Låtom oss litet närmare skärskåda dem.

Den politiska synpunkten har med förkärlek framhållits i Sverige. Så läses, för att lemna öfriga pressuttalanden å sido, i de officiela Post- och Inrikes Tidningarnas nekrolog öfver Franzén: „Från sin lärostol rycktes han af krigets skiften, hvartill kommo enskilda anledningar till missnöje med de nya herskare, hvilka eröfringsrätten gaf åt hans fäderneslandʺ. Samma sträng anslås i en af Vetenskaps och Vitterhets Samhället i Göteborg år 1853 prisbelönt sång till Franzéns minne:

Så flydde skalden från sin fosterbygd
Se'n våldets arm han sett dess fält förhärja,
Till syskonjorden. — —
Med öppna armar tog hon honom mot,
Gaf honom hem och tröst och ljufva dagar
Och strödde hoppets rosor för hans fot.
Då hörde han ej mer orkanens hot,
Han lydde, tacksam, himlens milda lagar. — —

Längst går dock den förtjenstfulle tecknaren af Svenska Vitterhetens Häfder, som bl. a. alldeles icke vill erkänna, att Finlands genom kejsar Alexander I:s högsinthet och landtdagen i Borgå nydanade statsskick bort för Franzén ega någon dragning att stanna i sitt hemland.

„Ty“, säger han, „kan någon med trygghet bygga ett folks framtid på ett kejsarord? Hvad är ett sådant lif annat, än ett lif på nåder?“ — samt fortsätter, efter erinringen, att Franzéns fädernesland blifvit „styckadt“ genom svärdet, „Var det då underligt, att han sökte den hälft, som af ödets gunst fick sin frihet bevarad. Han kunde göra det, emedan det i denna hälft bjöds honom en tryggad ekonomisk ställning“.

För min ringa del fruktar jag, att så länge ett slikt betraktelsesätt af vårt lands och folks nyvunna politiska ställning och af sjelfva grunden för våra dyrbaraste förhoppningar vidhålles i Sverige, det måste blifva mycket svårt att derstädes komma till en sanningsenlig och lidelsefri uppfattning till och med blott af våra litteraturhistoriskt gemensamma minnen från det flydda. Säkert är åtminstone, att det anförda als icke slår in på Franzén.

Han var en så lojal finsk medborgare som trots någon, allra synnerligast vid den tid, hvarom nu är fråga. Må vi för tillfället se bort från det franska poem, hvarmed han helsade kejsar Alexander I vid hans besök i Åbo 1809 under pågående landtdag i Borgå, — må vi se bort derifrån, eftersom hr Ljunggren förklarat, att „från svensk ståndpunkt skulle man väl helst sett, att dessa verser varit oskrifna“. Men nu är det så, att jemt opp alla hans ord och handlingar före öfverflyttningen gingo i samma rigtning som dessa verser.

Visserligen heter det i hans vackra sång „Briggen och Slupen [d. ä. Sverige och Finland] 1809“, om slupens folk, sedan det tvungits att följa ett „på eldgap rikt“ fiendtligt skepp:

Det har ej annan pligt än lyda och fördraga,
Förgäfves tröstadt af den nåd
Att bli vid samma ordning än
Som hölls af briggens folk, de tappre, frie män.

Och hr Ljunggren har icke underlåtit att kursivera orden *Förgäfves* etc. Men härvid bör ihågkommas, att det egentligast är briggens nöd, som i detta stycke beklagas, då ju

det trogna, deltagande manskapet på slupen hade dubbelt skäl att känna sig tröstlöst.

För öfrigt vet man ej med säkerhet, om årtalet 1809 blott hänför sig till tidssituationen eller jemväl till tidpunkten, då poemet skrefs. Det förekommer icke bland Franzéns skaldestycken i Åbo upplagan af 1810, utan först i den svenska af 1828. Skulle det icke desto mindre redan 1809 funnits i handskrift, så kunna vi nästan vara förvissade att det, liksom alt hvad Franzén i tidigare år diktat, af honom underkastats ändringar.

Det sistsagda är bl. a. i märklig grad fallet med den sång, han 1810 tillegnade Åbo akademis f. d. kansler, grefve K. A. Wachtmeister. Sådan vi nu, och sedan 1828 (d. ä. 8 år efter Wachtmeisters död!), läsa den, finna vi tvenne i slutet tillagda verser af lindrigare politisk anstrykning (om man så vill), hvilka alldeles icke förekomma i editionen af 1810. Franzén har dock från denna bibehållit åtminstone en strof, som ger oss en klar inblick i hans tänkesätt de dagar, då sången skrefs, nämligen:

Nya magter i dess [Auras] *tempel sväfva,*
Nya namn der sprida tröst och hopp;
Men de offer, deras altar kräfva,
Men de sjelfva ej de suckar jäfva,
Minnet ger åt flydda dagars lopp.

Dermed togs uppenbarligen fasta på kejsar Alexanders ädla ord vid Borgå landtdags afslutande, att Finnarne „under sina lagars skydd skola ihågkomma sin forna styrelse blott för att så mycket fastare underhålla de vänskapsförbindelser, som freden skall återföra“.

Men ställa vi oss äfven för en stund på den skeptiska ståndpunkt att icke lita på ett kejsarord, så må vi åtminstone tro den partifria häfdateckningens vitnesbörd. Vi hafva ett sådant i Bernhardis Geschichte Russlands in den Jahren 1814 bis 1831, der den sällsamma sinnesstämning skildras, hvari segrarene sjelfva försattes genom freden i Fredrikshamn. „Ingen“, säger han, „ville fröjda sig öfver framgången. En vidsträckt landseröfring saknade i Rys-

sarnes ögon all betydelse; ingen syntes akta för vinning att genom gränsens utvidgning rikets hufvudstad tryggats mot ett fiendtligt angrepp, att Sveaborg fallit, att svenska flottan aflägsnats från sin hotande närhet. Tvärtom! Öfveralt i Petersburg och Moskva hängaf man sig åt högljudd och ändlös klagan öfver den svåra olycka, som träffat Sverige. Man kunde knapt fatta det, knapt lugna sig deröfver, att Sverige förlorat ej en del af Finland, men hela Finland".

Om nu Franzén, ej blott skalden, men medborgaren Franzén, hemtade „tröst och hopp" af denna hos herskaren och alt hans folk gemensamma sinnesstämning, så får det väl icke kallas underligt. Men liksom till yttermera visso, råka vi ega hans tankar af honom sjelf öfversatta på klar och oförtydbar prosa.

Då nämligen universitetet i Åbo 1810 $^{20}/_{9}$ beslöt att hos grefve Wachtmeister anhålla om hans porträtt, åtog sig Franzén (nyss återkommen från besök i Sverige) att uppsätta skrifvelsen derom. Han börjar denna sålunda: „Det bref, hvarmed E. E. sände Akademin i Åbo sin sista rörande helsning, har hon med saknadens och erkänslans tårar lagt till de handlingar, dem hon, efter E. E:s oförgätliga styrelse, under ett nytt lysande beskydd, under nya lyckliga utsigter, är stolt att kunna framte". Hvartill behöfdes väl här de så mycket sägande mellanmeningarna, om de icke uttryckte hvad han verkligen kände?

Dock icke blott inför svensk man, utan äfven på svensk botten kände han behof att återkomma till samma ämne. Hans inträdestal i Svenska Akademin 1811 $^{27}/_{11}$ innehåller bl. a. detta: „Den strand, jag öfvergifvit, och de föremål för min kärlek, jag der lemnat, må som oftast kalla min tanke öfver hafvet och stundom locka en tår ur mitt öga. Men i det jag tröstar mig öfver deras öde under en Regering, som gör alt hvad en främmande kan göra för att tillfredsställa ett barn, som han ryckt gråtande ur sina föräldrars sköte, skall jag" o. s. v. Liknelsen är ovedersägligen både barnslig och banal, men står nog i öfverensstämmelse med hvad han förut yttrat.

Någon annan tankegång framlyser icke heller ur Fran-

zéns praktiska tillvägagåenden och verksamhet. Jag vill i denna hänsyn fästa uppmärksamheten vid tvenne hittills så godt som obeaktade omständigheter. Hade Franzén hört till de politiskt missnöjde, skulle han säkert icke jemte Wallenius och Radloff vid slutet af 1809, på anmodan af vår nybildade Regeringskonseljs inflytelserikaste ledamot, baron K. Mannerheim, åtagit sig att författa planen till, och sedermera inträda i redaktionen af Finlands första officiela blad, Åbo Allmänna Tidning, hvilket från början af 1810 utgafs. Bladets prospekt till allmänheten anger helt öppet såsom ett af dess förnämsta syftemål att bland Finlands inbyggare äfven sprida kännedom om „det mägtiga Kejsardöme — — —, hvars spira de numera underlyda".

I samma rigtning ansåg han sig ock böra verka från katedern. Ända sedan hösten 1809 till och med vårterminen 1811 föreläste han hvarje vecka 2 gånger öfver Ryss-lands och Sveriges synkronistiska historia. Särskildt intresserad af frågan om ryska rikets grundläggning genom folket Rhos (enligt hans mening från Roslagen), behandlade han den samma som promotor 1810 i ett föredrag, hvilket, omarbetadt till en längre kritisk undersökning, ännu tio år derefter går igen i hans inträdestal i Stockholms Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi.

Men icke nog härmed: Franzén var sjelf hos Regeringen och Regenten en persona grata, ja gratissima. Se här några intyg! Vid samma tillfälle, då efter landtdagens slut Calonius och Haartman dekorerades med ordnar, blef Franzén af kejsar Alexander hugnad med en briljanterad ring. Det åt honom jemte två hans embetsbröder af vår inhemska styrelse anförtrodda officiösa uppdraget nämndes nyss. Konsistorium akademikum å sin sida utsåg honom på våren 1811 till medlem i den deputation, hvilken inför tronen skulle tolka universitetets tacksamhet för dess erhållna nya, rundligt ökade stat, ehuru han af påkommen sjukdom hindrades att afresa till S:t Petersburg (se k:i prott. för $^{5}/_{4}$ § 16 och $^{6}/_{5}$ § 18). Ändtligen voro, såsom vi sett, de honom vid afskedstagandet i nåder beviljade förmånerna af högst ovanligt slag.

Alt det framstälda, så fakta som yttranden, måste väl

erkännas bevisa, att intet politiskt missnöje å någondera sidan grumlade förhållandet mellan Franzén och regeringen. Bort derför med alla dylika insinuationer! — eller ock förebringe man, till vår öfverraskning och öfverbevisning, nya bestämda afslöjanden ur hittills okända källor.

Måtte ingen orätt fatta mig, — eller fatta min ifver i denna hänsyn som tendentiös! Med det andragna vill jag för ingen del göra mig okunnig derom, att Franzén i framtiden, under sin långa lefnad, särskildt efter sin bosättning i den politiskt vakna svenska hufvudstaden, någon gång, direkt eller indirekt klandrade en och annan tilldragelse i sitt hemland, — liksom äfven i Sverige. Han var ingen optimist à tout prix. Men hvad jag afgjordt förnekar och tror mig ha vederlagt, är att han vid tidpunkten för sin flyttning skulle hyst eller åberopat politiska skäl såsom dertill föranledande.

Helt annorlunda var det med hans ställning till litteraturen och vitterheten, eller rigtigare med hans åsigt om sin ställning till de samma. Här förelåg ett motiv, hvars betydelse för honom hvarken kan eller får underkännas, om det ock hos en utanför stående saknar kraften af allmängiltighet.

Man har ofta citerat det stället i hans inträdestal i Svenska Akademin (det mest retoriska af alt hvad Franzén skrifvit), som lyder: „Det var eder röst, M. H., som öfver stridens fält, genom fiendtliga härar, sökte mig ibland mängden af bestörte landsmän, bestörte att se endast äran räddas af tapperheten och segern. Det var eder röst, som först lugnade mig med den tanken, att det ges ett samband, som svärdet ej upplöser, som förenar äfven de aflägsnaste stater och verldsdelar, genom språk och skrift; men snart erinrade mig om vitterhetens och medborgerlighetens oskiljaktiga sammanhang; och ur det plågsamma, kanske brottsliga, tillstånd, att lefva med kroppen i en stat, och själen i en annan, ledde mig öfver hafvet till en ny utsigt för mina pligter och öden".

Han hade icke kommit till denna uppfattning utan allvarlig själskamp. En stund blott tycktes oron stillad

och upplöst i mild resignation. Det var då han sjöng, i poemet „Den inre föreningen“:

Folken må söndras af skiftande magter,
Döden må bryta de käraste band:
Tanken går fram genom ropande vakter,
Känslan besöker de saligas land.

Minnet har qvar, hvad ej sinnena röna,
Hoppet åt seklerna sträcker sin syn.
Hjertat, som rörs af det ädla och sköna,
Anar sin vän bortom hafvet och skyn.

Fritt som i luften der skyarna segla,
Möts man i tankens ovanskliga verld.
Sanning och tro! i er trollruta spegla
Hjertan hvarann bakom murar och svärd.

— — —

Pligterna helge de omknutna banden,
Fäste ditt hem der din kallelse är.
Mellan planeterna flyger dock anden:
Flöge han ej öfver klippor och skär?

— — —

Heliga känsla! de bröst der du bjuder
Känna sig lugna på hvardera strand.
Regnbågen lik, öfver hafvet, som sjuder,
Bind, genom skyn, du de frånskilda land.

Dessa rörande sköna verser sågo första gången dagen 1810 2/6, nämligen i det då i Åbo utkommande bandet af Franzéns skaldestycken, hvilket de afsluta. Vi finna deraf, att han då, om ock med en suck mot landet „bortom hafvet och skyn“, beslutit sig förblifva der hans hem och hans kallelse var. Ja, verserna torde, äfven att döma af den plats de intaga i diktsamlingen, varit ärnade att utgöra ett svar, ett löfte åt hans finska anförvandter och vänner, hvilka alla bådo honom stanna qvar.

Dock småningom väcktes, kanske ock genom de bref jag förut ommält, hos honom föreställningen om „vitterhe-

tens och medborgerlighetens oskiljaktiga sammanhang"; han kunde icke uthärda „att lefva med kroppen i den ena och med själen i den andra staten".

Vilja vi äfven förbise det bräckliga i denna bevisföring, så ådagalägger dock dess praktiska påföljd hvad Franzén i sin medfödda blygsamhet minst af alt gjort sig klart, eller att Finland, hans kära, sköna fosterbygd, icke mer förmådde skänka näring och glädje nog åt hans inres trängtan. Och likväl var det här, hans ungdomsdikter af evig vår uppstått och ännu med oförminskad hänförelse lästes och sjöngos i alla bildade hem; var det här han, sjelf utgången ur Porthans skola, liksom denne samlat kring sin kateder skaror af tillgifna lärjungar; var det här han visste sig, om någonstädes, icke mindre värderad som medborgare och embetsman, än varmt omsluten af de starkaste och ömmaste blods- och vänskapsband.

Men alla motkänslor, alla betänkligheter, fingo vika vid minnet af de förbindelser, hvari han ansåg sig stå och verkligen stod till Svenska Akademin, detta samfund, hvilket alt sedan Kellgrens tider icke upphört att med obetingad uppmuntran och växande erkännande beledsaga hvarje steg han tagit på poesins och vitterhetens helgade områden. Först der, vid det omedelbara deltagandet i likasinnades yrken och sträfvanden, skulle hans sökande ande känna sig tillfredsstäld.

Men akademin var en svensk institution för svenska medborgare. Derför yttrade han ock vid sitt inträde der, hvad vi på denna strand aldrig önskat höra: „Liksom vore jag framkallad icke till vitterhetens, utan till fäderneslandets altar, lemnar jag mig åt den känslan allena, att jag tillhör ej blott Svenska Akademin, utan svenska folket".

Det nog hastiga tankesprånget från akademin till folket har Franzén framdeles sökt förmedla eller förmildra. I en långt senare skrifven uppgift för sin måg Grafström säger han sig känt förebråelse deröfver att, ehuru prestvigd, så föga ha svarat mot de heliga förbindelser han sålunda iklädt sig; „jag hoppades", tillägger han, „att finna det mera tillfredsställande att i sjelfva verket blifva hvad jag förut endast till namnet varit".

Att denna sjelfbekännelse eller anklagelse sprungit ur djupet af hans fromma hjerta, förvissas man på det varmaste af den hängifvenhet, hvarmed han efter öfverflyttningen omfattade sitt nya kall som församlingslärare, predikant och psalmist, om det ock blir svårfattligare, hvarför detta kall just skulle utöfvas i en aflägsen svensk landsort, medan hela hans vida hembygd stått honom öppen.

Hade han helst fått, — hvarom fråga verkligen var, — stanna i närheten af de honom så varmt tillgifne Rosenstein, Rutström o. a. samt vid sidan af sin själsfrände Wallin, som herde för någon församling i Stockholm, i det litterära och akademiska lifvets centrum! Men nu gälde det för honom att draga bort ända till det mer än 20 mil från hufvudstaden belägna Kumla i Nerike.

Mina små inkast ha icke för afsigt att förneka den subjektivt berättigade inflytelsen af de vittert litterära skälen till Franzéns beslut, utan blott att försvaga den. Jag hyser nämligen den förmodan, att hvad som brast på detta håll, det ifyldes från ett annat.

Fredr. Cygnæus är den förste, som fäst sig vid och utan tvifvel rigtigt utlagt det i Åbo konsistorii af prokansler Jak. Tengström sjelf uppsatta hemställan om Franzéns afsked förekommande uttrycket att, enligt Franzéns „egen uppriktiga försäkran“, hans beslut påverkats „blott af tillfälliga omständigheter och *individuela förbindelser*“. Cygnæus yttrar i anledning deraf: „Hvarför har ingen vågat uttala den mening, att den fru han emottagit såsom testamente af sin vän Choræus sannolikt utöfvat någon del af sin tjusningsmagt på det för henne så naturliga försöket att göra sitt eget fädernesland äfven till sin makes och deras barns? Blott en känslolös råhet skulle kunna ifrågasätta hennes rätt att sålunda se saken; och då man besinnar den obegränsade hängifvenhet för familjen, hvilken vi veta var ett grundelement i hela Franzéns väsende, inser man lätt, i hvilken sista instans det afgörande utslaget i denna lifsfråga fäldes“.

Jag delar i allo denna Cygnæi hypotes, men ville till de af honom derför framstälda grunderna äfven lägga föl-

jande. Franzéns andra hustru, en begåfvad, älskvärd qvinna, och liksom han sjelf nästan daglig umgängesvän i det Tengströmska huset i Åbo, var dotter till brukspatron och hofsekreter Arv. Vester å Haddebo, en vacker egendom med jernverk i Örebro län. Stället måste varit henne desto kärare, som det redan öfver halftannat sekel tillhört hennes slägt och hon der återfann sitt barndomshem. Men — en af dess grannsocknar var Kumla: hur skulle hon ej längtat att blifva värdinna på dess trefna prestgård! Således en anledning till, och den af mycket bevekande art, för hennes make att taga ut det oåterkalleliga steget.

M. H. Så enkla, som vi dem funnit, kanske ville någon säga så obetydliga, voro de orsaker, hvilka beröfvade Finland dess största skald före Runeberg. Skyllom icke slumpen! Ty bildade, såsom onekligt är, å ena sidan Franzéns brinnande kärlek till svenska skaldekonsten samt svenska vitterhetens och historiens stora minnen, å den andra hans djupa innerliga familjekänsla och varma uppfattning af sina „individuela förbindelser“, liksom de tvenne poler, mellan hvilka hela hans andliga tillvarelse hvälfde, så måste detta förhållande oemotståndligt bestämma äfven hans praktiska handling. De af honom sjelf och af Jak. Tengström åberopade „tillfälliga omständigheter“ sammansluta sig i sjelfva verket till en psykologisk nödvändighet af desto omedelbarare styrka, som han tillika hoppades, enligt egen utsago, i sin nyvalda verkningskrets blifva hvad han förut blott till namnet varit.

Vann han, vann han som familjefar och ordets tjenare, som skald och skriftställare, all den tillfredsställelse, hvilken hägrade för hans syn?

Kasta vi en blick i hans hem der borta, — ty vi kunna det genom samtida vänners och resandes, äfven finska resandes *), anteckningar från besök på Kumla prestgård, — så möter oss en den älskligaste familjetafla. Vi se en lycklig mor och maka, omgifven af en skara lifliga, vackra barn. De äro inbegripna i något samtal, som synbarligen

*) Se anm. 8.

mycket intresserar dem alla. Kanske språka de just nu om det egendomliga, sedermera i familjens traditioner bevarade järtecknet vid deras första ankomst till det nya stället: hur himlen var mörk och dyster, men plötsligt klarnade opp, och de alla af fröjd började dansa kring den stora kastanien midt på gårdsplanen.

Husfadren (ty hans bild skymtar äfven fram) lyssnar med välbehag till sin hustrus och barnens glädje, men det är som hvilade ock ett drag af vemod öfver hans milda anlete. Hvad kan förorsaka detta?

När vi så spörja, minnas vi hvad han yttrade vid sitt inträde i Svenska Akademin: att hågkomsten af den strand han öfvergifvit och de föremål för sin kärlek han der lemnat stundom lockar en tår ur hans öga. När han så sade, hade han ännu blott ett par månader varit skild från sin fosterjord; men i det ögonblick, till hvilket vi ville hänföra taflan, har han redan i 7 år varit borta och njutit mycken sällhet äfven sedan dess. Hvadan då hans nedslagenhet?

Kanske tänker han, — ty det är i september 1818, — på den smärtsamma stund, då han snart skall se sin äldsta dotter, den hjertegoda Rosina, hvars ljufva madonnalika bild skulpturen och målarkonsten redan täflat att tillegna sig *), skiljas från hans sida. Hon var hans stora glädje, hans hjelpreda i så mångt och mycket; exempelvis kunde hon allena med nog flink hand fästa på papperet de verser en flödande inspiration esomoftast jagade fram, men hvilka diktaren icke hann uppteckna med ens för honom sjelf läslig stil. Hon hade helt nyss (1818 $^{21}/_{8}$) firat sitt bröllop och skulle med sin man, en ung finsk läkare **), återflytta till Finland.

Med henne ville han sända ett bref till sin gamle vän Jak. Tengström, och hjertat blef honom fullt, ja öfverfullt. Brefvet har kommit i min värjo. Der läses bland annat: „Fullkomlig glädje kan jag visst aldrig mer känna på en ort, der jag snart åter måste rycka mig ur så kära famn-

---

*) Se anm. 4.

**) Slutligen generaldirektören, statsrådet K. D. v. Haartman.

tag, och der jag ej mer finner så många af de hjertan jag lemnat. Det är min stora tröst öfver min flyttning, att det förestår oss alla en större flyttning, ett större haf, öfver hvilket vi skola fara, utan att ens på ett kort besök kunna återvända".

Nästa sommar finna vi Franzén sjelf i Finland. Något närmare från denna resa är mig icke kunnigt, men antagligen gälde den i främsta rummet hans till Åbo bortgifta dotter, och dernäst hans bekanta från universitetstiden.

Forna minnen tyckas då hos honom vaknat med ny styrka; ty han skrifver, efter erinringen om sin senaste sammanvaro med Jak. Tengström, till denne (från Kumla 1820 $^{25}/_{6}$): „Att det gick om intet med min flyttning till Vesterås är jag af flere skäl ganska nöjd åt, sedan jag lärt känna alla förhållanden. Och när jag rätt betänker, hvilken belägenhet för mig är tjenligast, så vet jag ej i hela Sverige någon plats, med hvilken jag ville eller borde byta den jag har, om det ock stode i min magt. Obehagligheter finnas öfveralt, och de, som jag här känner, äro kanske mindre än på något annat ställe. Till och med om jag hade igen den plats, jag lemnade i Åbo, kände jag — så som jag hör att det nu förhåller sig *) — kanhända större obehagligheter. Det jag dock saknar här är den lycka jag hade i Finland, att hvar jag kom, veta mig omgifven af vänner, åtminstone bekanta. Jag kan visst icke klaga öfver de menniskor, af hvilka jag här är närmast omgifven, tvärtom är t. ex. herskapet på Säbylund (den enda sätesgården i socknen) det älskvärdaste, som kan finnas på jorden. Men jag vill tycka ändå någon gång, att jag är och blir en främling. Men det lider till den tiden, att jag bör tycka det öfveralt i verlden. När jag tänker på de i Sverige förflutna åren, huru hastigt de gått, så finner jag huru snart också de skola gå, som mig ännu möjligen kunna återstå. — — — Inom mitt hus är alt sig likt, utom det, att jag har åter en liten nykommen dotter: så att nu döttrarnas och sönernas antal är lika, nämligen 5 hvardera", o. s. v.

*) Detta afser oroligheter vid universitetet i anledning af och i sammanhang med polisens egenmägtighet.

Franzéns familj hade hastigt tillväxt. Vi öfverraskas derför knappast, då han i november (?, stilen otydlig) 1823 från Stockholm, hvarest han för tiden vistades som riksdagsman, i förtroende meddelar Jak. Tengström: — — „Jag har kommit i ny frestelse att söka Klara. Ännu har jag icke fattat mitt beslut, det finnes många skäl med och mot. Det största skälet för saken är, att min hushållning i Kumla icke bär sig och att vi der ej kunna rätta munnen efter matsäcken. Blir det flyttning, så kostar det obeskrifligt på mig att lemna det kära stället. Om några dagar måste jag taga mitt beslut. Emellertid är jag i stort bekymmer“. — — —

Franzén sökte verkligen och erhöll det förmånliga kyrkoherdeembetet vid S:t Klara församling i Stockholm. Och nu var han ändtligen, var för 10 år, bergad i Sveriges sköna, minnesrika hufvudstad, denna stad, om hvilken han, enligt egen berättelse (i Columbus), redan som gosse nästan hvar natt drömde och som han äfven om dagarne såg genom inbillningens trollglas, ja i sjelfva medelpunkten af det lif och den verksamhet, han så varmt efterlängtat från sin lugna, gömda hemstrand.

Hans väntan, hans aning, hade icke slagit fel, utan hellre öfverträffats. Den svenska vitterhetens sannskyldiga stormagtsperiod var inne. Hvad han sjelf dertill bidragit, det knappast märkte han i sin anspråkslöshet. Han blott såg och fröjdades åt andras verk. Kellgren, hans ungdoms föresyn (att ej säga försyn), var visserligen länge sedan död, äfvenså Lidner samt Oxenstjerna; Rosenstein utandades kort efter Franzéns ankomst sin sista suck, och Stagnelius kort förut, i sin lefnads halfva dagar. Fru Lenngren, Gyllenborg, Bellman hvilade alla på S:t Klaras kyrkogård; der skulle ock om några år grafven redas åt Leopold. Men ännu lefde patriarken från 3:dje Gustafs lysande tidehvarf, och kring honom bars den svenska sångens och ärans fana högt, ja högre än någonsin, af en Wallin, en Ling, en Tegnér, en Geijer, snart ock en Atterbom, en Fahlcrantz, en v. Beskow, att ej nämna en Valerius, en Nicander och andra fler.

Med alla dessa litteraturens fräjdade stormän och ota-

liga, som följde i deras spår (nämnom blott hans landsman och skydsling G. H. Mellin och hans landsmaninna Fredrika Bremer), trädde Franzén i närmaste beröring, äfven derigenom, att han genast vid sin anställning i Stockholm af Svenska Akademin enhälligt valdes till hennes sekreterare. Akademin var ju sen fordom hans tankars Eldorado.

I en sådan omgifning, och buret af hans snilles underbara alstringskraft, steg Franzéns rykte högre och högre, under det han sjelf alt fastare liksom växte in i den svenska jorden. I samma mån kände alla finska hjertan desto djupare hvad de mist med honom. Icke så, som skulle de kunnat tro, att hans ande förgätit sitt fosterland; men vid en blick på vår inhemska litteraturs och skaldekonsts dåvarande fattigdom, skar det i själen att tänka, huru annorlunda alt kunnat vara, om blott han stannat qvar. Nu utgjorde allenast hans rykte vår ersättning, samt då och då ett vänligt minne vår tröst.

Man mindes nog, och läste det i Mnemosynes spalter med tillfredsställelse, huru han vid senaste riksmöte lagt sig ut för de i Vermland bosatte Finnarne. Man visste, att hvar och en till den svenska hufvudstaden ankommande Finne, som besökte honom, emottogs som en kär bekant i hans flärdfritt gästfria hus. Och han sjelf försummade icke heller att, när någon hvila i hans trägna göromål det tillstadde, helsa på i sina fäders land. — Då tyckte vi som mest, att han var åter vår.

Särskildt ett par af dessa Franzéns besök voro hågkomstrika.

Sommaren 1830 gästade han sin svärson och dotter på Raadelma, samt fick ännu en gång, den sista, på Pargas prestgård omfamna sin redan årtyngde vän och gynnare Jak. Tengström. — Sångmön gjorde honom sällskap på färden. Hon sysselsatte honom just då som ifrigast med det stora poemet Columbus; på lediga stunder i enrum strömmade verserna tidtals så ymnigt från skaldens vigda läppar, att Rosina, hans förstfödda, som åter liksom på Kumla fick pröfva sin snabba penna, och hans halfbror lektor Keckman hade all möda att fånga dem i skrift. — Han gjorde ock en utflygt till Fiskars, der han skref den

sång, som i hans diktsamling bär namn af stället. Han lät sjelf genast ($^{14}/_{8}$) införa stycket i de redan mycket opoetiska vordna Åbo Tidningar, detta blad, hvilket han och Jak. Tengström fordom stått så nära; ja det roade honom att begagna den signatur (F—n), hvilken i länge sedan flydda dagar Kellgren, honom sjelf oåtspord, gaf hans första sånger på Auras strand.

En händelse har gjort, att jemväl Franzéns återresa från Finland till Stockholm blifvit hugfäst. Äfven detta minne är oss kärt. Som passagerare på samma fartyg råkade nämligen bland 24 andra befinna sig en tysk pastor Woltmann, som öfver sin resa i norden (1830) utgifvit en läsvärd beskrifning. Denna författare berättar om affärden från Åbo:

„Vi voro redan samlade, men väntade blott på en andlig. Han kom, beledsagad af barn och barnabarn. Afskedets smärta låg i deras uppsyn, endast den andliges blick röjde i stilla vemod en himmelsk frid och undergifvenhet. Sjömännen stötte från land. Barnen och barnabarnen följde längs strandgatan med våta ögon, och då de icke mer kunde följa, vinkade de med näsdukarne sitt sista farväl. På alla om bord gjorde denna scén ett djupt intryck, ty hvem har ej någon gång skilts från en kär anförvandt. Härtill kom ännu mannens personlighet; han är född Finne och f. d. professor i Åbo, men nu anstäld som pastor i Stockholm samt dervarande Svenska Akademis sekreterare, en af de utmärktaste skalder och en ädel, förträfflig menniska. Hans namn är Frans Mikael Franzén, vördadt i hela Sverige. Ur hans samtal framlyste städse en barnsligt from kristendom. Vi närmade oss mycket hvarandra, först om skeppsbord och sedan i Stockholm, der jag med honom upplefde oförgätliga stunder; på hela vida jorden känner jag ingen, hvilken jag på så kort tid lärt mig älska så som honom. Jag vill låta honom sjelf tala“. — Derefter aftrycker Woltmann Franzéns poem „Menniskans anlete“ på svenska och i tysk öfversättning.

Man kan kalla hela denna episod från Franzéns återresa blott och bart en tillfällighet. Betydelselöst är det emellertid icke, att just det nämnda poemet meddelas till

karakteristik af hans skaldskap, ty hvar och när uppenbarade sig detta sannast, om icke då han ännu var helt och hållet vår, i dikterna från hans ungdom, i de sånger han fordom sjöng på Auras strand?

På Auras strand, — der hade redan tidigt en finsk yngling, mellan läsningen af sin Homer och Sofokles, lyssnat, och lyssnat djupt, till de ljufva hemlandsljuden ur Franzéns lyra. Det var nu, som sades, året 1830, det år, då på våren Johan Ludvig Runeberg utsändt första häftet af sina dikter. Deras första sång var en tillegnan till Franzén. Hvad denne dervid kände, helst under sin återfärd till Sverige, det må en hvar föreställa sig. Mig tyckes, som hade en röst i hans inre vid detta gripande *Kom tillbaka* svarat: min sång är ju återväckt bland Eder, återväckt i föryngrad ton och kraft, hvi klagen I att jag är borta?

Men till Runeberg sjelf skref han det bekanta brefvet, hvari han säger sig af den unge magisterns poesier funnit, att det ej blott är en verklig, men en stor skald, „som Finland håller på att frambringa“. Huru sant spådde ej Franzén då redan! Ju mer vi under årens lopp derom öfvertygades, desto benägnare kände vi oss att försonas med den saknad, hans egen bortflyttning lemnat i våra sinnen. Det hade ju varit altför mycket för vårt ringa land att famna på en gång en Franzén och en Runeberg!

Tio år senare sågo vi honom åter här, här i denna vår vackra stad, ja äfven i detta högtidsrum. Han kom nu, icke mer från sitt hem i den stolta, vittra, konstälskande svenska metropolen, utan ända från Svea rikes nordligaste landsända och det vidsträckta stift (Hernösand), till hvars öfverherde han blifvit kallad. Der var han redan bofast sedan flera år, der skulle han ock finna den sista hvilan. En sällsam, nästan symbolisk, skickelse hade fört honom, efter ständiga ombyten, bort till en trakt, hvilken icke blott geografiskt sammanbinder Sverige och Finland, men hvars natur mest liknar hans fosterjords och hvars befolkning till någon del utgöres af Finnar.

Den åldrige kom nu, trots färdens besvär, ända hit ned till oss, för att emottaga den jubelkrans, hvartill han var berättigad från sin första promotion i Åbo. Han har

sjelf i ett längre, anslående poem, „Resan till jubelfesten i Helsingfors 1840“, med noggrannhet och pietet skildrat sina intryck. Poemet var skrifvet för och offentliggjordes först i den af Jak. Grot med biträde af ryska och finska litteratörer till minne af vårt universitets andra sekularfest utgifna sakrika, ännu läsvärda kalendern. Bredvid Franzéns namn möta vi här äfven Runebergs och Lönnrots.

Huru den vördade jubilarens känslor gingo under denna hans sista vistelse i sitt fosterland, skola några utdrag ur hans sång förtälja oss. Det heter der:

— — — — — — — Lefvande igen
Vakna i mitt rörda sinne bilder,
Glada, sköna, kära, från den tid,
Då jag helgade åt Auras sångmör
Äfven jag min lefnads vår och sommar. — — —
Rörd ej blott af forna minnens fröjd
Gläds jag åt en framtids sköna hopp
För det land, som fäster mig ännu
Såsom sonen, fastän fjerran skild,
Är vid modren fäst med tacksam kärlek.

Särskildt om högskolan:

Känn igen den gamla, välbekanta.
Se hon står här under nytt beskydd,
I en ny fullkomligare ordning,
Vid ett rikare begåfvadt altar,
Dock den samma än med annat namn. — — —
Sen då jag i festens helgedom
Såg Kristinas bild vid Alexanders,
Tyckte jag en röst från himlen ropa:
Hör! med begge namnen helsas nu
Jubelbruden af de två, som hit
Blicka ned ur skyn, der de hvarandra
Räcka handen vid den glada festen,
Sjelfva krönte med eterisk lager.
Och de nio, samlade omkring dem,
Sjunga: Hell! Kristina Alexandra.

Och ändtligen dessa, säkert ur det allra innersta af skaldens själ framsprungna ord:

— — — — — — — — — — — Du ädla Svea,
Ännu bära ock de kunskapsträd,
Du planterat i det vilda landet,
Frukt, som prisar vården om dess odling.

— ord, hvilka han i en annan sång från samma år låter Aura sjelf besanna i helsningen till Svea:

Tacksamt mins jag, aldrig skall jag glömma,
Hvad, o Fostermor, du var för mig.
Bortförd dotter, skall jag alltid gömma
I mitt hjertas djup en bild af dig.

M. H. Jag sade nyss *innersta* med eftertryck och bör, förrän jag slutar, gifva skäl för denna betoning. Skälet behöfver icke sökas långväga: det utgör, i viss mening, sammanfattningen af Franzéns hela emigrationshistoria.

Utan gensägelse måste en hvar, som närmare känner Franzéns skrifter, vidgå att, så lojalt han uppfattade vår nydanade politiska ställning, den tanken likväl ständigt, och i olika former, återkommer hos honom, att vår inhemska samhällsordning med dess folkliga och intellektuela bildning fotar på svensk odalmanna grund. Måtte ingen missförstå honom! Han vill icke söndra, icke göra oss till nådehjon, icke förneka eller förklena vårt sjelfförvärfvade framtidshopp.

Icke göra oss till nådehjon: ty om någon, har just han framhållit Finnarne som Sveriges trognaste bundsförvandter och delaktige i detta rikes ärofullaste bragder, så väl på stridernas som på det fredliga arbetets fält.

Icke nedsätta vårt folks genuint kraftvuxna begåfning för utveckling: ty man läse blott i den minnesteckning, hvilken han, året före sin jubelresa, författade, på uppdrag af Svenska Akademin, öfver sin egen oförgätlige lärare Porthan, — man läse der hans fröjd icke allenast att en

Finne bättre än dittills någon skrifvit den svenska samhällsförfattningens historia, men i synnerhet att de finska fornsånger, hvilka ännu Porthan förgäfves efterspanat, — att Kalevala framträdt, Finland och d:r Lönnrot, säger han, „till odödlig ära“.

Icke söndra: ty hvem har som han besjungit „Den inre föreningen“, hur'

Tanken går fram genom ropande vakter.

Jag har för denna gång intet att tillägga, — blott att lägga mina ärade Åhörare och Åhörarinnor en liten fråga på hjertat: Månne ej sjelfva det faktum, mitt föredrag sökt utreda, månne ej Franzéns bortflyttning, rätt fattad till sina orsaker och följder, gifver en lefvande bekräftelse på och en ny styrka åt hans uppfattning af förhållandet mellan de tvenne land, hvilka, för att fortsätta en af honom ofta begagnad bild, tidens och historiens våg, icke mindre än hafvets, på en gång åtskilt och sammanbundit?

Anmärkningar:

1. Genom stor vänlighet af hr kamreraren K. F. Werner i Stockholm kan jag numera med större visshet yttra mig rörande ett par detaljer, hvilka förut varit mig oklara. Nämnde forskare underrättar mig nämligen: 1) att enligt Statsrådsprotok. 1810 $^{10}/_{8}$ landshöfding v. Rosenstein föredragit Stockholms stads konsist. förslag till besättande af kyrkoherdeembetet i S:t Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm, på hvilket förslag voro uppförda hofpredikanterne J. J. Hedrén, A. Elfsberg och D. Ullgren, hvarjemte Franzén anmält sig som extra sökande; utnämd blef Hedrén, — samt 2) att enligt protokollet öfver ecklesiastik-ärenden hållet inför K. M. i Statsrådet på Haga slott 1810 $^{11}/_{7}$ samme Rosenstein föredragit k:i i Strengnäs förslag till återbesättande af Kumla lediga pastorat; utom 3 på förslaget uppförde voro 8 extra sökande, och bland desse Franzén, som äfven utnämndes. — De modifikationer eller rättelser i min framställning, som af dessa notiser och af hvad följande anmärkning innehåller ställvis kunde påkallas, torde den benägne läsaren sjelf observera.

2. Detta uttryck är lånadt från reciten i Åbo konsist. prot. angående Franzéns afskedsansökan. Numera eger jag dock genom hr kanalerssekreteraren baron Joh. Gripenbergs välvilja en från kanslersarkivet i S:t Petersburg hemtad afskrift af Franzéns afskedsansökan, och finner, icke utan en viss undran, att dess lydelse är denna:

Ingifvet den 28 Juni 1811.

„Stormägtigste Allernådigste Kejsare! Till följe af den rättighet, som 10 § i den emellan Ryssland och Sverge år 1809 slutne fredstraktaten lemnar hvardera rikets undersåter, att inom tre års tid ifrån dess ratificering bosätta sig antingen i Finland eller Sverge, anhåller jag i djupaste underdånighet om Eders Kejs. Majestäts nådige tillstånd för mig att flytta till Sverge och emottaga den plats, som der af Hans Kongl. Majestät blifvit för mig utsedd. Ehuru många och kära band fästa mitt hjerta vid Finland och dess Akademi, och ehuru lycklig jag skulle anse mig, att få lefva under Eders Kejserl. Majestäts milda och välgörande spira: nödga mig likväl tillfälliga omständigheter och individuella förbindelser till denna flyttning. Den syssla, som mig i Sverge är bestämd, får jag väl ej tillträda förr än den 1 Maj 1812; men som en resa öfver hafvet vid den tiden är svår och äfventyrlig för ett stort hushåll med många späda barn och jag förut behöfde sätta i ordning min ekonomi på Svenska sidan: så är min underdåniga begäran, att med bibehållande af min lön i Finland ända till nyssnämde tidpunkt, redan i slutet af denna sommar få lemna landet och min här innehafda syssla, som emedlertid, enligt hvad förut öfligt varit, då tjenstledighet blifvit en Professor beviljad, af en Adjunkt kunde bestridas. Jag vågar så mycket mera hoppas, att Eders Kejserl. Majestät i nåder villfar min önskan, som den understödes icke blott af Eders Kejserl. Majestäts personliga ädelmod, utan äfven af den liberala ur tidehvarfvets upplysning och förmildring ursprungna anda, hvarmed det sista kriget blifvit både fördt och slutadt, och som äfven dikterat den paragraf i fredstraktaten, hvilken jag i underdånighet vågat åberopa.

Med djupaste undersåtlig vördnad och trohet har jag den nåden att framhärda,

Stormägtigste Allernådigste Kejsare, Eders Kejserl. Majestäts allerunderdånigste och tropligtigste tjenare och undersåte Frans M. Franzén, Professor vid Kejs. Akademien i Åbo“.

Uttrycket „förbehållet“ förekommer således alldeles icke, men väl ett deremot svarande lika dunkelt.

3. Jag syftar särskildt på en handskrifven dagbok, förd af d. v. docenten, slutl. professorn J. M. af Tengström, under hans resa i Sverige och södra Europa åren 1817—19. Son till erkeb. Jak. Tengström, tillbringade han — jemte sin kusin, d. v. vicebibliotekarien, slutl. prof. J. J. Tengström och d. v. stadsläkaren, slutl. generaldirekt. K. D. v. Haartman, som var friare i Franzénska huset, — jul- och nyårshelgen 1817—18 på Kumla prestgård, samt redogör öfver vistelsen derstädes

ganska omständligt i dagboken, hvilken ark efter ark insändes till hans far i Åbo. Dessa äfven i andra hänseenden intressanta och sakrika reseanteckningar hafva af sonen och sonsonen, provincialläkaren J. M. af Tengström numera förärats till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

4. I nyssnämnda dagbok beskrifvas hennes porträtt i svartkrita af Svanberg och byst af Byström.

W. Lagus.

Ett bidrag till Stora ofredens historia

af P. Nordmann.

Under forskningar i Upsala Domkapitels arkiv anträffade undertecknad en „Förteckning öfver fattiga landsflyktiga finnar“, hvilka under Stora ofreden flytt öfver till Sverige. Detta gaf anledning att i Riksarkivet i Stockholm forska efter andra gamla manuskript, som därmed kunde ega samband. Flere sådana funnos, exempelvis allmogens böneskrifter. Flyktingskommissionens räkenskaper, enskilda bref m. m., och med ledning af dessa källor har följande kortfattade uppsats blifvit sammanstäld. Den bildar ett af de många mörka bladen i Finlands historia under Karl XII:s förfelade regering.

I.

Under förra hälften af det Stora nordiska kriget undgick Finland ödet att för en längre tid med ens vara krigsskådeplats — vi hänföra då gränsstriderna i norr och öster, anfallet på Viborg 1706 och plundringen af Borgå 1708 till snart öfvergående ondt — men denna fördel uppvägdes fullt af de många olägenheter Sveriges annorstädes vidt utgrenade krig ådrog landet. Svårast att uthärda voro de ständigt återkommande utskrifningarna af soldater, ökade skatter och den förlamande känslan af svaghet och försvarslöshet, ökad år från år. Hvad Finlands invånare hade att vänta, för den händelse att ryssarne segrande skulle underlägga sig landet, fingo de veta af flyktingarne från Nyenskans, Dorpat och Narva. Det var icke goda tidningar desse hade att lämna. „En blind och förlamad krigsman“, Johan Johansson, som 18 år tjänstgjort i fält, berättar (i september 1711 genom annan man) i en böneskrift till regeringen:

Nu för Eders Kongl. Maj:t klagar jag arme och blinde krigsman en klagan upp i himmelen, huru obarmhertigt,

okristeligt och inför Gud oförsvarligt jag (icke allena, Gud bättre!) är vorden handterad af den gudlöse och den tyranniske fienden ryssen, hvilken icke allenast bragt mig om min syn, utan ock lefvandes uppbränt min sonehustru, jämväl stekt våra 3:ne st. barn. Ack Herre Gud, hvad tyranni! Först vid Nyenskants uti Ingermanland, hvarifrån vi fuller den gången i största elände, armod och lifsfara undankommo, och sedan 2:ne gånger förföljdes vi och vår lilla välfärd ifrånröfvades, så att jag därifrån icke det ringaste mer än knapt blotta lifvet och min fattiga gumma (bägge splitt nakna) fick behålla. — — —

Ingick så krigs- och peståret 1710. Den 22 mars började belägringen af Viborg, och aningen att ryssarne ej engång till skulle draga sig tillbaka med oförrättadt ärende besannades. Den 14 juni fingo de slottet i sitt våld och nu låg Finland öppet för de fiendtliga härarna. „Efter Viborgs öfvergång var ingen pålitlig fästning mer i hela landet, hvarefter ryssen utan någon särdeles äfventyrlig krigsaktion intog Viborgs, Nylands och Åbo län“, heter det därom i 1717 års almanacka. När ryktet om den stora förlusten spridde sig i bygderna västerut, utbröt en allmän förskräckelse och flykten tillgreps såsom enda räddningsmedlet. Ämbetsmännen gjorde början och andra personer ur de högre samhällsklasserna följde efter längs de två vägar de kunde välja; flere medlemmar af hofrätten och magistraterna skyndade uppåt Österbotten, hvaremot den mera försiktiga akademistaten och konsistorialerne följde biskop J. Gezelii exempel och sökte sin säkerhet i Sverige. I aflägsnare landsorter, dit underrättelser om hvad som tilldrog sig ute i världen sällan och sparsamt anlände, stannade dock de flesta kvar; i många fall hade det äfven varit för sent att gripa till flykten, då ryssarne höllo vägarna till södra och sydvästra kusten besatta, men dessutom var det tungt för landtmannen att lämna den egna torfvan och den rika skörd, hvilken sommaren 1710 lofvade och hösten höll. Bärgningen skedde, men fienden tog skörden. Den stora flykten påskyndades ytterligare genom ett påbud af Karl XII; han unnade naturligtvis ej åt sin ovän de landsträckor han själf ej mäktade försvara, utan befalde dessas

bebyggare att sköfla sin egendom och lämna bakom sig öde bygder.

Med general Nieroths ankomst hösten 1710 till Finland begynte dock modet hos de kvarstannade i någon mån återvända. Denne energiske öfverbefälhafvares utskrifningar af manskap och nya gärder kändes visst mycket tryckande, men folket insåg att stora uppoffringar nu vore af nöden, om det skulle blifva möjligt att med någon utsikt till framgång återupprätta det under Lybeckers tid klena försvarsvärket. I frågan om dess förstärkande genom friskarors uppställande skrifver konungen den 7 januari 1711 från Bender till Nieroth: „I måsten, förutan andra nödige anstalter, som erfordras till landets försvar, låta vänja allmogen att handtera gevär, och anmana dem både i skogar och eljes att hänga efter fienden och göra honom skada“. Befallningen åtlyddes, men dess följder blefvo ödesdigra, i det ryssarne hundrafalt hämnades på invånarne i byarna och städerna den skada de lidit genom friskarorna.

Nieroths död, Lybeckers återkomst och intagningen af Helsingfors kastade åter all ordning öfver ända. Flyktingarna, som nu öfverkommo till Stockholm, anhöllo hos Rådet att åtgärder måtte vidtagas för Finlands räddning. Vi anföra ett exempel. I en skrift, ställd till „Kongl. Arf Princessan“, bönfalla 14 bönder (5 från Bjärno, 3 från Virmo och Korpo, samt 1 från Nagu, Sagu och Kimito) „att H. Kongl. Höghet för Kristi pina och döds skull värdigas låta sig vårda om det arma och utmattade Finland samt låta sådan eftertrycklig anstalt foga, att flottan blefve förstärkt och någon transport af landtmilitie under en tapper och trogen generals kommando sändes till Finland“.

Armfelts sentida utnämning till öfverbefälhafvare kunde ej mera rädda landet. Hans trupper voro fåtaliga och ledo stor brist på kläder och lifsmedel. Den tappra striden vid Pälkäne utkämpades förgäfves. Hären nödgades öfver Tavastmon retirera uppåt Österbotten. Liksom en snölavin oupphörligt växer under sin framfart, ökades vid härens marsch genom de österbottniska socknarna antalet af flyktingar. Flere af dem, som egt några medel att påskynda sin färd, hade redan de första dagarna af 1714 nått Kemi,

men att härifrån fortsätta resan inåt Sverige, var omöjligt. Hvad de upplefvat framgår af följande utdrag ur en af dem inlämnad böneskrift:

— — — — „vi arme Svea rikes barn kunna intet förtiga den nöd oss påkommen är, ty den grymme fienden härjar och sköflar ej allenast det fattiga landet, utan ock Eders K. M:ts trogne undersåter här uti Österbotten, plågar grufveligen med stekande, brännande, mördande, hafvande uti somliga gårdar alt manskap dödat och hela byar här och där i aska lagt, så att många hålla det så före, att den häftiga fienden uti hela detta riket större grymhet intet skall hafva föröfvat. En del af oss äro väl fiendens våldsamma händer undankomne, men emedan flykten skedde så hastigt, kunde intet tillräckligt förråd medbringas, hvaraf följer att uppå en eländig, med tiggeri fortsatt flykt, omsider den bittra döden af hunger infalla måste, där dock så väl i Österbotten som Savolax och Finland ännu skall vara uppehälle ej allenast för invånarne utan äfven en medelmåttig krigsmakt, där man i tid fienden, som allenast i Österbotten säges vara 3 à 4,000 eller efter nyligen inkomna kunskap intet mycket öfver 2,000, kunde förhindra sådant bortslösa och förtära“. — Denna skrifvelse af den 6 jan. 1714 är på samtliga invånares vägnar i Österbotten underteckn ad af

Gustavus Lithovius.†)	*Ericus Wallenius.*	*Laurentius Forbus.*
Pastor i Limingo.	Pastor i Kalajoki.	Pastor i Kemi.
Barth. Vhåel. *)	*Mart. Peitzius.*	*Petter Lange, rådm.*
Pastor i Ilmola.	Pastor i Brahestad.	På Uleå stads vägnar.
N. Hallbergh.	*S. Falck.*	*H. Olsbo.*
Häradsfogde.	Häradsfogde.	Postinspektor.
Gerhard Hällbergh.	*A. Joh. Ekenbohm.*	*Jacobus Falander.*
Landträntmästare.	Häradshöfding.	Pastor i Gamla Karleby.

†) „Död under flykten i Nordingrå socken i Ångermanland 1715“. Strandbergs herdaminnen, Tom. II. pag. 185.

*) År 1715 bortfördes Vhåel af ryssarne till Åbo, men utnämdes tvänne år senare af de ryska myndigheterna till kyrkoherde i Vasa och prost öfver hela Österbotten.

Äfven Torneå var öfverfyldt af invånare från mellersta och södra Finland. Fjorton fullständigt utarmade familjer från Borgå hade bland andra dit tagit sin tillflykt. För att kunna lifnära sig framstälde deras förtroendemän, borgmästaren J. Vikman och rådmannen Joh. Ekeblad, en anhållan till regeringen om hjälp. De anföra, huru som Borgå stads invånare nu för tredje gången tvungits att lämna all sin fasta och lösa egendom i fiendens händer, och detta ger dem anledning att uttala den reflexion, att om också alla landets invånare fått känna Guds svåra ris, så hade dock den Högstes hand „vist härvid grader eller mått" hvarigenom den ene mer den andre mindre lidit, och de för sin del hade ingalunda minst plågats under fiendens svåra ok.

Den 19 februari 1714 inlät sig Armfelt ännu i en strid. Drabbningen blef afgörande för hela fälttåget liksom den vid Oravais den 14 sept. 1808. Med den sista kraften utkämpas den sista striden. — Ryssarne besatte kuststäderna och det folktoma Åland; fästet Nyslott hade redan under sommaren blifvit eröfradt. Ingen hjälp stod att vänta från Sverige. I församlingarna norr om Gamlakarleby — berättar en samtida man *) — foro kosackerna under hösten 1714 grufveligen fram, emedan de voro snikne efter rof och ville tvinga samt genom marterande utprässa af prästerskapet deras egendom och kyrkornas skrudar och utaf menige man deras silfver, penningar och husgerådssaker.

Pastorn i Gamlakarleby Jacobus Falander, som tyckes hafva varit väl underrättad om tillståndet i landet (se Bilagan n:o 1), berättar i bref af den 18 december 1714 till sin förman biskop Gezelius i Stockholm, att ryssarne sköflat kyrkan i Ijo och bortsnappat kyrkoherden Joh. Cajanus, men då de hos denne funnit en tacksägelseskrift, författad med anledning af Karl XII:s hemkomst (nov. 1714), sägas de hafva blifvit så uppskrämde, att de hals öfver hufvud begifvit sig från Uleå. År 1714 började emellertid ännu icke Cajani fångenskap utan först 1716 den 24 febru-

*) „Berättelse om Stor Furstendömet Finlands och Österbottens Bedröfliga tilstånd af Ryssarnes grufveliga medfart i Förra Tider. Framgifven i 1717 och 1718 års Almanachor af Laurent Tammelin" [professor i Åbo]. — Omtrykt i Vasa 1789.

ari, då han efter Kajana slotts intagande i det ömkligaste tillstånd släpades till Åbo. Intrycken från färden dit skildrar han med följande ord: „Hvar vi framforo var allestädes uselhet, bedröfvande utsikter och vedermälen af krigets förödelser, så att hjärtat måste brista, när vi sågo mördade, på gärdsgårdsstörar spetsade människokroppar, som marterade och pinta samt handterade blifvit eller som bäst aflidande voro.“ *)

Prosten Cajanus var dock ej den ende af landets prästerskap, som misshandlades af fienden. Kyrkoherden i Karislojo Josef Melartopæus tvangs att tillbringa julnatten 1713 naken i snön; liknande öde bereddes något senare pastorerne Christian Sevonius i Rimito och Staffan Svanstrupe i Jämsä; kapellanen i Nousis Gabriel Salonius blef bunden med hufvudet emellan knäna och kapellanen i Maxmo Andreas Ruuth piskades (1717) till döds.

Vi hafva omnämt dessa grymheter, emedan de i ej ringa mån bidrogo att öka flyktingarnas antal, ty då församlingsmedlemmarne fingo kännedom om den svåra misshandel, för hvilken deras präster varit utsatte, kunde de med fog emotse ett likadant eller kanske ett ännu värre öde för sig själfva. Dubbel orsak att skynda i väg hade naturligtvis alla de personer, som undsluppit öfverhängande faror; det gälde exempelvis prosten i Tyrvis Joh. Vegelius, som blifvit piskad af fienden; han flydde till Norrland. Dit begåfvo sig äfven kyrkoherdarne i Pyhämaa och Janakkala Georg Gottleben och Martin Florinus („plundrad och illa medfaren“) samt vicepastorn i Urdiala Henrik Malm, m. fl.

Då vi sålunda i korthet redogjort för det öfvervåld fienden på många håll gjorde sig skyldig till, fordrar rättvisan, att vi i detta sammanhang äfven ihågkomma, det ryske öfverbefälhafvaren furst Galitsin inom området för sin makt upprätthöll god manstukt inom trupperna och detsamma gäller äfven en och annan af det lägre befälet. Öfverste Manstein i norra Österbotten „var en billig och considerat man“, säger Tammelin. Och efter redogörelsen för ryssarnes grymheter gör han anmärkningen, „att uti de

*) Se tidskriften Mnemosyne för januari 1821.

städer och socknar midt i landet, där fienden sig alt stadigt uppehållit, har lindrigare gått till, i det invånarne intet äro ihjäl slagne."

II.

Af det föregående hafva vi sett, huru som tid efter annan stora skaror af befolkningen i de provinser, dem ryssarne eröfrat under Stora nordiska kriget, tagit sin tillflykt till Sverige. Deras ankomst till det utarmade betrykta moderlandet beredde kommunalmyndigheterna stora svårigheter, ty närmast ålåg det desse att sörja för de inom församlingen boende fattiga, nödstälda och voro på få undantag när alla flyktingar. Man vädjade då till den enskilda hjälpsamheten och regeringen.

I skrifvelse af den 9 mars 1711 befalde konungen Rådet, att detta skulle draga försorg om att flyktingarne från Fin-, Est-, Liv- och Ingermanland måtte förses med nödtorftigt uppehälle. Antagligen svarade dock ej de första åtgärderna emot behofven, ty de hem- och brödlöse inlämnade böneskrifter i mängd till konungen. Denne fann sig därför föranlåten att den 13 nov. till Rådet affärda följande bud: „Så är härmed till Eder vår ytterligare nådige befallning att I änteligen så lagen, det alle desse flyktingar på alt görligt sätt måge varda understödde både med penningar och annat, som kan lända dem till uppehälle" *). Under de fem månader som förflöto innan brefvet nådde Rådet hade detta sett sig nödsakadt att själfmant påbjuda omfattande åtgärder till de nödstäldes undsättning. Redan förut hade man genom tillfälliga kollekter här och hvar insamlat medel, men då dessa visat sig otillräckliga, afsändes bref till landshöfdingarne och konsistorierna, att man öfver hela riket genom stamböcker **) och kollekter 6 gånger om året skulle insamla penningar. Tillika befaldes

*) Handl. rör. Skandinaviens historia, Tom. IX sid. 68.

**) Stamböcker användes vid insamling af frivilliga bidrag till allmännyttiga ändamål såsom kyrkors uppbyggande o. dyl. I ett bref af den 17 okt. 1711 uppger landsh. V. Löwen till Rådet att genom stamböcker i Västerbotten insamlats 100 Dl. 26 1/2 öre silfv. mt. och genom kollekter 93 Dl. 26 5/6 öre silfv. mt.

magistraten i hvarje stad att „utdrifva och infordra“ den summa, som Kammarkollegiet bestämt, för att sålunda bördan af flyktingarnes underhåll icke skulle tynga ensamt Stockholm, där för tillfället de fleste voro inkvarterade. Riddarhusdirektionen, konsistorium och magistraten i Stockholm erhöllo i uppdrag*) att utse „redliga och skickliga personer“, som skulle göra sig förtrogna med flyktingarnes tillstånd och fördela de till ränterierna influtna medlen enligt Kammarkollegii „Instruktion för herrar Deputerade af Kongl. M:ts Ständer, hvilka deras Excellentier Kongl. M:ts samptlige härvarande Herrar Råd hafva behagat förordna, till att draga försorg om en rätt och ricktig utdelning af de Medell, som blifva samblade till flycktingarnes underhåld och huushyra, gifven Stockholm d. 30 Julii A:o 1712“. Enligt denna borde kommissionen taga särskild hänsyn till de invånare i Östersjöprovinserna, hvilka därstädes egt landtgods eller fastigheter i städerna, men som af underdånig trohet för H. Kongl. M:t lämnat alt i sticket och hällre flytt till Sverige än gifvit sig under fienden; „sådana personer böra efter stånd och värde hafva mera förmån“, hette det. Åt dem, som haft mindre egodelar, skulle en nödtorftig hjälp lämnas. Fattiga, bräckliga och vanföra flyktingar borde man hänvisa till de allmänna fattighusen. „Ungt och friskt folk, som hos godt folk kunna tjäna för kläder och föda“, skulle ej erhålla understöd; detsamma gälde handlande och handtvärkare, som räddat sin lösegendom och på egen hand kunde taga sig fram samt alla de män och kvinnor, hvilka lärt något yrke. Åt dem borde magistraten anskaffa arbete. Alla flyktingar skulle emellertid i kommissionens närvara examineras och förteckningar upprättas öfver deras namn, familjer och lidna förluster.

I öfverensstämmelse med föreskrifterna i denna instruktion började de deputerade sin värksamhet. De tillkännagåfvo genom en skrifvelse (odaterad, men föredragen den 18 februari 1713) till konungen att de sammanträdt i riddarhuset och uppsatt listor öfver flyktingarne. Af desse

---

*) I bref af den 9 maj 1712 underrättad om denna åtgärd godkände konungen den genom skrifvelse af den 9 juli s. å.

hade de till sitt biträde adjungerat några, dem de kunnat tilltro kännedom om de öfrigas läge. Då det emellertid visat sig, att en massa okände nödlidande anhållit om understöd, hade man sett sig tvungen att för dessas bortgifvande fordra intyg af trovärdiga personer öfver supplikanternas förmögenhetsvilkor. Fördelningen af de uppburna medlen hade skett efter en på förhand uppgjord skala, hvarvid hänsyn tagits till „förminskningen först, sedan karaktären, familjen därnäst, och sist ålderdomen med dess svag- och bräckligheter". Hustrun hade erhållit hälften af mannens och hvart barn en fjärdedel af faderns lott. Nämda skrifvelse, som äfven innehöll förslag, huru uppbörden af kollekt- och stamboksmedlen skulle försiggå, är undertecknad å Ridderskapets vägnar af F. J. Ehrenstrahl, Carl Watrangh och Christ. Rosenfeldt, å Prästaståndets af Dan. Norlindh, T. Lütkemann och Joh. Börk samt å Borgerskapets af P. Aulaevill, P. J. Musselius och B. von Schoten. Desse förtroendemän tyckas dock ganska snart hafva tröttnat vid sitt uppdrag, ty i bref af den 7 december 1713 anhålla de på det enträgnaste hos konungen att få afgå, hvarjämte de — antagligen varskodde genom reduktionens obehagliga efterräkningar — bönfalla att från alt ansvar nu och för framtiden befrias.

Ansökningen beviljades och Karl XII befalde i skrifvelse af den 1 april 1714 från Turkiet, att nye medlemmar i kommissionen skulle på lika sätt som förra gången skedde utses. Den 15 i samma månad anmäler konsistorium i Stockholm att till Prästaståndets deputerade blifvit utsedde: kyrkoherden vid tyska församlingen Joh. Conradi, prosten från Helsingfors Joh. Serlachius och vicepastorn vid Maria Magdalena församling J. Kroël. De öfriga valprotokollen hafva vi ej sett, men ett bref af den 24 september 1714 (hvari föreslås att kommissionens sekreterare flyktingen Paul Boschardt måtte erhålla lön) är undertecknadt utom af Conradi af Carl Polus, J. Grönhagen, Bengt Schening, Johan Spalding och P. J. Musselius.

De nya ledamöterna funno snart att ett drygt arbete förestod dem; nöden i riket blef alt större och den länge anlitade hjälpsamheten alt mindre. Flyktingarnas antal

ökades dessutom i betänklig grad. *) Kommissionen anhöll därför (den 28 september) att H. K. M:t ville gifva order, att de på landsorten insamlade medlen hvart halfår skulle insändas, så att utdelningarna skulle kunna försiggå ej såsom hittils kvartaliter utan i tvänne poster till midsommar och jul.

Under mellantiden fingo de stackars landsflyktige reda sig så godt de kunde. Många bland dem hade snart nog vunnit den erfarenhet, att om de äfven vid tillfället för flykten lyckats rädda lifvet undan fienden, så voro medlen att på främmande botten uppehålla det så otillräckliga att häri låg en fortsatt fara. De längtade och anhöllo hos regeringen och kommissionen att få återvända. Ehuru man antagligen gärna beviljat denna ansökan, vågade myndigheterna dock ej på egen hand göra det, utan hänsköto ärendet till konungens afgörande. Den 15 februari 1715 tillkännagaf denne, att han för ingen del kunde tillåta flyktingarne att begifva sig till sina hemorter **) utan befalde att man på alt sätt (?) skulle söka att skaffa dem föda. Tillika ålade han de deputerade att skyndsamt till honom insända en fullständig berättelse öfver deras värksamhet samt redovisning för de insända medlens användning.

Befallningen åtlyddes; den 10 maj 1715 afgaf kommissionen ett vidlyftigt betänkande öfver sina egna och företrädarnes åtgöranden. Af detta framgår att de i flere punkter nödgats frångå bestämningarna i instruktionen. Arbetskraftiga flyktingar hade ej helt och hållet kunnat lämnas utan hjälp, ty en mängd af sådana, som förgäfves sökt

---

*) Landshöfdingen i Västerbotten A. Ramse skrifver den 12 sept. 1714 — — — — „flyktingar hafva hoptals nu i dessa dagar, sedan sunnan- och östanväder begynt att blåsa, sig här å orten infunnit; i går öfverkommo hitåt ifrån Wargön, 5 mil söder om Vasa Stad en hop flyktingsbåtar“.

**) Denna befallning, som flere år kvarstod som lag, försökte landshöfdingarne så godt sig göra låt att efterkomma, i det de borttogo från flyktingarne vid kusten deras „farkoster och redskap“. Åtgärden förekom dock ej alltid påbudets öfverträdande, något som framgår t. ex. af landshöfding A. Ramses anmälan af den 18 oktober 1718, „att 11 bönder från Lochteå, oaktadt sträng bevakning, med tre båtar rymt öfver till sina anförvandter i Finland“.

erhålla arbete, hade utdelningsdagarna infunnit sig å riddarhuset och tigt om hjälp. Ett afslag på deras begäran hade måhända äfven haft kollektmedlens minskande till följd, ty dessa fattige skulle, så antog man, hafva uppmanat allmänheten att ej deltaga i insamlingen såsom afsedd endast för de förnäma. Sjuka och krymplingar hade man ej häller kunnat afvisa, emedan på fattighusen ej fans något rum för dem. Kollektmedlen från Hernösandsstift hade ej blifvit insända till Stockholm utan fördelats på orten. Tillgångarnes knapphet hade gjort det omöjligt att åt samma person utdela dubbla anslag d. v. s. en summa till hushyra och en annan till uppehälle.

Kommissionens redogörelse åtföljes af bestyrkta räkningar öfver flyktingsmedlens användning. Summan af insamlade medel under åren 1712—1715 uppgick till 120,235: 30 daler kopparmynt.

Häraf hade utdelats år	1712 —	13,652:	16	Dl. kp. mt.
„ „ „	1713 —	48,924:	16	„ „ „
„ „ „	1714 —	57,451:	—	„ „ „

Såsom prof på understödens storlek och proportionen mellan de särskilda belopppen anföra vi ett utdrag ur den

„Designation och Förteckning hvar efter så dhe Förnähmare som dhe Ghemene Flychtingarne ifrån dhe af fienden ruinerade Provincier af Collect Medlen dheras Tilldelningar åtniutit“. Pro Anno 1714 *)

	Första utdeln.	Andra utdeln.
Baron Jörgen Reinholt v. Ungern Sternbergh med fru och 2 barn	540	300
Landshöfd. Creutz' enkefru Hedvig Eleonora Stenbock med tre döttrar och ett dotterbarn	276	184
Johan Serlachius, prost med hustru och 8 barn	110	86
Zacharias Lindberg, befallningsman ifrån Viborg	72	—
Anna Lund, professorsenka med 5 små barn .	60	40
Hebbla Rosendahl, sjuklig borgmästare-enka från Helsingfors	48	22

*) Denna förteckning, som för den finländska genealogin eger ganska stort värde, upptager namnen på mer än 1,200 familjer och enskilda personer komne från Östersjöprovinserna eller Finland.

Johannes Justelin, predikant från Viborg . .	42	14
Nils Malm, jägmästare från Nyland	42	14
Maria Alana, pastor Collini enka från Åbo . .	42	14
Gabriel Parnovius, sjuk borgare från Helsingfors	33	12
Elisabeth Stake, borgmästaren Falcks enka från Kexholm	30	10
Brita Nilsdotter, formansenka från Viborg . .	12	4
Claes Uggla, vice lagman ifrån Åland . . .	3	72
Christina Bengtsdotter, skeppareenka från Åbo	3	—

o. s. v.

De summor, hvilka utdelades år 1714, voro såsom synes ej stora, men de hade dock varit flyktingarne till någon hjälp; under de följande åren måste de fleste undvara äfven denna, ty de frivilliga bidragen minskades dag från dag. Den 21 juni 1715 klagar kommissionen, att den till sitt förfogande egde endast 18,345 Dl. kp. mt. och utdelning skulle enligt löfte åter försiggå midsommartiden. Bristen i kassan var naturligtvis mycket bedröflig för dess förvaltare, men dessutom hade medlemmarne i kommissionen enligt egen uppgift att utstå personliga obehag, då de i sina bostäder och på gatorna anhöllos af fattiga flyktingar och bestormades med böner om understöd. De bådo därför i skrifvelse af den 4 oktober 1715 att så fort som möjligt befrias från det besvärliga och föga tacksamma uppdraget. Tidpunkten att afgå syntes dem särskildt lämplig: handl. Baltzar Musselius hade dött, prosten Joh. Serlachius hade erhållit tjänst i Östergötland (Östra Husby) samt kyrkoherden Joh. G. Conradi hade under en längre tid varit förhindrad att deltaga i det gemensamma arbetet. Slutligen bönföllo de „att för sina och de sinas personer i evärdeliga tider blifva för alt påkommande ansvar befriade och entledigade“.

När svaret på denna anhållan afgafs är mig obekant, men att det innehöll ett afslag, framgår däraf att samma personer, som anhållit om befrielse från uppdraget, ännu den 21 november 1719 undertecknat en skrifvelse i kommissionens namn. Någon redogörelse för dess värksamhet under de mellanliggande åren föreligger ej, men att den ej varit omfattande, framgår af yttranden i enskilda bref.

Nyårstiden 1721 torde dock nye deputerade hafva blifvit utsedde. Emellertid gjorde de sig ingen brådska med att sammanträda. De skrifva den 31 januari 1721 till konungen: „Ehuru gärna kommissionen forderligast velat sammankomma till ett så kristeligt värks förrättande och utförande, har likväl berörde kommission alt härtils blifvit dymedels därigenom frånhindrad och afhållen, att magistraten intet kunnat skaffa några tjänliga rum“ (!). Brefvet, som rör några mindre viktiga aflöningsfrågor, är undertecknadt af E. Wrangell, Carl Schönfelt, And. Mennander, Petrus Holmer och Olof Silieström.

Ett par veckor senare tyckas de dock hafva gripit värket an, ty i anledning af konungens order, att församlingarna skulle göra något sammanskott af spannmål till flyktingarnes underhåll, anmäla de att konsistorierna tillkännagifvit det här och hvar betydande kvantiteter säd hopats hos prästerne på landet, men att desse skulle få utdela den afstyrktes såsom stridande mot kongl. skrifvelsen af den 24 december 1720, där det hette: att alla tillgångar skulle „till större jämlikhets ernående“ disponeras af kommissionen. Linköpings konsistorium hade framstält allmogens önskan att slippa de 6 årliga kollekterna samt förfrågat sig, huruvida de personer, som i Norrköping och på andra orter blifvit lidande genom ryssarnes härjningar, borde erhålla understöd. Kommissionen afgaf rörande den senare punkten ett afstyrkande utlåtande, emedan tillgångarna voro fortfarande ytterst små. Flyktingarne måste under de sista åren hafva haft det ganska svårt att döma af följande ord i skrifvelsen: — — — „alt hvad som nu omkring hela riket kan vara samladt lärer näppeligen vara tillräckligt att hugna alla dem med, som redan varit på listorna uppförde och *hvilka för medellöshet skull hela framfarna tu åren blifvit lämnade hjälplöse*“.

Resultatet af insamlingarna under Stora ofredens sista år finnes ej närmare angifvet af kommissionen. I bref af den 17 april 1721 säges, att flyktingarna, hvilka antecknats i rullorna och åtnjutit någon hjälp, varit flere än 4,000, men summan, som årligen på desse blifvit fördelad, hade ej öfverstigit 8 à 10,000 riksdaler. — Myntets försämring

hade framkallat svårigheter vid fördelningen och i sin mån bidragit till summans förminskning. *) I flere provinser utgjordes de insamlade flyktingsmedlen till största delen af 6:öres mynttecken, som voro uti „slätt pris och värde". **) Kommissionen anhöll därför att genom någon edsvuren mäklare få omsätta dem uti „redbart mynt". Olägenheterna vid transporten af de gamla tunga plåtarne ***) framkallade förslaget, att kronobetjäningen skulle vara prästerne behjälpliga vid uppbörden och inlämna medlen till ränterierna. †) Den 2 juni hemstälde kommissionen, huruvida det ej vore skäl att innevarande år likasom 1720 insamla penningar och spannmål, emedan det var ovisst "om de olycklige flyktingars tillstånd i gemen medels en önsklig fred kan blifva ändrad och förbättrad". Förslaget godkändes, men vid samma tidpunkt tyktes den länge anlitade hjälpsamhetens källor alldeles utsinat. Äfven de myndigheter, hvilka haft att göra med insamlingarna, började tröttna. Från domkapitlen inkommo ej några svar på anmaningarna från Stockholm, hvilket gaf kommissionen anledning att häröfver anföra klagomål hos regeringen. ††) Till sommaren 1721 hade penningar för föregående år insändts endast från hufvudstaden och Västerås och ännu den 9 oktober hade konsistorierna i Skara och Kalmar försummat att redovisa för kollektmedlen, oaktadt de genom kongl. bref af den 4 februari bort känna sina skyldigheter.

Den 30 aug. 1721 afslöts ändtligen den efterlängtade freden och nu kunde flyktingarne återvända till sina hemorter. †††) Ålänningarne och andra, som egde eller kunde hyra sig farkoster, skyndade att redan före vinterns inbrott företaga färden öfver hafvet, men det stora flertalet nödgades vänta till öppet vatten följande vår. Den 29 mars 1722

*) Af en förteckning öfver fattiga flyktingar i Båldnäs prosteri i Helsingland (se Bilagan n:o 2) framgår att kollektmedlen i Båldnäs för 1719 utgjorde ungefär 253 daler godt mynt och 176 daler mynttecken.

**) Bref af den 2 maj 1721.

***) År 1715 vägde en 6 dalers kopparplåt 6²/₃ ℔!

†) Bref af den 16 maj 1721.

††) Brefven af den 12 o. 27 juni 1721.

†††) Flere präster hade dock redan 1718 återvändt.

föreslår kommissionen, att de vanliga kollekterna för flyktingarne måtte upphöra, samt anhåller att återstoden af redan insamlade penningar skulle få användas till öfverförande af fattiga flyktingar till Finland; „de öfverflöda ännu alla gator och kunna ej komma öfver för medellöshets skull“. Beträffande de öfriga landsflyktiga från Östersjöprovinserna beslöt Rådet den 7 april, att de som sådant önskade skulle få nedsätta sig i landet och där för all framtid få idka sin näring.

Den 16 juni 1722 anhöll flyktingskommissionen, fortsättningsvis bestående af medlemmarne E. Wrangel, C. Schönfelt, And. Mennander, P. Holmer och O. Silieström att efter slutfördt värf få afgå, och ansökningen beviljades genom skrifvelse af den 10 juli s. å.

Bilaga I.

Stormächtigste Allernådigste Konung.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hvad tvång Fienden underkufvade plägar tillskynda är allom kunnigt, men med sådant, som någorlunda är drägeligit, vill man intet Eders Kongl. Mai:tt besvära, uthan föredraga thet, som all mennesklig möijelighet öfverskrider, bestående thet deels i lekamliga, dels andeliga måhl. Eders Kongl. M:tt behagade allernådigaste behierta, at thet är för denna svåra Fienden en lust och tijd-fördrif bruka allehanda tyrannie och öfvervåld, såsom pijna, piska, bränna, steka, upphängia och mörda, hvar af grymma exempel kunde berättas, om man fördristade Eders Kongl. Maij:tt med någon widlyftighet incommodera. Folket bortförer han i stor myckenhet, män och hustrur, drängar, pigor, unga och än i linda liggande barn. Huus och gårdar, jembväl hela byar förbränner, särdeles när han förnimmer nogon trohet emoth de utskickade Svänske Partier vara bevijst. Med arbete och träldom besvärar han mer än menniskliga krafter förmå. Gudh förlänte vähl i detta åhr en härlig åhrsväxt, men den hafver han dragit under

sig, hvarigenom inbyggiarene lijda nödh och måste försmächta af hunger. Alla creatur, som landtmannen nödvändigt behöfver, såsom hästar, boskap, fåår etc. hafver han dehls fördärfvat dels borttagit. Till den nöd, som Fienden förorsakar med sitt plundrande och uthmärglande, stöter denna olägenhet, att landzfolket intet hafver frija händer drijfva sitt arbete och handel, hvarigenom otrolig brist på salt är. Öfver alt detta bedröfvar dem Fiendens forvijtelse, den han hvar Söndag publicera låter nembl. att deras Öfverhet, Konungen i Sverige, som hans ord lyda, dem öfvergifvit och förgätit hafver. Öfver all våldsamhet är denna den grymmaste, at lijken och dhe, som hvila sig i jorden, eij få liggia i frijd, uthan uplyftes till spectacel, afklädes och illa handteres. Deras andeliga nöd tillskyndes dem med kyrkiors ohellgande och sköflande, Prästernes, särdeles deras som villie vara emot Eders Kongl. Maij:tt redelige och trogne, förjagande och bortförande, Gudstienstens förhindrande och försmädande, ty ehuru vähl han låter här och tär predijkas, så sker thet dock intet hvarken för Guds ära eij heller för siälarnes salighets skull, utan allenast för hans publicationer, för hvilken orsak, så snart Ryske officerare komma i Kyrkian att låta publicera något, måste predijkan afstympas och förkårtas änskiönt den nyligen begynt vara. Andans Embete vahnäras och missbrukas, i det the som predika skola vara hans Fougdar och inbördzmän, hvilka, när de intet kunna af dem, som till förene uthmärglade och sköflade voro, efter hans villia utprässa, blifva på det härdaste och försmädeligen handterade. De dyra Sacramenterna få dhe intet bruka, särdeles Altarens, ty sedan Fienden vijd första ankombsten förtärde vijnet, hafver ingen kunnat hvarken förskaffa den delen eij heller få nyttia denna siählenes vederqväckelse. Den Satans konst Fienden hafver, med en dryck förvilla de fångnes modersmåhl och Christendoms kunskap, hvar om man märkvärdigt exempel berätta kan, sätter deras salighet uthi största fara och äfventyr. *) Dett vore vidlyttigt om alla laster och grufveliga synder dhe begå, eij allenast för sine egna personer och oskiäliga diur, uthan och nödgar och drifver andra oskyllige hiertan att blifva af deras styggelse delachtige, hvilcka såsom dhe i Sveriges län-

*) Samma egendomliga sägen anföres äfven af professor Tammelin 1717.

der begångna varda, så kunna dhe intet annorlunda än för Sveriges synder ansedde varda, emedan dhe ofverdådige syndare der odrefne blifva. För dessa orsaker äro de under Fienden förblefne högst nödtvungne att ropa om hjelp i Jesu nampn och för hans dyra förtienst skull. De hafva såsom högstbeträngde i desse näst förflutne åhren ventat hjelp, som fångar sin förlossning, men förgäfves; skulle hielpen, dett de eij förmoda, än längre dröija, villia dhe intet förblifva ved sina huus och landetz cultur, der medelst längre uppehålla Fienden sig och Rijket till plåga, uthan villia förderfva sitt vintersäde och lemna kornsåningen i våhr med engiarnes bärgning och således landet ödhe, hvilket de eij göra kunne för uthan denne deras underdånige föreställning, på dett dem i framtijden eij må imputeras något hafva giort till sin allernådigste Konungz högste otienst och skada. Af alt detta behagade Eders Kongl Maij:tt allernådigst förnimma deras, som Fijenden flychten förekommit, miserable tillståndh o. s. v. — — — — — — — — — — — — — — — — —

På anmodan af befolkningen i Österbottn

Jacobus Falander.
Past. et Praep i Gamla Karleby.

Originalet i Riksarkivet i Stockholm är odateradt, men är antagligen affattadt i december 1714.

Bilaga II.

Förtechning på dhe fattige Flychtingar, hvilka effter tillstånd och willkor samt Höga Öfverhetens Nådige befallning komma att niuta hielp af dhe i håfvarna samblade Flychtingmedell uti Båldnäs Contract i Helsingeland åhr 1719.

Nembl:n

Båldnäs Sochn.

Sal. Capitain Bergs änckiefruu med 2:ne sine Jungfru döttrar mist för fienden sin man, fader och all ägendom.

Capitainskan Fruu Finckenberg mist äfven sin ägendom för fienden, dess man fången under Ryssen.

Sacellanus ifrån Borgo stad Hr Johan Hornborg med sin hustru

och 5 barn, mist der sammastädes för fienden både gård och grund, sampt under flychten kommit i fiendens händer, hvilken honom eij allenast afhändt all hans ägendomb, utan äfven afklädt honom, dess hustru och barn.

Corporalen af Nylandz Cavallerie Regemente Johan Sillmans änkia Brita Bergman med dess son är uthfattig.

Alfta Sochn.

Ryttmästaren af Åbo lähns Cavallerie Regemente Hr Delamoths Fru Elsa Galle med dess 3:ne Jungfru döttrar, mycket nödlidande, dess man är fången under Ryssen.

Jungfru Eva Reinhertz med dess pijga har intet att lefva utaf.

Cornetens hr Feiris änkia Maria Korthof med 2:ne barn är uthfattig.

Sal. Qvartermästaren af Åbo Lähns Cavallerie Regemente hr Wilhelm Feiris änkia Helena Mulina med 3:ne små barn är rätt fattig.

Capellan ifrån Malax i Österbottn H:r Jacob Brunell, sielf sinklig, med sin hustru och 3:ne barn, blef af fienden afklädd, och undkom med bara lijfvet ifrån Uhmeå brand, är mycket usel.

Regementz Pastoris Hr Gabriel Hemelins änkia med 2:ne barn är mycket torfttig.

Fiskaren Matz Ohlsson ifrån Perno Sochn med dess uthgamble sincklige hustru är uthfattig och förmår eij serdeles arbete giöra.

Soldaten Axel Tieders änkia med 2:ne små barn är rätt usell.

Arbrå Sochn.

Jungfru Birgholtz ifrån Liffland är fattig och äger eij det ringesta, hvarken till föda eller kläder.

Jungfru Anna Greta Strausenfeldt, majors dotter ifrån Narva, har i sine omyndige åhr kommit underl. ifrån Ryssland och har sedermera tient hoos gement folk allenast för maten, är mycket fattig, hafvandes ganska gemena kläder på kroppen.

Jerfsöö Sochn.

Sal. Capitains Johan Martins änke Fru Anna Agatha Rubzoth med sin dotter, har ingen ting att hjelpa sig med.

Sal. Kyrckioherdens i Dorpt hr Joh. Beijers änkia Mad:e Catharina Porsenell är mycket torftig.

Sal. Landtmätarens Hr Johan Östrings änka Madame Elisabeth Enholm är uti ett fattigt tillstånd.

Borgarens ifrån gl:a Carleby Johan Thomassons Tasts änka hustru Anna Beatha Planting med sin dotter är uthfattig.

Soldatens ifrån Österbottn Erich Sigfridssons änkia Hustru Elisabeth med 3:ne barn är mycket usel.

Ryttare Enkan hustru Sigrid Matzdotter ifrån Luhle Sochn med 2:ne små barn har ingen ting till sin föda.

Färilla Sochn.

Skeppare Änkian Anna Cath:a Forss ifrån Revel är gammal och siuklig.

Luisdahl Soch.

Hr Pastoren Matthias Jahnsonius ifrån Finland med sin hustru är mycket torfftig.

Sal. Regementz Pastorens vijd Åbo lähns Infanterie Regemente Hr And. Kec Konii änckia Mad:e Christina Stahl med en dotter är alldeles fattig och medellös.

En Fäldtväbels änckia ifrån Finland Mad. Maria Lindström med med 2:ne små barn, är mycket usel.

Summa på collect penningarne, som fallit uti Båldnäs Probsterij i Helsingeland år 1719, belöper i

	Dl. kopparm.	öre.	
Godt mynt	253:	$14^1/_2$.	
Myntecken	176:	27.	
			430: $9^1/_2$.

Datum Båldnäs d. 2 Januarii A:o 1720.
Nicolaus Clewberg.
P. et P. in Boldnäs.

Originalet i Upsala domkapitels arkiv.

Bilaga III.

Förteckning på the flycktingar, som vistas uti Helsingelands norra Probsteri och thes Församblingar, innevarande åhr 1719.

Uti Delsbo sochn.

		Personer.
1).	Sal. Capitains Hans Wilhelm von Zagerbruckins änkefru Sophia Catharina von Haakenholtz med 4 st. barn i stor fattigdom	5.
2).	Sal. Capitain Gripenbergs änke Fru Sophia Maria Hirchheidt tillika med sin dotter Sal. Lagmannens De la Wals änkefru och des lilla son, torftiga och hielplöse	3.
3).	Lieutenanten Adam Tandefelt med sin Fru och 3:ne st. barn; samt hans moder Majorskan Silfverbögel och jämväl regements Quartermästerskan Dufva etc. Thetta huset plägar intet begära af Flychtings medlen.	7.
4).	Länsmans dottern ifrån Wörå sochn uti Österbåtn Sophia Mickelsdotter, fattig, men kan någorlunda förtiena sin föda	1.
5).	Bonden Pär Matsson ifrån Christinä stads sochn, kan arbeta för födan	1.
6).	Bonden ifrån Närpis sochn Hans Mickelson, med sin hustru och 4 st. barn i slätt tilstånd . . .	6.
	Transport	23.

Uti Bergsiö sochn:

1).	Uppehåller sig Länsman ifrån Lapfierd S:n i Österbottn, Jonas Falk, med hustru och en dotter, i fattigt tilstånd, dock kunna fadren och dottren någorl. förtiäna sig födan, men hustrun intet . . .	3.
2).	Giästgifvaren ifrån Pyhäjocki församl. i Österbott., Johan Andersson med hustru och et litet. Kunna sielfve bägge väl förvärfva sig födan	3.
3).	Bonden ifrån Lapfierd, Matz Ericksson med en liten son, kan ock förskaffa sig dageligit uppehälle medelst sina händers arbete	2.
4).	Uti Annexan Hasela uppehåller sig Comministern	

	Personer.
ifrån Perno socken i Nyland Hr Justinus Totilius med en siuklig hustru och 4 st. döttrar, uti et slätt och fattigt tillstånd	6.
Summa på influtne Collect penningar för Flychtingar i Bersiö och Hasela år 1719: 24 daler och 1 öre kopparmynt.	

Uti Gnarp Socken.

Twå bröder, hvilka äro invånare uthi Uhleå Giöran och Johan Sepelius.	
Göran Sepelius hafver hustru, dräng, hustruns syster son och piga	6.
Twå Bönder ifrån Ny Carleby Knut Tomson, ålderstigen man med hustru, sampt des måg Hindrich Johanson hafver hustru och ett barn 2 åhrs gammalt . . .	5.
Uthi stor fattigdom och så lijtet förtiena till födan i denna swåra tijden.	
En Bonde ifrån Gamble Carleby Matz And. med hustru och 4 barn jemvähl stadde uthi största fattigdom, hälst som man är siukliger och ganska lijtet kan med sijna händer till födan de sijne förtiäna, uthom tiggiare stafven	6.
Transport	54.

Uti Harmånger S:n.

En blind man Erik Simsson ifrån Christina med hustru och en son	3.
Måns Månsson med en siuklig hustru och 2:ne barn . .	4.
Gustaf Isacsson ifrån Wöro S:n med hustru, svärmoder och en dotter	4.
Mårten Ehrsson ifrån Lappfiähl S:n med 2:ne små barn	3.
Enkian hustru Brijta Grelsdotter ifrån Wörå med en dotter	2.
Anders Andersson ifrån Wöro med hustru, barn 4 st. och en gammal syster	7.
H Jonas Portinus Capellan ifrån Pyiajoki	1.

Uti Jettendahl Sochn.

En Fälthwäbels enkia med 4 st. barn i ett myckit fattigt tilstånd	5.

	Personer.
Hans Ehrsson ifrån Nerpis S:n med hustru och 4 små barn	6.
Anders Hindrikson ifrån Nerpis med hustru och 2:ne barn	4.
Anders Thomsson ifrån Nerpis med hustru och 2:ne barn	4.
Matz Eriksson ifrån Nerpis med hustru och 4 barn . .	6.
En gl. enkia hustru Brijta Matzdotter	1.
Hindrik Hindriksson med hustru och ett barn. . . .	3.
Johan Hansson med hustru och 2:ne små barn . . .	4.
Transport	111.

Uti Rougstad Sochn.

1).	Fältväbelens Carl Cedercronas änka Helena Chronström kan någorlunda förtiena sig födan . . .	1.
2).	En bonde änka ifrån Närpis S:n Hustru Beata Bengtzdotter kan arbeta för bröd, dock ganska fattig med sin lilla dotter	2.
3).	En soldat änka ifrån Wiborg hustru Anika i stoor fattigdom med sin lilla dotter; kan om hon får i i denna dyra tiden förtiena sig lifzuppehälle . .	2.

Uti annexan Ilsbo

uppehålla sig inge Flycktingar.

Uti Forsa.

1).	Henrick Ersson, huuskarl, med des lilla son . .	2.
2).	Johan Pålsson sammaledes, des hustru och 2:ne små barn	4.
	Desse bägge fattiga, dock vid hälsa.	
3).	Hustru Elisabet, Corporals änkia, gammal och fattig	1.

Uti annexan Höög.

1).	Beata Stensköld, sal. Capit. Salins änkiefru, med des 2:ne barn och piga	4.
2).	Catharina Sophia Roos, sal. Cap. Hiältes änkiefru, med 3:ne barn och 1 piga allsingen fattig . . .	5.
3).	Maria Hiälte, sal. Fendr. Bergs änkia med 2:e små barn, äger intet tilgå	3.

Uti Norrbo sochn är ingen Flychting.

Transport 135.

Uti Tuna sochn.		Personer.
1).	Leutnant Södergrens änkiefru med et barn . . .	2.
2).	Fendrich Gilbergs änka	1.
3).	Fendrich Esbings änka med et barn	2.
	Althenstund thesse änkor icke bekommit sina mäns aflöningar effter Nådåhr, så äro the uti et slät tilstånd stadde.	
4).	H:r Samuel Solovius Comminister Orivensi myckit lidit af fienden, hulpit sig någorlunda fram med predikande, niuter aflöning nu en tid för afledne Comministri tienste åhrs förrättande i Tuna hvilket litet förslår	5.
5).	Länsman Erich Zimmerman ifrån Pyhäjocki, hustrun blind, och han sielf mehnför, med 4 döttrar och 2:ne dotterbarn, rätt fattig	8.
6).	En Bonde ifrån Närpis sochn uti Österbåtn förtienar sig någorlunda födan med arbete	3.

Uti Enånger S:n.

1).	Johan Matsson Kläckare ifrån Wörå S:n och Orives Capel, är gammal, hafver hustru, som af ålder ligger till sängs, lefva i fattigdom och söka brödet merendels igenom tiggande	2.
2).	Hustru Maria Johansdotter, Kläckar änka ifrån Wörå Sochn och Orives Capel, med 2:ne st. små barn, fattig	3.
3).	Hindrich Erichsson ifrån Wasa s:n och Gwefla by, med sin hustru, äro gamla och fattiga, och orka litet arbeta	2.
4).	Johan Hindrichsson ifrån Wasa S:n och Gvefla by, hafver hustru och 3 st. barn, är fattig, arbetar, men förslår litet till födan	5.
5).	Mats Mickelsson ifrån Wasa S:n och Hinckmo by, hafver hustru, en fålväxt och en liten son, the — — — — och arbeta	4.
6).	Simon Matson ifrån Ny Carleby S:s och Wexala by, hafver hustru och 3 st. barn, föder sig med strömings fiske och Siählars skiutande	5.

Personer.

7). Gustaf Gustafsson, Klåckare uti Wörå S:n, hafver hustru, arbetar för födan . . . . 2.
8). Erich Erichsson ifrån Wasa S:n och Gvefla by, hafver hustru och en liten son, thenna mannen föder sig med smidande och väderqvarns byggande, han hafver hos sig sin sal. dotter(s) son, som är unger. 4.
9). Mickel Andersson ifrån Närpis S:n och Korsnäs by, hafver hustru och 3 små barn. Han klagar sig vara siuklig af thet han är illa slagen af Ryssen, och förthenskul orkar intet så stadigt arbeta . . 5.
10). Mats Olofsson ifrån Närpis S:n och Korsnäs by, hafver hustru och 3 st. små barn. Han klagar sig vara siuklig af thet han blef illa slagen af Ryssen, och orkar intet jämt arbeta thet som tungt är. Han hafver och en gammal fattig moder att försörja . . . . 6.
11). Erich Olofsson ifrån Närpis Sochn och Korsnäs by hafver et litet barn. Han arbetar för födan, han får arbeta . . . . 2.
12). Michel Pärsson ifrån Malax S:n och Wargiö by, hafver hustru och et litet barn. Han arbetar för födan 3.
13). Elias Erichsson i Ny Carleby S:n och Såklät by, hafver hustru och et litet barn. Han arbetar för födan . . . . 3.
14). Thomas Jönsson i Ny Carleby S:n och Kamla by, hafver hustru och 2:ne barn, han arbetar för födan 4.

Uti Niutånger Sochn.

1). Fru Anna Catharina Wilmesling sal. Inspectorens Salomon Veilantz enka ifrån Lifland och Mahoholm, varit änka 22 åhr, är fattig, och hafver litet til kläder och föda . . . . 1.
2). Anders Matsson ifrån Ny Carleby Sochn och Wexala by, är 83 år gammal och förmår intet arbeta . 1.
3). Markus Jakobsson ifrån Ny Carleby S:n och Munsala by, hafver hustru och 3 st. barn, the lefva i fattigdom . . . . 5.

		Personer.
4).	Carl Gustafsson ifrån Wörå Sochn och Orvais by, hafver hustru och et barn, är gammal vid pass 60 åhr	3.
5).	Hustru Susanna ifrån Wörå S:n och Kimo by, en fattig änka, och hafver 2:ne små barn att försörja	3.
6).	Hustru Maria ifrån Wörå Sochn och Kimo by, är en fattig änka, och hafver en styfson at försörja	2.
7).	Car Rotof ifrån Jakobsstad, hafver hustru och 3 små barn, the lefva i fattigdom	5.
8).	Staffan Pärsson ifrån Wörå S:n och Cåtas by, hafver hustru och 2:ne små barn, han hafver slag uti sin vänstra hand och therföre förmår icke med arbete föda sin hustru och barn	4.

Uti Hudichsvalds Stad.

Ifrån Jacobsstad.

1).	Jacob Jacobsson Tysk med sin hustru	2.
2).	Anders Hansson med thes hustru och 2:ne barn .	4.

Ifrån Christina Stad.

3)	Hans Jacobsson med thes hustru och 3 små barn som gå i Scolan	5.
4).	Jacob Hindersson med thes hustru och 3 barn . .	5.
5).	Mårten Andersson Bång med sin ofärdiga hustru .	2.
6).	Lars Måns änka med sin son, dotter och dotter barn	4.
7).	Hustru Marta med en dotter och liten son, som går i Scolan	3.

Ifrån Christina Sochn.

8).	Nils Matsson med sin hustru och 2:ne barn . . .	4.
9).	Mats Nils änka med tvenne döttrar	3.
10).	Erich Hindersson med thes hustru, bägge gamla .	2.
11).	Johan Ersson med hustrun och 2:ne små barn . .	4.
12).	Anders Erichs änka med et barn, utfattig . . .	2.
13).	Erich Mårtenson med thes hustru och 2:ne döttrar	4.
14).	Mickel Ersson och hustrun, samt en son, han går i Scolan	3.
15).	Pär Erssons änka med 4 barn utfattig	5.
16).	Hans Mats änka med en liten dotter utfattig . .	2.

Ifrån Wasa stad. Personer.

17). Anders Jöransson som varit med uti Kyro slag och mist sitt öga, med sin hustru, sin svägerska och 2:ne barn . . . . 5.
18). Mats Mickelssons änka med tvenne små barn . . 3.
19) hustru Lisa Mårtensdotter med et litet barn . . 2.
20). Simon Carlssons änka utfattig, har en liten gåsse som går i Scolan . . . . 2.

Ifrån Calajocki.

21). Susanna Mårtensdotter, änka . . . . 1.

Alla thessa äro fattiga och kunna intet förtiena sig i thenna svåra tiden födan med arbete.

Uti Idnor S:n.

1). H. Magister Nicolaus Mathesius med sit husehåld bestående af 12 Personer, och ehuru han en vacker egendom haft med sig, har han dock uti thessa hans flyktings åhr, för den dyra tiden skull mäst förtärdt . . . . 12.
2). H. Inspector Klovensik med sit hushåld, bestående af 8 personer; hvaribland 2:ne faderlösa barn äro af hans slächtingar . . . . 8.

The öfriga som ther vistas kunna mäst förtiena sig föda med arbete.

Summa 317.

Originalet i Upsala Domkapitels arkiv.

Bilaga IV.

Förteckning på de Flychtingar som vtj Simtuna Contract varit hafva 1719, och än äro; jämvähl deras tillstånd och villkor nembl. Vthj

Tärna. Olof Ahlbohm ifrån Törnåå med hustru och 2 st. barn är en skräddare, och föder sig af sitt handtvärck.

Wäster Löfstad. Sal:e Bartholomæi Lizelli vice Pastoris i Karko i Finland, qvarlåtne Fader- och Moderlösa lilla son, hvilcken miste sina föräldrar Juhltjden 1715, när han var allenast 5 månader gl., då (effter han alsintet egde effter sina färäldrar) en hustru till hans skiötsel till en dehl underhöltz effter enhälligt beviljande af Sochnens fattigmedel, men merendels jemte gåssen af Pastore loci, till dess han blef 1 åhr gl., tå han togs till Prestegl. och der alt sedan af Pastore blifvit uppehållen med kläder och föda. Men som Pastor sielf har många barn at påkåsta uti dessa besvärliga tjder, beder han ödmiukl:n det täcktes Ven. Consistorium afhielpa honom med denna Flycktinge gåssen.

Enåker. Är en Landtmätare Enkia från Finland, hvars man hett Forsell, som der vistadts i 3 åhr och är församblingen jemte andra till stor tunga, hälst hon är utfattig och har intet att föda sig med. Dess son, som är och der med, kunde för sin egen person sig med arbete försörja, men som sådant nu icke finnes, är han församblingen till stor olägenhet och tunga.

Hvittinge. 1). En Inspector ifrån Nyland benämbd Johan Krook, hvilcken arenderar Rusthållet Ramsjö, temmel:n behållen.

2). En kiöpman ifrån Nyen benämbd Jacob Johan Suni, och behållen.

3). En Häradzskrifvare ifrån Nyland Hans Henrich Barck med hustru och 6 st. små omyndiga barn, utfattig, och har tillfälle at kunna förskaffa sig födan.

4). En Arendator ifrån Nyland Magnus Löfving med sin hustru och 4 små barn af ljka beskaffenhet med den förra.

5). En flychtingsdräng benämbd Johan med hustru och 1 barn, aldeles fattig.

Simtuna. 1). Hust. Margareta Warnberg ifrån Österbotn och Malacks Sochn, sahl. Kyrkioherdens Martini

Rivelii efterlåtne Enkia utfattig, och utan tillfelle at kunna förvärfva sig födan.

2). Hust. Chatarina Råss från Närpes S:n Capellans Sahl:e Gabriel Kalms enkia, af samma ymkeliga tillstånd som den föregående.

3). Fabian Malm, blind och usel, effterlemnad af sin här inqvarterade Svåger, Lieutnant under Wiborgska Cavallerie Regemente Wallman, när marchen gick till Norje 1718, som för sin blindhet intet kan skaffa sig sielf födan.

4). Fru Christina Kloppstock från Nyen skantz, flycktad 1703 med sin dotter Jungfru Greta Dyring, bemälte fruus man Lieutenant Gustaf Dyring blef 1700 till döds skuten vid Narva, lefver här med sin dotter uti ett fattigt och beklagligit tillstånd.

Altuna. Jacob Jacobsson, bonde ifrån Wöro S:n och Östrbotn, flychtad med hust. och 3 st. små barn, har godt vitnesbörd af sin dervarande, men och nu flycktig Kyrckioherde, M. Laurentz Gezelius från Husby i berglagen. Will giärna nu som förra åhren, arbeta för sin och sin hustrus och barns föda, men kan för then svåra tjden intet få något arbete, har så ingen utväg att förtiena sig något och ljder med de sina stor nöd.

Ofvanskrefne flycktingars tillstånd och vilkor sålunda vara som anteknat är, vitnar

Wilhelm Kammecker,
Pr. o. Kyrkh. i Sim- och Altuna.

Originalet bland handl. rör. Södra Fjerdhundras kontrakt i Upsala Domkapitels arkiv.

Bilaga V.

Förteckning uppå de Flychtingar, som vistas i Öfvergrans Sochen, och deras tillstånd.

Österbotthn.

Gamla Carleby.	Schole-Mästaren Hr Henrich Roering med sin hustru, 3:ne barn och en pijga, hafver intet af sig sielf, ej eller åtniuter sin vanliga förra löhn; uthan hvad han lijtet med predijkande ibland kan sig förtiena, som till så stort huushåldz uppehållande ganska ringa kan förslå.
Carlöö.	Samuel Larsson med hustru och et barn försörjer sig med arbete.

Åhland.

Sund sochn och Wargata by.	Pehr Matzson med 3:ne barn och bägge sine föräldrar, försörjer sig med Ekholms sundz Krogs arrenderande.
Hulta by.	Matz och Johan Pehrsson, begge bröder, försörja sig med theras hustrur uppå torp.
Fuurby.	Pijg. Margreta Matzdotter är uti den ena fothen blefven så ofärdig, at hon måste låta föra sig man millan.
Saltvijk sochn. Hökar by.	Henrich Nielsson med hustru och 1 barn samt modren sitter inhyses och försörjer them med arbetande.
	Simon Hindersson hafver hustru och 2:ne barn, sitter inhyses heel blått och bahr och tager sin föda utur andras händer.
Kumblinge Sochn o. by.	Anders Andersson hafver hustru och en dotter och uppehåller sig på et dagzvärkz torp.
	Isaach Danielsson med hustru och 2:ne barn, sitter inhyses och försörjer sig med båth.
Ibidem.	Pijg. Anna Danielsdotter är ofärdig i begge sina fötter, så att hon ganska illa kan fogha sig utur rummet och lefver af almosor.
Jomala Sochn.	Matz Andersson försörjer sig och sin hustru med 2:ne barn uppå torp.

Lämmland Sochn. Michel Ehrsson med hustrun sitter inhyses och försörjer sig med arbetande.

Erich Michelsson och hustrun uppehåller sig sammeledz.

Enckian Brita Johans-dotter med et barn, sitter inhyses och förtienar sin föda med arbetande, är elliest nog fattig, son Simon och dottern Anna äro i tienst.

Nyland.

Pernå Sochn. Forsby bruk. Gabriel Pernovius är ofärdig till andra fothen och äger intet, sedan han så genom flycht som kåstan på läkedom sig utblottadt; måste altså med sin hustru lefva af andras godhet.

Ibid. Lars Pernovius är ifrån sitt förstånd och vandrar man mellan nog eländig.

Mönsterskrifvaren Petter Strömberg hafver med sin hustru och barn 1713 kommit ifrån sitt fångenskap och sedan han illa varit handterad utaf fienden och all sin egendom förlorat, är han af slag så illa behäftad, at han med bettlande sig försörja måste.

Helsingfors. Johan Sarman hafver hustru och 3:ne barn samt svärmoder, han med sin händers arbete och lijten handell uppehåller sig; men elliest äger han intet, utan måst thet effter sig lemna åt fienden.

Gl. Skomakaren Berthil med hustrun och et barn försörjer sig någorlunda med arbetande.

Som här med attesteres af Grans Prästegård d. 4 nov. 1719. Noch angifver sig efteråt Sahl. Inspectorens ifrån Pernå sochn och Forsby bruk, Pernovii Enckia, hvilken hafver så godt som ingen ting; emedan hvad för fienden undankommit, äfven åtgååt.

Johan Hammarin.
P. AP. i Gran.

Originalet bland Hernösands stifts skrifvelser till Domkapitlet.

Bilaga VI.

Förteckning på de Flychtingar, som nu för tijden i Tierps Probsteri sig uppehålla.

I Tierp:

1) Capitenskan Fru Anna Ruthenstjerna tillika med 3 barn, som lefva i största fattigdom och usellhet så at barnen nästan gå nakna.
2) Enckan hustru Catharina ifrån Ingermanland.
3) Arendatoren Olof Kastling med hustru och 3 barn, mist i Finland all sin egendom.
4) Bonden Simon Hansson ifrån Ny Carlby, med hustru och tvenne barn.
5) Dito Jacob Simonsson ifrån samma ort med hustru och Sex barn.
6) Dito Hans Hansson ifrån Ny Carleby med hustru och ett barn.
7) Matz Matzson ifrån Ny Carlby med hustru och barn.
Åfvannemde Bönder försörge sig någorlunda med arbetande hoos Bönderna i skog och marck, men lefva dock i ett slätt tillstånd.

Elfkarby:

8) Encke fruu Catharina Hästskoo ifrån Wijborgs lähn.
9) Anders Tysk med sin hustru ifrån Nyskantz.
10) Olof Månsson med hustru och barn ifrån Österbåttn.
11) Hans Hansson med hustru och barn ifrån Österbottn.
12) Hans Christoffersson med hustru och barn ifrån Wijborg.
13) Hans Hindersson med hustru och barn ifrån Österbottn.
14) Isaac Bengtsson med hustru ifrån Österbottn.
15) Klåckare Enckan Catharina Callman ifrån Österbåttn.
Åfvanskrefna flychtingar, som i Elfkarlby församling sig uppehålla, äre ganska fattige och föda sig som the kunna af sine händers arbete.

Tegesmora (Tegelsmora):

16) Jöran Jöransson Bårgaren ifrån gl. Carlby med hustru och barn, lefver i stoor fattigdom.

Åfvannemde flychtingar effter stånd och villkor uppehålla sig i Tierps Probsteri och förtecknade församlingen, attesterar

Tierp d. 6 November A:o 1719.

S. Wallerius.
P. et P. Tierpp.

Helsingfors Landsmålsförenings
anvisning till svenska dialektuppteckningar.

Hufvudregel:

Beteckna aldrig samma ljud på flere sätt, ej häller flere ljud med samma bokstaf.

Anm. I svenska skriftspråket nytjas t. ex. *k* och *g* äfven såsom tecken för *tj* och *j* jämte det de beteckna de hårda *k*- och *g*-ljuden. Likaså användas *b* för *b* och *p* (t. ex. sna*b*t i st. f. sna*p*t), *f* för *f* och *v* (t. ex. a*f* i st. f. a*v*). Å andra sidan nytjas för *k*-ljudet tecknen *c*, *k*, *q* och *g*, för *j*-ljudet *gj*, *hj*, *lj*, *g* och *j*, för *sch*-ljudet *sk*, *sj*, *stj*, *sch*, *ch* med flere, för *v*-ljudet *v*, *f*, *fv* och så vidare. Alt sådant bör med stor omsorg undvikas vid uppteckanandet af dialektord.

Självljuden eller vokalerna i våra svenska landsmål betecknas sålunda:

korta:						långa:					
a	motsv.	högsv.	kort	*a*	i afton	*á*	motsv.	högsv.	långt	*a*	i jag
e	«	«	«	*e*	i vett	*é*	«	«	«	*e*	i ben
i	«	«	«	*i*	i fritt	*í*	«	«	«	*i*	i fri
u	«	«	«	*o*	i blom	*ó*	«	«	«	*o*	i sko
u	«	«	«	*u*	i lund	*ú*	«	«	«	*u*	i nu
y	«	«	«	*y*	i skygg	*ý*	«	«	«	*y*	i yr
o	«	«	«	*å*	i grått	*å*	«	«	«	*å*	i grå
ä	«	«	«	*ä*	i värk	*æ*	«	«	«	*ä*	i här
ö	«	«	«	*ö*	i vört	*ǫ*	«	«	«	*ö*	i dör
ỏ	«	«	«	*ö*	i sött.	*ø*	«	«	«	*ö*	i dö.

Anm. 1. I flere mål fins ingen skilnad mellan kort *e* och kort *ä*; i sådant fall använder man blott tecknet *ä*.

Anm. 2. Somligstädes påträffas ett mycket spetsigt till *i* sig närmande *e*-ljud, hvilket bör betecknas med *é*. Detta ljud förekommer isynnerhet i bestämda slutartikeln.

Anm. 3. Det *e*-ljud, som i högsvenskan finnes i obetonade mellan- och slutstafvelser och som närmar sig dels kort *e* dels kort *ä*, betecknas med omvändt *e* (= *ə*).

Anm. 4. Det högsvenska korta slutna *u* (i t. ex. l*u*nd, l*u*st, br*u*nn) är sällsynt i de flesta af Finlands svenska landsmål, som allmännast hafva samma (så kallade europeiska) *u*-ljud som t. ex. finskan i t*u*li. Man bör därför noga väga mellan tecknen u och *u*.

Tveljud eller diftonger äro vanliga i våra landsmål, nämligen *äi*, *öi*, *öu*; *ié*, *uå*, *yø*, *ou* (det sista = kort *å* + *u*, t. ex. b*ou*k). Antagligen påträffas ännu flere.

Medljud eller konsonanter. Af i svensk skrift nytjade tecken för medljuden böra vid dialektuppteckningar aldrig användas *c*, *q*, *x*, *z*. Dubbelt *w* får aldrig brukas som tecken för *v*-ljudet, utan denna bokstaf bör nytjas endast som tecken för det så kallade engelska *w*-ljudet, om detta påträffas någonstädes.

I. *b*, *d*, *f*, *g*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t* äro tecken för sina motsvarande ljud, hvarvid ytterligare erinras om, att *f* aldrig må beteckna *v*-ljudet, *g* aldrig *j*-ljudet, *k* aldrig *tj*.

II. *j*-ljudet tecknas alltid med *j*, aldrig med *g*, *gj*, *hj* eller *lj*.

III. *v*-ljudet tecknas alltid med *v*, aldrig med *f*, *fv*, *hv* eller *w*.

IV. *sch*-ljudet tecknas med š, ej på något i vanlig svensk skrift öfligt sätt.

V. *tj*-ljudet tecknas alltid med *tj*, aldrig med *k* eller *kj*.

VI. *ng*-ljudet tecknas alltid med *g̡*, aldrig med *g* (såsom i svenska re*g*n), ej häller med *n* (såsom i ta*n*ke), ej häller med *ng* (såsom i tå*ng*). Det förekommer i våra landsmål vanligtvis med annat uttal än i bildadt tal, nämligen med stark utandning i slutet, nästan såsom *gh*, och tecknas då med *g̡g*.

Bland för landsmålen egendomliga medljud må ytterligare påpekas:

1) Ett i början af ord brukligt *l*-ljud, föregånget nästan såsom af ett *h*; det motsvarar i högsvenskan *sl* i t. ex. *sl*ipa. I Österbotten är detta *l*-ljud vanligt äfven inne i några ord; så t. ex. ljuder svenska skriftspråkets lilla i dialekten nästan som *lihl*. För att icke bryta med det beteckningssätt, som af Svenska Landsmålsföreningen hittils användts, och sålunda ge anledning till tvekan, bör detta *l*-ljud med sin föregående aspiration tecknas *þl* t. ex. *þlip*, *liþl*.

2) Tjokt *l*-ljud, vanligt i många af våra dialekter efter vissa konsonanter och isynnerhet långa vokaler. Det betecknas med ett tjockare än vanligt skrifvet *l*, hvilket dessutom understrykes, t. ex. *klakk*, *blå*, *vål*.

3) Tjocka *d*-, *n*-, *s*- och *t*-ljud nytjas flerestädes i stället för *d*, *n*, *s* och *t* med föregående *l* eller *r*. I afseende å deras beteckning gäller hvad nyss sades om *l*, således t. ex. *væd* = högsvenskans värd, *hón* = horn, *mån* = moln, *koss* = kors, *jätta* = hjärta.

Medljudens längd utmärkes liksom i svenska skriftspråket genom dubbelskrifning. För betecknandet af medljuds-förbindelser användas noggrant tecknen för de enkla ljud, af hvilka de äro sammansatta. Påträffas egendomliga ljud, som icke äro här nämda, så må för dem egna tecken uppfinnas, med iakttagande däraf, att de göras liknande de tecken, som finnas för liknande ljud. Likvisst må härvid förfaras med måtta och urskilning, emedan ett altför stort antal egna tecken gör anteckningarna svårlästa och emedan många skiftningar i uttalet äro helt och hållet individuella samt utan betydelse för dialekten i dess helhet.

[För dem, som vilja inhämta noggrannare kännedom om ljuden i svenskan och hennes dialekter, rekommenderas till läsning Svenska språkets ljudlära och beteckningslära af I. A. Lyttkens och F. A. Wulff samt en i första häftet af Svenska Landsmålsföreningarnas Tidskrift ingående uppsats af J. A. Lundell Det svenska landsmålsalfabetet. Det beteckningssätt, som i denna

sistnämda uppsats framställes, är lämpligare än det här ofvan anförda för den, som tillika vill utmärka dialektens aksentförhållanden, nämligen den musikaliska aksenten eller tonhöjden samt tonvikten. I sådant afseende anbefalles äfven A. Kock: Språkhistoriska anteckningar om svensk aksent.]

Hvad den lexikaliska delen af uppteckningarna vidkommer, är följande att iakttaga:

1) Hvarje ord upptecknas ljudenligt.

2) För verben angifvas infinitivus, preteritum indikativi (= imperfektum) samt supinum, t. ex. *se*, *såg*, *sett*.

3) För substantiven utsättas singularis och pluralis i obestämd och bestämd form, t. ex. *dag*, *dagar*, *dagen*, *dagarna*, samt genus.

4) För adjektiven nämnas formerna i alla tre genera, t. ex. m. *rik*, f. *rik*, n. *rikt;* äfven komparativus och superlativus angifvas, om de äro oregelbundna.

5) Pronomina upptagas i alla kasus i singularis och pluralis äfvensom i de olika former, hvilka hos somliga betingas af olika genus.

6) Alla ord böra upptecknas, ej blott de för dialekten egendomliga, utan äfven de för skriftsvenskan och dialekten gemensamma. Af dessa senare lär man sig bäst känna dialektens ljudförhållanden, om blott uppteckningen är noggrant ljudenlig.

7) Har ett ord flere betydelser, angifves först den allmännast och egentligast brukade, därefter upptagas de mindre vanliga och öfverförda, numrerade 1), 2) o. s. v.

8) Talesätt, ordspråk m. m. böra antecknas ju flere dess bättre, och fraser, belysande ordens användning, så ofta som möjligt bifogas. Sålunda fås också kännedom om dialektens syntax.

9) Ingenting bör anses obetydligt och af sådant skäl förbigås. Det är bättre att anteckna för mycket än för litet.

Bidrag till svensk folketymologi

af Herman Vendell.

Andresen (Über Deutsche Volksetymologie [4] s. 1) betecknar folketymologin såsom „eine kraft, durch welche zwei etymologisch in der regel ganz unverwandte wörter mit einander verknüpft werden“. Denna hans definition synes oss för trång. Fall gifvas nämligen då icke ett visst ord kan utpekas såsom normgifvande vid en folketymologisk bildning, utan där fastmer språkkänslan såsom sådan visar sig vara den ledande. Vi skulle därför vilja uppställa följande definition: Folketymologi är en af den talande medvetet eller omedvetet i en viss, af det egna språkmaterialet beroende och af språkkänslan anvisad, riktning företagen ombildning och omtydning af dels utländska dels främmande vordna inhemska ord. Vidkommande då ord af utländsk börd så är ofta om*tydningen* där samtidig med om*bildningen* och måttgifvande för denna; äldre inhemska ord däremot hafva vanligen först undergått om*bildning*, som vidare fullförts af om*tydningen*. För öfrigt möter man naturligtvis i denna process mångahanda yttringar af folkets lif och uppfattning och synnerligen vilja vi härvid lägga vikt på de drag af humor och ironi, som sålunda komma i dagen. Och därför skall *folketymologin* med tiden varda ett värdefullt inlägg i mänsklighetens kulturhistoria, likasom den är af stor betydelse för psykologin.

Här nedan meddelade rön äro hämtade ur det svenska tungomålet, hufvudsakligen sådant som det talas af den nyländske allmogen; endast sällan ur öfriga svenska mål i detta land eller ur de skandinaviska dialekterna söder om Finska Viken. Det kan ingalunda vara fråga om, vore icke ens möjligt, att uttömma hela det sig erbjudande förrådet. Ytterligare yppas här i fall någonsin många *pro*

och *contra*, hvarför väl åtskilliga sammanställningar skola synas vågade, måhända till och med befinnas vara oriktiga; till stöd för yttrade åsikter hafva vi därför i några fall nödgats anlita äfven vetenskaplig etymologi.

Man anträffar dels sekelgamla folketymologiska bildningar, dels sådana, som hvarje dag kunna uppstå och äfven värkligen uppstå. Dessa senare äro af stort intresse, emedan tillgången härvid visserligen för årtusenden tillbaka var densamma som den är i dag. Af sådana efemära bildningar må nämnas följande, dem författaren till denna uppsats själf hört:

Amavero var det af en tillfällighet åt en nyanlagd löfsal å Persböle i Pojo s:n (Nyl.) gifna namnet; men genast samma dag kallades den (på fullt allvar) af en i latin okunnig för *Magero.*

Bagage hsv. nämnes i Nyl. allmänt *pagáš* *), till och med *pakáš* — naturligtvis med bitanke på *packning.*

Bibliotek hsv. kan man här få höra kallas *publiték*, *publisiték* — med anlikning till *publik* och sådana utländska ord som *elektricitet.*

Direkte hsv. uttalas i VN. stundom *diaräktə.*

Familjärt hsv. har jag hört uttalas *familjonärt.*

Linement hsv. nämnes ofta *linjəmänt*, till och med *liljəmänt* höres.

När *normalskolan (-lycéet)* i tiden upprättades, kallade en ekenäsbo den ömsom *moralskolan*, ömsom *romanskolan.*

Paltå hsv. har jag på Ormsö hört kallas *palt-rokk.* Denna form förefinnes dock redan i mlty. och har oförändrad därifrån upptagits i målet.

Potatis hsv. benämnes i Nyl., som bekant, ofta *pæron*, elliptiskt för *jórdpæron.* Med omkastning af orden talade en Pojo-torpare, som ville uttrycka sig på högsvenska, om *pùtats-træə* (ɔ: *potatisträet)* i st. f. *päronträet!*

---

*) Dialektorden tecknas i denna uppsats och ortnamnen förkortas på sätt, hvarför redogöres i inledningarna till *Nyländska* och *Estländsk-svenska* ordböckerna.

Reumatismen kallas vanligen *rygg-matism* eller *rygg-mátisk värk.*

Telegraf hsv. kallas stundom här i Nyl. *piligráf* — med en lyckad hänvisning på telegrammens *pil*-snabba befordran.

Då Shakespeare-festen högtidlighölls i vårt universitet, svarade en utanför vandrande vaktmästare på frågan om hvad som förehades: „int' vet ja', men no' ä' de' någon gammal *schackspelare,* som di firar“.

Sådana bildningar som *skampanj* i st. f. *champagne* och *útskämningsbólág* i st. f. utskänkningsbolag m. fl. vittna om folkhumor på samma gång som folketymologin äfven varit värksam.

Bland ord, uppgifna på härvarande Svenska Landsmålsförenings möten, vill jag i detta sammanhang nämna endast följande:

Arkangelit heter i Petalaks (ÖB.) *kángälgobb,* i Pörtom (ÖB.) *kángälryss.* Jfr *kángäl,* vb. kånka.

Medikament hsv. har bl. a. formerna: *delikamänt* Nyl., *mäklamäntər* ÖB.

I st. f. *universitet* säges på Åland m. fl. o. *undərvisitét* med lämpligt hänförande till vb. *undervisa.*

Ortnamnen, hvilka i allmänhet under tidernas lopp undergått våldsamma förändringar, äro utsatta för mångahanda folketymologiska bildningar. Här må blott nedanstående få plats:

De på gen. *-s* + subst. fmn. *ö* få (åtminstone i VNyl.) i uttalet -*šö,* hvilket, ofta förändradt till -*šə,* af allmogen härledas från *sjö.* Sålunda säges *Ónšö l. Ónšə, Tóršö l. Tóršə, Hermanšö l. Hermanšə* i st. f. *Odensö* o. s. v.

Degerö i Snappertuna skärgård tros hafva sitt namn efter en person, som hetat *Degert.* Detta är dock misstag, ty på fn. skulle orten kallas *digr-ey,* hvilket på nhsv. vore *Storö:* hvilket ej hindrar att ju någon *Degert* en gång bott på eller ägt denna vidsträkta ö. Med *digr* — (etym. = nhsv. *diger*) i denna ställning jämföre man Runöbenämnin-

gen *dúrluandə* för Liflands kust = fn. *digrlandit*, i sagorna *Aðalsýsla*. Detta för mig till

Ösel, i hvilket namn de fleste finländske lärde se estn. *ȫ* (natt) och som de öfversätta med finska *yösalo* (= natt-ö). Öns namn är dock rent nordiskt och lyder på fn. *Ey-sýsla* (= ö-distrikt l. ö-land); på estn. däremot heter det *sāremā*, antagligen öfversättning från skandiskt tungomål. [Ang. *Ösel* utförligare i min *Sverres Saga* s. 309!]. Det till fi. *-salo* motsvarande estn. ordet däremot ingår i stadsnamnet

Hapsal, som är = fi. *haapasalo* [ɔ: asp-lund], men, folketymologiskt uppfattadt, af de baltiske tyskarne ofta skrifves *Habsahl* och *Habsal* [ɔ: *habe*, f. egendom + *sahl* sal l. det i *trübsal* m. fl. ingående *-sal*]. Det svenska uttalet *Håpsul* (m. fl. former) grundar sig naturligtvis ej på *håp*, m. båt, utan där har, som ofta annars, långt*) *a* öfgått till *å*.

Nästan en mil söder om Porkkala udd, ytterom Rönnskärs båk, finnas några klippor, fruktade af sjöfarande under stormtid men under senhösten begärligt uppsökta af fiskare från när och fjärran (ända från Hangö i V. och Helsinge i Ö.). Dessa bära på kartor namnet *Maki-* l. *Mäkiluoto* och kallas af folket *Makilót*, *Makelót*, *Makkilót*. Den finska benämningen synes misstänklig redan på grund af sagda skärs obetydlighet för öfrigt; men pseudo-folketymologisk blir hon först genom den förklaring, som å Porkkala och Obbnäs lämnas: att under förra århundradet en skotsk sjökapten „*Makelót*" invid dem förlist och drunknat. Återföra vi detta namn till dess skotska form, få vi altså *Mac Elliots skär* l. *grund* såsom riktig benämning för de omtalade klipporna.

Angående benämningar på inbyggare i en viss ort kan jag nämna jämförelsevis få egentligen folk-etymologiska bildningar. Några på sätt och vis hit hänförliga data anföras dessutom i slutet af denna uppsats. Här blott följande:

*) ty former, sådana som *bånd låmb kåld-* m. fl., hafva närmast utgått från **bänd *lämb *käld-* o. s. v.

-bebyggare heter i Estl. *bigiar*, pl. Däraf och med anslutning till det bekanta *rospiggar* kommer *dágərótspiggėr*, hvilken benämning gammalsvenskbyboarne med förkärlek använda om sig och sina närmaste förfäder [ɔ: *allar iära ve dágərótspiggėr* = alla äro vi „dagerortspiggar"!]. Nu förhåller sig dock så, att å själfva *Dagerort*, så långt tillbaka som vi med säkerhet kunna spörja, svensk befolkning *icke* varit bosatt. Dessutom uppkallas i Estland dagöboarne efter ön i dess helhet: *daifolkė*, *dáėsmann* o. s. v.

För att utmärka *hona* af djur begagnas i Estland, utom præfigeradt *hó-* l. *hón-* och suffigeradt *-hind* (i *rävahind* D. = räfhona) samt *-mór* (= sv. moder), äfven *-hån*, hvilket somligstädes äfven användes som pron. = sv. hon. Men detta *-hån* öfverföres sedan till folknamn så att man, ehuru ej altför ofta och då med inlagd humor, får höra talas om *tískhån*, *risshån* och *äisthån*, hvilka ord kunna öfversättas med *tysk-*, *ryss-*, *est-hona*. Ty här böjes *hån* såsom starkt femininum. I *hån* har altså såväl sv. *hon* som sv. *hona* uppgått.

En *dansk* kallas i G. *dansmann*. Att här tänka på ett kvarlefvande minne af *Danr*, *danir*, *daner* är fåfängt.

Ryssland kallas i G. stundom *gádríki*; ehuru sagesmannen folketymologiskt härmed sammanstälde adj. *gálər* [= sv. gammal] är ordet dock det fn. *garðaríki*.

Mest på *skämt* är det som i Nyland *-bóvar* säges i st. f. sv. *-boar*, *ekenosare* (jfr *näsa* — *nos!*) i st. f. eknäsbo o. s. v.

Komma vi så till öfriga folketymologiska bildningar, hvilka icke med fördel kunna bringas under skilda egna rubriker.

affär, hsv. uttalas i Nyl. vanligen *affærd*, hvarvid mången allmogeman tänker på de *färder*, dem han i och för sådana nödgas företaga.

anfallas, vb. fördunsta, om jäsdrycker & *anfallin*, adj. Nyl. Båda af *and-*, hvilket bestyrkes af *aggfalli*, ÖNyl. id. Det senare ordet visar anslutning till Nyl. *agga*, sbst. = hsv. *ånga*.

backenbart, ty. har i D. öfvergått till *bakkinbarr* (kind-

skägg), där *barr* står meningslöst och *bakkin-* ytterligare af infödingen tros stå i st. f. det dial. *kinnbakk* = nht. *kinnbacke* fht. *chinnibacho; backen* i samma betydelse är en elliptisk form.

bankrott hsv. uttalas i Nyl. allmänt *paŋkrott* med lycklig bitanke på adj. *pank*.

benrangel, hsv. har i Po. Ten. (Nyl.) den elliptiska formen *ráŋgəl,* som företräder sv. *ben* äfven i uttrycket *ráŋgəlsoppo* Ten. = sv. bensoppa.

besman, hsv. (af it. *peso a mano*). Senare stafvelsen har blifvit uppfattad som *man* = homo i *byssmann* Py. *bismann* G. Ru. alla msk. och med plur. af det enkla *mann.*

bibbi H. (Nyl.) [= gubbe] synes vara uppkommet af *bisi* + *gobbə* med anlikning till adj. *bibbin* ÖNyl. = *pippigər* Po. (ɔ: sjuk), så att *bibbi* altså skulle betyda: en gammal sjuklig gubbstackare.

biéli Sj. (Nyl.) öfversätter hsv. *Berndt* men tyckes oss vara en kontaminationsform af detta namn och *Bärtil.*

-biggo i sammansättningarna *arg-* l. *arj-* och *halt-biggo* förefaller vid första påseende såsom ett eget appellativ; rätteligen representerar ordet dock, liksom *Bigg* Östb., det ärevördiga hälgonnamnet *Birgitta.*

bi- & *bí-jærnigg* Nyl. (bård) sammanfaller [åtm. i VNyl. fullkomligt] med dialektens uttal af sv. *begäran,* har naturligtvis med detta ord intet att skaffa men dess mera med hsv. *gärde*; jfr fn. *girðing* f. fence. *bi-* är præfixet.

blésmiss NG (en märkelsedag) härledes af menige man från vb. *blés* = blåsa och kallas i Nyl. äfven *blåsmässa,* emedan starka vindar ofta den tiden skola vara rådande; i själfva värket vore ordet ett hsv. *Blasii-mässa* af lat. *missa Blasii.*

brofors, Hels., har väl för sina betydelser [1) idrottsman; 2) fråssare] att skylla dels på en härledning från adj. *bråd,* dels på ljudlikheten mellan *-fors* och vb. *fråssu;* men i Vasa läns nordligare socknar, där ordet lyder lika, har det betydelsen: risare — och häraf finna vi ordets ursprung: det är ombildning af hsv. *profoss.*

bromæra Ksl. (Nyl.) = broderad; kontaminationsform af de hsv. orden *bräm* och *brodera.*

brottfäligg Nyl. tyckes, att döma af betydelsen [bl. a. brottslig mska], vara afledt från subst. *brott*; så är dock icke: *brott* är en äldre, i fornspråken befintlig, form för nsv. *bort* och ordet betyder närmast: en, som „fallit" l. vikit bort från den rätta vägen, usling, stackare.

bummasägg Strömfors (Nyl.) = Galium verum; ordets första del kan jag ej tyda, men jämför med den andra namnet för samma växt *Jungfru Marie sänghalm.*

bändər Po. Ten. = trångmål; antages allmänt hafva afseende på den historiskt ryktbara staden *Bender*, hvarför man ofta säger t. ex. *nu kom du i bändər jysom Kårl dən tolftə.* Såsom af *bändo* fmn. framgår, hör ordet under V *band*, hvaraf bl. a. sv. *binda.*

bäskėtræ G = lind; står i st. f. **bästė-træ* (jfr *bästė* f. RW *bästo* VN. *bäst* VG. id.) med inläggning af adj. *bäskər* = sv. *besk:* lindblommorna hafva besk smak och äro ohälsosamma.

diktål förtöjningspåle Nyl. — af *Duc d'Albe.*

doghita Lptr. (Nyl.) = stark hetta; är ej att hänföra till *doga* (duga) l. likn. utan har till första sammansättningsled, i likhet med *dovärma* ibd. id., roten i vb. *dova* (dunsta, ånga) *dovvna* (svimma) — båda antecknade i Pojo — och orden betyda: likasom ånga uppstigande hetta l. värme, som kan medföra svimning. *dovärma* skrefves etymologiskt *dov-värma*. Jfr äfven *dof* hos Dalin: „qväfvande het".

Det lat. *dominari* fr. *dominer* skall (jfr *Riez* 93 a) hafva gifvit upphof åt det i svenskan allmänna *domdera.* I Nyl. finnas härför *domdéra* och *dumdéra* samt, genom kontamination mellan dessa och vb. *dundra*, äfven *dundréra.*

drusilajjus Po. (= tölp) har först i senare tider fått änd. *-ajjus* genom ett slags analogiinvärkan från *-darjus* m. fl. Stammen återfinnes i isl. *drusil-menni* n.

durrigər Nyl. (ruskig ss. efter nattvak) har jag hört förklaras däraf att det „dagen efteråt" *durrar omkrigg i huvu*; utläggningen är rent folketymologisk. Jämfördt med *durjo durjigər* visar *ordet* i *-rr-* assimilation af *-rj-*, detta ur *-rg-* i *dorg* n. = orenlighet, smuts: *durrigər* altså egentl. *oklar* i hufvudet.

dål- l. *dolo-måns* Nyl. (drummel &c.) sammanhänger

ej med nsv. *dålig*, men väl med fsv. *dol* adj. = trög. Ingår ock i *dolafogk* Lptr. m. [druler], med hvars senare led man jämföre *fiugkatan* O. adj. fjollig.

dänsk(a) Nyl. (= tala herskapsspråk) påminner väl mycket om *dansk* och kunde vara ett minne från unionstiden. Men om ock ordet då antagit sin nuvarande form, så är denna likväl folketymologisk nybildning af det äldre än i ÖB. brukliga *bänska*, hvilket stöder sig på fn. *beinn* adj. = rak, rät. **beinska* [och med förkortning af tveljud framför hopade konsonanter:] *bänska dänska* betyder altså etym.: tala rätt.

ekorre, fn. *íkorni* m. har många former i bygdemålen. Närmast om fornspråket påminnande äro: *íkórn ikórn iékorn* Nyl., *ikón* Pö. *ekón* Np. (ÖB.) — dels msk. dels ntr. Sedan ytterligare *n* bortkastats och *r* öfvergått till *l* uppkom *íkul* m. Ru. — eller är denna form bildad ur **íkun* [hkt. vore obest. = best. och kunde upplösas i såväl **íkul-n* som **íkurn*?] Häraf genom vidare bortkastning *iku* f. N., vidare *ík* f. D., ytterligare *íg* f. D., slutligen *íð* f. D. En form **ikurn* l. **ikun* ser jag i djurets benämning *traikné* O.; denna bör upplösas i **trä-ikunə* (enl. en i de sydöstsv. målen vanlig kvantitetförsvagningslag i st. f. **træ-ikunə*), med *n* för **rn* motsvarande ett fn. **tré-íkornit* (med öfvergång från msk. till ntr.) eller **tré-íkorninn*, hvarur utljudande *nn* bortfallit; slutligen måste diftongen *äi* i O. öfvergå till *ai*. Det långa slut-*é* beror på folketymologisk sammanställning med ordet *kné* = knä. — Likasom i det tyska *eichhorn* ingår *horn* äfven falskeligen i *äikhån* G. *äikhoun* Ng. = ek-horn. I själfva värket har *ekorre* **ekhorn* m. fl. intet att skaffa med vare sig *ek* eller *orre* eller *horn*. *) Ordets betydelse är f. ö. ytterst dunkel; jfr *Kluge* Etym. Wb. 61 b. — Djuret benämnes äfven efter dess dyrbara *skinn: gro-vär̊k* O. *grostjinn ÖB.* —

énstørigg VN. ensling — härstammar ej från *störa* — en ensling *stör* ingen — utan har sitt ursprung i fsv. *enstöþinger* fn. *einstœdingr*, båda ur √*staþ* i vb. *standa* = *stå*: **enstöding* är en, som står för sig själf. Äfven inom her-

*) *íkorni* ur **ík-verni;* jfr ags. *âcvern.*

skapsklassen i Ekenäs' omnäjd brukas de härifrån härledda: *enstörig* adj. och *enstörighet* f.

fistiätt G. är namn på tusenfoten (Julus terrestris) och man återför där ordet till *fiskstiätt* d. v. s. fiskstjärt; men tydligt är att *fi-* här står i st. f. **tfi-* = DNO. **fi-* [och, då *tv-* > *f-*] = hsv. *tve-*; altså: *tvestjärt.*

finn-våln betecknar i VN. de af finsk allmoge bebodda trakterna och folket utlägger numera senare sammansättningsleden såsom namn på djuret *hval* och håller före att ordet älst varit okvädinsnamn på en *finne.* *Våln* är fastmer det fsv. *val* m. främling = ags. *vealh* m. fl. (*Fick* III [3] 299) egentl. *Folk af keltisk stam* (jfr *Wales, Gaël, Gallia*). *Finnvåln* har således kollektiv betydelse.

fiskljusen kallas på Dagö *fiskiúð* emedan, enligt min sagesmans förklaring, han „pinar" fisken *rätt som en jude.* *)

fikon-makk O. (binnikemask) är anlikning till sv. *fikon* efter nylågty. *fiik* (*Berghaus* I 455 b) mlt. *vîk* der böse wurm (*Schiller-Lübben* V 251 b), fmht. *fich,* jämfördt af *Schade* 194 a med lat. *ficus.*

fjädər m. Nyl. gafvel af ett tak — är ombildning af ett äldre *fjær,* såsom ordet lyder i VG. (där ntr.); i W. *fær* n. id.; got. *fêra* fht. *fêra fiara* f. sida.

fjäril är ett till sin etymologi dunkelt ord, hvilket under åtskilliga former förekommer i svenska landsmål (jfr *Rz* 143 b). I Finland förekommer det såsom *fidərill* och *fjärəld* Nyl. Np. (ÖB.) *fjädərhålda* i Korpo; i Estland såsom *färald* DGNO *firald* Ng. *fiæl* Rg.; på Runö såsom *fiáld.* Såsom redan af fn. *fiðrildi* framgår, uppfattas ordet såsom sammansatt med *fjọðr* = sv. *fjäder* Estl. *fær fiær;* i en mängd diall. har härtill kommit ett från vb. *halda* = sv. *hålla* afledt substantiv: *fjäderhållare* är djuret nämdt för sitt utseende och sin lätta flykt. Men redan *fiðrildi* är folketymologisk bildning, som synes af det äfvenledes fn. *fifrildi;* och detta måste, i betraktande af öfriga germaniska ord, hafva utgått af ett **fifildi*; enligt *Grimm,* med reduplicering af *falþan* vb. hoplägga: „vom falten der flügel."

**) Ordet användes äfven om hafsörnen, som på liknande sätt plundrar mindre fåglar på deras byte.

Ligger någon tysk form af ordet till grund för *fifal* n. G. (benämning på en dans)? Det ligger intet besynnerligare i att tala om en „*fjärils-dans*“ [l. den fjärillätta dansen] än om en *orm-dans;* men det senare gör man på Runö, där man har en *luagmakkläik* = [då *luagmakk* = *långmask* betyder orm] ormleken. — Insekten har äfven andra namn, ss. *fätəl* m. W. = fsv. *fiæþal* och i Nyland *sumarfogəl* m., egentl. sommarfågel = da. *sommerfugl* id.

fjærndäil är i Nyl. allmänt i st. f. *fjärdedel;* är ordet bildadt efter fn. *fernir?*

flotätask f. G. skvallertaska — hör ej till det i målet förekommande *flotər* vb. puttra, utan till Dl. *fludra* vb. skvallra. Härmed sammanhänger *flotratan* adj. enfaldig, dum.

fräjdebevis uttalas i Nyl. *fröidibivis.*

fröid-kvist m. Nyl. (nyss uppskjuten kvist) kommer af Nyl. *fröido* adj. = hsv. *frodig.*

fugkandist [*ný*] Nyl. splitter [ny] äger frändskap med ty. *funken* gnista.

futéra vb. Nyl. gå till fots; — bildadt af *fot* + den roman. änd. *era* efter analogi med *fingrera, handtera* m. fl.

fårspælor f. pl. Nyl. fårträck. *s* föres i uttalet till senare stafvelsen; dock förefaller svårt att tänka på Vl. *spāl* norska *spæl* cauda (Rz 663 b, *Aasen* 741 a—b). Måhända är *s* gen. ändelse och *pælor* = sv. pärlor. Åtminstone framträder denna uppfattning i *fospæl* W. *foskonspæl* (d. v. s. fårskarnspärla) G. Liknelsen vore icke oäfven.

fällknif, hsv. har en längre form i några allmogemål: *fällskaftkniv* Py. och *fäλskaftkniv* Np., i hvilket senare ord ett närmande till *fäλ* rem tyckes föreligga, ehuru öfvergången *ll* > *λ* framför *s* har ljudfysiologisk grund. Liknande i Rg. *stölphäjtakniv,* eg. stjälp-skaft-knif.

fältväbel, hsv. har i Nyl. varit utsatt för såväl folketymologisk som humoristisk omtydning: *fältvævəl, fältvævarə,* t. o. m. *fält-jævəl.*

färdéra Ksl. vb. mogna; afledt på *-era* från *färd[ig].*

färjórdat adv. B. förbannadt; är naturligtvis det hsv. *förgjórdt* och har intet med vb. *jorda* att göra: *a* är inskju-

tet mellan *d* och *t* på samma sätt som ofta i W. mellan *g* och *t* (*likligat* lyckligt, o. s. v).

förvára vb. Po. (varna) uppvisar det fn. fsv. *vara* cavere, monere. *förvárnigg* f. ibd. (varning) är afledt från samma *förvára* och ej från *förvarna:* ty bildningar på *-nigg* äro där mycket allmänna (*sigəlnigg*, *vandərnigg* o. s. v.).

gaffla, vb. Nyl. skräfla — ej, som det ofta utlägges, af att *håld munn po vidan gávəl*, utan befryndadt med da. diall. *geffle* narres, gantes (*Molbech* 157).

ginhøga, vb. Nyl. genskjuta. Ordet tyckes visst hafva begreppssammanhang med hsv. adj. *gen*, alls intet däremot med hsv. adj. sbst. *hög*. Men ej häller hsv. adj. *gen* ligger häri. Rekonstrueradt till fn. lyder verbet **gegn-hæfa* af *gegn* adv. emot, gen- + *hæfa* vb. råka, nå; *f* = *v* har i dial. öfvergått till *g*.

Gomen kallas i *Nukk*: *münns-uaväřkė* d. v. s „munsofvanvärket“, muns-taket.

gost se vb. O. begifva sig bort — är omformning af hsv. *gå å stad*, *gå sta'*.

grülaka GW*grülagu* D *grülüka* NO *grolaka* Ru. f. eldskyffel. Det ser utan tvifvel högst sannolikt ut som om *grú* f. (grop för glöden framför spiseln) inginge i ordet, hvilket dock genom metathes står i st. f. **glù-raka* isl. **glóð-reka*. Förhållandet är uppdagadt redan af *C. Säve* i Gutniska Urkunder s. XXXI. *ü* i *-lüka* beror på vokalisk tilljämning.

grå-bøndər Po. Ten. m. *grobóndėr* NO n. gråbo — folketymologisk ombildning af det högsvenska ordet. Benämnandet af denna växt efter *gråhet* är urgammalt i norden; jfr ang. *hárbúa* i Frostuþings L. *Bugge* Nord. Ark. II 217. Af best. *grå-bon* vardt *bónn*, uppfattadt = *bonden*.

gubbis Nyl. msk. gubbe — af *gubbə* + *bisi?*

gügg-spina Py. m. tungspene — hänför jag till ett fn. **gómna-spini* (gen. pl.: jfr *vegna* — måhända ock efter analogi med *gumna!* *), hvarpå *m* emellan det tidigast med nasalering uttalade *ó* och *n* öfvergick till *g*: **gógna-* > **gógn'-* > *gŏgn-* > *gügg-*.

*) *st. guman* — uppvisar än sitt karakteristiska *n* i *gomn* Lptr. m. gudfar.

güssin i uttrycket *pajsk güssin* Pet. [= slå hand!] är naturligtvis intet eget appellativ, utan det hsv. *gud signe!* Orden innebära: räck handen till hälsning och säg: gud signe!

I hsv. är *hafsman* „ett människolikt djur, som på vissa kustorter påstås skola finnas i hafvet“ (*Dalin* I 660 b) d. v. s. = fn. *marmennill*. I G. däremot har *hávsmann* helt enkelt betydelsen: sjöman.

hand-plöj Pet. Pört. NKby. betyder icke“*hand-plöjning*“, lika litet som *an-plöjjə* Nyl. „andra plöjningen“, utan i likhet med Nyl. *amplojjo* E. f. arbete, bestyr; alla äro de ombildningar af det franska *employ*.

handtlangare, hsv. har i Py. utvecklat ett *s* mellan *t* och *l*, så att ordet där nu lyder *hant-slaggar*, ehuru härledning från sv. *slang* ligger fjärran.

hann ettər är ett i VN. mycket omtykt talesätt och ställes där i förbindelse hsv. *efter hand.* Men *h* är oorganiskt [jfr *ærhindra* äfven utanför Ka. Sn.!], *ann* är räkneordet & pron. fn. *annarr* n. *annat*, hvadan uttrycket betyder: det ena efter det andra, alt efter som.

harkrank, hsv. har i följd af assimilation i ÖN. antagit formen *hagg-kragk* [rättare: *hag[k]-kragk?*].

hjärnan är utsatt för åtskilliga hufvudsakliga afvikelser i landsmålen. Den kallas nämligen hufvud*kärna* i följande mål: *húkén* DRu. *hútián* N *hüvèkén* RgW *hiükién* D. och elliptiskt *tián* N. *tjæn* (*Freudenthal* Np. Ordb. 95) — alla dessa msk., motsvarande fn. *kjarni* m. I O. lyder ordet *hén* och, mera fornartadt än i någon annan nu lefvande svensk dialekt, på Runö äfven *'hián*, motsvarande fsv. *hiarni* fn. *hjarni* m.

huller om buller, hsv. är ett uttryck, lånadt från nlt. *holter-polter*, *hulter-pulter*, *holter-di-bolter*, *hulter-de-bulter* (*Berghaus* 710 a, 730 b); *Ihre* sammanställer i Gloss. Suio — Goth. 924 ordet med bl. a. fr. *bouleverser*; jfr dock mlty. *bulte* m. haufe (*Schiller-Lübben* I 449 b) fris. *bult* cg. grumus (*Halbertsma* 550). *hulter huller* är bildadt efter *bulter buller*. Att man härvid tänker på *buller* hsv. är säkert. I Py. (Nyl.) *hulder o bulder* har *om* i *o* sammanfallit med hsv. *och*.

häradshöfding uttalas i Nyl. *häras-yøvnigg* Py. [eg. = sv. öfning] och *häras-ødigg* MN. VN. [jfr sv. *öda* vb.].

idur Py. (groddpigg på växter) är lånadt från fi. *itu* (grodd) och har för sin form att påräkna följande utveckling: *itu* > *idu* fattades som fmn., däraf bildades plur. *idur*, — hvilket slutligen såsom kollektiv och till ursprung obekant vardt ntr. sing.

inälvor, hsv. pr metathesim ur fn. *innýfli* n. pl. („spelt *innylfi*" Clb.-Vígf.), redan i fsv. *inælvi* n. pl. — Ksl. *innhälvor* sluter sig till hsv., endast med försiggången inskjutning af *h*. Uti *inahulmar* N. *innhölmar* G. f. pl. står *m* i st. f. *v* och *u ö* visa att man här fattat ordets senare del såsom härledt från vb. *hvelfa* fn. och tänkt sig *inälfvorna* såsom: det, som hvälfver sig inom en; jfr ock *innhulvur* N. f. pl. En ålderdomlig form är *inälvər* Ng. n. pl.

järn heter i Pyttis *hiærn*, antagligen under inflytande af uttalet *jærna* för *hjärna*.

kaktus nämnes somligstädes i Nyland passligt *taggus*.

kamomill har i Nyland blifvit än *kamélblómo*, än, med sammandragning, *kumill*.

kanin kallas i Pyttis *kaniél*, hvilket rätteligen motsvarar hsv. *kanel*.

karlavagnens namn har blifvit mycket vanställdt eller missförstådt. I *kålvaggnen* Nyl. och *kolvágn* N. ha vi ett ord *kål*, hvilket såväl å Houtskär (*l*) som i GKby betyder *hane*, *karl*, — ännu = *homo* i *trüllkål* Rg. *tröllkål* Lptr. trollkarl — och i forna tider i stort omfång kunde användas i st. för mansnamnet *Karl*. — *koldvaggnen* *) Hels. *kåldvagn* Ng. *koldvávn* G. *kualdvayn* Ru. innehålla tydligen ombildningar af det nyssanförda *kål*, men betyda i sin nuvarande gestalt: *den kalle vagnen*. [Jag vill icke lägga

---

*) Enl. uppgift af stud. *G. A. Åberg*. En märklig omständighet i dessa nyländska, säkerligen gamla ord *kold-* v. (möjligen ock i *kålv.*, i fall detta af **kåld-*) är att *a* + *ld* endast här inom nyl. öfvergår till *-åld-* > *-old-*. Det visar en egendomlig öfverensstämmelse med de sydöstsvenska målen, hvarest denna öfvergång i DGNO Ru. (där *ua* företräder *å*) är genomförd lag. På härvarande Svenska Landsmålsförenings möten hafva äfven några — högst 3 — fall af liknande beskaffenhet uppgifvits från Österbotten.

närmare vikt därpå, men väl påpeka, att *kalle* adj. best. msk. är = *Kalle* af *Karl* n. pr] Det är ju hufvudsakligen under *kalla* nätter karlavagnen bäst synes. Samma uppfattning ligger äfven till grund för Gotl. *kalld-gatu* vintergatan (*Rz* 302 b). En tilltalande gestalt har ordet fått i O. *koildván*, som ordarätt öfversatt betyder: kvällvagnen.

kasaboll G. m. (benämning på ett bållspel) kommer ej af *kasa* m. = hög, men af det nlt. *kåsball* nht. *katzball*, på folketymologisk väg bildadt efter fr. *chasse*: „jagd, hier fleck, wo der ball aufspringt“. (*Andresen* 226).

klárligar adj. Nyl. hjälplös. Jfr uttrycken *klár-útan*, *kant o klárt.*

kofferdifartyg, hsv. lyder i Pojo *komfodífartýg*, måhända påvärkadt af hsv. *komfort.*

konkurs hsv. har i Kyrkslätt gifvit upphof till verbet *kursa omkull* = göra konkurs.

kotkas estn. (örn) har under formen *kotkask* lånats i NORW, hvarvid *-kas* uppfattats som dialektordet *kask* päls. Denne fåglarnes konung benämnes i O. äfven *luskask*, hvilket betyder *luspäls*, såsom ordet värkligen lyder i Nyl. Har *kot-* där identifierats med tyska *koth?*

kräissa vb. Nyl. (resa omkring) synes vara kontaminationsform af verben *krýssa* + *räisa*, måhända närmast föranledd af vb. *gräia.*

krävabäin Ru. *kräobäin* DG. n. (nyckelben) är ingalunda besläktadt med hsv. *kräfva; v*, bortfallet i DG, står i st. f. *g*, hvadan orden måste jämföras med det likabetydande nyl. *kragabäin.* Denna benämning är äldre än utvecklingen af betydelsen „omkring halsen tillslutande klädesplagg“ i fn. *kragi* hsv. *krage;* älsta bemärkelsen, återfunnen i mht. *krage*, är den af *hals, nacke.* (*Kluge* Et. Wb. 179 f.). *kraga- kräva- kräo-bäin* altså = hals- l nack-ben och *kragakast* Po. n. (brottning) = det att söka kullkasta en annan genom att nedböja *halsen* på honom.

kvævas Larsmo (ÖB.) vb. dyka, om fågel — får ej förväxlas med hsv. *kväfva* vb., ty det är helt det fn. *kvefja kefja* „to dip, sink, duck“.

levang hsv. (ej hos *Dalin*) är en välkänd sjöterm, som äfven förekommer i våra landskapsmål. Häraf bildas *levangs-*

järn, hvaraf, genom förbytning *gg* > *n*, *levans-* och slutligen efter analogi med den annars så vanliga konsonantgruppen — *st*, i D. blifvit *lävanst-* l. *lævanst-ién*. Ordagranna öfversättningen däraf är „kojärn". Se *livans.*

likprocession heter i Py. *likprosäss.* I sammanhang härmed må nämnas att *graf* i Ru. kallas *likèklugg* f., eg. „likgrop" — och *likkista* i Rg. *träsärk*, eg. trä-särk l. -skjorta: ty föga nog har sv. *sarkofag* här yttrat inflytande?

liljekonvalje kallas i Po. *liljon-konvaljon* d. v. s. hit har den för fruktnamn vanliga änd. *-on* i st. f. äldre *-a* inträngt: hvarom utförligt i *Schagerströms* afh. ang. detta ämne.

livans Ru. *lävanst* NO. n. nötkreatur, isynnerhet: ko. Närmast, likasom *livanst* N. adj., ur *livandist* [återfunnet i G.] p.præs. = lefvande(s). Dessa subst. äro altså bildade på analogt sätt med: fn. *kykvendi kvikindi* ur *kvikr* adj. „lefvande" urgerm. **kviva* lebendig (*Fick*); jfr sskr √*jîv* lefva: — litt. *gywis gywolis* af *gywàs* adj. lefvande, *gywenù* lefva: (*Kurschat* litt.- d. 126.) — lat. *animal* af *anima;* — arab. *chaivân* af *chajâ* lefva; — fi. *eläin* af *elää* lefva. — I Estl. Ru. G. hafva motsvarigheterna till hsv. *lefva* äfven allmänt betydelsen *bo* *); dessa båda betydelser innefattas äfven i litt. *gywenù* lett. *dsihwoju.* — När *livand* O. betyder såväl „lifsuppehälle" som „kvarlåtenskap", hafva vi här två skilda ord: fn. *lifa* „lefva" och fn. *leifa* „lämna i arf"; sammanblandningen gynnas af ett fn. *lifa* „återstå„.

libərstikko Nyl. f. — efter ty. *liebstöckel* ur lat. *lubisticum, lebisticum* (*Andresen* 193).

λläkkėpott O. f. (skämtsamt namn på pekfingret) uppvisar med orätt en form af fn. *sløkkva* sv. *släcka;* rättare skulle ordet lyda **λlaikė-pott,* ty det är härledt ur fn. *sleikja* sv. *sleka,* är allmänt i Sverge såsom *slekeputt* (*Rz* 622 a), lyder i Nyl. *slikipott släikəripott,* i Norge *sleikjarpott* (*Aasen* 701 b) och utmärker etym. finger, hvarmed kvarlefvor af födoämnen skrapas från kokkärlets botten och väggar. Så ock NÅm. *sleka-kôpp (Sidenbladh* 72) W. *läku-bitt* **λläku-b.* (= sv. **slekbytta).*

---

*) dial. *bó* däremot = sv. värpa.

malört, hsv. kallas i några mål: *malårt* Nyl. *mal-ättər* l. *-ättur*, Estl. *malättré* Ru.

marvatten, hsv. kallas i VN *már-vadu* l. *-vád*. I dessa ord har man att se fn. *marr* m. „sjö“ och icke en härledning från sv. *vada* vb, men det fn. *vaði* m. (i fn. finnes äfven själfva sammansättningen *marvaði* m. shoalwater). Men *vaði* står i st. f. äldre **hvaða* f. = got. *hvaþo* f. „skum“, eg. „starkt upprördt vatten“: af *Fick* III 92 fördt under en germ. *√hvaþ* fervere, III 542 & I 53 indogerm. *√kvat* sieden ur *√ku* brennen; jfr ock *L. Meyer* goth. spr. s. 408. Det nyl. *-vadu* befinner sig altså på äldre ståndpunkt än fn. *vaði; hvaða* kvarlefver dessutom i VG. *(Rz.* 269 a) och ÖstB. I *már-var* Snappertuna id. ant. står *r* i st. f. *d* eller ock är i *var* att se en oomljudd form af fn. *ver* n. haf **vari* = sskr. *vâri* n. vatten.

matros, hsv. lyder i Pyttis *matross* m. Jfr hsv. *tross*.

metvurst, hsv. (af ty. *mettwurst)* uttalas i Nyl. *met-furst* l. *-fors*.

millefolium har i Nyl. antagit utseendet *midifurjum*.

minstiggənəs, *minstiggis*, *ti minstingin* l. *minstnindjin* Nyl. (åtminstone) uppvisa ett ur *minst* superl. efter analogi med *minskning* bildadt substantiv.

mosa- l. *musa-fors* m. Nyl. (ledum palustre) har ombildat sin senare del ifrån *pors* efter föresyn af hsv. *fors*.

mó-pit m. N (ljungpipare) torde ej vara sammansatt med en afledning från det i Nyl. Ål. Gotl. Upl. ÖB. Estl. Ru. G. begagnade verbet *pit(a)* (= sv. pipa, vb), utan innehålla ett **pit* f.; med ordet sammanfaller nämligen till såväl form som betydelse *myr-pytta* f. Smål.; i Götald. är *pytta* f. = höna. *(Rz* 430 a & 516 b).

mullvad, hsv. har åtskilliga former och delvis äfven från andra ordstammar kommande benämningar; här råka vi fall af ett *kv-*, hvilket, hårdnadt ur *hv-*, med orätt företräder sv. *v-*. Närmast motsvaras det sv. ordet af *mull-kvadd* Pö., *muld-kvád* l. *-kvádər* Np. *(Fthl* Np. Ordb. 59), *mul'l'-kvád* Np. (Sv. Lmförs saml.) och med *r* helt införlifvadt i ordstammen: *mull-vádru* l. *-vádro* Norra Vasa L.; omkastning af *dr* till *rd* > *l:* Nyl. *muld-* l. *mul-kvál*. —

Ett fsv. namn på djuret är *mul-vander* m. (*Rqv VI* 303 a), motsvaradt af ags. *vand* id., i Norge *vand*, *vond*, *vånd*, *vönd*, *moldvand* (*Aasen* 944 a). Samma ord i *vånd* f. DNO, *iódvånd* f. G, *kván* Ingå (Nyl.), *jórd-* l. *mul-kván* VN. Nu kan emellertid i Pojo *kván* äfven företräda det hsv. *kvarn*, hvadan det ej bör förundra oss att höra Talpa benämnas *muld-kvárn* l. *-kværn* Nyl., *mull-kvárn* Kimito, *jólkván* (d. v. s. jordkvarn) Houtskär. Dessa sistanförda namn utläggas folketymologiskt så: mullvaden undankastar myllan likasom med kvarnvingar. *Vander* m. fl. komma af vb fn. *venda* got. *vandjan* = sv. vända [i ngt d. v. s. böka]. I R W begagnas *mutt*, *mütt*, *iódmütt*, af estn. *mut't'* (*Wiedemann* 701).

mungipa, hsv. kan naturligen äfven med skäl kallas *mun-vrå*, och denna benämning förekommer värkligen inom de sydöstsvenska målen såsom *münns-vró* f. i Ru., *münns-vrou* f. i D. Känd regel är att *v* framför *r* kan dels öfvergå till *b*, dels bortfalla (jfr *räka* m. fl.); på det förra sättet har *münns-bró* O f. uppkommit, på det senare åter *münns-rå* N f. Detta *rå* har blifvit uppfattadt såsom *rå* = *gräns* i W, som först danat ett **münns-raw* och sedan för lättare uttals skuld inskjutit *t* mellan *s* och *r*; resultatet af denna utveckling utsäges afdeladt *münn-straw*, ordagrant = mun-strå. I *münnsüru* G har *v* vokaliserats och senare delen uppfattas där såsom *süru* (jfr *füru* fura).

mämm-rivo Nyl. betyder ej blott memmskäppa utan ock, i Hels., *pultron;* jfr nlty. *memme* ein feiger mensch (*Berghaus* II 542).

möul, med biformen *mofl* G vb (mumsa, mumla) härledes på ort och ställe från ty. *maul* i okunnighet om det fn. *maula* to munch food, mumble. Osäkert är dock huruvida ej *mofl* och Nyl. *muffla* vb id. hällre må likställas med sv. *mumla* och uppvisa utvecklingen *m* > *f*.

mørdigg mørdindji VN. m. betyder numera *mördare;* men häri måste ligga en gammal mytisk föreställning, och ordet utmärkte i äldre tider *en mördad person*, i Sverge *myling* m. fl. (*Rz* 450 b).

niding Pä. Pörtom n. är ej det fn. *níðingr*, utan betyder *girigbuk*, en *nidsk* person.

Nordsjön har jag i Kyrkslätt hört lämpligt återgifvas som *norska hávə*.

I *norrnäva* Nyl. adj. (vänsterhändt) ser jag folketymologisk användning af fi. *nurja* afvig, förvänd o. s. v.

nævla Py. m. murrhår, mustasch — af nlt. *knä welbar* = nht. *knebelbart*.

oblat, hsv. uttalas i Pyttis *åvlad* l. *áblad* n. Jfr nlt. *abelaten* o. sv. *blad*.

Ligger i *ómöjlit* Nyl. adv. (ofantligt) på något sätt fn. *múgr* hop, mängd?

ósgrím W, *åsgrím* NW sot i skorstenen. Sv. *os* och *ås* få ej tillgripas vid förklaringen. I ordets första stafvelse ser jag fn. *óss* m. mynning, här älst: rökhålet i taket; den andra hänför jag till fn. *gríma* f. natt (ett annat ord än *gríma* f. mask för anletet &c.), äldre: „mörker" och säkerligen äfven, likasom ags. *hrím* n.: sot. Troligen är *gríma* i anförd bet. analogibildning ur ett äldre **grím* n. Elliptiskt är *ós* n. DOR i bet. sot; däraf adj. *ósat-* D OLillRW sotig, smutsig, snuskig. Härmed sammanhänger ytterligare *ós* Ru. vb fäja skorstenen.

oxeltand, hsv. har i Ru. efter bortkastandet af det stafvelsebildande *l (el)* antagit formen *ükstann* f. eg. = oxtand.

pension, hsv. uttalas i Nyl. vanligen *pagkšón*; jfr adj. *pank*.

perpendikel, hsv. uttalas i Nyl. *terpəntikkel* med en högst omotiverad anspelning på sv. *terpentin*. Den kallas äfven i ÖNyl. *släggarə* m.

platsa nér se vb Nyl. [slå sig ned att sitta] är, med anlitande af sv. *plats* m., härledt ur fr. *placer*, men vill därjämte uttrycka det ljud — *plats!* — som tros höras då man med hast kastar sig ned på en bänk, på en soffa, på marken o. s. v.

prosəndéra Tusby (Nyl.) vb göra anspråk på; kontaminationsform af hsv. *procent* och *pretendera*.

protestera, hsv. antager i diall. formerna *prostér* och *protista*.

rada Nyl. vb vandra i rad. Denna begreppets precisering torde bero på anlikning till sbst. *rad* och vb tr. *rada*. Mig synes att här föreligger ett urgammalt ord. Jag

uppkonstruerar **vrada,* jämför därmed Östb. *vrädand,* part. præs. af ett förloradt vb. **vräda* fn. **vredja* < **vraþja,* hvartill i got. **vraþôn* jämte *vratôn* (betoning enl. Verners lag!), hvilket sist anförda är det fn. *rata hrata.* Om *räjja* Nyl. [resa af och an] icke sammanfaller med *gräjja* id., så är jag böjd att härleda det från **vreðja* > **reðja* med assimilation.

ram, hsv. ingår i ingen af sina betydelser uti *bainrám* O, *bäinrám* Odh. n. benrangel. *m* står i st. f. *v* (jfr *bäinráväl* n. Petalaks), detta åter i st. f. *gh g* (: *bäin-ráya* Ru. pl. t., *-ráy* f. rad), detta slutligen företräder sv. *d* fn. *ð* (: *bäin-rá* *-*rað* G f.). Ordet betyder alltså: *benrad.*

rámtn Ten. (Nyl.) benämning på ett skogs- och bärgstroll; får ej närmast jämföras med hsv. *ram* adj., ej häller med fn. *rammr* adj. stark, utan med *rámt* adv. G hemskt, *rám* Kp. Hsk. ÖB. adj. hemsk, spökfyld, *ramen* Hs. *rammen* VG. m. den onde. Det fn. *ramr* norska *ram* adj. betyder bl. a.: underlig, besynnerlig. Ett ovanligt fall äger rum med ordet *rámtn,* i det ett urspr. neutralt adj. stelnat till msk. sbst. och då antagit best. ändelse.

rífrost Ru. n. såväl betyder som etymologiskt motsvarar hsv. *rimfrost:* fn. *hrím* n. **hrím-frost* n. (jfr *hrímfrosinn* adj.) > **hríffrost* > **hrífrost.*

rumstera, vb allm. (= skräpa, ställa i oordning) har redan i Sk. undergått folketymologisk ombildning till *rumstöjra* (*Rz* 543 b); i G säges *ründær* id. d. v. s. eg. = kasta l. vräka rundt om, huller om buller.

rägglo Py. f. i bet. „lång rad" har säkerligen endast en tillfällig likhet med sv. *regel* lat. *regula.* Det bör rekonstrueras till *räddlo* (se under *ram!*) och hänföras till sv. *rad.*

räjja Nyl. vb — se under *rada!*

rø-hunn Po. Ten. m. ett slags vide med röd bark. Enär intet begreppsligt sammanhang med hsv. *hund* kan spåras, måste ursprunget sökas på annat håll. God mening erhålles om *hunn* antages stå i st. f. äldre **huding:* ett med röd „hud" l. bark försedt trä.

salpeter, hsv. (lat. *sal petræ*) uttalas i Po. Ten. *salt-Pettər;* äfven *sant-* l. *sankt-Pettər* tror jag mig hafva hört någonstädes härför.

samblé Hels. m. [= tillställning, nöje] är det franska *assemblée.*

siál Ru. n. [kalas, som tillställes sedan den förste själen under sommaren blifvit skjuten] innehåller bruten vokal i förh. till fn. *selr* m. phoca och sammanfaller sålunda med *siál* f. = fn. *sál* sv. *själ* = anima. Djuret *själ* = *phoca* heter i målet *víkar* och *kút.*

sirap, hsv. med biformerna *sirup* och *syrup* (Dalin) heter på Runö *stróp,* närmast ur **s'rop.*

siskonkorf, hsv., närmast af ty. *zieskenwurst* pr *süszchen* ur fr. *saucisses (Andresen* 79), uttalas i Nyl. oftast *sviskonkorv,* men man får höra äfven *syskon-k.* och detta uttryck förklaras folketymologiskt af det nära föreningsband, som förefinnes mellan sådana korfvar, i det de i boden säljas i „långa banor“.

En *självspilling* kallas i Pojo *šälvspillnigg,* i VN. f. ö. *šälvdøigg* d. v. s. en, som dör genom eget förvållande.

skammskodas ÖB. vb se hvarandra stint i ögonen = „steka mört“, en lek. Uttrycket kommer ej däraf att den, som härvid blir öfvervunnen, *skämmes,* utan af fn. *skammr* adj. kort; fn. **skamm-skoðask* vb. = på nära håll betrakta hvarandra.

skomakare, hsv. lyder i Pyttis *skumakár* (jfr sv. *karl*), f. ö. i landskapet bl. a. *skomarə* & *skumarə.*

skvalt-kvarn, hsv. heter i H. E. (Nyl.) *skvalp-kvárn.*

sköldpaddan kallas i G *blokk-konn* d. v. s. blockgroda. [*konn* är estn.]

Det vanliga *slagsbult* [slagskämpe] uttalas i Borgå *slaksbultarə.*

sluttande, hsv. har i Pyttis de svårförklarliga formerna *slúki, slúpo.* Jfr dock det engelska *slope* d. s.

snickra, hsv. lyder i Po. Ten., med vidfogande af rom. änd. *-era, snikréra.*

snurvil VN. m är ett från *snurra* **snurvla* afledt nybildadt ord för *propell.*

snöfla, hsv. lyder i Po. Ten., med anslutning till subst. *snor: snörvla.*

spódagar Pet. [*få* l. *há sp.* = få l. ha nys l. aning om ngt] ur det fn. *spurdagi* m. I VN. säges härför *sporslag;*

jfr det vanliga talesättet: slå efter nyheter; älst altså **spur-daga-slag* l. hällre, i plur., *-slǫg* n.

sprisegel, hsv. heter i G *spräisęl* n., *spristång* hsv. i Nyl. *sprítstogg* af vb *sprida*. Efter analogi härmed kallas *bogsprötet* i G *spräimast* n.

strandskatan (hæmatopus ostralegus) har åtskilliga språkligt intressanta namn i landsmålen. Först: Po. *ala-bliks* m. l. *-blikst* m. l. *-bläkt* m., ibd. *ál-bliks* m. l. *-blikt* m. l. *-bläkt* m., W *álbläht* m. Ehuru hsv. *al* i sms. ofta lyder *ala-* i målet (*ala -bytto, -hórn* o. s. v.), måste jag dock förneka tillvaran däraf i de anförda ordformerna äfvensom man på grund af senare leden ej får tänka på *blika* blänka, *bliksta* kisa eller *blixt*. Älsta formen är *ala-bläkt* = *hala*, oblik kasus af fsv. *hale* fn. *hali* m. stjärt (jfr *Rz* 238 b) + afledn. af vb *bläkta* = hsv. *fläkta*, altså: fågel, som „fläktar" med stjärten. Vidare: *ál-vrikk* l. *-vrekk* Åld. af samma *hal[a]* + afledn. från vb *vricka* *vríðka: fågel, som vrikkar på stjärten. Slutligen *ál-vigg* Korpo: ant. från *vricka* med bortfall af *r* [såsom i *damp se* DNORgW vb „skryta" af fn. *drambask* och jämförbart med förh. ty. *spiess*: *spriezzen* = ty. *dullig: drull*] eller ock ur vb sv. *vicka* fn. *hvika*. Altså äfven *álvigg* betyder: fågel, som vrickar eller vickar på stjärten.

Af fn. *strangr* fsv. *stranger* hsv. *sträng* adj. + den romaniska ändelsen *-era* bildas i Nyl. vb *strandjéra* och *sträggréra* (från msk. nom. sing.) = behandla med stränghet.

I *stråd* ÖN. n. = hsv. *strå* har *t*, öfvergånget till *d*, hopvuxit med ordstammen liksom i hsv. *träd* af *träet trä't*. Närmast har *tråd* varit föresyn. *)

stúp ORg. vb. risa och *stúpu* Ru. pl. t. stryk, ris — förklaras folketymologiskt däraf att man *stupar* barnet öfver sitt knä. Orden äro dock närmast lån från [nlt. *stûp* sbst. *stûpen* vb.?] mlty. *stupe* f. säule oder pfal, woran ein verbrecher gebunden wurde, der verurtheilt war öffentlich mit ruthen gezüchtigt zu werden, *stupe* f. geifzel mht. *stûpe* f. (*Andresen* 206, *Schiller-Lübben* IV 451).

*) Liknande förhållande äfven i Norge: *trett* l. *tred* för fn. *tré*, *knett* för fn. *kné*, o. s. v. (*Aasen* norsk. gr.[2] § 126 anm. s. 105.)

svagdricka, hsv. har i Nyl. följande, om mångahanda ombildning och folketymologisk uppfattning vittnande former: *svá-drikka, svág-dr., svál-dr., svár-dr.*

sviggla Po. vb [svimma, yra] har uppkommit ur **svimla* men är bildadt under inflytande af vb. *svinga* (emedan vid yrsel „det går omkring i hufvudet").

säiar NgW, *säiər* DRg., *säiur* NO urvisare — i likhet med fsv. *seijare* m. ur *(Rz* 560 a) ej af vb hsv. *säga* fn. *segja,* utan lån från ty. *seiger* mhd. *seigære* ✓ *sīgen* sjunka *(Andresen* 208).

säkka Nyl. vb [falla i veck] är ej släkt med sv. *säck,* men väl med fn. *søkkva* vb och betyder eg.: sjunka ihop.

šälamódəs Ksl. [alldeles ensam] motsvarar närmare det ty. *mutterseelenallein (Andresen* 110. Obs. metath.!) än hsv. *mol-* d. v. s. *moder-* pr *modr-* > *mor- allena.*

tillbehör, hsv. heter i Po. med ett tyskt låneord: *jihør.*

tordyfvel, hsv. är redan såsom sådant missförstådt och sättes gemenligen i förbindelse med *djäfvul;* dess äldre former äro: fsv. *tordyffuel* (*Rqv. VI* 462 a) fn. *tord-yfill* ags. *tord-wifel* af *tord* träck; jfr da. *skarnbasse.* I östsvenska dialekter finnas följande omdaningar: sedan — hvilket är tillfället med alla härunder omhandlade fall — *d* dragits till senare stafvelsen, uppfattades *tor-* såsom gudanamnet *Tor* och detta blef tillökadt med ett *n**) [likasom i Nyl. *tórnbuldər* n. åska, *tórn-pīl* m. åskvigg, *tórən-rægn* n. åskregn, *tórən-tjīl* m. torvigg], hvadan ordet kom att lyda *tórn-dývəl* l. *-dīvəl* m. Nyl. I det att *Tor* sammanställdes med [det måhända urbefryndade] vb. *durra* (= starkt dåna, här = surra) uppkommo formerna *dürrdäiväl* W, *dúdīväl* Rg.; med uddljudande *d* äfven i *dór-dyvil* m. Py. Genom att præfigera ett oorganiskt *s* bildades *stúdīväl* m. Rg., hvilket uppfattas som **studīväl,* d. v. s. ljudlagsenligt = ett sv. **stor-dyfvel. tódəril* m. Lappträsk (Nyl.) är bildadt efter föresyn af *fidərill* m. Nyl. [se under *fjäril!*]. Älsta formen

*) med anledning af den fordom mera än nu använda best. formen *tórn* = Vörå (ÖstB.) *tourin* för: åskan. D. v. s. *n* är här egentligen best. art. för nom. msk. sing.

har ordet i *tódevul* Ru. m. Omnämnas må här än *iuddivāl* m. Rg. egentl. jord-dyfvel. — Utbytande *durra* mot det lika betydande *burra* (Sk. *borra*) bildade man: *lottburr* DGNO m. (= lortsurrare), *burrlott* O. m. (= *surrlort), *burr-makk* O. m. (= *surrmask, men *makk* användes om insekter i allmänhet) samt *lakka-burr* O. m., i hvilket ord första leden är för mig tils vidare oförklarlig. — Slutligen bör här anföras *skitburar* Ng. m., egentl. = sv. *skitborrare, men hvari öfverensstämmelse med vb *burra* kan anas.

transportera, hsv. heter i Pyttis *stransportér*, hvilket innehåller en från ortens kommunikationsförhållanden lånad hänvisning till sbst. *strand.*

tratta, hsv. Nyl. vb är det fr. *traîter*, ombildadt efter sv. sbst. *tratt.*

Vid *troka* Po. Ten. [gå tungt] tänker man på *tröghet* och *tråkighet;* står i st. f. **trokka* assim. af **troðka* liksom norska *trakka* (*Aasen* 828 a) af fn. *traðka*: båda afledda ur √*troða trað.*

Det till sin etymologi omtvistade fn. *þreskǫldr* m. fl. fsv. *þriskuldi* hsv. *tröskel* m. lyder i målen: mest öfverensstämmande med hsv. *tryskil* Ksl., *triskəl* Ng., *triskāl* DG Ru., alla msk. och företeende skenbar hänvisning till vb *tryska triskė* = hsv *tröska*; med *-ld* > *d rd* & *l l* i: *triskål* NO, *triskul* NO och *troskol* Nyl., *trossgol* ÖstB. [jfr sv. *tross-botten*, äfvenså i flere af de följ;] samt, med anslutning till *gård: trisgåd* W, *trossgård* Mörskom (Nyl.), *trössgård* ibd. äfvensom slutligen i Pyttis [hvarest, liksom i W, sv. *golf* lyder *gölv*] *trössgölv.* Alla dessa ord äro msk., fmn. däremot det genom apokope bildade *trosko* Pärnå (Nyl.).

uks-hyvil oks-hyvil Nyl., *uks-hävul* O, *-hävāl* D, *-hævil* Rg., *oks-hävəl* Ng. m. d. v. s „*oxhyfvel*" utmärka en tvåmanshyfvel, som altså har två „horn", ett mot hvardera ändan; enmanshyfveln (med blott *ett* „horn") kallas i motsats härtill på Ormsö *koll-hävul*, hvarmed man jämföre fn. *kollóttr* hsv. *kullig* adj. = hornlös, om boskap.

ung, hsv. adj. framstår tydligt i de omljud saknande nyländska formerna *uggling* = *yngling* och *ugglogər* adj.

(dräktig) ur ett vb **uggla* = sv. *yngla*. Det ser ut som om dessa dialektord vore nybildningar efter *ung* och *unge*.

vadmal, hsv. af fn. *vaðmál* n. pro **váðmál* n. measured stuff (*Clb.-Vigf.* 673 b) uttalas nu på Island *vammal* (ibd.) och äfvenledes i flertalet svenska mål. Här östanhafs säges: *vammal* n. NgONyl., *vallmar* [dissimil. af **valmal* < *vaðmál*], *vall-man* n. Nyl., *vammal* O, *vambal* N, *vammäl* W, *vámmal* GNRu., *vámmäl* DG — alla neutra.

viggəlbäin Po. Ten. n. smalben. Allmogen hyser föreställningen att detta ord står i nära förbindelse med *vinge* och först från fågelvärlden öfverförts till människovärlden. Det är alldeles säkert att vid uttalandet af satsen „*ja ska tá te i viggəlbäinə*“ man i tankarne tillägger: „*än tu itt ska flýg bort.*“ Etymologiskt däremot ligger vb. *vingla* [ɔ: stå ostadigt] i ordet.

Vitkars, ortnamn i Kyrkslätt, uttolkades en gång anslående för mig sålunda: „*tær ha vällan i forriga tidər bódd nogon vitankár.*“ Namnet betyder „*Trollkarls*“ af fn. *vitkari* m. *vitka* vb to bewitch.

vitriol, hsv. lyder i Nyland *viktrill* och *viktriól*.

vídəl Strömfors (Nyl.: öppet fält) vore fn. **víðill* m., har emellertid i Pärnå undergått ombildning till *vídél* n., hvari sbst. *del* kunde synas ligga, och heter i Str. äfven *vídéd* n., hvars slut *-d* jag ej förstår.

vrist, hsv. har i Estland på folketymologisk väg förvandlats till *vríðstán* RgW, *vrístán* NO m. Dessa ord äro uppenbarligen unga — blott i G finnes *vríst* m., i andra estl. mål saknas etym. motsvarighet — och hafva till utgångspunk hsv. best. frm. *vristen*, hvarpå *n* räknades till ordstammen och en plur. **vristnar* bildades. Emellertid betyda *vríð-* l. *vrí-stán* nu: „vrid-stad“ d. v. s. vridbar del af foten.

vårför-bili Lapptr. n. = Jungfru-Mariæ-bebådelsedagstiden; uttydes lätt som den tidpunkt (*bil* n.) då *vårföret* råder. Detta är fullblods folketymologi. *Vårför-* står i st. f. *vårfər-* och i detta, likasom *vårför-da* Sdm., *vårför-dajen* Dl. (*Rz* 166 b) ingår *Vår Fru*, benämning för Jungfru Maria. *vårförbili* således elliptiskt för *vår-fru-dag-tiden;* om *vårfrudag* säger *Dalin* II 700 a: „så kallades fordom i

Sverge J. Mariæ bebådelsedag, firad vanligen d. 25 mars; äfven J. Mariæ himmelsfärdsdag, som firades d. 15 augusti". *-rf-* assimileras i ordet *vårfru* allmänneligen till *ff*; så ock i *våffər- (blómo)* Pä. [men *våfər-* i andra sms. Nyl.], *vaffər (-dá)* Nyl., *vaffər* DRgW, *vaffur* NO, *voffər (-dá)* G.

värtes i *in-* l. *ut-värtes*, hsv. [jfr. *-vart!*] uttalas i VN. *värktəs* med tydlig hänsyftning pä *värk*, *virke*.

fn. *vælindi* & *vélindi* n. [matstrupe] har i följd af *metathesis* vanställts till oigenkänlighet i *veneld* Korpo m. (*Fagerlund* 316 a), *vänald* DG, slutligen *värəld* Ng. n.

äps-œndėr Rg. m. pl. är fullständigare uttryck än hsv. *efsingar* [= från väf afklipta trådändar] af vb *efsa* fn. to cut.

Sist och slutligen må här anföras följande folkliga „ramsor", i hvilka hemmans- och byanamn förekomma med tillägg, innehållande såväl folketymologiska tydningar som folkhumor äfvensom alliteration och rim.

1) Från Bobäck (äldre: Bodebäck) by i Kyrkslätt socken, Nyland:

Tina-tippon, *Masa*-maskin, *Bjøns*-bønon, *Køp*-*) hønon, *Niss-Niku*-rævən, *Hulťus*-måntjärarn, *Bastu*-skraparn.

2) Från Ormsö, Estland:

a) hwít kuia upa kärrbakkan,
Kelləṭ-píana i kerkgatna,
Rump-berkia,
Sérbí-säŕkia,
Hulu-píana nær upa kerkia.

Anm. *hwít kuia* „hvita kojan" = kyrkan. — *gatn* f. bygata, väg.

b) *Rump*-duntn, *Sérbí*-säntn
nappa träniar upa *Rœlbí*-gränsn,
Swíbí-lawdan o *Fäll*-fædn
tó bærer åw *Borbí*-gædn.

Anm. *duntn* jfr Nyl. *dunta* vb dåna, stöta, slå. *sänt* vb svikta. *napp* vb plocka. *tränė* f. tranbär. *gæd* f. fält,

*) Hemmanets namn är *Køpas*.

gärde; här *gædn* i följd af „licentia poetica". *lawda* m. lördag. *fæd* m. följe, skara.

3) Från Wichterpal, Estland:

Kořkės-kotėstäin, *Villivall*-villdiúrə, *Äggės*-äggėsmakkėn, *Käiv*-täipėn, *Mósė*-rotta, *Rí*-rissn, *Kobäs*-stópė, *Bättəls*-biäřkia, *Hantas*-hattn, *Grænskó*-gränan, *Gamustúė*-katta, *Pær*-pæla, *Biunsvé*-biún, *Hiskas*-hilla, *Ugäl*-ugla, *Kivər*-kråka, *Koləks*-kolė, *Näsbú*-lėufisan, *Brask*-bresbärian.

Anm. *kotėstäin* m. brynsten. *äggėsmakk* m. ängsmask. *täip* m. mört (estn. *täib*). — *Mósė*-rotta qvs. *Músė*-rotta d. v. s. möss-råttan. *biäřkė* f. björk. *grän* är f. ö. fmn.: gran. — Gammelstugekatten. — *pæl* f. pärla. *biún* m. björn. Hushålls-hyllan. Koleks-kålet. *lėu* f. lada. *bräsbäriar* m. omskrifver sv. *brödknif*, förklaras „den, som börjar brödet", men härledes bättre från fn. *berja* vb slå, här: skära.

Sydöstsvenska etymologier.

af Herman Vendell.

I.

Många äro inom den sydöstsvenska dialektgruppen de ord, hvilkas etymologiska förklaring stöter på mer än vanliga svårigheter. Dels nämligen hafva lån upptagits från estniskan, lettiskan, ryskan, högtyskan och lågtyskan [= „platt-tyskan"; af *H. Berghaus* kallas detta idiom „die Sprache der Sassen": ordb. I Brandenburg 1880, II Berlin 1883, omfattar t. v. *a—n*], hvarför vid afgörande af etymologiska spörsmål här en vidsträkt beläsenhet är af nöden; dels åter äro ofta de talrika märkliga rent nordiska ord, som dessa mål besitta, på mångahanda sätt under tidernas lopp vordna förändrade och vanstälda.

Bland de till utseendet säregnaste tillhöra *aiskis* O, *aiskit* O, *äiskət* G, *äskət* *) N adv. (= *alltid)* och *aitok* O, *ätok* N, *äðuk* N adv. (= *fordom*) antalet af de i det hvardagliga lifvet mest använda. Som dessa former icke äro inkomna från främmande språk, måste de följaktligen förklaras ur tillgängligt inhemskt språkmaterial.

Det västskandinaviska *ævagi* betyder *„aldrig"*; då det suffigerade *gi* kan innebära såväl positiv, förstärkande, som negativ kraft, kan man antaga att ordet ifråga äfven under någon tid och i några trakter haft betydelsen *„alltid"* och sålunda vore att räkna bland s. k. *„gegensinnige Wörter"*. I stället för *æva* (jfr fn. *æfi* f. got. *aivs* m. tid) har i bygdemålet bildats en oegentlig gen. sing. *ævs-*, *gi* har efter *s* öfvergått till *ki* och äfvenledes antagit genitiv- ändelse (liks. t. ex. i fn. *hvers-kis*); då uppstod **ævskis* och, sedan *v* ut-

---

*) Egentligen med reducerad diftong i första stafvelsen.

fallit, **æskis*. Man måste då äfven hålla före att antingen *æfi* ändrat kön eller ock att *s* vid tiden för denna bildning redan begagnades i gen. sing. af alla tre genera. Slutligen har *æ* — liksom i nyare isländskan — utvidgats till *ai* *): då hafva vi *aiskis*. I *aiskit äiskət äskət* åter antager jag att *t* är förkortadt af *tė* ur fn. *tíð* (sv. *tid*) på samma sätt som detta är fallet i t. ex. *tot* N (jämte *totė*) = „då [för] tiden", *milat* (jämte *milatė* och *millatė*) = „emellertid", „emellanåt".

Också i *aitok* och dess synonymer ser jag *æva* (eller det lika betydande *æ*) och *-gi*; hvad däremot *to* skall föreställa [i målet är *to* = *då*, fn. *þá*] kan jag åtminstone icke än utgrunda.

Likasom i nu anförda ord motsvarar, enligt mitt förmenande, målets *ai* det fornskandinaviska *æ* i *aiėt* N = sv. *ätt* fn. *ætt* (ny-isl. uttal *aitt*). Det skulle visserligen möjligen kunna identifieras med fn. *eigit* d. v. s. ntr. af adj. *eiginn* och vore sålunda = „*det egna*"; men häremot tala följande skäl: 1) det är otroligt att denna del af den svenska folkstammen bildat ett nytt ord för ett så vanligt och oundgängligt begrepp; 2) motsvarigheterna till fn. *eiginn* äro i de s.-ö.-sv. munarterna merendels oböjliga adj. och där böjning förekommer lyder ntr. *aiit*; 3) det finnes i dessa mål för öfrigt intet enda exempel på ett substantivt användt neutralt adjektiv. Genom kontamination af *ætt* och *eiginn* och inlägg af folketymologi uppstod formen *aiėmann* m. N = isl. *ættmaðr* (frände).

Helt annat ursprung däremot har *aisən* O konj. (= „så snart som"), ty detta bör säkerligen rekonstrueras till fn. *eitt sinn* = sv. en gång: *aisən iu kumur haim* altså eg. = „[när] en gång jag kommer hem". Att *i* här försvagats till *ə* beror naturligtvis på första stafvelsens starka betoning.

På frågan, huruvida *eitt sinn* äfven kunde intvingas i *aiskis* &c. *aitok* &c., finner jag mig icke manad att för tillfället ingå.

---

*) Sammalunda motsvaras hsv. långt *ä* i stort omfång af *ai* i vida bygder af södra Sverige: *Linder S. M.*

II.

Ursprungligen på *-ja* afledda verb i vårt fornspråk genomföra regelbundet *i*-omljudet såsnart stamstafvelsens vokal är för sådant mottaglig, men bortkasta *-j-* om denna stamstafvelse är lång och lyktas på annan konsonant än *g k*. Hela den gammalnordiska literaturen har icke, så vidt hittils kändt är, att uppvisa i sådana verb samtidigt befintligt omljud och kvarstående aflednings-*j-*. Och dock är det ett stadium som språket nödvändigt bör hafva genomgått på sin utveckling från den ursprungliga, af gotiskan representerade ståndpunkten: oomljuden rotstafvelse och synligt aflednings-*j-*. Så har t. ex. fgerm. & got. *varmjan* ej kunnat öfvergå i det fn. *verma* utan att hafva någon tid uppträdt i en öfvergångsform **vermja*.

Det är ett bland de ålderdomligaste dragen i de af mig *„sydöstsvenska“* nämda målen att de uppvisa detta genomgångsstadium i åtskilliga verb. Här nedan följer en förteckning öfver dessa.

démė Ru.	**dœmja*	fn. *dœma*	got. *dômjan* (dömma).
dépė Ru.	**dœpja*	fn. *deypa*	got. *daupjan* (döpa).
gläimė Ru.	**gleymja*	fn. *gleyma*	got. **glaumjan* (glömma).
gäimė Ru.	**geymja*	fn. *geyma*	got. *gaumjan* (gömma).
kännė Ru.	**kennja*	fn. *kenna*	got. *kannjan* (känna).
liftė Ru.	**lyptja*	fn. *lupta*	got. **luptjan*, **luftjan* (lyfta).
λläppė Ru.	**sleppja*	fn. *sleppa*	got. **slampjan* (släppa).
séndė Ru.	**sendja*	fn. *senda*	got. *sandjan* (sända).
skindė NORg. / *skindė* NOG.	**skyndja*	fsv. *skynda*	fsax. *scundjan* (skynda).
skrämmė Ru.	**skremmja*	fn. *skrœma[st]*	äldre **skrámja* (skrämma).
snérė Ru.	**snœrja*	fn. *snœru*	got. **snôrjan* (snöra).
snirpė O. *snärpė*	**snerpja*	fn *snerpa*	got. *snarpjan* (snörpa)
spännė Ru.	**spennja*	fn. *spenna*	got. **spanjan* (spänna).
tämmė ORu.	**tœmja*	fn. *tœma*	got. *tômjan* (tömma).
ärvė Ru.	**erfja*	fn. *erfa*	got. **arbjan* (ärfva).

Utanför Skandinavien återfinnes samma postulerade bildning i fsax. *kennjan* och fsax. *sendjan.* — *Slampjan* är konjektur i enlighet med *J. Schmidt* Voc I 162 ff. I *skrämmė* och *tämmė* har *m* blifvit förlängdt, måhända genom högsvensk inflytelse.

III.

Det hsv. *genom* præp. stöder sig, liksom fsv. *ginom* m. fl. (se *Rqv.* VI) da. *gjennem* — hvars senare *e* beror på aksentförsvagning — och nor. *gjenom*, på fskand. isl. *gegnum*. Detta åter är afledt ur det äldre *gegn* (dat. pl.), hvartill motsvarigheter finnas i öfriga germanspråk: fht. *gagan* m. fl. (*Schade* 245 b); ordets etymologi förklaras af *Kluge* (Etym. Wb. 101 a) vara dunkel; af *Diefenbach*, *Fick* och *Schade* däremot föres ordet till got. *gaggan* = sskr. *jagâmi*; i alla fall innehåller det reduplikation.

Detta *gegnum* har nu i här ifrågavarande mål följande former:

1) *ginum* GNgN (i *Nömkyl*), *gänum* N (*Nömkyl*). Härom är självklart intet att tillägga, enär öfverensstämmelsen med hsv. ligger för öppen dag.

2) *gimən* Rg, *gimond* W, *gimun* O. I dessa ord har metathes inträdt liksom i Fryksd. *jømm&n* (*N-n* Fryksd. Ordb. 48 b) och redan fsv. *i gömon* (*Rqv.* *V* 198, noten); att liknande former äfven förekomma i norrländska mål framgår ur språkprof.

3) *girm* DG, *girum* G, *gärm gärum* N. För att finna nyckeln till dessa, vid första påseende högeligen afvikande, formers förklarande hänvisar jag till äldre danska *igieemill giemmel* (m. fl. skrifsätt; förekommer ofta i *Sv. Grundtvig's* upplaga af *Danmarks gamle folkeviser*) äfvensom till landsmålets i Sønderjylland lika betydande *gemmel* (*Kok* I s. 298, jfr § 51 s. 85). *l* företräder här *n* på samma sätt som t. ex. i äldre danska *gamell* = fn. *gaman* nsv. *gamman* (*D. G. F.* II 578 b m. fl. st.) Denna ljudväxling är för öfrigt icke enstående i de nordiska språken: jfr t. ex. fda. *usen* = fn. *vesall* nsv. *usel* (*D. G. F.* III 191 a m. fl. st.), fsv. *spildra* jämte *spindra*, *himil* jämte *himin*, *æril* jämte *ærin* *) (*Noreen* i Arkiv for nordisk filologi I 155 n. 3) m. fl.; såsom värksam inom större områden är samma företeelse påvisad af *Bugge* i KZ. XIX 444 ff. (**managhas* —

---

*) På detta *ærin* grundar sig, med sedvanligt bortfall af utljudande *n*, *ärė* m. N. = ugnsbotten.

f-lat. **mologos* adj., lat. *pro-mulg-āre* vb) och i KZ XX (t. ex. s. 47: sskr. *samânâ-* — fn. [einn] *samall* **saman*).

Låtom oss då antaga att en med *gemmel* närlydande form, d. v. s. visande öfvergång från äldre *n* till *l* och metathes, varit rådande dialektiskt äfven inom fornsvenskans språkområde. Sedermera har ytterliga metathes ägt rum och *l* framför *m* blifvit supradentalt (resp. kakuminalt) samt slutligen öfvergått till *r* (resp. *ṙ* framför *m*), hvarpå *m*, enligt gammal erkänd ljudlag, före sig utvecklat *u*. Altså har, enligt mitt förmenande, utvecklingen varit följande:

gegnum — *genom* — *gemel* — **gelm* — *gälm* — *gäṙm* (*gärum girm girum*).

Det gamla *gegn-* ser jag i *ginfärė* G, *ginfær* N (= brudsäta), som bör sidoställas med Blek. *genfärja* (*Rz* 190 b) och jämte detta underordnas ett fn. **gegn-ferja* = „en, som far emot eller omhändertager bruden.“

IV.

Kringströdda spillror af en försvunnen enhet äro äfven de ordformer, hvilka inom de sydöstsvenska munarterna motsvara det hsv. adj. *gifmild*, näml.:

1) *gėvmildindər* G, *gämildər* Rg, *gämäldė* (oböjl.) D, *gämaldan* O, *gämultan* N. Den första leden häri är otvifvelaktigt att hänföra till ett fsv. **geva* = fgutn. *giefa* = fn. *gefa*, i Dal. **gäfva* (*Noreen* Dl. 60) och adj. skulle på fn. lyda **gefmildr*, men heter där *gjafmildr*. *v* har bortfallit framför *m* och den senare sammansättningsleden, såsom endast bibetonad, förändrats på mångahanda sätt. „*Gifva*“ lyder i målen: *gäfva* DGNgORgW, *giva* NRu.

2) *gämindər* Ng. Bortfall af *v* liksom i IV 1 och öfvergång af *l* till *n*, hvarom se under III 3. Äfven detta utgår från ett fn. **gefmildr*.

3) *giämmlun* Ru. har jag i publikationerna h. 1 s. 49 anfört såsom bevis för begynnande palatalisering. Man kunde ock se brytning i ordet och jämföra det med fn. *gjǫfull* id. fsv. **giafal* **giaful* id. (jfr Sønderj. *gjaf* = gåfva: *Kok* I 300). Samma ursprung hade då äfven *gämmlan* W id., i det att här antingen brytningens *i* utfallit (hvilket

icke är ovanligt: ty jfr *fær* med sv. *fjäder* fn. *fjǫðr* — m. fl.) — eller ett obrutet **gefall* uppkonstrueras. Hänföras orden åter till det fn. *gjafmildr* så måste *m* anses med sig hafva assimilerat *f (v)*; utleder man dem däremot från *gefall gjafall gjǫfull*, så har urspr. *v* öfvergått till *m*, som sedermera förlängts. Andra exempel på *v* = *m* äro: fn. **marvǫlr* = *marval* G *marvul* NO *marväl* Rg *marwäl* W *marvud* (*marvu*l* + d) DN — *marmul* Ru. (ledstaf på pinnvagn) *), fn. *geifla* = nyl. *gäivla* — *gäimla*, äfven i nlt. *gewweln* — *gemmeln* (*Berghaus* I 555 b, II 567 b; saknas i mlågty. [finnes ej hos *Schiller-Lübben*] och således antagl. lån från skand); också hos *Aasen* (Ordb. 214 b) *geivla*: *gumle*; nlt. *malmasier* = *malwasier* (*Berghaus* II 476 b) m. m.

---

*) Af fn. *mari* m. „uppståndare" + *vǫlr* m. „staf, stake:" jfr *Rz* 401 b. *li-märu*, 430 a *mar-stake*, 452 b *mår*, 788 a *val* m. fl. *Vǫlr* ingår ock i det starkt korrumperade *hiánmual* Ru. = fn. *hjálmun-vǫlr* m. (rorpinne; närmast af **hjáln*[*u*]*m-vǫlr: l* + *n* = *n!)* möjligen äfven i *dråpul* m. Ru. = „slagval".

U-omljud af a i de sydöstsvenska dialekterna

af Herman Vendell.

I andra häftet af sina *Studier öfver fornsvensk ljudlära* behandlar *Axel Kock*, ss. 462 ff., *u*-omljudet af *a* i de östnordiska språken. Resultatet af sina forskningar härutinnan framställer han s. 469 sålunda:

[*u*-omljudet af *a* d. v. s. fsv. *o* = isl. *ǫ* — *ø* — *ō*]:

„1) det öfvergår till *ö* (*ø*): a) framför *r* b) framför kort *l*-ljud, när detta står i slutljud eller före vokal;"

„2) det öfvergår till *u* framför *gg*;"

„3) det kvarstår för öfrigt såsom *o*."

Anslutande mig till denna framställning, hvilken för svenska och danska riksspråken onekligen äger sitt fulla berättigade, vill jag här nedan belysa den ifrågavarande företeelsen med ledning af de svenska allmogemålen i Ryssland. Vi skola därvid vara i tillfälle att se spår af *u*-omljudet i vida större utsträckning och detta på ett sätt, som ofta mera öfverensstämmer med fornnorsk-isländskan än med de östnordiska tungomålen.

U-omljudet uppträder här nämligen:

1) såsom *ö*: *a)* oförändradt: *hönd* D (hand) = isl. *hǫnd*.

β) i följd af en i dessa dialekter vanlig öfvergång, under gestalt af *e*- eller *ä*-ljud (*e é ä æ*: jfr *Vll* NO ss. 68 & 69, *Runö* ss. 11 & 12, s. 22) — uti:

bärr Ru. f. (barr) = isl. *bǫrr* n. pl. [jfr *lǫg* n. pl. & f. sg.).

däks G (sippra; lacka) = isl. *dǫggva-sk*.

él Allm. (öl) = isl. *ǫl*.

én Allm. (örn) = isl. *ǫrn*.

figgurbärg N (fingerborg) = isl. *fingrbjǫrg*.

giämmlun Ru. (gifmild), ifall detta står närmast för **giämul-an* och vidare *m* företräder *v (f)*: = isl. *gjǫfull*.

grän RgW, *græn* G (gran) = isl. *grǫn*.

græv NW (graf, grop), *grävutan* NO (gropig) = isl. *grǫf*, **grǫfóttr*.

gämul N (ålder) = isl. *gǫmul* [nml. *ǫld*].

häku Allm. (haka) = isl. *hǫku* (obl. sing. af *haka* sf.).

lèu RgW, *læu* Rg (lada) = isl. *hlǫðu* (obl. sing. af *hlaða*, f.).

skädúk DRgW (kvinnoförkläde) står i st. f. **skämmdúk* = sv. *skam-* (ɔ: *blygd-*)*duk* — jfr öl. *skammskyla* id.! (**Rz** 578 b). Detta **skämm-* är = isl. *skǫmm*.

spärrhäuk W (sparfhök), *spärigg* DNRg (id.), *spärrligg* Ru. (sparf, dimin.) innehålla alla ett **spärr* = isl. *spǫrr*. Märk assimilationen å båda hållen!

swéd N (svål) = isl. *svǫrðr*.

träll N (troll) = isl. *trǫll*.

tränu RgW (trana) = isl. *trǫnu* (obl. sing. af *trana* f.).

véd N (vård) = isl. *vǫrðr*.

Härtill vill jag än foga följande, hvilka icke hafva rena motsvarigheter i isl.: *kräobäin* DG, *krävabäin* Ru. (nyckelben; skullerblad) af ett äldre **krǫgu-bein* *); *skrätu* N (fågelskrämma) = obl. sing. **skrǫtu* [nom. **skrata* f. jfr *skrati* m.]; *trèu* D (tramp å väfstol) = obl. sing. **trǫðu* [nom. **traða* f. jfr vb *troða trað*]. *skräva* Ru. (hylla) pro **skrävu* (Ru. sv. fmn. — *a* = Estl. ibd. — *u*!) vore ett isl. oblikt **skrǫvu* af nom. sing. **skrava*; väl är denna form **skrava* icke bevarad i literaturen, men ligger till grund för det vanliga isl. *skrá* f.

Slutligen må påpekas att i nyl. finnes en plural. *börn* (barn) = isl. *bǫrn*.

2) såsom *u* framför *gg* likasom i högsvenskan; dock bör beaktas att fn. *høggva* sv. *hugga* här mestadels lyder *hogg*.

3) såsom *o* (ɔ: hsv. kort *å*) stundom. Ett alldeles säkert fall är *rost* Ru. (mil), som motsvarar isl. *rǫst*. Osäkra däremot äro: *svomp* D (svamp) = isl. *svǫppr*, *vont* O (vant, folketym. analogibildn. enl *vante?*) = isl. *vǫttr*; äfvenså, med *u* & *å* i st. f. *o*: *uatər åvatan åvätər åatan* (afvig) = isl *ǫfugr?* *kliouk* vb Ru. (om tranornas läte) = isl. *kløkkva*

*) Ang. detta **kraga* se förf:s uppsats *Bidrag till svensk folketymologi*.

(med *u*-epentes *) och inskjutning af reduceradt *i: kl'okva)?* — *miol* O (mjöl) = isl. *mjǫl* har öfverflyttats till denna klass från *Kocks* första, där ordet egentligen hör hemma.

Alldeles tydligt såsom hörande hit finna vi vidare första komponenten i *hougiæd* Ru., *hoggiæd* StorRg (hufvudgärd); denna är nämligen *hov-* eller *hov'd-*, hvarpå i Rg stark assimilering inträdt; vi kunna altså häri ana ett *hovuþ*, och de anförda orden finge restaureras till ett fsv. **hovuþ-giærþ* = isl. *hǫfudgerð* f. Men om ock vi här se den fsv. formen *hovuþ* oförändrad, så är detta ej händelsen med de former, i hvilka ordet ss. fristående uppträder: *hüvė* RgW, *húvė* Ng, *hú* GNO, *hió* D. *hüve*, *húve* och *hú* motsvara naturligtvis det hsv. *hufvud* med försvagad vokal och afnött konsonantljud i senare stafvelsen; *hió*, hkt i smns. lyder *hiü-*, åter upplöser jag till **hivu*[þ], hvaraf, då *i* står i st. f. *y*, erhållns **hyvu-*, en form, välkänd i nyländskan. Men hvadan *y* här kommit, förmår jag icke säga.

Appendix I.

En med den sistanförda närbesläktad ljudomväxling må, ehuru liggande utom *u*-omljudets område, här anföras. *Stuga* heter nämligen: fn. *stofa* fsv. *stova* (& *stugha*) = *stú* GNO Ru, *stüvė* RgW — båda dessa ords sammanhang med fnord. och nsv. inses lätt — och *stivu* DG; rekonstruerad varder denna senast nämda form **styvu* och här hafva vi åter ett ord, som igenfinnes lefvande i nyländskan. Äfven i detta ord är öfvergången $o > u > y$ dunkel, men klart är att *hyvu* och *styvu* måste hafva likartade förklaringsgrunder. Också roten är dunkel; hvarken *Fick*, *Schade*, *Kluge* eller *Schmidt* uppgifva någon etymologi för ordet. Fick antager en forn-germ. stamform *stuban*. Skulle den ej lika gärna kunna uppställas som **stugwôn-?* Men roten? *st'g* „täcka“ eller en obekant nära lydande med betydelsen „röka, värma„?

---

*) Ett nyländskt exempel på *u*-epentes är *stöukvatn* (flödvatten) jämfördt med isl. *støkkva*.

Appendix II.

Örnen kallas i N äfven ***ån***. Detta kan uppfattas antingen såsom **orn* d. v. s. = isl. *ǫrn* — enl. ***Kocks*** regel 2 och med förlängning af vokal framför supradental — eller såsom **arn* — d. v. s. isl. stammen *arn* — med förlängning, närbefryndad med den i *bån* **bån* af *barn*. Den förra förslagsförklaringen synes mig giltigare, ehuruväl vi i senare fallet hade ***én***: ***ån*** = *ǫrn*: *arn [-ar]*.

En gång på tal om vokalförlängningar må vi här fästa oss vid att icke endast konsonanthopningar förorsaka sådana. Ett exempel härpå är *låindər* G = „belägen, liggande“. Ordet kan nämligen etymologiskt icke vara annat än det isl. *lagiðr*, p. p. af *leggja*, *-iðr* har [enl. lagen: *nn* + *r* = *ðr*] uppkommit af *innr*, hvaraf i målet *-indər*; slutligen bortföll *g* med kvarlämnande af ersättningsförlängning — och bortföll dess hällre, som *g* i denna ställning var antingen palatalt eller aspireradt.

Ett borgmästareval i Helsingfors för omkring 200 år sedan.

Enligt 1618 års stadslag skulle alla borgmästare och rådmän i städerna årligen åtta dagar före Valborgsmässan sammankomma på rådstugan för att välja borgmästare och råd för det kommande året. Det dröjde emellertid icke länge, innan afvikelser gjordes från denna föreskrift. Redan konung Gustaf Adolf brukade i nyanlagda städer själf tillsätta borgmästare, „på det nu i förstone“, såsom han uttrykte sig, „något skickeligen må tillgå och begynnas;“ och dock visade han sig mycket mån om att upprätthålla de åt städerna beviljade rättigheterna *). Drottning Kristinas förmyndareregering gick snart längre, i det den oberoende af det i lagen föreskrifna valet förordnade borgmästare i flere städer. I sammanhang härmed skedde äfven den förändringen att borgmästarne icke såsom lagen bestämde årligen underkastades val utan bibehöllo sina ämbeten för lifstiden. Dessa förhållanden gåfvo anledning till beständiga klagomål vid riksdagarna, då antingen enskilda städer eller borgerskapet i gemen bådo om att oförkränkt få utöfva sina rättigheter. Detta utlofvades också alltid i de kungl. resolutionerna. Af särskildt intresse är resolutionen af den 1 september 1664, däri det heter, „att hvad borgmästare- och rådsvalet anbelangar, det skall i gemen förblifva efter lag, och att borgmästare och råd med stadens borgerskap, föregående landshöfdingens inråd, må hafva frihet till utvälja af dess medel den, som till den vacerande tjänsten bäst kan vara fallen och duglig och skall i detta fallet ingen hafva makt anten genom förbön eller annat

---

*) C. T. Odhner, Bidrag till svenska städernas och borgareståndets historia före 1633 sid. 69 och Sverges inre hist. under drottn. Kristinas förmyndare sid. 184.

medel bringa någon utom stadens medel till förbemälda tjänst och plats; konungen dock rätt förbehållen att af viktiga skäl förordna någon" *) Vi finna att ehuru äfven här säges, att med borgmästarevalet „skall förblifva efter lag", likväl stora förändringar inträdt. Enligt stadslagen tillkom valrätten uteslutande borgmästare och råd, men i resolutionen är den utsträkt äfven till borgerskapet hvarjämte före valet landshöfdingens råd borde inhämtas. Också förbehålles här uttryckligen åt konungen rätt att förordna någon. Emellertid utbildade sig en olika praxis i olika städer. Huru härvid tillgick i vår goda stad på 1670-talet, och hvilka biinflytanden, som då gjorde sig gällande, skola vi genom att anföra ett konkret fall söka uppvisa.

Det var om våren 1667. Helsingfors ägde på den tiden liksom nu tvänne borgmästare. Justitieborgmästare var förre landssekreteraren Lorens Håkansson, en gammal man, som omkring tjugu år innehaft ämbetet; handelsborgmästare och tillika grosshandlare i staden var Mikel Zakrisson. I Helsingfors, liksom i de flesta mindre städer, hölls ännu årligen allmän rådstugudag vid tiden för Valborgsdagen, hvarvid val af stadens tjänstemän för nästkommande år företogs. Vid en sådan „Valburgi rådstugudag" den 24 april 1667 anhöll borgmästaren Håkansson om — vi få väl säga — sitt afsked. Denna ansökan framfördes muntligen och var enligt protokollet för samma dag af följande lydelse: „Då proponerade borgmästaren herr Lorens Håkansson, att han för sin ålderdoms skuld icke numera hinner (!) alltid vara tillstädes här i Collegio och därför nu vill committera justitiae administrationen handelsborgmästaren välbetrodde Mikel Zakrisson, allenast: 1) att han detta år 1667 njuter sin fulla lön och sedan, så länge han lefver och är utan annor tjänst, bekommer af redaste medlen 100 D:r s:mt årligen; 2) att han sin restans för förra åren utbekommer, och när han emellertid hit kommer, behåller sin respekt, votum och säte här i Collegio; 3) att han njuter sin tomt efter fritomtebrefvet fri; 4) att, när Gud

*) Stjernmann, Riksdagars och mötens beslut. Jfr. Nordström, De municipiorum in Fennia constitutione sid. 47.

kallar honom, han då odisputerligen får sina resterande 100 D:r s:mt till sin begrafning. Häruppå får han borgmästares och råds bref och lofvade gifva däremot sitt revers" *).

I anledning häraf ingingo helsingforsboarna till kungl. majest. med en supplik, hvari de bådo „att få njuta sitt fria val enligt sista riksdag (1664) städerna in generale meddelta resolution" och föreslogo att handelsborgmästaren Zakrisson skulle utnämnas till justitieborgmästare äfvensom denne efterträdas såsom handelsborgmästare af stadssekreteraren Erik Svenonius. Hälst såge de dock att för „stadens medellöshets skull" de bägge borgmästaretjänsterna sammansloges. När emellertid generalguvernören Herman Fleming fick underrättelse om att magistraten i Helsingfors med förbigående af honom vändt sig direkt till regeringen, skref han den 2 juni 1667 förtörnad till Stockholm: „det kommer mig sällsamt före, att borgmästare och råd i Helsingfors uti deras underdånigaste supplikation till E. K. M:t i ingen måtto därom förmäla (att de nämligen icke underrättat generalguvernören om saken) utan fastmer gifva anledning till att tänka, det någon skulle vela förvägra och hindra, hvad som E. K. M:ts nådigaste resolution om borgmästarval efter ett skäligt förstånd dem tillåter. För öfrigt medgaf han att Mikel Zakrisson såsom „en kapabel man" måtte blifva justitieborgmästare, men denne ingalunda efterträdas af stadens syndikus (sekreterare), „som handelsväsendet och hvad som där vidhänger intet nödtorfteligen vet och förstår", ej häller borde någon sammanslagning af de bägge borgmästaretjänsterna få ifrågakomma. **) Samtidigt härmed skref generalguvernören till magistraten i Helsingfors och anbefalde den att vidtaga åtgärd för val af handelsborgmästare.

Ett borgmästareval ägde värkligen rum kort därpå eller den 2 augusti 1667, men under ganska egendomliga omständigheter. Protokollet därom förmäler helt kort att „allmän rådstugudag hölls i närvara af borgmästare och råd, och eftersom hans höghet generalguvernören hafver befalt

---

*) Här och i det följande äro citaten, då icke annorlunda uppgifves, hämtade ur Helsingfors rådstugurätts protokoll i statsarkivet.

att eligera handelsborgmästare, altså hafva borgmästare och råd samt borgerskapet nu om denna sak å rådstugu varit och *gemene borgerskapet enhälleligen utvalt* stadssyndicum Ericum Svenonium att blifva handelsborgmästare, *hvartill borgmästare och råd consenterade och deras enhälleliga begäran approberade*". Det ser ut som om det icke hade varit allvarligt menadt med hela valet. Valförrättningen leddes af borgmästaren Zakrisson, och magistraten, hvilken ensam enligt lagen valrätten tillkom, lämnade här försteget åt borgerskapet samt förbehöll sig endast pröfningsrätt. Detta förfaringssätt var fullkomligt motsatt det, som vanligen iakttogs; ja, kort härefter skedde ett rådmansval, i hvilket borgerskapet icke als fick taga del. Måhända ville stadens magistrat sålunda kraftigt framhålla att allmänna meningen i staden var stämd för stadssekreteraren och att man bestämdt önskade honom i trots af generalguvernörens uttalade åsikt. Huru härmed än må förhålla sig, altnog valet vardt af noll och ingen betydelse.

I självfva värket var det ock föga af behofvet påkalladt, ty gamla borgmästaren Håkansson öfvervar fortfarande rådstugurättens sammanträden, ja han besökte dem regelbundnare än förut. Under de följande åren 1668, 1669, 1670 och 1671 var det företrädesvis han, som ledde förhandlingarna. Emellertid timade en händelse, som gjorde ett val af handelsborgmästare värkligen nödvändigt. Mikel Zakrisson, hvilken kvarstått vid denna tjänst, dog nämligen år 1670. Det är vid det nu följande valet af handelsborgmästare, som intresset egentligen knyter sig.

Äfven denna gång gälde det en strid mellan helsingforsarne och regeringen. Vid ett rådstugusammanträde den 25 juni 1670 „publicerades i rätten hans höggreflige nådes, högvälborne herrens herr riksdrotsetens grefve Per Brahes rekommendationsbref, dateradt den 9 juni, för Petro Orlandro, att han af särdeles consideration måtte komma i valet till att succedera handelsborgmästaren sal. Mikel Zakrisson. — „Eodem dato blef uppläsen i rätten en det högl. kongl.

**) Generalguvernör Flemings bref i svenska riksarkivet. Noten hör till föregående sida.

kammarkollegii rekommendationsskrift, också daterad den nästförvikne 9 juni, angående samma ärende om promotion till bemälda tjänst". Två dagar därefter den 27 juni hölls allmän rådstugudag i närvara af landshöfding Axel Stålarm, borgmästare och råd samt gemena borgerskapet. „Då lät hans nåde landshöfdingen öfverljudt uppläsa för dem alle samtligen tvänne högrespekterliga rekommendationer, med senaste ordinarie posten ankomna, den första hans höggreflige nådes Per Brahes, den andra det högl. kongl. kommerskollegii angående Petrum Orlandrum, hvilken de höge herrar för åtskilliga skäls och motivs skull peka på måtte blifva tagen i consideration vid borgmästarevalet, och han framför någon annan kunde blifva hulpen till borgmästaretjänsten uti sal. Mikel Zakrissons ställe. Detta ärende hemstälde hans nåde landshöfdingen borgmästare och råd samt gemena borgerskapet härsammastädes att gifva hvar för sig skrifteligen sitt välmogna betänkande uti till nästkommande rådstugudag, hvilket de alla lofvade hvar för sig hörsamligen vela efterkomma. Dock skulle gemena borgerskapet fatta särdeles sitt betänkande uti en skrift alla tillhopa; hvarå sedan ett fullkomligt svar både af hans nåde landshöfdingen såväl som borgmästare och råd på högvälbemälde herrars nådgunstiga rekommendationsbref följa bör utan någon vidare mora".

Några dagar senare den 4 juli 1670 hölls åter allmän rådstugudag angående borgmästarevalet. Därvid närvoro landshöfding Stålarm och Helsingfors magistrats ledamöter. Borgerskapet var visserligen äfven uppkalladt, men fick utanför sessionsrummet afvakta resultatet af förhandlingarna, hvilket äfven vid inkallande senare delgafs detsamma. Protokollet för detta sammanträde innehåller en liten bit kulturhistoria af intresse och upptages därför här fullständigt.

„Först påminte hans nåde landshöfdingen borgmästare och råd, hvad vid senaste rådstugudag i hans närvara och biträdande om valet till den vakanta handelsborgmästaretjänsten afskedadt blef, och förehöll borgmästare och råd de kvaliteter, hvarmed en handelsborgmästare uti denne staden skulle vara begåfvad; begärandes såsom afsagdt var, att hvar och en ville nu sitt skriftliga votum inlägga, det

ock skedde, nämligen således: rådman Johan Karner sköt hela dispositionen under välborne herr landshöfdingens godtfinnande. Hans Jabel och Hans Johansson mente Orlander för många skäl icke kunna till detta ämbetet finnas tjänlig, ej häller staden nyttig. Måns Steen föll därpå, att där Petro Orlandro skulle något emotsägas, kunde sådant icke ske utan hans höggreflige excellens riksdrotsetens, som honom så högt rekommenderat hafver, misshag; syntes förty honom bättre härtill jaka än neka. Justitieborgmästaren uppdrog skälen pro och contra och ändteligen föll därpå, om man sig från Orlandro kunde hos hans grefl. nåde för dess höga rekommendation ursäkta vore gagneligast, det lätteligen icke stode att göra så för hans grefl. nådes många ertedda beneficia som hans starka medgifna rekommendation för Orlandro. — Hans nåde välborne herr landshöfdingen deducerade sina skäl vidlyftligen, förehållandes som tillförene hvad för nytta det vore att hafva en förståndig handelsborgmästare uti en stapelstad, och tvärtom hvad för en olägenhet, skada och afsaknad af en, som detta ämbetet som sig borde icke förstode och handtera kunde, sig förorsaka kunde, menandes vara rådeligast, förr än man detta värket egentligen angriper, först vara af nöden hans höggrefl. excellens riksdrotseten med skrifvelse betacka, som sig denne stadens goda välstånd hafver låtit sig vara angeläget, icke allenast den först funderat, utan ock därtill många immuniteter och friheter förskaffat, och den alltid för alla illviljande befriat och främjat; begärandes om möjligt vore staden kunde ifrån Orlandro blifva befriad, emedan han 1:o hvarken hafver medel; 2:o är ock ännu därtill ung; 3:o finnas ock många tjänligare inom rätten, som härtill vore meriterade; 4:o tillstädjer kongl. majest. uti dess resolution, gifven 1664, såsom Sverges lag dikterar, att staden hafver makt borgmästare och hälst handelsborgmästare att välja; dock där hans höggrefl. excellens ändtligast behagade härpå vidare söka Orlandrum att befordra, kunna borgmästare och råd i regard af hans höggrefl. excellens' rekommendation honom, Orlandro, icke emotsäga. — Detta välb. herr landshöfdingens goda anslag upptog rådet med tacksamhet, och alla enhälleligen härtill sam-

tykte, att sådant bref till hans höggrefl. excellens riksdrotseten afgå skulle, hvarmed alla vota interim alldeles skulle vara sepelierade. — Sedan inkallades gemene borgerskapet och blef dem af välb. herr landshöfdingen i lika mătto deras välstånd och bästa nyttighet i detta mål förehållit, hvilka skriftligen alla enhälleligen, som af deras mening slutas kan, gärna önskade och ombådo, om de ifrån Petro Orlandro i detta fall kunde blifva entledigade. — Sedan alt förlupet var, tog borgerskapet efter befallning afträde".

I enlighet med beslutet uppsattes en skrifvelse, som innehöll det af landshöfding Stålarm i ärendet gjorda uttalande och af honom frambefordrades till grefve Brahe. Härpå svarade grefven, att han ansåg sig tillfredsstäld med den „förklaring, som till honom från Helsingfors inkommen var, icke viljandes staden därmed vidare besvära; dock där någon vakans uti rådmanstjänsten förmedels detta blifva kunde, begärdes att han, Orlander, därmed kunde befordras". Detta svar meddelade landshöfdingen åt magistraten vid sammanträdet den 19 oktober 1670. Då emellertid aflidne borgmästaren Zakrissons enka ännu njöt nådåret, „slöts rådligt vara att med borgmästarevalet till Filippi Jakobi uppskjuta". Något borgmästareval blef dock icke af, ty oaktadt alt motstånd från helsingforsboarnas sida och medgifvande af deras rätt från riksdrotsetens vardt Petrus Orlander kort därpå utnämd till handelsborgmästare i Helsingfors. Därom säges i protokollet för den 3 maj 1671, då Valborgsmässo rådstuga hölls i närvara af landshöfdingen och hela magistraten: „Borgmästare och råd blifva ännu som de på innevarande år varit hafva; dock kommer handelsborgmästaren välbetrodde Petrus Orlander därtill uti sal. borgmästarens Mikel Zakrissons ställe, när han uppter kongl. majestäts fullmakt".

Denna oväntade utgång får måhända sin förklaring i en intrig, som spelades vid detta val, af hvilka, kunna vi icke uppgifva. Strax efter det grefve Per Brahe aflåtit sin skrifvelse, däri han afstod från sin önskan att få Orlander till borgmästare i Helsingfors och åtnöjde sig med att för hans räkning göra förbehåll om den rådmanstjänst, som genom någon rådmans utnämnande till borgmästare blefve

ledig, fick han nämligen från Helsingfors mottaga ett bref, *) dateradt den 6 oktober 1670, hvari uti Helsingfors borgerskaps namn klagas: „landshöfdingen vill till borgmästare utnämna en viss Erik Clemetsson, hvilken icke kan eller vet den ringaste bokstaf af abc åtskilja, mycket mindre lagboken, kongl. majestäts plakat och befallningar läsa, hvarigenom vi fattiga undersåtar kunde med tiden stor nackdel lida“. Borgerskapet bönföll därför om drotsetens medvärkan och skydd mot landshöfdingens anslag.

Huruvida värkligen Erik Clemetsson varit påtänkt till handelsborgmästare framgår icke af de af oss begagnade källskrifterna. Han tillhörde det finska borgerskapet, och hade såsom representant för detsamma redan år 1662 blifvit rådman. För öfrigt var han en af stadens förmögnare handelsmän och åtnjöt såsom sådan allmänt förtroende. Så var han just vid tiden för borgmästarevalet tvänne gånger såsom ombud för Helsingfors rest till Stockholm för att till regeringen framföra stadens suppliker i några handelsärenden **). Det är visserligen ingalunda omöjligt, att den i brefvet till Per Brahe meddelade uppgiften om hans okunnighet varit sann, emedan en sådan okunnighet nog ännu på den tiden påträffades hos det lägre borgerskapet, hvilket han ursprungligen tillhörde, men sannolikt var den uppdiktad af intrigmakarne.

Hela intrigen kom senare i dagen, såsom protokollet för den 18 november 1671 utvisar. Däri heter det: „Hans nåde landshöfdingen, efter rådmannens Erik Clemetssons begäran, uppläste ett bref hans nåde högvälborne herr riksdrotseten tillskrifvet uti gemene borgerskapets namn, som hans person tuscherar, nämligen att han skulle söka att affektera handelsborgmästaretjänsten. Svarade de samtligen med en mun, de en sådan skrift aldrig hört, utan sade: ingen ärlig karl har den dem veterligen gjort“.

Emellertid satt nu, tack vare regeringens maktspråk, Petrus Orlander som handelsborgmästare i Helsingfors. I

*) Per Brahes brefsamling i Skoklosters bibliotek.

**) Ett häfte afskrifter af „Resolutioner och privilegier för staden Helsingfors“ i härvarande rådhusarkiv.

början tyckas helsingforsarne hafva försonat sig med honom, ty vid 1672 års riksdag var han stadens representant. Men senare rådde beständiga tvister mellan Orlander å ena sidan samt magistratens och borgerskapets medlemmar å den andra; därvid utfördes processer af en alt annat än uppbygglig beskaffenhet.

Den gamle borgmästaren Håkansson, hvars afskedstagande gaf första anledningen till det borgmästareval, som här ofvan skildrats, kvarstod fortfarande såsom justitieborgmästare, ehuru alt mera sällan deltagande i rättegångsförhandlingarna. Men då några viktiga frågor stodo på dagordningen, syntes gubben ännu flere år senare sitta på sin domarestol.

Elis Lagerblad.

Biskop J. Terserus till Per Brahe, dat. Åbo den 26 mars 1663.

Meddeladt af professor K. K. Tigerstedt i Åbo.

Eders Höggreflige Nådes höggunstige och nådige skrifvelse af dato Visingsborg den 13 januari bekom jag, sedan jag var afrest ifrån Kajana och kommen till Muhois, nästa socken vid Paldamo, den 9 febr., det är inom en månad, öfver hvilket alle sig förundra. Och ehuruväl jag fuller hade önskat att brefvet hade kommit mig där in loco tillhanda, så hafver jag likväl intet att besvära mig öfver hopmannen,*) ty han undfägnade mig på det höfligaste och uti allo måtto gjorde mig bistånd uti det jag på ämbetes vägnar hade honom att tillita, såsom Ed. Hg. N. hafver att se af actis visitationis. Däruti synes hopmannen sig förgripa, att han tillmäter Præposito, herr Johan i Paldamo, likasom han skulle hafva lagt utlagor på socknen till sin prästgårds uppbyggande, där då i sanning finnes, att socknemännerne hafva af en god och fri vilja samsatt sig att uppsätta och förfärdiga hvart bygdelag sitt hus, som dem af ålder tillydt hafver. Och var [detta] intet uti herr Johans utan uti antecessoris Antilii tid slutet om prästgårdens flyttande och reparation gjordt, och till den ändan hafva de allaredan uti Antilii tid fört stockarne fram till en ny byggning. Och buro alla socknemännerne herr Johan vittnesbörd, att han icke allenast stor möda och arbete, utan ock ex proprie mycken bekostnad på gårdsens uppbyggning användt, för hvilket han ingen betalning fordrar. Jag kan intet se, att Præpositus sig härutinnan i någon måtto förgripit hafver, emedan privilegiernes 23 punkt tillåter att Pastor må kalla socknestämning, där ock skall handlas om kyrkornas och prästgårdsens byggning, och E. Hg. Exc.

---

*) Hopmannen hade i Per Brahes namn hela den administrativa förvaltningen af Kajana friherskap.

hafver dessa ordres på Åland efter sig lämnat. Med kyrkans och prästgårds reparation är alt Præpositi egen goda disposition hemställdt. Men jag tror intet att hopmannen vidare sig häröfver besvärar. Hvad eljest det ryktet belangar om hopmannen, att han illa skulle handtera sin hustru, fann jag utaf intet värde. Det kan fuller vara sant, att de i förstone icke drogo alldeles väl öfverens; men sedan de hafva lärt känna hvarandras sinne, förlikas de nu rätt väl, och hon säger sig intet hafva kunnat önska sig bättre man.

E. Hg. Exc. öfverskickar jag orternes beskrifvelse öfver Paldamo, Kajana och Sotkamo samt med actis visitationis, att E. Hg. Exc. däraf se må, huru det tillstår och hvad jag där uträttat hafver. Jag låter ock följa med en kort relation om Kemi sockens beskaffenhet med ett postscripto om koppargrufvan ofvanför Torneå; såge gärna det communicerades med friherren öfver Kemi, högvälb:ne Herr Clas Stjernschöld. Befinner jag detta E. Hg. Exc. behaga, vill jag ock uti lika måtto öfversända Salo description. Och om höge öfverheten så behagar, vill jag på samma sätt fullfölja öfver hela landet. Jag må intet förtiga att med skolorna både i Brahestad och Kajana är slätt beställdt. Kajana skolas beskaffenhet hafver E. Hg. Exc. [att] se af visitations actis. Med Brahestads skola är intet bättre. Claudius *) och Casparus **) lita hvar på annan och hafva båda varit uti skolearbetet mäkta försumlige. När jag frågade efter numerum discentium, sade den ene 10, den andre 15. När vi då sände kring staden efter dem, funnos intet mera än sex. På E. Hg. Nådes gunstige behag och efter herr Claudii egen begäran öfverantvardade jag hela skolan uti Caspari händer, att ock han allena behåller socknepenningarna och svarar sedan allena för skolan, hvilken ock utlofvade vilja härefter göra sin möjligaste flit. Eljest uti församlingen hafva de, sedan förre visitationen hölls, märkeligen sig förbättrat, att de kunna riktigt läsa sin Catechismum och en god del läsa i bok, så väl som i Salo. Uti alle församlingar, så finske som svenske, hafver jag ut-

*) Claudius Henrici Alholm, kyrkoherde i Brahestad.
**) Caspar Caspari Forbus, kapellan i Brahestad.

delt ibland dem, som kunna, så väl som dem, som vilja läsa i bok, sådana små A B C böcker som här bifogas; hoppas att det skall vara dem ett godt incitament. Ed. Hg. Exc. vill jag ännu ödmjukligast påmint hafva, att emedan de två små kapellgälden Kiulo och Säkylä intet kunna begå sig med mindre de läggas tillhopa igen uti ett pastorat, såsom de tillförene båda under Eura lydt hafva, att det lilla prästbolet af två tunnors utsäde i Säkylä måtte blifva behållet till kaplansbol; item att E. Hgr. Exc. ville se på mina skäl om de spetelska hjonelagen. Här i landet vanka af sådana alt för många. Uppå detta alt förväntar jag ett höggunstigt och nådigt svar. — — — — —

Bilaga.

Anno 1663 den 3 febr. hölls examen med gossarne uti Kajana skola uti prästerskapets så väl som hopmannens, borgmästarens och borgarenas närvaro, och fans att skolestugan behöfver reparation, att spisen och fönstren blifva botade och fönsterkarmar insatte. Kamrarna behöfva ock förfärdigas, att någon kan bo därinne: är fördenskull vår vänliga begäran, att Inspectores Scholæ ville hafva härom tidigt bekymmer, att denna reparation måtte med snaraste företagas och fullbordas; såsom ock att en dörr gjordes till förstugan, att boskapen icke må gå därin.

Gossarne voro 29, mest alle borgarebarn, fördelte uti 3 classes: fyra hafva läst syntaxin och latinske Catechesin, tio därnäst allenast Donatum *) och etymologiam, de andra endels A B C boken, endels också Catechesin finsk och svensk.

Rektor Dn. Jacobus Teuschovius, **) som ock stads- samt slottspredikant är, finnes hafva gjort sin möjligaste flit att informera gossarne, hafver inculcerat dem, som öfverst sitta, Catechismum Lutheri på latin, så att de färdigt

*) Latinska grammatiken benämdes Donatus efter en berömd grammatiker från 4:de seklet, hvars skrifter på mångahanda sätt bearbetades och länge lades till grund vid undervisningen i latinska språket.

**) Skref själf sitt namn Theudscovius.

kunde läsa honom utantill ifrån begynnelsen och till ändan. Men detta var till att reprehendera, att de slätt intet däraf förstodo eller kunde uttyda på svenska eller finska, sedan att han aldrig hafver öfvat dem till att tala latin; 3:o när han repeterar regulas syntacticas med gossarne, lägger han tillhopa de orden, som intet höra tillsammans uti en construction, såsom debemus Deum, cum gratiarum, frågandes hvad det är för en regula; 4:o gossarne hafva ock intet lärt rätt skrifva, emedan præceptor själf ingen god hand hafver; 5:o uti sången äro de slätt intet öfvade, emedan Dn. Rector själf hafver en oböjlig röst. Och emedan Dn. Thomas Uhlander, som nu till prästämbetet restituerad var, är något förfarnare uti latinska språket, hafver god hand till att skrifva och är något uti räknekonsten samt musica förfaren, hafver ock god röst, hafve vi på H. Hgrefl. Nådes Riksdrotsens nådiga behag velat adjungera Dn. Teuschovio bemälte Uhlandrum till en medhjälpare uti skolan, att han kunde därigenom både lisa Rectoris svåra arbete såsom i kyrkan med mässande och predikande, så ock i skolan med ungdomen och därbredvid förvärfva sig något till lifsmedel och uppehälle. Men emedan Dn. Thomas sig så förklarar, att han hällre vill tjäna en bonde än tjäna under Teuschovio, altså måste Teuschovius så härefter som härtill utstå med skolestuguarbetet allena, till dess H. Hgr. Nåde med tiden kan försörjan med bättre lön och barnen med bättre skolmästare. Emellertid på det att barnen icke alldeles onyttigt förnöta sin tid och föräldrarna förorsakas, såsom härtill skedt är, taga sina barn därifrån, skall Dn. Teuschovius ingen latin där fortsätta, utan han lärer dem strax förstå och uttyda uppå svenska eller finska.

Uti kyrkoväsendet må han lita på Uhlandrum (när honom så behagar). Om klockarlön blef slutet att han skall hafva af hvar borgare 18 öre koppar m:t om året; item för hvart lik, efter som det är till, en mark eller två; item när brudfolk viges och hustrun tages i kyrkan efter barn 4 öre kopp. m:t hvardera gången. Begäres vänligen att Rever. Dn. Præpositus ville borgerskapet detta med flit förehålla. Actum ut supra.

Politiska bref till Calonius 1792,
den Reuterholmska regimens första år.

I en tidigare skrift *) har af undertecknad påpekats, hurusom, sedan Gustaf III:s tillträde till regeringen och särskildt i följd af hvad man kunde kalla konungens finska politik, många våra landsmän, Creutz, Munck, Armfelt, Aminoff o. a., uppnådde betydande, ja till och med de mest betydande platser i samhället, — att nu icke erinra, det finske män egentligen först från samma tid nämnas i vitterhetens högre och högsta rangklass. Denna framåtrörelse, en gång började, afstannade icke mer, huru än styrelsemaximerna skiftade.

Perioden närmast efter Gustaf III:s död kännetecknas allra förnämligast af en äregirig Finnes dominerande inflytande på de allmänna ärendenas gång. Väl sant, att Reuterholms och förmyndareregeringens magtfullkomlighet blott varade fyra år, eller till 1 november 1796, då Gustaf IV Adolf sjelf öfvertog spiran. Men de 4 åren räckte godt till för att samla och organisera alla missnöjen, hvilka sedan riksdagarne 1786 och 1789, då säkerhets akten genomdrefs, antingen blott hemligen grott i sinnena eller ock gifvit sig luft i Anjaliternes dåd, — missnöjen, hufvudsakligast hemmastadda i Finland.

När derefter, under den unge konungens auspicier, hans faders vänner å nyo kunde lyfta hufvudet och Reuterholm med anhang i sin tur aflägsnades, hade emellertid en tredje strömning i tänkesättet, äfven denna ledd af en Finne, vunnit utbredning. Sprengtportens sjelfständighetsplaner, i förstone mera föraktade än påaktade, ventilerades redan ifrigt i klubbar och brödraskap, till och

---

*) Skalden J. H. Kellgrens Finska lefnadsminnen. Helsingfors 1884.

med inom murarne af Sveriges starkaste fästning, Sveaborg. Som man vet, hvilade deras hersklystet förrädiske upphofsman icke förr, än han sjelf såsom generalguvernör, åtminstone för några månader, intagit främsta värdigheten i sitt dåmera genom en fånigt envis konungs nycker från föreningen med Sverige gångna fädernesland.

Sist och då katastrofen kräfde priset af Gustaf IV Adolfs krona, var det omigen en Finne, som närmast genomförde denna statshvälfning, denna politiska liqvidation. Och den genomfördes så, att, enligt en svensk biograf: „Adlercreutz' upphöjda. ädla, från all afund och förföljelse fria förhållande, i så brydsamma, så afgörande ögonblick, utgör ett af de skönaste drag något folkslags historia kan uppvisa."

Alla nu i korthet antydda vexlingar bilda lika många länkar i en fortlöpande utveckling, eller kanske hellre slingor i en trasslig historisk härfva. Hvarje gruppering egde sina tillhängare, sina arbetare, sina mer eller mindre framträdande kapaciteter, kortligen: sitt parti. Man öfvade sig på alla håll att tänka i politiska ämnen; hela vårt land, främst dess intelligens, genomgick en mer än allvarlig politisk lärokurs. Hvad under då, om det, när skilsmessans stund inbröt, kunde åt det gamla brödrafolket afstå en hel mängd i allmänna och statsvärf förfarne män, men dock för egen del behöll qvar, som stödjepelare, alla dessa dugande förmågor, hvilka med heder, takt och insigt, trots svåra förhållanden räddade hvad räddas kunde för grundläggandet af vårt nya statsskick.

För denna gång skola några bidrag meddelas hufvudsakligast till belysning af den Reuterholmska regimen i dess begynnelse. Att inledningsvis ett antal skrifvelser från närmast föregående år och månader förutskickats, torde icke anses förändra karaktären af det hela, utan fast hellre deråt förläna nödig bakgrund.

Sagda bidrag utgöras samtligen af bref till M. Calonius, hvilkas original förvaras i hans manuskriptsamling å vårt universitets bibliotek.

Deri berörda historiska fakta äro visserligen i och för sig till sina yttre hufvuddrag redan temligen fullständigt kända. Men sambanden dem emellan äfvensom moti-

ven, hvarur händelserna liksom ur sina källådror framsprungit, icke mindre än sättet hvarpå och medlen hvarigenom de ledts i inslagen rigtning, ligga ännu på många punkter i det dunkla. Särskildt eger man sig föga bekant om Reuterholms assistenter på finsk botten och om desses möjligen mer eller mindre individuela uppfattning af sakerna. I sagda hänseenden innehålla våra aktstycken åtskilliga värderikt autentika upplysningar.

Af sådant skäl torde närvarande publikation icke vara ovälkommen, åtminstone för finska läsare. En lifligare och mer genetisk skildring af de tillvägagåenden, hvarigenom „storvisiren" banade sig fram, kan knapt ges, än dessa förtroliga afslöjanden, väl icke af hans egen penna, men tätt i de färska spåren af hans första steg mot sitt högpolitiska mål. Ty man märker snart, att han, ehuru icke så ofta nämd, dock skymtar i de flesta vigtigare nyheternas bakgrund såsom den der, hvilken, enligt en af brefskrifvarnes yttrande, vid hofvet på Drottningholm „gör regn och solsken".

En annan här framträdande personlighet är Calonius. Skrifna till honom och stundom äfven hänsyftande på ingångna svar från hans sida, gifva oss många af brefven, må vara blott indirekta, men likväl tillförlitliga vinkar om de åsigter och grundsatser, med hvilka han snart gick att på nära håll skärskåda tilldragelserna i en upprörd tidsålder. Ensamt det myckna och belåtna talet hos ett par hans korrespondenter om „Armfeltska ligans" lyckliga dissipation blottar, synnerligast i förening med annorstädes ifrån tillgängliga notiser, hans egen ställning till den vigtiga dagsfrågan och till Gustavianismen öfver hufvud. Men än mer: vi erhålla derjemte en lika positiv som från hittills gängse sägner afvikande utredning om skälen för, och tillgången vid hans anställning i högsta domstolen, — denna verksamhetssfer, der han äfven som praktisk rättslärd och politiker förvärfvade det anseende, hvilket i framtiden, när vår författning skulle nydanas, förde honom till den vigtiga posten som landets förste prokurator.

Vidkommande dernäst skrifvelsernas författare, så stå icke heller de främmande för vår inre historia under för-

berörde stormiga omkastningar. Namnen K. Hisinger, G. V. Lode och G. E. Haartman, oss välbekanta redan genom Porthans korrespondens med Calonius, träda här i ett ännu spontanare förhållande till den sistnämnde. Deras bärare hörde väl ej i samma grad som Porthan till Calonii förtrogne, men tyckas dock plägat i allmännare medborgerliga angelägenheter ganska oförbehållsamt meddela sig med den ypplyste fosterlandsvännen. Också torde tankeutbytet dem emellan varit rätt lifligt, eftersom från det enda året 1792, hvartill föreliggande samling företrädesvis hänför sig, finnas i behåll trettio, delvis särdeles utförliga bref.

Dessas öfvervägande flertal är från dåvarande hofrättsrådet, sedermera (1793, jemte Calonius sjelf och baron A. Reuterholm, den allrådandes broder) ledamoten i högsta domstolen, slutligen vicepresidenten Karl Hisinger, † 1805. Årsbarn med Calonius, gjorde han dennes bekantskap redan under sin tjenstgöring vid Åbo hofrätt, innan han 1775 som assessor förflyttades till den nyinrättade hofrätten i Vasa. Hans af oss begagnade korrespondens, begynnande 1791 vid besök i Stockholm och sträckande sig till slutet af 1792, får visserligen sitt största intresse först med Reuterholms uppträdande på den politiska arenan; dock hafva vi äfven ur dess tidigare hälft excerperat några underrättelser eller reflexioner om remarkablare förhållanden och personer.

Det röjes lätt, att Hisinger är intet mindre än en Gustaf III:s man. Närvarande vid den tumultuariska riksdagen 1789 och deltagare, om än i protokollen blott som persona muta, i adelns hetsiga omröstningar, såg han sin aktade embetsbroder, den väldige folktribunen G. V. Lode, af konungen helt brusquement förpassad från hemliga utskottet till hemorten åter. Detta gjorde, att han ännu närmare än förr slöt sig till den förföljde vännen, — med andra ord: till dennes alt i allom Reuterholm. Derigenom blef han ock inkallad som ledamot i högsta domstolen, men qvarhölls här icke längre än Reuterholm förde styret. „Det var en obegriplig försumlighet af honom, som varit så värksam för andre, at han ej, så länge medvinden räckte,

skaffat sig sjelf någon betydelig förmån", skrifver Porthan till Calonius 1796 $^{7}/_{11}$.

På Hisingers tillskyndelse fick Calonius till korrespondent äfven Georg Vilhelm Lode (4 bref), för tiden assessor i Vasa, 1792 $^{23}/_{8}$ revisionssekreterare och 1793 $^{7}/_{1}$ justitiekansler i Stockholm, på samma gång (till lönens förstärkande!) 1795 president i Vasa och 1796 i Åbo hofrätt, f. 1741 † 1799. Han var af gammalt känd som en skarp jurist, redan i yngre år ifrig riksdagskämpe, „mössa" och „patriot", men ändå ifrigare intrigör. Så upplyste vid ständermötet 1769—70 landshöfdingen i Nylands och Tavastehus län H. H. Boije, att mycken förvirring framkallats i Finland derigenom, att endast Lodes memorial (om rådsherrarne) och mösspartiets skrifter, till finska öfversatta, „löpa hela landet omkring". Stod ej detta i strid med hans eget så upphöjda yttrande vid samma riksdag och i samma memorial: „Politiken gagnar blott så länge hon styres af rättvisan, men vare den tid fjerran, då den förra leder den senare"? Misstänkt för någon delaktighet i de finska oordningarna under kriget 1788, förständigades han vid följande års riksdag genom riksdrotset, på konungens befallning, att, såsom icke sjelf hufvudman för sin ätt (han hade Adlerstråles fullmagt) oförtöfvadt återresa till Vasa för att der förrätta sin syssla. Ingen röst höjde sig till hans försvar, och dock var han invald ledamot af sjelfva hemliga utskottet, „hvilket vedermäle af sitt stånds förtroende", sade han in pleno, „uppväckt hans fullkomliga erkänsla och eldade hans nit att gagna sitt fäderneslandᶜ".

Men hans sol gick åter upp med Reuterholm, som behöfde ett kraftigt biträde att hålla den sjelfkloke rikskanslern, friherre Fr. Sparre i beroende och att bekämpa „rojalisternes" af Armfelt ledda stämplingar. Det är vid dagningen af sitt nyförvärfvade inflytande och för att styrka detta, som Lode i sin tur sökte allians med Calonius, — ehuru utan att vinna honom helt, så mycket de än sympatiserade i kritiken öfver Gustaf III. Kommo så, efter förmyndareregeringens till ända gångna olympiad, de dagar, då den förr så mägtige och fruktade justitiekanslern i sitt

refugium på Åbo hofrätts presidentstol, att döma af Porthans yttranden, nästan gick och gälde för en nolla.

Af mera blandadt innehåll, men dock synnerligen tillbjudande att blicka in i de politiska interiörerna, äro brefven (4) från medicine professoren i Åbo Gabriel Erik Haartman, slutligen ledamot i regeringskonseljen, † 1815. En till det yttre mycket vinnande man, skall han, säges det, plägat smidigt lämpa sig efter konjunkturerna, och visar äfven här en afgjord dragning mot de då som bäst till magten gåendes åsigter.

Yttermera förekomma i samlingen ett bref från afskedade öfverstelöjtnanten, fideikommissarien till Odensaari baron Karl Efraim Carpelan, riksdagsman vid flera ständermöten, samt ett breffragment af en okänd och en längre men kasserad skrifvelse 1796 från Calonius sjelf till Porthan. Då de två förra icke kräfva mycket utrymme, men lemna enskilda drag till tidsteckningen, har här en plats unnats äfven åt dem. Calonii skrifvelse deremot hänför sig icke till den tid, som nu sysselsätter oss, samt finnes dessutom redan förut publicerad som bilaga i den nyligen utkomna senare delen af Porthans korrespondens.

Brefaftrycken följa hvarandra i kronologisk ordning efter dateringen. Rent personliga privatnotiser uteslutas. Ortografin har något moderniserats, dock så att de för många nutids ögon så anstötliga *c*, *g*, *q* och *e* resp. *ä* tecknen allestädes bibehållits liksom i originalen.

I.

Från K. Hisinger.

Stockholm 1791 $^4/_2$. Högädle Herr Professor! — — — Manderfeldt är Dansk adelsman, och fick vid sin härvaro 2,000 rdr pension för ministeriela tjenster[1]). — Ingen annan osäkerhet har här sports än den, att löst folk, särdeles af nya gardet[2]), deri många Ryssar äro instukne, företogo sig at i mörkret röfva, stjäla etc. Samma tid blef et liderligt quinfolk mördadt af en afdankad munsterskrifvare för någon jalousie, och det gick som vanligen händer, at af 1 gjordes 100 historier. Emedlertid fördubblades vakter, patruller och policens tillsyn, så att nu mer icke det minsta höres emot hvad annars sker.

Ryktet, som nyligen var starkare om Riksdag[3]) lärer tillkommit deraf, att R. G. Direction förestälde sin svåra belägenhet at kunna infria sina sedlar, då dess tillgångar blifvit under kriget tillgrepne, och begärte derföre Ständers sammankallande. Svaret blef, at då andre omständigheter icke det fordrade, hade R. G. Direction at uppgifva andre utvägar at på annat sätt afhjelpa sin förlägenhet, då bifall skulle stå til tjenst. Det skedde och författningen utkom, som upphäfver interesse och tid til betalning. Man tror likväl, at om fred ej blir med Turken, och Preussen samt England således torde komma i spelet nästa vår, vi då äfven skola följa med på Rysslands sida och Riksdag i det fall föregå, til at kräfva krigshjelp och visa nödvändigheten af rörelsen. Detta unter uns. — — —

Man säger, att vår gräntsereglering[4]) som bäst förehafves, och at vi dervid ofelbart få Nyslott, Högfors etc. och afstå någon del af Carelen. — — —

Det säges, at Baron Armfelt sålt Åminne til Gen. Klingsporre. — Landsh. Simon Carpelan kom hit utan permission, har icke än fått tala vid Konungen, ja ej en gång vid G. Arm-

---

[1]) Jf. Schinkel, Minnen II, 162 f.
[2]) Jf. Adlerbeth, Histor. Anteckn. II, 71.
[3]) Adlerbeth II, 86. Ehrenström Histor. Anteckn. I, 359. 366
[4]) Schinkel II, 166.

felt, som ger tiggar-courer hvar onsdag och lördag, enligt anslag på dörren. Man påstår, at til och med gl. Generaler stå där och afbida til dess han utkommer, går omkring, talar och afhör. Han för annars nu en så hög och alfvarsam mine, som möjeligit är. Af hvad Tyska avisan innehåller är det endast sant, at han och Grevinnan körde i kull, dock utan skada. — — —

Det glunkas om någon tillställning i Norige, men som lär misslyckats. En idé som aldrig lämnas, ehuru fåfäng på flere tider. — General Klingsporre lär ej vara så aldeles väl, som förr. Det är ock begripeligt, at hans medtäflare tragta at ställa honom litet lägre.

II.

Från den samme.

Stockholm 1791 $^{26}/_{2}$. — — — Här pratas mycket om krig och et läger i Skåne för 16,000 man. Annars ganska tyst. Konungen är alt på Haga och har förmodeligen at syssla med svar åt Engelska, Ryska och Preussiska courirer, som ofta komma. Kinkigt lär det vara. — — — Landsh. Simon [Carpelan] lär ha svårt at repa sig i tjensten, den man tror han kanske får quittera. Han och Wetterhoff ha råkat i en stark strid. — — — Gen. Klingsporre är här, och man vet icke om han är så aldeles väl. — — — Det sägs, at De Besche fått Castelholm efter Ehrenmalm.

III.

Från den samme.

Stockholm 1791 $^{12}/_{4}$. — — — Om Konungens resa [5]) talas starkt och många gissningar löpa. En del, at han far til Ryssland, Pohlen; andre, at det bär af til England, Aachen, Italien och Gud vet icke hvart. Några inbilla sig, att Kronprinsen följer til Petersburg. Jag har nu som förr min egen tanka om alt. — — — Simon Carpelan är redan tillsagd at gå af och A. I. Ramsay, Öfverste Lieutenanten, blir i stället om han vill ge pengar, men han kan ock knoga. — — —

[5]) Adlerbeth II, 76.

Prosten Runnbom är under ransakning, som bäst, för förgripelige utlåtelser. Äfvenså äro en Cap. Ankarström och en Vice Auditeur förde under bevakning til Gottland för dylikt. — — —

Huruvida den 3 Aprill här skulle firas[6]) eller ej, var mycken ventilation, och man skall afstyrkt alt. Men några trodde, at afbrottet var för synbart och derföre proponerades en allmän måltid på Beursen för alla classer folk, utan at privilegier, säkerhets act eller något skulle nämnas, endast ätas och drickas de kgl skålarne. Det skedde. Riksens Råd och några högre Embetsmän voro bjudne, alla andra skrefvo på listan och betalte 4 rdr. Jag var ock där. Många bättre Borgare voro borta, äfvenså af andra classer. Aldrig et ord nämndes om dagen. Kl. 6 gingo de fläste bort och några sämre borgare supo där sedan til kl. 1 och lära sjungit visor och verser, som tobaksfabriqueuren Frestadius componerat. Åbo deputerade söpo med om natten.

IV.

Från den samme.

Stockholm 1791 $^{31}/_{5}$. — — — Regeringen[7]) hade i går sitt första sammanträde på slottet kl. 12 och Kronprinsen gaf rigtig sessions måltid derefter. Håkansson är med i Regeringen, ehuru ej nämnd i kungörelsen; men han sitter särskilt vid bordsändan, midt emot Prinsen, och lär ha en helt an bänk, får ej heller skrifva under. Jag vet icke än, om han var med vid måltiden. — — —

V.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{12}/_{1}$. Högädle Herr Professor! Då man efter nuvarande systeme skall nyttja packet i alt, så har ock här händt en gemen ogerning, i anledning af sista riksdagsmans val. Falander, som skulle afresa om tisdagen blef måndags aftonen kl. mellan 9 och 10 på gatan öfverfallen af 2:ne okände karlar och

---

[6]) Jf. Nordins Dagbok, sid. 241.

[7]) Adlerbeth II, 76. Nordin, sid. 157.

ganska illa sårad med 6 knifhugg. Första natten var fara om lifvet för stark förblödning, men nu kommer han sig småningom. Två sjömän äro aresterade, såsom misstänkte banemän och en ung Töhlberg såsom tillställare.

Det var en högst infam händelse både i afseende å upphof och följder. Landshöfding Tandefelt begick en oförsigtighet deri, at han söndags afton gaf handtverkare ur alt det pack, som voterade Falander, et supcalas, dans, illumination och skott. Denna triumf gjorde dem än öfvermodigare, så at de med ovett öfverforo de andre, som deraf retades till hämnd. Köpmans betjenter och drengar lära derföre verkstält den på Falander, hvars pluralité var knapp och, som nu påstås, tillkommen genom ett uppenbart filouteri med vallängden.

Borgmästaren Mentzer måste ändå på Borgerskapets enhälliga och enständiga begäran åtaga sig för Brahestad riksdagsmanskap. Han ville värkeligen intet dit nu, mer än förra gången. I Christina är en Rådman Holmström vald. Man känner honom ej särdeles, men det vet man, at L:h. T. icke ville ha honom. På särskilt hög befallning afgå genast extra poster ifrån Uhleå och här, med berättelse om valen. Man vill förmodeligen i förhand uträkna pluraliteten, för at derefter bestämma propositionerne. Ny Carleby och Jacobstad skola förenat sig om Rådman Fellman i Brahestad i hopp at denne ock skulle utses för Brahestad; men nu måste Mentzer sta derifrån. Får se hur det går med de begge andre städernes val.

I Vöro prosteri skall Chydenius fått 1 och Lagus 2 röster, ty Capellanerne ha valt särskilt en Caplan och lära öfveralt vilja ha sin egen riksdagsman, som då blir antingen Granroth i Munsala eller Chydenius i Lumjoki. Granroths bror, en bonde ifrån Pedersöre, är vald ifrån Synnerbergs domsaga, til L:h. T:s stora förtret.

I dag väljer Laihianders contract här, och sedan jag ätit middag med gubbarne hos Prosten Hedman, skall jag berätta utgången deraf. — *S. d. e. m.* Chydenius fick 6 och Lagus 2 röster, den förra, så vida Laihiander öfvertalte dem at votera på honom, efter han ej ville ha en ung Pastor dertil. Capellanerne, 5 el. 6, valde Granroth. L:h. T. reser icke till riksdagen, ej heller någon annan här. Lovisa riksdagsman Silfverdahl kom redan hit. — Alla hälsa. Lef väl! Ödmjuke Tj:re C. H.

VI.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{29}/_{3}$. Högädle Herr Professor! Det sista bref jag hade äran emottaga från Herr Professoren var af d. 1 Martii, el. deromkring; deri lofvades vidare besked om Öfv. Jägerhorns förrättning, understödd af Ass. Georgii. Men som jag med 3 el. 4 sedermera ankomne Åbo poster icke blifvit hedrad med något bref, så frugtar jag, och det just med oro, at Herr Professoren sedermera varit sjuk, eller ock at något rasande förelupit med brefven, i fall sådane afgådt. — — —

Den oerhörda händelsen med Konungen har försatt oss i yttersta bestörtning och frugtan, då utgången gör at man i denna stund är högst orolig. Det var en förbannad gerning både til upphof och verkställighet. Men at deri kan vara någon complotte, som en del gissa, har jag svårt at begripa. Alla omständigheter, klokt betragtade, motsäga det.

Och hertig Carl är i regeringen! Det var en nyhet, lika så oväntad, som ännu outransakelig. Man kan ock deraf göra mångfaldige betragtelser och än flere gissningar.

Gud låte alt gå väl och slutas bättre, än nu ser ut. Man räknar hvart ögonblick för att få höra huru det är med Konungens tillstånd och hälsa. Posten af d. 19 kommer i morgon hit norrom, endast man då får bref och underrättelser. Var god ock låt veta hvad där [i Åbo] spörjes i detta granlaga ämne. Som hafvet än lär ligga, så måste tidiga och munteliga underrättelser snält inlöpa. Postgång och resor lära väl vara frie. Hit är än ingen extra post kommen om den grufveliga händelsen, såsom til Åbo och T:hus etc. En resande ifrån T:hus förde oss första tidningen. Jag kunde ej sansa mig första dygnet. Oro och frugtan intogo hela själen. Det är sant, at några än hafva sine egne föreställningar om detta faseliga upptåg, men jag förstår sådant icke. Man hinner tids nog gissa och uträkna. — — —

Falander och Doctor Chydenius skulle d. 5 Martii komma öfver Quarken med flere finska Riksdagsbönder, och då de voro $^{1}/_{2}$ mil nära Wallsöarne, som äro på denna sidan, mötte dem en stor råk, ehuru de nyss förut midt på Quarken mötte bönder, som dagen förut skjutsat hit. Riksdagsmännen måste

vända om; Quarken var i full rörelse och de kunde ej hinna fast is, förr än till deras stora lycka det isstycket, hvarpå de seglade och [hvilket] kanske var 1 mil långt, som hastigast stötte mot ett grund, och ena ändan då sprängdes mot fasta isen, så at de i hast sluppo derpå, men måste lämna alla kistor, en del slädar och 3 hästar. Två Holmö skjutsbönder ihjälfröso ock, en Riksdagsbonde förkylde föttren illa, och med lånta pengar kommo alla norra vägen hem. Quarken låg då så starkt och vinden var så litet farlig, at böndren samma dag sade, at han ej på 6 veckor skulle bryta. De ha ock vanligen sine tecken dertil i god tid förut, men detta påkom dem som et undervärk.

Några dagar förr än Falander hemkom uppbrann ock beckbruket här, dervid han miste 160 t:r tjära. Alt är honom emot. Än är Saken ej slutad vid R. R. Man har i 14 dagar undersökt om en pisspotta och hört 12 à 15 vittnen, utan minsta ändamål. — Ass. Lode blef påkallad at vittna i samma Falanders Sak, i en ganska obetydelig omständighet. Förmodel. at få honom jäfvig.

VII.

Från K. E. Carpelan.

Ank. d. 8 Maji 1792.

Stockholm 1792 $^{18}/_{4}$. Högädle Herr Professor! Vi hafva här haft en tid en ganska bedröfvelig tid; händelsen och påfölgden deraf, är redan så allmänt kunnig, att jag den ej behöfver beskrifva. Ransakningen fortfar dageligen; Ankarström har fått sin dom af Högsta Rätten, att hans namn ibland Adeln skall utplånas, och famillen taga sig nytt namn; stå 3 dagar i 2:ne timmar på hvar sitt torg i halsjärn vid skampålen med namnet öfver sig och få 5 par spö, hvardera dagen, sedan mista högra hand, halshuggas och steglas. — — —

Kongl. Begrafningen tros ske d. 12 Maji i Riddarholms kyrckan. — Det synes som Hertigen vill hushålla för Riket, som alla trogna undersåtare hjerteligen önska. — Fransyska Theater trouppen är afskiedad, Comedier, Opera och Masquerader, lära gå samma väg, och fås ej under sorgetiden agera. — Enkedrottningen har öfverlemnat till Konungen sin hafda Hofstat, och vill

sjelf nämna sin Hof Betjening och redan utnämt Kammarherren Baron Reuterholm till sin Öfver-Kammarherre.

Gref Munck är illa fast för de falska Fahnehjelmarne; han har fått Hertigens tilsägelse att resa utur Riket och lemna Surrogat till inlösen af det falska. Obegripeligt att sådant kunnat hända. Flere desagrements äro ock honom ålagda. — — —

Utaf min k. hustru har jag haft den underrättelsen att Herr Professoren varit så god och lofvat bidraga till Bancolånets ärnående, som min syster skulle behöfva till Mätzäkyläs inbördande, hvarföre jag ödmjukel:n tackar, men vidare vet jag intet huru med saken tillgått.

Utaf en öfver min framlidne Faderbroder författad Lefvernes beskrifning[8]) får jag härhos öfverlemna ett Exemplar, som min yngsta Bror skrifvit. — — —

I arest d. 18 Aprill 1792:

Johan Jacob Anckarström.
Gen. Major Baron Pechlin.
Majoren Gref Clas Horn.
Capitaine Gref Ribbing.
Öfverste Lieut. Lilliehorn.
Cancellie Rådet v. Engeström.
Kongl. Secret. von Engeström.
Major v. Hartmansdorff.
Häradshöfd. Nordell.
Rådman Ahlgren.
Lieut. Baron Ehrensvärd af artilleriet.
Secret. Ankarström.
Notarien Enhörning.

Bevakade:

Baron Funck.
Lieut. v. Strussenfelt.
Cornett v. Plomgren.
Major Wennerstjerna, endast för H. Gen. Sincklairs räckning.

Frikände, som varit bevakade:

Generalen Gref Horn.
Öfversten Baron Gyllengranat af artilleriet.

[8]) Jf. Åbo Tidn. 1792, N:o 40. 43. 44.

Öfverste Lieut. Baron Gyllenstjerna.
D:o Baron Sjöblad.
Major Stael v. Hollstein.
D:o Baron Wallenstjerna.
Capit. C. Stålhammar.
D:o Bogeman.
Ryttmäst. Baron Örnsköld.
Capitaine Troilius.
Lieut. Schiultz.
Bruks Patron Björkman.
Baron Kurck.
Baron Lybecker.
Stabs Adjut. Stael v. Hollstein.
Secret. Lilliestråle.

VIII.

Från K. Hisinger.

Vasa 1792 $^{20}/_{4}$. Högädle Herr Professor! Herr Professorens gratieusa skrifvelse med sista post gladde mig oändeligen, då jag så länge saknat det vanliga tecken af en så Honett väns goda ihugkomst.

Ja, min Bästa Vän! Konungen skulle ändå dö af det mordiska skottet, och man ser nu af alla omständigheter, at fara varit från första stunden, ehuru den doldes för allmänheten och icke heller yppades för K. sjelf förr än natten förut, efter Wallquists berättelse. Tänk at den ej nämner om Kronprinsens och de fleres afskedstagande från K., som ofelbart skedt, eller huru? Det ser man at Wallquists förrättning kom i senaste laget och lämnade föga tid öfrig.

Men hvarföre blef Fagerström actor emot de brottslige och ej Adv. Fisc. Wallquist, som ock är en flink och redlig man? Jag känner ej det.

Det är i all vår stora olycka en värkelig och sann tröst, at vi i Hertig Carl återfå en klok och mild Regent, under minderårigheten. Jag är aldeles försäkrad derom, och vi få snart känna hans visa och faderliga anstalter til Rikets väl. At de som på misstankar och ringa anledningar voro aresterade, blefvo

lösgifne, var säkert Hertigens tillstyrkan, och kundgörelsen af d. 29 Martii vittnar om dess ädla tankesätt emot undersåtare. Det ges folk, som förtryta, at deras dageligen utösta ondska, som vore i flere landsorter deltagare i den vederstyggeliga complotten, derigenom dödades och vederlades. Det är deras glädje om de kunde inveckla halfva Riket i en så nedrig anläggning.

Men hvarföre kom Landsh. Willebrandt så hastigt til Åbo? Monne någon särdeles commission el. endast den orsak at vara på embetsorten, sådant vållat?

Aldrig har här varit omtalt, mindre påtänkt, at någon troupp Soldater skulle här inläggas, och ingen rimmelig anledning fins dertil. Man finner ock det rätt underligt, at en borgar Patroulle började gå, efter det Falander sårades, liksom mord och brand derföre altid skulle förestå.

Emedlertid lefver man nu åter, liksom i en ny verld, och man hinner ej så snart bli känd på den Theater, där nya personer framträda. Det blir roligt at se en hop ombyten. Monne ej några redan skola synas mindre?

Hvad. uträttar Öfverste Jägerhorn i Finland, hvar är han och hvar blir han? — — —

Förledne måndags svor Hofrätten Trohetseden. — Aldrig kan jag tro at Spioner och Raporteurer skola finna någon trefnad. Sådane tillhöra endast svaga Regeringar. — — —

IX.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{23}/_{4}$. Högädle Herr Professor! I fall det icke förut hunnit til Herr Professorens kundskap, så får jag berätta, at vi omsider fått President i Stats Secret. von Carlsson, hvars successor Lagerbring blifvit och kanske mest förorsakat Carlssons befordran, dermed han lär vara föga belåten, såsom rik och ensam karl, ägande egendom å landet och hus i Stockholm. Det kan ock hända, at han ej emottager syslan, ehuru man likväl bör tro, at hans utnämnande icke kunnat ske, om han ej förklarat sig dermed nögd.

Desse dagar förekommer den rygtbara och infama Falanderska saken i Hofrätten. Som Assessor Lode påkallades at

vittna i en ganska obetydelig omständighet, så är han jäfvig och enl. Riks Drottsens bref får Hofrätten adjungera H:h. Ross, enär domfört antal brister, som derföre nu sker i denna sak. — — —

X.

Från den samme.

Vasa 1792 14/5. Högädle Herr Professor! At Hertigen blir en excellent Regent har jag altid trodt och styrkes än mer af hvad Herr Professoren i dess angenäma af d. 1 Maji behagar nämna.

Om Gr. Munk har jag den säkra berättelse, at han en vacker dag uppkallades til Hertigen, där Riksdrottset och Gen. Taube förut voro. Han tillfrågades hvar han fått de falska Fahnhjelmarne? dertil han svarade med mycken assurence, at han intet falskt mynt tillvärkat och fått dem, som man vanligen får pengar, utan at veta at de voro falska. Man inkallade då en Capit. Mech. Appelquist, som uppviste Hr Munks bref, deri han befaller honom göra stemplar til sådane sedlar och åberopar dertil högre befallning. Munk kunde då ej mer neka, men ville dock påstå sitt förra om befallning; detta åter är och förblifver hans digt. Både summans ringhet och alla omständigheter motsäga sådant. Säkert hade ock Hr Munk i god tid då förskaffat sig något bevis derå, då man likväl vet at K. äfven ifr. Gefle skickade L:h. Willebrand til honom at efterfråga, huruvida han haft befattning med denna sedelsak, men han svarade sturskt, at han för ingen an än K. ville yppa förloppet.

En god man [Major Lode] väntas hit snart, och af honom får jag höra alt, som höras kan, och skall sedan meddela, i fall något märkeligit kan inhämtas. — Ja Armfelts periode är förbi; inga adjutanter, ingen cour, intet fjäs mer, och man tror han ock mister Wermlands Regemente. Gen. Klingsporre är nu högst. Få se hvad det blir af Gen. Toll. — — —

Hertigen vill hushålla i alt. En Cadett skola är i fråga, i stället för Franska Spectaclerne. Dubbla post porto, passevolence medlen, spanmålen för de reduc. Cav. Regementerne, Nummer Lotteriet etc. som alt ingådt i K:s enskilta cassa, kommer

härefter at disponeras af Stats Contoiret. Mycken justice göres i militairen vid befordringar, och H. vill återställa dess agtning.

Det synes ock klart, at H. styrt undersökningen i Svea Hofrätt så, at den ej skulle sträckas för långt och för strängt emot dem, man kunde misstänka. Hade Fagerström fått råda, så hade visserligen många flere blifvit indragne och en del aresterade icke så fort utsluppit. Jag ser det til och med af hans bref til mig. Nu lär han vara ledamot i H. D. [Högsta Domstolen] och Juslén afgå, såsom Fagerström sjelf berättat hit. Det blir en rigtig vinglare och den farligaste karl, ty han förenar skickelighet med en nedrig förställning och bitter ondska. Han kan gråta, för at göra sig trodd; det har jag sedt.

Med sista post hördes intet från Stockholm, hälst de anklagade fingo 8 dagar til förklaring. Horn sades vara sjuk och oredig.

Hvad säger L:h. Willebrand om Gr. Munks ändalykt, och monne han slipper någon släng af slaget? — Får se om vår nya President kan komma in i H. D. — Vi ha redan hit fått med hvarje post de utkomne ark af undersökningen, 7 til dato. — — — Det är obegripeligit, at man än kan vara så fanatisk i Åbo, at digta, utsprida och skända folk med dumma rygten — —

XI.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{25}/_{5}$. Högädle Herr Professor! Visserligen upplystes jag om hvarjehanda utaf Herr Professorens angenäma af d. 17 sistl., hälst jag saknade bref från Stockholm. I vederlag får jag berätta, at den rygtbara Falanderska saken förevarit i Hofrätten och blifvit hemstäld K. M. i anseende til föreslagen skärpning för de 8, efter Hofr:s pluralité ansedde skyldige, neml. 4 års fästnings arbete. Mitt votum följer härjemte, var god och läs, döm och säg rent ut.

Alla de onödiga uptåg och olagligheter man i denna sak dels försökt, dels fullbordat för at kunna fälla de brottslige och många andra dertil, står ej at beskrifvas. Til och med ransakningen innebär derom flere vedermälen, och man har varit så oförskämd at man utspridt, som vore högre invite gifven, at den

saken icke behöfde handteras så aldeles lagligen. Kanske at i Hofr. hemställan ock igenkännes en så obehörig influence.

Hvad tycker Herr Professoren, til exempel, derom, at pluraliteten gillat det, at Advocat fiscalen fått öfvervara underrätternes beslut, endast för det han hade Riksdrottsens befallning at bivista rättegången? Krabben var enig med mig i alt annat, utom det han icke ansåg Falander vara öfverfallen såsom Riksdagsman, då han ej hade fullmagten el. än afrest, och det är kanske det rättaste.

Rådman Töhlberg var sin sons fullmägtig och blef oförmodadt stäld på framtiden af R. R., för det han dagen förut, då Tandefelt firade sin dumma triumph med supa, canoner etc. hade på källaren det infall, at Falanders grafõhl då firades. De peruquer, som handtverkarene, hans hjeltar, då förlorade på gatorne i fylleri, voro det, hvarmed unge Töhlberg ville spela giäck och upspika på kåken.

Bergvald har med sitt sqvaller-genie och fanatiske ifver så solkat och gjort undersökningen orimligt vidlöftig, at han deraf kan ha tort. Deri äro öfver 120 personer hörde. Hade man handterat Konungamordet på lika sätt, så hade den räckt i 4 à 6 år och minst 10 à 12,000 vittnen blifvit hörde, och 600 personer anklagade. Slutl. ingaf han vid R. R. et groft anförande mot Stadsfiscalen för förment efterlåtenhet, och har nu genom en lönlig raport hos Riksdrottsen skaffat, at han blef tils vidare suspenderad, utan at ransakningen innehåller något fiscalen til last, mindre at Bergvald sådant än bevist.

Alt härliga påfund, som åtminstone för en framtid måtte afstanna. Det är annars Hr Fagerström, som häri varit Spelorre och gifvit ton och befallningar. Det blir en rigtig gåsse i Högsta domstolen, djerf och tiltagsen, egennyttig och elak, altsammans med qvickhet och förställning. — — —

XII.

Från densamme.

Vasa 1792 $^{22}/_{6}$. Högädle Herr Professor! Såsom yppersta prof af Herr Professorens rena och upprichtiga vänskap tager jag det öpna och grundeliga omdömme Herr Professoren behagat

meddela i Falanderska saken, och tackar ödmjukast
Herr Professoren varit gunstig och deri gjort mig til vil
är aldeles ense deri, at principen är, eller åtminstone bo
sådan som Herr Professoren behagar nämna och at men
ledes är, at intet edsöres straff (utom det i dråp) hvark
lagboken eller andre författningar, skulle vidare äga ru

Men som desse och deribland 51 § i Reg. formen
ändrade och icke genom någon slags förklaring häfne
tade; XXIII Cap. M. B. äfven förblifvit orubbadt och
heller kan medge at det bordt utgå, då 1 och 7 §§ i XV
ännu omtala edsöres straff och lagen således någorst
stadga, hvad det innefattar och dermed förstås, så bli
brist, kanske ock et rent fel och misstag, at 1779 år
ning icke i alt uttryckt ändringen af det förra edsöres

För min del har jag åter af många skäl oryggelig
satt mig at icke rafinera eller explicera det minsta, då
och ser, at bokstafven är emot mig, utan följer altid d
ock aldrig så stora orimmeligheter deraf skulle upkom
dant må bli för Lagstiftarens räkning och jag tror
bäst, då jag följer orden. Så har jag ock häri gjort, n
ger ännu, at ändringen af edsöres straff, i all sin vi
ändamålet af 1779 års författning, ehuru man dermed

Visserligen blandade sig någon politique i den f
skärpningen, då Drottset behagade så groft rubricera b
begära dess alfvarsamma bestraffande. Salig Kungen
redan i Gefle raport derom och med extra post befallt
sökning. Men jag måste ändå säga, at då en Riks
minsta öfverfallande redan förtjenar edsöres straff, så n
et så stadgadt mordiskt och argt företagande, som dett
lander, tåla skärpning. De brottslige legdes til gierni
rade en hel eftermiddag, förklädde, på gatorne, efter Fa
och gofvo honom sluteligen, på ett lömskt sätt, 7 så sv
och skärningar med 2 knifvar, at hvarje af dem var nä
ligt och hans bräckband räddade endast hans lif. Fö
get fick han ganska djupt i bröstet, begge knifvade på
och hans frack var skuren i stycken. Det var et und
han ej dog.

Jag håller dessutom före, at bland flere brister i
är ock den, at ej särskilt och svårare straff är utsatt

som så skadar annan med mordgevär, eller skjuter efter någon, där likväl lagstiftaren ihogkommit dem, som nyttja förgift, och de stadgade 20 dlr s:mt för yxas etc. resande och bössas spännande, äro för mindre brottslighet och för ingen del svarande emot omnämnde större arghet och gröfre utbrott. Denna Hofrätt har en gång hemstält K. M., om icke en, som om natten skjöt med kula genom fönster på den, som låg i sängen, ehuru skottet ej träffade, kunde insättas å fästning, hälst litet feltes i bevisningen, men det afslogs.

Min väntan, at af en ankommande resande få goda och säkra underrättelser om alt hvad denna tiden händt i Stockholm, blef derigenom plötsligen om intet, at min man, Capitaine Lode, nyligen berättade mig, at han på resan hit, i Stockholm fick befallning at quarstanna i Sverige, så vida han fått Hertigens löfte om befordran til Major vid Helsingarne, och hvilket sedermera skett. Han hade visst icke fått detta, om K. lefvat, ehuru han är en bland våra snällaste officerare och just allmänt berömd, — ty han var tecknad.

I går slöts Hofrättens Session, och det på vanligt sätt, så at ej en enda sak, icke en enda lapp, vidare återstod at föredragas Man hade dock de sista 3 veckorne arbetat mer än flitigt, för at komma dertil, och nummern på afgjorde mål af alla slag lärer ej stort eftergifva Åbo Hofrätts; 70 supl. mål, 19 lagvadde, mer än 80 brottmål etc. Den 5 Oct. börja vi åter. Vår Bergenhem är lika så lat, som dålig. Aldrig i et enda mål har han ännu upsatt rubrique, än mindre skriftel. votum. Jag vill ej säga mer.

XIII.

Från G. E. Haartman.

Stockholm 1792 $^{13}/_{7}$. Ännu kan jag intet säga något om ställningen i Ministeren, som vore af betydenhet. Det säges allmänt, at alla hållas på god distance, oaktadt de bjuda til at krypa nära. Men sedan Baron Reuterholm kommit i dessa dagar, väntar man stora händelser. Många härstädes ogilla dock all denna politique; de hade häldre sedt, om de gamla favo-

riterna d'un coup hade blifvit blottade och afskeda(
nämnde nya skall vara mycket arg, hög och egenl
tadt sina andra talens mindre bevandrad i Jus pub
önskade.

Om de förra favoriterna säger man följande.
ken[9]) är det aldeles icke så illa som man sagt i]
har icke lemnat hvarken Titlar, Band eller Grefska
svaderad at öfvergifva Riket, för at appaisera affair(
sedt et bref utifrån, deri det försäkrades, at Han ı
Grefve Munck m. m. för en ganska lysande stat. Ä
at Han icke behöfver ansvara för någon liquid öfver
at hans egendom här blifvit såld, är icke underligt,
kan nyttja den der han är. För öfrigt skall han i
nog documenterad — men han var ock tillika et m

Armfelt skall utom åtskilligt gammalt öfv(
mästa befordrat sin olycka genom Ankarströmska e:
Han har sjelf varit närvarande på alla torg, då .
chavotterade och då något slag varit väl härdt, h
bifall tilkänna. Äfven har han gifvit Capitain Pey
guardet ordres at tillåta peubeln tränga in i Spets
skymfa delinquenten. — Peyron blef för denna otill
sterad och bekände vid förhöret, at han gjort efter (
skall vållat, at Armfelt miste det nämnde guarde

Generalen Baron Taube skall icke vara väl
bestyrkas deraf, at han fått afsked ifrån Öfverste
vid Dragonerna Öfverste Kammarjunkare sysslan
hållit i apparence at öfverlefva 4 år — Baron
kunna uträtta mycket, men är ej så mycket afhå
cum, som respecterad för sin politique vid sista Ri
svärfar är en arg frondeur i hjertat, ehuru egenn
honom att låta bruka sig emot sin öfvertygelse. H
odrägligt snål.

Klingsporren säges äfven här vara väl oc
vingars skugga Liljesparren. Ibland det humilien
denna måst tåla af General Pechlin bör jag nämn
den jag förut icke hört: Sedan Liljesparre låtit n

[9]) Ehrenström 1, 373.

[10]) Helt annorlunda Nordin, sid. 274.

kasta handklofvar och blackar för at skräma Gubben, samt en stund derefter sjelf inkommit, steg Gen. Pechlin up och begynte kläda af sig, samt derunder yttra sig: ja så, jag ser at man genom torture vill förmå mig til en bekännelse, som är stridande emot sanningen och min öfvertygelse (och sedan han var afklädd) si så kom nu Herr Lagman, nu är jag färdig; härtil svarade Liljesparre med häftighet: menar Ni, at jag är en rackare, nej jag är för hederlig karl at röra mina händer på en missdådare; Pechlin svarade härtill med sin vanliga köld: ja — ja det är detsamma det, Hr Lagman.

Låstbohm slingrar sig så mycket han kan, men skall ej kommit långt dermed. För någon tid sedan skall han knäfallit för Hertigen och bönfallit om Dess protection emot sina fiender, hvilka förfölja honom ända så långt, at de med osanna tilmälen sökt svärta honom äfven hos Hans Kongl. H:t. Härtil har Hertigen svarat: nå hvad säga de då? har ni lagen och oskulden på Er sida så kan ni äfven vara säker om mitt beskydd och Lagens hägn är Er öppet.

Ahlman skall vara minst väl af alla; utom annat har man som bevis anfört en anecdot härom [11]). En vid namn Nordenström blef för sin nit i framledne Kungens tid befordrad till Packhus Inspector, hvarvid han förhöll sig så redeligen, at knapt någon aln Sidentyg tullades här i Stockh:m på längre tid; under samma tid var en Fineman Inspector vid Accisen, som utom annat ökte sina meriter genom trägna rapporter ifrån Gottland (hvarest han hade connoissancer) om den bekante Gottländska saken, hvilken bragte Ankarström ifrån sin syssla m. m. Dessa rapporter addresserades til Ahlman, som var Finemans patronus och vederbörligen recommenderade hans förtjenster hos sal. Kungen. I anseende til Nordenströms förut nämnda egennytta och Finemans ökade meriter, flyttades Fineman til Packhus Insp. sysslan såsom mycket fördelaktigare, och Nordenström måste åtnöjas med Finemans. Icke längesedan skall Hertigen förklarat, at som Nordenström emot Säkerhets Actens tydeliga innehåll blifvit utan laga ransakning och dom skiljd ifrån sin syssla, skall han deri åter varda insatt, och Fineman återgå til sin. Detta har högeligen förtrutit Tull Directionen, så at de beslutit at skicka en Deputation til Hertigen, hvilken Ahlman skulle anföra.

---

[11]) Jf. Nordin, sid. 194.

Så skedde, och Ahlman skall med mycken soumission förklarat, at Tull Direction vore högeligen bestört öfver den författning Hans Kongl. H:t tagit med ombytet af deras ämbetsmän, hälst Fineman vore en af de mest förtjenta, så at hon ej annat kunde förmoda än H. Kgl. H:ts onåd, i hvilket fall Ahlman för sin del ville upsäga all vidare befattning. Härtil skall Hertigen svarat, at han skulle icke misstycka om Ahlman afsade sig sin syssla, emedan dessa ämbeten icke saknat sökande; för öfrigt visste Hertigen icke annat synnerligt om Fineman, än at han jemte sina Likar varit orsaken til Sal. Konungens död, i det deras orimmeliga rapporter stadgat Anckarströms grymma uppsåt. Detta skall nog surprenerat Ahlman, men han har icke dess mindre tillagt, at Nordenström vore äfven känd för en elak och egennyttig ämbetsman; hvarpå han fått til svar: ja, det är Er skuld, som tilsatt honom. Härmed stannade det.

Håkansson skall vara under samma fördömelse med Ahlman och Armfelt, til hvars liga han äfven hör. Han skall begärt private audience hos Hertigen, hvarpå han fått til svar, at om han icke hade något at föredraga, så borde han anmäla sitt ärende skrifteligen. — Ullner är ansedd som den capablaste i Magistraten sedan Eckerman dog, och är i anseende dertil verkeligen respecterad af Borgerskapet, ehuru han emot deras vilja inkommit.

I går var jag hos Cancelleren [Armfelt] på upvagtning. Han är dålig til utseendet och missnöjd. Han sade sig icke må väl och at han derföre nästa söndag ämnade anträda resan til Varma Baden i Italien. (Inom 3 månader har han lofvat vara tilbakars och derföre äfven refuserat at recommendera någon vice Canceller under tiden; men de flesta tro, at han ej så snart kommer tilbakars). — Ännu var intet Consistorii expedition om Rangtvisten ankommen, men Cancelleren sade sig genom privat bref vara underrättad derom af Biskop Gadolin. Han gillade Consistorii steg och sade äfven, at han redan prævenierat Hertigen om saken; men många tro, at hans praevenence intet en gång i bagateller stort gäller. Illa vore, om ej Consistorii expedition hunne fram, innan Cancelleren reser. Brandel, hvilken jag råkade hos Cancelleren i förmaket, sade, at den sistnämnde anmält en sak directe hos Kungen rörande Academien (hvad det var fick jag ej veta), som blifvit afslagen. Adjuncten Holmberg är här och

söker tilökning i lön i anseende til sin nerlagda mångåriga möda, men skall låta nöja sig med en Professors fullmagt. Han har varit på etourdie och hos Hertigen sjelf på Drottningholm insisterat häruppå.

Til läkare nyheter hör, at Salomon är congedierad ifrån hofvet. Han gör endast tjenst som Regements fältskär vid Lif Regementet; och som dess särskildta corpser ha camperat på särskildta ställen, har ock Hr Salomon fått flitigt kuska dem emellan. Archiater Bäck är tjenstgörande hos Enke Drottningen, som bor på Ulricsdahl. Lif-Medicus Rung är det hos Konungen och Archiater Hedenberg som förut hos Hertigen och Hertiginnan. — Ännu hafva icke de hos Sal. Kungen vid Dess sista sjukdom tjenstgörande Läkare blifvit betalte, men nyligen skall vara beslutit hvad hvar och en skall få. Skulle ock detta icke nu skedt, hade Theelen som altid är djerf ingifvit räkning. Innan man stadnat i något beslut, har man på håll sonderat den sistnämnde, om han vore nöjd med 800 Rdr, men han har svarat för mig är 800 ell. 1200 Rdr lika mycket. Derpå är nu beslutit, at Theelen skall få 1000 Rdr, Hagström 800 (NB dessa biträdde äfven vid obduction), Bäck och Acrel 600 samt de öfriga 500 Rdr hvar.

I dag var Konungen uppe i Vetenskaps Academien och emottog Protection öfver henne hvarefter Schröderheim tiltalade så väl Konungen som Hertigen, efter sin vana vackert. Hertiginnan jemte en stor suite af Hofvet voro äfven närvarande.

Vid tilfälle skall jag sända två interessanta Documenter. Härnäst mer af Herr Professorns

ödmjukaste t:re

H.

P. S. Om Dr Pihlman skulle råkas, skulle jag hafva en hälsning til honom ifrån en Grosshandlare och Bruks-Patron Asplund, som varit vid sista Riksdag; jag har gjort connoissance med honom. Han är en Hederlig Man. — Bruks-Patron Björkman reste til Finland i förgår och hade med sig sin svåger Levin (Protonotarie och adjungerad Assessor i Svea Hofrätt); jag har gjort hans connoissance, och som han är en quick och honett karl har jag committerat honom at frambära min hälsning til Hr Professorn. Af honom kan man fråga åtskilligt.

XIV.

Från den samme.

Stockholm 1792 $^{24}/_{7}$. Herr Professorns gracieusa skrifvelse har jag med en ökad visshet om Herr Professorns vänskap emottagit, och skall altid räkna för en lycka, at kunna betyga, huru mycket min förbindelse derigenom är ökad. Såsom et ofullkomligt prof deraf, skyndar jag mig at upstapla den samling af politica jag hunnit göra, sedan jag med förra posten skref til Herr Professor Porthan. De märkvärdiga händelser, hvilka dertills passerade äro åtföljde af nya icke mindre.

Låstbohm är skiljd vid befattningen med Justitiae Cancellers Embetet och i dess ställe Rosenblad dertil förordnad. Det tros dock icke stanna endast härvid, utan man väntar med visshet, at den sidstnämnde skall i sjelfva verket äfven få detta Embetet, hvartil han framför andra skall vara vuxen; äfven som at Låstbohm skall befordras til någon aflägsen Landshöfdinge post. — Lika så fägnesamt är för alla rättskaffens Patrioter at Probsten Nordin blifvit hemförlofvad, sedan Cancellie Collegium blifvit antydt, „at det Diplomatiska arbetet, hvarmed Probsten Nordin varit sysselsatt, tills vidare komer at afstadna“ och Stats-Contoiret blifvit anbefallt at indraga de särskildta löner, hvarmed han varit gratificerad. In fieri skall säkert vara, at Håkansson skall återgå til sin Borgmästare beställning, och at Armfelt skall befordras til General Gouverneur i Pommern. — Just nu har jag af säkert folk hört, at Låstboms fullmagt til Landshöfdinge sysslan i Heinola skall i Cancelliet vara under arbete. Märkvärdigt är, at de som varit första drif-fjädern til Säkerhets Acten, nu blifva de första offren för densamma.[12])

I fall spådomen om Armfelt inträffar, ber jag Herr Professorn på det kraftigaste, at icke förhasta sig med Cancellers valet eller at på minsta sätt engagera något löfte i den saken, ty det torde vara nödigt at närmare conferera om den saken; jag har skaffat mig alla möjliga underrättelser om detta ämnet och skall framdeles munteligen communicera dem. Biskopen syntes vid min afresa inclinera för en viss Herre, men jag säger än en gång, at man icke bör förhasta sig.

---

[12]) Adlerheth II, 163. 165.

Alla dessa betydande förändringar sägas vara en följd dels af Baron Reuterholms hemkomst, dels förnämligast af någon upspionerad contrarevolutionsplan af Armfeltska ligan. Man skall nemligen fått den underrättelse, at Armfelt skulle göra sin utländska resa til Dalarne, då hvar och en annan på sitt håll skulle befordra samma ändamål i andra landsorter, samt emellertid Hertigen undanrödjas och skyllas för delaktighet i händelsen d. 16 Mars. För at sysselsätta folkets attention, skulle tilfälle skaffas åt de fångna herrarne at rymma[13]), hvarvid de dock skulle ertappas och lemnas til peubelns raseri. Härtil märktes ock verkeligen någon anledning natten för Armfelts afresa, så at canoner måste upföras på Riddareholmen med skarp laddning och brinnande luntor; hvarjemte vagterne fördubblades. Detta gaf ock anledning til förordningen om lugnets bibehållande af den nya Underståthållarn. Om Armfelts resetour hafva vederbörande varit så osäkre, at han verkeligen blifvit escorterad af bevakare ända till Ystad.

Under alt detta har Ullner bibehållit sig genom den försigtighet, at han under framl:e Konungens lifstid aldrig skall sysselsatt sig med nya planers projecterande och efter Dess död icke skrikit öfver Nidingarne, utan i stället tegat och lefvat äfven med bägge partierna, då deremot de andre utgjort sit egit cotterie. — Ahlman har begärt afsked med bibehållande af tredje delen sina inkomster, hvilket blifvit honom vägrat. Äfven har han förl. torsdag begärt Audience för at aflägga sin tacksägelse, men fått til svar, at han kunde komma igen såsom i går. Såsom hörande til märkvärdiga politica, får jag ock som helt säkert berätta, at Anckarströms kropp i denna förledna natt blifvit nertagen och bortsläpad, man vet ej hvart. En såg, en handsk och de afsågade steglen äro endast quarlemnade. Spår efter en 4 hjulad smal vagn skall synts på vägen ifrån steglet til Bränkyrkan.

Af Byggnader är blott den på Haga stora lustslott afstannad; dermed har ock icke kunnat för den stora planens skull fortfaras. Deremot har man med 350 man Södermanlands regemente begynt ifrigt tilreda Cadets skolans rum på Carlberg; hvilket slott med alla dess appartenancer blifvit skänkt til denna in-

---

[13]) Jf. Ehrenström I, 445.

rättning. Vid det en besigtning anställdes i detta slott, fants af Sergel och andra connoisseurs en stor tafla af en gammal Italiensk mästare, som värderades til 2000 ducater, men lemnades til Kongl. Cabinettet emot 1000 ducater til Cadets skolans behof. Äfven fortfars med den namnkunniga Obelisken, med et så kalladt kärlekens Tempel på Haga och et Dianæ på Carlberg, utom Prinsessans palais, som är under complettering. Således äro här ännu mycket utgifter, hälst när dertil lägges den nya byggnaden för Dramatiska spectaclet, som är börjad i Gamla Arsenal-Huset. Emellertid arbetas med all activitet i alla Collegier, och Embetsmanna sjelfsvåldet synes inskränkas.

Til slut skall jag gifva en beskrifning på den unga Konungen, sådan jag fått den af säker hand. Hans hufvuddrag är at vara extraordinairt högmodig, dum och envis. Den första passion har han i så hög grad, at Han tvänne gånger varit deraf egarerad. Första gången, straxt efter sal. Kungens sista hemkomst ifrån Spaa, då den nya Konungen skiljdes vid præsidium i Cabinettet m. m., som oändeligen smickrat honom, och då han ifrån at vara faiterad märkte sig vara mycket obetydlig. Den andra gången nu vid hofvets utflyttning til Drottningholm, då det mycket offenderat honom, at alla bugat sig för Hertigen, men icke så för sig. Bägge gångorna har det gått så långt, at han ömsom fallit in i djup melancholie och ömsom gått och skrattat för sig sjelf samt ibland ordenteligen kolrat, så at Medici måst skylla på haemorrhoider och emellertid förmå vederbörande at smickra och krusa.

Reuterholm, som blifvit utnämnd til Præsident i Kammar Revision, skall afsagt denna befordran, äfven som den at vara Öfverkammarherre hos Drottningen. Han skall gjort det för at ej synas egennyttig och för at såsom icke pensionaire hafva friare händer vid de tilämnade reformerna. At han skrifvit Tryckfrihetsförordningen skall vara säkert, åtminstone har Rosenblad sjelf erkänt, at han emottagit conceptet deraf til renskrifning.

Jag ber om min hälsning til alla vänner, och är med beständig högaktning Högädle Herr Professorns

ödmjukaste tjenare

H.

XV.

Från K. Hisinger.

Vasa 92 $^{30}/_{7}$. „Högädle Herr Professor! Det har väl förekommit Hr Professoren lika oväntadt, som oss, at se Hr Ahlman flyttad til Vasa. Men det går så. Man vräker ifr. sig, på andra, dem man ej vill behålla å stället, och vår sophög är rättnu full, sedan den fått emottaga flere. Ahlman fick ej veta af sin lycka, förr än d. 17 Tisdags morgon, kl. 6, då Liliensparren i en billet förkunnade hans uphöijelse och sin succession, samt at han kl. 9 ville upkomma och aflämna Syslan [14]). Ahlman har gråtit i förargelsen och hans stolta och pratsjuka fru kunde ej på par dagar underrättas om denne oväntade händelse, för at icke skräma slag på henne.

Hans och fleres affärdande var väl längesedan beslutit, men skulle ej så snart verkställas. Någon särskilt tillställning och deribland uptåget at uttaga, mörda el. hvad som ments, med de aresterade och hvilket skall varit et uptåg af Ahlman och G. Armfelt, har påskyndat verket och giorde, at den förra blef Vice President, och den senare fick befallning at innom 2 dagar resa utrikes. Det samma förestår Lostbohm, Håkansson och flere.

Lostbohm mister sin befattning med Just. Canc. Syslan, så snart Drottset återkommer från Skåne och Rosenblad får den commission [15]). Sedan lär han få något aflägse Lähn. Äfvenså Håkansson. Gudi ära, at Lostbohm kommer ur spelet. Han har länge nog vist sitt elaka hjerta, och man kan säkert tillskrifva honom mycket af det onda. Hans förteckning på dem, som skulle aresteras, då K. blef skuten, innehöll endast 300 personer. Men Lilliensparren var Christligare och har nu förstådt ställa sig in hos Hertigen. Inga Spioner, inga raporteurer behöfver man frugta, och alla berömma Regentens visa och justa förhållande. Hvad mine håller nu Georgii och dylike? Hans gemena influence är väl ändad.

Jag har haft bref från Ahlman, deri han ber oss intet misstycka, at han måste dit, han befalles. Han kommer i Sept:ber.

---

[14]) Alldeles lika Nordin, sid. 290. Adlerbeth II, 63.

[15]) Ehrenström I, 440.

efter han ej får permission, men hans vidlöftiga familie, lär föga någonsin kunna öfvertalas til flyttning. Han behåller alla sina löner 2600 Rdr sammanräknade, til nästa Maij, men lär då förlora en del, såsom den för Beredningen och Tulldirection.

Tryckfrihets förordningen [15]) spådde jag länge. Den var så hemlig, at Hertigen presenterade Lostbohm sjelf et tryckt exemplar vid couren på Drottningholm, samma Söndag, som den publicerades, utan at Lostbohm förut viste deraf. Den var skrefven med Hertigens egen hand, men man tror upsatt af Reuterholm, som jemte af Öfv. Baron Macklean och Ambass. Stael v. Holsten äro i hans närmaste förtroende.

Alt detta innom oss, äfvensom det, at Ass. Lode desse dagar reser til Stockholm på fartyg, kallad af en betydande man.

Riksdag [16]) omtalas och många skäl göra den både trolig och nödvändig. Man spår, at någon autentique upgift snart utkommer om Rikets värkeliga tillstånd, såsom en förberedelse, och om ej Riksdagen medhinnes til hösten, sker den ofelbart innom nästa Maij.

Ullner skall förstå lämpa sig efter conjuncturen, det ser jag ock af hans bref; dessutom har han icke mycket inblandat sig i Politiske vänningar, som varit utom hans sphere, och i alt vist sig mer beskedlig än de öfrige. Han lär få Borgerskapets kallelse til Just. Borgmästare, och blir då nämnd.

Ang:de Riksdag til exempel. Då man vet, at Rikets skuld mycket öfversteg hvad redan 1789 upgafs och än mer 1792, huru vore det väl klokt, at Regenten skulle låta bli dervid och sluteligen ådraga sig den tanken, som hade han vållat altsammans, under sin förvaltning? Skall nu undersåtare härom uplysas och skall utväg finnas, at äfven betala den skulden, så måste ju Riksdag utskrifvas? Förbudet deremot i Testamentet är lika så kraftlöst, som obehörigt. Man skall ock mycket criticera det, at minderårigheten blef afprutad til 18 år, och fråga lär upstå, om icke den bör förlängas enligt lag.

Wallquists berättelse om K:s sista stunder, är idel osanning. K. ville ingalunda tro sin död, och lät ännu hela natten läsa för sig ur la Pucelle d'Orleans. Förlåt, at jag skrifver så

[15]) Nordin, sid. 287. Adlerbeth II, 168.
[16]) Adlerbeth II, 86.

slarfvigt, men jag har grufveligen brottom och vill heldre skrifva illa, än intet, til en så redelig vän. Jag har alt af god hand och en del muntel. af en pålitelig resande.

Gen. Toll heter Chef för Krigs Collegium och har vidsträcktare magt än Presidenter. Schröderheim torde bli i Stats-Contoiret. — Falanderska saken kommer hit, med befallning, at hofrätten äger utfärda utslag efter lag, och således ingen skärpning. Juslén har dock cognoscerat hela saken och gillat alt, til och med skärpningen, som väl var mägta dumt. Wallin och Lostbohm hafva endast lämnat på hofrätten at utsätta skärpning; men Ullner, Evelius, Malmerfeldt, Kurk och Sparre yttrade sig, som svaret blir. Detta unter uns. At Juslén granskade hela Saken, var et rent studium, för at bereda mildare tanka om härvarande pluralitets yttrande, som blir utslag. Man skall annors, utan frugtan, tala högt om fordna händelser, endast Regenten och vårt nu varande lyckligare tidehvarf prisas, jemte lydnad och rättvisa, men knep och konster fördömmas. Drottsen skall vara illa ansedd i allmänhet och ej heller väl hos Regenten.

P. S. Håkansson torde bli Landshöfdinge på Gottland och Lostbohm flyttas til Cuopio el. hvart. Dock alt än in petto. Unga K. skall någon gång pocka på Testamentet och visa sig stursk, dertil Baron A. ock tros bidragit och hans afresa desto nödigare. Wallquist skall svänga kappan och vill foga sig efter vind. Historien med en Öfv. Insp. Nordenström i Stockholm, som förl. år i hast flyttades af Tulldirection från sin sysla med 10 à 12,000 plåtars inkomst til en dylik i Stockholm med 10 à 12,000 dahl. k. revenue, är bekant och at Fineman sattes i hans ställe. Deröfver besvärade sig Nordenström [17]), men som ej afgjordes. Nu har Hertigen insatt Nordenström i sin förra tjenst, och uppå Ahlmans heta föreställning deremot och at Fineman redan fullmagt, frågat hur det kunnat ske, och på Ahlmans föregifvande, at afledne K. det befalt, begärt se befallningen, om den var skriftelig, som dock ej fants.

Slutel. sade Hertigen til Ahlman, at Fineman desto mindre förtjente den feta posten, som han var en af K:s mördare. Då Ahlman dervid vist sin förundran har H. sagt, at det just var

[17]) Jf. här ofvan sid. 224.

Fineman, som upviglade och angaf Gottländske saken emot Ankarström; hvarutan mordet aldrig händt. Det skall ock så vara.

Vice Adv. Fisc. Norlin, som 1 el 2 dagar syntes som actor emot de aresterade, skall derföre förlorat förtroende, at han på Gr. Ribbings begäran infför hofrätten, at få tillskrifva sin Mor, svarat sig ej ha deremot at påminna, då det skedde under tillsyn och med öppet bref. Men Lostbohm fant detta aldeles omenskligit, lopp til K. berättade och utvärkade Norlins skiljande och Fagerströms förordnande.

Dagen för K:s död, skall K. känt sig mycket bra, låtit coeffera sig, påkallat acteuren Hjortsberg för at visa några nya roler, roat sig bra, låtit Schröderheim läsa ur den nämnde piecen, men om natten fått colique, som blifvit alt värre, kl 6 skickat efter Dahlberg, som efter noga undersökning, förkunnat döden innom några timmar, deröfver K. blifvit mycket bestört och straxt hastigt aftagit, så at Wallquist haft föga rådrum.

Ideerne i Tryckfrihets förordningen äro bra nog, men jag hade önskat bättre sammansättning och mindre vidlöftighet. Det är otroligt, hvad alt detta synbarligen värkar på våra ifriga rojalister, som antingen äro stumma och rädde, eller spå alt ondt af nya uptåg. Men det skadar ej at kanaillerne få skämmas. — Bränn up detta och meddela endast innehållet åt någon enda redlig vän.

XVI.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{31}/_{7}$. Högädle Herr Professor! Med sista post hade jag äran skrifva och det under recommendation, ehuru nu mer föga lärer vara at befrugta för postgången, sedan vederbörande kanailler, som gjordt den osäker, blifva afdankade och förviste. Man säger detsamma öfv. Stockholm, och en man med yttrande, at han nu första gången på 3 år, tecknade sitt namn under bref.

Sedermera har jag haft den stora fägnaden att emottaga Herr Professorns gracieusa skrifvelse af d. 26 sistledne, för hvilken jag ödmjukast tackar. En stor del af hvad Herr Professorn meddelade, uplyste mig närmare. Men at Just. Canc. Embetet blifvit aldeles frånskilt Riksdrottsen, veta vi ej, men endast at Lostbohm skulle entlediga från sin befattning dermed, så snart

Drottsen d. 1 Aug. skulle återkomma. Lostbohm lär bli Landshöfdinge i Hernösand och Bungen få Nyköping. Håkansson får gå til sitt lugn i Carlscrona och G. Armfelt blef Gen. Gouverneur i Pommern. Det är ändå bra, at alla desse få skörda frugter af Säkerhets Acten.

Det är vist, at Armfelt och Ahlman just voro de, som tillställdte Pöbelens sammanlop [18]) för at uttaga, el. åtminstone påskynda de aresterades exequerande. Man ville skräma H., som vore allmänheten i väntan på deras eftertryckeliga bestraffande. Och detta värkade tjllsägelse til Armfelt at straxt resa och Ahlmans befordran. Kanske at dennes modiga fru ännu befaller honom taga afsked.

Assessorn Lode reser nu til Stockholm, på tillsägelse af god hand. Han är både slägt och synnerlig vän med Pres. Reuterholm. Om Riksdag talas alt mer.

Nej! ingen klok kan söka vicariatet för Rossen. Men det är så med flit tillställdt. Saken är den: at Hofrätten anmälte Rossens och Not. Hanelles öfverenskommelse om halfva domsagan, just på detta vis, men tillika så, at Hanelles skulle få behålla sjn notarie lön, efter man ville bli af med syndaren, han få Häradshöfdinge fullmagt och Hofrätten besätta vacancerne utan lön. K. biföll vicariatet, men sade, at det skulle kundgöras och den skickeligaste föreslås. Således kan väl ingen an än Hanelles söka det, som får behålla sin lön, och han är ändå bra galen, som vill ha det med så dryga villkor. Men han tänker lefva af Illmola Pastorat och sine nybyggen i Soknen. — — —

Hvad säger den illsluga Gadolin nu för tiden? Säkert ler han i mjugg. Men Georgii lär ta sig så illa, som vår Bergenhem öfver deras Chef Lostbohm. — — —

Det tvånget i Tryckfrihets förordningen at låta trycka namn under alt hvad utgifves, tros vara at hindra Armfeltska ligan at nu i början sprida ut sin ondska och gift; men lärer framdeles rättas.

Prosten Nordin har nu fått befallning at promt fara til sitt pastorat. Han skall nyttjat sin influence hos Gr. Gyllenstolpe at stifta ondt emellan unga K. och Hertigen.

---

[18]) Annorlunda derom Ehrenström, I, 426. 445, och Tegnér, Armfelt II, 28 f.

XVII.

Från G. E. Haartman.

Upsala 1792 $^{31}/_{7}$. Genom Herr Professorns sista bref af d. 23 dennes har jag erhållit et förnyat prof af herr Professorns vänskap; måtte jag alltid kunna göra mig förtjent deraf! Nu lärer det vara den sista gången som jag med bref får hafva den äran at upvagta Herr Professorn, ty så snart jag återkommer härifrån til Stockholm, är jag sinnad at skynda mig tilbakars. — Jag skall såsom tilförene utan ordning framföra hvad jag af påliteliga män hört in politicis. Det är ej möjligt at städa minnet i anseende til händelsernas myckenhet.

Den förut omtalta complotten[19]) anses för helt säker och skall bestått af Armfelt, Ahlman, Håkansson, Franc, Lagerbring, Nordin, Låstbohm. Conseillen skall blifvit hållen om nätterna hos Stads Majoren och Gulddragaren Oldenburg, hvarvid äfven Cronstedt en gång varit närvarande, men sedan afhållit sig. Han skall varit den jag förut omnämnt. Liljesparren har uptäckt altsammans. — Nu är hela Ligan dissiperad, sedan hufvudmännerna blifvit förviste hvar på sitt håll. — Håkansson, säga somliga, skall återgå til sin Borgmästare syssla, andra, skall blifva Landshöfdinge i Visby.

Nordin skall underställt Hertigen huruvida han, oaktadt sin ovilkorliga vilja at lyda Dess bud såsom han ock alltid ansedt en obrottslig helgd af konunga magten för det enda säkra stöd för et Rikes välmagt, i närvarande fall kunde renoncera det förtroende honom af Rikets Prästerskap blifvit lemnadt, at vara Banco fullmägtig, innan han vid nästa Riksdag derifrån kunde blifva entledigad. Härpå skall Hertigen med häftighet svarat: för Riksdagen skall jag med det första hafva omsorg, men säg mig då, hvilketdera Ni vil välja at anten resa til Skellefteå eller stanna i Stockholm; hvarpå Nordin svarat då blir jag väl häldre i Stockholm, men åter fått til svar af Hertigen, „då skall jag väl sörja för at syslan blir gjord i Skellefteå", hvilket åter förmått Nordin at desistera ifrån den önskan at få vara i Stockholm, hälst hans utur flere fonder tagne lön besti-

19) Jf. Ehrenström I, 445.

gande sig til 11,000 plåtar, nu är reducerad til hvad Skellefteå och Lectors syslan kastar af sig.

Hvad man mycket fägnar sig öfver är, at Hertigen indragit den til flera pensionairer distribuerade Lapp-Directions fonden[20]) til en summa af 1700 Rdr om året, så at de arma Lapparne nu ändteligen lära kunna få några Catecheser. Härigenom har Wallquist förlorat 700 Rdr, Edelcrantz 200, Kellgren 200, Nordin 400 och Leopold 200. Måtte det så gå med alla rofferier!!!

Jag har förut nämnt om en survivance som lärer blifva kraftlös, nu confirmeras denna principe af flera händelser; en af dem utgör en vacker trait för Hertigen. Kammarjunkarn Borgenstjerna (sal. K:s favorit) skall hafva en svåger, som är en nyss blefven präst, för hvilken han af salig Kungen fått löfte på et stort pastorat i Södermanland eller det först ledigt blifvande. Det nämnde pastoratet har för andra politiska behof blifvit vid sista Riksdag gifvit åt en annan. Efter Kungens död har et annat behagligt pastorat blifvit ledigt, hvilket Borgenstjerna ville hafva åt sin svåger, och som han fordom varit page hos Hertigen har han under godt hopp anmält hos Hertigen det löfte salig Kungen gifvit honom, hvarpå Hertigen svarat sig visserligen vilja honorera sin Brors löften och således kunde Borgenstjerna vara försäkrad om sin svågers befordran „så snart han skulle komma på förslag“.

En Stads Physicus i Gefle vid namn Nordblad, som vid Riksdagen varit mycket officieuse har fått af sal. Kungen survivance på den först ledig blifvande Lectors sysslan vid Gefle Gymnasium. Nu är Matheseos Lection ledig. Nordblad har anmält sin survivance i Consistorium, hvilket varit så mycket surprenantare, som ingen vetat deraf det minsta. Sedan man hört sig före på vederbörlig ort, har ändteligen Consistorium stannat i det beslut, at Nordblad skall först speciminera, då Consist. sedan vill utlåta sig öfver hans ansökning, och detta tror man Nordblad gerna evitera.

En anecdot hörande til det slaget jag förut berättat om Finerus *[sic!]* och Nordenström är följande. Sedan det omnämnde passerade med Finerus, anmälte Secret. Noréen at han utan dom

[20]) Adlerbeth II, 163.

blifvit skiljd vid Cancellers Secreteriatet för Upsala, då han likväl i accord betalt 30,000 dlr. Efter conference med Cancell. R. Rosenstein har Hertigen äfven återgifvit Noréen denna syssla, så at nu skola Academiens affairer föredragas af Noréen, men i Rosensteins öfvervaro, hvilken sednare äfven emottager alla Academiens bref. Noréen är blott Cancellarii Secretarius, men Rosenstein Consiliarius.

Secret. Lundström är utnämnd til Juris Professor efter Hernbergh; Lagm. Reuterholm bad mig hälsa honom och säga, at hans Bror utvärkat detta. NB Lundström har varit denna herres Informator.

Får se hvad Kreanders död kan bidraga til våra affairers rangerande. Vore det sant som jag hört om Edelcrantz, skulle det visserligen äfven bidraga dertil. Hertigen skall tilsagt honom, at anten förfoga sig til Åbo eller ock öfvergifva den sysslan för at blott behålla den i Stockholm, hvilket han väl torde göra. Den plan at Bonsdorff skulle söka och få oeconomiae profession skulle jag ej tilstyrka. Hellenius är ju ej på ordinarie stat och komme icke heller då.

Det rygtet vi i förl. vår hade, at någon tilställning varit ämnad emot Hertigen på Bisättnings dagen, är så vida sant, at Policen verkeligen anklagat och misstänkt folk för et sådant brott. En Major Siegler om 70 år och känd för frondeur blef uphämtad til Policen och der efter vanligheten af Liljesparre först beskylld för at vara en gemen karl utan ära och redlighet, den där vore känd at hafva talt illa om Regeringen och dem som varjt nitiske i sin konungs tjenst, til och med om mig (sådan skall Liljesparrens början alltid vara). Härpå har Siegler svarat, at han aldeles icke vidkändes det förra, men at han gerna tilstod sig hafva sagt åtskilligt om Hr Lagman som icke vore vackert, emedan han dertil hade full anledning, hvilket han med öfvertygande exempel bestyrkte. Liljesparre har då med häftighet sagt sådant icke höra dit och at Siegler vore anklagad för at vara hufvudman för den complotte som varit tilämnad emot Hertigen Bisättnings dagen, hvilket nog skulle synas af dess förseglade papper. Dessa framtogos och upbrötos, men innehöllo ingen ting. Det tros, at en god brasa 8 dagar förut minskat denna fara, ehuru den visst icke skall hafva angått Hertigen. Siegler ville veta sin anklagare, men det vägrades i

anseende til sakens rubrique. Klingsporren skall under hela förhöret varit närvarande.

At Ribbingens bref til sin mor är värkeligt och varit sådant, som vi det sett, är ganska säkert, men om Han skulle erkänna sina eloger om Liljesparre, i fall han komme ut, är ej lika visst. Dock försäkras, at ingen annan skall blifvit torterad utom Anckarström och Pechlin (denne sednare dock på et finare sätt. Liljesparre skall anmodat Grefve Brahe såsom den oskyldigaste at tilställa Ribbingens bref sin mor. Nu har grefvinnan åtskilliga gångor varit i fängelset hos sin son samt äfven souperat der.

De fångnas öde är ännu lika osäkert. Grefve Stackelberg skall frågat Hertigen huru länge det skulle utdraga med executionen, då Hertigen frågat af hvad anledning han ville blanda sig i Sveriges speciella angelägenheter, hvarpå Stackelberg svarat at Hans Monarchinna önskade få veta detta i anseende til den synnerliga vänskap hon hade för salig kungen. Hertigen har lofvat avertera derom, så snart han kunde, men säge icke gerna påminnelser. — Emellertid skall Stackelberg hafva ordres at icke öfvergifva Drottningholm. — Många tro at han varit medvetande om Armfeltska planen, hälst han äfven skall hafva beledsagat Armfelt til Gripsholm vid dess afresa. — Man frugtar mycket för denna liaison.

At kistan med sal. Kungens ännu hemliga handlingar finnes i Upsala Bibliothek väl läst och förseglad, har jag med egna ögon sedt. Uppå en stor Pack-kista af omålade bräder vid pass 3 alnar hög och lång och par alnar bred, står en mycket mindre svart målad och beslagen, hvilken med starka jern-kedjor är fästad vid den förra. At de innehållit documenter jemte några böcker, dem sal. Kungen skall hafva samlat under sin resa, sade hr Professor Aurivillius sig hafva sedt vid det kistan på Dess begäran öpnades. I den stora kistan har ock varit en mindre, hvilken ej varit öpen. Orsaken hvarföre Aurivillius bedt Arche Biskopen begära hos Hertigen tilstånd til dess öpnande var rygtet at de genom plundring skulle blifvit tömda, hvilket dock fants vara ogrundadt. — Om Riksdag har väl talts, men de fläste tro det vara både ogrundadt och orådligt. Många tro ock at rygtet härleder sig ifrån det förutnämnda Her-

tigens svar til Nordin, som dock kunnat vara gifvit blott för at mortifiera honom.

Fredenheim är nu här för at upresa monumentet efter sin Far, som dock lärer draga ut på tiden. — Den omtalte afskriften har jag löfte på utur Cancelliet — En pålitelig man har sagt mig, at Cancell. R. Engeström verkeligen skall haft på sig plan til dess tiltänkte revolution, då han blef arresterad. Det är så mycket underligare, som han redan dagen förut haft någon anledning til sin förestående fara. Han hade nemligen på slottet om f. m. dagen förut talt med Schröderheim och derunder flere gångor bleknat. BergsR. Dahlberg, som blifvit detta varse, har efter Engeströms bortgång frågat Schröderheim hur det stod til med den förre, som så mycket bleknat under deras discours, hvartil han svarat, det står ej väl til med Engeström. Sådant oaktadt har denna om e. m. frequenterat Hist. et Antiqu. Academiens sammankomst och derunder med all sang froid talt åtskilligt. Natten derefter blef han arresterad. Var icke det obegripligt, at han icke praeparerade sig härtil? Förlåt at jag pluttrat detta så fullt!

XVIII.

Från K. Hisinger.

Vasa 1792 $^{30}/_{8}$. Högädle Herr Professor! Återkommen från en 14 dagars landtresa, har jag med flit dröjt at upvagta min gunstige Herr Professor, til dess jag skulle erhålla bref från vår ärliga Ass. Lode, efter dess ankomst til Stockholm, säker at då kunna meddela nyheter, ej mindre af värde än pålitelighet. Det har nu skett, och under d. 20 dennes säger han:

At de Landtförviste affördes i all tysthet och med liten eller ingen bevakning til Carlscrona, där et fartyg låg färdigt til deras transporterande; at ingen rörelse förmärkts, ehvad man velat upreta menigheten;

at tillställningen natten emel. d. 13 och 14 Julii, som vållade den bekanta ligans disperserande, varit vida betydligare, än man känt och skall icke gått ut på mindre än en fullkomlig revolution, hvarigenom H. skulle skiljas fr. förmynderskapet och den

regering vidtaga, som styrde de sista dagarne af K:s lefnad och hvartil praetext skulle tagas deraf, at K. i sista moments af sitt lif, skall utsedt berörde herrar til H:s ständiga conseil; att ganska många skola varit invecklade i denna plan, som lyckligen blef uptäckt;

at Lostbohm och Ahlman nu bevakas accurat så af Police betjente, som de sjelfve förut anordnat om andre; at Lostbohm innan kort flyttas bort med allone;

at Nordin gjordt svårigheter vid sin hädanfärd och bland annat skrifvit til H. ett impertinent bref med föreställning at han ej borde skiljas ifr. Bancofullmägtigskapet, dit han genom sitt Stånds förtroende vore satt, men at han genom Lilliensparren fått det korta svar, at om han ej innan måndagen kl. 10 vore ur staden, skulle han afföras, hvarpå han fant godt att kl. 8 afresa;

at Handels och Finance Expeditionerne indragas och combineras med inrikes civil d:o, som förr; at Håkansson begärt sitt afsked, men at derå ej ännu var svarat, ehuru han nog får det; at Rosenblad lär bli Schröderheims successor; at Fagerström nästa Maji ofelbart afgår med flere fr. Beredningen; at detsamma förestår de fleste i Högsta domstolen; at ingen Riksdag blir, åtminstone ej så snart; at Riksdrottset torde snart nog quittera och Baron Kurk då succedera.

Alt detta beder jag dock må förvaras innom oss tils vidare, äfvensom det at vår vän Lode snart blir synlig från et betydande ställe, som kanske redan vid dettas ankomst torde vara bekant i Åbo. Det var honom offererat at bli Stats Secreterare efter Schröderheim, men han refucerade en tjenst, den han ej känner el. åtminstone är ovan vid, och det var klokt. Dock detta unter uns.

Pres. Baron Reuterholm är ständigt på Drottningholm, där han gör regn och solsken[21]). Det tros, at han är ämnad til Riks Skattmästare och då äfven til President i Cammar Collegio och at Gr. Ruuth skulle bli Gen. Gouverneur i Pommern. Man tror, at Öfv. Ståthållare syslan är ledig, men man vet ej huru. Mer härnäst.

Men hvad säga de storskrikare nu i Åbo? förmodeligen tadla de alt. De ha likväl ej så lätt at klandra H:s kloka och mensk-

---

[21]) Jf. Ehrenström, I, 428 f.

liga författningar, som man hitintils sett vidtagas. De bära åtminstone en stempel af mildhet, rättvisa, hushållning och, framföralt at räkna, nationens frihet i tankar och gerningar. — Georgii lär kommit med lång näsa från Stockholm. Raportcontoiret lär indragit staten? — — —

Ahlman lofvar vara här i medlet af Sept., och lär komma genom Åbo. Får se, om han förmår sin stolta fru och förnäma doter, den så kallade bond-Practican, at komma hit nästa sommar. Han har redan sålt sin Landtgård.

Kgl. Secret. Engeström sitter likafullt i Riksgälds Direction. Oss emellan sagt, så blir Loden Rev. Secret. och detsamma som Lostbohm förut förvaltade af Just. Canc. och Gen. Aud. Embeterne. Men nämn ej derom tils vidare.

XIX.

Från den samme.

Vasa 1792 7/9. Högädle Herr Professor! Sedan mitt sista har jag haft äran undfå Herr Professorens gratieusa skrifvelse af förra veckan. Utom hvad jag förut berättat får jag tillägga något, men som kanske redan är bekant i Åbo; dock skadar det ej, helst ändå något deribland kan vara nytt.

Loden tillträdde genast d. 27 sine nye ämbeten, såsom General Auditeur och Just. Concellers biträde. Dertil hörer ock en grannlaga tillsyn öfver policen i Stockholm. Jag lärer förut nämnt, att Loden kunnat bli Stats Secreterare efter Schröderheim, men han valde häldre detta, såsom mer i hans smak och bättre passande för en gammal karl. Han har omkring 900 rdr. tils vidare, men får snart mer och behåller til dess sin Assessors lön här.

Bergvald får säkert tort för sitt orimmeliga förhållande i Falanderska saken. Han och Tandefelt äro högst bedröfvade öfver Lodens uphöjelse.

Commerce Rådet Lagerheim blef genom lottning Banco fullmägtig efter Engeström. Gref Munk bor i Hamburg, med alla sina stjernor och namn, lefver grandement och lär vara gift med sin Mamsell Bassi. Hans historie skall vara underlig och

vidlöftig. Salig herren skall förvisso haft del i... och Munkens etourderi skall vållat hans ofärd. Et protocoll, hållet af Drottsen, förvaras heligt. Men detta unter uns.

Öfv. Lieut. Baron Pfeif är lösgifven och i Stockholm, dit ock Öfv. Almfeldt snart väntades. Öfv. Lieut. Morian, missnögd, reser til Coblents at tjena mot Frantsoserne. För detta V. Gouv. Baron Wachtmeister är nämnd til Öfverste Marskalk hos Änkedrottningen, med Excellence titel, och om Gyllenstolpen något vidkommer, blir han väl Gouverneur. Kommer snart til Stockholm. — Ullner aprocherar sig med all kraft til den rådande systemen och blir Just. Borgmästare. Grefvinnan Ribbing har sålt sin egendom och flyttar til Hamburg med sin son.

Handels och finance ärenderne läggas nu til Cammar Expedition och säkert komma Prestsakerne ock dit. Cam. J. Gref Bark, som alt sedan 1789 års Riksdag ej fått nyttjas, är nämnd til Minister i Pohlen.

De landsflygtige hafva passerat Elseneur utan någon olägenhet, enl. raporterne, men Gen. Pechlin skall i Örebro blifvit något insulterad, dock ej särdeles.

Det är ovist hvad det blir af Baron G. Armfelt, men i alla fall kommer han väl ej til Öfverståthållare syslan mer. En del tro, at Riksskattmästare Embetet är ämnadt åt Pres. Reuterholm. Loden är ganska väl med Drottsen, ehuru mycket denne surprenerades, när Hertigen förklarade sig för Loden och som 2 timmar förut hade gjordt Drottsen sin första ceremonie visite. Han kom Söndagen och nämndes Onsdagen, sedan han redan Tisdagen varit i en lång conference på Drottningholm med R. R. Fr. Sparre och Pres. Reuterholm.

Ahlman lär dessa dagar synas i Åbo. Vid afskedstagande på Drottningholm d. 26 syntes han ganska trumpen och arg, samt blef lika bemött. Håkansson, mer Politicus och dissimulé, tog afsked med gladare mine, och fick vänligare accueil. Han går nu til sin Borgmästare stol och tänker afbida en Riksdag, för att åter synas.

Bergvald hade, genom en lögnagtig squaller raport til Drottsen, utverkat Stadsfiscalens här suspension för Falanderska saken[22]). Nu fick denne syslan åter och Bergvald en skrapa.

---

[22]) Jf. Ehrenström I, 371 f.

Tandefelts raporter enskilt til K. och i Embetet til Drottsen om den saken, äro högst gemene och nämna rent af Loden, såsom delagtig. Är det då under, om H:r T:f med sådant samvete, nu ser hängfärdig ut och frugtar hvar menniska.

XX.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{14}/_{9}$. Högädle Herr Professor! Lostbom är hängfärdig för sin lycka. Betänk, Bäste Vän, hur det står til, då han promt upsökte Loden, efter återkomsten från en liten landtresa, med utlåtelse: „At han kommer för at söka Lodens protection". Nämn dock ingalunda härom. Han skall sagt sig vara ruinerad, om han tvingades ifrån sin nu varande station och tillade slutel. at han aldrig med godo begifver sig dit, utan at blifva förd med tjenliga medel. Loden har rådt honom at skicka sig efter tiden och citerade sitt exempel 1789, då han, på hotelse, tog det partie at resa[23]). Lostbom blef litet flat, men continuerade sin propos at vilja reclamera sin rättighet, såsom innehafvare af domaresysla, at icke skiljas derifrån utan dom el. ansökning. Beslutet ändras dock ingalunda, så framt han ej begär afsked, som torde beviljas med någon god pension.

O. Ramsay får löfte om snar befordran och 1,000 rdr. årligen emellertid. Af hela Ligan återstår än Stats Secret. Cronstedt, som ock snart bortskickas[24]). Gen. Toll blir ej heller länge vistande i Stockholm, och Gen. Klingsporre lär äfven få aftåga til Finland, så snart hans ägtenskaps skillnad blir i ordning och hvarom nu negocieras.

En finance Comité är satt, til Statsverkets utarbetande, af Riks Cantzlern, Hof Cantzlern, Commerce Rådet Lagerheim, Gross handl. Bergs, Krigs Com. Widegren, och Camrer Landin, alla förståndige män. Dess faciendum blir at utarbeta hushållnings och indragningsplaner, samt gifva yttrande i alla granlaga finance mål.

---

[23]) Ehrenström, I, 371. Adlerbeth I, 94.
[24]) Adlerbeth II, 165.

Unter uns, så är ställningen något kinkig. Gamla Ligan souteneras af Ryska Hofvet, och nya gälder yppas dageligen. Tryckfriheten måste uplysa folket, innan Riksdag får påtänkas. Låt alt detta och hvad jag nu el. framdeles kan berätta en Vän, dö med oss. Så snart jag inhämtar något, hvarom jag tror at Herr Professoren ej så snart och påliteligen får kundskap i Åbo, skall jag visserligen meddela sådant. Loden skrifver nästan hvar post och är oss högst tillgifven. Hans myckna arbete kan endast stundom afbryta correspondencen.

Et rygte går, at vår Tandefelt skall transporteras til Cuopio, men jag tror, at någon skalk utspridt det, för at än mer skräma den syndaren Tandefelt, som nu mer är så intimiderad och förbehållen, at han ej ens törs tänka. Han är dessutom ganska illa med alla här och i hela länet nästan. Hans raporter om Loden och flere stå nu at läsas i Stockholm. I enskilt bref til K. har han rent ut angifvit Loden, såsom Chef för hela partie Ligan här i landet och delagtig i Falanderska saken[25]). Med hvad ögon skall man väl då anse en sådan karl? Jag har på 3 veckor ej råkat honom, ty han nästan skyr folk, och det är väl det bästa för andra. Hans dumheter i allahanda äro dessutom för många.

A propos, har Landshöfdingen i Åbo hört Städerne och Allmogen ang:de afgifter för Landt Tullarnes uphäfvande, och hvad ha de svarat? Här är det skedt, men det påstås, at Landshöfdingen skall åtminstone sammankallat och hört Allmogens deputerade utan at Regeringen det befalt. Också aflopp det derefter. Städerne erbjuda omkring $^1/_3$ del af behållna Tull intägten, och Allmogen vill dels bestå intet, dels så litet, at det ej fyller hälften af hvad som borde. Tandefelts kundgörelse var ock så ställd, at böndren skulle skrämas.

---

[25]) Jf. Ehrenström I, 371. 440.

XXI.

Från G. W. Lode.

Ank. d. 29 Sept. 1792.

Stockholm 1792 25/9. Högädle och Vidt Berömde Herr Professor. Herr Professorens kjända nit för åhra, Sanning och allmänt väl, gjer mig anledning, at, under det fullkomligaste förtroende, anhålla om Herr Professorens bevågna Bijträde i en angelägenhet af mycken vigt.

Saken är den, at sedan åtskilliga, i synnerhet ifrån Norra delen af Finland, inkomna underrättelser deruti instämt, at en viss nu mera lyckel. skingrad Liga, derstädes söker utsprida hvarjehanda ogrundade missnöijen samt at förnämligast bibringa allmogen skadeliga och falska begrep om den Benådning, som de i Konungamordet mera eller mindre delaktige Personer njutit så har, til förekommande deraf, det blifvit nödigt ansedt, at Conseille Protocollet i berörde ämne för d. 15 sistl. Aug. borde på Finska öfversättas och i Landsorterne utdelas. Dervid har likväl den svårighet mött, at Translatoren Gummer vanligen, antingen af okunnoghet i Finska språket, eller andra orsaker, hvilka vid detta tilfälle mera än förut torde blifva hos Honom gjällande, gjör sina öfversättningar så illa, at somliga meningar dels äro aldeles förvände, dels på intet sätt kunna förstås, der dock angelägenheten fordrar at detta Document ej allenast måtte Litteralement öfversättas, utan ock för de enfaldigaste gjöras begripeligt.

Jag frågades fördenskull, om jag eij i Finland kjände någon pålitelig Man, som sjelf kunde åtaga sig detta Besvär, eller åtminstone ville om verkställigheten deraf, genom någon annan lika pålitelig och kunnog Person, föranstalta; Och då jag dervid trodde mig böra nämna Herr Professoren, jemte Herr Professor Porthan, fick jag Befallning at derom anmoda antingen bägge Herrarne samfält, eller ock om någondera enskilt behagade sig detta besvär åtaga.

Jag tager mig altså den friheten at i detta angelägna ärende adressera mig til Herr Professoren, såsom den jag närmast har den äran at kjänna, i den säkra förmodan at Herr Professo-

ren med sin hjelp på ett eller annat sätt til ändamålet bidrager. Och ehuru jag icke tviflar at ju Herr Professoren sjelf har det omtalta Protocollet, följer dock ett Exemplar deraf härjemte. All möijelig skyndsamhet är nödig; Och torde jag derjämte få anhålla, at öfversättningen, så snart den hinner blifva färdig, til mig öfverskickas at här tryckas och sedermera til orterne behörigen Expedieras, med Bref til Landshöfdingarne om utdelningen. — At denna anstalt emedlertid bör hållas tyst, behöfver jag eij säga.

Den vändning de allmänna sakerne nu tagit kan eij annat än så mycket mera fägna Herr Professoren, som all apparence är om dess fortfarande. Den til en del förkrossade Despotismens listiga anlägningar, fodra likväl den nogaste upmärksamhet af alla väl tänkande.

Herr Professorens benägna svar utbeder jag mig med allra första, och har den äran med fullkomligaste högaktning och tilgifvenhet oaflåtel. at vara Högädle Herr Professorens Ödmjuke tjenare

J. [Jöran=Georg] W. Lode.

XXII.

Från K. Hisinger.

Vasa 1792 $^{1}/_{10}$. Högädle Herr Professor! At Und. Ståth. Liliensparre är förordnad at under vacancen förestå Öfv. Ståth. Embetet och personelt fått samma rang, som afl. Baron Axelsson, neml. med Landshöfdingar, lärer förut vara bekant. Man tror annors, at han för sin ofta otidiga hetta befordras til någon annan sysla. — Baron Wachtmeister, som i slutet af denna månad kommer til Stockholm, lärer bli Öfv. Ståthållare. Lagman Baron Reuterholm, den yngre, skall väl ock få en plats i H. domstolen. Något rötägg måste ock där vara.

Samma dag, som v. P. Ahlman lämnade Stockholm, blef det bekant, at han i bref til de fleste Häradshöfdingar på Svenska sidan gifvit tillkänna: at K. Gustav förordnat, det visse Ledamöter af Bonde Ståndet vid sista Riksdag skulle få hvar sin liten Medaille at bära i knapphålet; hvarföre han anmodat Häradshöfdingarne at vid Ting el. andre allmänna Sammankomster sådane Medailler dem tillställa, med tjenlige påminnelser om värdet af

K:s nåd och deras skyldighet at med trohet för Konungahuset deremot svara. Detta steg, i sig sjelft tiltagsit och obehörigt, har blifvit ganska illa tagit och lärer någon eftertryckelig författning deremot påtänkas och vidtagas. Äro Häradshöfdingarne kloke, så svara de väl, at de utan befallning ifr. hofrätten eller officiel anmodan af Landshöfdingarne, ej hafva dermed at skaffa. Mig lyster at höra om han ock ifrån Åbo expedierat dylikt. Här lär det ej skie, efter han redan hade för sig bref från Lostbom, som väl underrättadt honom om den upmärksamhet hans ensidiga göromål förorsakat. Kanske at han hvarken har Salig K:s skrifteliga befallning om medaillernes utdelande, ej heller Personerne utmärkte, som skulle få denne särskilte nådebevisning. Således ankom altsammans å Hr Ahlmans godtfinnande, och då var det mägta dumt at i nu varande ställning, utföra detta värf, utan all slags anmälan förut å högre ort. — Instruction för Beredningen visar, at deras berättelse skall gifva den egentel. anledningen til en i sinom tid blifvande Riksdag. — En ny bränvins förordning utkommer, med lindring i böter och alt fästnings arbete. De som dertil redan äro dömde, slippa derifrån.

Ullner har få och icke farlige medsökande. Wallin, som sista Riksdag förlorade Borgerskapets förtroende, Rådm. Stenhammar, en Intrigeur, och Hammarlund en gammal oduglig man. Ullner svingar sig efter conjuncturen.

Alla Gen. Auditeurs ärender gå ock nu först genom H. domstolen, emot hvad under K:s tid var brukeligit, då de föredrogos hos K. så enskilt af Gen. Auditeuren, at ej en gång protocollist var tilstädes. Men det är ej förgäfves, som Lostbom är så allmänneligen hatad. Alla menniskor ha ock nu fägnat sig öfver hans eloignement. — Stats Secr. Cronstedt återstår än at bortflyttas. — Borgm. Fagerström, som med permission, nu varit i Uleåborg för at afhämta hustru och barn til Stockholm, där han hyrt en hel våning til deras logerande, har nu pröfvat bäst at lämna dem quar i U:borg och afrest ensam på fartyg, sjuk och dålig. Han och alla öfrige af slaget, låta illa, men trösta sig och andra öfverljudt, at det ej räcker längre än 4 år. Som jag tycker, så lärer hela ligan sammansatt sig at uthärda alt lidande, för at då få full uprättelse. Derföre går väl ock Lostbom til Heinola, ehuru motbjudet det är. — — —

Som jag hör och förstår blir det väl bäst om Academien påkallar Gref Brahe til Canceller. Han, med Grefvinna, beständigt på Drottningholm, är mycket väl och utgör dageligit Sällskap. Hans val tages således säkert väl. Det blir ock Academien värdigast.

Von Kothen och Enehjelm äro lösgifne från deras fängelse och deras fruar har tils vidare fått behålla det tractamente männerne under aresten bestods. — Drottsens far är död och Drottsen lär resa til Skåne, samt Loden således bestrida hela Just. Canc. syslan.

Auctor el. utgifvaren til Patrioten har varit upkallad för sitt 11 och 12 ark, om en föredragande, som författadt expedition emot protocollet. Han har begärt anstånd til måndagen för at närmare detaillera casus med bevis. Det tros bli en historie på Hr L:m. — Fröken Rudensköld är förvist Hofvet. Hon skall sökt intaga en viss person. Är annors förut mycket känd för sin nära bekantskap med Hr G. A. — — — Simon Carpelan och vår De la Chapelle fjäska än i Stockholm; den förra skriker mot Armfelt och Ahlman, den senare söker förgäfves at komma in i H. domstolen. — — —

XXIII.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{5}/_{10}$. Aldeles ha vi ock Hr Ahlman här, sedan tisdagen. I dag började Session, då han svor och höll ett långt och ödmjukt tal, men sade likväl, at Gustav d. III lärt honom lyda. Han borde tillagt mycket annat. Han har redan tårats, ja gråtit för oss par gånger, är en ägta Judas och tar hvad skeppelse han behagar. Framför alt gör han oss stora högligheter, predikar om förtroende och vänskap, samt vill tvinga folk at bli hans vänner. För öfrigt är han en lätt och bra umgängesman, hvadan han ock rubbar Tandefelts hela bondhögfärd och hemlighets systeme. Jag har känt honom alt sedan 1760.

I hans fullmagt står, at han skall ha 2600 rdr i årlig lön och han tilstår sjelf, at man i brådskan beräknat honom 200 rdr mer, än han förr hade, som likväl var måttstocken. Han talar nu at med fult alfvare flytta sina Damer hit nästa sommar.

Frun är en dryg, pratsam och stoltiserande Gumma. Äldsta dottren, eller den i Stockholm så kallade Bondpractican, likaså hög, capricieuse, och har många praetentioner.

Tack, Bästa Vän, för brefvet af d. 27, som just var en god bit. Det är redan förstördt.

Ahlman har ock par andra döttrar och en son, som skall i vinter engageras i Svea Hofrätt och sedan komma hit.

Herr Professoren lärer blifvit besvärad med en öfversättning. Förlåt mig, som dertil lärer gifvit första anledningen, ty Gummer slarfvar så dermed, at Finnarne skratta. Jag vet ock, at Hertigen just gillat, at det arbetet kom i en bra mans händer.

Lostbom har fått permission tils vidare, och det af den grund, at han, såsom nu hatad, föragtad och ifrån all befattning, gör mindre ondt i Stockholm än i länet. — Ifrån flere Stift ha redan yttrande inkommit om Ecclesiastique expedition och pluraliteten är allestädes för at afsäga dess aflöning. I Safvolax lära prästerne dock bestämt 2000 rdr dertil.

De la Chapelle, som lupit tok för at få en plats i Högsta domstolen, fick ordres at resa hit och lär snart komma. Drottsen har värkeligen velat hjelpa honom, såsom sin första lärmästare i domareväsendet, men det vill ej förslå nu för tiden.

Loden hvilken såsom General Auditeur, ensam besätter alla Syslor i Krigshofrätten, ifr. och med Vice Adv. fiscal och neråt, har befordrat Ullners yngste Son til Cancellist där med 100 rdr lön. Jag tror ej at Ullner gjordt det med Loden för 1 el. par år sedan. — —

På Lostbom yppas dageligen flere saker, för hvilka uprättelse sökes och som skola constatera den förra administrations våldsamheter. — Baron Wachtmeister har undanbedt sig Öfv. Ståth. Embetet och V. Amiralen Modé blir det, men hans nomination lär ej så snart declareras.

Var Gunstig och låt ytterl. framdeles höra af Sig, min Gode Vän. Det är en glädje at se sig ihugkommen af den, som med redelighet och förtroende kan tala.

XXIV.

Från G. W. Lode.

Ank. d. 20 Octob. 1792.

Stockholm 1792 $^{16}/_{10}$. Högädle Herr Professor. På Nådig Befallning får jag det nöijet at härigenom förklara det Nådiga välbehag, hvarmed den til mig öfverskickade öfversättningen blifvit ansedd och emottagen. Den utgafs redan i går til tryckning, och skall med första skickas til Landshöfdingarne at ibland allmogen utdelas.

Jag borde vid detta tilfälle icke nämna min enskilta tacksamhet för Herr Professorens emot mig yttrade vänskap; men mitt hjertas drift sätter mig i denna delen öfver all etiquette. Min högaktning för Herr Professorens egenskaper och tankesätt dateras redan ifrån längre tider tilbaka: En närmare förtrolig förbindelse är derföre så mycket mera fägnesam, som jag torde få hoppas, at, genom någon framdeles skjeende vändning, få profitera af Herr Professorens angenäma och Instructiva sällskap på denna orten. Herr Professorens nijt för allmänt väl är för mycket kjänd, at undfalla vår uplysta Regents upmärksamhet.

Många hinder kastas i vägen för Hertigens anstalter til Rikets hjelp, såsom stridande emot flere enskilte Interesseu; Man söker i synnerhet at misstyda Hans afsigter och sätta falska färger på Hans Författningar. — Jag föreställer mig at Åbo, som förut varit ett näste för Enthousiaster, nu eij heller lärer sakna missnögde; Man är nogsamt försäkrad at Herr Professoren och några andra Vänner, som under det förflutna farliga tidehvarfvet icke fruktat at tala sanning, nu med fördubblad styrka sprida uplysningar. — Det vore likväl interessant at närmare få kjänna beskaffenheten af ton i den tracten samt de förnämste Acteurer; icke för at förfölja, utan mäst för at utleta uphofvet och deras Liaisons.

Stats Beredningens arbete, som med synnerl. drift fortsättes, men i anseende til mängden och betydeligheten af de förekommande ämnen ändock torde draga något på tiden, skall förmodel. updaga, eij allenast många malversationer af den förra Administrationens värktyg, utan ock så underliga Finance knep, at

man deröfver måste häpna. Uptäckterne lära göra taflan svartare, än man förestält sig, och til äfventyrs ådagalägga omöijeligheten at utveckla en så trasslad härfva utan samråd med Nationens representanter. Lyckligtvijs är man så vida kommen, at man utan farhoga kan säga at svart är svart o. s. v.

Med den fullkomligaste tilgifvenhet har jag den äran til min dödsstund at vara Högädle Herr Professorens ödmjuke trognaste tjenare

J. W. Lode.

XXV.

Från K. Hisinger.

Besv. d. 8 Novemb. 1792.

Vasa 1792 $^{26}/_{10}$. Högädle Herr Professor! En sak oss emellan. Nästa Maj sker ombyte i Högsta domstolen, och jag vet at Hertigen för ingen del vill ha dit hvarken Borgmästare eller Häradshöfdingar Om fråga yppades om min Bästa Herr Professor, säg just uprigtigt huruvida det accomoderade min redeliga Vän at där intaga säte och bli Stockholms bo, på några år.

Jag vet altför väl, at det icke kan roa en stadgad och bra man, men då svårighet torde bli, at få en käck och pålitelig Finne och ofrälse, och då denne flyttning skedde utan skada, samt lämnade Herr Professoren et godt tilfälle at på en ny Theatre skåda menniskor, verld och händelser, så tycker jag ändå, at Herr Professoren kunde bequäma sig dertil, för at fullgöra Regentens åstundan och vänners önskan. Derunder blefve många goda anledningar at deltaga i hvarjehanda och det läge, som nu hafves, står åter redo. Var god och låt mig veta Herr Professorens hjertas mening i detta fall och som då, men icke annors, skall ha framgång. Men Herr Professoren måste ingå häri, det hjelper icke. Svara mig snart.

Gref Schverin, Öfversten, en käck och öfver alt berömd Militair, är Chef efter Toll, i Kr. Collegio. Stats Beredningen uptäcker dagel. nya malversationer. Ibland annat en skuld af 4 mill. rdr, som aldrig varit upgifven. Det är ock uplyst, at den utropade gäld af 4 mill. som K. sig åtog i Gefle, endast var ett förskott af Mag. Direction, hvarföre Riks. G. Cont. redan förut sig debiterat, så at alt var flärd.

Loden ger Fagerström skrapan och har befordrat Ullners son til Cancellist med 100 rdr lön i Krigshofrätten, där han besätter syslorne. Lostbom är under action för det han i en billet til Ahlman, befalt i K:s namn en Gräntse Tull Inspectors i Vermeland afsättande och en sin slägtinges befordran i stället. Äfvenså för det han upbränt sequestrerade exemplar af Allm. Magazinet. Om han i desse mål haft högre befallning, så är ändock hans oförsigtighet i begge så oförlåtelig eller rättare, hans despotiska anda, som satt sig öfver all ordning, så synbar, at han ock derföre bör plikta; ty den vanliga praxis har altid varit under K:s tid och är än, at då något befalles utom conseillen, formeras deröfver genast et protocoll, som af K. underskrefs. Drottsen och alla föredragande ha sådane, hela buntar til sin säkerhet, det Lostbom ej nu har.

Håkansson lär och köra fast för et under Secret expedieradt beslut dagen före K:s död, ang:de Indebetouska husets inköp[26]) för 25,000 rdr, då hela Stockholm vet, at derföre icke mer begärtes än 20,000 rdr; resten hafva Håkansson och Prästen Nordin delt.

De aresterade officerarne äro lösgifne och skickade til tjenstgöring. Då Hertigen förehölt Major Peyron, at han, såsom reg. officer, bordt föregå sine officerare med bättre exempel och styra dem, svarade han impertinent, at han trodde det ej tillhöra Majors detaillen. H. befalte då, at han innom 4 dagar skulle resa til Pommern för at där göra tjenst och lära Majors syslan.

Förslaget til Assessor efter Loden blef i förgår upsatt och upfördes de enda 3 sökande 1:mo Vice Adv. fisc. Carp, 2 Lands. S. Krook, 3 Actuarien här Lundmark. Orsaken af så få sökande, var at Bergvald, som vet sig icke bli, hade öfvertalt Langenstein och flere at ej heller söka efter de ändå icke skulle få syslan. Nu äro de högeligen flate, at ha banat väg för Lundmark, som de för ingen del ville ha dertil. Han är annors den aldra snällaste af hela vår betjening, en stadgad och grundad karl. Jag vet ej vist, hvem som blir; kanske Krooken, om han har fast alfvare och får litet accord efter sig. Kanske ock någon främmande, det sades at Ehrenmalmarne arbetade mycket för Cedervald. Men här blir ej lön på lång tid. — — —

---

[26]) Adlerbeth II, 77.

Var Gunstig och låt mig veta, om Landshöfdingen i Åbo haft befallning at höra allmogen om små Tullarne, om det skedt och af hvad anledning?

XXVI.

Från den samme.

Vasa 1792 $^5/_{11}$. Högädle Herr Professor! Aldeles tycker jag ock det vara väl valdt om Herrarne falla på Hans Excellence Baron Wachtmeister, som i allo måtto är en honett och solid man, efter hvarje medborgares erkännande. Nog tror jag ändå, at Hertigen skulle häldre se Gref Brahe dertil, men kanske at dennes ofta vistande å landet vore hinderligit. Herr Professoren kan annars trygt correspondera med Loden både i detta och alt hvad Herr Professoren behagar. Han känner Herr Professoren mer än väl och gör sig ett nöje, at äga en redlig och förståndig mans förtroende; jag svarar derföre, och just anmanar til närmare förening.

Gref Schverin vill ej emottaga Chefskapet i Krigs Collegio och det är således ovist, hvars lott det blifver. — Härjemte afskrift af H:s nådiga och märkvärdiga bref till Gen. Kulbars. På Hertigens uttryckeliga befallning måste ock Patrioten actioneras för sitt 26 ark, enligt närlagde remiss. Tils d. 1 Nov., K:s födelsedag, utkommer et vidsträkt pardonsplacat för alle förbrytelser emot bränvins förbuden.

Action emot Lostbom är börjad i Cam. Rätten ang:de Gräntse insp. Borells afsättande. Yppighets förbudet har god värkan i Stockholm och måste således småningom sprida omkring sig i orterne. På K:s bord gifves endast 8 fat, utom vid publ. spisningar och på H:s 6, med lika många desert tallrikar, som ock genast framsättas. Inge andre liqueurer, än porter och fint rödt vin, har någondera. K. och H. bjuda hvar dag 12 à 14 personer fremmande, som går i skälig tour emellan de Embetsmän, äfven civile, som frequentera hofvet. Detta exempel af sparsamhet följa ock de förnämsta, til och med flere köpmans hus. Drottsen gaf 2 stora calaser, innan sin afresa, aldeles i förenemnda gout. Om fint vin nu skall ses, så är det endast på

3 à 4 man hand. Riks Canc. är den enda, som vid sine Minister måltider måste bibehålla luxen.

Loden har finska Höfdingarnes relationer om hushållningen til granskning, såsom kännare af landet.

I Högsta domstolen har nyligen varit en plan, som H. likväl förkastat, at nedlägga en i Svea hofrätt anhängig sak emel. Banquen och Brukspatron Burén, hvilken från Norrköpings våg uttagit och bortsålt järn, som var pantsatt i Banquen. Ullner var den enda, som afstyrkte och blef derföre af H. aplauderad.

Det var H. som var på vägen at fastna för den fameusa fröken Rudenskiöld, hvars intrigante genie och kända relationer med G. A. skrämde alla, men til lycka lät han råda sig och beslöt hennes eloignement. Det var sannerligen rart af sådane Bjessar.

Ingen den ringaste fara tros från Ryssland. Skulle Gumman ock bli hinderlig i något, så lär Hon väl ej lefva evinnerliga. Kundgörelsen om Fahnhjelmarnes inlösen ansågs nödig, i afseende å det nog allmänna rygte man utbredde, at de ej förr än mot våren och kanske ej då skulle infrias. Man nyttjade oblygt ock det til skäl, at halfva summan för en del nu betaltes, ty deraf skulle synas, at man länge ville dröja med resten. Allmogen torde dock nu tranquiliseras och undergår ej utmätningar.

XXVII.

Från G. W. Lode.

Stockholm 1792 $^{9}/_{11}$. Högädle Herr Professor! Herr Professorens bref af d. 25 sidstl. October, har jag haft den äran at emottaga med den fullkomliga fägnad, som är oskiljaktig ifrån de gunstiga försäkringar Herr Professoren behagat lämna mig om sin vänskap, hos den som derpå altid satt ett synnerligt värde. Jag får derjemte aflägga ödmjuk och uprigtig tacksäijelse för de interessante underrättelser Herr Professoren täkts meddela, af hvilka jag altid gjör försigtig och tjenlig usage. — Såsom nu hindrad af många gjöromål, täktes Herr Professoren benägit ursäkta, om jag endast i största hast och korthet svarar på de förnämsta Puncterne.

Baron Munks kundgjörelse är oformelig, stridande emot Lag, och kunde til sina följder vara vådelig. Han får med denna dags Poste ett Bref ifrån mig, hvaruti Hans förklaring deröfver infordras, och Honom tillika föreskrifves på hvad sätt och i hvad termer Han bör återkalla och lindra berörde kundgjörelse, så at Han eij har någon särdeles tort af saken, i det almännas omdöme. Det är Hans lycka at han är kjänd för välsinnad; eljes hade ett så beskaffadt tilgrep kunnat blifva honom dyrt.

F. d. Öfver Ståthållaren Baron Armfeldt håller nu som bäst på at äfven qvittera sitt regemente, för hvilket han får 10,000 Rdr af Öfversten Gref Leijonstedt, Bror til den som 1788 blef olycklig. — Han har således ingen tjenst qvar på Svensk bottn, kommer förmodel. på flera år eij tilbaka til Sverige, så vida Hans Italienska Mission, entre Nous soit dit, är en honette pretexte at hålla honom borta, och kan följaktel. eij vidare förestå Cancellers Embetet vid Åbo Academie.

Hertigen ser häldst om Consistorium Academicum ville af sig sjelft skrida til det steget, at, i anseende til Armfeldts eloignement, begjära en Successor. Skulle Pluraliteten eij kunna dertil förmås, hvilket man dock önskade, så skall Befallning derom ankomma. För öfrigt vet jag med visshet, at det blefve ganska väl tagit och kunde vara förmohnligt för Academien, om Presid. Baron Reuterholm valdes til Canceller, både såsom Finne och såsom en verkel. Litterat Man: kan det icke reussera, så vore man äfven nögd med Hans Excellence Gref Brahe. — Jag är committerad at gifva Herr Professoren dessa Ouverturer, under största förtroende, säker at Herr Professoren deraf gjör behörigt bruk och uträttar alt hvad i dessa delar uträttas kan, samt lämnar mig underrättelse huru det låter, på det vidare mesurer kunna tagas.

Historien om Warendorffs tackjärns Export är aldeles rigtig, endast med den skillnad, at tillåtelsen blef, genom en af Håkansson tilstäld Surprise, utverkad hos Hertigen de första dagarne efter Konungens död. På erhållen underrättelse om de Inconvenients som dervid möta, blef denna sak dock på det sättet botad, at Exporten skall delas på 12 år, och Bergs Coll. utsätta den Tull, som derföre borde betalas. Denna tull har nu blifvit så högt fixerad, at Warendorff eij lärer finna sin räkning vid hela saken.

Jag innesluter mig i Tit. bevågna åtanke och är oföränderl.
Högädle Herr Professorens Ödmjuke trognaste t:re

J. V. L.

XXVIII.

Från K. Hisinger.

Vasa 1792 19/11. Högädle Herr Professor! Det har otroligt gladt mig, at Herr Professoren vill åtaga sig commission i Högsta domstolen och jag bör ej tvifla på god utgång deraf, efter de data jag har och känner. Loden och jag skola af hjertans grund ha saken i bästa minne och så snart minsta visshet blir, skall Herr Professoren i tid derom averteras. Emedlertid kan jag för det närvarande ej begripa, at något skall förmå hindra el. förekomma Herr Professorens utnämnande, då i alt fall, 1 à 2 Finnar skola sökas och ingen enda af ofrälse, snart sagt, dessutom kan komma i fråga.

Det är likt Synnerberg och Trapp at springa med historiers kringspridande, och Synnerberg embellerar väl så länge at han en gång blir fast. Oss emellan kan jag likväl säga at så mycken anledning denna gång varit til prat, at K. värkeligen varit sjuk, som det tros af maskar, och at han i flere år dragits med underliga plågor, som sorgfälligt blifvit cacherade, än mer nu, då vidriga rychten ändå torde utsprida helt andre orsaker. Han har en slags mjeltsjuka, åtföljd af convulsiva rörelser, som utbrista dels i häftig skratt, dels i lika häftig gråt. En stund för och efter dessa attaquer är han mycket confunderad. Nyligen skall han således skrattat en Minister i synen, och som denne ej begrep orsaken eller viste något ondt, blef han ganska bestört. Men nämn emedlertid icke härom för någon. Läkare consulteras, men än har det onda snarare ökts.

Baron Kurks nämnande til President i Cam. C:o var en oväntad händelse, men man tror, at han ej blir länge där efter den svage Drottsen snart torde lämna tjensten. Kanske Carlsson succederar Kurken, men hvilken vi sedan få är ovist. Icke blir det Tandefelt.

Det troddes, at Pechlin och Engström skulle slippa ut på d. 1 Nov., men visligen lärer man trodt det vara för ti-

digt. Således stannade det, med Klingsporrens dödsdoms återkallande och återställande til äran, men icke får han komma i köket. Några fästnings fångar blefvo ock benådade, men om flere kunde ej fås någon kunskap hvarken när, hvarföre eller huru de blifvit insatte. Deribland 2 (Rydman och Stenberg), som lära pratat om K:s födsel, för några år. Det spordes då, at någon blifvit straffad i tysthet i fängelset under Stockholms rådhus med 40 par spö och sedan försvan han. Det har varit denne Stenberg. — — —

En piece har utkommit, Svenska Jordbrukets Historia, af Häradsh. Blix, en quick och snäl karl. Men jag kan ej gilla hans satser i det at en del våra almänna lagar och oeconomiske Storskiften etc. skola fjättra och hindra Landtbruket. Jag ville gärna se honom vederlagd af en kunnig och klok man, åtminstone i det, som rörer våra lagar. Blixens afhandling är annors, som annat hvad han skrifvit, ibland quikt och lekande, stundom ogrundadt och falskt. I fall Herr Professoren icke än sedt denna piece, så sluter den sig med följande narraktiga infall:

„Adelens och Ståndspersoners jord behöfver ingen särskild hjelp. Det är accorderne och tjenstelystnaden, som hafva förflvagat denna jord. Men Säkerhets acten af 1789, blir et tillräckeligit botemedel mot denna sjukdom. Med ju mindre rättighet man äger en tjenst, ju trögare blir man, at til dess förvärfvande sälja et par frälse hemman“.

XXIX.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{3}/_{12}$. Högädle Herr Professor! Brefvet af d. 22 Nov. har jag haft äran emottaga. Om Ehrenstolpen något lider, så är det säkert hämnden som utkräfver sin rätt. Det torde väl småningom ske med flere. Man trodde at Krigs Befälet snart skulle åtskiljas, men nu sägs, at de ännu lära förblifva i Stockholm 14 dagar. Man kan taga för afgjordt, at deras sammankallande var mer et galanterie, för at ställa sig in med Armén, än någon nödvändighet af angelägna öfverläggningar. Huruvida och på hvad sätt accorder må tillåtas, lär ej öfverlämnas til deras granskning, utan torde Regenten sjelf förordna derom

efter godtfinnande. Det sägs, at civile ämbetsmän arbeta emot officersaccorder, på den grund, at desse efter afskedstagande sedan ofelbart skulle tränga sig i civile syslor.

Änteligen föll Klingsporren, och det var säkert af större vigt, än man i hast föreställer sig. Hade han quarblifvit, så torde följden varit, at han ensam arbetat sig til alt förtroende...

Oss emellan, så glunkas, at fordna Roijalister vilja ro sig up på democratiens räkning. Det är ej utan, at man söker väcka en fransk esprit etc. Egalitets klubbar hållas. Nordiner, Lostbohm etc. etc. kunna ej fördraga sin förnedring. Men de följas på spåren. Detta unter uns.

Tänk om Baron Lagman Reuterholm blir President i Åbo? En Cronstedt, som lär vara hofjunkare, tros bli Lagman och icke Hanell, ej heller Cederholm.

Jag ser at Ahlman corresponderar med Georgii, förmodeligen i Rikets affairer. Men hvad kan väl Georgii nu förtiden försöka eller uträtta til hans tjenst? Här tyckes Ahlman lefva utan all verksamhet, bjuder endast til at förena folk och sinnen til dagligt umgänge. Med Tandefelt kan han för ingen del och tadlar honom uppenbarligen. Också beter sig Herr Tandefelt likaså dumt och bondhögfärdigt mot honom, som mot alla andra. Krabben och mig visar Ahlman utmärkt höflighet, och om det vore möjeligit at vänta reciprocité, förtroende. Hans fruntimmer finna sig nu så öfvergifne i Stockholm, at de til och med längta hit och komma i sommar. — Carlson säger sig icke skola se Vasa, men man vet ej om han tänker på afsked, efter han icke vill ha transport til Jönköping.

Då gen. Klingsporre miste käppen och Schverin fick den, viste han ej deraf förr än i ögnablicket då Schverin föll på knä för at aflägga eden. Klingsporrens surprise skall varit värd at se. Också blef resol. derom i samma stund stadgad och snart utförd. Militairen är högst glad, ty den hatade redan Klingsporren och Lilliensparren, som jemte Lagman Snusger (så kallas öfverste Svedenhjelm) squalrade och gjorde alt ondt. — — —

Pres. von Post, Fredenstierna, v. P. Baron Köhler, täfla starkt om Presidentskapet i Jönköping. Det lugtar illa om vår Tandefelt i Stockholm. Han har nyligen igen begått en dumhet, medelst et egenvilligt påbud, at förplichta

bönderne upgifva hvarje slag och antal af alla kreatur, utsäde, höbergning etc. Allmogen blef rasande och trodde en ny beskattning förestå, som ock var ganska likt, sedan den redan i manna minne undergått 3 dylike. Hela uptåget skulle dock endast tjena honom til hjelpreda vid sin relation om hushållningen i länet. Det är vist at om han med flit velat väcka afvoghet och räddhåga för Regeringen, så hade han aldrig kunnat påfinna bättre utväg.

XXX.

Från G. V. Lode.

Stockholm 1792 $^4/_{12}$. Många mindre behageliga gjöromål hafva hindrat mig, at, så snart jag önskat, besvara Tit. 2:ne angenäma bref, för hvilka jag ödmjukel. tackar.

Baron Armfeldt har nu sjelf hos Konungen begjärt Dimission ifrån Cancellariatet i Åbo, och Hans Kongl. Höghets Bifall dertil blir i dag underskrifvit: anstalt är gjord, at sådant skall med nästa Poste Consistorium Academicum formeligen tilkjänna gifvas. Således kunna Herrarne skrida til nytt vahl när dem behagar. — Kan vahlet falla på R., är det väl, annars är man ock nögd med Brahe eller Wachtmeister. Jag har, då den sednare nämndes, eij merkt någon Predilection för någondera. Jag instämmer i öfrigt aldeles deruti, at Hertigens Namn, eller någon Hans önskan aldeles icke bör i denna saken blandas.

Ryktet torde til Åbo föra berättelsen om en här arresterad Probst ifrån Östergöthland benämnd Vidén[27]). Hans brott består deruti, at han til Hertigen skrifvit ett anonymt bref, deri han eij beskyller honom för mindre, än at hafva varit delaktig i Konunga-mordet samt at vilja antingen förgifva den Unge Konungen, eller förklara honom för Batard: critiserar på oanständigt sätt alla Författningar, och säger slutel., at de Personer af hvilka Hertigen nu är omgifven, endast förleda honom til befordrande af enskilta Interessen, men skratta åt honom och väcka missnögen i Landet emot all ordentelig Regjering, för at sedermera få etablera en Adelig Aristocratie. —

[27]) Jf. Adlerbeth II, 179.

Hertigen har på en tid fått flere sådane bref, dem han lämnat utan upmärksamhet; men grofheten af detta väckte hans harm. Man spanade efter Auctoren, fick sannolika spår på honom: han anklagades i Svea Hofrätt, i anledning af 23 § 10 Cap. M. B:n: har nu bekjänt brottet och är häktad. Några vitnen, som skola afhöras til styrka af hans bekjännelse väntas ännu ifrån orten.

Lugn och stillhet synes i allmänhet råda; men detta lugn är dock icke utan sin bedrägelighet. Vissa här nyligen inrättade Klubbar af Borgerskap och andre, fordra en ganska försigtig upmärksamhet. Det är märkeligt, at de, som för mindre än ett år sedan, voro de ifrigaste förfägtare af Despotismen, gå nu i helt annan väg och synas panchera för Jacobitiska satser. — I andra städer äro äfven dylika associationer formerade. Man släpper dem icke utur sigte, men tror sig dock böra låtsa at icke se dem, hvilket torde vara det bästa.

Min bråska gjör at jag skrifver kort och oredigt. Förlåt så väl det, som at jag utelämnar alla Curialia: Vij kjänna hvarsannans styl, och jag litar på Tit. upriktiga vänskap, i hvilken jag utbeder mig at altid få vara innesluten.

XXXI.

Från K. Hisinger.

Vasa 1792 $^{14}/_{12}$. C. R. v. Engeström är ej annorlunda befriad, än at han sitter på Upsala Slott, får gå ut i staden och taga emot besök, men icke resa utom staden. Kanske han incognito får se sin landtgård, men det tror jag dock ej heller. Loden har sjelf expedierat orderne och det så, at icke Drottsen en gång viste derom förut, och Major Lode förde Engeström dit, i all tysthet. — At Pechlin är entledigad nemner ej Loden, ehuru jag har bref af d. 30 nov. Prosten Widén[28]), bror til vår Räntmästare, måste vara en dum och arg skurk. Han bekände vid första förhöret. Loden var tilstädes å Just. Canc. Emb. vägnar.

[28]) Jf. sid. 259.

Hertigen är vist icke missnögd med krigsbefälet, ehuru propositionerne icke i alt äro bifallne. De äro annors uptänkte endast at få folket tillsamman. Baron Aug. Armfelt skall fådt befallning at straxt återresa. Han lär ej haft permission ell. hvarföre det var. — Om Reuterholm har jag ej hört det, som Åbo vet.

Vår snälle actuarie Lundmark är blefven Assessor efter Loden, och det förargar just dem, som genom sin dumma anläggning befordrade honom til förslag. Han är mogen karl, mycket skickelig, har goda studier och en vältänkande medborgare. Drottsen har velat befordra V. Adv. fisc. Carp, men det gällde ej; Lode gjorde Lundmarks lycka. Ahlman blef innerligen flat deröfver, ty han hade säkert recommenderat Carp hos Drottsen. Berörde Hr Ahlman tyckes annors förlora couraget och är ofta mycket tankfull. Annors är han en foglig och artig Sällskapsman.

Provincial Uniformerne äro vist icke afgjorde och jag tviflar, men önskar ännu mer, med Herr Professoren, at det aldrig sker. Reflexionerne deröfver äro välgrundade och kunna icke undfalla vederbörande.

Om K. i Preussen har ock jag hört det dertil, at på sista K:s fordne Skattkammare stod en dag anslagit: *Dessa rum äro nu lediga at hyra.* — — —

Det blir vist en tort för hela tidehvarfvet, at Frantsoserne vilja bestraffa sin afsatte konung. Nog lära de omtalte Clubbarne vara i gång, men jag kan ej föreställa mig at de bli farlige. Nation är mycket tillgifven sitt konunga hus, kan visserligen icke nu klaga öfver våld och förtryck, och hvad praetext skulle väl då nyttjas at omstörta altsammans? Jag tror deremot, at om menigheten nånsin får uti, at någre sådane finnas, som umgås med anstalter mot konunga magten och ändring i Styrelsen, skall den rätt så snart förklara sig emot dem och deras nu tillgifne rojalister skola säkert til stor del taga partie emot dem. För at bereda och genomdrifva Jacobitiske grundsattser med någon slags framgång, skall våld och förtryck ha ledsnat folket. Men derföre bör deras anslag ingalunda lämnas utan upmärksamhet och det sker icke heller.

Vid öfverläggningen om landthushållen, äro Idman och Chydenius nu här jemte flere. Den senare smilar, krusar, sy-

nes bifalla, men slår ändå sluteligen omkull Hr Landshöfdingens fleste propositioner. Men huru kunde Åbo Höfdingen tillkalla Prosten Ring, som är i annat län? Och hvilken ingaf dem at påkalla Präster? Det hade åtminstone kunnat undgås. — — —

XXXII.

Från den samme.

Ankom d. 31 Decemb. 1792.
Besv. d. 3 Jan. 1793.

Vasa 1792 $^{24}/_{12}$. Min redelige Vän! I största förtroende sagt, så har nu den ärliga Loden afgifvit projectet til ombytet i H. d. och Herr Professoren är ingalunda derå glömd. Han hoppas ock, at det skall gå bra, men har än icke haft tillfälle inhämta Regentens tanka. Drottsen lär ej få särdeles deri at säga, men Baron Kurk lär rådföras och han var icke at vänta, förr än efter 13:de dagen, til Stockholm.

Sedan man börjat allmännare omtala Clubbar i Stockholm och P:burg, ser man tydeligen frögden i själen på de missnögde, ehuru de med mine låts förbanna deras dumma uptåg. För ingen del härrör denne yra af missnöje mot Regeringen; ty dertil kunna de ej föregifva minsta anledning. Men de predika jemlikhet och frihet, och vilja dermed intaga och söfva folk. Jag kan likväl aldrig föreställa mig, at vår pöbel någonsin blir Jacobitisk. Den har för mycken vördnad och kärlek för konunga magten och konunga Huset och skulle säkert först stena Clubb-herrarne, om den märkte, at deras sammangaddning var ställd emot desse. Åsyftas åter annan och mindre ändring, så äro de ej Jacobitiske och kunna då helt annorlunda anses.

Svea hofrätt dömde Philipsson til en skrapa, men Hertigen har i et grant tal i conseillen äfven uphäfvit den och gifvit Loden den justice, at han genast var emot hela action. — Ehuru brottslig Pr. Widén ock är, så knotas öfver hans tilltalande. Men då pasquillet var så groft och så illa anstaltat at det af flere genast uptäcktes, hvarifrån det kom, så var det väl en nödvändighet at beifra det. Han borde blott komma på dårhus. — — —

XXXIII.

Från den samme.

Vasa 1792 $^{31}/_{12}$. Högädle Herr Professor! Jag tackar ödmjukast för skrifvelsen under d. 20 dennes och hoppas mitt sista af d. 24 d:s vara rigtigt framkommit.

Med sista posterne har jag ej haft något, som vore värdt omtala. Förut har jag likväl hört, at Krigsbefälets omnemnde compliment til Regenten skedt för det Regenten förordnat, at alle Militaire saker, rörande egendom, tjenst, lif, ära etc. äfven skola gå genom Högsta domstolen, innan de föredragas i conseillen. Detta föredragande skedde i sal. K:s tid så enskilt af Lostbohm, at icke en gång protocollist var närvarande. Uppå Hr Lostbohms omdöme, godtycke och tillstyrkande, berodde således all Militairens väl, til större delen, som bland annat ådragit honom, med skäl mycket hat. Så snart Loden kom til affairerne, proponerade han visligen denna ändring och rättvisa, som bifölls och hvaröfver Militairen gladt sig.

Philipsson skall vara auctor til Extra posten och ha Thorild til medarbetare.

Så, så, skulle ändå syndaren Brovallius fullborda det förr omtalte giftermålet. Det feltes ännu i hans legender. — — —

Hade ej Assessor Juslén här bivistat Landtdagen, så hade flere galenskaper, som Hans Nåde [Tandefelt] proponerade, gådt igenom och blifvit anmälte til länets både nesa och skada. Doctor Chydenius var väl ock en utkorad, men hans vanliga lismeri gjorde, at han icke motsade Tandefelt, men gjorde slutel. et med Juslén. — Men härur kunde Hofrätten få anledning at åter framkomma om Tingsgästningen? Det måtte ske af egen lika så otidig, som fåfäng nit.

— — — Det låter, som Laihiander torde bli vald til Jubilaeum för Österbotten. Gubben vill ock sjelf sta för at roa sig. — Ahlman reser öfver nyåret til Nerpis, Kaskö och Christina, ledsagad af sin adjutant Bergvald. — — —

XXXIV.

Breffragment af okänd.

Den andra nyhet jag nu vet berätta, är om en Präst, som i dessa dagar blifvit hitförd och å Stadshus häktet insatt. Han heter Widén, är Probst och Kyrkoherde i ett af de bättre pastorater i Öster Götland och öfver 60 år gammal. Denne har fallit på den djupsinniga Speculation, at uti ett til Regerande Hertigen ankommit anonimt Bref utom andra grofheter, på det skändeligaste sätt tadla flera vidtagna Författningar, men det dröjde icke länge förr än denna nya auctor blef uptäckt. Man hade af Post Chartan fått underrättelse från hvilken ort Brefvet kommit, hvarföre en Stadsfiscal med 2:ne adjutanter från Police Kammaren affärdades, och huru desse under vägs spanat, hafva de fått någon anledning, at Brefvet emanerat från den Probstgården dit de då genast begifvit sig, och öfver hvilket oförmodade besök, herr Probsten blifvit så bestört, at han i consternation skall tilstådt alt sammans. Hans lott blef då, at genast följa med hit, och vid förhöret i Hofrätten har han vidgått sig vara den sanskyldiga, men förklarat, at det skedt uti en då påkommen yrsel, dock har ett vittne, som i denna omständighet blifvit hördt, sådant icke kunnat intyga, så at för närvarande tycks icke utsigten för honom vara den bäste, men under alt detta syns han ändå icke modfäld, och man säger, att han skall gifva sig tämmeligen väl til freds. Han har före denna händelse varit känd för en ganska snäll och skickelig man, och hvadan han af Linköpings Consistorio skall vara föreslagen at vid Jubelfästen blifva Theologiae Doctor.

Register.*)

*) Angående de flesta här nämnda personer kunna närmare upplysningar hemtas ur Porthans Bref till Calonius med dertill fogade namnlista.
